BORSIERI G.

INSTITUTIONUM

MEDICINAE PRACTICAE

QUAS

Auditoribus suis praelegebat

JO. BAPTISTA BURSERIUS

De Kanilfeld.

VOLUMEN SECUNDUM.

DE

MORBIS EXANTHEMATICIS FEBRILIBUS.

MEDIOLANI. MDCCLXXXV.
TYPIS IMPERIALIS MONASTERII S. AMBROSII MAJORIS.

IOSEPHO . WILSECKIO

COMITI . S. R. I.

A . CVBICVLIS . ET . CONSILIIS . INTIMIS

IOSEPHI . II. P. F. AVG.

EIVS . IN . ITALIA . LEGATO . ET . APVD . PRAEFECTVRAM

INSVBRIAE . AVSTRIACAE . AMPLA . CVM

AVCTORITATE . ADMINISTRO

INTEGERRIMO

QVOD . LITERIS . BONIS . ARTIBVS . EARVM . QVE

CVLTORIBVS . ADEST . AVSPICIIS . OPE . PRAESIDIO

IOANNES . BAPTISTA . BVRSERIVS

OLIM . IN . ARCHIGYMNASIO . TICINENSI

MEDICINAE . CLINICAE . PROFESSOR

VIRO . CLARISSIMO . AC . MERITISSIMO

LEVE . HOC . NAVATAE . OPERAE

ET . OBSERVANTIAE . SVAE

MONIMENTVM .

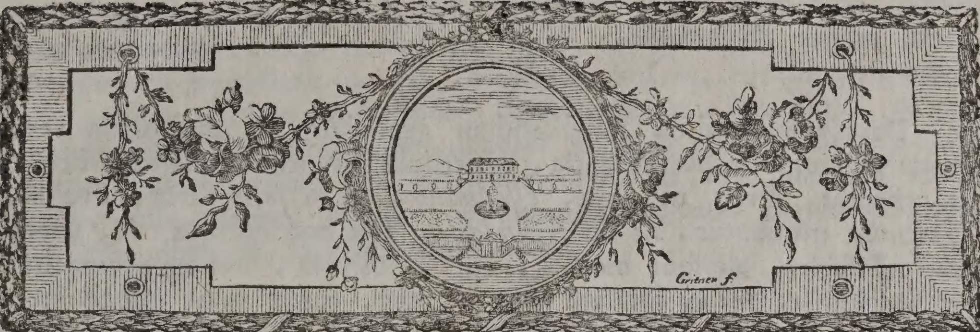
AD LECTOREM.

HAbes, amice Lector, hoc in volumine *exanthematicos morbos febriles*, quos videlicet peculiare quoddam exanthematis genus plerumque febri conjunctum constituit, et designat, quosque ideo, quod nec febris eis essentialis, ut vocant, nec semper socia est, e febrium classe expungendos, seorsumque pertractandos esse censuimus. Quinam vero isti potissimum sint mihi, proximus capitum indiculus mox declarabit, prout nempe eos ex innumeris prope humani corporis affectibus secrevi, inque unum veluti agmen coactos, suo quemque loco, persecutus sum, atque explanandos suscepi. Tanta autem est inter ipsos convenientia, affinitatisque conjunctio, qua una colligantur, & consentiunt, ut statim cuique apertissimum fiat, non eos arbitratu nostro, nec pro libito, sed propria natura, insitaque similitudine inter se connecti, et quodammodo cohaerere, ne *Peticulis* quidem ipsis, quas alioquin hinc rejicere nuperi quidam scriptores non dubitant, exceptis. In peticulari enim morbo eadem ferme omnia, quae in miliari, ita concurrunt, ut quam simillimi plane sint, atque adeo aut neutrum, aut utrumque eorum huc spectare confitearis oporteat. Primum vero illud affirmari unquam nequit, cum nemo hodie vel leviter in medicina practica versatus, nisi is derideri, et, ut ita dicam, exsibilari velit, negare amplius audeat, exanthema miliare primarium, sive essentiale vere exsistere. Ergo, quoniam eadem eſt utriusque morbi ratio, nec differunt nisi exanthematis forma, ac materia, sequitur, ut uterque inter exanthematicos morbos, de quibus hic agimus, jure ſibi locum vindicet. Quae res evidentius patebit, si primo capite, in quo generalia, et singulorum communia enumerantur, perlecto, reliqua capita cuncta, sicuti dispo-

sita sunt, ordinate, et sine praejudicata opinione percurrere, eaque animi aequitate, et intentione, qua decet, expendere te minime taedeat. Spero equidem, quo magis processeris, simulque omnia diligentius comparaveris, eo clarius tibi manifestum futurum esse; quam bene antecedentia a subsequentibus comprobentur, et quam apposite utraque adjutrices sibi mutuo manus porrigant. Novum prope opus, non dissimulo, auditoribus meis istud videbitur, cujus pauca tantum quasi semina in publicis praelectionibus spargere solebam, cum brevitas temporis, quo universa medicinae practicae moles comprehendenda erat, plura in laetam segetem effundere non sineret. Par igitur est, ut nunc de singulis hisce morbis ea ratione disseratur, qua in primo volumine febrium universam rationem exposuimus, id est copiose, et quantum licuit, accuratissime, undique, quae ad propositum facerent, conquisitis, et judicio nostro qualicunque ubique in rebus dubiis, aut controversis interjecto, quale videlicet aut ratio, aut experientia nobis dictavit. Auctores, per quos aut profecimus, aut a quibus aliquid antea cognitum, vel traditum est, in primis cum experientiae responderet, opportune, et perhonorifice nominavimus; non quod inanem gloriolam ex eruditionis ostentatione, ut moris est, captare voluerimus; sed, ut quisque continuo intelligeret, quaecunque a nobis aut praecipiuntur, aut probantur, non nostra tantum sententia, ac fide inniti, verum ab aliis etiam praestantissimis viris jamdiu praecognita plerumque esse, aut si nova, quinam ea nuper testata fecerint, atque animadverterint. Turpe enim, et ingenuo, honestoque homine indignum putavimus eorum insistere vestigiis, qui, ut omnia scire, et observasse per se ipsi videantur, quidquid scribunt, e proprio quasi penu desumptum efferunt, nullius unquam, a quo acceperint, mentionem facientes; propterea quod, si quantum aliis debent, grati testificentur, vix aliquid de suo sibi

relinqui sentiant. Itaque neminem merito honore, contra quam vulgo fieri consuevit, privavimus, aequissimum rati, neque Recentiores sua laude in his, ut ait C. CELSUS, quae repererunt, vel recte secuti sunt, fraudare; et contra quae apud Antiquiores posita inveniuntur, reddere auctoribus suis fideliter, et ſine invidia. Exemplis subinde res illustravimus tam nostris, quam alienis, nec praetermissae interdum sunt observationes quorumdam prope singulares, & quandoque rarissimae, indicatis semper earum scriptoribus, ut, quos penes fides sit, non ignorares. Nec, quia rarius quaedam eveniunt, & a paucissimis notata sunt, praetereunda ea esse existimavimus. Quis enim omnia unus aut videre potuit, aut comperisse sibi persuadeat in tanta naturalium rerum immensitate, et medicinae amplitudine? Annotationibus vero, quas crebras, et interdum non breves ad calcem quorumdam paragraphorum adjeci, ea comprehensa sunt, quae aut veritates minus notas, aut leviter dumtaxat in textu indicatas confirmare, aut opinionum commenta diluere, aut quaestiones, controversiasque, quibus ars implicatur, enodare, ac definire apta visa sunt. Demum, ne quidquam commodo discentium deficeret, illud etiam curavimus, ut insigniores de quovis peculiari morbo tractatus, quos conſulere ad ampliorem eruditionem possent, identidem, et passim commemorati non laterent. Pauca haec erant, de quibus te monitum, antequam legeres, volebam.

INDEX CAPITUM.

CAPUT I.

DE MORBIS EXANTHEMATICIS FEBRILIBUS * GENERATIM.

§. I.

A VERBO ἐξανθέω*, nempe *effloresco*, aut *erumpo* ducta est vox ἐξάνθημα, quasi *efflorescentia*, aut *eruptio*. Proprie ad papulas, sive pustulas, quae ad cutim erumpunt, & supra eam elevantur, aut eam inaequalem quodammodo reddunt, denotandas a medicis adhibetur. Minus vero proprie, & laxiore significatu a viris etiam summae auctoritatis (*a*) extenditur ad eas cutis maculas, quae colorem ejus dumtaxat permutant, deturpantque, & planae omnino sunt, nec eam attollunt, nec asperam faciunt. Itaque, ne vitio, quaeso, vertatur nobis, si utroque sensu, & latiore modo vocabulum istud sumimus, eoque comprehendimus quamcumque eruptionem, quae in exteriore corporis, cutisque facie prosiliat, sive elata, & prominens sit, sive plana, & tactui insensibilis, sive exigua, & minuta, sive amplior, & voluminosa, sive rara, sive frequens, sive unica, sive multiplex, dummodo ejus generis fuerint, quae, quoniam febrilem aliquam accessionem plerumque subsequuntur, aut febrem plus minus sociam habent, aut concitant, *febriles* dici possint, quaeque olim a plerisque febrium numero includebantur.

** Exantheo Exanthema.*

Quid exanthema?

Quo sensu a nobis accipiatur.

* *Synonyma.*

Febres eruptivae ALLENII, *synops. univ. medic.* §. 219. *ed. Venet.* 1762. *Febres exanthematicae* AUCTORUM, & NEIFELDII, *Rat. med.* §. 449. *subsect.* x., SCHACHTII, *Instit. med. practic. Cap.* XI. *p.* 47. *Exanthemata febrilia* BOERHAAVII, & SWIETENII, *Aphor. de cogn. & curand. morb.* §. 723. *Phlegmasiae exanthematicae* SAUVAGESII, *Nosol. clas.* 3. *ord.* 1. *Exanthemata* SAGARII, *cl.* x. *ord.* 1. & 2.

(*a*) FERNEL. *Pathol. l.* 1. *cap.* 8. & *l.* 4. *cap.* 18. & SWIETEN. *in aphor. Boerhaav. ad* §. 723.

§. II.

Distinctio in primaria, & secundaria.

De his igitur dum ad dicendum aggredior, in memoriam revocanda primum est pernecessaria, & perutilis distinctio, qua exanthemata in *primaria*, sive, ut ajunt, *essentialia*, & in *secundaria*, sive *non essentialia* tribuuntur. At de *secundariis*, sive *non essentialibus*, utpote quae ad febres, aliosque morbos, uti symptomata, aut epigenomena, aut accidentia, verius spectare alias diximus, satis, atque opportune a nobis alibi jam actum est: ad hunc vero locum *primaria*, sive *essentialia* non inepte, ni valde fallimur, reservavimus, cujusmodi sunt *Variolæ*, *Morbilli*, *Purpura scarlatina*, *Exanthemata urticata*, interdum *Miliaria*, & *Peticulæ*, saepissime *Erysipelas*, aliique id genus morbi. Quia vero exanthematicos hosce morbos febris, quod minime inficiamur, modo antecedit tantum, modo & comitatur, modo solummodo subsequitur, ut deinceps ostendam; idcirco *febriles* appellari eos utique decuit, non vero *febres*. Caussam autem, cur a febribus proprie dictis cum plerisque veterum, & recentium Nosologorum eos sejunxerimus, pluries indicavimus alibi, sed praecipue tum, cum *Febrium divisiones*, & *differentiæ* expositae (*a*) sunt, apertius, pleniusque aperuimus. Atque illud in primis animadversum ibi fuit, interdum febrem nec antecedere, nec comitari, quod in Variolis benignissimis (*b*), in Erysipelate (*c*), in Exanthemate urticato, in Peticulis, in Miliaribus (*d*) non rarum est; & praeterea, quando febris antecessit, plerumque evenire, ut ea, exanthemate ad cutim penitus protruso, desinat, aut certe plurimum minuatur, dum interim exanthema, sive morbus princeps permanet, suumque curriculum nihilominus, prout ejus natura fert, prosequitur, donec eo, quo finiri consuevit, perveniat. Id maxime perspicuum est in Erysipelate simplici, & benigno, in Variolis discretis, & mitissimis, in quibus scilicet febris, quae antecesserat, & deinde post eruptionem desierat, non revertitur, nisi nova eruptione futura, aut quae jam facta est, ad suppurationem tendente.

(*a*) *Volum. I. §. LVI.* (*b*) *Cæs.* MARESCOT. *Tract. de variol. p.* 19. 20. Is, quem aetate jam gravem, sed facilem, humanum, & ab omni eruditione paratissimum adolescens audivi, quatuor casus, in quibus febris abfuit, unum ex MARCELLO DONATO, alterum ex PHILIPPO INGRASSIA, & binos ex propria experientia adducit. (*c*) MEZA *comp. med. practic. Fasc. I. cap. XVII.* (*d*) DUPRE' DE LISLE *Dissert.* sur la *fievr. miliair. de femm. en couche* p. 7. & 18. qui testatur miliaria alba puerperarum saepe sine febre erumpere, & ferme sine febre etiam miliaria rubra benigna. Quod & nos pluries vidimus. Sed de his suo loco plura.

§. III.

Postrema ratio, qua seorsum pertractentur.

Accedit quod febris, quandocunque cum hisce morbis conjungitur, nullum certum ordinem, nullumque perpetuum typum observat, ut ad

aliquod genus peculiare ea redigi plerumque poſſit; nam modo continuae continentis, modo remittentis, modo anomalae, & vagae, modo intermittentis periodicae ſpeciem, & morem induit; hocque poſtremum frequentiſſime cernitur in Peticulis, & Exanthematis Miliaribus, in quibus inter initia tertianam intermittentem mentiri perſaepe viſa eſt. Quas ob res proxime quidem poſt febrium recenſionem, ſed ſeorſum ab iis morbos hoſce natura, inceſſu, & phaenomenis non parum diſſimiles pertractare aequius, ſatiuſque cenſuimus.

§. IV.

Febris naturæ inſtrumentum, quo a noxio ſe liberet principio.

Ratio febris explicatur.

Videtur ergo in hís febris eſſe motus quidam plus minus neceſſarius, quem excitat peculiare illud heterogeneum, quod, ut nervis, & cordi, arteriiſque intolerabile, a cunctis ſecerni humoribus & extrorſum ad cutim protrudi debet, eoque motu natura utitur, quando naturalis ſanguinis circuitus per ſe ſatis non valeat, ad quamdam veluti criticam excretionem moliendam, cujus tamen effectum moliminis certa, & conſtanti fere lege in ipſa tantum cute terminetur, quaecumque demum ſit hujus ſingularis, conſtantiſque phaenomeni cauſſa. Quod ſi omne illud noxium, quod naturam irritabat, ea febrili commotione ſecretum, in cute univerſum conſederit, nec malignae admodum indolis ſit, facile intelligitur, febrim deſinere oportere. Contra ſi pars ejus tantummodo ſeceſſerit, & natura adhuc irritari pergat, aut venenata, & perniciosa heterogenei illius principii vis totum ſanguinem infecerit, aut ejus plurimum ſibi aſſimilarit, illud neceſſario conſequitur, ut febris etiam poſt puſtularum eruptionem aſſidua perſiſtat, aut inordinate, & per circuitus redeat, remittatque, aut, prout virus evolvitur, extricatur, irritatque, acceſſiones ſuas ſubinde repetat intermittentium inſtar, & partitis vicibus illud expellat, nec ante decedat, quam tota humorum maſſa omnino repurgata fuerit; ſicuti luculentius apparebit deinceps, ubi de ſingulis ejuſmodi eruptionibus ſermo habebitur.

§. V.

Diviſio altera in benigna, & maligna.

De his Sauvageſii ſententia.

Quæ maligna, quæ typhodia?

Cum vero *malignum*, & *benignum* perſaepe ad diverſum morborum plerorumque ingenium, aut characterem ſignificandum uſurpari ſoleat, idque in exanthematicis quoque differentiam non levis momenti faciat, praetermitti haud poteſt altera exanthematum opportuniſſima diviſio in *benigna*, & *maligna*. Maligna ea videntur SAUVAGESIO (*a*), quae ſub exiguis primum pulſus, caloris, & urinae mutationibus, quodammodo latenter decipiunt, deinde repente, & praeter expectationem multo graviora ſibi adſciſcunt ſymptomata, quam quae ex pulſuum magnitudine, ac vi metui ullo modo poterant. Sed haec, ut libere dicam

quod sentio, aliorum omnino morborum, qui maligni dicuntur, communia sunt. Distinguit porro idem doctissimus auctor a *malignis* ea, in quibus pulsus, & urina, & calor sanis similes deprehenduntur, ita ut aegri vix febricitare videantur, dum viribus tamen maxime languent. Haec non *maligna*, sed *typhodia* vocare illi placuit. Ex *malignis* denique, vel *typhodibus* conficit tertium genus *Pestilentialium*, quae nimirum epidemice grassantur, atque ita perniciosa sunt, ut majorem partem enecent aegrotantium. Monet praeterea, *malignum* differre a *gravi* morbo, quod hic symptomata habet vehementiora, & per caussas mechanicas, perspicuas, intelligibilesque facile explicanda: dum contra malignus symptomata profert, quae a caussis occultis, veneficis, putridis, gangraenosis, & colliquantibus proficiscantur.

Pestilentialia.

(*a*) *Nosol. cl. 3. ord. I.*

§. VI.

Quid sentiendum de Sauvagesii distinctionibus.

Nihil tamen, ut ego quidem arbitror, vetat, quo minus eruptiones, quas in *malignas*, & *typhodes* SAUVAGESIUS distinxit, uno *malignarum* nomine complectamur. Id enim a compluribus aliis factum est. Quid vero nobis *malignum* sit, quidque apud plerosque hodie obtineat, patefacere non praetermisimus, cum de Febribus dissereremus, eas malignas esse dicendas rati, *quæ insidiose, subdole, & sub specie benignitatis clanculum aggrediuntur, vires illico sine manifesta caussa prosternunt, nervorum in primis, & cordis actionem lædunt, & symptomata insolita, repugnantia, atque a morbi simplicis, & puri indole non parum aliena secum trahunt* (*a*). Exemplis tum etiam illustrare rem tentavimus, ne quis a fucata benignitatis specie se falli sineret. Atque haec quidem de malignitatis indiciis generatim intelligi debent, & speciatim ad febres proprie dictas videntur spectare. Et quanquam ipsa in morbos etiam exanthematicos cadere possint, & soleant, sic ut eorum malignitatem modo expositam, & communem indicent; sunt tamen quaedam alia exanthematum veluti propria, & peculiaria, quibus praesentibus, aut absentibus exanthematicos morbos *benignos*, aut *malignos* cum plerisque scriptoribus habendos, appellandosque ducimus, malignitatis vocabulo a communi illa significatione aliquantulum deflexo. Inter haec autem primum locum sibi vindicat Febris, quae exanthematum eruptionem antecedit. Haec in benignis vel omnino deficit, vel, si ulla est, non admodum magna est, vel, quaecumque demum fuerit, statim ac eruptio facta est, minuitur, & mitescit quam maxime, quin imo ex toto desistentibus symptomatibus, quae prius terrebant, cessat, desinitque. Contra in malignis, qualiscunque ea antea extiterit, nequaquam post eruptionem, ut in illis assolet, cum suis symptomatibus mitescit, finiturve; sed ultra progreditur, instatque; quin etiam, si prius mitis, &

Signa propria benignorum, & malignorum exanthematum.

Notæ præcipuæ ex febre.

moderata fuit, gravius plerumque excandeſcit, & perniciosa ſymptomata, uti delirium, anxietates, tremores, rigores, ſpaſmos, convulſiones, virium vitalium defectionem, atque alia ejuſmodi ſibi adjungit.

(a) *Vol. I. §. LIII. & in not. ibi adjectis.*

§. VII.

Animadverſio de virium defectu ut ſigno.

Quod vero de virium ſubito lapſu, aut defectu, utpote malignitatis pathognomonico ſigno univerſim traditur; id etſi, ubi ſe exhibet, maximam conſiderationem mereatur, non tamen in omnibus malignis exanthematicis morbis perpetuo occurrit: nam ſaepiſſime hos pernicioſiſſimos, & brevi lethales demiratus ſum in aegrotis, qui viribus animalibus ita valebant, ut ſine ullo labore e lecto ſurgerent, ſtarent, incederent, alvum ſtantes dejicerent, atque ut ſani in lecto facile in utrumque latus ſe ſe revolverent. Hinc vix ullum conſtantius, & certius in exanthematicis morbis malignae, ac pernicioſae naturae indicium notavimus, quam febris ab exanthematum eruptione continuationem, aut vehementiorem excandeſcentiam. Hac igitur nota maligna exanthemata a benignis praecipue internoſcenda volumus, nec valde repugnamus, ſi malignorum nomine omnes etiam ii ex morbis exanthematicis intelligantur, qui graves, & periculoſi a Sauvagesio dicuntur, quique ab aliis maligni ratione ſymptomatum vulgo appellantur; nam hic malignitatem non ſtricte, ſed laxius, & quodammodo ultra conſuetudinem uſurpari ut liceat, veniam petimus, & poſtulamus. Sed praeter benigna, ac maligna exanthemata eſt quoddam tertium genus, quod neque omnino benignorum notas, nec malignorum omnes habet, ſic ut ambigatur vehementer, an ad primum, an ad alterum ſpectet. Hoc *medium*, ſive *mediae naturae*, quod inter utrumque medium ſit, vocamus. De *Peſtilentibus* vero, cum hac voce epidemica pernicioſiora, & lethaliora a *Sauvageſio*, aliiſque comprehendantur, nihil attinet commentari. Illud ſolummodo animadvertam, etiam ſporadicis, quando ſummum malignitatis, & perniciei gradum attingunt, denominationem convenire poſſe, quemadmodum a quibuſdam adhibitam noverim, cum ad peſtis quodammodo feritatem, velocitatemque exitii propius accedunt.

Certius malignitatis ſignum.

Graves morbi etiam maligni.

Exanthemata inter benigna, & maligna media.

Peſtilentia, etiam ſporadica interdum.

§. VIII.

Exanthematum diviſio in regularia, & irregularia.

Tertia demum partitio exanthematum eſt in *regularia*, ſive *ordinaria*, & in *irregularia*, ſive *anomala*. Primi generis illa dicuntur, quae febri breviori, & conſueto tempore perduranti ordinate ſuccedunt, & ſolitis, propriiſque ſymptomatis ſtipata ſua ſtadia percurrunt: alterius vero, quae non prodeunt, erumpuntque, niſi tardiſſime, videlicet poſt febrem longiorem, anomalam, & ultra conſuetos limites durationis

ad plures dies, aut etiam hebdomadas protractam, insolitisque sympto-matibus comitantur. Irregulares hujusmodi, sive anomali exanthematum incessus cernuntur in quibusdam praesertim constitutionibus epidemicis; quanquam non prorsus absint quandoque a sporadicis, ut clinicorum observata testantur. Frequentius id accidit Morbillis, Variolis, & Morbo miliari, interdum etiam Purpurae scarlatinae, nonnullisque aliis exanthematum speciebus. Hactenus de praecipuis exanthematum differentiis. Restat, ut aliquid dicam de communibus eorum praenotionibus. Sunt enim quaedam communia symptomata, ex quibus, antequam ad cutim se prodant, ipsa praevideri, & praenosci possunt, praeter illa singulorum propria, quae in cujusque historia tradentur. Multa a MORTONO (*a*) enumerantur, quae in Variolis, Morbillis, & Purpura scarlatina ita crebro occurrunt, ut pro pathognomonicis horum affectuum signis reputanda ei videantur. Talia sunt *pulsus debilis, & rarus, respiratio admodum cita, & anhelosa, hypochondriorum oppressio, & angustia, urina pallida, & tenuis, vel saltem rubedine non multum tincta, aut contentis saturata, affectus cerebri comatosus, vel vigiliæ pertinaces, subsultus tendinum frequentes, non nunquam spasmi manifesti, & deliria prorsus efferata, gravativa palpebrarum debilitas, oculorum rubedo, punctura dolorifica, ac lacrymæ involuntariæ, adeo ut æger oculos difficulter admodum aperiat, vel lumen aspiciat; in gutture dolor ulcerosus, raucedo clangosa, tussis perpetuo molesta, immanis, ac ferina.* Verum haec neque una, & simul, neque omnia semper convenire credas, neque omnibus aeque exanthematicis morbis familiaria esse, ut communia vere dici possint, quin interdum deficiant. Quod probe animadvertendum velim.

Signa communia exanthematum futurorum.

(*a*) *Oper. T. 2. exercit. 3. cap. 3.*

§. IX.

Signum communius ab Allenio prædicatum.

Omnium vero frequentissimum, & prope commune indicium non sine experientiae suffragio ab ALLENIO praedicatur *ingens pectoris oppressio* cum anxietate, atque irrequie conjuncta, quae tamen a peripneumonica pectoris angustia, & spirandi difficultate non parum dissentiat (*a*). Eam enim hoc potissimum distingui licet, quod non ita constans, aequalisque sit, ut in peripneumonia, sed subinde remittat, & quasi cesset, licet per intervalla resurgat, & sine manifesta caussa ingravescat, desinat vero cum reliquis fere symptomatibus, si morbus benignus fuerit, & purus, facta exanthematum eruptione. Neque in illa exspiratus ore halitus calens esse percipitur, saltem non ita, ut in peripneumonicis, neque pulsus durus est, ut in inflammationibus esse consuevit, nisi forte cum inflammatione complicetur malum. Quare videtur valde probabile, pectoris istam oppressionem non aliunde derivandam esse, quam a convulsiva diaphragmatis, pulmonum, & musculorum thoracis affectione, aut epi-

gaſtrii, hypochondriorumque irritatione, quam exanthematicus fomes plus minus nervos, fibraſque muſculares irritando procreat.

(*a*) *Synopſ. univ. med. P. I. Cap. I. §. 219 ed. Venet. 1762.*

§. X.

Pulſus quinam?

Pulſuum quoque conſideratio lucis non parum affundit. In pleriſque enim arteriarum motus ita varius reperitur, ut non unus, idemque diverſis temporibus exploratus appareat, ſed modo frequens, modo rarior, modo elatus, modo humilis & depreſſus, modo inaequalis. *Crebra eorum mutatio, & varietas.* Ex hac igitur pulſuum varietate & crebra mutatione ad latentem morbum praenoſcendum eruitur maximum adjumentum. Eo etiam ſpectat utrumque Coma, vigil nempe, & ſomnolentum, utpote quod ab ipſo initio in hiſce morbis deeſſe non ſolet; *Coma, & Pervigilium.* itemque pervigilium, & quaedam inſolita, & praeter conſuetudinem invincibilis impotentia ad obdormiendum cum mentis aliqua confuſione. Neque oblivisci nos oportet nauſeae, vomitus, & vomendi conatus, *Nauſea & vomitio.* qui plerumque ante exanthematum eruptionem aegros angunt, atque ab omni cibo, & potu arcent, deſituri, quam primum exanthemata prodierint. *Alia ſigna exanthemat. futurorum.* Quod ſi dorſi, artuumque dolor, & ſenſus quidam torporis, & contuſionis fractioniſque ad haec acceſſerint; vox quodammodo tremat, manuſque dum porriguntur, & moventur, trepidare videantur, multo clarius exanthematica morbi natura patefiet.

§. XI.

Tempora, ſive periodi.

His igitur de morbi genere, differentiis, & ſignis in univerſum, & ſummatim expoſitis, pauca dicenda ſuperſunt, quae ad diverſa tempora, quibus totum exanthematum curriculum diſtinguitur, atque ad eorum cauſſas, curationemque reſpiciunt, non minus, ut arbitror, quam ſuperiora, obſervatu digna. Exordiar ergo a temporibus, quae tria in quolibet exanthematico morbo conſtitui, & notari ſolent. *Primum tempus, ſive prima periodus.* Primum eſt illud, quod eruptionem antecedit, & quodammodo ad eam praeparat, habetque varia nomina. Aliis vocatur *prima periodus*; aliis *tempus ſeparationis*; aliis *febris eruptionis*, aut *ſtatus febrilis*; & demum de Variolis ſi ſermo ſit, vel ſimilibus contagionibus, a BOERHAAVIO *ſtatus contagii*, aut ſecundum non nullos *apparatus* ſimpliciter dicitur. Sed quocunque modo nominetur haec periodus, parvi refert, dummodo accipiatur, intelligaturque ſpatium illud, quod a primo febris ingreſſu incipit, & perdurat ad exanthematum uſque eruptionem. *Alterum tempus.* Erumpentibus exanthematis exorditur *altera periodus*, quae nomine *eruptionis*, aut *effloreſcentiae* producitur eo uſque, quo exanthema evaneſcere, aut reſolvi conſpicitur, ſuccedente *tertia periodo*, cui exſiccatio, ſive *deſquamatio*, ſive *reſolutio* pro exanthematis diverſa natura nomen eſt. *Tempus tertium.* In

Variolæ habent quatuor tempora, non tria. Variolis *tertia periodus* eſt illa, in qua puſtulae inflammantur, & ſuppurationem ſubeunt, ideoque iſtud ſtadium *inflammatorium*, aut *ſuppuratorium* quidam appellant. Hinc in his quartum locum ſibi vindicat *exſiccatio*, ſive *ultima periodus*. De ſingulis vero plura, & magis diſtincte in peculiari cujuſque exanthematis deſcriptione.

§. XII.

Cauſſæ. Ad cauſſas quod attinet, multiplex earum genus eſſe videtur, aut ſaltem variabile non parum pro diverſa exanthematum natura, & aegrotantium aetate, conſtitutione, temperie, victu, & regione; de quibus ſingillatim in ſequentibus Capitibus. Id vero indubitatum, & perſpectum exiſtimo, aliquid acre (§. IV.) in hiſce morbis vel intus genitum, vel extrinſecus receptum ſubeſſe, ingenio, vi, atque effectis varium in ſingulis. Re enim vera, quanquam in omnibus cutem, & velamenta corporis conſtanter appetat, tamen aliud magis unam ſedem, aliud aliam occupat, & diverſam unumquodque maculae, aut puſtulae tumoriſve figuram, molem, ſpeciemque aſſequitur, ac retinet. *Variæ ſedes.* Sic aliud vaſa cutanea; aliud mucoſum Malpighianum corpus; aliud celluloſa ſpatia, aut folliculos, aut glandulas aggreditur; aliud univerſam paullatim cutem; aliud peculiarem aliquam partem inflammat; aliud maculis diffuſis, ſejunctis aliud, & diſcretis ſe exhibet; aliud confertim; aliud ſparſim erumpit. Hoc minutas quaſi ecchymoſes efficit, illud puſtulas tam colore, quam magnitudine, atque habitu ſui prope generis profert; exiguas hoc phlegmones, aut veſicas, aut phlyctaenas, aut tubercula certa ratione, & menſura format, & ſic porro; quemadmodum propria cuiuſque natura, & ſedes (§. II.) tulerit.

§. XIII.

Curandi ratio generatim. Quae demum cuique exanthematum generi, ſinguliſque eorum periodis (§. XI.) conveniat curatio, in univerſum decerni vix poteſt. Quaedam tamen generalia praecepta nobis ſuppetunt, unde ſcire liceat, qua nos ratione gerere oporteat. In quavis exanthematum ſuſpicione, ſi natura nec vehementius, nec languidius, quam opus eſt, ad ſeparationem noxii, atque heterogenei principii incumbat, cunctari praeſtat, & quieſcere, ne ejus opus interturbetur. Sin contra, eam aut inhiberi excedentem, aut incitari torpentem convenit. Quod ſi vel vaſorum plenitudo, vel cacochylia gaſtrica, vel alia quaecumque cauſſa incidat, quae naturae motibus obnitatur, aut eos deflectere cogat, protinus ars in auxilium properare debet. Peculiari etiam acritudini apta medicamenta praeſto ſint, ne ea exitium acceleret. Cavere item oportet ab omnibus iis, quae eruptioni impedimento ſunt; aut jam factam reprimere

mere possunt, ne metastases funestissimae fiant. Hinc regimine utendum moderate diaphoretico tamdiu, donec omnis nocuus humor penitus exhalaverit. Quibus autem auxiliis haec cuncta peragantur, quibusque cautionibus opus sit, speciatim docebo in his, quae proxime sequuntur. Non satis autem animadvertere possum, calefacientia quaeque, alexipharmaca, atque nimium acria, aut irritantia universim noxia esse.

CAPUT II.

DE ERYSIPELATE *.

§. XIV.

De Erysipelate jam alibi, cum ejus affinitatem cum phlegmone generatim, breviterque ostenderem (*a*), verba feci. A phlegmone enim vera ita discrepat, ut potius phlogosis, sive quoddam inflammationis spurium genus (*b*) dici debeat. Hic, quoniam ad morbos exanthematicos febriles pertinet, paullo uberius de eo differendum nobis est, jure prope nostro utentibus, cum id mali probe noscere, & curare medicorum non minus intersit, quam variolas, morbillos, & miliaria. *In quo differat a vera phlegmone.*

* *Synonyma*

Rosa SENNERTI, *de febrib. l.* 2. *c.* 15. *Febris erysipelatosa* SYDENHAMII *p.* 174. HAENII *Febr. Div. VI. Febris erysipelacea* HOFFMANN, *Med. Syst. T. IV. P. I. Cap. XIII.*

(*a*) *Comment. de Inflammat.* §. *IX.*

(*b*) PLATNER *Instit. Chirurg.* §. 156, & CALLISSEN *Instit. Chirurg. mod.* §. *CCXVI.*

§. XV.

Hoc igitur nomine (§. I.) designatur rubor quidam, plerumque e roseo albicans; rarius e purpureo, aut livido flavescens; aliquando ex rubro nigricans, qui in hac, vel illa corporis parte cutim summam subito occupat, aliquantulum eam attollens, sed tamen aequalis, & planus; lateque sine ulla spatii, aut figurae circumscriptione se se diffundit, & quodammodo serpit, ut plurimum pruritu atque ardore magis, quam dolore ingenti molestus. Id autem peculiare, & proprium ejus est, ut, si digitis comprimatur, ibi candicet, albidumque vestigium recipiat, sed mox, remota pressione, pristinum colorem, splendoremque recuperet. *Erysipelatis descriptio.*

§. XVI.

Verum & legitimum Erysipelas est, quando omnes notas habet, quas modo memoravi. Contra, cum ab his deflectit, *spurium*, sive *nothum* audit. Multimodis autem a vero, legitimoque recedit, sed spe- *Differentiae. Verum. Erysipelas spurium.*

ciatim tum, cum in eo cutis valde tumet, & tenditur, atque ita rubet, ut pressa non albicet, vel tumor altius se dimittit, partesque sub cute positas comprehendit; aut cum mollis is est, serosumque humorem continere videtur, unde etiam minus rubeat, minusque renitatur, & facile foveas impressas retineat. Quod binis prioribus modis fit, *phlegmonodes* vocari solet; quod postrema ratione, *oedematodes* (a). His additur *scirrhodes*, quod scilicet scirrhi duritiam exhibeat. Verum id improprie sic appellatur; nam a scirrho vel longissime abest, vel scirrho tantum superveniens hanc denominationem obtinet, nisi *scirrhodes* cum *Platnero* (a) vocemus illud, quod duritiam majorem reliquis habeat.

Phlegmonodes. Oedematodes. Scirrhodes.

(a) L. c. §. 158.

§. XVII.

Quod si rubor iste (§. XV) eumdem semper teneat locum, nec in alium migret, *fixum* Erysipelas; *ambulans* vero dicitur, cum ab una ad aliam partem huc illuc vagatur. *Simplex* quoque Chirurgi illud nominant, quod nullo gravi, aut periculoso symptomate stipatur; *complicatum*, quod contrario se modo habet, uti quando alicubi livet, nigrescit, & gangraena corripitur; unde *carbunculosum*, & *gangrænosum* etiam nuncupatur: quanquam prius illud rectius *benignum*, hoc vero *malignum* dicerent. Sunt etiam non nulli, qui *lævigatum*, atque *æquale* inter ejus differentias ponant, cum videlicet pustulis, aut vesiculis caret: & contra *tuberculosum*; *scabrum*; *pustulosum*, sive *miliare*; *vesiculare*, sive *bullosum*, cum tuberculis, pustulis, bullis, sive ampullis vesicularibus deturpatur. Verum hujusmodi differentiae prope inutiles, & supervacuae videntur iis, qui Erysipelas distinguunt in *benignum*, sive *simplex*, atque in *malignum*, sive *complicatum*; vel tantummodo ad diversa ejus tempora, & varios ejus gradus denotandos accommodatae reputantur.

Fixum. Ambulans. Simplex. Complicatum. Carbunculosum, & gangrænosum. Lævigatum. Inæquale. Benignum, & Malignum.

§. XVIII.

Nam pro varia temporum, quae percurrit, ratione, diversa quoque est ejus facies. *Initio* plerumque modice rubet, exiguum occupat locum, ac levi cum tensione, pruritu, & dolore conjungitur. In *augmento* manifestius increscit, latius propagatur, & majore simul calore, tensione, doloreque discruciat. In *statu* omnia haec persistunt, & cutis exiguis tuberculis, aut bullulis persaepe exasperatur, atque inaequalis evadit. In *decremento* demum rubor evanescit, cutis subsidit, & relaxatur, sicque malum epidermide resiccata, & frustulatim secedente resolvi consuevit; aut contra suppuratione, aut gangraena finitur (a): quanquam rarissimum est, Erysipelas in suppurationem desinere, nisi *phlegmonodes* ipsum extiterit. Quando vero gangraena ei supervenit, saepissime celerior erysipelatis cursus est, & plerumque aliqua cacochymia eam pro-

Varia Erysipelatis stadia.

movet. Diſcuſſo autem morbo, interdum ejus ſedes tumore quodam aquoſo, albo, & molli ob atoniam relictam laborat, idque praeſertim evenit, ubi eryſipelas *oedematodes* fuerit; aut cutis, non perfecte diſcuſſa congeſtione, induratur, rigeſcitque, qui quartus eſt finis, quem, etſi rariſſime, conſequitur malum.

(a) ASTRUC *Tract. de tumor. lib. 2. cap. I.*

§. XIX.

Alia utilior diviſio.

Longe vero utilior, commodiorque videtur Eryſipelatis diviſio in *Protopathicum*, *Fortuitum*, ac *Symptomaticum*; utpote quae ejus non modo originem, naturamque diſtinguit, verum etiam ad rectam curandi rationem plurimum facit. *Protopathicum*, ſive *primarium*, quod alii *idiopathicum*, ſive *eſſentiale* vocant, ſponte, & ſine ullo morbo praecedente erumpit, cauſſamque peculiarem interius genitam, atque humoribus inſidentem agnoſcit. *Fortuitum*, ſive aliis *Accidentale*, illud definiunt, quod non ab interiore ſanguinis labe, aut depravato aliquo humore, ſed a manifeſta, atque exteriore cauſſa progignitur, vel potius movetur; uti a ſolis ardore, a nimio frigore, ambuſtione, acribus applicitis, punctura, cutis laceratione &c., quanquam, ut libere dicam, non alienum a ratione arbitror, in his quoque caſibus aliquid plerumque ſubeſſe, quod cum cauſſa proëgumena ſimilitudinem habeat. Demum ab alio morbo pendet *Symptomaticum*, veluti quando vulneribus, membris luxatis, aut fractis, ulceribus, febribus acutis, anginae malignae, ſcorbuto, hydropi, oedematibus ſupervenit (*).

(*) Ad hoc genus a CALLISENIO (*Inſtit. Chirurgiae Modern. p. 72*) referri video eryſipelas *phlegmonodes*, *oedematodes*, *ſcirrhodes*, *herpeticum*, atque alia, quae ad *ſpurium* ab aliis, ut ſupra (§. 16) tradidimus, ablegantur. Has ipſas ſpecies, quas alii ad *Spurium*, & CALLISENIUS ad *Symptomaticum Eryſipelas* revocant, GORTERIUS (*Chirurg. Repurgat. lib. X. Cap. IV. §. 1422*) ad *Eryſipelas compoſitum* redigendas exiſtimat, quia ex duplici, aut etiam multiplici morbo coaleſcunt.

§. XX.

Qualis febris in eo ſit?

Eryſipelas, pro diverſa ejus ratione, febris ipſa vel antecedit, vel comitatur, vel ſubſequitur (a), uti quotidie experientia comprobatur. Interdum etiam accidit, ut ab eo, quando eryſipelas leviſſimum eſt, quale plerumque fortuitum eſſe conſuevit, penitus abſit (b). *Protopathicum* ea fere ſemper antecedit: ſaepius comitatur, aut ſubſequitur *ſymptomaticum*, *fortuitumque*, ſi paullo gravius naturam laceſſant. Ubi autem ejus eruptionem praenuntiat, fere in hunc modum exorditur, & progreditur: primum nec cogitantem frigus, horror, rigorque vehemens repente corripit, corpuſque univerſum quatit ad horas aliquot cum pulſu exiguo, frequenti, contracto, laſſitudine, virium lapſu, pondere permo-

Quae antecedant eruptionem?

lesto circa cordis scrobiculum, gastrodynia, nausea, vomituritione, imo vomitu non modo ingestorum, sed etiam bilis flavae; interdum vero sine vomitu. Paullatim tremor, & rigor conquiescit; frigori ingens calor succedit, pallori faciei rubor, sitis intensa, anxietas, spirandi difficultas, anhelitus, magna in somnum proclivitas cum pulsu elatiore, saepe magno, vehementi, duro, crebro, mentis perturbatione, interdum delirio, & linguae tarditate, qualis in ejus imperfecta paralysi deprehenditur. Febris sic trahitur, aut semper increscens, *epacmasticae* instar, aut *homotonœ*, sive *acmasticœ* similis eumdem gradum servans, aut novis subinde accessionibus invalescens, donec Erysipelas omnino eruperit. Erumpit autem mox prima die ad finem vergente, aut quod frequentius incidit, altera. Quandoque ineunte ipsa febri se exhibere incipit; alias tertia, aut quarta tantummodo die (*), quod quidem rarius est, se se prodit in aliqua corporis parte, quae saepe aliquantulum dolet prius, & ruboris cujusdam lucidi specie signatur; qui rubor, praesertim ubi in faciem irrupturum Erysipelas sit, circa nasum, LE ROI observante (*c*), apparet.

(*a*) HIPPOCRAT. *l.* 3. *Epid.* & GALEN. *Comment.* 3. *in eumd. n.* 27. *p.* 364. *in edit. in* 12. Ubi verba Hippocratis haec sunt: *Multis autem in febribus, & ante febrem, & a febre* (Erysipelata) *contigerunt*.

(*) Cl. SWIETENIUS §. 593. in BOERHAAV. narrat se vidisse *in muliere quinta febris die in brachio erysipelas natum &c.* Mihi quoque non semel contigit observare tardiorem hujusmodi erysipelatis eruptionem in cruribus.

(*b*) MEZA *Compend. med. Pract. fascic. I. Cap. XVII.* §. 156. ubi sic inquit: *Non nunquam Erysipelas absque ulla febri oritur &c.* Id etiam testatur RICHA, *Const. epid. Taur. alter.* §. *VIII.* (*c*) *Melang. p.* 164.

§. XXI.

Itaque simul ac rubor cutim occupat, si mitius malum futurum sit; febris quoque incipit non nihil defervescere, sensimque, prout erysipelas extrorsum propellitur, minuitur, atque evanescit, & una simul sopor, delirium, vomitus, & reliqua symptomata decedunt. Si vero majus vitium intus lateat, aut non tota ejus vis in cutem se effuderit, post levem, brevemque remissionem febris recrudescit, & nova materie ad cutim propulsa iterum mitescit, solviturque, sudore interea manante, atque urina crassa, & subsidente (*a*) emissa. Rarissimum enim est, febrim ultra perfectam erysipelatis eruptionem produci, nisi *phlegmonodes*, aut *malignum*, & *gangrœnosum* sit. In priore casu cum tumor altius insideat, & compressione non albicet, congestoque sanguine durior renitatur, vix tum sperari potest, ut resolvatur; ideoque reliquum est, ut inflammatione protracta, atque in abscessum lente abeunte, febris, uti symptoma, protrahi debeat. In altero vero, gangraena orta, noxioque tabo in sanguinem remeante, nil mirum, si febris non desinat,

Quando, & cur febris protrahitur.

Signum futuræ suppurationis, aut gangrenæ.

nisi vitae viribus exsolutis. Ceterum ubi regulariter febris evanuerit, rubor, & dolor partis affectae remanet, sed paullatim subsidit, & discutitur, donec septimo tandem, aut nono die, omnino delitescat, secedente postea furfuris & lamellarum in modum ipsa epidermide. In ea Erysipelatum epidemica constitutione, quam anno 1721. Taurini vidit Carolus Richa (b), saepe facie aut quavis alia parte, cui erysipelas insederat, detumescente, conturbabatur alvus, qua leniter fluente intra paucissimos dies integre morbus solvebatur. Non paucis inter initia sanguis e naribus erumpens salutem attulit. Haemorrhagiam vero antecedebant hypochondria dura, tumida, dolentia, intensior capitis dolor, aut rubor oculorum, aut aurium tinnitus. *Erysipelatis finis.*

(a) Platner *l. c.* §. 157. (b) *Constit. epid. Taurin. altera* §. *VIII.*

§. XXII.

Quaelibet fere corporis pars Erysipelati patet, sed prae ceteris caput, collum, brachia, & crura eidem, praesertim protopathico obnoxia sunt. Ubi caput malum impetit, saepe frontem, palpebras, nasum, faciem, capillitium, collumque circuit, & peragrat; vehementerque dolent, & lancinantur partes, quae eo afficiuntur. Imo quandoque enormiter intumescunt, ita ut profundior tunc morbi sedes videatur, & cutis ipsa pustulis, vesiculisque inaequaliter exasperatur. Si ab alterutra aure incipiat, primum proxima loca discruciat, deinde serpit ad reliqua; cumque ad palpebras pervenerit, ita hae tumore quodam oedematode inflantur, ut oculi vix, ac ne vix quidem detegi queant. Quandoque, dum priorem locum jam deserere videtur, novo veluti facto impetu in capillatam capitis partem inopinato irruit. Saepe id malum certis anni temporibus fere epidemice vagatur, quod jam Hippocrates observavit (a). Quocunque autem consederit, eadem prope symptomata, quae supra recensui, infert, eodemque modo increscit, minuitur, & decedit. Discrimen si quod est, totum in majore, vel minore functionum, quae cujusque partis laborantis propriae sunt, laesione versatur. Illud etiam memoria probe tenendum est, quod crebris ex observationibus constitit, si erysipelas artubus inferioribus incubiturum sit, inguinis, & femoris glandulas conglobatas, vasis cruralibus adsitas, antequam se exserat, leviter dolere, atque intumescere consuevisse; axillares vero, ac cervicales, si brachiis, aut superioribus locis immineat (*). *Capitis erysipelas*

(a) *Lib.* 3. *epid. text.* 29. ubi sic: *Vere autem valde multis contigerunt erysipelata, permanebantque & per aestatem, & sub autumnum.*

(*) Notum, perspectumque omnibus esse puto, cutis dolori, lacerationi, excoriationi, rubori, inflammationi, ulceribus, pustulis, aliisque cutaneis morbis saepenumero supervenire tumores glandularum lymphaticarum, quae membro affecto, & laboranti respondent, superiusque positae sunt. Qui venarum lymphaticarum initium, & progres-

ſum noſcunt, pene omnes ſibi perſuadent, puris, ichoris, aut alius noxii humoris aliquid a venis lymphaticis abſorberi, deferrique ad glandulas conglobatas, ad quas progrediuntur, indeque has tumere ac dolere. Recte hi quidem. Sed, ubi glandulae prius tument, ac dolent, quam humor ullus ab aliqua parte ſuppeditari poſſit, undenam earum tumorem, doloremque deduxeris? An aliquid per arterias ad glandulas, antequam in cutem pellatur, defertur, quo ipſae intumeſcant? An ſola nervorum, & lymphaticorum vaſorum irritatio ſufficiat? Vaſa revera lymphatica irritabilia ita ſunt, ut ſola irritatione, teſte HEWSONIO (*Deſcript. ſyſtem. lymphat. Traject. ad Rhen.* 1783) rubeant, inflammentur, & chordae inſtar tendantur.

§. XXIII.

Summam autem cutim Eryſipelatis ſedem eſſe, omnino convenit inter auctores cum veteres, tum neotericos. Idque comprobari ajunt, 1. Quod manibus contrectata cutis, atque a ſubjecta pinguedine divulſa totum morbum continere deprehenditur, nec ulla alia particula tumere, dolere, aut reniti invenitur; de legitimo, & ſimplici eryſipelate ſi ſermo ſit. 2. Quod, ubi gangraena ſupervenit, ſolam cutis ſuperficiem ipſa tenet, nec altius, ſaltem inter initia, deſcendit. 3. Quod rubor compreſſione evaneſcit (*a*). Quaenam vero cutis pars potiſſimum afficiatur, non aeque planum eſt omnibus. Alii enim extimae cutis vaſcula rubris minora, cruori impervia, alii minimas fiſtulas, per quas tenuiſſimus halitus, vapor, aut ſudor effertur, alii glandulas, ſive folliculos ſebaceos, alii *reticulum malpighianum*, & ſic porro, magis laborare opinantur (*b*). At vix ſtatui poteſt morbi ſedes in una ex hiſce partibus, quin ſimul aliae conſentiant. Tanta profecto eſt earum omnium connexio, & complicatio. Itaque qui dixerit & vaſa rubra, & alba, & textum celluloſum cutis, & corpus reticulare, ſive, ut hodie vocant, muco ſum, affici, non valde a vero aberrabit. Qui enim fieri poteſt, ut preſſione rubor facile evaneſcat, locum ſaepe mutet, phlyctenas excitet, aut oedematis ſpeciem referat, niſi celluloſus textus, corpuſque mucoſum, quod cutim cum epidermide nectit, occuparentur?

(*a*) ASTRUC *l. c.* (*b*) CALLISEN. *l. c. p.* 71. PLATN. §. 160. ASTRUC *l. c.* GORTER. *l. c.* §. 1423.

§. XXIV.

Cauſſa ejus proxima. Color porro dilute roſeus, & flaveſcens, fugax, vagus; pruritus; calor acer; dolor pungens magis, quam pulſans; facilis de uno loco ad alium tranſitus; veſicularum, quales ignis parit, excitatio; ſanguis e vena miſſus, rutilans, ſpumidus, vix cohaerens, quae omnia in legitimo, & primario eryſipelate obſervari ſolent, ſatis, ni fallor, evincunt, ejus cauſſam proximam eſſe *phlogoſim*, quam procreat humor quidam tenuis, calidus, acerque, bilioſae ſanguinis parti a veteribus dictae quam ſimillimus, intus utcunque genitus, & primum nervoſum genus, deinde

Qualis humor morbum faciat?

cor, arteriasque repente percellens, a reliquis paullatim liquoribus, motu febrili oborto, secedens; atque ad cutim alicubi propulsus, aut in ea primario etiam defixus, & locum, in quo sistitur, vel latebat, peculiariter irritans, atque inflammans. Et talem eum reapse esse etiam ex hoc cl. PLATNERUS (*a*) colligit, quod nunquam ipse, ut sanguis in vera inflammatione, coquitur, nec in pus bonae notae vertitur, sed, nisi disfletur, in saniem potius mutatur, quae cutim rodat, & mala ulcera inurat.

(*a*) *L. c.* §. 160. Item GORTER. *Chirurg. l. X. cap. IV.* §. 1429. 1431.

§. XXV.

Quod si humor iste cum sero sanguinis uberiore, aut cum cruoris magna vi congeratur, erysipelas non simplex, & legitimum exsurget, sed *oedematodes*, aut *phlegmonodes*. Nec a *Scirrhode* quod vocant, distabit, si iners, ac lenta quaedam materia cellulas, & minima vascula oppleat, ut cutis aliquanto manifestius rigescat. Cum vero acritas humoris ad eum gradum pervenerit, ut sensu nervos, irritabilitate vascula, & fibras exuat, & quasi quadam venenata potestate destruat, erysipelas habebis *malignum*, & *gangrœnosum*. Id alii repetunt a tali humoris congestione, ut omnis circuitus vitalis in loco affecto tollatur; quod interdum etiam ex hac caussa nasci posse non negaverim.

§. XXVI.

Caussæ remotiores.

Plurima autem genera caussarum existunt, quae humorem illum (§. 13) aut praeparant, aut gignunt, aut excitant, inque motum adigunt, aut extrorsum avocant, aut alicubi defigunt, aut ejus evolutioni occasionem suppeditant. Hae vero etiam remotae dicuntur, sive antecedentes, & partim corpori ipsi insident, & partim extrinsecus eidem adveniunt. Praecipuae earum censentur temperamentum sanguineum, aut cholericum; habitus obesus, aut contra cachecticus; cacochymia; acritates variae, praesertim oleosa, pinguis, & rancida, tam sola, quam cum aliis recrementis omnium corporis succorum copulata (*a*); cacochylia primarum viarum, in primis biliosa; bilis ipsa exuberans, aut commota (*b*); mensium, haemorrhoidum, ichoris cujusque manare soliti, expirationisve cutaneae suppressio; metastases; scorbutus; hydrops; oedemata crurum; scirrhi; cancer; ulcera; acria ingesta, aut applicita; spirituum vinosorum abusus; immoderatae exercitationes adipem solventes, atque acritudinem in humoribus exaltantes; fricationes asperae; ignis, vel solis ardor; irritatio fibrarum cutis quaecunque tum a caussa interiori, uti a lympha acri, tum a caussa exteriori, uti a compressione vehementi, aut punctione; luxationes, vulnera; epispastica; insectorum morsus; appli-

catio frigidi, aut calentis corporis (*c*); animi graviores commotiones, & praesertim ira, & terror (*d*), ex quibus erysipelas non solum movetur, verum etiam subinde redit, & quasi periodice recurrit, *periodicumque* tunc nominatur.

(*a*) PLATNER *l. c.* §. 160. (*b*) VAN-SWIET. *comm.* §. 723. (*c*) NICOLAS *Manuel du Jeun. Chirurg. p.* 343. (*d*) PLATNER. *L. c.* §. 159. CALLISEN. *L. c. p.* 71.

PROGNOSIS.

§. XXVII.

Erysipelas leve malum, nulliusque momenti a quibusdam creditur; at quamquam saepe innocuum, & salutare sit, felicemque exitum sortiatur, non tamen semper periculo vacat, nec contemnendum plane est. Imo HOFFMANNUS (*a*) non dubitat illud in multis symptomatibus, ac perniciosa natura cum pestilenti ipsa febre comparare. Simplex, benignum, fixum, item fortuitum, sive *accidentale*, & quandoque symptomaticum minus discriminis habet, quam complicatum, compositum, malignum, ambulans, & primarium. Quod caput, faciem, palpebras, aut collum infestat, id apud plerosque male audit (*b*); nam prius illud gravius plerumque est, cerebrumque ipsum quandoque afficit: posterius vero hoc sic venas jugulares, laryngemque urget, & quasi injecto vinculo cohibet, ut sanguinis e capite reditus, spiritusve intercipiatur. Eoque majus periculum imminet, si a caussa interiori originem ducat, nec intra septem, aut octo dies resolvatur: nam tum suppuratio timenda est, aut etiam gangraena; quam postremam appropinquare indicant doloris, & ruboris repentina cessatio, & phlyctenae in summa cute exortae (*c*).

(*a*) *Med. Syst. Tom. IV. Sec.* 1. *cap. XIII.* (*b*) PLATN. *l. c.* §. 161. (*c*) *Nicolas l. c. p.* 344.

§. XXVIII.

Le Roy sententia.

Ab aliorum tamen fere omnium sententia dissentire non dubitat LE ROY. Is enim experientia confisus sua, faciei erysipelas benignum, & salutare omnino esse praedicat, atque in criseos bonae modum procedere, intraque tres, aut quatuor dies tantum ad summum apicem pervenire; plena vero facta eruptione febrim, & cuncta reliqua symptomata minui mirifice, & quandoque penitus cessare; hincque paullatim ruborem, & tumorem discuti, ac postremo epidermidem desquamari, & decidere (*a*). Contra non aeque innoxium, & criticum idem vir celeberrimus habet illud, quod crura aggreditur cum febre acuta, quodque senibus, aut cacochymicis supervenit, utpote in gangraenas saepe, aut abscessus periculosos facile desinens. Etsi vero res saepius se habeat, ut

LE ROY

Le Roy expofuit, aliquando tamen hoc idem faciei eryfipelas in gangraenam tranfire poffe videtur, cum Sydenhamius (*b*) teftetur, huic malo fini obnoxium effe quodcunque eryfipelas, cuicunque parti infederit.

(*a*) *Mélang. de Phyfiq. & de Méd. p. 264.* (*b*) *Sect. VI. cap. VI. p. 322.*

§. XXIX.

Generatim quod cum mala, perniciofaque febri oritur, aut malignum eft, aut phlegmonis naturam attingit, aut aliis morbis mali moris accedit, non caret periculo, quia plerumque gangraena, aut abfceffu terminatur. *Ab eryfipelate* autem *putredo*, aut *fuppuratio*, inquit Hippocrates (*a*), *malum*. Item fi eryfipelas introverti contingat, ut non raro fit, phrenitides, aut peripneumoniae lethales, aliique periculofi morbi confequuntur. Quod idem Hippocrates jam cognovit; nam fcripfit: *eryfipelas ab exterioribus verti ad interiora, non eft bonum: ab interioribus vero ad exteriora*, bonum (*b*). At multo clarius loquutus eft Auctor Coacarum (*c*), in hunc modum: *Eryfipelas foris quidem extare, utile: intro autem vergere, lethale. Cujus quidem rei indicium eft, cum, rubore evanefcente, pectus gravatur, & ægrius fpiritum trahit æger.*

Prognoftica Hippocratica.

(*a*) *Sect. VII. aph. 20.* (*b*) *Sect. VI. aph. 25.* (*c*) *N. 366.*

§. XXX.

Attamen non femper Eryfipelas intro verfum exitium affert, fi Swietenio (*a*) fides habeatur; quanquam Sydenhamii obfervatio, quam ibi adducit, verum eryfipelas non exhibeat, nec proprie ad éjus introverfionem fpectare videatur. Verum, etfi interdum fieri poffit, ut eryfipelas recedens, aut repercuffum a viribus vitae fubigatur, aut iterum extrorfum amandetur; hujufmodi tamen metaftafis prudentem medicum terrere, ejufque folertiam excitare debet, ne fecurum nimis, incautumque inexpectata aegri pernicies demum percellat. Evenit etiam interdum, ut febris, quae eryfipelatis eruptionem molitur, aliquandiu trahatur, quin tamen fuo fine potiri poffit. Tunc materia eryfipelatodes in cerebrum, vel in pulmones delata aliud morbi genus efficit, eo perniciofius, quo interior nobiliorque eft pars, quae ab ea repente corripitur.

Metaftafis eryfipelatis.

(*a*) *L. c.*

Curatio.

§. XXXI.

Ad curationem quod attinet, haec pro varia eryfipelatis origine, ac natura, & pro vario ejus gradu differre etiam debet. In legitimo,

primario, & febrim subsequente, cum Natura motu febrili, ut recte existimant HOFFMANNUS (a), PLATNERUS (b), LE ROY (c), JAUBERTUS (d), aliique expertissimi scriptores, a pravo, & noxio peculiari quodam humore se liberare nitatur, totaque ad eum versus cutim propellendum incumbat; consequens est, ut Medicus Naturae minister eodem curam omnem intendat, pro viribus cavens, ne motus, conatusque iste nimium excedat, aut deficiat, nam utroque modo posset effectu suo carere. Quaerat igitur, num sanguinis missio, quae primum artis praesidium in curationibus praestare solet, locum ullum habeat. Non levis vero hac de re dissensio occurrit inter Auctores. Alii, quibus nempe erysipelas pro vera inflammatione habetur, phlebotomiam non modo approbant, sed etiam pluries repetendam jubent; inter quos ASTRUCIUS (e) agmen ducit, utpote qui ad erysipelas primarium resolvendum quinquies, vel sexies primis morbi diebus venam incidi velit; nec minus in sanguine mittendo liberalis esset ad secundarium, sive symptomaticum discutiendum, nisi id jam praestitum fuisse principis morbi caussa cogitaret. Alii contra, qui videlicet a phlegmone erysipelas segregant, putantque in eo summam sanguinis tenuitatem adesse, a principio quodam acri, ac solvente profectam, uti noxiam venae sectionem rejiciunt (f), vel certe parcius instituendam esse, si unquam, praecipiunt.

De venae sectione dissidium.

(a) *L. c.* (b) *L. c.* (c) *L. c.* (d) *Mém. de la Societé Royal de Médec. Année* 1776 *p.* 529. (e) *De Tumor. l.* 2. *cap.* 1. *p.* 69. *edit. Venet.* (f) GORTER *chirurg. repurgat. lib. X. Cap. IV. §.* 1443.

§. XXXII.

Quando vena secanda.

Verum, dum sic in utramque partem disceptant, dicam libere, qua via incedendum mihi videatur. Itaque si febris vehementius excandescat, si plethora corpus gravetur, naturaeque conatibus impedimento sit; si aeger temperamento sanguineo donetur; si pulsus magni, validi, duri deprehendantur, si dolor capitis, aut spirandi difficultas discruciet, continuo post sedatum horrorem, rigoremve febrilem, exsertumque calorem, & antequam erysipelas appareat, aut ex toto prodierit; per venae sectionem naturae laboranti succurrere oportet; ut moderata aliquantum febris vi, & relaxato sanguinis nexu, reseratisque meatibus, facilius acer humor erysipelatodes se se expediat, exteriusque feratur.

§. XXXIII.

Quando iteranda sanguinis missio.

Imo si, post emissum sanguinem, symptomata adhuc urgere pergant, atque erysipelatis eruptio cunctetur, quod saepe contingit, repetendum id auxilii genus est, praesertim ubi sanguis primo detractus lentorem phlogisticum ostenderit. Quod etiam non praetermittendum

eſt, cum eryſipelas caput, faciem, aut collum jam occuparit, ſi antea vena ſecta ſatis non fuerit; aut cum ejus generis ſit, quod propius ad phlegmonen accedit, neque poſt ejus eruptionem febris, & reliqua ſymptomata ſe ſe remiſerint; nam tum, ut vera inflammatio, prudenter curandum eſt.

§. XXXIV.

Quando omitti debeat.

Contra ubi vaſorum plenitudo deficit, temperamentum, habituſque corporis adverſatur, febris mitior eſt, nulliſque gravibus comitatur ſymptomatibus, aut vires vitae languent cum pulſibus nec magnis, nec validis, aut cuncta, eryſipelate jam prodeunte, placidius procedunt, aut eryſipelas leve, legitimum, aut fortuitum, ſive *accidentale*, aut *œdematodes* eſt, aut ſummopere *malignum*, *carbunculoſum*, aut *necroticum* praevidetur, aut morbis malignis, & putridis, aut ſcorbuto confirmato, cachexiae, hydropi adjungitur; ſanguinis miſſio omitti poteſt, ut minime neceſſaria, aut etiam vitari debet, ut perniciofa, & noxia.

§. XXXV.

Sanguinis miſſi diatheſis conſideranda, ne in eo mittendo peccetur.

Magni etiam refert ſanguinis e vena miſſi diatheſim diligenter inſpicere. Nam ſi floridus, tenuis, bilioſus, & ſolutus deprehendatur; parcius: ſi vero contrario ſe modo habeat, liberalius eum detrahi licet. Si etiam ex iis, quae praeceſſerunt, conjiciatur, acrimoniam plus, quam boni ſanguinis copiam praevalere; ſi rubor, & calor non magnus ſit, ſi *fugax*, atque *ambulans* eryſipelas videatur, ſi urinae tenues, crudae, aquoſae, aut croceae, & minime ſubſidentes excernantur, ſi pulſus inaequaliter ſaliant, irritati quidem, at non pleni, & fortes; cautiſſime ſe gerere oportet Medicum in ſanguinis miſſione ſive decernenda, ſive celebranda, ne ſcilicet mali cauſſam deteriorem efficiat, aut criticis moliminibus noceat, aut metaſtaſi ad interiora occaſionem praebeat.

§. XXXVI.

Quomodo & quando purgandum.

In ipſo praeterea morbi ingreſſu diligenter diſquirere debet, an primae viae ſordibus, praeſertim bilioſis ſcateant, atque alvus reſpondeat, nec ne; ut illae cito evacuari pro re nata poſſint, haec vero molliri, & laxari. Astrucius (*a*) emetica, & cathartica ſuadet, praecipue in eo eryſipelate, quod caput, & faciem teneat. Emetica quoque utilia praedicat Le Roy, quando nauſea, & vomitus bilioſus inter initia aegrotantem exagitent (*b*). Sed in magno ſpaſmorum conflictu, etſi colluvies bilaris, & cacochylia putrida turgeat, praeſtabit vomitum potu aqueo, tepido, & mellito promovere, quam prolicere acri medicamento, quod ſummopere noxium in primis eſſet, ſi ira (*c*) cauſſam procatarcticam

malo praebuisset; alvum vero satius erit enematibus lenire, quam catharticis proritare. Quod si tamen saburra intestinalis poscere videatur medicamentum aliquod, quo ea validius deturbetur; tunc post sectam jam venam alvus ducenda est decocto Tamarindorum, aut Cremore Tartari, aut sale quopiam neutro magna aquae copia diluto, aut simili blandiore Eccoprotico, & quidem antequam Erysipelas foras proruperit. Nam propulso jam ad cutim erysipelate, cautissime alvus laxetur, & tunc solum, cum putridae, & biliaris saburrae signa non desint, aut depravati humoris quantitas morbum plus justo protrahere videatur, aut revellendi a capite, quando id graviter afficitur, aut intumescit, necessitas citam opem postulet, nec satis sanguinis missione confidere quis possit. Alias metuendum esset, ne alvi ductio temere instituta opus naturae perverteret, aut intro erysipelas ipsum revocaret. Hoc vero resolvi incepto, atque ad finem properante audentius licebit alvum movere, & reliquum morbificae materiae epicratice, & leniter hac via expurgare.

(a) *L. c.* (b) *L. c.* (c) HOFFMANN *Dissert. de medicina Emetica, & purgante post iram veneno. Oper. T. VI. p. 291.*

§. XXXVII.

Quibus sustineri eruptio debeat.

Humoris vero noxii, quem Natura expellit, separatio, atque excretio adjuvari etiam debet quiete in lectulo, potu aqueo largiori, attemperante, & leniter diaphoretico; cui, ubi calor, & motus circularis, aut intestinus excedit, nitrum, aut succus mali citrei, aut medici cum pauxillo sacchari adjici potest, aut aceti aliquid cum melle, quod pauperibus facilius, commodiusque est. Decoctum hordei diluit, & temperat egregie, dilutum florum sambuci, aut tiliae blandissime resolvit, & diaphoresim promovet, praesertim si tepide sorbillentur. Ubi erysipelas, calor, & febris se se remittunt, & sudor manare incipit, curandum est, ut is se per totum corpus diffundat, quod praestat sorbitio calida, quies, & stragulorum prudens additio. Quorum actio sustinenda est victu tenui, humectante, & refrigerante.

§. XXXVIII.

Extrinsecus multa proponunt admovenda scriptores, in primis Chirurgi; sed pleraque, si non noxia, certe supervacanea mihi videntur.

Quae topica conveniant.

Plerunque sufficit locum a frigore, aut attactu aëris arcere; itemque ab actu nimium calidis. Sic paullatim humor resolvitur, & per cutis meatus expiratur. Si pars acerbius doleat, tendatur, & nimium caleat, aut arescat, ea fovenda est linteis ex aqua spermatis ranarum tepente, aut decocto florum sambuci, & malvae expressis, & subinde, ubi fri-

gent, aut reficcantur, renovatis. Si demulcere magis opus fit, aliquid lactis recentis decocto utiliter admifceri poteft. Si rubor, atque ardor intenfius urgeant, praefertim cum malum diutius trahitur, difficiliusque difcutitur, lactis loco aliquid optimi aceti additur, quod aeftum refrenat, potentiufque refolvit. Quod fi nihilominus eryfipelas die feptimo, octavo, nono, aut decimo non minuitur, metumque incutit, ne pars affecta ob nimiam cutis plenitudinem, & diftentionem emoriatur, incifionibus crebris pertundendam non nulli praecipiunt; quod multo magis fieri conveniet, fi color ejus ad purpureum, aut lividum vergere jam inceperit.

Quando incifionibus uti liceat.

§. XXXIX.

In Eryfipelate phlegmonode, fi fruftra tentata fuerint ea, quae ad refolvendum valent, nec quidquam fanguinis miffiones iteratae, aut alvi ductiones, & reliqua profuerint, reliquum eft, ut fuppuratio expectetur. Quam jam fieri indicabunt dolor pulfans, tumor alicubi manifeftior, & fixus, febrisque exacerbantis & remittentis continuatio. Quod ubi incidit, cataplafmata ex mica panis, & foliis malvae lacti incoctis fuperponenda funt, donec, facto pure, & fubter fluctuante, ferro abfcefsus aperiri poffit. Quo in cafu Chirurgo reliquum curationis committi debet. Committi ei quoque omne negotium debet, fi puftulae in fumma cute exortae, aut extima fupuratio facta in ulcus degeneraverint, faepe moleftum, & diuturnum. Sed dum extrinfecus chirurgica medela adhibetur, atque ulcus detergitur, & exficcatur, non negligenda tamen pro caufsarum varietate curatio etiam interior eft.

Quomodo fuppuratio tractanda.

§. XL.

Eryfipelati oedematodi fufficiet decocto fimplici florum fambuci, & chamaemeli foveri. At fi nimia laxitas timeatur, eidem parum fpiritus vini cum camphorae momento adjici poterit, vel demum facculi cum farina fabarum, aut hordei calenti, aut pulvere florum fambuci imponantur. Aqua etiam calcis egregie difcutit, & refolvit. Lente vero ad refolventia, & reprimentia deveniendum; nam fi jufto citius difcutiatur, repelli ad interiora cum magno vitae periculo poffet. Quam ob rem vitentur frigida, adftringentia, ftyptica, aut cutis poros obftruentia, licet paffim ab auctoribus commendata. Quae, fi unquam opportune adhiberi poffunt, tunc folum locum invenient, cum jam eryfipelas fua ftadia percurrerit, & fola partium atonia, & laxitas remanferit emendanda.

Quae Eryfipelati oedematodi cura conveniat.

§. XLI.

Quod fi humor, qui eryfipelas facit, acerrimus, & venenatae prope indolis fit, ut partes affectae liveant, nigricent, aut phlyctaenis atris re-

Maligni curatio.

pleantur, unde gangraena imminere videatur; quod in *maligno*, aut *carbunculofo* intra paucas horas interdum evenit; tunc citiffime fcarificationibus * exitus venefico ichori parandus eft, utendumque tam intrinfecus, quam extrinfecus alexipharmacis, atque antifepticis, in quibus excellunt Cortex peruvianus, radix Serpentariae, Camphora, Spiritus Mindereri, Elixir vetriolicum Londinenfe, & refinofa balfamica extrinfecus. Sed hic quoque prudentis, atque experti Chirurgi confilio, & opera opus plane eft.

(*) Non modo in *maligno*, & *carbunculofo* Eryfipelate fcarificationes indicantur, verum etiam in eo, ubi cutis onere gravatur, & intumefcit, a Cl. FRENDIO (*Hift. medicin. Edit. Venet. in 4. p. 29.*) ut praefentiffimum remedium proponuntur hifce verbis: *In Eryfipelate praefertim, fed & in aliis quoque cafibus, ubi inflammatio adeft, experientia docet, per ipfius partis affectae fcarificationem, cum membranae onere gravatae craffiores appareant, frequenter malum omne mira cum celeritate diffipatum evanefcere.*

§. XLII.

Quomodo curandum fit fortuitum, & fymptomaticum.

Quid porro *fortuito*, five *accidentali* eryfipelati fuccurrat, facile ex fuperioribus quifque intelliget. Generatim cauffas removere oportet, & inde natam phlogofim, quae ut levior, fic facilis refolutu eft, leniter difcutere, & demulcere. De *Symptomatico* vix attinet dicere, cum ejus curatio ex morbo principe, a quo pendet, omnino petenda fit. Eryfipelas intro verfum, quod non infrequens eft, poftulat venae fectionem, cucurbitulas tum ficcas, tum fcarificatas, epifpaftica, veficantia, fomenta, balnea, diaphoretica, & nifi haec profint, & extrorfum illud avocent, etiam cathartica.

§. XLIII.

Prophylatica cura.

Saepe accidit, ut qui femel eryfipelati obnoxius fuit, levi negotio in idem malum relabatur, & quafi periodice, ftatis nimirum intervallis. Ad prophylaxim multa multi proponunt. At in peculiares, & proprias cujufque proëgumenas caufsas inquirere oportet; quibus detectis non arduum eft decernere, quaenam auxilia opportuna futura fint. In univerfum antiphlogiftica, attemperantia, & praefertim ferum lactis, fucci cichorei, fumariae, taraxaci, nafturtii aquatici, aquae medicatae, balnea aquae dulcis, & potiffimum cathartica refrigerantia fubinde repetita palmam referunt. Cauteria item, fetacea, aliaque ulcera manantia, five ut vocant, emiffaria quam plurimum prodeffe vifa funt. Crura poft eryfipelas oedemati plerumque obnoxia fiunt. Huic malo profpiciunt ocreae ex tela cannabina, aut ex corio canino rite praeparato confectae, & cruribus nudis, dum mane detumuerint, ad amuffim accommodatae, ut laxas partes fuftineant, & firment, diuretica, atque hydragoga, quae humores revellant, deriventque, & topica difcutientia, & roborantia, quae atoniam emendent. Novi Medicos, Chirurgofque, alioquin fuae artis non

Oedemati relicto quae remedio fint.

imperitos, qui ab ocrearum, quas propofui, ufu indiscriminatim quam longiffime abhorrent. Sed, bona eorum venia, quando pedum oedema ex hac tantummodo cauffa oritur, nec a malo totius corporis habitu eft, quicunque ipforum metus extiterit, prorfus contemnendus eft, nam nullam inde noxam unquam vidimus.

CAPUT III.

DE IGNE SACRO, QUEM ZOSTERA, SIVE *ZONAM* * VOCANT.

§. XLIV.

Est quoddam exanthematum genus, quo exteriores corporis partes corripi folent, interdum cum febre conjunctum, aut eam fubfequens, pauciffimis notum, quod, quia magnam cum eryfipelate affinitatem quibufdam habere videtur, atque exanthematicis morbis febrilibus accenfetur, nequaquam hoc loco praetermitti licet. De eo vero ita obfcure, & breviter Veteres verba fecere, ut difceptari adhuc queat, num iis reapfe innotuerit. Excipiendus fortaffe inter ipfos eft PLINIUS, qui etfi pauciffimis verbis, quamdam tamen ignis facri fpeciem commemorat, cui *Zofter*, five *Zona* nomen eft, & magna cum noftro convenientia (*a*) tribuitur. Ignis autem facri duas fpecies defcripfit C. CELSUS (*b*), quarum prior a GORTERIO una eademque habetur cum *Eryfipelate bullofo* (*c*), pofterior vero cum eryfipelate, quod *ulcerofum* ipfe (*d*) appellat. Nec a GORTERIO diffentit JODOCUS LOMMIUS (*e*), qui ignem hujufmodi facrum cum C. CELSO (*f*) *malis ulceribus* adnumerare videtur. FRIDERIC. quoque HOFFMANNUS id morbi genus ad peculiare Eryfipelatis genus referendum exiftimat (*g*), eamdemque in fententiam migravit LORRYUS (*h*), GALENI etiam permotus auctoritate (*i*). Multi, ut GORTERIUS ipfe fatetur, herpetibus adnumerandum effe cenfent, atque ex his non nulli, uti PLATERUS (*l*) & TULPIUS (*m*) ad *herpetem* fpeciatim *efthiomenon*, five *exedentem* fpectare ejufmodi malum non dubitant. Neque ab eorum fententiis deflectit PLATNERUS (*n*), qui ad *Eryfipelas referri poffe* fcripfit *rarum illud morbi genus*, *quod Veteribus Zofter*, *Zona*, *vel Herpes dictum eft*. Verum HAENIUS, qui illud faepe in Batavia, & femel etiam Vindobonae, quale eft, de quo hic agitur, fe vidiffe affeverat, omnino ambigit, an notum prifcis temporibus, & peculiari nomine donatum fuerit, aut illud vere habendum fit, *quod ignem facrum*, vel *ignem Sancti Antonii* vulgo vocant, cum de vera hujusmodi vocum interpretatione non fatis liquere, jure, ni fallor, ipfe (*o*) contendat **.

* ζωστὴρ, five ζώνη graece; cingulum, five fafcia latine.

(a) *Nat. Hift. l. XXVI. cap. XI. ubi inquit: Ignis facri plura funt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui Zofter appellatur, & enecat fi cinxerit.* (b) *Lib. V. cap. 28. §. 4.* (c) *Chirurg. repurg. §. 1420.* (d) *Ib. §. 1421.* (e) *Obferv. Med. l. 2. De vitiis, quæ non cert. part. aliq., fed variam occupant. pag. mih.* 200. ubi fic ait: *Ceterum ubi exulceratum eft Eryfipelas, quod proprie facer ignis appellatur, cutis alias fumma afficitur &c.* (f) *L. c.* (g) *Oper. omn. T. 4. P. I. fect. I. cap. XIII. §. VI.* (h) *De morb. cutan. P. I. Sect. 2. Cap. I. artic. 2. De facro igne, & Zona facri ignis fpecie p. 401.* (i) *ibid.* (l) *Oper. Omn. T. 2. p. 23.* ubi fub nomine *Maculæ latæ* five *papulæ feræ* defcribitur. (m) *Obfervat. Medicinal. l. 3. cap. 44.* ubi nomine *exedentis præcordiorum herpetis* donatur. (n) *Inftitut. Chirurg. Ration. §. 166.* (o) *Thef. de febrib. Divif. VI. §. 7. p. 3.*

** *De Igne S. Antonii*, peffimo *Ignis facri* genere, difquifitio abfolutiffima legi poteft in *Mémoir. de la Societé Royale de Médecine Vol. I. p. 260.* in qua a quatuor cl. viris JUSSIEU, PAULET, SAILLANT, & TESSIER decernitur, morbum illum effe veram *ficcam gangrænam*, five *Necrofim* SAUVAGESII, interdum etiam humidam QUESNAEI, ut ex allatis undique exemplis, hiftoriifque oftenfum eft.

§. XLV.

Sed quinam hîc affectus intelligendus fit, quibufque notis differat a reliquis morbis, quibufcum fimilitudinem habet, non melius, clariufque patebit, quam fi primum unam vel alteram aliorum hujufce morbi hiftoriam breviter in medium afferam, deinde ejufdem pleniorem defcriptionem, collectis in unum, atque ordinatis cunctis phaenomenis, prout etiam a nobis obfervata funt, ob oculos cujufque ponam. Vir *pleni habitus, & calidi jecinoris vehementer circa præcordia doluit cum acri* Tulpii obfervatio. *pruritu, infigni dolore, & frequentibus puftularum conglomeratarum circulis, primum rubris, mox albicantibus, & comparente in qualibet earum crufta nigra, qua convenienti litu feparata, quælibet degeneravit in humidum ulcufculum cum acri dolore, fudore effufo, & interdum tam impetuofo virulentæ materiæ raptu ad interiora, ut animus non fecus aliquoties deficeret, ac fi ipfum occupaffet contagiofa aliqua peftilentia* (a).

(a) *Ex Tulpio* HOFFMANN. *l. c. obferv. VI. in epicrifi pag. 104. edit. Genev.*

§. XLVI.

Poft TULPIUM hanc habet obfervationem FRIDERICUS HOFFMANNUS (a): Hoffmanni obfervatio. *Profeffor celeberimus, quinquaginta & aliquot annorum, purpura fcorbutica crebrius afflictus, poft corporis intenfam refrigerationem, corripiebatur fubito languore virium, inquietudine, fomni, appetitufque defectu, horripilatione, æftu, cui juncta quædam mentis turbatio. Durabant hæc per tres fere dies, quibus elapfis, nocte antecedenti fenfit intolerandum plane ardorem in præcordiali regione ad dorfum ufque excurrentem; mane autem, infpecto loco dolente, infolitum comparuit exanthema, rubicunda nempe area, ex præcordiis ad dorfum cinguli inftar extenfa, cui infidebant confertim puftulæ partim albæ, partim*

rubræ

rubræ nigrescentes. Inde *quidem symptomata remiserunt, excepto exquisito ardente dolore, qui tantus erat, ut nec somnum capere, nec locum affectum contingere posset. Medici, quorum consilio utebatur, quid hoc rei, nesciebant, & purpuræ peculiare genus, aut scorbuticum quoddam exanthema esse volebant. Ego vero illico cognovi pejorem erysipelatis speciem, & interne diaphoretica temperata, & externe in fine oleum ovorum adhibui, quibus aliquandiu usurpatis, intra quatuordecim dies dolor conquievit, pustulæ aruerunt, cuticula aspera facta, fissa, & desquamata.*

(a) L. c. obſerv. VI.

§. XLVII.

Haënii observatio.

HAENIUS, qui *apud Batavos frequenter* hujusmodi morbum viderat, *semel* (a) inquit, *Viennæ occasionem habui* eum *auditoribus demonstrandi, idque, quod huc usque nunquam videre mihi contigerat, in sola facie.* Nam antea, *quantum numerosi me casus docuere, non nisi alterutrum abdominis latus;* post febrim, non raro *validam, die jam primo vel altero, vel tertio* occupaverant *maculæ rubræ ea in plaga,* nempe *externa, cito admodum grandescentes, dolentesque, variolis discretis majoribus persimiles, sed altiores, & racematim uno in loco secum cohærentes, tum & interstitia vacua, magnaque inter se relinquentes.* Hac tamen perpetua lege, *ut ab anteriore parte* abdominis *nunquam lineam albam, nunquam a postica spinam* transcenderent. *In hac porro distantia inter lineam albam, & spinam dorsi sunt non nunquam paucæ racematim cohærentium pustularum insulæ, alia vice multæ, aliquando etiam ita ut Zona spithamam lata, paucis liberis plagis duntaxat relictis, medium abdomen perfecte cingat.* Viennae igitur *vir odontalgiam passus dentem sibi evelli curat; unde dolore curabatur quidem, sed vacuo in maxilla loco molestum sibi aëris conquerebatur ingressum. Hoc totum quod anamnesis docebat; quæ tamen, num sequenti malo faverit, omnino dubito. Oritur posthac ipsi media in fronte tuberculum, triduoque post febris horrifica cum tumore sinistræ frontis, palpebrarum, genæque ejusdem lateris, tumque pustulæ, quales supradescriptæ omnia loca dicta exacte implentes, sed ultra mediam faciei lineam minime excurrentes.*

(a) L. c. p. 112. 113.

§. XLVIII.

Quid Zonæ nomine intelligi debeat.

Ex his igitur (§. XXXI. XXXII. XXXIII.) satis patere arbitror, *Zonæ* nomine exanthematum quorumdam genus intelligendum esse, quod, ubi erumpit, racemos pustularum vehementer dolentium, & rubrarum sic exhibet, & disponit, ut ad aliquot digitorum transverſorum mensuram cin-

guli inſtar corpus ambiat. Verum ut hujuſce morbi exanthematici, rarius deſcripti, amplior cognitio habeatur, operae pretium me facturum ſpero, ſi non modo ea omnia, quae alii de eo ſcriptis tradiderunt, ſed etiam ipſe, qui pluries eum curavi, adnotarim, in unum colligam, atque in Tironum commodum proferam. Eruptionem plerumque aliqua febris cum horrore, modo brevior, modo longior, modo levior, modo gravior antecedit. Haec interdum gravibus ſtipatur ſymptomatibus; uti delirio (*a*), vigiliis, anxietate, inquietudine, corporis jactatione, vomitu (*b*), aliiſque eruptionum febrilium phaenomenis. Quandoque exigua eſt, ut vix pulſum acceleret, & nocte tantummodo ſe exſerat calore, agrypnia, ſiti, atque irrequie. Interdum omnino abeſt, aut abeſſe videtur (*c*), vel veſperi dolentibus, & ſuppurantibus puſtulis ſupervenit leviſſima, quae mane tamen decedat.

Deſcriptio & ſigna.

(*a*) Hoffm. *l. c.*, Platner. *l. c.*, Haen. *l. c.* §. 166. (*b*) Hoffm. *ib.* (*c*) Geoffroyus *Hiſt. de la Soc. Royal. de Médecin. an.* 1777, & 1778. *T.* 2. *Mémoir. p.* 27.

§. XLIX.

Febris deſinit eruptione facta.

Ubi febris eruptionem antecedit, eruptione facta, quod poſt unum, vel alterum diem contingere conſuevit, ipſa illico ceſſat, ac deſinit, niſi, quod rariſſimum eſt, tanta ſit morbi vis, tantaque inflammatoria ſanguinis diatheſis, ut ultra illum terminum exardeſcere pergat. Aegri vero ante eruptionem, etiam tum, cum febris eos non corripuit, ſe male habere per plures dies queruntur, & puncturas eo in loco, in quo exanthema proditurum eſt, moleſtiſſimas ſentiunt. Deinde puſtulae parvae, elevatae, rubrae, variolis interdum valde ſimiles, circulum inflammatum habentes, partim diſcretae, partim in corymbos collectae, & phlyctaenas repraeſentantes, plus minus copioſae cum lancinantibus doloribus, & quandoque intolerabilibus, ardoreque igneo comitatis erumpunt.

Puſtulae corymboſae.

§. L.

Progreſſus puſtularum.

Paullatim hujuſmodi (§. XLIX.) puſtulae mole augentur, & in apicibus formant veſiculas, ſive ampullulas aqua pellucida plenas, & tranſparentes, quales aqua fervens excitat. Gradatim aqua, quam continent, turbida fit, atque opaca. Veſiculae aut rumpuntur, aut complanantur, & in plicas ſe contrahunt, fuſcum, atrumve colorem acquirunt ob cutem gangraena emortuam, & in parvas eſcharas commutantur. Eſcharae demum exſiccantur, & in cruſtas ſiccas, duras, nigras abeunt, cito decidentes, quae tamen veſtigium altum in cute relinquunt, ut variolae mali moris. Saepe vero iſtiuſmodi eruptio fit ſucceſſive, & partitis vicibus, & ſucceſſive pariter exſiccatur, & decidit (*a*). Interdum

Exſiccatio.

puſtulae ſuppurationem ſubeunt, & ſponte aperiuntur, manentque apertae, cavae, pus fundentes triduo, quatriduo, imo quandoque ad dies uſque quatuordecim (*b*). Dolor ipſe interdum non conquieſcit niſi poſt decimum quartum diem; tumque puſtulis exſiccatis epidermis finditur, exaſperatur, & in ſquamas ſoluta excidit (*c*). Sed neque tum aliquando dolor (*d*) omnino evaneſcit.

(*a*) Geoffroy. *l. c.* (*b*) Haen. *l. c. p.* 114. (*c*) Hoffm. *l. c. obſerv. VI.* (*d*) Geoffr. *l. c.*

§. LI.

Quas ſedes occupare ſoleat.

Sedem morbi plerique ſtatuunt abdominis, & hypochondriorum regionem. Alii ſupra umbilicum eum ſic collocant (*a*), ut medium corpus ambiat cinguli inſtar ex praecordiali regione dorſum verſus latitudine ut plurimum aliquot digitorum tranſverſorum, inſidentibus ibi puſtulis acribus, inſtar ignis urentibus, quae intenſiſſimum dolorem comitem habeant. Alii vero *ab umbilico ad genua uſque* cutim in hoc affectu *per puſtulas lividas* exaſperari, rubere, & multum rodi (*b*) docent. Sed hoc perpetuum non eſt: nam vidi non ſemel pectus, dorſum, ſcapulas, brachia, crura hoc exanthemate correpta; imo frontem ab eo non immunem ex Haenio (§. XXXIII.) accepimus. Illud ferme proprium ejus reputatur (*c*), quod puſtularum racemi in Zonae, ſive cinguli ſpeciem tranſverſim extenſi nunquam lineam albam anterius, poſterius vero ſpinam dorſi tranſgrediantur. Hinc unum latus corporis tantummodo affici affirmant; ſic humerum unum, aut femur; ſic unum pectoris latus, & tunc a ſpina puſtulas incipere, & ad ſternum antrorſum terminari, nec ultra hoſce fines progredi; ſic capitis unum dumtaxat hemiſphaerium occupari, non alterum (*d*). Num vero aliquando ab hac lege deſciſcat Zoſter, numque ſemper zonae ſpeciem referat, non facile definivero. Hoc unum certum eſt, racematim puſtulas apparere, & ſparſim ſaepe diſtribui, ſed ordine non exacte ſervato.

(*a*) Hoffm. *l. c.* §. *VII.* (*b*) Platner. *l. c.* §. 166. (*c*) Haen. *l. c.* Geoffroy *l. c.* (*d*) Geoffroy *l. c.*

§. LII.

Ab eryſipelate qua ratione differat.

Ex fideli, quam tradidi, morbi deſcriptione quiſque comperiet, arbitror, quibus notis ab *eryſipelate* tam ſimplici, quam *bulloſo*, aut *ulcerato*, itemque ab *herpete*, & ſpeciatim *eſthiomeno*, ſive *exedenti* (§. XXX.) diſcriminetur. In eryſipelate rubor roſeus ſummam cutim occupans, nec eam attollens primum apparet; in Zona contra puſtulae elevatae, & profundius inſidentes ſe produnt, videnturque primarium eſſe phaenomenon. Quae vero puſtulae, & phlyctaenae eryſipelati, quod bulloſum dicunt, junguntur; hae ſuperveniunt eidem in augmento, dum

in Zona initio ftatim fe exerunt. Sedes praeterea eryfipelatis intra fummam cutim confiftit; Zonae vero altior, & profundior locus, nam non modo univerfam cutim, verum fubjectum panniculum adipofum etiam affici, inflammari, & fuppurari (a) perfpicuum eft. Non leve item difcrimen eft inter eryfipelas ulceratum, & Zonam. In eo ulcera latius proferpunt, & diu trahuntur rebellia; in hac parva, fi quando fiunt, circumfcripta, cava, brevi fanefcunt, & in efcharas exficcantur. Herpetes vero generatim puftulas multo minores, mitiorefque habent, neque adeo dolentes, & inflammatas, nec cinguli ordinem tenent, & fi quando exedentes cernuntur, mala ulcera, depafcentia, cancrofis fimilia, diuturna, & chronica exhibent, dum Zofter acutus, & brevis ut plurimum morbus eft. Nam quamquam LORRYUS & chronicum, & interdum epidemicum effe exiftimet (b), quod de igne facro late fumpto fortaffe ei concedendum eft, hanc fpeciem tamen diutinam non vidi, nifi femel in vetula, quam ftigmata puftularum fub omoplata finiftra ad aliquot menfes fummo cruciatu, atque ardore pertinaciter divexarunt.

An chronicus interdum fit.

(a) LORRYUS *l. c.* (b) *Ibid.*

§. LIII.

Cauffa materialis.

Ardor igneus, punctiones, dolor parvas phlegmonas comitans, facilis in phlyctaenas, & gangraenulas tranfitus oftendunt, cauffam materialem non effe fimplicem, biliofam, vel falfam, nec tantumodo fanguineam, & phlegmonodem, fed cafticam, acrem, urentem, & naturae putrefacientis participem, quae fimul ac evolvitur, nervofum genus irritans totius corporis oeconomiam perturbat (a); delata vero extrorfum, locoque aliquo defixa nervos in primis cutaneos, vafa quaevis, & cellulofum contextum inflammat, rodit, & propemodum adurit. Variam in ea naturam, & indolem agnofcit LORRYUS, ab eryfipelacea, & biliofa (b) diverfam, & ex primarum viarum tamen fordibus, fuccifque vitiatis, & retentis infenfibilis exfpirationis recrementis conflatam. Remote fuppeditatur ab habitu corporis pravo, a fcorbutica, arthritica, fimilive dyfcrafia, a cibis acribus, falfis, piperaticis, potuque vinofo, fermentato.

Cauffae remotae.

(a) HOFFM. *l. c.* (b) *L. c.*

Prognofis.

§. LIV.

LORRYUS, & GEOFFROYUS nunquam periculofum, aut lethiferum effe hoc exanthematis genus perhibent; quia, quodcumque ipfi curandum fufceperint, bene, feliciterque ceffiffe viderunt. At PLINIUS lethalem Zonam dixit effe, fi totum corpus cinxerit, & circum ambiverit.

Periculofam, & lethalem duobus exemplis demonftravit LANGIUS (*a*), uno Marchionis GEORGII AB ONELSPACHIO, qui ex ea interiit, altero Comitis Palatini ORTHENRICI, qui a lumbis ad genua ufque hoc exanthemate affectus, & fimul febre ad delirium ufque exardefcens morbi tamen vim elufit incifa utriufque pedis vena, aliifque adhibitis remediis, quae febrim reftinguerent. *Omnium vero*, inquit HOFFMANNUS, *ut ita dicam maligniffimum eft, quod poft magnum virium languorem in corporibus fenilibus, eminentius cacochymicis, non nunquam etiam in febribus malignis & peftilentialibus fub papilla, & cordis regione, vel etiam in manibus, aliifque exquifitioris fenfus partibus prodit, lividum mox fit, demum atrum, morte cito fubfequente, ut fuit illud PLATERI.* Nec periculi expers a PLATNERO reputatur (*b*). Plerumque tamen, etfi atrox malum, & difcrucians, vitae difcrimine vacat; nam egomet ipfe hactenus neminem ex eo periiffe comperi. Interdum etiam exitium, fi quod imminet, a perverfa curandi ratione, aut a repentina ad interiora metaftafi, praefertim fi cerebrum, aut pulmo petatur, profluere probabile admodum eft (*c*).

(*a*) *HOFFM. ex Lang. (Epift. medecin. p. 210) in epicr. ad obferv. VI.*
(*b*) *L. c.* (*c*) *PLATNER l. c.*

Curatio.

§. LV.

Cum in hoc morbo viribus vitae materia cauftica, & fere deletrice ad exteriora vergat, feraturque, & quodammodo criticae excretionis fpeciem Zofter referat, nullo modo falutare hoc victricis naturae conamen, beneficiumque turbari oportet. Ei igitur prudenter & caute obfecundandum plane eft. Praeftabit igitur acrimoniam humorum diluentibus, temperantibufque demulcere, & quo natura vergit, ducere mitiffimis *Diluentia.* diaphoreticis. Ad hoc fatis erit potus ex diluto florum boraginis, aut fambuci cum nitro, aut oxymele; ferum lactis puriffimum, emulfa ex feminibus melonum, decoctum hordei, aut radicis fcorzonerae, dummodo affatim, & tepide hauriantur. Quod fi lenta videatur ad cutim propulfio, aliquid potui ftybii diaphoretici non abluti, aut Roob baccarum fambuci, ut paullulum incitetur, adjici poterit. Raro phlebotomia opus (*a*) *Raro vena* effe confuevit. Si tamen febris nimium excandefcat, aut, etiam eruptio- *fecari debet.* ne facta, non remittat; pulfus vehemens, plenus, durufque deprehendatur; refpiratio anxia fit, facies rubeat, caput doleat, nec delirium, fi quod eft, definat; aut pars, in quam morbi vis irrupit, nimium tumeat, & tendatur, dolorque ferociat; tunc non modo fanguinis miffioni, verum etiam antiphlogifticis reliquis adjumentis (*b*) locus conceditur. Fatetur tamen GEOFFROYUS dolorem ardentem, atrociufque cruciantem

aegre per venae sectionem leniri; utpote qui, soluto etiam morbo, aliquandiu persistat, & identidem percipiatur. HAENIUS considerata morbi inflammatoria diathesi *optimam methodum* praedicat sine ulla dubitatione *venam secare, & curam antiphlogisticam reliquam instituere*. Sed tutius est non ita propere ad phlebotomiam descendere, nisi indicantia, quorum supra meminimus, urgeant. Saepe enim sine ullo detrimento omittitur, uti supervacanea. Recordor tamen me ea utiliter usum esse, ubi zoster pectoris unum latus secundum costas transversim protensus sic torquebat, ut pleuritidis instar respirationem interciperet.

(a) GEOFFROY *l. c.* (b) HAEN. *l. c.*

§. LVI.

Fortasse, ubi aut venam secare non satis tutum, ne introrsum materies revocetur, aut minime necessarium videatur, sed tamen dolori molestissimo solamen inveniendum aliquod, fortasse inquam hirudinum, aut cucurbitulae altius scarificatae applicatio exitum stagnanti, irritantique humori parabit, nervorumque distentionem arcebit, quod quidem nos interdum sine noxa, & cum levamine, ut in aliis cutaneis exanthematicis morbis, tentavimus. Dolori quoque sedando, anxietatibusque consopiendis opportunum erit hypnoticis, paregoricisque mitioribus subinde uti; dum deflagratio totius morbi expectatur.

Hyrudines & Cucurbitulæ.

Hypnotica.

§. LVII.

Nec perturbandus naturae motus est alvum ducentibus. Metus enim est, ne metastasis introrsum fiat. Laxari tamen alvum licet blandissimis, iteratisque enematibus, ut si quis fomes primis viis insidet, subtrahatur lenissime. Dum haec aguntur, extrinsecus omitti non debent, quae molliunt, quae dolorem temperant, quae exspirationem adjuvant. Fomenta igitur, & cataplasmata mollissima usui erunt. Foveri autem locus poterit decocto florum sambuci, & malvae, lacte tepido, sero lactis, similibusque saepe repetitis, & moderate calentibus. Cataplasmata item ex pane, malva, & lacte una decoctis comparentur, & desuper lege artis imponantur. Interdum solutio gummi arabici in mucum densiorem redacta, vulgo mucilaginem vocant, dolori leniendo opportunissima est. Neque ab his desistendum est, pustulis quamvis exsiccatis, praesertim si partes quodammodo rigeant, donec mollescant. Ceratum Galeni recens paratum dolorem lenire dicitur (a), sed suspecta nobis videntur quae exsiccant, & reprimunt, atque ex plumbo confici solent. Innoxium omnino oleum e vitellis ovorum recens expressum existimatur, quo sub finem obliniendas pustulas, escharasque, donec excidant, suadet HOFFMANNUS (b). His delapsis, morboque ferme depulso, ducenda demum alvus est idoneo medicamento.

Caute alvus laxanda.

Topica.

(a) GEOFFROY *l. c.* (b) HOFFM. *l. c. observ. VI.*

CAPUT IV.

DE PURPURA SCARLATINA *

§. LVIII.

Multo proximius ad Eryſipelatis naturam, ac ſpeciem accedit *Purpura Scarlatina*, exanthema videlicet, cui nomen impoſuit color quidam, qualem exhibet purpura ipſa, vel pannus coccineus, vulgo *Scarlatto*, cutim extimam ferme univerſam maculis intenſe rubris, multiformibus, & mox latioribus inficiens. Interdum hae maculae ita dilatantur quaquaverſum, ut una coaleſcant, & totum corpus eryſipelatis inſtar univerſalis occupent. Quacunque autem ratione rubore iſto ſive ſparſim, ſive univerſim cutis afficiatur, planus is eſt, laevis, non aſper, & preſſus praeſertim inter initia albicat, etſi, remota preſſione, mox priorem colorem recipiat; nec valde cutim ipſam (*a*) attollit. Quibus quidem notis multum ſimilitudinis habet cum Eryſipelate, ſed ab eodem tamen differt primae eruptionis intuitu, febris, & quorumdam ſymptomatum ratione, exitu; & ſucceſſionibus, uti mox ex ejus hiſtoria apparebit. Quoniam vero duo praecipua ejus genera ſunt, *benignæ* unum, alterum *malignæ*, de priore primum, deinde de altera, ut recte diſtinguantur, verba faciam. *Nominis origo.*

* *Synonyma*

Purpura, & *rubores* FORESTI, *Obſerv. l. VII. obſ. 59. in ſchol. Febris Scarlatina* SYDENHAMII, *Oper. med. Sect. VI. cap. 2.*, & *reliquorum auctorum*. *Roſſalia* HOFFMANNI, *de febr. ſect. 1. cap. VIII. §. 3. Febris rubra quorumdam*. *Rubeola Veterum* GRUNERI, *Morb. Antiquit. p. 62. 63.*

(*a*) HEISTER, *Compend. med. cap. 3. ſect. VI. p. 34.*

PURPURA SCARLATINA BENIGNA

§. LIX.

Quovis anni tempore hic morbus, ſed frequentius, SYDENHAMIO teſte, autumni initio (*a*), aut, ut JUNCKERUS (*b*) mavult, aeſtivo & ſereno tempore ſe oſtendere conſuevit. Raro ſporadice, plerumque epidemice excurrit, ſaepe integras familias invadens. Juniores quidem, infanteſque magis infeſtat; non tamen hinc parcit adultis. Plerumque incipit a febre, ut reliqui morbi exanthematici, ſed quandoque eruptio ſcarlatina prius emicat, quam febris percipiatur (*c*). Febris vero remittentis ut plurimum typum tenet, & veſpere, ac nocte qualibet ſuas acceſſiones repetit, ingraveſcitque (*d*). Interdum ſic remittit, ut intermittere videatur, aut verae quotidianae intermittentis reapſe morem induit (*e*). Quare nil mirum, ſi a febre nomen apud pleroſque habeat. *Benignæ deſcriptio.*

(*a*) *Oper. omn. Sect. VI. cap.* 2. (*b*) *Tabul. LXXV.* (*c*) HEISTER. *l. c.* (*d*) VOGEL. *de cognosc. & curand. morb.* §. 151. & *seq.* (*e*) *Andr. Bernard.* KIRCHVOGEL *Diar. med. pract. cap.* 3. *p.* 29. *Edit. Vindob.* 1771.

§. LX.

Signa ante eruptionem. Febris autem ista exorditur leni ab horrore, aut frigore. Huic succedit calor plerumque temperatus, moderata sitis, faucium dolor, aut ardor aliquis, & virium dejectio. Interim quaedam pectoris oppressio, respirationem difficilem, atque inaequalem reddens supervenit, itemque capitis gravitas vertiginosa, aut etiam acutus ejus dolor, & quandoque tussicula sicca, sed non ita molesta, nec constans, ut in morbillis (*a*). Saepe his nausea, vomitus, nariumque haemorrhagia se adjungunt (*b*), sed haec posterior frequentius sub ipsa eruptione in plethoricis contingit (*c*), quam antea. Interdum coma, aut epilepticae convulsiones, sive eclampsia, in pueris praesertim, antecedunt eruptionem, aut ipsum eruptionis exordium comitantur (*d*). Die secundo, aut tertio (*e*), imo interdum quarto (*f*) facies intumescit; & maculae intensius rubrae, crebrae, primum parvae, & multiformes, mox latiores, confluentes, & *Eruptio.* in majus sensim spatium expansae eam totam contegunt; deinde in dorso, pectore, & demum artubus eaedem erumpunt, & quidem satis amplae, ut brevi universa fere cutis *scarlatino* colore (*g*) rubeat. Tum manus etiam digiti sic tument, aut tenduntur, ut non nisi difficulter inflecti (*h*) possint. Interea tamen, detruso ad exteriora morbi fomite, febris, & symptomata omnia insigniter mitigantur, vel etiam omnino decedunt.

(*a*) JUNCKER *Tab. cit.* (*b*) VOGEL. *l. c.* (*c*) JUNCKER *l. c.* (*d*) VOGEL. *l. c.* & SYDENH. *l. c.* (*e*) VOGEL. *l. c.* (*f*) JUNCKER *l. c.* (*g*) *Id. ib.* (*h*) VOGEL. *l. c.*

§. LXI.

Postquam rubor ejusmodi ad duos, ad tres, aut quatuor dies perstitit immutatus, paullatim minuitur; facies detumescit, & concidit; cuticula fere tota cum notabili pruritus molestia secedit, imo quandoque *Desquamatio.* in magna frusta separatur (*a*), aut certe facili, & levi negotio deglubitur; relictis quibusdam minutissimis squamulis farinae instar cuti adhaerentibus, quae abeunt, & redeunt vicissim ad secundam interdum, & tertiam usque (*b*) vicem. Nec rarum est, maculas ipsas post aliquot dies *Reversio.* reverti (*c*), sed tunc pauciores, minoresque esse solent, & nullo graviori symptomate plerumque stipatae. Interea febris, quae jam ab eruptione ipsa coeperat cum omnibus symptomatibus multum mitescere, si nondum cessaverit, ad inclinationem maxime properat, & aucta salutari diaphoresi cito, & penitus evanescit. Toto primo, & secundo stadio,

dio, five toto initio, & augmento alvus adftricta effe confuevit; in tertio vero, five verfus finem laxatur (*d*).

(*a*) Juncker *l. c.* (*b*) Sydenh. *l. c.* (*c*) Kirchvogel *l. c.* (*d*) Juncker *l. c.*

§. LXII.

Atque haec eft Purpurae Scarlatinae fpecies, quam Haenius (*a*) cum *Rofalia* Prosperi Martiani (quo nomine non *fcarlatinam*, fed morbillos certe Martianus (*b*) vulgo appellari animadvertit, ut ex ejus defcriptione quifque colliget) & Mortonus cum morbillis confuderunt (*c*). Sed facile a morbillis videtur fegreganda, quia haec ruborem intenfiorem, & perfimilem eryfipelatodi praefefert, & maculas multo latiores, & diffufas, nullique figurae addictas oftendit, nec cutim inaequalem, aut afperam reddit: dum contra morbilli verae, & circumfcriptae puftulae funt, parvae, elevatae, rubrae, & crebrae quidem, fed difcretae, & fejunctae, quae non modo oculis tales cernuntur, fed etiam tactui afperitudinem manifeftam, & granofam, faltem in facie, objiciunt. Deinde in morbillis permolefta tuffis eft, imo praecedit; oculi illacrymant, fternutamenta crebra cientur; quod nequaquam evenit in Scarlatina. Non tamen negaverim, utrumque interdum exanthema una confociari, fic ut pro complicationis ratione duplex cum Vogelio genus conftitui poffit, *morbillofum* fcilicet, aut *miliare*, prout purpura fcarlatina cum morbillis, aut miliaribus puftulis complicatur; de quibus infra opportunius. Quare fimplex illa, quam defcripfi, diftinctionis cauffa vocabitur *maculofa*, complicata vero *puftularis*.

Differt a morbillis.

Duplex genus.

Simplex & complicata, five Maculofa & Puftularis.

(*a*) *Febr. divifion. l. c.* (*b*) *In Hippocr. epid. l. 2. fect. 3. v. 20.* (*c*) *Oper. Omn. T. 3. cap. V.*

Cauffæ.

§. LXIII.

Cauffam fi quaeras proximam, ea videtur phlogofis eryfipelatodes totius cutis, quam infert materia quaedam acris e fanguine per motum febrilem extricata, & partitis vicibus ad cutanea vafa translata, ibique irritatione cutim, & corpus mucofum Malpighianum inflammans. Haec autem materia acris vel in ipfo fanguine gignitur, & colligitur, donec exftimulata vis vitae fe ea liberare nititur, vel a perfpiratione retenta fuppeditatur, vel a primis fortaffe viis etiam in fanguinem irrepit, vel a miafmate exteriore, quod in aere volitat, aut contagione & contactu fufcipitur, communicatur; quod & frequentius eft, & fere a quibufdam Scriptoribus unicum & perpetuum habetur. Nam omnibus hifce modis exanthemata, etfi ob diverfitatem & gradum fomitis, & corporis conftitutionem differentia, & varia, cieri, probabile admodum eft. Occa-

Cauffa proxima.

Cauffa materialis.

Cauffæ procatarcticæ.

ſionem vero praebent generatim acritates humorum undecunque ortae; victus ſalitus, & calefaciens, motus corporis immodicus, aeſtivi calores, frigus repente obortum, & conſtitutiones epidemicae, & contagioſae.

Prognoſis.

§. LXIV.

Benignus morbus periculi expers. Levem morbum eſſe, & per ſe periculi expertem, quando benignus, in junioribus, & bonis humoribus praeditis cenſetur, & talis experientia comprobatur. Nam ſaepe ſolo regimine diaetetico, & cutis blanda expiratione intra paucos dies diſcutitur. *Haemorrhagia narium quando utilis.* Haemorrhagia narium ſub ipſa eruptione accedens inſigniter morbum levat (*a*). Quamquam vero benignus, facilis, & brevis morbus eſt, tamen aut ob neglectam expirationem cutaneam, & frigus ſuſceptum, aut ob calefacientem nimis medendi rationem in periculoſum, & malignum vertitur. *Cur interdum evadat malignus.* Summum enim periculum imminet, ſi purpura ſcarlatina retroceſſerit; *Purpurae regreſſus.* peſſimae tum phrenitides, anginae, peripneumoniae, convulſiones, tuſſes exoriuntur, plerumque malum eventum habiturae.

(*a*) JUNCKER. *l. c.*

Curatio.

§. LXV.

Benignae quae curatio. Itaque in hac ſpecie, in qua Natura ſalutarem criſim per ſe ipſam molitur, SYDENHAMIUS Clinicus longe feliciſſimus, & ſi quis alius, in morborum indole indaganda perſpicaciſſimus, quem ceteri fere omnes ſequuntur, jure contendit, nihil movendum eſſe, ſed cunctandum, ut ſanguis ab heterogenea, & noxia acritate ſe liberet, & per cutis ſpiracula eam difflet. Hinc abſtinendum jubet a ſanguinis miſſione, ab enematibus, itemque a medicamentis quibuſcunque calefacientibus; ne prioribus illis opus naturae, quae extrorſum malum protrudere tentat, impediatur; his vero poſtremis nimius motus concitetur, febriſque ultra modum increſcat, ſicque ſe opponat moderato & pacato motui, qui ad lenem ſecretionem, ſucceſſivamque morbifici fomitis excretionem requiritur. Quamobrem victum temperantem inſtituendum praecipit, carnium eſum, & liquorum vinoſorum uſum penitus ablegans. Potui autem lac cum triplo aquae coctum, hydrogalam vocant, dandum eſſe, nec ſinendum aegros foras prodire, aut aëri libero ſe objicere; *Nocet aër apertus.* quamquam nolit tamen, ut perpetuo lectulo defigantur. Hac enim ratione ſine moleſtia, & periculo morbum diſcuti aſſevérat; contraria vero excandeſcere, & mortiferum quandoque fieri. *Coma, & convulſio epileptica quid poſtulet.* Ubi ſub initium coma, aut epilepticae convulſiones (§. LX.) acceſſerint, amplum validumque epiſpaſti-

cum posteriori cervici applicandum, & paregoricam, quod singulis noctibus ad finem usque iteretur, statim propinandum commendat. Cute demum omnino desquamata, lenem alvi ductionem proponit, ut, si quae morbi reliquiae supersint, penitus exturbentur; qua in re reliquos omnes consentientes habet. *In fine alvi ductio.*

§. LXVI.

Ac profecto usu comprobatum est, purpuram scarlatinam, quando levior, & benignior est, sola naturae ope, idoneoque diaetetico regimine sine medicamentis feliciter solvi. Verum si paullo gravior, & vehementior sit, Medicinae aliquo adjumento egere videtur. Tunc diluentia, temperantia, & subacida a plerisque ut necessaria proponuntur, ut acritas peculiaris, & calida humorum demulceatur, atque emendetur. *Curatio gravioris.* Heisterus (*a*) pulveres, ut vocant, temperantes, & blande diapnoicos (quibus ferme tota Stahliana, & Hoffmanniana schola maxime confidit, utiturque) illis adjungi, unaque adhiberi, e re fore existimat. Quamquam ejusmodi pulveres, qui ex absorbentibus, cinnabari, & nitro parari solent, virium ita exiguarum nobis videntur participes, ut parum, vel nihil reliquam simplicissimam curationem immutent. Illud porro, quod de sanguinis missione omittenda habet Sydenhamius, aliique post eum doctissimi viri, non ita perpetuum, atque inconcussum praeceptum habendum crediderim, ut numquam ei locus esse possit. *De sanguinis missione judicium.* Id auxilii in maligna, ut postea videbitur, a plerisque exercitatioribus Clinicis, tamquam praesentissimum praedicari solet. Cur non item in benigna, quando aeger plethoricus sit, febrisque vehementior, aut grave aliquod symptoma capitis, aut pectoris urgeat? Apposite, & sapienter Joannes Freindius (*b*) inquit: *in erysipelate, variolis, morbillis, febre scarlatina aliisque similibus vitiis, si vehementia sint symptomata, & caput, vel pulmonem afficiant, aut in alia quavis parte dolorem ingentem moveant, haud absque ratione, ac tuto vena inciditur. Ego certe, quamquam haud aliud frequentius experimentum instituerim, ne semel quidem animadverti quamlibet harum eruptionum post missionem sanguinis retrocessisse, ubi affectus id auxilii requireret.* Neque ab eo dissentiunt experimenta aliorum medendi arte praestantium. Timor autem retrocessionis rectius imminet ab aucto febris motu, aut a spasticis contractionibus, quas dolores, aut inflammationes inducunt: cui malo sanguinis missio prae ceteris omnibus efficacissime prospicit. Tum enim in tali motus sanguinis excessu, quamquam per sanguinis missionem refraenari quodammodo eum contingat, tanta ejusdem vis adhuc tamen superest, ut versus cutim valide humores propellere queat, quia eis retrogrado motu, introrsumque remeare liceat. Cautio itaque adhiberi debet, ne sanguis eo usque temere profundatur, quo vires vitales nimium enerventur, ejus-

que projectio praeter modum infringatur, & langueat. Hoc dumtaxat casu retrocessio ob motum a tergo deficientem timeri posset.

(*a*) *Compend. med. Pract. cap. IV. §. XXX.* (*b*) *Histor. Medecin. p. 21. edit. Venet. ann. 1735.*

§. LXVII.

De purgatione quid sentiendum.

Alvum quoque laxari SYDENHAMIUS, & JUNCKERUS sic timent, ut alter vel enemata ipsa suspecta habeat, alter diarrhoeam, si supervenerit, sistere paret, addendo pulveri attemperanti, quem adhibere ipse solet, decem grana Cascarillae pro qualibet dosi. Timor autem iste non semper probandus est, nisi purgatio modum excedat, aut non debito tempore instituatur, aut alvi fluxus ejusmodi sit, ut vires vitales prosternat. Imo primis mox diebus, antequam eruptio ad cutim facta sit, si signa gastricae saburrae non desint, cur alvum leniter eccoprotico medicamento laxari non liceat? Quid ab enematibus blandis, & nihil irritantibus, quae sordes molliter avocent, detrimenti metuendum? TARGIONIUS TOZZETTIUS vir sane doctus, & longa experientia probatissimus non semel in hoc morbo diarrhoeam tam ab initio, quam in progressu salutarem admiratus est, ut deinde quaereret, num ita religiose, ut vulgo putatur, ab eccoproticis, & clysteribus abstinere oporteat (*a*)? Ego equidem, ubi gastrica saburra sui signa profert, numquam eam cito subducere dubito, quod viderim saepe, relictam intus vel majorem labem sanguini impertire, vel spasmos, & dolores in abdomine excitare, quibus morbidi fomitis secretio retardatur, vel jam secreti regressus promovetur.

Observatio Targionii Tozzetti de alvi fluxu.

Damna a gastrica saburra.

(*a*) *Prim. Raccolt. d' osserv. p. 102.*

§. LXVIII.

Noxae reginimis frigidi.

Nihil vero perniciosius est purpura scarlatina laborantibus, quam ea praesente corpus detegere, aut e lecto surgere, & diu extra morari, aut incaute aëri paullo frigidiori se exponere. Facile enim introvertitur magno cum vitae periculo. Nec audiendi sunt regiminis refrigerantis laudatores nimii, qui in hujusmodi morbis indiscriminatim aegros extra lectum quotidie semel, aut bis per aliquod tempus manere cogunt, & toti pene ad aërem renovandum, refrigerandumque incumbunt. Quantum discriminis res ista habeat, nemo melius norit, quam diligens, & ingenuus eorum, quae hanc methodum subsequuntur, sine partium studio observator. Itaque ne quid mali obveniat, cavendum plane est a quacunque vel levi caussa quae repellere purpuram possit, aut exspirationem cohibere. Et si quando casu contingat, extrinsecus corpus plus justo refrigerari, ut regressus timendus videatur, illico potu diaphoretico, & calente, sicuti diluto florum sambuci, aut tiliae, aut simili uti expedit, quo cu-

Quid fieri debeat in metu regressus?

tanea excretio leniter inſtauretur. Huc ſpectat quoque ſpiritus Mindereri adeo in morbis exanthematicis propter vim diaphoreticam, antiſepticamque commendatus. Nec cautio ejuſmodi circa aërem ambientem adhibenda eſt tantum extante cutanea rubedine: verum tum etiam, cum ipſa evanuerit, & epidermis jam lamellatim deciderit, alvuſque, prout morbo penitus ſoluto faciendum ſupra praecepimus, opportune expiata fuerit. Nam aegri adhuc per aliquot dies in cubiculo detinendi ſunt, praeſertim tempeſtate frigida exiſtente: niſi enim tranſpiratio libera conſervetur, nequaquam perfecte reſtituuntur (*a*). Imo in Etruria, in qua purpura ſcarlatina frequentiſſimus morbus eſt, ſaniores Medici, cum in quocunque anni tempore, etiam aeſtate calida, aut temperato vere noxas renovati aëris pluries experti fuerint, quaſi legem ſibi indixerunt, non renovandum aërem, neque cubiculum permutandum, niſi poſt quadrageſimam diem exactam (*b*). Quod eo ſane ſpectat, ut quae mala a retentis, nec penitus difflatis morbi reliquiis ſaepe ingruunt, quantum fieri poteſt, longe avertantur. Puto tamen de aëris incauta, & imprudenti renovatione, cubiculique mutatione intelligendum praeceptum illud eſſe; cum aërem humanis halitibus repletum, &, ut vocant hodie, phlogiſticatum non modo mephiticum & noxium fieri, ſed etiam expirationi Sanctorianae adverſum reddi, notiſſimum ſit.

Exſpiratio quandiu curanda.

(*a*) Heister *l. c.* (*b*) Referente Jo. Aloys. Targionio in *Vol. 3.* operis inſcripti: *Avviſi ſopra la ſalute umana per l'anno 1778. p. 262.*

Purpura ſcarlatina maligna.

§. LXIX.

Sed praeter Purpuram ſcarlatinam *benignam*, & *regularem*, de qua hactenus actum eſt, alia eſt, quae *maligna*, & *anomala* vocatur, quia vehementior, & periculoſior, interdumque mortifera deprehenſa eſt. Non enim *malignum* hic ſtricto, & proprio ſenſu accipitur, ſed lato, & gravitatem morbi, periculique magnitudinem ſignificante. Hanc ſaepe dolor aliquis in aliqua parte fixus, aut vagans, ſine cauſſa evidenti, & ſine ulla exteriore, & conſpicua nota, aut partis mutatione praecedens imminentem portendit, quod aliorum etiam exanthematum malignorum, & praeſertim variolarum commune non ſemel deprehenditur. Exemplum hujuſce phaenomeni malignam ſcarlatinam praedicentis protulit ex propria obſervatione Haenius (*a*). Sed multo frequentius, & quaſi proprium eſt, tuſſim ferinam, oculorum inflammationes, & rubores, & quandoque alvi fluxum antecedere. Deinde febris accedit poſt horrorem cum ſummo cutis ardore, ſiti inextinguibili, capitis dolore, pulſu crebro, & vehementi, faucium inflammatione, aut dolore, reſpiratione frequenti, & difficili, & quaſi peripneumonica, interdum vomendi cu-

Quid hic malignum?

Signa malignae.

piditate, aut vomitu *, comate, & delirio; & tres, quatuor, vel quinque dies cum omnium ſymptomatum incremento interdum perſiſtit, antequam maculae erumpant. Plerumque vero hae parva eryſipelata referentes, cito totum corpus rubore eryſipelatode occupant, maturius videlicet quam in benigna, ſic ut quandoque ſub finem primae diei, aut ſecunda die ** jam erumpant, & partes ipſae rubore affectae magis quam in benigna tument, & elevantur. Hoc tempore ſputa, & urinae ipſae interdum viſae ſunt, ut notat ROSENIUS, ſanguine tinctae. Rubor iſte quatuor alios dies ut plurimum aſſiduus cutim tenet, & toto eo tempore febris vehemens, cunctaque ejus ſymptomata non modo non minuuntur, verum etiam augentur, invaleſcuntque, ita ut phrenitides, ſuffocationes, & peripneumoniae lethales conſequantur. Quandoque, ubi maculae nunc plus, nunc minus prodeunt, aut uno temporis momento plus rubent, in alio mox minus, facile tum ſupervenit ad caput metaſtaſis, quam ſequitur hemiplegia, aut ſubita mors. Sed ſi tunc pus cum ſanguine remixtum ab alterutra aure exeat, aliqua adhuc ſpes effulget melioris eventus, eodem ROSENIO teſte. Illud ſaltem perpetuum eſt, quod febris diu protrhaitur. Typum ipſa plerumque continuae remittentis ſervat, naribus fere occluſis, voce rauca, & cutis ardore intolerabili comitata. *Febris qualis?* Interdum tamen febris adeo latet, & decipit, ut, ſi pulſuum micatus tantum attenduntur, aegri non febricitare videantur, quod verae malignitatis quaſi proprium eſt; vel ita quandoque manifeſtas remiſſiones habet, ut intermittere eam (*b*) crederes.

(*) Id in epidemica conſtitutione Haunienſi ann. 1777. & 1778 inter peſſima ſigna habebatur. MEZA *comp. med. Pract. Faſcic. I. Cap. XVIII.* §. 163.
(*a*) *Rat. Contin. P. I. Cap. VII. pag.* 98. (*b*) *Id. ib.*
** In modo memorata Haunienſi conſtitutione *ſtatim ab initio cutis intenſe rubebat tota cancrorum coctorum ad inſtar.* MEZA *l. c.* §. 164.

§. LXX.

Anomala. Prout vero ſporadica, aut epidemica eſt, & prout aetas, temperamentum, habitus corporis, anni tempus, & aëris conſtitutio variantur, diverſa & ipſa ratione invadit, & multifariam ab eo quem deſcripſi, modo, atque inceſſu deflectit, & tunc non modo *maligna*, ſed etiam *anomala* audit. Sic interdum macularum eruptio in lumbis, & partibus inferioribus incipit, deinde ad ſuperiores progreditur. Saepe facies, pedes & manus tument, uti in variolis; & febris cum ipſa ſcarlatina rubedine non prius, quam duabus vel tribus exactis hebdomadis evaneſcit. Imo non deſunt obſervationes, quae doceant, febrem & ſcarlatinam eruptionem ipſam interdum ad quadrageſimam uſque diem productas fuiſſe (*a*). Quandoque etiam obſervatum eſt, poſt diſcuſſam, deſquamatamque rubedinem ſcarla-

tinam alvi fluxum, qui eam comitabatur, cum amphemerina lenta prosequi, & sic aegros (*b*) consumi, & contabescere.

(*a*) Haen. *l. c.* (*b*) Morton. *oper. T. 3. Cap. V. Hist. X.*

§. LXXI.

Ad malignum certe genus ea spectat, quam aliquoties vidit, & jam ab anno 1619. descripsit Sennertus (*a*), cui & morbi nomen ignotum erat, & ignota pariter simplex, & *benigna* ejus species, quam supra exposuimus. Cum autem de nomine ipse ambigeret, ex eo, quod pueros tantum illa corripi vidisset, peculiarem morbillorum differentiam tandem esse statuit. Sed tradita ab eo morbi descriptio *scarlatinae*, & quidem *malignae* omnino convenit; nec quidquam ratio, ob quam ad morbillos eum ablegat, probare videtur, cum certo aliunde constet, adultos quoque eidem obnoxios saepe fieri. Epidemicam quoque pessimi moris scarlatinam, quae in Saxonia annis 1695 & 1697 grassata est, commemorat testis oculatus Christ. Joann. Langius (*b*). Malignam, imo pestilentem cum parotidibus, bubonibus *, & faucium, orisque exulceratione conjunctam curavit, descripsitque Mortonus (*c*). Anno 1748 & 1749 summopere maligna, ac perniciosa scarlatina Hagae Batavorum desaeviit. Haec *cum valida angina inchoabat, & plurimos infantes, & multos juvenes, & adultos occidebat. Imo fauces, carnesque buccarum in ulcera maligna, ossa maxillarum in cariem pessimam convertebat, & similia etiam in cruribus* efficiebat (*d*).

Ad malignam spectat illa Sennerti.

Item illa Langii.

Pestilens Mortoni.

(*a*) *Med. pract. T. 2. l. IV. de Febr. cap. XII. de variol. & morbil. p. 178.*

* In epidemica scarlatina Hauniensi, de qua paullo ante mentionem feci, parotides supervenientes, quamvis suppurarent, lethum afferebant. Nisi enim primis morbi diebus aegros suffocabant, eos per quatuor hebdomadas excruciabant, donec languore perirent. Meza *l. c.* §. 167. Rosenius vero in scarlatina epidemica ann. 1741 Upsaliae observata testatur, tumores parotidum, & glandularum maxillarium non fuisse perniciosos, & paullatim sponte resolutos esse. *Trait. des malad. des Enfans chap. XVI. p. 281.*

(*b*) Teste Haenio *Febr. division. divis. VI.* §. 2. (*c*) *L. c. hist. XI.* (*d*) *L. c. p. 25.*

§. LXXII.

Magnam cum priori affinitatem habet *epidemica scarlatina*, quam Catalauni, & in quibusdam Regni Gallici locis anno 1751 vidit Navierius (*a*). Quia vero nihil magis cum ad cognoscendum, tum ad medendum confert, quam accurata eorum, quae in morbis contingunt, enarratio; idcirco nec grave, nec inutile fore existimo, si in hac quoque breviter describenda consistamus. *Per febrem admodum vehementem se manifestavit, quæ animi deliquiis, lassitudinibus spontaneis, capitis, fauciumque doloribus, deglutitionem impedientibus comitata erat. Secundo die, & sæpe post viginti quatuor, vel triginta horas in toto corpo e*

A Navierio descripta.

maculæ rubræ, vivido ſcarlatino colore, latæ, manus magnitudinem ſæpe excedentes, figuræ irregularis, & dorſum, pectus, femora, & nates ſæpe ita tegentes, ut unica tantum eſſe videretur, apparuerunt. Hæ maculæ, quovis fere momento diſparentes ſe in alia loca eryſipelatis more conferre videbantur, in quibus antea non fuerant. Manus eaſdem tangens calorem vividum, & ardentem, præcipue in adultis ſentiebat, & cutis ruberrima digito compreſſa albeſcens, remoto digito ſtatim rurſus rufeſcebat. Pulſus parvus, & frequens erat, & reſpiratio difficilis, & intercepta, & ſingultuoſa in plurimis eſſe videbatur. Halituoſus vapor e pulmonibus egrediens adeo calidus, & urens deprehendebatur, ut unuſquiſque hunc percipiens faciem ab ægro ſtatim avertere cogeretur. Hæc febris etiam interdum cum manuum, & brachiorum inflatione conjuncta fuit, integraſque familias aut inſimul, aut ſucceſſive invaſit. Quibuſdam *lingua* erat *valde ſicca*, plurimis vero *humida*, & venter *flatibus diſtentus*. *Iis* qui ab atroci hoc malo evadebant, *epidermis quinto, vel ſexto die per ſquamas decidebat, quin imo adoleſcenti tredecim vel quatuordecim annorum tota manus, pediſque cuticula exceptis unguibus* ſeceſſit. Quibus vero non illico in *primo morbi impetu ſuccurrebatur, eſcharæ gangrænoſæ in fundo faucium verſus arcum, & velum palati* ſuperveniebant; & ita celeriter proſerpebant, ut *œſophagum, aſperamque arteriam ante* occuparent, *quam* illae percipi, curarique poſſent. Quare non pauci e medio tollebantur. Notandum praeterea eſt, non nullos hoc morbo *affectos quarto vel quinto die* non ſecus periiſſe, *ac ſi* gangraenoſa pulmonum inflammatione *ſuffocati eſſent. Alios poſt vehemens delirium morientes magnam ſaniei quantitatem per os, & nares* reddidiſſe; & rubras antea maculas *poſt mortem in quibuſdam prorſus* violaceas evaſiſſe. Hanc porro luem, ſubjicit auctor, *in infantibus longe mitiorem*, quod miror, fuiſſe, faciliuſque remediis obtemperaſſe (*b*).

(*a*) *Diſſert. en forme de Lettre ſur pluſieurs maladies populaires &c. A Paris* 1753.
(*b*) *Comm. de reb. in Scient. nat. & med. geſt. Vol. IV. P. 2. p.* 338.

§. LXXIII.

Scarlatina epidemica ann. 1770 & 1771. Vindobonæ.

Sub initium hiemis an. 1770 & 1771. Vindobonae, poſt praegreſſam febrium intermittentium conſtitutionem, malignae & epidemicae quaedam Scarlatinae inſurrexerunt, quarum HAENIUS (*a*), & ANDREAS KIRCHVOGELIUS hiſtoriam nobis reliquerunt. Praecipua earum ſymptomata, quibus formidabiles reddebantur, fuerunt convulſiones, coma, delirium, & non raro etiam *angina inflammatoria*, quae, niſi propere apta medendi ratione coërceretur, gangraena, & ſphacelo terminabatur, aegroſque citiſſime (*b*) jugulabat. Sed non adeo exitioſae profecto hae viſae ſunt, uti illae NAVIERII, neque ſemper cum angina gangraenoſa conjungebantur

tur. Plerique enim ex his decumbentes, si rite curarentur, feliciter evadebant, & servabantur, quemadmodum Kirchvogelius testatur.

(*a*) *Rat. contin. P. I. cap. VII.* (*b*) *Diar. med. Practic. cap. 3. p. 29.*

§. LXXIV.

Complicatae, sive mixti generis, partim nempe *maculosae*, partim *pustularis* (§. LXII.) exemplum depromimus ex illa epidemica Scarlatina, quam Cl. Lorryus, constitutionem referens morborum an. 1777, *erysipelas universale* nominavit (*a*). Perniciosissima ejus natura, & peculiaria symptomata, quorum cognitio Tironibus plurimum lucis afferet, merentur profecto, ut tota ejus historia, quam accuratissime memoriae prodidit idem vir praestantissimus, hic exscribatur. Crebri omnino fuerant antea, erantque adhuc illo anno morbi exanthematici febriles, videlicet morbilli, erysipelata, febris scarlatina, aliaeque cutaneae eruptiones. *Scarlatinae* vero huic, de qua loquimur, non modo pueri, sed etiam qui in prima adolescentia constituti erant, quam maxime obnoxii fuere. Post brevem horrorem accedebat vehementissima febris cum summo & quasi igneo cutis ardore, lingua sicca, gutture rubente, inflammatoque, oculis scintillantibus, labiis aridis, quorum superius etiam tumebat. Mox obfuscabatur caput; & quamquam aegri rite responsa darent interroganti, difficulter tamen adduci poterant ad loquendum. Respiratio interim erat sublimis, celeris, calida. Subinde vomituritio e torpore, & silentio eos excutiebat, imo vomitus etiam corripiebat, quo magno cum conatu ejiciebantur vere porracea, & quandoque manifesto acida, sed sine levamine. Alvus adstricta nihil reddebat, & copiosae urinae aqueae fluebant. In hoc prope statu quatuor & viginti horae exigebantur, quarum decursu aliquando febris exacerbari videbatur, nec deerat aliqua, etsi obscura, mentis aberratio. Primum morbi stadium hoc dicerem, sive initium.

Exemplum mixti generis.

(*a*) *Histoir. de la Societ. Roy. de Médec. T. 2. Mémoir. p. 7.*

§. LXXV.

Transacto hujusmodi temporis spatio incipiebant apparere quaedam maculae rubrae sejunctae, & discretae in manibus, brachiis, lumbis, & facie. Nequaquam tamen ex hac eruptione symptomata minuebantur. Respiratio permanebat aeque difficilis, celeris, ac sublimis, ut antea, de qua aegri nullo modo querebantur, quasi eam nec perciperent, nec agnoscerent, quod in morbis quibusque malum semper signum deprehendi. Pulsus tum erat durus, contractus, & frequentissimus; urinae vero crudae, aqueae, calentissimae. Paullatim maculae modo memoratae dilatabantur, ita ut intra sex horas a prima earum apparitione universum corpus a capite ad pedes usque rubore summo suffunderetur. Principio

Eruptio.

rubor iſte preſſione albicabat, non ita vero progreſſu, nam immutabilis, & omnino conſtans fiebat. Cutis tactui aſpera, & granulis minutis conſperſa, ardenſque admodum reperiebatur. Increſcebatque malum celeriter intra duodecim horarum intervallum, ut non ſolum tota exterior cutis facies valde tumida extaret, dura, tenſa, & quaſi corio ſimilis, verum tota etiam cellularis tela intumeſceret, & totius pene corporis formam alteraret. Hinc labia, naſus, collum in tumorem enormem attollebantur. Tumor autem non erat mollis, & aqueus, ut in oedemate, ſed renitens, & durus. Cutis ferme ſenſus expers videbatur, ſed tanto exardebat calore, ut digiti ad pulſum explorandum appliciti, ſi aliquandiu ibi moram traherent, veluti ab igne adurerentur. In hoc altero morbi ſtadio, ſive augmento, & vigore aegri nihil querebantur, ſed ſtupidi, & plerunque taciti deſipiebant. Os ſiccum, & linguam nigricantem etſi haberent, non tamen ſitiebant, aut potum ullum petebant. Reſpiratio vix dici poteſt, quantum praeceps, & citata eſſet. Urinae inſcio ſaepe aegro profluebant. Pulſus quoque magis magiſque crebri, & celeres fiebant.

Incrementum.

§. LXXVI.

Exitii ſigna.

Elapſis in hujuſmodi ſtadio circiter ſex horis, ungues jam nigricabant. Interdum alvus, quae adſtricta eouſque fuerat, ſponte laxabatur, prodeuntibus excrementis partim viridibus, partim ſanguineis. Saepe phlyctaenae in cute oriebantur, quae ſi gangraenoſae eſſent, tumor ſubſidebat, & cutis ipſa flacceſcebat. Generatim partes omnes paucis horis ante mortem detumeſcebant, & molliebantur; deinde leves convulſiones obortae proximam mortem portendebant. Poſt mortem livor cutim foedabat, quae puſtulis minutis conſperſa, atque aſpera ſpeciem ejus exhibebat, quam injectiones anatomicae repleverint. Puſtulae vero hujuſmodi num ad morbillos, aut ad miliaria ſpectarent, non ſatis liquet ex Lorryana deſcriptione. Si tamen ad morborum tunc graſſantium conſtitutionem reſpiciatur, inter quos morbilli certe non infimum locum habebant, ad hos potius referendae viderentur.

§. LXXVII.

Boni exitus ſigna.

Quod ſi morbi pernicioſa vis non tanta eſſet, ut omnem adimeret ſpem ſalutis, tunc paullatim ſymptomata mitigabantur, & plerumque narium haemorrhagia ſuperveniebat, quae, etſi malum non integre judicaret, valde tamen ſublevabat. Oculi, qui aridi, & prope uſtulati erant, incipiebant humeſcere, & lacrymas fundere. Circa ſeptimam tuſſis ſe ſe manifeſtius exſerebat, ſed nihil notatu dignum excreabatur. Interdum copioſus ſalivae fluxus movebatur, & alvus laxata dejiciebat bilioſa multa. Epidermis demum ſenſim decedebat, artubus interim, praeſertim inferiori-

bus perpetuo humido vapore, atque halitu madentibus. Non tamen morbus finem attingebat, ante XIV, vel XXI diem. Eo vero ſuperato, tuſſis moleſta, & diutinae oculorum affectiones aliquandiu adhuc eos, qui feliciter evaſerant, divexabant.

§. LXXVIII.

Non poſſum mihi temperare, quin aliam *Scarlatinæ*, mixti generis *, nempe cum exanthemate miliari *complicatæ* hiſtoriam priori adjiciam; idque eo libentius duabus de cauſſis faciam, primum quod haec multo minus exitioſa exſtitit, deinde quod ab illuſtri, & medendi laude percelebri Medico, Archiatr. Caeſar. Comite, Antonio Störckio, cujus ſaepe obſervationibus utimur, accuratiſſime ſcripta ſuppeditatur, nobiſque ea videtur, quae minus exercitatis quibuſque quam maxime profutura ſit. Exſcribam igitur ferme totam ex ejus ipſiſſimis verbis. Menſe Novembri ann. 1759 cum Vindobonae in Noſocomio Pazmariano ex febri continua catarrhali, cui ſaepe miliaria exanthemata ſuperveniebant, multi decumberent, alia febris non paucos corripuit, quae primis diebus valde mitis videbatur. » Etenim levis tantum, & obtuſus aderat capitis dolor, » appetitus languit, pulſus fuit naturali paullo celerior, nec tamen plenus, » nec durus, nec ſuppreſſus, ſitis mediocris, lingua humida, alba, oculi » ſolito minus vivaces. Alvus quotidie naturalis prodiit, urina craſſam » in medio nubem geſſit. Incipiente quarto die omnia ſymptomata ſubito » exacerbata ſunt. Pulſus ſumma violentia exagitabatur, ita quidem, ut » eodem die binae, ternaeve ſat largae venaeſectiones debuerint inſtitui, » caput acutiſſime doluit, in pectore orta eſt anxietas, & reſpirandi » magnus labor, lingua fuit aridiſſima, oculi rubore ſuffuſi ſunt, & pro- » tuberarunt, ſitis immaniter augebatur, totum corpus, maxime vero » extrema, calor urens invaſit; urina fuit ruberrima, craſſa, quaſi multo » ſanguine tincta; acceſſit delirium, ſopor, corporis inquietudo. Factis » neceſſariis venaeſectionibus, & dato copioſiſſimo potu diluente, nitroſo » ſub finem diei quarti tota cutis aſpera, ſeu anſerina apparuit, & mox » rubuit colore ſcarlatino. Nullum tamen ſymptoma inde levatum eſt, » & aegri frequenter tuſſitarunt, & noctem habuerunt admodum in- » quietam.

Alterum mixti generis exemplum. — *Principium.* — *Augmentum.* — *Eruptio ſcarlatinæ.*

* Mixti generis fuit etiam ſcarlatina ann. 1741 a Rosenio deſcripta, quae, etſi cum angina inflammatoria conjungeretur, non tamen valde mortifera viſa eſt.

§. LXXIX

» Quinto die, praegreſſo per univerſum corpus largo ſudore, re- » miſit calor urens, & tuſſitatio; mox pruritus cutim occupavit, dein » viſae ſunt numeroſae puſtulae albicantes, opacae, diverſae magnitudi- » nis, & figurae, quaedam ex his confluentes ſat magnas veſicas effor-

Eruptio miliaris.

» marunt. Pustulae hae densissimo agmine collum, pectus, & abdomen » obsederunt; in facie autem erant nullae, in extremitatibus paucae. » Factis his eruptionibus quidam aegri se multo melius habuerunt; dis- » paruit enim sopor, abiit delirium; sitis, & pulsus velocitas imminutae » sunt. Imo pulsus in quibusdam fuit adeo bonus, & aequalis, & omnia » symptomata adeo mitia, ut totum opus soli naturae tuto tunc potuerit » committi. Aliqui autem manserunt soporosi; continuo delirarunt; eo- » rum pulsus fuit debilis, inaequalis, intermittens; urinam & faeces in- » scie dimiserunt, tendines subsilierunt, & artus convulsionibus exagitati » sunt. SEXTA die in eodem statu perstitere.

Effectus varius.

§. LXXX.

Horror & frigus crisim praecedens.

» In principio SEPTIMI diei ortus est horror, dein ingens frigus » omnia membra perrepsit, quod ultra horam duravit, extrema reddidit » gelida, rigida, & tantam induxit virium prostrationem, ut mortem » allaturum videretur. Cessante tamen hoc frigore mox aegri ad se re- » dierunt, nec delirarunt amplius, pulsus fuit aequalis, liber, minus » velox, & ab eo tempore vires auctae sunt, nec ullae convulsiones, » aut tendinum subsultus amplius observabantur; in quibusdam febris fere » penitus desiit. Eodem adhuc die pustulae omnes magis elevatae sunt, » & redditae pellucidae; etenim limpidissima lympha videbantur reple- » tae; color scarlatinus coepit evanescere, & sitis imminui; urina fuit » crassa, turbida, & copiosissimum sedimentum subfuscum deposuit.

Novae materiae miliaris secretio per pustulas crystallinas.

§. LXXXI.

Horripilatio novam eruptionem antecedens.

» Aegri qui QUINTO die magnum levamen perceperunt (§. LXXIX), » & habuere symptomata admodum mitia, ii SEPTIMO die levem tantum » horripilationem perceperunt; pulsus fuit paullo celerior, & pustulae » magis repletae sunt, & coeperunt pellucere; reliqua autem omnia » optimo in statu permanserunt. OCTAVO die nihil mutatum est, nisi » quod iis qui SEPTIMO die male habuerunt, aliquoties alvus biliosa, li- » quida, foetida cum magna euphoria prodierit: iis vero alvus fuit na- » turalis, qui minorem septimo die molestiam perceperunt. NONO die » febris fuit admodum exigua; urina fere naturalis; alvi profluvium » siluit; color scarlatinus sensim in naturalem abiit; pustulae partim ru- » ptae sunt, & limpidum serum fuderunt, partim conciderunt, & ex- » siccatae sunt. DECIMO die tota fere cutis naturalem colorem habuit, » & omnia erant meliora, & quidam ex his aegris ab omni febre liberi, » jam per aliquot horas extra lectum fuerunt. UNDECIMO die in omni- » bus desiit febris, rediit appetitus, epidermis lamellatim secessit, intra » paucos dies viguerunt vires, & valetudo fuit integerrima (*a*). Mixti

Miliaria crystallina.

Quibus alvus laxata, & quibus non?

Purpurae & pustularum finis.

Finis febris.

pariter generis *scarlatina*, maligna, & epidemica fuit, quam in Cephaleniae urbe, vicinisque locis anno 1763 grassantem vidit Amicus meus singularis, idemque Medicus doctissimus Angelus Zulattus (*b*). Cum magna primarum viarum cacochylia, multaque lumbricorum congerie sic copulabatur, ut solo alvi fluxu vel spontaneo, vel arte concitato pessima ejus symptomata, uti delirium, convulsiones, parotidum tumores, fauciumque inflammatio feliciter, & plene tollerentur.

(*a*) *Ann. medic. secund. p.* 46. (*b*) *Giornal. di Medicin. di Pietro* Orteschi *T.* 2. *Num. XXIX.* Ubi absolutissima ejus historia inserta legitur. Quae cum multa contineat, quae morbum istum, caussas ejus, curationemque plurimum illustrant, rem gratam tironibus me facere confido, si eam hic breviter transcripsero. Hiemi praehumidae nec multum frigidae successit ver siccum, & solito frigidius. Siccitas autem tanta fuit, ut per quatuor subsequentes menses nulli imbres deciderint, & ne rores quidem nocturni, qui calorem, & siccitatem illius Insulae temperare solent, adfuerint. Mense Majo ad finem vergente tempestas repente in calidam, & opprimentem mutata est. Tunc praeter febres tertianas duplices continuas Purpura scarlatina tam in urbe quam in vicinis pagis vagari coepit, pueros praesertim, & adolescentes utriusque sexus corripiens, immunibus, qui annum vigesimum praetergressi erant, relictis. In aliquibus morbus incipiebat ab horroribus vagis cum virium dejectione, & acutissimo capitis dolore; in aliis a subitanea lassitudine cum intolerabili totius corporis ardore. Fere omnes querebantur appetitus defectum, sitim magnam, atque inexplebilem, oris ariditatem, amaritiemque, & membra veluti fracta. His praeterea lingua erat sordida, muco albo, & viscido obducta, & nausea perpetua, quam interdum excipiebant vomitus spontanei aquosi, spumidi, flavi, atque amari. Secundo, tertio, aut quarto die a febris, quae semper vehemens erat, accessu collum primum, deinde totum corpus rubore suffundebatur. Rubor autem magis, vel minus intensus apparebat, prout morbus gravior, vel mitior erat futurus. Rubore non minor erat cutis ardor, & siccitas, quibuscum conjungebatur. Colorem hunc vere purpureum hic illic interstinguebant quaedam minutissimae bullulae, non valde elatae, semina sinapios magnitudine aequantes, interdum etiam minores. Exanthematica ejusmodi eruptione non febris, non ejus symptomata minuebantur; imo atrocius mox capitis dolor intendebatur; pectoris oppressio, anxietas, & inquietudo magis assidue premebant. Non nunquam accedebat etiam delirium: imo infantes inter brevem, interruptumque sommum subinde convellebantur. Punctiones vero, sive mavis morsus, quos circa cordis scrobiculum percipiebant, molestiores fiebant. In plerisque alvus adstricta erat. Hi febri vehementiore, & gravioribus symptomatibus afficiebantur. In aliis jam ab initio fluebat, egerebanturque foetentissima, crocea lumbricis permixta; atque in his mitior morbus erat. Quibusdam pueris, qui videlicet facie pallebant, & macilentiores videbantur, lumbrici non pauci tam ore quam ano sponte, & sine aliis excrementis prodibant, modo vivi, & vegeti, modo mortui, & corrupti. Per utramque hanc viam spatio quatuor dierum amplius quinquaginta lumbrici a Puella duodecim annorum excreti sunt. Fere omnibus post quartum diem dolor, tumorque parotidum superveniebat. Quibus hujusmodi tumor deerat, fauces inflammatione tentabantur, & difficilis deglutitio evadebat. Paucissimi ab alterutro incommodo liberi extitere. Nemini parotides suppurarunt. Resolvebantur enim modo citius, modo tardius, prout rubor, & febris evanescebant, & prout dejectionibus morbi fomes depellebatur. Satis erat eas inungere linimento aliquo, cui camphora adjecta esset. Eodem pariter ordine, eademque naturae providentia faucium inflammatio minuebatur. Huic profuit magnopere aqua hordei leviter aceto rosaceo imbuta. Die septimo, aut etiam ante, in breviori morbo; in longiori vero die undecimo, duodecimo, aut decimo quarto rubor quadam quasi tenuissima farina aspergi videbatur, qua sensim cuticula albescebat, principio in superioribus partibus facto. Tunc sic pruriebat cutis, ut scabere eam oblectamento esset. Sic farina illa secedens, aut cuticula in squamas soluta decidebat. Tum febris cito mitigabatur, interdum etiam ex toto cessabat, etsi adhuc ad aliquot dies rubor persisteret. Appetitus redibat cum somno longiori, & pacatiori. Sudor vero nullus erumpebat, nisi discusso

penitus ſcarlatino rubore. Urinae quae inter initia parcae, tenues, & aqueae fluebant; progreſſu, & inclinatione uberiores, & ſaturatiores factæ ſunt. Hinc vires & ſanitas redintegrabantur. Qua ratione curatio inſtituta ſit, referam infra.

§. LXXXII.

Diagnoſis. Quam dedimus Scarlatinae malignae, atque ejus differentiarum deſcriptionem (§. LXIX. ad LXXXI.) ſic puto exemplis opportune, & diffuſe adductis illuſtratam, ut plana atque expedita ſit cuicunque ad rectam *Cauſſæ.* diagnoſim via. Supereſſet, ut de cauſſis aliquid dicerem; verum hae ſatis expoſitae fuerunt, ubi de ſcarlatina benigna (§. LXIII.) retulimus. Nam, ſi quid diſcriminis inter eas eſt, in gradu, copia, & potentia majori omnino poſitum videtur. Quare etiam illud conſequitur, ut ma*Prognoſis.* ligna non modo plus gravitatis & periculi habeat, ſed etiam ſaepe mortifera animadvertatur. Jure igitur SENNERTUS ſcripſit, *malum hoc grave, ac periculoſum, & ſæpe lethale* eſſe (*a*). Anginoſa, ſive aphthoſa (§. LXXI.) & prae ceteris epidemica, & mixta (§. LXXIV.) plerumque, ut notavimus, in lethalem gangraenam & horribilem ſtrangulatum deſinit. Quae a LORRYO obſervata fuit (§. LXXIV.) majorem aegrotantium partem enecabat, nequidquam proficientibus quibuſcunque artis ſelectioribus adjumentis. Non ita vero contigit ſcarlatinae mixti generis malignae, & verminoſae a Cl. ZULATTO deſcriptae (§. LXXXI.) quippe quae rite curata neminem occidit.

(*a*) *L. c.*

Malignæ curatio.

§. LXXXIII.

Purgatio. Primis ſtatim diebus, antequam Scarlatina erumpat, ſi cacochyliae indicia ſe prodant, lene eccoproticum dari oportet, aut vomitum, ſi breviori via expellenda videatur, aqua tepida cum oleo ſubacta, aut oxymele ſcillitico, aut Ipecacuanha pro aetatis, & virium ratione cieri. Sed nullibi magis emeſis neceſſaria eſt, quam ubi a miaſmate epidemico origo morbi pendere videtur; ſubtracto enim per vomitum fomite primas vias ingreſſo multo mitior morbus evadit. Id in primis perſpectum ſaepe eſt in epidemica Scarlatina, cui angina aphthoſa, aut gangraenoſa adjungitur. Cum autem febris vehemens, calor urentiſſimus, atque alia ſymptomata graviſſima in hac eſſe ſoleant, inflammationiſque metus ubique immineat, ſanguinem non ſolum mitti licet, verum neceſſe etiam eſt. Id quoque poſt ipſam eruptionem quarto, quinto die, imo tardius fieri interdum (*a*) debet. In peſtilenti, nimirum ea, in qua parotides, *Sanguinis miſſio.* & bubones eruptioni jam factae ſuperveniebant (§. LXXI.), ſanguinem utiliter mittendum curabat MORTONUS (*b*), & veſicantia adhibebat. Quo in caſu largiorem etiam Chinae-chinae uſum propoſuit (*c*) HAENIUS. In

reliquis methodus antiphlogiſtica omnino huic quoque accommodanda eſt, qualem benignae paullo graviori (§. LXVI.) convenire ſupra traditum eſt. Alvi fluxus minime ſiſtendus eſt, ſi primae viae ſordibus ſcateant, & vires vigeant. At ſi immodicus videatur, tunc aliquantulum coerceri decocto albo, abſorbentibus, & China-china ad ſcrupulum unum cum Laudani liquidi Sydenhamii guttis quatuor ter in die, habita aetatis ratione, iterata (*d*) poteſt. *Alvi fluxus.*

(*a*) Morton *l. c. Hiſt. I.* Haen. *l. c.* (*b*) *L. c. Hiſt. XI.* (*c*) Haen. *l. c. hiſt. I.* (*d*) Morton *l. c. Hiſtor. X.*

§. LXXXIV.

Navierii methodus. In ea Scarlatinae epidemicae conſtitutione, quam angina aphthoſa comitabatur, a Navierio (§. LXXII.) deſcripta, cito vena brachii incidebatur; cum vero delirium, & coma urgeret, jugularium quoque ſectio perutilis deprehenſa eſt. Nec aliter in Scarlatina Vindobonenſi anni 1771 (§. LXXIII.) ſe geſſit Haenius. Reticeri tamen haud debet Kirchvogelium in eadem ipſiſſima epidemica conſtitutione nunquam ſanguinis miſſione uſum eſſe, quanquam angina accederet, & nihilo tamen minus ſuos aegros feliciter, ut ipſe narrat, ad priſtinam valetudinem reſtituiſſe ſolo regimine temperato, & diapnoico, victu tenui, & hydromele. Non tamen ideo omnem venae ſectionem ipſe rejiciendam putavit: nam *nolim*, inquit, *me hiſce omnes venæſectiones reprobare quiſque credat, cum eaſdem præcipue apud adultos quandoque valde neceſſarias fuiſſe, & aliquos cum, & ſine venæ ſectione ad plures emigraſſe ſciam. Interim tamen cum ſcarlatinam hanc febrim multum priori* (ſcilicet intermittenti, quae epidemice antea graſſata eſt) *ut ſuæ cauſſæ debere, & potiſſimum hic ſuum virus ad fauces deponere obſervarem, cortice peruviano tam injiciendo, quam etiam interne illum dando abſque vel unica in meis celebrata venæſectione, quos habui, feliciter curavi* (*a*). Mirum profecto, ſed non inauditum, nec inſolens videbitur, in eodem morbo, loco, & tempore Haenium, & Kirchvogelium viros ſane ab omni medicinae ſcientia paratiſſimos in oppoſitam omnino de ſanguinis miſſione ſententiam iviſſe. Illud, ni fallor, tenendum eſt, nihil hiſce de rebus, quod abſolute perpetuum habendum ſit, decerni generatim poſſe, ſed modo ſanguinem recte mitti, modo ab ejus miſſione abſtineri oportere, prout *indicantium*, aut *contraindicantium* potior ratio eſt. In univerſum in morbis, quos virus aliquod, aut acerrima, & cauſtica morbifici humoris indoles gignit, etſi inflammatorii videantur, parcius, & rarius ſanguinis miſſione uti expedit *.

Kirchvogelii therapia. *Non tamen venæ ſectionem omnem rejicit.* *Monita de S. M.*

(*a*) *Diar. med. Pract. l. c.*

* Multa jam in ſuperioribus ad hujuſmodi controverſias dirimendas diſceptata ſunt, quae in memoriam redigantur oportet: multa etiam in ſequentibus libris, & potiſſimum ubi de Angina, & Pleuritide ſermo habebitur, ad rem illuſtrandam invenies.

§. LXXXV.

Utilitas purgationis, & vesicantium. Paregorica.

Post sanguinis missionem serum lactis Tamarindis, & refrigerantibus plantis alteratum potui ordinario dabat NAVIERIUS. Prae ceteris clysteres iterandos suadebat. A vesicantibus intra scapulas impositis, vel ad suras admotis praeclara effecta obtinuit, admiratusque est. Paregoricis, si eis locus esset, ante alvi ductionem refracta tantum dosi utebatur; post purgationem vero, paullo liberaliori. Gangraenam faucium valide arcebat gargarismate ex oxymele & spiritu vini dephlegmato, ut vocant, per salem tartari, in quo soluta esset congrua camphorae quantitas. Ad eumdem finem, si fauces acerbe dolebant, & colore cinnabarino rubescebant, illico decoctum corticis peruviani aut cicutae injiciendum; potui vero lac decocto aliquo refrigerante dilutum, vel subinde *emulsum paregoricum nitratum* dandum alii (*a*) jubebant. HAENIUS oris ulcera, si alba, & vesicularia erant, detergebat applicito succo sedi, sive sempervivi majoris cum melle ex rosis, quod tutissimum est. Ceterum magna cautio adhibenda est in ejusmodi remediorum delectu, atque usu. In summa enim faucium, orisque phlogosi, aut phlegmone, cui dolor intensior adjunctus sit, a calidis, irritantibusque cavere oportet, ne malum exasperent, gangraenamque impendentem accelerent. Hinc plerumque praestat leniter gargarizare ex decocto caricarum pinguium cum lacte, aut ex diluto florum sambuci cum pauxillo oxymelis, aut syrupi mororum, aut ex his aliquid in fauces, sed e latere, & leniter per fistulam infundi. Vaporem quoque ex spongia aqua calida, & aceto imbuta, & pectori imposita manantem inspirari proficuum est. Naribus vero siccis, & obstructis prodest linteolum immitti, lacte tepido prius madefactum, idque subinde repeti. Quae de aphthis tradita sunt alibi (*b*), quaeque tradentur in capite de Angina *maligna*, & *gangraenosa*, si huc transferantur, quisque facile intelliget, quodnam cuique casui opportunius auxilium decerni debeat.

Gangraenae faucii quid prosit.

Quid ulceribus oris?

Cautelae.

(*a*) KIRCHVOG. *l. c.* (*b*) *Volum. I. §. CCXCVI.*

§. LXXXVI.

Corticis peruviani usus moderatus.

Nemo nescit, quantum adversus morbos vere putridos, aut gangraenosos valeat cortex peruvianus. Verum hodie non modo in illis, in quibus languor summus totum corpus occupat, verum etiam in acutissimis atque ardentissimis febribus, ubi certe virium vitalium actiones modum excedunt, fervorque quasi igneus excandescit vehementer, sine ulla cunctatione, & consilio ullo adhiberi eum saepius vidimus. Quantum vero in effreni adeo motuum omnium insolentia, & ferocitate praestet ab iis, quae vim cordis, arteriarumque valentius incitant, atque adeo

adeo a cortice peruviano ipſo abſtinere, judicent aequi, expertique rerum aeſtimatores. LORRYUS certe in peſſima, & plerumque lethifera ſcarlatinae ſpecie, quam ipſe curavit (§. LXXIV), non aliam methodum calidiſſimo, ardentiſſimoque morbo adhibendam exiſtimavit, quam refrigerantem, atque antiphlogiſticam. Neque ſatis intelligi poteſt, quomodo vir alioquin cautus & prudens ANTON. HAENIUS ingentem corticis vim quotidie ad plures hebdomadas ſuis aegris ingeſſerit. In conſtitutione illa epidemica, quam paullo ante memoravimus, ubi minor, ut ipſe *Refrigerantia.* ſcribit, malignitas erat, non minus de ejus extracto dabat in die, quam ſemunciam; ubi vero major, unciam, & ſaepe duplam etiam doſim ſingulis diebus. Fortaſſe frigidis in regionibus, atque in corporibus Germanorum audentius eo uti licet; aut qui ad eos pervenit, ita effoetus, aut adulteratus *, aut iners eſt, quod non ſine cauſſa ſuſpicor, ut largiori etiam manu datus vix, ac ne vix quidem hominem moveat.

* Et facilius lucri cauſſa adulterari poteſt corticis extractum; nam HAENIUS cum pleriſque aliis Germaniae medicis *extractum* adhibere conſueverat. Genuinum, & ſincerum, quod paucum e multo cortice educitur, magno pretio venit. Additione igitur alienarum rerum, vel aliarum plantarum noſtratium *extractis*, ejus quantitatem augent pharmacopolae, ſicque majus ſibi comparant lucrum. Neque ab ejuſmodi fraudibus alieni ſunt pharmacopolae in Germania, quorum lucrandi cupiditas nuper certiſſimis documentis innotuit, & meritas poenas dedit.

§. LXXXVII.

Praeter iſta vero, quae faucium gangraenam aut antevertunt, aut coërcent, tam interne ſumpta, quam in fauces injecta, aut gargariſmatis forma uſurpata, extrinſecus quoque quaedam admoventur, quae morbi vim foras avocent. Idem HAENIUS veſicantia ex cantharidibus, *Topica.* aut cataplaſmata cum ſinapi circa collum duci imperabat, antiquiſſimorum exemplum medicorum ſequutus, qui acribus & ſalitis cutem in faucium inflammatione exulcerare conſueverant. Nos quando dolor & fer- *Cautio.* vor nimiam irritationem adeſſe, & ex hac cauſſa gangraenae metum augeri oſtendunt, fomenta anodyna, & ſimul antiſeptica ex genere temperantium, & antiphlogiſticorum ceteris anteponimus. Decocta florum ſambuci, & malvae aceto mixta & leniter calentia ad id aptiſſima cenſentur. Imo cataplaſmata ex malva, & ſemine lini, & mica panis lacti incoctis aptiſſima ſunt, dummodo ſaepe iterentur, ne frigeſcant. Nec fortaſſe undique probanda eſt illa nimia in purpura ſcarlatina alvum du- *Limitatio purgationis & phlebotomiae.* cendi & mittendi ſanguinem HAENII liberalitas, quae in hiſtoriis ab eo enarratis ubique elucet. Neque in his laudanda nimia ejus proclivitas, qua ferebatur in regimen refrigerans, ut nimis crebro aegris permitteret e lecto ſurgere, & cutis exſpirationem intercipere. His fortaſſe de cauſſis factum eſt, ut ejus aegroti gravibus, inſolitiſque viciſſitudinibus ſubjicerentur, & diutius, quam par fuiſſet, morbo conflictarentur. Te-

meritatis ejufmodi poenas faepe luiffe miferos aegrotantes ex multorum fide, & teftimonio compertum habemus. Subitae enim, & mortiferae metaftafes inde fequuntur. Cum autem five regimine frigido, five alvi ductione, five miffione fanguinis temere, inconfultoque inftituta, vel alio quocunque cafu Purpura Scarlatina retroceſſerit, & periculofa fymptomata inde enafcantur, quantocius enitendum eft, ut revocetur extrorfum. Quem in finem faepe feliciter veficantibus extrinfecus, intrinfecus vero camphora, & potu calido ufus eft KIRCHVOGELIUS. Sed hic maxime adminiftranda celerrime funt, quae alias (*a*) a nobis propofita & commendata fuere. Ceterum falubres naturae motus, quando neque excedunt, neque deficiunt, obfervandi omnino funt, iifque favere oportet potu acidulo, tepenti, & leniter diaphoretico, & victu tenui, antiputrido, & fuftinendis viribus opportuno, donec morbus ad declinationem, & finem perveniat, rubore evanefcente paullatim, & fecedente in lamellas epidermide. Tunc demum, ut in benigna, alvus femel, iterumque leni medicamento ducenda eft (*).

Regreſſui ſcarlatinae quomodo ſuccurrendum.

(*a*) *Volum. I. §. CCXCIX.*

(*) Quoniam fupra (§. LXXXI.) hiftoriam Purpurae Scarlatinae epidemicae, malignae, & mixti generis a Cl. ZULATTO confcriptam retuli, aequum fane eft, ut ejus etiam curandae ratio fimpliciffima, qua tuto, jucunde, & feliciter ufus eft, hic non praetermittatur. Mox ab ingruente ejufmodi morbo cognovit, eum ex multigena ventriculi, inteftinorumque cacochylia originem ducere, ut ex amaro oris fapore, halituque foetido, ex lingua fordida, & mucofa, ex appetitu dejecto, naufea, vomitibus fpontaneis, vermium complurium excretione, dejectionibus olidiffimis, & conferentibus patebat. Hinc eo animum direxit, ut primae viae ab hac fordium colluvie confeftim expiarentur, promota videlicet, ubi aderat, diarrhoea, aut ubi abeffet, leniter excitata. Quamobrem medicamentum catharticum, atque anthelminthicum, quod conftabat ex Rhabarbari binis drachmis, Jalapae drachma una cum dimidia, & feminum Santonici drachma una, tenuem in pulverem redactis, & unciis tribus aquae fœniculi, Theriacalis vero duabus in liquidam mixturam dilutis. Hujus autem mixturae pro aetatis, roboris, temperamenti aegrotantium ratione, & pro vario morbi gradu dabantur quotidie tria, quatuor, quinque, modo plura, modo pauciora cochlearia, juftis intervallis difcreta, donec venter folveretur. Poftea medicamenti dofis excretionibus accommodabatur, fic ut modum non excederent, fed pergerent faburram educere. Nec alio ufque ad morbi finem opus erat auxilio. Poft primas dejectiones continuo mitigabantur fymptomata, praefertim capitis dolor, convulfiones, inflammatio faucium, & ventriculi morfus. Hinc quoque rubor ex intenfiffimo in rofeum dilutum definebat. Nec pruritus, qui optime praefagiebat, diu cunctabatur accedere, & pulfus molliri, & dilatari. Quinque vel fex intra horas viginti quatuor dejectiones fatis erant ad haec bona praeftanda in aliquibus: in aliis pluribus opus erat pro cacochyliae putridae quantitate, ac vi. In parvis pueris plerumque una remedii praefcriptio & non iterata omnem morbum debellabat; in grandioribus interdum iterabatur, fed nunquam tota abfumebatur. Haec erat communiffima, & certiffima, qua utebatur, curationis ratio. Fatetur tamen interdum etiam fanguinis miffionem adhibuiffe, ut aliquod fymptoma periculofum averteret. Id autem auxilii genus utile fuit, quando pulfus durus, & plenus, & dolor capitis atrox exigebant aliquod moderamen. Sanguis eductus nunquam cruftam phlogifticam exhibuit. Interdum quoque veficantibus locus dabatur, nempe ubi fopor gravis opprimeret. Sed nihil catharfi fuit praeftantius, & efficacius. Diaeteticum autem regimen in eo confiftebat, ut folis panatellis ex aqua decoctis, aut pane aqua pura intincto vefcerentur. Carnes enim, aut earum jura febrim, & ruborem augebant. Potui dabatur aqua pura,

aut nitro imbuta, liberali manu. Stragulis moderate tegebantur in lecto; aër pluries recens, & purus per fenestras intra diem admittebatur. Et quidquid alexipharmaci, aut sudoriferi speciem haberet, exulare jussum est. Sic tota febrium scarlatinarum cohors, quas curandas habuit, feliciter devicta fuit.

Morbi secundarii,
sive
Altera Scarlatinæ periodus.

§. LXXXVIII.

At experientia demonstravit saepissime, resoluta purpura scarlatina, desquamataque jam epidermide, aegros e morbo convalescentes, si regimen diaphoreticum negligant, aut se aëri libero, aut frigidiusculo incaute objiciant, aut non perfectam crisim habuerint, modo repente, modo paucis post diebus, modo circa diem vigesimam primam, quandoque etiam serius *, incidere in alia gravissima mala, eorumque complures e medio tolli. Neque id tantummodo accidit malignis, aut epidemicis purpuris scarlatinis, utpote quae huic infortunio frequentius obnoxiae sunt, verum etiam benignis, & regularibus, licet multo rarius, quemadmodum constat ex fidissimis clinicorum (*a*) testimoniis. Haec vocatur *secunda scarlatinæ periodus*, sive *secundum stadium* (*b*), quemadmodum febris, quae variolas confluentes, aut malignas subsequitur, *secundariæ* nomen apud plerosque obtinuit. *Noxa aëris frigidi.*

(*) Exemplum oedematis universalis, in quod die trigesima a morbi initio, cum jamdiu a febre, & scarlatina vacuus esset, homo quidam incidit ex eo, quod e cubiculo ad auram puriorem inspirandam prodierat, affertur a Medico Florentino solertissimo, Aloysio Nerio in quodam suo opusculo. Vid. *Avvisi sopra la salute umana Volum. 3. p. 262.*

(*a*) *Ibid.* (*b*) Heist. *compend. med. l. c.*

§. LXXXIX.

Mala autem ista (§. LXXXVIII.), quamvis ab una eademque caussa manantia, multiplicis tamen generis sunt, prout nimirum acris humor, qui difflari per cutis spiracula debuisset, has vel illas partes aggreditur. In quibusdam ad articulos artuum extremorum delatus dolorem, & ruborem, ut in arthriticis (*a*), excitat. In aliis glandulas lymphaticas occupat, unde hae intumescunt, indurantur, & (*b*) dolent. Saepissime in pulmones fertur, & respirationem reddit difficilem, & quasi suffocantem; si vero in caput, & cerebrum impetum faciat, mox deliria, convulsiones, & mors (*c*) subsequuntur. Sed omnium frequentissimus est tumor oedematodes, aut leucophlegmaticus, quo totus corporis habitus, vel aliquae ejus partes cum urina plerumque pauca, turbida, & fusca, ac quandoque omnino suppressa * tentantur. Id a Sennerto jam ani- *Multiplex morbi genus.* *Frequentior tumor œdematosus.*

madverſum video, nam poſt cutis deſquamationem, *mox pedes*, inquit, *ad talos*, *& ſuras uſque intumeſcunt*, *hypochondria læduntur*, *reſpiratio difficilior redditur*, *tandemque abdomen intumeſcit*, *ægrique non ſine magno labore*, *& poſt longum tempus priſtinæ ſanitati reſtituuntur*; *ſæpe etiam* (d) *moriuntur*.

(a) SENNERT. *De febr. l. 4. cap. XII. de variol. & morbill. p. 178.* (b) HEIST. *l. c.* (c) HAEN. *l. c.*

* In hac altera periodo ROSENIUS vidit urinas non modo paucas, ſed colore aquam, in qua recens caro lota eſt, referentes. Vid. *Trait. cit. verſion. gallic. p. 281.*

(d) *L. c.*

§. XC.

Tumor iſte duplicis naturæ, calidus, & frigidus.

Tumor vero iſte, quo corpus inflari & turgeſcere dixi, duplex eſſe conſuevit, alter, ut ita loquar, calidus; alter frigidus: quae differentia notari maxime debet, ut curatio diverſae ejus naturae accommodari poſſit. Frigidum eum voco, qui veri oedematis, aut anaſarcae ſpeciem refert, & albus, & mollis, & aquoſus, & nequaquam tactui calens apparet, & cum debilitate totius corporis, appetitus defectu, pulſu humili, languido, non duro, neque febrili conjungitur: contra calidum, qui magis ad leucophlegmatiam accedit, & durus eſt, & renititur, nec veſtigia digiti prementis recipit, & manui calorem acrem, ſive pungentem exhibet, ſtipaturque pulſu duro, crebro, celeri, & febrili, ſpirandi difficultate, ſtertore, lingua ſicca, & alba, ſiti plerumque ardenti, interdum non magna, uriniſque pauciſſimis, & pene deficientibus. Primi, ni fallor, qui hanc perutilem, veramque differentiam animadverterunt, videntur fuiſſe Medici Florentini (a), quorum etiam ingenio excellenti, & clinicis, anatomiciſque diſquiſitionibus jam ab annis amplius ſexaginta debemus non modo hujuſce morbi veram pathologiam, ſed optimam quoque, & prope certam curandi rationem. Cum enim Florentiae circa ann. 1717 quam plurimi purpura ſcarlatina epidemica implicarentur, & omnes decima quarta circiter die ſimplici Sydenhamiana methodo feliciter ſanarentur; obſervatum eſt, convaleſcentium aliquos circa vigeſimam primam diem coepiſſe queri *de aliqua reſpirationis gravitate*, *modica tuſſi*, *atque aliquo oculorum*, *faciei*, *& externarum gutturis partium œdemate*, *quibus phœnomenis ſuccedebat febris*, *iiſque ingraveſcentibus*, *præſertim œdemate*, *quod univerſale fiebat*, *cum levi thoracis dolore*, *abdominis tenſione*, *& aliquando torminibus*, *& omnimoda urinarum ſuppreſſione ad interitum feſtinabant diureticis tractati* (b). Medici hinc ſolertiores mortuorum cadavera ſecuerunt, inveneruntque pulmones, pleuram, intercoſtales muſculos, diaphragma, renes, & inteſtina *plus*, *minuſque* inflammatione correpta. Quamobrem in eam venerunt ſententiam, ut peripneumoniam, quam metaſtaſis materiae morbificae non ex toto evacuatae induxerat, pro primario morbo habendam crederent; tumorem vero leucophlegmaticum

Primi qui morbum recte noverint, Florentini.

pro ejus ſymptomate, ſive effectu ſecundario. Inflammatis enim pulmonibus, ceteriſque partibus reſpirationi dicatis, ac proinde humorum per praecordia circuitu pene intercepto, facile intelligebant, cur, retardato per venas tum ſanguinem, tum lympham vehentes refluxu, & hinc inhibita ſeroſi laticis e celluloſis cavis abſorptione, totus corporis ambitus retenta viſcidiore, & craſſiore ejus parte turgeret, & praeter morem intumeſceret. Quapropter in aliis, qui in hujuſmodi morbum inciderunt, ſanguis mitti coeptus eſt ex brachio, &, ſi opus erat, etiam iterato, & *ſic omnes ſanabantur*, felici eventu conſilii bonitatem comprobante (*c*).

Cur ſanguis miſſus remedio ſit?

(*a*) *Avviſ. ſopra la ſal. um. T.* 3. *N.* 5. (*b*) Jo. Calvus *comment. de hodierna etruſca Clinica*. Extat in Roncalli Parolini *Medicina Europæ p.* 333. (*c*) *Ibid.*

§. XCI.

Neque in illa tantum epidemica conſtitutione id auxilii ex voto ceſſit, verum etiam deinceps in reliquis annis, quotieſcunque convaleſcentibus ex hujuſmodi exanthematico morbo ſupervenit tumor iſte leucophlegmaticus, febrim comitem habens, & reliquas notas calidi oedematis praeſeferens; etſi non ab interna pulmonum, aliorumque viſcerum inflammatoria congeſtione ortus videretur, ſed a ſolo telae cellularis infarctu, quem retenta expirabilis acris materies, ut quandoque uſuvenit, peperiſſet. Hinc jam apud omnes Etruriae Medicos invaluit, ut non alia hunc affectum, alias lethiferum, methodo oppugnent, quam antiphlogiſtica, ſanguinis videlicet miſſione, nitro, temperantibus, & ſubacidis medicamentis (*a*).

Calido oedemati ſemper venae ſectio juvit.

(*a*) *Avviſ. ſopra la ſal. uman. l. c.*

§. XCII.

At vero ſi corpus, venter, crura, aut aliae partes vero oedemate frigido, & molli, & ſine febri corripiantur, alia omnino curationis ratio adhibenda eſt. Tunc omnia quae ſeroſam colluviem blande detrahunt, convenientiſſima habentur; cujuſmodi ſunt cathartica ſubinde repetita, & diuretica tamdiu continuata, donec omne malum reſolutum ſit. Sed ex his ea eligenda monet Haenius (*a*), quae ſimul temperant, & refrigerandi facultate praedita ſunt. Nobis ad alvum laxandam ut magis accommodata probantur manna, ejus ſyrupus, aut conſerva, cremor tartari, ſal polychreſtus, caſſiae flores, aut ejus dilutum. Ubi cathartica ab aegris non admittuntur, & recuſantur, clyſteres injici poſſunt ex decocto foliorum ſennae, qui ſatis valide ſeroſos humores dejiciunt. Ad urinas ciendas a multis hic proponitur Tinctura ſalis tartari bis, terve in die ad guttas decem, quindecim, aut viginti ex vehiculo idoneo propinanda, cujus vires etiam non nulli augere nituntur additione li-

Frigidum oedema quomodo curandum.

Cathartica, & diuretica primas tenent.

quoris terrae foliatae tartari, aut ſpiritus nitri dulcis. Nitrum quoque largiori manu datum, decocta radicum aperientium, atque oxymel ſcilliticum ſyrupo aliquo gratiori mitigatum non carent optato effectu. Interdum in contumaciore malo, ubi etiam non levis de Aſcite ſuſpicio erat, pueros in primis ſic affectos reſtitui ſyrupo cichorei cum Rhabarbaro, & diluto baccarum Juniperi ſyrupo aliquo aperienti edulcato. Si laxa videatur ſolidarum partium compages deperditusque earum tonus, ejuſmodi remediis utiliter adjicitur cortex peruvianus. Hujus uſu reliquis auxiliis interjecto aſcitem expugnatum narrat HAENIUS (*b*). Emplaſtra etiam ex cantharidibus, quae alias in Anaſarca cum emolumento adhiberi ſolent, hic quoque a VOGELIO (*c*) ſuadentur. Sudoriferis porro nihil proficì, quia cutis obſtructa, & impervia eorum vim fruſtratur, pluries facta pericula (*d*) evicerunt.

Cortex peruvianus, & veſicantia quando indicentur.

(*a*) *Rat. contin. l. c.* (*b*) *Ibid.* (*c*) *L. c. §. CLVI.* (*d*) HEISTER. & HAEN. *l. c.*

§. XCIII.

Dolores arthritici, & tumores glandularum ſimili curatione egent.

Simili prorſus medendi ratione doloribus arthriticis, & glandularum tumoribus Scarlatinae ſuccedentibus (§. LXXI.) ſuccurrendum eſt. Nam vel calidam, & inflammatoriam indolem oſtendunt, & febri junguntur; vel frigidi, ut vocant, & ſimpliciter lymphatici, & febris expertes ſunt. Priori in caſu antiphlogiſticis, in altero catharticis, & diureticis uti oportet, ut reſolvantur. Inter cathartica Jalapa, & mercurius dulcis, inter diuretica ſcilla, & millepedes primum locum merentur. Tumoribus glandularum colli, & parotidum non ſuppurantibus, & diutinis praeter cathartica mercurialia linimentum ex oleo amygdalarum dulcium, ſpiritu ſalis ammoniaci urinoſo, liquore Cornu Cervi ſuccinato, & camphora multum profuiſſe in Haunienſi epidemia teſtatur Cl. MEZA. Celebratur a PLENCIZIO (*a*) auri fulminantis mirifica virtus in hiſce morbi ſucceſſionibus, & ſpeciatim magno in pretio habentur pilulae WEBERI de TURNBERG, Clinici Auſtriaci non incelebris, quae aurum fulminans continent *. Sed cum aurum fulminans aliis medicamentis per ſe ſatis efficacibus, uti mercurio dulci, Rhabarbaro, ſpiritui ſalis coagulati, extracto ſcillae &c. adjunctum videam, incertum, dubiumque remanet, num bona effecta, quae inde manare dicuntur, auro fulminanti, an aliis rebus admixtis tribui debeant. Ut ut ſit, hoc remedii genus, ubi febris eſt, & praeſertim paullo validior, locum non habere, prudentiores (*b*) exiſtimant.

(*a*) *Op. phyſico-medic. T. III.* Summa ejus tractatus de Scarlatina cum obſervationibus XVII annotationibus illuſtratis inſerta eſt *Faſcicul. 2. Oper. min. med. & Differt. a Fran. Xaver.* DE WASSERBERG *collect. p. 188.*

(*) *Pilulae Weberi.*

℞. *Rhei elect., ſpirit. ſal. coagulat. an. drachm. ij, Mercur. dulc., auri fulminant., extract. ſquillae an. drachm. j. Rob Junip. q. ſ. ut f. pil. gran. j. vel ij auro, argentove obvolvend. D. n. j. vel ij pro ratione aetatis quovis bihorio, ſic ut ſolvatur alvus ter ſin-*

gulis diebus. Sin minus, add. pilulis magisterium Mechoacannae, aut diagridium sulphurat., aut pilulae cocchiae. Superbib. infusum baccar. Juniperi, vel radic. aperient. Post trium, vel quatuor dierum spatium intermittatur ad unum diem. Paregorica dentur vesperi ad sedandum.

(*b*) Haen. *rat. contin. P. I. cap. VIII. p. 146. 147.*

§. XCIV.

Reliquum est, ut aegrotantes tranquille decumbant in moderato, aequalique calore, ut blanda, & assidua corporis exspiratio habeatur. Quemadmodum vero frigus, aërisque liberioris afflatus nocumento est, sic nimius calor noxa non caret; ideoque sedulo vitandus. Si vires suppetant, ut in clauso, & temperato cubiculo deambulent, concedi posse non dubitat Heisterus (*a*). Victus denique rationem oportet esse morbo accommodatam, temperantem videlicet, aperientem, atque e vegetabilibus potius, quam ex animalium carnibus depromptam. *Regimen diaeteticum.*

(*a*) *Comp. med. Pract. Cap. IV. §. XXXI.*

CAPUT V.

DE EXANTHEMATE URTICATO *.

§. XCV.

Levissimum, tutissimumque fere omnium exanthematum illud profecto est, quod ab urticis nuncupatur. Post levem febrem, Diariae similem, interdum sine febre, erumpit sub papularum ex albo rubentium, discretarum, & cutim ipsam elevantium, & prurientium forma; magnitudine, & specie valde similium illis, quas urticarum punctura, aut vesparum, apumve ictus excitat. Hae pustulae non modo pueris, sed etiam adultis communes sunt, & totum corpus cito occupant, atque augescunt in exiguorum tuberculorum morem; sed in primis faciem, & collum, & brachia corripiunt, &, si quando se sub cute condunt, pruritum mordacissimum, & vix tolerabilem afferunt, ad levem quamvis fricationem rursus prodituræ in conspectum. Quolibet anni tempore apparere solent, plerumque post vini, & subtilium liquorum liberaliorem potum (*a*), quandoque sine ulla evidenti occasione (*b*); quanquam non raro id mali viderim ex aliqua ventriculi acri saburra **, aut e compressa cutis exspiratione natum.

* *Synonyma*

Altera erysipelatosae febris species Sydenhamii, *Oper. Sect. VI. cap. 6. Essera, Sora, & Sare arabum* Sennerti, *Med. Pract. l. V. P. I. de tumor. cap. XXVI. Purpura urticata* Junckeri, *Tabul. 75. &* Schachtii, *Instit. med. pract. cap. XI. §. VI. Purpura urticata, nonnullis porcelaine,* Lieutaudii, *Synops. Med. Tom. I. lib. 2.*

Sect. IV. p. mihi 371. Febris urticata VOGELII, *de cognosc. & curand. morb.* §. *CLVIII*, & ALIORUM. *Scarlatina urticata Sauvagesii, Nosol. Cl. 3. ord. I. Gen. 8. spec. 2. Febris rubra pruriginosa* EJUSD. *ib.*

(*a*) SYDENH. *l. c.* (*b*) SWIET. §. *DCCXXIII.*

** Post esum astacorum, mytulorum, echinorum, cancrorum, aliorumque affinium hujusmodi eruptionem fieri, testis est LIEUTAUDIUS, *Synops. med. T. I. l. 2. Sect. IV. Cap. cut. macul. & efflorescentiae.*

§. XCVI.

Qualis febris. Quando febris exanthema hujusmodi praecedit, ipsa incipit a vix sensibili cutis extimae refrigeratione, deinde calorem non magnum exserit cum siti mediocri, aliquaque capitis molestia, vel levissimo ejus dolore, & singulari quadam circa praecordia anxietate, & debilitate. *Eruptionis ratio.* Erumpentibus papulis, quod fieri solet post paucas horas, febris, anxietas, & reliqua symptomata evanescunt. Exanthemata vero se sustinent duos vel tres dies, donec ex integro evaporatione insensibili resolvantur. Saepe tamen non una eruptione omnis humor noxius expellitur. Tum remissa febri papulae & ipsae extenuantur, & decedunt, sed vesperi redeunte febricula iterum prodeunt, mane cum ipsa febre desiturae. Sic ad aliquot vices abeunt, & redeunt, donec totus earum fomes exhauriatur. Calore lecti, & exspiratione aucta saepe evenit, ut evanuisse videantur: sed si cutis aëri exponatur, aut e lecto surgant aegri, retenta expirabili materie statim papulae conspicuae fiunt, cumque ut antea attollunt cum notabili pruritu, & ardore. *Quomodo evanescat.* Raro terminantur epidermidis desquamatione; quamquam hoc alii ut proprium earum ponant.

§. XCVII.

Interdum sine febre est. Pluries eas vidi sine febri aliquas tantum partes, puta brachia, aut crura afficere, interdum etiam universum corpus; atque instabiles esse, abire, revertique statis quibusdam horis ad aliquot dies; sed plerumque dies quatuor non praetergrediuntur. Observatio est SWIETENII (*a*), iis evanescentibus praecordiorum anxietatem, & lipothymias leves succedere; rursus prodeuntibus hujusmodi molestias penitus cessare. Qui sic laborant, in reliquis eos bene habere. Hinc vero patet, non innoxium fore earum ad interiora recessum. VOGELIUS, quando febris eas comitatur, monet ei *horrores frequentes* intermisceri, & *alvi profluvium plerumque ab initio, cum urina turbida, ac limosa* adjungi. *Nullum* vero *periculum* subesse, & febrim *primo septenario* sudoribus judicari. Sed rarissimum puto tamdiu eam produci.

(*a*) *L. c.*

§. XCVIII.

§. XCVIII.

Si horum exanthematum ratio undique diligentius consideretur, cuicunque pateat necesse est, ab erysipelate, cujus speciem ea voluit esse SYDENHAMIUS (*a*), & MEZA (*b*), atque a purpura Scarlatina, ad quam ea retulit SAUVAGESIUS (*c*), quam plurimum natura, & peculiari habitu ipsa discrepare; id quod jam a LIEUTAUDIO, atque a VOGELIO animadversum est. Multo minus assentiri possum SCHACHTIO (*d*), qui exanthema urticatum a miliari rubro, nisi magnitudine papularum, differre opinatus est. Nec mirum cuipiam erit, si hac deceptus opinione vir alioquin sapiens, & judicio pollens morbum hunc inter gravissimos recensuerit, contra ac reliquis visum est. *Ut differt ab aliis exanthematis similibus.*

(*a*) *L. c.* (*b*) *Compend. med. pract. Fasc. I. Cap. XVII. §. CLVI.* (*c*) *L. c.*
(*d*) *Instit. med. pract. Cap. XI. §. VI.*

Curatio.

§. XCIX.

Generatim acritas humorum diluentia, & temperantia exposcit; primarum viarum si qua cacochylia est, lenia eccoprotica antiphlogistica; haerens in cutaneis vasculis perspirabilis materia, regimen diapnoicum, & blanda diaphoretica. SYDENHAMIUS, qui exanthema hoc pro erysipelatode habuit, sanguinis missione, & repetita catharsi oppugnandum esse docuit. At, nisi ingens fuerit sanguinis fervor, aut febris vehementior, aut magna vasorum plenitudo, sanguinem mitti supervacaneum omnino est; & fortasse etiam noxium. Ad SENNERTI sententiam libentius accedimus, qui post sanguinis missionem, si tamen aliqua ex memoratis caussis eam postulaverit, purgationem per Tamarindos, Myrobalanos, & Rhabarbarum proponit, deinde alterantia subacida, emulsa ex seminibus refrigerantibus, & demum balnea ex aqua tepida prudenter proponit. Sic tamen in purgantium usu temperamentum adhibendum est, ne naturae opus, noxium humorem critice per cutis meatus expellere nitentis impediatur. Blande igitur, & epicratice morbi fomes per eccoprotica antiphlogistica subtrahendus est. Mirum, quantum hac via radicitus morbi caussa, praesertim si recidivus, & pertinax sit, extirpari soleat. In leviori casu, aut in exanthemate febri vacuo, ceterum pruritu & mordaci ardore permolesto nihil praestantius, & salubrius deprehendi, quam balneum tepidum, in quod corpus universum, aut partes magis affectae demittantur. Sic acre temperatur, phlogosis mitescit, stagnans humor solvitur, & exspiratione difflatur. Quo etiam pertinet tepor lecti, quietus decubitus, & potus largior ex diluto florum *Indicatio generalis.*

ſambuci, aut foliorum Thée. Quod ſi huic adjiciatur nitrum, roob baccarum ſambuci, & ſyrupus rubi idaei, aut ſimilis alius, eo valentior medicina praeſtabitur.

Eſſera, Porcelaine Gallis dicta.

§. C.

Exanthemata, quae figuram, & magnitudinem foliorum cujuſdam plantulae a gallis *Porcelaine*, a noſtris *Portulacæ* vocatae referunt, Eſſeram SAUVAGESII, & SAGARII conſtituere videntur, & ſola tuberculorum majore mole ab urticatis diſcrepant. Igitur pro horum varietate tantummodo habenda crediderim. In reliquis enim omnino conveniunt. Qui ex illis novum genus conficiunt (*a*), diſcrimen hoc eſſe ajunt, quod Eſſera pruriginis expers omnino reperiatur. At vehementer dubito, num perpetuo prurigo abſit, &, ſi quando abeſſe videatur, ſatis diſcriminis in hoc contineatur, ut ab urticatò exanthemate ſegregetur.

(*a*) SAUVAG. *Cl. III. Ord. I. Gen. IX.* SAGAR. *Cl. X. Ord. I. Gen. IX.*

CAPUT VI.

DE ESSERA VOGELII.

§. CI.

QUONIAM a VOGELIO (*a*) *Eſſeram* video deſcriptam, uti non infrequentem in ejus regionibus, quae omnino diſcrepat non modo ab ea, cui id nominis ab aliis (§. C.) tributum eſt, verum etiam a quovis alio exanthematis genere ex iis, quae in hunc cenſum veniunt: inſtituti ratio exigit, ut eam nequaquam ſilentio praeteream, quanquam apud nos rarius incidentem, & fortaſſe multis praetervisſam.

(*a*) *L. c. §. CLVII.*

§. CII.

Deſcriptio. Eſſera autem haec, inquit vir ille probatiſſimus, *maculas exhibet latas, diſcretas, coloris rubri ſplendentis, glabras, planas, ardentes, & prurientes*, quae *in manibus, & facie potiſſimum* conſiſtunt. Erumpunt autem vel cum febre, vel ſine ea. Quando cum febre junguntur, haec diariae modum tenet, & dorſi, capitiſque dolorem, & vomitiones etiam comites habet. Eam *horror præcedit, & æſtus cum ſudore ſubſequitur*: ſolvit vero tertio die ſudor, & urinae copia.

§. CIII.

Hae maculae valde erraticae, & fugaces ſunt; ſic ut modo appareant, modo evaneſcant. *In manibus*, dum ſtragulis tectae manent, *lætiſſime effloreſcunt*; at, cum extra exponuntur, *iterum* ſe ſe *ſubducunt*. Non nullis tamen contra accidit; nimirum *in frigido* magis conſpicuae fiunt, retardata materiae exſpiratione; in calido effugiunt, & evaporatione diſſlantur. Nec, ſi intro vertuntur, timorem adeo magnum incutere conſueverunt. Tertio, quod longiſſimum eſt, die decolorantur, & palleſcunt, ſubſequente cutis deſquamatione.

§. CIV.

Plerumque ſponte accedunt, & ſolitariae ſunt. Quandoque febres bilioſas praeeunt. Alias variolis, dum exſiccationem hae ſubeunt, interjectae ſe produnt. Aeſtate praeſertim, atque hieme corripere dicuntur; & qui ſemel iis laboravit, facile iterum, pluriesque prehenditur. *Spontanea, & quandoque ſecundaria.* Quod ad curationem pertinet, blanda diaphoreſis, & ſub ſtragulis in lecto decubitus ſufficere fertur. *Curatio.* Leviſſimum certe exanthematis genus eſt, & vix ope medica indiget. Cum hoc vero, non niſi nomine convenit illud, quod SENNERTUS deſcripſit, quodque cum urticato plane conſentit: quidquid VOGELIUS contra putaverit.

CAPUT VII.

DE PEMPHIGE RECENTIORUM, SIVE MORBO PHLYCTAENOIDE *.

§. CV.

PEMPHIX, latine bulla, morbo nomen dedit. *Deſcriptio.* In eo autem bullae, ſive ampullae magnae, nucis avellanae magnitudinem plerumque aequantes, interdum majores, raro minores, ſero flavo turgidae, magnum ardorem, aut pruritum excitantes, varias cutis ſedes defoedant, & plures dies perſiſtunt, donec ruptae ſerum effundant, relictis ſaepe maculis ex atro rubris, & fruſtis epidermidis circum nigricantibus. Interdum per totum corpus erumpunt, interdum in aliquibus tantum partibus, & ſpeciatim in facie, & collo. Fereque febri junguntur, quanquam & ſine febri interdum (*a*) obſervatae fuerint.

* *Synonyma*

Pemphygus SAUVAGESII, *Noſol. cl. 3. ord. I. gen. 3.* CULLENII, *Gen. morb.*

Gen. 32. SAGARII, *cl. X. ord. I. gen.* 3. *Morta* LINNAEI, *Gen. morb. gen. I. Cl. I. ord. I. Febris bullosa*, *Pemphigodes Recentiorum* VOGELII, *de cogn. & curand. morb.* §. *CLIX. Exanthemata serosa C.* PISONIS, *de morb. a serof. colluv. & diluv. ortis observat. CL. Febris vesicularis* MACBRIDII, *Introd. method. in Theor. & Prax. med. T.* 2. *l.* 1. *Cap. XVIII. Febris pemphigodes* EPHEM. GERM., *Dec. I. ann. VIII. obs.* 56.

(*a*) SAUVAG. *l. c.* VOGEL. *l. c.*

§. CVI.

Duplex genus. Harum quoque duplex genus est, alterum benignum, sed rarius; alterum malignum, perniciosum, & saepe epidemicum, imo interdum, ut ferunt, contagiosum; quod longe frequentius. Benignum vel sine febre est, vel cum mitiori, & non periculosa plerumque conjungitur *. Bullae autem primo, secundo, vel tertio (*a*), imo quarto tantum die (*b*) epidermidem attollunt, &, quando benignus morbus est, intra septimum diem disrumpuntur, & exsiccantur, nullo pure, aut alio humore manante, sed cuticula quasi combusta in frustula sordida, & subnigra decidente. Sin vero malignus, ni occidant prius, non nisi decima quarta die finem, & judicationem attingunt. Febris autem modo Synochi non putris, modo putris naturam servare dicitur, modo remittentem, & tritaeophyam mentiri visa est. Commune fere est, ut nulla vestigia, nullas caveas, aut foveas in cute relinquant, praeter subnigras maculas quas supra (§. CV.) diximus. Quantum porro id mali genus differat a superioribus, facile quisque perspiciet, si ad singulorum descriptionem animum adverterit. Neque cum exanthematibus miliaribus albis, neque cum variolis aquosis, & crystallinis confundi poterit; nam illa grano milii non solent esse majora, saepius etiam minora; hae demum pure aliquo, si in majores vesiculas confluant, replentur; quod minime accidit Pemphigi, de qua sermo est.

(*) Non tamen affirmare ausim, benignum semper fore morbum, quando febris expers est, vel videtur. Nam mense Januario an. 1760, dum epidemice in urbe Faventia Peticulae vagarentur, multosque exitio traderent, JOANNES BOSCHIUS, vir patricius, octogenario proximus, repente aliquot hujusmodi ampullis variis in corporis partibus sine febre correptus fuit. Serosum humorem continebant, & rupta epidermide, plaga subter primum rubra, dein livida, & nigricans apparuit. His, sine alio symptomate, intra quatuor, vel quinque dies paullatim extinctus est. Malum vero neque in assidentes, neque in alios domesticos contagione se diffudit.

(*a*) CULLEN. *l. c.* (*b*) SAUVAG. *l. c.*

§. CVII.

Sporadica. Pemphigem *sporadicam* saltem sexies se vidisse testatur SAUVAGESIUS (*a*). Sporadica item videtur fuisse, quam a C. PISONE descriptam (*b*) *Epidemica. Contagiosa.* habemus. *Epidemicae*, & *contagiosae* plerumque lethalis, quae Pragae anno 1736 inter milites grassata est, exemplum nobis reliquit Cl. THIERRYUS (*c*). Sunt qui notam HIPPOCRATI & GALENO existiment, quod in sexto epidemiorum libro (*d*) febres pemphigodes memoratas inveniunt.

Verum quid hoc nomine intellexerit HIPPOCRATES, nec GALENUS in commentario certo definire ausus est, nec alii interpretes satis explicarunt. Hinc jure adhuc inter eos (*e*) disceptatur. Obscurum quoque, atque incertum est, num ad hoc mali genus vere referri queat *febris Synechea cum vesiculis per pectus & collum sparsis*, quam nominavit quidem, at non descripsit MORTONUS (*f*), secus ac aliis visum est.

(*a*) *L. c.* (*b*) *L. c.* (*c*) *Medic. experiment. p.* 134. (*d*) *Sect. I.* (*e*) CASPAR A REJES *Elys. jucund. quaest. camp. Quaest.* 68. *n.* 7. (*f*) *Append. ad exercit.* 2.

§. CVIII.

CULLENIUS, quem eruditio non minus, quam acre judicium commendat, dubitare videtur, *Pemphygus* ne *Helveticus* LANGHANSII (*a*), sive *species tertia* SAUVAGESII ad hunc morbum phlyctaenoidem pertineat, an vero ad anginam ulcerosam, aut malignam rectius ablegandus sit? Phlyctaenae mali moris, quae os, & fauces ubique infestabant, & curationis ratio, quam ei utiliter adhibebant, profecto suadent, epidemicum, contagiosumque illud malum a pemphige vera quam longissime abfuisse, aut certe cum angina ulcerosa, aut gangraenosa fuisse complicatum. Dubitat quoque idem CULLENIUS, num *pemphigus Indicus* (*b*), itemque *pemphigus Brasiliensis* (*c*), quos ad hoc genus morbi retulit SAUVAGESIUS, locum hic habeant; nam non satis de his constare revera fatendum est. Quaerit demum idem vir scientissimus, utrum pemphix semper symptomatica sit? Videtur autem ad affirmandum vehementer propendere. Sed, ut arbitror, id nequaquam concedi potest, cum solitaria, & sine febre interdum comperta fuerit.

Dubitatio Cullenii.

Num semper symptomatica?

(*a*) *Act. Helvet. Vol.* 2. *p.* 100. (*b*) *Spec.* 4. (*c*) *Spec.* 5.

§. CIX.

Utroque vero casu, tam cum morbi alicujus maligni, & putrefacientis symptoma illa est, quam cum primarium sibi vindicat locum, periculum semper portendit, ob gangraenam, in quam cito terminatur. Tantus enim sanguinis fervor, & tanta serosi humoris acrimonia esse consuevit, ut quocunque feratur, instar ignis adurat. Quare CAROLUS PISO inter initia, ubi febris vehementius exardet, non timet sanguinis missionem proponere, aliaque nimium calorem, nimiamque aestuationem compescentia. Neque ab ejusmodi curatione antiphlogistica abhorrebant medici Helveti in ea constitutione, quam aphthae oris, & faucium graviorem reddebant. In ea vero, quae Pragae praesidiarios milites male habuit, quaeque omnes, quocunque alio modo curarentur, interficiebat, solum acetum bezoarticum * remedio fuit. Ex quo enim hoc adhiberi coeptum est, omnes servati fuisse dicuntur. Antiseptica igitur om-

Semper periculosa.

Curatio.

nia, in primis acidis mixta, & cortex peruvianus prae reliquis ut in aliis putridis, & gangraenosis morbis, sic in hoc quoque primas tenent. Ampullae, ni cito per se rumpantur, forfice caute aperiendae sunt, ne acer humor altius penetret, aut intro revehatur. Sed a reprimentibus, aut resiccantibus abstinere oportet, ut monet VOGELIUS. Si simul angina ulcerosa & maligna copuletur, huic quoque malo medendum est iis, quae suo loco opportune, videlicet ubi de Angina agemus, distincte, & copiose dicentur.

* *Acetum Bezoarticum.*

℞. *Rad. Angelicæ*
Enulæ
Imperator.
Hirundinar.
Zedoariæ an. drachm. vj.
Herb. Scordii,
Rutæ,
Salviae an. unc. j.
Baccar. Juniperi unc. sem.
Flavedin. cortic. citri drachm. vj. Minut. incis. affund.
Aceti vini optim. lib. iij.
Post sufficient. Digest. exprimantur, & filtratum acetum ad usum reponatur
Dos. ab unc. dimid. ad unam.

CAPUT VIII.

DE MORBILLIS *

§. CX.

Morbilli utrum differant a purpura Scarlatina?

MORTONO ea visa est cum Purpura Scarlatina Morbillorum convenientia, ut utrumque morbum solo gradu, non natura differre putaverit. Sed supra jam (§. LXII.), quodnam inter hosce affectus discrimen intercedat & indicatum est, & nunc iterum manifestius fiet, si utriusque descriptio una comparetur. Alii contra, in quibus RHAZEM, RIVERIUM, & SENNERTUM ut principes enumerato, Morbillos, & Variolas inter se maxime affines habuerunt; quapropter non seorsum, sed conjunctim pertractandos utrosque susceperunt. Verum horum quoque magna est dissimilitudo, uti mox apparebit. Ceterum Morbilli peculiare sunt, & distinctum exanthematum genus, quod febri ad cutim summam propellitur, papulas, & maculas rubras referens cum signis catarrhi, & distillationis, quae praecedunt, & comitantur, adeo insignibus, & perpetuis, ut pro febri catarrhali exanthematica a non nullis (*a*) reputatum sit.

Affinitas eorum cum variolis.

Quid morbilli sint?

* *Synonyma.*

Morbilli RHAZIS, *lib. de variol. & morbill.*, SYDENHAMII, & MORTONI &c. *Rosalia* PROSP. MARTIANI, *in l. 2. epid. sect. 3. v. 20. Febris morbillosa* FRID. HOF-

FMANNI, *De febrib. sect. I. cap. VIII. Rubeola* SAUVAGESII, *Nosol. method. Cl. 3. Ord. I. Gen. 3. Rosolia* ETRUSCIS; *Fersa* BONONIENSIBUS, *& aliis Italiæ populis*; *Rosacci* TICINENSIBUS. *Rougeole* GALLIS.

(c) HOFFMAN, *l. c.* GRUNER. *Morb. antiquit. p. 62*,

§. CXI.

Fere omnes morbillis obnoxii.

MORBILLORUM morbus, postquam in Europam invectus * est, humano generi adeo infestus evasit, ut vix ullus reperiatur, vel sane rarissimi sint, qui eo semel saltem in vita si tamdiu, quandiu opus esset, vivant, non corripiantur. Infantes vero, & pueri prae ceteris ei maxime patent. Imo ne foetus quidem ipsi in utero existentes ab ejusmodi exanthemate tuti perhibentur; nam infantes interdum nasci morbillis perfusos, memoriae a Medicis magnae auctoritatis proditum (a) est. Nec qui semel iis laboravit, se immunem deinceps certo fore, is credat; quod secundo, & tertio eumdem hominem in eos incidisse ex fidis observatis constet. Scio equidem de hac morbillorum reversione non paucos subdubitare, & speciatim ROSENIUM, qui longa quadraginta annorum experientia neminem deprehendit, quem iterum (b) invaserint. At MORTONUS, quanquam pari annorum numero edoctus in eamdem prope dubitationem propendeat, fateri tamen cogitur, semel morbillorum reditum (c) sibi occurrisse. Hoc ipsum confirmat vir experientissimus, atque inter Florentinos Medicos doctrinae fama clarissimus, JO. TARGIONIUS TOZZETTIUS, constare sibi asserens, non nullos, qui certissime morbillos passi fuerant, in eos iterum (d) esse relapsos.

Fœtus ipsi morbillis interdum corripiuntur.

Sæpe in eodem homine bis vel ter reversi narrantur.

* Ab Afris cum variolis in Europam delatos, verosimile valde est. Novum sane morbum, & veteribus Graecis ignotum esse nemo hodie revocat in dubium.

(a) ROSEN. *Malad. des enfans chap. XIV. p. 255.* (b) *Ibid.* (c) *Exercit. 3. cap. 3. p. 18.* (d) *Prim. Raccolt. di osservaz. p. 101.* Idem confirmat SCHACHT. *Instit. med. practic. Sect. I. lib. 1. cap. XII. &* MEZA *compend. med. fascic. I. Cap. XX. &* HAENIUS *Febr. Division. VI. §. VI. p. 106.*

§. CXII.

Alia exempla reversorum.

Omnem vero ex animo scrupulum, si quis alicui superesset, evellit DUBOSQUIUS *de la Robordiere*, qui in epistola quadam (a) ad Diarii Medici Auctores data ita scribit: *vidi morbillos pluries in eadem persona, & quidem intra breve spatium, imo eodem sæpe mense recurrisse, dum hi epidemice ad annum 1773 grassarentur. Id ipsum complures meorum collegarum viderunt. Morbilli qui initio anni 1777. ingruerunt, novam opportune occasionem suppeditarunt, qua hujusmodi observationem comprobarem. Tum enim non paucos pueros, morbillis correptos reperi, quos jam anno 1773 eodem morbo laborantes ipse curaveram. Neque hujus loci, in quo versor, id proprium quis credat; cum a Clinicis celebrioribus Normanniæ certior factus sim, admodum gene-*

rale istud ibi esse. Quibus addi debet *illustris Medicinae Professor* SPIELMANNUS, *qui anno superiore mihi per literas significavit, se crebro morbillorum in eodem homine reditum Argentorati admiratum esse.* Quorum luculentissimis testimoniis pro coronide adjiciam nuperrimas observationes Cl. ANTONII LAURENTII GENOVESII, in oppido *Sanctae Crucis* aere publico Medicinam facientis. Is, cum ann. 1782 proxime elapso epidemici essent morbilli, sex & quadraginta adultos homines invenit eisdem correptos, etsi alias eodem jam morbo laborassent, ut ex Medici, qui eis opem tulerat, testificatione, & familiarium fide, & signorum utriusque aegrotationis comparatione cognovit. Sexdecim alios praeterea commemorat, quibus ipse morbillis affectis, dum epidemice morbus vagaretur, jam anno 1770 praesto fuerat. Admonet autem, hosce homines tum solum in morbillos recidisse, cum antea alii ex eorum familia iis aegrotassent, neminemque recidivum compertum esse eorum, qui procul ab aegrotantibus, infectisque (*b*) exstitissent.

Plerunque contagioni reditus debetur.

(*a*) *Journal de Médec. T. 48. pag.* 253. (*b*) *Avvisi sopra la salut. umana Vol. VII. Lett. al sig. Dott. Gio. Luig. Targioni, pag.* 267 *ad* 272.

§. CXIII.

Caussae.

Satis hinc perspicitur, Morbillos a peculiari quodam miasmate gigni, & contagione communicari. Id vero etiam patet exinde, quod de loco in locum propagantur ab infectione rerum, aut aegrotantium, &, quando domum unam ingrediuntur, omnes, qui eodem sub tecto degunt, praesertim si nondum eis obnoxii fuerint, eadem continuo lue contaminant. Subtile igitur aliquod virus, & natura singulare a plerisque pro eorum caussa habetur, effluviisque aegrorum, vel rerum infectarum contactu in sanos immitti creditur. Negant vero hoc aëri innasci, aut insidere viri doctissimi (*a*), quia si communicatio cum aegris, aut rebus, aut locis contagione pollutis vitetur, morbilli etiam ipsi praecaventur. Ut autem contagium suscipiatur, quaedam debet in corpore dispositio inesse; quae si defecerit, virus aut non recipitur, aut receptum iners, atque innoxium evadit, aut cito e corpore sine noxa egreditur. Quia vero observatione compertum est, certis anni temporibus, aut quibusdam temporum constitutionibus frequentius morbillos exseri, atque increbescere; ideo verisimile videtur, eorum seminium, sive fomitem * peculiari quadam aëris conditione, & diathesi egere, qua evolvatur, & ferociat, sive illud in aëre latitare velis, sive in rebus, sive in corporibus ipsis.

Contages.

Subtile virus pro caussa.

An aëri insideat?

Dispositio corporis necessaria.

Anni tempora, & temporum quaedam constitutiones virus evolvunt.

(*a*) ROSEN A ROSENSTEIN *Trait. de malad. des Enfans Chap. XIV. p.* 255.

* Olim a Medicis miasmata, quibus morbi contagion in sanos traducuntur, contagionis *seminaria* nuncupabantur; loca vero, & res, quibus morbi semina reconduntur, & foventur, *contagionis fomes* dicebantur. Vid. FRACAST. *de contagiosis lib. I. cap.* 4. & 7.

§. CXIV.

§. CXIV.

Divisio in epidemicos, & sporadicos.

Morbilli, ut plurimum quidem, universim, & populariter discurrunt; interdum vero sparsim tantum, & paucos adoriuntur. Quare rectissime diduci solent in *epidemicos*, & *sporadicos*. Sporadici generatim a Mortono, qui de hujusmodi morbo cumulatissime scripsit, reputantur *benigni*, & *genuini*; epidemici contra *maligni*, & *spurii*. Sed non omnes sporadici benignitatis laudem merentur; nec epidemici semper infamantur nota malignitatis. *Benigni* sane fuerunt, licet epidemici, qui anno 1670 Londini a Sydenhamio observati sunt. *Benigni* pariter, qui Upsaliae anno 1752 epidemice (*a*) dominatum tenuere. Hinc omnes, sive sporadici, sive epidemici, tribui debent in *benignos*, & *malignos*, ut ceteri exanthematici morbi. Illi a Sydenhamio dicuntur *regulares*, hi *irregulares*, sive *anomali*. Ut vero benignorum synonyma sunt *genuini*, & *regulares*; sic malignorum *spurii*, & *irregulares*. Ut ut res sit, inter eos tamen *anomali* nobis vocandi ii potius videntur, qui a communi, & regulari cursu quam longissime discedunt, ut postea exemplis perspicuum faciam.

Benigni & genuini quinam? Quinam maligni, & spurii?

Quinam regulares, & irregulares?

Anomali quinam recti us?

(*a*) Rosen. *l. c.*

§. CXV.

Tria morbillorum stadia.

Stadium primum.

In quolibet autem morbillorum genere, sive benigno, sive maligno tria stadia, sive tempora, uti in plerisque aliis exanthematicis morbis, distingui solent. *Primum* a Mortono (*a*) vocatur *apparatus efflorescentiae*, ab aliis (*b*) *stadium contagii*. Id in benignis, & regularibus ab invasione febris ad morbillorum eruptionem usque producitur: quae in benignis, & regularibus circa diem quartam plerumque (*c*) contingit, quanquam alii (*d*) citius etiam eam contingere, scilicet post viginti quatuor horarum, aut bidui, aut tridui spatium, posse tradant, imo interdum paullo serius, nempe quinta tantum die. In malignis vero & anomalis quia eruptio modo praematurius, modo etiam multo serius contingit, idcirco etiam hujus stadii duratio indefinita omnino est. Sydenhamius (*e*) breviori eam tempore, quam in benignis, & regularibus, coercet; Mortonus vero ad longius spatium, & quandoque ad septimam, aut octavam diem extendit (*f*). At in anomalis interdum eruptio ad vigesimam tertiam usque diem retardari (*g*) visa est. *Secundum* stadium *status morbi* a Mortono, ab aliis *stadium eruptionis*, sive *eruptio* dicitur. Incipit ab ineunte efflorescentia, & producitur ad perfectum ejusdem complementum. In benignis bidui, aut tridui spatio plerumque continetur, nam tum febris, ut ut diris symptomatibus stipata, perfecta tamquam crisi solvitur, & cum ipsa efflorescentia evanescit. In malignis vero, longius hic status perdurat, & quandoque an-

Stadium secundum.

cipiti eventu, quia exanthemata modo apparent, modo evanefcunt, & imperfecte prodeunt, ad decimam feptimam, aut etiam vigefimam diem protenditur. *Stadium tertium.* *Tertium* ftadium *crifim*, five *declinationem*, vel *defquamationem* appellant. Exorditur a decoloratione exanthematum, & terminatur, cum ea ex toto evanuerunt, & epidermis defquamatur; fuperveniente ut plurimum alvi fluxu, qui in benignis faepe falutaris eft, atque hinc breviffimo tempore febris definit, & intra paucas horas integritas omnium redit functionum. At in malignis, atque anomalis res aliter habet. Decedente enim efflorefcentia febris non modo perfiftit, verum etiam augetur, & multa gravia fymptomata fibi adfcifcit, quibus enecat aegrotantes, aut in lentos, chronicofque morbos praecipitat; ut deinceps dicetur, nifi auxilium cito afferatur.

(*a*) *De morbill. p. 14.* (*b*) ROSEN. *l. c.* (*c*) SYDENHAM. *l. c. fect. V. cap. IV.* (*d*) MORT. *l. c.* HOFFM. *l. c.* (*e*) *L. c.* (*f*) *L. c.* (*g*) TARGION. TOZZETTI *Prim. Raccolt. d'offervazion. p. 101.*

§. CXVI.

Tuffes ferinae interdum praecedunt. Antequam vero ad fingulorum generum hiftoriam tradendam provehar, illud animadverti debet, quod *tuffes ferinae*, five *convulfivae* pueros aliquandiu, & epidemice difcruciare folent, quafi morbillofae conftitutionis, quae non multum apparere cunctabitur, praenunciae. Interdum etiam citra epidemicam labem tuffis ferina per dies faltem quatuordecim antecedit, quam deinde morbillorum fubfequitur eruptio (*a*). *Quandoque Variolarum prodromi, & viciffim.* Quandoque morbilli variolarum prodromi funt, nam ab his convalefcentes paullo poft variolis corripiuntur, aut viciffim variolis exficcatis, & decidentibus fuccedunt morbilli, nam faepe uterque morbus eodem tempore (*b*) fe mutuo excipit. Imo non defunt obfervationes quae doceant, morbillos, & variolas uno tempore, eodemque in aegrotante interdum (*c*) complicari.

(*a*) HOFFMAN. *l. c. fect. I. cap. VIII. §. II.* (*b*) STÖRCK. *Inftruz. med. Pratic. T. 1. p. 304.* ROSEN. *l. c. p. 261.* (*c*) HAEN. *Febr. Divif. divif. VI. §. VI. p. 107. & feq.*

Morbilli benigni.

§. CXVII.

Quo anni tempore magis ingruant. Itaque ab iis, quos *benignos*, five *regulares* diximus, exordium faciam. Horum defcriptionem a SYDENHAMIO nobis relictam (*a*), cum naturae omnino confentanea reperta fit, uti perfectiffimam reliqui fere omnes fcriptores perfecuti funt, ideoque nobis quoque, quoad videbitur, perfequi licebit. Quando epidemicorum morem affumunt, initio plerumque Januarii proferpere incipiunt; deinde paullatim fe fe diftun-

dunt, & magis invalefcunt. Inftante porro verno aequinoctio jam ad fummum incrementum attingunt. Poftea per gradus minuuntur, & defervefcunt, donec fic rariores, mitiorefque facti Julio tandem menfe extinguantur, & ceffent. Nihil tamen obftat, quo minus aliis etiam anni temporibus invadant, progrediantur eodem ferme, quem dixi, ordine, & demum definant. Frequentius infantes, & pueros, rarius adolefcentes, atque adultos, rariffime fenes adoriuntur.

(a) *Op. Sect. IV. Cap. V.*

§. CXVIII.

Morbo autem five fporadice, five epidemice invadente, aegri mox horrent, & vigent, ut initio aliarum febrium acutarum, atque inter crebras cum caloris, tum frigoris vices totam PRIMAM DIEM tranfigunt. SECUNDA DIE jam manifefta febris fe fe expandit cum vehementi aegritudine, magna fiti, lingua alba, fed humida, appetitu dejecto, tuffi ficca, capitis atque oculorum gravitate, & affidua in fomnum propenfione. Interdum verus capitis dolor eos, in primis adultos, angit; fauces ardent, & glutientibus dolent; dolent lumbi; pectus conftringitur; refpiratio cita, & frequens fit, imo fufpiriofa; fcrobiculus cordis, & totum epigaftrium molefto ponderis fenfu afficitur; oculi rubent, & illacrymant, & punctionibus fubinde pertunduntur; lucemque ita averfantur, ut vix aperiri queant. E naribus quoque tenuis, acerque humor exftillat, crebra fternutamenta conciens; nec rarum eft, fanguinem inde etiam abunde manare, quo caput, oculi, & fauces plerumque fublevantur. TERTIA DIE celeriter haec omnia ingravefcunt non fine aliquo manuum tremore, & fubfultu, calore cutis intenfo, & acuto, quandoque etiam delirio, & frequenti anxietate. Nec abfunt interdum vigiliae, aut certe fi fomnolentia tenet, faepe haec comatis vigilis fpeciem refert. Naufea, & frequens eorum omnium, quae affumuntur, vomitus accedit; fed vomitu frequentior eft diarrhoea (a), faepe biliofa, in qua fubviridia, praefertim in dentientibus, egeruntur. Quo fluxu, ubi fupervenit, vomitus, & vomituritio fere fedatur, & fiftitur; nec ab eo, dummodo non immodicus fuerit, & dummodo aptum intercedat regimen, exanthematum eruptio impeditur. Aliis vero alvus per totum morbi curfum claufa eft, nec mali quidquam affert. Interea aegri feffi, difficiles, & morofi fiunt. Non nulli etiam fudoribus diffluunt. Hoc ftadio aliquando eclampfiam fupervenire notat ROSENIUS (b), eamque praevideri poffe ex fudoribus immodicis, & parcitate aut defectu urinarum. Tandem palpebrae, & tota facies intumefcunt, & oculi circum magis rubent, & ardent, idque evenit imminente jam morbillorum eruptione. Atque haec fymptomata, nifi fub finem tertiae diei morbillorum eruptio contingat, producuntur fine ulla remiffione ut plurimum ad QUARTAM ufque diem, raro ad QUINTAM.

Defcriptio primi ftadii.

(a) HAEN. *Febr. Divif. p. 104.* (b) *Des malad. des Enfans Chap. 14. p. 261.*

§. CXIX.

Descriptio stadii secundi.

Tunc temporis circa frontem, & reliquam faciem punctula rubra lenticularum instar, sive potius papulae parvae, rubrae, distinctae pulicum morsibus similes prodire incipiunt, quae paullatim numero & magnitudine auctae, & in racemos collectae faciem vario modo, & varia forma commaculant. Constant autem rubri hujusmodi racemi, sive corymbi ex parvis, nec valde dissitis pustulis, cutis superficiem paullulum excedentibus; quarum prominentia non solo tactu, sed oculis etiam propius admotis percipitur. A facie porro, quam primo occupant, sensim ad pectus, dorsum, ventrem, brachia, & crura se se diffundunt. Fereque eae, quae trunco, & artubus insident, latioresque sunt, & frequentissimae, rubore se potius produnt, quam protuberante elatione; quanquam earum aliquae, si bene examinentur, inaequalem, asperamque cuticulam reddere non nihil videantur. Pro varia vero aegrotantium constitutione, sanguinisque natura in aliis latiores, in aliis minores, in quibusdam rubicundae, aut pallidiores, aut etiam ad plumbeum colorem vergentes ab HOFFMANNO (*a*) perhibentur. Morbillorum eruptione facta, pleraque symptomata graviora saepe mitigantur, imo interdum etiam cessant. In primis calor acer, lumborum dolor, delirium, spasmi, & vomitus sedantur. Interdum post eruptionem multa biliosa cacochylia vomitione rejecta aegros insigniter levat. Ceterum tussis, quae a principio ad finem usque morbi vexare solet, si non exasperatur, quod saepe ob morbillos in larynge, & trachea exortos * accidit, eadem saltem remanet, ejusque ope plerumque excreantur mucosa multa cum pectoris levamine. Praeter tussim aliquandiu adhuc persistunt non raro, etsi mitiora, spirandi difficultas, oculorum rubor, lucis impatientia, lacrymatio, somnolentia, & cibi fastidium, brevi tamen desitura. Neque semper febris mox remittitur, nisi papularum fervore, & phlogosi subsidente. Die autem SEXTA, aut eadem inclinata pustulae circa frontem, & faciem pallescunt; facies ipsa detumescit, &, cuticula arente ac disrupta, asperatur. Interea maculae, quae in reliquo corpore extant, latissimae, & ruberrimae apparent. SEPTIMA dein die prope jam desinit febris, atque in facie morbilli evanescunt. OCTAVA in reliquo etiam corpore diffugiunt, sudore universali, aut urinis multis subsequentibus, aut etiam alvi fluxu; qui plerumque naturam levat. Interdum tamen accidit, ut fluxus hic facile in diarrhoeam symptomaticam, torminosam, colliquantem, & funestam, MORTONO observante, degeneret. NONA aeger optime habet, & plerumque a febre vacuus est. Facies, pectus, artus, & reliquae partes quasi farina conspersae videntur, frustulis disruptae, & siccatae epidermidis secedentibus, & vix cohaerentibus, quae squamatim decidunt, pruritum ubique relinquentia, non vero labem, aut

Tertii stadii initium.

vestigium ullum. At incidit quandoque, ut evanescentibus morbillis eo, quod dixi, tempore etsi naturae legibus consentaneo, febris tamen repente cum difficili spiritu, & tussi molestiore augeatur, somnumque omnem tam die, quam nocte procul arceat. Non semper a metastasi, sive regressu morbillorum id oritur. Frequentius repetendum est ab imperfecta materiae morbillosae ad cutim propulsione, qua de caussa reliquiae ejus ad pulmones delatae peripneumoniam facile excitant. Huic infortunio eos in primis subjici censet Sydenhamius, qui regimine, & medicamentis calefacientibus usi sunt, & sic sanguinem nimium exagitando effecerunt, quo minus tota materies morbillosa secerni, & ad cutim propelli posset. A reliquiis hujusmodi materiae intus restitantibus non raro tussicula, febris lenta, alvi fluxus exsiccationi morbillorum succedunt. Ab his tamen incommodis liberi fiunt, & perfecte convalescunt, ut animadvertit Tissotius (*b*), qui in reliquo morbi cursu, aut sub ejus finem notabilem aliquam evacuationem habuerint, uti vomitum, diarrhoeam, in primis biliosam, urinam, aut sudorem largum. Harum enim ope excretionum febris omnino solvitur, aeger vires resumit, & perfecte sanatur. Concedit tamen, interdum sola insensibili cutis exspiratione reliquias veneni penitus difflari.

(*a*) Hoffm. *l. c.*

* Non modo cutis, fauces, nares, oculi, & larynx morbillis occupantur, verum etiam dissectionibus anatomicis compertum est, viscera praeterea thoracis, atque abdominis similibus pustulis obsideri. Lieutaud *Prec. de Med. l. c. p. 604.*

(*b*) *Avis au peupl. P. I. Chap. 14. §. CCXXIII.*

Diagnosis.

§. CXX.

Atque haec est benignorum, & regularium morbillorum historia, ex qua eorum diagnosis facile profluit. Inter initia tamen, antequam morbilli erumpant, eos praenoscere, & praedicere, res est aliquanto difficilior, atque obscurior. In stadio enim *contagii*, sive *effervescentiæ*; morbilli ne, an aliud exanthematum genus impendeat, non satis perspicuum est. Tunc disquirere oportet, num epidemica constitutio morbillis faveat; num is, qui febri correptus est, eos nondum passus sit; an alii ex ejus consanguineis hoc morbo laborent, utrum consuetudinem, & familiaritatem cum aliquo morbillis laborante habuerit, & demum an febricitans oculorum rubore, lacrymatione, coryza humida, sternutamentis, dolore, aut ardore faucium, tussi sicca, & molesta, & somnolentia simul afficiatur? Si ista consentiant, de morbillis tutius conjecturam facies. Apparentibus vero papulis, ne putes, omnem dubitationem ablatam esse. Prima enim morbillorum apparitio magnam habet cum variolis cognationem, sic ut primo statim intuitu, uter morbus

Quomodo morbilli prænosci possint.

Morbilli & variolæ valde similes in prima eruptione videntur.

fit, decerni nequaquam liceat. Si qua tamen differentia est, hanc esse existimat LIEUTAUDIUS (*a*), quod pustulae morbillorum in racemos collectae, numerosiores omnino reperiantur, quam variolarum, etiam maxime confluentium. Praeterea morbilli etsi in facie & fronte promineant, qui tamen in pectore, & artubus efflorescunt, rubore potius, quam elatione distinguuntur; quo sane discrimine dissentiunt a variolis recens prodeuntibus, quae semper, atque ubique protuberant, & cito adolescunt (*b*). Id etiam peculiare morbillis est, ut calor, febrisque citius, & velocius in ipsis invalescant, & symptomata ut plurimum vehementius urgeant, quam in variolis (*c*), saltem benignis.

Quanam differentia distinguantur.

(*a*) *Prec. de Med. l. 2. Sect. IV. p. 603.* (*b*) SYDENH. *l. c.* (*c*) TISSOT *Avis au Peuple P. I. chap. XIV. §. CCXXII.*

§. CXXI.

Discrimen inter morbillos & variolas.

Praeterea natura ipsa discrimen inter morbillos, & variolas posuit, ne una confunderentur; quod tamen non nulli perperam facere consueverunt. Discrepant autem inter se, 1. quod virus morbillosum non ita caussticum neque ita exulcerans sit, ut variolosum; 2. quod pulmonibus magis officiat; 3. quod pustulas multo minores pariat; 4. quod hae nunquam pus gignant, sed siccentur, & desquamentur tantum, nec ulcus ullum, aut cicatricem relinquant; 5. quod plus epidermidem laedant quam cutim; 6. quod affectibus catarrhalibus, tussi videlicet, coryza, sternutamentis, oculorum lacrymatione, contra quam variolae, stipentur; 7. quod haemorrhagiae narium, aut uteri frequentius morbillis, etiam inter initia superveniant (*a*), quam variolis. Majori vero affinitate cum morbillis certare videtur Purpura Scarlatina, de qua supra retulimus. Ab ea tamen diffident, 1. quod ipsi supra cutim se efferunt; 2. quod affectus catarrhales modo memorati, illorum veluti proprii, & perpetui comites sunt; 3. quod spatia morbillis interjacent alba, oblonga, quadrata, multangula (*b*); dum contra in purpura scarlatina plana, aequalis, & continuata rubedo cutim ferme totam, aut maculis saltem latioribus, & erysipelatis similibus eam inficit; 4. quod epidermis farinae instar secedit, & decidit, in scarlatina vero frustulatim abscedit; 5. quod tumor leucophlegmaticus, qui in scarlatina die 21ª aut 22ª tantum supervenit; in morbillis aut non cernitur, aut, si unquam accedit, statim in fine tertii stadii se exhibet. Non praetermittam demum adjicere, qua ratione morbilli a peticulis, atque ab exanthematis miliaribus internosci possint. A primis differunt elevatione epidermidis, & macularum amplitudine, figuraque multiplici, & varia: ab alteris discriminantur, quod in facie prodeunt, quod nullum humorem conspicuum in papulis ostendunt, dum miliaria faciei fere semper parcunt, & sensibilem humorem continent, qui quandoque etiam in verum pus convertitur.

Quo differant a Purpura Scarlatina?

(*a*) HOFFM. *de febr. Sect. I. Cap. VIII. §. II.* (*b*) MORTON. *l. c.*

Prognosis.

§. CXXII.

Morbilli benigni, & regulares in pueris, & adolescentibus plerumque periculo carent, & feliciter cedunt; nisi inepte curentur, aut malo regimine pervertantur. In adultis vero aliquanto gravius malum est, & quandoque periculosum. Qui ex aegris, antequam morbillis corriperentur, diu male habuerunt, hi acutius aegrotare, & magis periclitari (*a*) solent. Morbilli opportuno, & regulari tempore exorti, & prominentes, bene ominantur. Contra praematura eorum eruptio, aut justo tardior suspecta haberi debet. Facta eruptione, si aeger relevatur, & viribus valet, alacriorque evadit; si maculae dilute rubent; si cutis aequaliter calet, & non nihil tensa renititur, bonum (*b*), & contra. Infida esse solet pustularum duratio ultra quatuor dies protracta. Quod si earum color ad nigrum vergat, & cutis flaccescere simul videatur, gangraenam, & mortem appropinquari significat. Huic malo ii, qui calefacientibus medicamentis indulserint, & prae ceteris adulti, magis subjiciuntur. Subitus pustularum ex frigore admisso regressus ob metastasim semper metuendus est. Interdum (*c*) enim necem attulit. Diarrhoea tamen superveniens perniciem quandoque (*d*) avertit. Si pustulae debito tempore, id est, tertio, vel quarto ab eruptione die incipiunt pallescere, resolvi, & exsiccari, & simul febris minuitur, & respiratio liberior cum facili excreatione fit, morbum feliciter solutum iri, indicium est. Tussis assidua cum alvi profluvio, & magna inquietudine infaustam praesagitionem (*e*) habet. Inflammationem enim pulmonum, in primis ubi calido regimine eruptio accelerata est, inducere potest, & demum in phthisim desinere (*f*). Haemorrhagiae immodicae discriminis (*g*) plenae; mali quoque sudores largi, & assidui in adultis, nam ex levissima tum caussa morbilli intro (*h*) vertuntur. Qui ex morbillis occumbunt, praesertim infantes, nono plerumque die, evanescentibus nempe exanthematibus, infarctu bronchiorum, & pulmonum oppressi (*i*), aut peripneumonia praecipue ii, qui calidiore regimine usi sunt (*l*), suffocantur fere inopinato. Diarrhoea quae post morbillos exsiccatos, & depulsa reliqua symptomata accedit, si diu persistat, & ad plures hebdomadas protrahatur, vires prosternit (*m*), & tabem, & demum mortem (*n*) affert. Aliis post morbillorum ultimum stadium succrescit lenta febris cum abdominis tumore funesto. In his post mortem glandulae meseraicae obstructae, & mole auctae, pulmones vero vomicis referti (*o*) inveniuntur. Non nullis remanet tussicula cum raucedine, quae facile in phthisim (*p*) terminatur.

(*a*) Hoffm. *l. c. enarrat. morb. obs. 1.* (*b*) Störck. *l. c.* (*c*) Hoffm. *l. c.*

observ. 6. (d) *Id. ib. observ. 2.* (e) *Id. l. c. sect. 1. cap. VIII. §. V.* (f) LIEUTAUD *Prec. de med. l. 2. sect. IV. pag. 604.* (g) HOFFM. *l. c. in cautel. §. VI.* (h) *Id. ib.* (i) *Id. ib.* (l) SYDENH. *l. c.* (m) *Id. ib.* (n) HOFFM. *l. c. §. VI.* (o) *Id. ib.* (p) *Id. ib. §. V.*

§. CXXIII.

Absoluta diligentissime, quoad per me licuit, morbillorum historia, indaganda nunc est morbillosi veneni (§. CXIII) natura, quo facilius, & rectius eorum curatio institui possit. Et primo quidem peculiari, & calida, ut loquuntur, acrimonia illud praeditum esse videtur, quod ubicunque se defixerit, aut quocunque se contulerit, partes vehementer irritat, inflammat, convellit, easque ad uberiores secretiones, atque excretiones, prout uniuscujusque organica structura fert, continenter sollicitat. Hinc profecto in oculis rubor, calor, lucis impatientia, lacrymatio; in naribus coryza, sternutamenta, catarrhus; in faucibus sitis, ardor, tumor, difficilis deglutitio; in larynge, & pulmonibus tussis sicca, assidua, raucedo, respiratio cita, difficilis, pectoris constrictio; in ventriculo cibi fastidium, nausea, vomitus, ponderis sensus, anxietas; in intestinis diarrhoea, tormina &c. potissimum enascuntur. Num vero hae in primis partes afficiantur, quod ore, & naribus virus intro suscipitur, ut quidam (a) existimant, an potius in iis consistat ob affinitatem, & sympathiam, quam habet cum lymphaticis, mucosisque humoribus, liberum cuique esto pro arbitratu suo judicare. Qui primae opinioni adhaerent, hoc praecipue argumento utuntur, quod ii, quibus inoculatione morbus insertus fuit, plerique tussi caruerunt, aut certe multo mitior, quam soleat, exstiterit. Qui vero alteram sequuntur; ore, & naribus reliqua etiam venenata miasmata plerumque excipi perpendunt, quin tamen hujusmodi loca acerbe, insigniterque affligantur. Quae res utcunque se habeat, illud certissimum est, sanguini infundi venenum istud, & febrem admodum ardentem ciere, donec paullatim exsolutum ad summam cutim feratur, ibique sub epidermide sparsim consistens, tandem desquamatione ejusdem, sudore, atque insensibili exhalatione diffletur. Quare alia hinc hujusce veneni proprietas manifestatur, subtilis nimirum, ac volatilis ejus natura. Quam insuper talem esse apparet, 1. quod papulae, quas procreat, etsi rubrae, & inflammationis cujusdam participes, nunquam in suppurationem desinant; 2. quod facilis sit earum metastasis, & repulsio; 3. quod sanguis ita rarescat, & diffluat, ut non solum in primo morbi stadio, sed etiam in altero, & tertio haemorrhagiae crebrae, & largae subsequantur, interdum irreparabiles.

Venenum Morbillosum est peculiari acrimonia præditum. Ejus effecta.

Cur certas partes afficiat.

Duplex opinio.

Venenum istud cum sanguine commiscetur.

Facilis ejus difflatio.

Ergo subtile, & volatile est.

Tale ostenditur tribus aliis phœnomenis.

(a) ROSEN. *l. c. p. 262.*

Curatio

Curatio benignorum.

§. CXXIV.

Experientia saepissime demonstravit, morbillos benignos, & regulares plerumque sola naturae ope ad faustum finem perduci, imo esse interdum ita mites, & faciles, ut aegrotantes vix lecto obligentur. In universum igitur, si benignus, & regularis morbus videatur, si febris non vehementior sit, si non ingens pectoris angustia, si aeger alioquin sanus, nec ulla anteriore pulmonum labe affectus cernatur; res tota naturae committatur, imperato tantum diaetetico regimine, quod temperatum sit oportet, nec calidum nimis, nec nimis frigidum: nocet enim utrumque extremum. Victus ratio non alia esse debet, quam tenuissima; qualem nempe cibi cujusque fastidium, atque aversatio suadet. Quae tanta plerumque est, ut aegri per aliquot dies ab omni alimento abstinere cogantur. Ad summum potui danda aqua ex hordeo, aut oryza, aut ex pane decocta, quae diluit, demulcet, temperat, & tenuiter alit. Eo spectat serum lactis, cremor hordei, emulsa ex amygdalis dulcibus, & fructus acido-dulces, ut pruna, cerasa, pyra, mala, & similia. Primis diebus subinde lectum deserere possunt, ne nimium incalescant; sed caveant ab aëre frigido, & quieti se dedant, & bis, vel ter in die dilutum aliquod florum sambuci, aut tiliae, aut papaveris erratici tepide hauriant, ut conatus naturae versus cutim adjuvetur. Quam primum vero eruptio in facie incipit apparere, lecto se committant, & in assiduo, blandoque tepore conquiescant. Cum enim morbillosa materies mobilior, & fugacior sit, quam variolosa, majore cautione opus in morbillis est, quam in variolis, ne intro vertatur. Hinc amovendae sunt omnes caussae, quibus quies tam animi, quam corporis perturbari potest. Soli custodes necessarii aegrotanti assideant. Occlusis fenestris solis radii arceantur, ne oculi nimia luce percellantur. Noctu vero cubiculum exiguo lumine, & languida flammula illustretur, eo etiam consilio, ne aër noxio vapore, atque fumo depravetur. Incepta, & perfecta eruptione pergant duos, tres, vel quatuor dies se lecto continere, quo facilius per cutis spiracula exhaletur morbidus fomes; sed nec cubiculum calefiat, nec stragula augeantur, ultra quam sani utebantur. Decedentibus porro pustulis, & desquamatione incipiente, abeuntibusque reliquis symptomatibus, alvus, nisi sponte laxata sit, leni eccoprotico ex manna, nitro, & tamarindis, aut simili alio semel, aut bis ad intervalla ducatur, & paullatim ad victum, & regimen convalescentium gradus fiat. Hinc absoluta desquamatione iterum aegris interdiu licebit e lecto surgere; dummodo tamen ab aëre frigido religiose caveant. Nam si exspiratio cutanea supprimatur, aut asthma periculosum, aut pertinacissima

Saepe sola natura sufficit.

Quando, & quomodo naturae relinquendi.

Diaeta.

tuſſis, aut diarrhoea vires dejiciens, aut leucophlegmatia (*a*) facile conſequitur. Toto morbi proceſſu, ſi alvus non reſpondeat, quod ſaepe evenit in mitiſſimis morbillis ſine noxa, ſolis enematibus, ſi res poſtulet, eam molliri ſubinde licet.

(*a*) STÖRCK. *l. c. p.* 307.

§. CXXV.

Quando artis ope egeant.

Sed non omnium morbillorum, etſi e benignorum genere, eſt una, eademque, quam dixi, ratio, praeſertim in adoleſcentibus, aut adultis, in quibus ſaepe aut cauſſarum complicatio, aut major veneni vis, aut corporis, humorumque conſtitutio, aut aetas, aut vitae genus, aut aliae conditiones faciunt, ut morbus non modo aliquanto magis furat, atque inſoleſcat, verum etiam in quovis ſtadio quaedam graviora ſymptomata exhibeat, quibus nec ſatis natura, nec ſolum regimen proſpicit, ſed aliis opus eſt artis auxiliis. Itaque cum *primo* ſtatim *ſtadio* interdum febris valde vehemens ſit cum pulſu duro, & valido, magna pectoris oppreſſione, tuſſi permoleſta, & reliquis ſymptomatibus pariter gravioribus, uti veterno, faucium dolore, oculorum inflammatione &c.; tunc ſemel ſanguis pro ratione virium mitti debet; atque etiam iterato, ſi prima ſanguinis miſſio non ſatis morbi impetum (*a*) fregerit. Raro tertia opus eſt, ut admonet LIEUTAUDIUS (*b*), a quo in hoc ſtadio damnantur numeroſiores phlebotomiae tanquam inutiles, aut etiam noxiae. At in adultis, quamquam reliqua memorata ſymptomata deficiant, ſi tamen ſigna redundantis dumtaxat ſanguinis adſint, primis mox diebus eum detrahendum eſſe, auctor eſt HOFFMANNUS (*c*); imminuta enim vaſorum plenitudine, haemorrhagias averti, anxietates, inquietudineſque ſedari, & facilius exanthemata deinde prodire, merito confidit. Nec a ſanguine mittendo, ubi plethora ingens, aut haemorrhagia gravis, aut aliud aliquod ſymptoma urgeat, abhorret ipſe MORTONUS, qui ceteroquin in hoc ſtadio, ante videlicet morbillorum eruptionem, ſive *efflorescentiam*, generatim negat, venae ſectioni locum ullum eſſe.

Ubi ſanguinis miſſione opus ſit.

(*a*) TISSOT *Avis au peuple P. I. §. CCXXV. n.* 1. STÖRCK *T. I. p.* 306. (*b*) *Prec. de med. l.* 2. *p.* 604. 605. (*c*) *L. c. obſerv. Clinic. §. I.*

§. CXXVI.

Quae ſanguinis miſſionem ſuppleant.

Ubi vero ſanguinis mittendi indicatio non admodum perſpicua eſt, aut ſanguine jam miſſo, ſymptomata eadem perſtant, prudentis medici eſt temperantia, & antiphlogiſtica, uti potum largum ptiſanae cum nitro, melle, & aceto, aut ſeri lactis leviter Tamarindis, aut Cremore Tartari imbuti prius tentare, quam ad phlebotomiam propere nimis inſtituendam, aut iterandam procedere. Sanguinis fervorem nimium,

febrisque concitatiorem motum saepe temperant, & compescunt sola enemata mitiora, & refrigerantia. A capite egregie revellunt, sicque cephalalgiae, sopori, eclampsiae, oculorum, & faucium inflammationi solamen afferunt balnea tepida pedum, & crurum, quibus etiam efficitur, ut universa cutis laxetur, & eruptioni exanthematum recipiendae paratior evadat. Mirifice etiam dolorem faucium & tussim lenit, & pectoris oppressionem minuit vapor aquae tepentis ore inspiratus (*a*), praeter eclegmata demulcentia, & oleosa, & potiones pectorales & anodynas. Ut vero calefacientia in quovis hujus morbi stadio, acriorem, & subtiliorem materiam reddendo, atque aestuationem, anxietatemque augendo, & vires dissipando maxime nocent: sic nimium refrigerantia, & nitrosa, praesertim in infantibus, non parum suspecta videntur Hoffmanno (*b*); quia eruptionem retardant, & retenta interius morbillosa acrimonia visceribus sphacelum, aut gangraenam minatur. In refrigerantium ergo usu medicum considerate, prudenterque se gerere oportet, ne modum unquam excedat, necessariamque effervescentiam, qua in hocce stadio natura utitur ad morbidum virus expellendum, nimium cohibeat.

(*a*) Tissot *l. c.* (*b*) *L. c.*

§. CXXVII.

Alvus compressa enemate laxanda.

Alvus etiam praeter modum compressa, & multo magis, si ab aliquot jam diebus nihil dejecerit, inter initia protinus, quia anxietatem, & inquietudinem auget, laxanda est enemate blando, & molliente, aut etiam lenissimo eccoprotico. Valentius vero agere convenit, si cum morbillis saburra primas vias praegravans complicetur, suique ablationem petat. In eam autem sic inquirere oportet, ut certo de ejus praesentia constet. Nam lingua albicans, nausea, vomituritio, ponderis sensus in epigastrio, anxietas, quae alias saburrae gastricae indicia habentur, in hoc *contagii*, sive *effervescentiae* stadio sunt plane ambigua, & fallacia; possunt quippe febris aliquanto vehementioris, & nervosae perturbationis a morbilloso veneno inductae effecta, & symptomata esse sine ulla cacochiliae gastricae culpa. Quo casu nemo non videt, linguae albidum colorem a febrili calore, nauseam, vomituritionem, & praecordiorum anxietatem, & reliqua a solis ventriculi, duodeni, diaphragmatisque spasmis proficisci; quod proprium omnino est omnium fere morborum exanthematicorum, in quibus pleraque ista, eruptione demum facta, idest caussa eorum materiali ad cutim protrusa, cessare, atque evanescere consueverunt. Ne igitur praepostere eo in casu emetica, aut cathartica adhibeantur, paullo diligentius quaerendum est, an certiora cacochyliae gastricae signa cum illis concurrant; nempe an pravus, amarusve oris sapor adsit, an quae vomitu rejicitur materies, pituitam acidam, aut bilem flavam, viridem, porraceam, aut nigricantem, aut alia corrupta recrementa referat; an antecedens victus ratio, vitae genus, annique

Saburra gastrica sui ablationem postulat.

Lingua albida, nausea, vomitus signa fallacia.

Certiora cacochyliae signa.

tempus hujusmodi fuerint, quae colligendis circa ventriculum sordibus apta sunt, an cruditates, dyspepsiae, anorexiae, alvi tarditas praeiverint, an oris halitus foeteat, an color faciei, aut urinarum subictericus videatur, an egestiones putridam indolem ostendant, an epigastrium, & hypochondria tumeant, an flatibus, & borborygmis intestina distenta obmurmurent, aut inutilis desidendi cupiditas adsit? Si ex his manifestior fiat primarum viarum saburra, danda est opera, ut quam citissime expellatur. Vomitus igitur, qui ad quaevis assumpta instat, aqua tepida mellita, aut levi cardui benedicti, aut chamaemeli decocto tepide hausto, & si satis non sit, oleo olivarum addito primum leniter promoveatur; si hoc non satis evacuatum sit, ad leve aliquod emeticum progredi licet, ex Ipecacuanha *, aut Tartaro emetico depromptum. Si vero vomitui locus non exsistat, aut saburra intestina magis, quam ventriculum oppleat, cathartico uti expedit aetati, viribus, temperamento, corporis habitui accommodato. HOFFMANNUS syrupo cichorei cum Rhabarbaro (a) addendum praecipit Tartari emetici granum dimidium, quo medicamenti vis aliquantulum acuatur.

Saburra detecta quomodo evacuanda.

* Pro Bimulo, aut Trimulo ROSENIUS utitur sequenti formula. *Rec. Ipecacuanhae grana tria, sacchari albi grana sex. M. f. pulv. dividend. in tres part. aequales.* Danda est una ex cochleari aquae, aut syrupi alicujus gratioris. Si intra quadrantem horae non edit suum effectum, detur altera, & si intra sesquihoram nihil praestiterit, detur etiam tertia, quae effectum certum, nempe vomitum satis lenem, pariet. Pueri facilius, & tutius vomunt ob fibrarum laxitatem, & humidiorem corporis habitum. Inter eccoprotica idem Auctor praefert Rhabarbarina. Pro Trimulo satis esse putat Tincturae Rhabarbari cochlear unum; vel ejusdem dilutum aquosum ex Rhabarbari drachma dimidia per noctem in tribus cyathis aquae communis infusa, in tres haustus dividendum.

(a) *L. c. Observ. Clin. §. I.*

§. CXXVIII.

Eclampsia quomodo curanda.

Infantes, & pueri si eclampsia, aut convulsionibus ante eruptionem morbillorum corripiantur, ni sponte, & cito id mali desinat, quaerendum, utrum a nimia nervorum mobilitate, vel a dentitione, vel a vermibus, vel a plethora, vel a difficili eruptione gravius aegrotent. Nimiam mobilitatem sedat liquor cornu cervi succinatus ad paucas guttas ex aqua florum Tiliae datus, aut liquor anodynus mineralis HOFFMANNI, aut syrupus papaveris albi aquae cerasorum nigrorum, aut Melissae additus. Haec ipsa dentientibus quoque prosunt, in primis si enemate blando, & mollienti intestina eluantur. Vermes vero si in suspicionem venerint, anthelminthicis, uti corallina, semine santonici, radice valerianae silvestris, similibusque oppugnandi, & evacuantibus, uti syrupo florum persici, cichorei cum Rhabarbaro, mercurio dulci expellendi sunt. Plethora si in caussa videatur, minuatur sanguinis detractione per venam incisam, vel hirudines locis idoneis applicitas. Cunctantibus vero erumpere exanthematibus nihil potest esse opportunius utiliusque, quam

diaphorefim leniter ciere diluto florum fambuci; aut papaveris erratici, vel decocto radicis Scorzonerae moderate calido, identidem forbillato, atque interim crura, & pedes pannis laneis ex calida expreffis involvere, ut vapore aqueo laxata cutis humorem morbillofum alliciat extrorfum. Nec aliena quandoque funt veficantia, ubi languida vitae actio eruptionem retardet (*a*).

(*a*) FORSTENIUS *de Canthar.* *p.* 166. *Argentorat.* 1776.

§. CXXIX.

Qua ratione in lactentibus fpafmi profligandi.

Lactentes fpafmis quoque, & anxietatibus faepe ex faburra primarum viarum, vel lacte acefcente obnoxii fiunt. Eccoproticis, & enematibus illa protinus fubducenda eft. HOFFMANNUS fextam grani partem tartari emetici ex duabus drachmis aquae florum Tiliae propinare (*a*) non dubitat, ut protinus liberentur. Viri hypochondriaci, & mulieres hyftericae morbillis laborantes faepe in fpafmos, animi defectiones, fpiritus difficultatem, praefocationefque cum gutturis conftrictione, & ingenti praecordiorum anxietate incidunt. Quibus fit, ut exanthematum eruptio quam maxime retardetur. Caveto tunc, ne temere faburrae gaftricae fymptomata ifta putes. Nocerent enim quaevis medicamenta, quae per fuperiora, aut inferiora evacuationem moliuntur. Nam tum antifpafmodicis, atque enematibus partim paregoricis, partim carminativis opus eft. Ubi vero menftrua, vel haemorrhoidum fluxus fubftiterint, aut immineant, vena in pede fecta remedio eft. His enim efficitur, ut brevi poft morbilli feliciter (*b*) efflorefcant.

Item in hypochondriacis, aut hyftericis, quid conveniat.

(*a*) *L. c. Obferv. IV.* (*b*) HOFFM. *l. c. caut. & obferv. Clinic.* §. *III.*

§. CXXX.

Diftillationi acri in fauces cadenti quaenam fuccurrant.

Tanta quandoque eft humoris acris in fauces diftillatio, ut non modo in laryngem depluens tuffim, quae jam affidue vexat, moleftiorem reddat, verum pharyngem etiam, oefophagumque vellicando ad vomendum faepe provocet. Hoc incommodum leniunt egregie gummi arabicum, aut Tragacantha aqua in mucedinem fubactum, cremores oryzae, hordei, aut avenae cochleatim crebro fumpti, & gargarizationes ex lacte, aqua florum fambuci, & melle, ut demulceant, & abftergant; quorum etiam ufus faucium dolori, atque inflammationi non infrequenti egregie medetur, praefertim fi fimul externe fomenta, & cataplafmata molliffima, & anodyna admoveantur. Ratione tuffis, quae non in hoc folum ftadio, fed etiam in reliquis permolefta effe folet, acida quaecunque five in potionibus, five in eduliis, quamquam in aliis exanthematicis morbis liberali manu concedantur, in morbillis tamen, quia tuffim valde exafperant, parcius, & cautius adhibenda effe

Quae dolori faucium, & inflammationi conveniant.

Acida tuffim exafperant.

Cautiones circa hypnotica. cum ROSENIO arbitramur. Tuffis pariter leniendae cauffa hypnotica a multis proponuntur. SYDENHAMIUS multis de cauffis fingulis noctibus ab ineunte morbo ad finem ufque diacodium dabat. Idem fecerunt poftea, qui Sydenhamianis praeceptionibus inftiterunt. Sed ad hujufmodi remedia non deveniendum effe, nifi urgente neceffitate, vult MORTONUS; & fi ob tuffim, vigilias, deliriumque interdum fomniferis, & ex opio paratis medicamentis aliquando locum aliquem concedat, parca, & cauta manu ea adhibenda praecipit. Cautione eadem utitur LIEUTAUDIUS, imo cavet, & vetat, ne infantibus ullo modo propinentur. Multa etiam paffim dicuntur a Cl. TISSOTIO contra improvidum eorum ufum. Febrem enim, & foporofos affectus augere folent. Prudentis igitur medici erit in hoc morbi ftadio ab iis abftinere, aut certe, fi quid ea poftulare videatur, uti fi alvi fluxus nimius cohibendus fit, quam parciffime, & rariffime iis uti, & femper mitiffimis. *De veficantibus animadverfio.* Veficantia quoque eamdem prope animadverfionem requirunt. Hinc in benignis morbillis, atque in eorum *efferve∫centia* reprobantur generatim; & fi unquam admitti debeant, tum fane id erit, cum fpafmi, eclampfia, coma grave perniciem minantur. Quandoque etiam tuffis permolefta nulli alii remedio cedere vifa eft, quam veficantibus, avocato fcilicet extrorfum acri humore, qui faucibus, laryngi, pulmonibufque pertinaciter adhaerebat (*a*).

(*a*) FORSTEN. *Difquifit. medic. cantharid. p.* 167.

§. CXXXI.

Quaedam animadverfiones circa fecundum ftadium. Cunctanti eruptioni quomodo fuccurrendum. Exacto primo ftadio, & eruptione jam adveniente, quaedam interdum incidunt, confideratione digna, quorum breviter hic mentionem faciam. Ac primum fcire licet, morbillorum eruptionem, quamquam aeger, ut debet, quieti, & leni diaphorefi, quoad poteft, det operam, nihilominus diutius, quam par eft interdum cunctari, & lente procedere. Tunc quaerendum diligenter eft, utrum plethora, aut concitatior febrilis motus, aut contra languidior vis vitae impedimento fit. In primo, atque altero cafu plethorae imminutio, & febrilis aeftus temperatio per diluentia, & refrigerantia eruptionem accelerabunt. In tertio vero praeter potum largiorem leniter cardiacum, & alexipharmacum, & prudentem veficantium applicationem fupra propofitam (§. CXXVIII) camphora, aut mofchus primas tenent. Vires enim vitae fic eriguntur, & humorum ad cutim propulfio mirifice promovetur. Huic quoque fini favent fpiritus cornu cervi fuccinatus, fpiritus Mindereri, aut vini hauftulus. Non nulli lene emeticum proponunt, utpote excitans vim vitae, & fudores proliciens. Sed, nifi fimul ventriculi cacochylia extundenda fit, praeftabit, eo omiffo, per mitiora, & tutiora, quae modo indicavi, medicamenta naturam excitare.

§. CXXXII.

Eruptio inaequalis quibus adjuvanda.

Si efflorefcentia, poftquam apparuit, modo rubeat, modo palleat, aut partiatim tantum, & fucceffive fe oftendat, vel quaedam papulae rubrae videantur, dum aliae pallidae confpiciuntur, tunc cardiacis, & alexipharmacis leniter earum eruptio adjuvanda eft. In primis camphora ad id maxime valere perhibetur. Eo quoque fpectat veficantium prudens applicatio, quamquam id auxilii in malignis, & ubi vires vitae multum languent, praeftare videatur. Quod fi repente exanthemata fe fubduxerint, & timor fit, ne intro verfa materies alicubi lethalem metaftafim faciat, extemplo extrorfum avocanda funt iis auxiliis, quae ad lentam, atque imperfectam eruptionem fupra commendavimus, praefertim diluto florum fambuci abunde haufto, camphora, mofcho, cucurbitulis ficcis, fricationibufque adhibitis, atque epifpafticis cruribus, aut cervici, fi capiti malum impendeat, celeriter admotis; imo funt qui fuadent aegrum in balneum tepidum illico demittendum effe. Ne vero hujufmodi infortunium obveniat, danda opera eft, ut frigus, moeror, pavor, aut alii animi fubiti motus folertiffime arceantur.

Subitus exanthematum regreffus quid poftulet.

§. CXXXIII.

Quando opiatis, & fomniferis uti liceat.

Si in hac periodo magna adfit inquietudo, & vigilia, fyrupo diacodii, in primis vefperi, aegri ad quietem, & fomnum componendi funt, ut abfolutior, & perfectior exanthematum expulfio confequatur. Neque hoc tempore MORTONUS, qui hypnotica, & opium habentia in primo ftadio reprobavit, ab iis valde abhorret, dummodo refpiratio libera fit, & nullus inftet praefocationis metus. Imo in alvi fluxu immodico non dubitat ad paregorica confugere. Ipfe tunc praefert reliquis Laudanum liquidum Helmontii, cujus guttas tres, vel quatuor, vel fex, vel decem, vel duodecim pro ratione aetatis dandas jubet, donec alvi profluvium decrefcere incipiat. Moderandam enim, non fiftendam ejufmodi evacuationem tradunt cum MORTONO plerique. Quem in finem decoctum album etiam, tincturam rofarum, lac aqua plus minus dilutum, atque alia hujus generis adhiberi volunt. At HOFFMANNUS, cum plerumque hac via morbidam materiam utiliter emandari viderit, adftringentia quaeque hic rejicit, & folis clyfteribus demulcentibus inteftina eluenda (*a*) fubinde effe autumat. Sunt praeterea quaedam alia fymptomata, quae, quia in hocce ftadio vel increfcunt, vel valde molefta atque incommoda effe pergunt, aliquod folamen requirunt; cujufmodi eft tuffis, oculorum rubor, & lacrymatio, & frequens fternutamentum. Tuffi leniendae quid conferat, jam fupra (§. CXXVI. CXXX) memoravimus. Dulcia generatim, uti fyrupus althaeae, capillorum veneris, viola-

Diarrhoea quomodo moderanda.

Tuffi, lacrymationi, & fternutamentis quae medeantur.

rum, papaveris erratici, fuccus glycyrrhizae hifpanicae, trochifci radicis althaeae, faccharum candi, atque ex his parati, additione olei amygdalarum dulcium recentis, linctus celebrantur. At temperamentum aliquod in eorum ufu adhiberi oportet, ne diarrhoeam inferant, aut praefentem adaugeant in aegri detrimentum. Oculorum ruborem, ardoremque mitigant collyria ex aquis rofarum, & plantaginis vel folis, vel lacti admixtis; quibus etiam addi folet interdum aliquid ex trochifcis albis Rhafis. Sternutamenta vero tollit, aut certe minuit lac tepens in nares attractum, aut injectum.

(a) L. c. obferv. 3.

§. CXXXIV.

De tertii ftadii vicif-fitudinibus. In tertio demum ftadio, quod exficcationis, five defquamationis vocatur, morbi judicium decernitur. Igitur in eo vel fanitas, vel mors, vel tranfitus in alium morbum expectandus eft. Sanitas obtinetur leni *Diaphorefis & fudor quando conferat.* diaphorefi, vel fudore, quo febris folvitur. Futuram hujufmodi criticam excretionem indicat pulfus pacatior, & cutis mollior, atque humidior. Hifce fignis apparentibus, fatis eft naturae potu copiofo obfecundare. At fi diaphorefis, aut fudor fponte non accedat, aut cunctari videatur, *Qua ratione promoveri debeat.* nec tamen ulla indicia exftent futuri alvi fluxus, uti funt hypochondriorum tenfio, elatio, ventrifque borborygmi, natura tum potu diapnoico, & calente, camphora, aliifque lenibus diaphoreticis follicitari debet ad diaphorefim, haecque iifdem fuftineri, donec febris omnino ceffaverit. *Alvi fluxus Criticus.* Contra fi epigaftrium tumeat, hypochondria tendantur, fi cutis arida deprehendatur, fi venter torminibus aut borborygmis turbetur; non fudore, fed alvi fluxu morbum folutum iri, cognofcitur. Hic autem alvi fluxus interdum ita praeceps fupervenit, ut decies, aut duodecies *Cautelae circa eum.* intra breve temporis fpatium venter laxetur. Cavere tum oportet ab iis, quae hafce dejectiones cohibeant; nam criticae, falutarefque effe confueverunt. Salutares autem revera effe conjicies ex virium conftantia, majore aegri alacritate, tuffis mitigatione, oculorum nitore redeunte, epigaftrio, & hypocondriis detumefcentibus. Quandoque alvi fluxum co-*Si cum torminibus jungitur, quid agendum.* mitantur dolores inteftinorum molefti. Si hi fomentis calidis ventri applicitis non conquiefcant, enemate demulceri poffunt, aut theriaca abdomini impofita, aut etiam dato Rhabarbari diluto, aut fero lactis tamarindis alterato, aut oleo dulci olivarum, quod tutius eft, cochleatim fubinde propinato, ut citius inteftina a nocua materia reftitante, adhaerenteque liberentur. Quod fi alvi profluvium diutius, quam par eft, *Quando compefcendus.* perfiftat, vires profternat, & colliquans videatur, tunc protinus comprimi debet Diafcordio Fracaftorii, Laudano cydoniato, Theriaca, decocto albo, cafcarilla, cortice peruviano, pulveribus alcalicis, aliifque (a) fiftentibus.

§. CXXXV.

(a) ROSEN l. c. LIEUTAUD l. c. HOFFMANN. l. c. §. V. in cautel.

§. CXXXV.

In summum vitae periculum adduci aegrotantes, imo repentino quasi fato suffocari nono fere die, evanescentibus nempe morbillis, & febre recrudescente cum peripneumoniae, aut pleuritidis signis, supra (§. CXIX. & CXXII) jam notatum est. Quod ubi incidit, protinus sanguinem e vena brachii vel in tenerrimis infantibus mitti, quod semper felicissimo eventu fieri affirmat SYDENHAMIUS (*a*), cantharidibus dorsi partem, quae scapulis interjacet, & latus, quo dolor percipitur, exulcerari, multum aquae cum nitro, atque oxymele potui dari, & camphorae aliquid intrinsecus praeberi oportet. Finem vero sanguinis missioni iterandae imponat respiratio liberior facta, & sputum facilius, & promptius. Tunc, omissa camphora, solo decocto hordei mellito, aut sero lactis uti expedit, injecto bis in die molli enemate, ut alvus aperta servetur. Interdum tamen nec febris, nec spirandi difficultas, nec pectoris oppressio adeo urget, ut sanguinis missione opus sit. Tunc omitti eam posse, auctor est TISSOTIUS (*b*). In habitu pinguiori praeditis, in quibus fibrarum laxitas, humorumque lymphaticorum copia excedere videtur, idem vir doctissimus suadet, vesicantia cruribus admovenda esse, & dandum intrinsecus oxymel scilliticum. Sin vero ista negligi contingat, vel suffocatione pereunt aegri, vel suppurato pulmone in phthisim labuntur. Tanta autem est sanguinis missionis utilitas, ut ea diarrhoeam ipsam morbillis supervenientem curari dicat SYDENHAMIUS. Revellitur enim sic ab intestinis morbillosa materies, quae ad intestina delata sua acrimonia alvi fluxum exciverat. Qua ratione demum aliis symptomatibus succurrendum sit, vel morbi secundarii, qui morbillos interdum subsequuntur, praecaveri, aut jam praesentes tolli debeant, peculiari capite, postquam de malignis sermonem absolvero, quoniam in his frequentius eveniunt ejusmodi successiones, infra demonstrabo. Nunc hoc unum addam, pleraque ista mala anteverti, si ab initio regimine antiphlogistico *, & diluentibus febris impetus fuerit retusus, atque evacuationes, quas natura molitur, prudenter (*c*) & blande promotae, & demum si cessante febre, arefactisque morbillis alvus leni medicamanto ducatur, idque interjectis aliquot diebus iteretur bis, vel ter, ut si quae morbidi fomitis reliquiae supersint, paullatim e corpore deturbentur.

Peripneumoniae in fine tertii stadii supervenientis curatio.

Quando sanguinis missio omitti possit.

Diarrhoea etiam venae sectioni obtemperat.

De aliis symptomatibus, & morbi successionibus postea.

Quo modo praecaveri possunt.

(*a*) *L. c.*, MORTON *l. c.* ROSEN *l. c.* (*b*) *L. c.* §. 226.

* THOMAS DICKSON defendit methodum simplicem, & antiphlogisticam SYDENHAMII contra MORTONUM, & MEADIUM. *Comm. de reb. in med. & scient. nat. gest. Vol. XVIII. P. 3. p. 401.* Non reticenda est methodus morbillos curandi, qua in quadam epidemica constitutione usus est GONTARDUS (vid. *Journal. de Médec. T. VIII. p. 338.*). Is morbillos pro inflammatione erysipelatode, quae internas, externasque partes afficiat, habet. Hinc resolvere eam parat sanguinis missionibus, emeticis, & demulcentibus. Hac ratione morbillos epidemicos ann. 1756 feliciter se curasse narrat, ad-

ductisque historiis rem comprobat. Video ejus methodum a SAUVAGESIO expositam, commendatamque. Sed venia & pace ejus non possum dissimulare, nimium mihi videri & venaesectione, & emesi, & alvi ductione esse abusum in morbo, qui ut plurimum solo idoneo regimine eget, &, si quando majore artis auxilio opus habet, non sine deliberatione, & maturo consilio licet ad sanguinis missionem, ad emetica, aut cathartica, ad generosiora nimirum praesidia in eo devenire.

(c) TISSOT. *l. c.* §. 224.

MORBILLI MALIGNI.

§. CXXXVI.

Multa communia cum benignis.

Hi multa cum benignis habent communia; qua de caussa a plerisque una describuntur utrique. Sunt enim & ipsi plerumque epidemici, raro sporadici. Ingruunt fere, ut benigni, Januario, & Februario mense; invalescunt ad vernum usque aequinoctium; deinde successive decrescunt, donec appetente solstitio aestivo, aut paullo post penitus desinant. Epidemici maligni exstitere morbilli, quos anno 1674 Londini vidit SYDENHAMIUS (*a*). Modo praecedenti insalubrium temporum, aërisque constitutioni, modo aliis caussis fortuitis, & praesertim regimini calefacienti, aut omissae rectae curationi suam originem (*b*) debent; processumque eumdem servant, quem benigni, in tria videlicet stadia distinctum, cum plerisque symptomatibus parum dissimilibus. Nihilo tamen minus sunt quaedam malignorum propria, quibus a benignis discernuntur, & reapse sejungendi videntur.

(*a*) *Oper. Sect. V. cap. III.* (*b*) HOFFMAN. *l. c. cap. VIII.* §. *V.*

§. CXXXVII.

Propria malignorum.

Ac primum in malignis aut multo citius, aut multo tardius, quod frequentius est, quam in benignis, exanthemata efflorescunt, nimirum ante tertiam vel quartam, vel post quintam, sextam, septimam, imo interdum octavam diem tantum. Quando igitur tardius eruptio contingit, ideo id evenit, quod ab initio vires vitae pene obruuntur, longiorique tempore egent ad secernendum, expellendumque virus morbillosum. Hinc in primo stadio, quando longius est, plerumque symptomata non admodum vehementia sunt, nec adeo velociter, ut in benignis, invalescunt. Invalescunt vero vehementius omnia, paullatim viribus exstimulatis, atque erectis, post eruptionem morbillorum, contra quam in benignis fieri consuevit; nam in his potius ab eruptione non nulla sedantur, & conquiescunt. At quando primum stadium brevius est, & citius solito eruptio contingit, morbus ut plurimum pessimis statim cum symptomatibus exorditur. Pustulae praeterea non primum in facie, sed circa humeros, & pectus se exserunt, deinde in reliquis partibus; vel certe non generatim, ac universim erumpunt, sed successive,

partem unam post alteram occupantes. Hinc, ut primum stadium longius plerumque est quam in benignis, sic hoc alterum etiam multo diutius protrahitur. Non raro ancipiti eventu ad decimum septimum, & vigesimum usque diem producitur (a). Neque color earum constans est, nam modo viget, modo pallet, modo livet; aut ex rubro etiam nigricat, & saepe cutis ipsa flaccescit (b). Interim eruptione facta plerumque omnia symptomata ingravescunt. Febris intenditur cum pulsu validiori, & crebriori, & duro, tussi frequentiori, sicca, & pene continua, spirandi difficultate majori, anhelitu, anxietate, pectoris oppressione, dolore laterali lancinante, & quandoque motibus convulsivis. Cutis a materia morbi vellicata rubore suffunditur, & leviter sudat. Urinae contentis, & colore saturantur. Fauces dolent, & tument; oculi acrius irritantur. Hinc ophthalmia, angina, peripneumonia, pleuritis, aliaque mala inflammatoria consequuntur (c). Demum observatio SYDENHAMII est (d), malignos morbillos rarissime desquamatione terminari, quod alias in benignis perpetuum est. Interdum nova eruptio succedit antecedenti, aut morbillis miliaria exanthemata, vel peticulae superveniunt (e). In eorum porro exsiccatione, & discessu multo frequentius, & sine evidenti caussa febris, & tussis, & spiritus difficultas cum ardore, siti, calore intensioribus recrudescunt, & peripneumoniae lethales, aut alii morbi acuti inducuntur, qui nisi cito enecent, in lentos facile transeunt.

(a) MORTON *l. c.* (b) STÖRCK *T. I. pag. 314.* (c) MORTON *l. c.* STÖRCK *l. c.* (d) *Oper. Sect. V. cap. 3.* (e) HOFFM. *l. c. enarrat. morb. obs. 1., & l. c. cap. VIII. §. V.*

§. CXXXVIII.

Ex his facile liquet discrimen, quod inter benignos, & malignos morbillos intercedit. In universum vero illud probe tenendum, omnia symptomata, quae benignos comitantur, in malignis multo graviora, & pertinaciora esse. Praeterea horum certiora, & solemniora signa passim habentur ingens jam a morbi ingressu virium prostratio, oscitationes, & pandiculationes crebrae, inquietudo summa, interdum extremorum frigus; capitis, lumborumque dolor; vertigo; pulsus celer, inordinatus, & parvus, & urinae tenues & pallidae in primo stadio; deinde in altero ille magnus, & vehementior, hae vero turbidae, & coloratiores; nausea, & vomitus molestiores, deglutitio dolorifica, & difficilis, respiratio frequens, & parva, aut inaequalis, tendinum subsultus, somnolentia, mentis perturbatio, delirium, oculorum rubor intensior, vox rauca, tussis ferina, suffocationem fere minitans, haemorrhagiae immodicae, alvi fluxus, convulsiones, atque alia (a) hujusmodi. *Alia signa Diagnostica.*

(a) HOFFM. *l. c. Sect. I. cap. VIII. §. V.* MEZA *compend. med. Pract. Fasc. I. cap. XX. §. 189.*

Prognosis.

§. CXXXIX.

Signa prognostica, quae supra (§. CXXII) exposita sunt, huc quoque transferantur; nam cum benignis, tum malignis morbillis aeque quadrare possunt. Speciatim vero maligni & praesertim epidemici exitiosiores sunt benignis, & sporadicis. Quo longiora stadia habent, eo majus periculum portendunt. Hinc tardior, & serior eorum eruptio, semper deterior est. Eruptionis ultra tres dies protractio malum significat; nam febris, quae in malignis eam comitatur, cum intensior sit, si diutius protrahitur, pessimas inflammationes ciere potest. Nec meliora promittit eruptio lenta, & per vices rediens. Naturae enim defectum, atque irritos conatus facultatis expultricis ostendit. Color praeterea incertus, aut cito pallescens, aut nigricans triste augurium dabit. Eruptione jam ad finem vergente, aut exsiccari incepta, si febris nihil remittat, & aeque persistat, non vacat (*a*) periculo. Discriminis magnitudinem augent maculae scorbuticae, aut peticulae, aut miliaria exanthemata cum morbillis complicata, & multo magis, si tertio in stadio demum (*b*) superveniant. Morbo autem imperfecte soluto, quod superest morbillosi veneni retenti, tussim, dyspnoeam, appetitus defectum, oculorum chronicos affectus, atque alia mala relinquit; imo saepe fundamenta jacit diarrhoeae pertinacis, phthiseos pulmonaris, atrophiae, lippitudinis, scrophularum, interdum etiam anasarcae, aut hydropis (*c*). Sed hydrops, anasarca, glandularum tumores strumosi frequentius a purpura scarlatina, quacum morbilli confundi quandoque solent, permanant.

(*a*) MORTON. *l. c.* (*b*) HOFFMAN. *l. c.* §. *V.* (*c*) MORTON. *l. c.*

Curatio Malignorum.

§. CXL.

Pleraque eorum, quae morbillis benignis curandis (§. CXXIV. CXXV. & seq.) accommodata recensui, malignis quoque conveniunt. *Regimen.* Omissa igitur eorum repetitione, tamquam supervacua, pauca quaedam solum attingam, quae huc propius spectant. Primum curandum est in primo stadio, ut aegri lectulo se addicant binos aut ternos saltem dies ante eruptionem, quo cutis viae laxentur, & magis patulae reddantur. Sed nec stragulis, nec calori, quibus sani assueverant, quidquam ad- *Victus ratio.* jiciatur. Jura carnium, & multo magis carnes ipsae e victus ratione ablegentur. Satius erit solis jusculis avenaceis, vel ex hordeo, aut oryza paratis, sed dilutioribus, & pomo subinde cocto vesci, vel lacte cum

triplo, aut quadruplo aquae leniter decocto pro alimento ſimul, & potu uti (*a*). Quando emeſi, aut catharſi opus ſit, jam ſupra (§. CXXVII) declaravimus. Sed animum etiam ad epidemicam conſtitutionem advertere oportet, prudenterque tentare, conferatne, an noceat purgatio. Quod attinet ad ſanguinis miſſionem, plerumque in primo ſtadio malignorum ob virium dejectionem, pulſuumque languorem, & parvitatem non videtur ea opus eſſe. Mortonus certe eam tum generatim rejiciendam putavit. Sed hic quoque animadverſiones, quas alibi (§. CXXV) expoſuimus, locum habere poſſunt, in primis ubi morbilli praemature erumpunt, eoſque vehementior febris antecedit. Hunc eſſe caſum putaverim morbillorum malignorum, in quo mittendum ſanguinem cenſet Rosenius, etſi ipſe nimis fortaſſe id auxilii ad omnes malignos extendere videatur. Quod vero de cruſta pleuritica, quam in detracto ſanguine ſemper apparere affirmat, retulit, perpetuum non eſt; ſaepe enim eam deficere experientia compertum habetur. Ceterum cunctante eruptione ex languidiore naturae motu, lenia potius alexipharmaca, & cardiaca a Mortono adhibebantur, ut validius natura ad expellendum virus incumberet. Sed cautione opus eſt, ne fervor ſanguinis nimium adaugeatur. Praeter diluta florum tiliae, ſambuci, papaveris rhoeados calide hauſta, ſi eruptio apparere nimium cunctetur, aliquid camphorae, vel liquoris cornu cervi ſuccinati, vel ſpiritus Mindereri, vel liquoris anodyni mineralis Hoffmanni dari ſubinde convenit. His enim non modo vires vitae eriguntur, ſed etiam ſpaſmi, quibus natura in hoc ſtadio opprimi maxime videtur, eximie ſedantur. Tunc etiam ad cutim avocare cucurbitulis ſiccis, univerſo corpori admotis, & ſubinde opportune iteratis, balneis crurum, fomentis, ſinapiſmiſque utiliſſimum eſt. Nec veſicantibus tum locus denegatur.

Emeſis, & catharſis.

Sanguinis miſſio in primo ſtadio.

Diaphoretica.

Cucurbitulae ſiccae, fomenta, balnea, ſinapiſmi.

(*a*) Sydenh. *op. Sect. V. Cap. 3.*

§. CXLI.

In ſecundo ſtadio, nempe eruptione facta, quoniam febris cum omnibus ſymptomatibus vehementius excandeſcit; morbus inflammatoriam naturam induere videtur Mortono. Hinc quam ante eruptionem reprobavit ſanguinis miſſionem, hic eam uti neceſſariam proponit. Revera hoc ipſo tempore aut caput, aut fauces, aut pectus, aut omnes hae partes ſimul atrocius afficiuntur. Inflammationis igitur ſignis accedentibus, cur non ſanguis mittatur? Hoc in primis in peripneumoniae metu opportunum eſt, etiamſi morbilli pulchre rubri appareant. Imo ſi poſt primam ſanguinis miſſionem reſpiratio non fiat liberior, nec ſputa prodeant, quae morbum levent, iteranda ſanguinis miſſio eſt ad tertiam etiam vicem, non omiſſis interea diluentibus, attenuantibus, antiphlogiſticis, demulcentibus, & ſubinde enematibus. Si nihilominus difficultas ſpirandi

Sanguinis miſſio in ſecundo ſtadio.

Veſicantia.

perſiſtat, aut caput impetatur, aut delirium ſe adjungat, veſicantia ſuris imponi neceſſe tum eſt (*a*). His etiam magnopere confidit MORTONUS, ſic ut crebro ea applicanda velit cum ad vires, ubi langueant, excitandas, tum ad eruptionem, ubi lenta, & imperfecta, aut incerta, & vaga ſit, provide adjuvandam. Scire autem convenit, malignos morbillos, praeſertim in quibuſdam epidemicis conſtitutionibus magis putridos eſſe, quam inflammatorios, & tum noxiam fore ſanguinis miſſionem. Id evenit in conſtitutione epidemica ann. 1763, & 1768, quam Londini obſervavit GUILIELMUS WATSON. Tam in primo, quam in ſecundo ſtadio pulſus erant celeres, debiles, & inaequales cum magna anxietate, dejectiones alvi crebrae, & demum delirium accedebat mortis praenuntium. Cadaverum ſectio pulmones, aliaque viſcera ſphacelata oſtendebat. Sanguinis miſſio (*b*) plerumque nocuit.

(*a*) STÖRCK *l. c. T.* 1. *p.* 309. 310. (*b*) *Medic. Obſervat. and Inquiry by a Society of Phyſicians in London. Vol. IV. pag.* 132.

§. CXLII.

Eruptio imperfecta. At in eo caſu, in quo eruptio lente procedit, aut imperfecta, & vaga eſt, aut per vices abit, & redit, praeter ea, quae tam intrinſecus, quam extrinſecus adhibita (§. CXL. CXLI.) ad cutim morbillorum virus alliciunt, *Bezoartica.* Bezoartica ſic dicta a multis commendantur. In his pulvis e chelis cancrorum compoſitus, radix contrayervae, ſtybium diaphoreticum non ablutum, atque alia hujuſce generis numerantur. *Bezoarticum Minerale. Sulphur auratum Antimonii.* HOFFMANNUS duo prae ceteris extollit, *Bezoarticum* nempe *Minerale*, & *ſulphur auratum* antimonii; quibus & ſudores blande elici, & morbillos protrudi ad cutim pollicetur. Illo interdum alvum laxari cum euphoria obſervavit. Sulphuris vero aurati doſim ad dimidiam grani partem, vel ad quartam tantum pro qualibet vice habita aetatis ratione perſtringendam (*a*) eſſe admonet. *Morbillorum regreſſus.* Item ubi modo rubent, modo pallent morbilli, & multo magis, ſi intro reverſi ſint, cito ad ea omnia properandum eſt, quae ſupra (§. CXXXI.) propoſita fuere. Livere eos interdum, imo nigreſcere, paullo ante (§. CXXXVII.) memoravimus. *Quando nigricant, aut livent. S. miſſio.* Quando id evenit ob graviorem cutis inflammationem, quam induxit regimen calefaciens, & improvidus alexipharmacorum calidorum uſus, tunc mittendum eſſe ſanguinem, quo gangraena, ſummus inflammationis gradus, avertatur, experientia ductus ſuadet SYDENHAMIUS. Solet autem eo in caſu cutis non modo rubere intenſius, ut ad nigricandum inclinet, verum etiam tumere, & diſtenta reniti. Quod ſi nigricans morbillorum color cum cutis ipſius flacciditate jungatur, ſic ut a prava potius humorum qualitate, atque a vi vitae in vaſis cutaneis fatiſcente, *Antiſeptica, & roborantia.* quam ab inflammationis vehementia proficiſci nigror ille videatur, protinus huic malo proſpiciendum eſt antiſepticis, & corroborantibus (*b*),

praesertim cortice peruviano, camphora, elixirio vitrioli Pharmacopoeae Londinensis, serpentaria, & similibus, omissa sanguinis missione.

(*a*) *L. c. in Cautel.* §. *VII.* (*b*) Störck *l. c. T.* 1. *p.* 314.

§. CXLIII.

Haemorrhagiae tam narium, quam aliarum partium morbillis, praesertim malignis, ut dictum est, non raro superveniunt, in primo speciatim & secundo eorum stadio. Has sinere praestat, quam propere nimis cohibere. Quare adstringentia, & ex opio parata remedia tum vitari debent (*a*). Si tamen sanguis immodice profundatur, ut jam facies, & labia palleant, extrema perfrigerari incipiant, pulsus langueant, aut aeger imminentem vomitum, & animi deliquium queratur, tunc haemorrhagia sistenda protinus est non modo iis, quae extrinsecus imposita id praestant, sed etiam quae intrinsecus ad id valere creduntur (*b*). Hoffmannus suum liquorem anodynum mineralem hic non inutilem praedicat. Mixturam quoque usu comprobatam describit, quae spiritum vitrioli, & Diascordium Fracastorii pro basi continet. Nos aquam spiritu vitrioli acido ad levem acorem imbutam, & dilutum corticis peruviani ceteris anteponimus.

Hæmorrhagiæ.

Quando sistendæ.

(*a*) Hoffm. *L. c. in cautel.* §. *VI.* (*b*) Rosen. *l. c.*

§. CXLIV.

Tussi permolestae, & siccae, & suffocanti occurrimus decocto hordei, diluto radicis althaeae, & florum violarum, verbasci, papaveris rubri, adjecta quarta vel quinta lactis parte, & vesperi paregoricis. Eclegmata etiam oleosa a plerisque hic commendantur *. Si vero tussis humida sit, sed sputum viscidum nimis, & tenax difficulter prodeat, incidentibus, atque attenuantibus opus est, nimirum oxymele simplici, & scillitico, syrupo erysimi Lobelii, floribus sulphuris, & Benzoes, Kermes minerali, & dilutis pulegii, hissopi, veronicae, tussilaginis (**). Ubi tussi ferinae fluxus etiam alvi adjungitur ex parte materiae morbillosae, & acris intestina irritante, tunc quinta pars lactis diluto florum sambuci adjecta, calideque potui data utrumque symptoma lenire (*a*) dicitur. Quod si alvi fluxus, quocunque tempore accesserit, sed praecipue in hoc, in quo eruptionis regressum perpetrare potest, immodicus fiat, neque modum servet, compesci plane debet Diacodio, Laudano, Diascordio, Theriaca, Rhabarbaro tosto, pulveribus absorbentibus, cortice peruviano, cascarillae, aliisque; tum in primis, cum diarrhoea post discussos morbillos remanet, & chronica ne evadat, timeri potest. Faucibus interius dolentibus, atque inflammatis quae prodesse possint, jam alibi (§. CXXX) indicatum est. Hic addimus, gargarizandum esse leniter

Tussis sicca.

Tussis humida cum sputo viscido.

Alvi fluxus.

Faucium inflammatio.

ex decocto emolliente, & circa collum extrinsecus dandum cataplasma cum sinapi, simul ac cutis rubeat, removendum (*b*).

(*) *Eclegma oleosum* ROSENII.

℞ec. *Vitell. ovor. n. j. ol. amygd. dulc. s. i. express. & recentiss. unc. ij. bene subact. add. decoct. hord. mund. unc. ij. syrup. althaeae unc. j.*

Aliud mihi usitatum.

℞. *Gumm. arabici dr. ij solvatur in emulsion. semin. melon. unc. iij. deind. add. ol. amygd. dulc. recentiss. sin. ign. expressi unc. j. ss. syrup. pap. albi a drachm. ij ad unc. j. pro ratione aetatis. Detur subinde parvum cochlear.*

(**) *Formulae Störchii.*

℞. *Nitri puri drachm. j., antimon. diaphor. non abluti drachm. j., oxymel. simplic. unc. j. ss., syrup. papav. erratic. unc. j. ss. Aq. flor. sambuc. unc. viij. M. Dentur duo cochlearia alternis horis, & desuper hauriatur vasculum infusi florum sambuc. & malvae.*

Alia efficacior ejusd.

℞. *Nitri puri drachm. ss. stib. diaphoret. non abluti drachm. j. ss., Oxymel. scillitic. unc. ij., syr. flor. Rhoead. unc. j. Aq. foenicul. unc. viij. M. d. ut supra.*

Alia ejusd.

℞. *Kerm. miner. gr. j.*
Sacchar. alb. gr. x.
M. f. pulv. tenuissimus. Sumatur talis singulis duabus vel tribus horis.

(*a*) ROSEN. *l. c.* (*b*) *Id. ib.*

§. CXLV.

Sudores. *Cautiones circa linteorum mutationem.*

Sudorum quoque, quibus interdum aegri diffluunt, ratio habenda est, praesertim in secundo, & tertio stadio. His si lintea, atque indusia madescant, ea caute mutari debent. Sicca, & leviter calefacta humidis substituantur; sed caute, ne frigus suscipiatur, aut calor ultra modum corpori super addatur. Utroque enim cutis corrugari potest, & expirans morbi fomes repelli. Eadem cautio circa lecti mutationem servetur. Sed speciatim cavendum est, ne quis subito ex calido in frigidum concedat. Ex neglecta enim ejusmodi cautione subitam mortem intra paucas horas natam vidit (*a*) HOFFMANNUS. Tertio stadio incipiente, evanescentibusque morbillis non desistendum est a laudato regimine, usuque remediorum demulcentium, & blande diaphoresim promoventium, quemadmodum in benignorum curatione (§. CXXXIV) dictum est; nisi alvi fluxus criticus accessurus praevideatur, qui morbum solvat (§. CXXXIV). Subacta demum febre, & tussi mitiori, nisi penitus sublata, reddita, exsiccatisque morbillis, & desquamata cuticula, generatim aegri conquiescere adhuc, & ab aëre frigido, qui summopere noxius est, cavere debent per aliquot dies (*b*). Imo ad aliquot hebdomadas perspirationem cutaneam diligenter curandam infusis diaphoreticis, victu tenui, & decoctis temperantibus, & diluentibus ex radice scorzonerae, cichorei, glycyrrhizae, chinae, cortice ligni sassafras, interdum etiam sarsaparilla praecipiunt (*c*) non nulli, non omissa subinde, semel nempe in hebdomada, per eccoprotica (§. CXXXV) aetati, temperamento, corporis habitui accommodata, alvi ductione.

(*a*) *L. c. in cautel. §. VIII.* (*b*) STÖRCK. *l. c. p.* 320. (*c*) HOFFMAN. *ib. in cautel. §. IX.*

Morbi secundarii.

§. CXLVI.

Morborum, qui morbillis praesertim malignis succedunt, omnium frequentissimus est peripneumonia, eorum exsiccationi repente superveniens, quae aegros in summum vitae periculum adducit, & saepe etiam occidit. Quando id accidit, protinus sanguinem mitti oportet, atque eam institui curationem, quae peripneumonicis, & pleuriticis (§. CXXXV) accommodatior est. Defervescente vero febri, & pulmonum inflammatione profligata, hydrogala demum uti expedit, ut tussis cito mitescat, atque alia mala, quae ab acrimonia morbillosa timeri possunt (*a*), arceantur. Interdum peripneumonia non resoluta in suppurationem terminatur. Tunc aegri assidue tussiunt, vesperi horrent, noctu calent, & mane sudore madent, & debilitantur. Sputa autem, quae excreantur, purulenta sunt. Hi vero, ut suppurati, sero nimirum lactis, ptisana, & decocto corticis peruviani subinde hausto curandi sunt. Quod si ad sputa purulenta accedat vox rauca, macies, atque febricula continua lenta, jam de phthisi pulmonari non amplius dubitari licet. Tunc lac aqua aliqua pectorali dilutum saepius hauriendum est, ut ad minimum tres librae ejus quotidie absumantur, interposito aliquoties in die vasculo decocti chinae-chinae, &, si vires permittant, deambulatione, aut vectione in aëre campestri ac salubri adhibita (*b*).

Peripneumonia. *Suppuratio peripneumoniae.*

(*a*) STÖRCK *l. c. p.* 314. (*b*) *Id. ib. p.* 312. ROSEN. *l. c.*

§. CXLVII.

Nec rarum est, exsiccatis, desquamatisque morbillis, febrim remittentem continuam, sive amphemerinam sine ullo suppurati, aut ulcerati pulmonis indicio relinqui, quae, si negligatur, aut in acutam malo fato convertitur, & repente occidit, aut in hecticam facile degenerat, quae lenta consumptione aegrotantem conficit. Illam cortice peruviano cito frenandam esse docet MORTONUS. Tussis quoque post morbillorum desquamationem valde pertinax quandoque remanet. Haec etsi post benignos bechicis, & aura liberiore perdometur facile, aut paullatim sponte cesset (*a*); attamen, quando malignos subsequitur, & diuturnior, & gravior, & periculosior est, quia in phthisim pulmonarem persaepe migrat. Hinc primo sanguinis missione, interdum etiam iterata oppugnanda est, deinde bechicis, & cortice peruviano liberaliter dato, & vesperi paregoricis. Nec infrequens est, interpositis eccoproticis, eam quandoque (*b*) fugari.

Amphemerina. *Tussis.*

(*a*) SYDENHAM. (*b*) MORTON.

§. CXLVIII.

Diarrhoea. Nec minus molesta, & pertinax est diarrhoea, a morbillis relicta. Hanc rhabarbaro tosto, myrobalanis, & pulveribus alcalicis fixis primum aggredi convenit, deinde paregoricis opium habentibus, cortice peruviano, cascarilla, aliisque roborantibus antisepticis (*a*). Oculos praeterea sua mala manent. Hi saepe in morbillorum discessu gravissima ophthalmia corripiuntur. *Ophthalmia.* In leviori casu egregie succurrunt hirudines temporibus, aut infra oculos (*b*) applicitae; at in graviori venam jugularem incidi (*c*) oportet; deinde alvum etiam iterato duci. MORTONUS hic nihil proficere vesicantia existimat. Contra ROSENIUS iis non parum confidit, si parva utrique tempori imponantur. Cucurbitulas siccas cervici etiam utiliter affigi affirmat. Extrinsecus cataplasma ex pulpa pomorum dulcium sub cineribus coctorum, lacte subacta recenti, dolorem mirifice demulcet, & inflammationem resolvit. Adjiciunt non nulli tantillum camphorae; sed haec non facile fertur, nisi inflammatione imminuta, & dolore penitus ablato.

(*a*) MORTON. *l. c.* (*b*) ROSEN. *l. c.* (*c*) MORTON. *l. c.*

§. CXLIX.

Inter morbos, qui morbillis malignis, aut imperfecte solutis, sive, ut ajunt, male judicatis succedunt, referuntur a MORTONO etiam glandularum tumores, anasarca, atque ascites. *Glandularum tumores. Anasarca. Ascites.* Glandulis tumentibus, induratisque conveniunt resolventia, attenuantia, & sudorifera, nec aliena sunt quae extrinsecus molliunt, & blande discutiunt. In illis prae ceteris celebrantur calomelanos, diagrydium, millepedes, & decocta sarsaeparillae, bardanae, chinae radicis, & similium. Anasarcae, atque Asciti, post lenia cathartica, & diuretica, opitulari (*a*) dicuntur medicamenta e chalybe parata, quibus subinde interponi debent blanda eccoprotica per epicrasim data, uti rhabarbarum, tinctura sacra, pilulae tartareae Bontii, Becherianae, scilliticae Pharmacopoeae Edimburgensis, aliaeque hujusce generis. Sed de his modo satis. Plura qui cupit, ad ea se convertat, quae in peculiari cujusque morbi singularis tractatione uberius dicentur.

(*a*) MORTON. *l. c.*

Morbilli Anomali.

§. CL.

Restat, ut de morbillis anomalis, quod supra (§. CXIV) recepi, aliquid seorsum subjiciam. Quanquam enim ibidem ostensum est, anoma-

los, five irregulares a plerifque pro malignis accipi, nihilque inter ipfos difcriminis effe; tamen, ut eodem in loco indicavimus, rectius id nominis tribuendum effe nobis videtur illis morbillis, qui a communi, ordinarioque proceffu quam maxime deflectunt. Neque femper, qui hoc fenfu anomali exiftunt, reliquas malignorum notas ita praefeferunt, ut cum malignis omnino confentiant. Obfervatum enim quandoque eft, in quibufdam ex anomalorum hujufmodi genere, quam primum eruptio contigerit, omnia fymptomata, febrimque ipfam continuo conquieviffe, quod vere benignorum maxime proprium effe, ex fuperioribus patuit. Hinc non longe abfum, ut credam, anomaliam ejufmodi in malignos aeque, ac in benignos cadere poffe, ac veluti utrorumque differentiam habendam effe. *Quo differant anomali a malignis.*

§. CLI.

Quo vero res clarius appareat, nihil erit accommodatius, praeftantiufque, quam anomalias in medium proferre, quas in conftitutione epidemica annorum 1749 & 1750 non infrequentes oftendit Florentiae Joannes Targionius Tozzettus (*a*), vir multiplici eruditione, dicendi copia, & medendi ufu infignis. Is primum narrat, in feptem aegris poft folitum apparatum morbillos bene multos, & fatis confertos erupiffe; fed eadem ipfa die exortos quofdam mediocres in regione epigaftrica dolores, qui fpaftici videbantur, & mox folutos alvi fluxu, copiofo, tenui, & biliofo, qui duos circiter dies placide, & fine ullo alio fymptomate perrexit. Simul ac diarrhoea acceffit, continuo morbillos evanuiffe; febrim, tuffimque, quae permolefta ante fuerat, omnino defiiffe; nec, poftquam alvi fluxus fubftitit, quidquam incommodi remanfiffe praeter aliquam virium debilitatem. Deinde obfervatione didicit, febrem, quae morbillorum eruptionem praecedit, modo tertianae duplicis typum referre, atque eruptione facta penitus decedere; modo eamdem ad plures dies fuos circuitus periodice repetere, antequam morbilli efflorefcant; idque in adultis praefertim obtinere. Praeterea vidit quandoque in aliis febrem primi ftadii, five contagii more catarrhalium, & quidem acutarum, tumore, & rubore faucium, tuffique ferina comitatam decurriffe ad feptimam ufque diem, antequam morbilli prodirent (quod malignorum quandoque proprium effe diximus), neque deferuiffe aegrotantes, nifi poft alios quatuor, aut quinque dies, cum nempe morbillorum exficcatio, & refolutio confequeretur. *Anomaliarum exempla.*

(*a*) *Prima Raccolta d' offerv. p. 101.*

§ CLII.

Hiftoriam demum refert morbillorum exlegum, atque abnormium ut raram, fic memoratu plane dignam. Maria Brigida Dandini lectiffima *Hiftoria Morbillorum exlegum, fed benignorum.*

mulier cum ruri esset, ubi morbilli vagabantur, timens, ne eisdem ipsa quoque, ejusque filii corriperentur, quod nondum eos perpessi essent, se die 4. Novembris ann. 1750. Florentiam contulit. Nocte ejusdem diei, quo ad urbem venerat, hora prima post mediam noctem adamussim eam invasit febris magno cum frigore, quam subsequuta est alia similis accessio die insequenti hora itidem prima post meridiem; ita ut binae accessiones intra nychthemerum non modo exstiterint, sed eodem omnino ordine, & typo deinceps per dies viginti quatuor periodice redierint, quotidianae duplicis remittentis speciem omnino imitantes. Accessiones singulae semper exordiebantur a frigore, quod tamen in nocturnis majus erat, quam in diurnis, semperque tussi convulsiva, atque aliqua spirandi difficultate stipabantur. Quaedam mitiores, imo etiam breviores reliquis ita fuere, ut quandoque intermissionem habuisse aliquam viderentur, quanquam ut plurimum sibi mutuo sine ullo integritatis intervallo succedentes continuam febrim prorsus efficerent. Cum autem nulla morbillorum indicia se proderent, febris ista oppugnata est, sed frustra, duabus sanguinis missionibus, magna diluentium, & temperantium copia, & cortice demum ipso peruviano. Neque quidquam profuere catamenia, quae circa medium morbi tempus profluxere. Itaque cum intra quatuor & viginti dies aegra accessiones exacte duodequinquaginta sustinuisset, ineunte vigesima quinta die, hora prima adamussim post mediam noctem de more accessio magno cum frigore, motibus convulsivis, summa agitatione, anxietate, & tussi assidua pene praefocanti ita vehemens repetiit, ut ob jam impendentem gravissimam peripneumoniam TARGIONIUS medicus idem, & maritus aegrotantis, animum despondere. Quamobrem cum prima luce de iteranda venae sectione cogitaretur, universa cutis inventa est morbillis referta. Spes tum affulsit, morbum hac excretione critice solutum iri. Ac quidem prout morbillorum eruptio, quae plenissima, & confertissima fuit, perficiebatur, omnia terrifica, quae memoravi symptomata paullatim sedata sunt, & sub finem quartae diei ab incepta eruptione, morbilli exsiccari, & desquamari coeperunt, & febris, & tussis, atque aliud quodvis incommodum evanuerunt, superstite dumtaxat virium consueta imbecillitate. Anomalos hos quidem morbillos, exleges, tardos, atque inexpectatos dixeris, non vero malignos, quod, ut benignis contingit, secundo stadio, eruptione nimirum facta, febris cum reliquis omnibus symptomatibus deferbuit, & placata est.

§. CLIII.

Historia morbillorum anomalorum, sed malignorum.

Ne vero exemplum anomalorum malignorum quis desideret, en aliam historiam morbillorum non minus irregularium ex eodem Scriptore deprompta (a), quorum non modo primum stadium longissimum, atque

insuetum fuit, verum etiam secundum, in quo eruptio contigit, & circa dorsum primum, ut fere malignorum mos est, se prodidit, multo gravius, & quale in malignis post eruptionem esse consuevit. Sacra quaedam Virgo annos nata viginti quatuor, temperamento valde firmo ac valido praedita mense februario ann. 1750 incidit in tussim convulsivam, quae in dies ingravescebat. Sub finem ejusdem mensis coepit quibusdam febriculis laborare, in quarum accessionibus querebatur capitis confusionem, pectoris insolitam siccitatem, atque adstrictionem, qua respiratio difficilis reddebatur. Invalescentibus demum ejusmodi febribus, & tussi ita exasperata, ut die septima Martii magnam sanguinis copiam e naribus eliceret, vena ei pedis secta est, quin tamen quidquam minuerentur ejusmodi mala. Imo his quotidie gravioribus factis, tandem die decima tertia ejusdem mensis pustulis quibusdam rubris conspersum ejus dorsum apparuit. Medicus suspicari coepit de morbillis, quanquam bis eisdem ipsa jam laborasse diceretur, eoque major suspicandi locus erat, quod eodem tempore eodemque in coenobio aliae contubernales secundo, & tertio in eumdem morbum reciderant. Sub vesperam diei decimae quartae, cum maculae distinctae, & discretae conspicerentur, etsi pustulis aliis, quibus aegra alias obnoxia fuerat, intermixtae essent, certo de morbillis constitit. Facies in primis refertissima iis erat. Cutis color sparsim ad violaceum, rubrumque vergebat. Febris admodum furebat. Tussis vehementius urgebat cum anxietate, & dolore pectoris intolerabili. Cum haec nihil remitterent postero die, qui erat decimus quintus mensis, e brachio sanguis ad uncias septem mittitur, qui repertus est valde phlogisticus. Die decima octava maculae coeperunt pallescere, urinaeque, quae antea parcissime per plures dies fluxerant, copiosiores reddi. At febris valida perstitit usque ad vigesimam primam, quin aliquantum mitesceret, tussis vero, & pectoris dolor ad vigesimam nonam usque, repullulantibus identidem, etiam deinceps, exanthematibus. Convaluit quidem ex hoc morbo, sed lente & non sine taedio minus prosperae valetudinis, & diuturnioris adhibitae curationis.

(a) *Id. ib. p. 105.*

Morbilli sine morbillis.

§. CLIV.

Quemadmodum variolae sine variolis, nempe sola febris variolosa sine exanthematis a medicis exercitatissimis visae & observatae sunt, quod suo loco demonstrabitur: sic febris morbillosa, sive morbilli sine exanthematis, si clinicis fides habenda est, interdum epidemicis morbillis intercurrunt. Imo frequentes hujusmodi febres esse, testatur Haenius experientia convictus, morbillosasque jure vocari, quod eodem modo, eisdemque symptomatibus invadunt, decurruntque, ac si mor-

Morbilli interdum sine exanthematis.

billi erupturi essent, nec tamen erumpant (*a*). Tales revera eas habendas esse, non solum argumento sunt morbillorum praesens epidemica constitutio, & symptomata omnia primi stadii, sive contagii propria, quae eas comitantur, verum etiam ipsa curandi ratio, cui obtemperant, quae non alia est, quam illa, quae morbillis accommodatur. Res autem in facto, atque observatione ita posita, & locata est, ut negari a quopiam, nisi temere, possit. Neque ea est, cujus ratio probabilis reddi nequeat; nam si miasma morbillosum, quod intus receptum febrim genuit, ad cutim protrusum vias patentiores inveniat, per quas sine ulla mora exhalari possit, vel per se satis tenue, & fortasse etiam humore aqueo ita dilutum sit, ut sine exspirantium meatuum offensione evaporetur, vel, praeterita cute, ad alvi, urinaeque organa conversum quasi latenter effugiat, excernaturque: facile quisque intelliget, quamobrem interdum morbilli sine morbillis, sive febris morbillosa sine exanthematibus esse possit.

Cur interdum morbilli non erumpant?

(*a*) HAEN. *Febr. Divisiones, division. VI. §. 6.*

Febris morbillosa Sydenhamii.

§. CLV.

Febris morbillosa.

Anno 1674 dum Londini epidemice morbilli maligni, sive anomali saeviebant, sparsim vagabatur febris quaedam, quam morbillosam vocavit SYDENHAMIUS (*a*). Erat autem haec immitis, sed ejusdem plane generis, ac in morbillis, protrahebaturque ad dies quatuordecim, imo non nunquam etiam ulterius. In hac exanthemata morbillis similia prodibant circa truncum corporis, & colli praesertim posteriora, humerosque. Praeterea ista febris eamdem omnino postulabat curationem, cui morbilli parebant. Quia vero non universum corpus occupabant, ut morbilli regulares solent; idcirco discrimen aliquod visum est, quo ab his illa sejungenda crederentur. Verum tam leve, exiguumque videtur hujusmodi discrimen prae reliquis, quae recensui, signis morbillorum propriis, ut nullus dubitem, quin anomalorum, & malignorum varietas quaedam vere exstiterit.

Non differt a morbillis, nisi ad speciem.

(*a*) *Oper. Sect. V. cap. 3. p. 267.*

§. CLVI.

Rubeola variolodes Sauvagesii.

Minime vero ad morbillos pertinet *Rubeola variolodes* SAUVAGESII (*a*), cum non solum ipse ad credendum propendeat, hanc variolarum speciem, aut varietatem quamdam esse, verum etiam talem reapse habendam demonstret descriptio, quam scripto tradidit BUXERIUS (*b*), quamque SAUVAGESIUS idem allegat; ex ea enim continuo elucescit, hujus-

modi morbum quam maxime a morbillorum natura abfuiſſe, proximius vero ad variolarum genus acceſſiſſe. Morbus item a Douglassio obſervatus, ac deſcriptus (c), quem Sauvagesius nominavit *Rubeolam anginoſam*, rectius mihi videtur angina maligna aphthoſa, exanthemate miliari comitata, quam morbillorum ſpecies ulla. *Rubeola anginoſa ejuſdem.*

(a) *Noſolog. method. cl. 3. ord. I. Gen. IV. ſpec. 3.* (b) *Journal de Médec. T. IX. p. 81.* (c) *Eſſays de médecin. d'Edimb.* T. *IV. p. 617.*

Morbillorum inſitio.

§. CLVII.

Exemplo a variolis ducto inſitio quoque morbillorum tentata eſt. Primus omnium, qui eam adhibuit, fuiſſe fertur Franciscus Homius Medicus Regius, & Collegii Medicorum Edimburgenſis ſocius (a). Inſtituitur autem ſine ulla corporis praeparatione. Sanguine ex aliqua parte morbillis obſita per levem inciſionem educto imbuitur goſſypium. Hoc vulnuſculo, quod utrique brachio ejus, cui inſerendi morbilli ſunt, inflictum ſit, imponitur, & deligatur. Fortaſſe etiam, non inciſa prius cute, goſſypium ſic infectum, nudis brachiis alligatum contagionem aeque certo communicat. Alii ſanguinis loco utuntur ſaliva, aut lacrymis, tempore criſeos ſtillantibus, aut ſquamulis cutis defluentibus ab aegrotantium corpore (b); nam omnibus hiſce modis contages communicari cum ſanis dicitur. *Sexto* ab inſitionis *die ſub veſperam plerumque febricula* exoritur, *mitiſſima tuſſicula ſine inſomnio, & inflammatoriis ſymptomatibus concomitante*; neque febris *hectica*, neque *tuſſis*, neque oculorum *inflammatio* ſubſequi conſuevit (c). Benigniſſimum ergo morbum, & leviſſimis ſymptomatibus conjunctum inde gigni contendunt. Nihilo tamen minus morbillorum inſitio paucos admodum ſectatores habuit, ſic ut pene jam deſueverit. Cauſſam Dubosquius de la Roberdiere (d) putat, quod morbilli pluries in eodem homine reverſi narrantur. Non tamen inutilem, nec ſpernendam eam exiſtimat Vogelius (e) in epidemicis morbillorum peſtilentium conſtitutionibus, in quibus ut vitae periculum ſummum eſt, ſic omni conatu & ſtudio eniti expedit, ut mitior, benigniorque morbus reddatur; id quod obtineri per inſitionem poſſe, probabile omnino videtur.

(a) *Princip. Medic. lib. 2. ſect. VIII.* (b) Alex. Monro *jun. de Ven. lymphatic. p. 58.* Vogel. *De cogn. & curand. hum. corp. affect.* §. 135. (c) Hom. *l. c.* (d) *Journal de Médec. T. 47. p. 254.* (e) *L. c.*

CAPUT IX.

DE VARIOLIS*.

§. CLVIII.

Quæſtio de variolarum antiquitate.

Arabes medici de iis primum loquuti.

Quando ad nos perlatæ.

Morbus omnibus ferme communis.

DISCEPTATUM acriter eſt ſuperioribus praeſertim temporibus, utrum Variolae HIPPOCRATI, GALENO, aliiſque antiquioribus medicis notae fuerint, affirmantibus aliis, aliis negantibus, ſic ut hodie non expediat in hujuſmodi controverſia (*a*) oleum & operam perdere. Veriſimillimum vero pleriſque videtur, variolas dilucide a quopiam deſcriptas non eſſe ante Arabes, quibus etſi eas anno Chriſti 572, aut ſaltem 622 innotuiſſe ſuſpicari liceat (*b*), tamen communior ſententia eſt, in Aegypto, atque interioribus Arabiae locis primum exortas, a Saracenis in Hiſpaniam, Europamque ſub finem tantummodo ſaeculi XI & principium XII perlatas (*c*) fuiſſe. Ab hoc enim tempore adeo ſe diffudit ejuſmodi lues, ut non modo pro morbo inevitabili, & cuilibet ſemel ſaltem in vita, niſi quis eo in utero matris affectus fuerit, ſubeûndo habeatur, verum etiam qualis, quantuſque ſit, neminem nunc prorſus lateat.

* *Synonyma.*

Variolæ Arabum MERCURIALIS, *de morb. Pueror. cap.* 2., BOERHAAVII, *de cognoſcend. & curand. morb.* §. 1371, JUNCKERI, *Tabul.* 76, *& omnium pene recentiorum. Febris varioloſa* HOFFMANNI, *de Febrib. Sect. I. cap. VII.*, VOGELII, *Gener. morb.*, *gen. XXXV. Variola* SAUVAGESII, *Gen. morb.*, *gen.* 92. LINNAEI, *Gen.* 3. CULLENII, *Gen. XXVI. Petite Verole Gallis, Italis Vajuolo.*

(*a*) Vid. HAHN. *Variol. antiquitat. &* WERLHOF. *Diſquiſit. medic. & philologic. de Variol. & anthrac.*, *& demum* GRUNER. *Morbor. antiquitat. cap. I. Variol. earumque inſit.* (*b*) MEAD. *de Variol. & Morbill. cap. I. de origin. variol.* HOME *Princip. Med. P.* 4. *Sect. VII.* (*c*) MEAD. *l. c.*

§. CLIX.

Quid variola?

Febris modo abeſt, modo adeſt.

Variolarum autem morbus eſt exanthematicus, febrilis, contagioſus, brevis, ſive acutus, ſemper primarius, puſtulas in cute extima proferens exiguas, rubras, plerumque phlegmonodes, varis ſimiles, quae primum in facie, & collo, itemque parte capitis capillata erumpunt, deinde ad pectus, humeros, manus, reliquumque deinceps corpus ſe ſe diſſeminant, paullatimque auctae ad piſi fere minoris magnitudinem, quod frequentius accidit, intra paucos dies ſuppurant, & brevi in cruſtas deciduas deſinunt, veſtigia rubra ſenſim delenda, & quandoque foveolas, aut cicatriculas poſt ſe relinquentes. *Febrilem* eum voco, quod plerumque febrem comitem habet. Dico *plerumque*, nam interdum adeo mitis eſt, & benignus, ut nulla febris eum antecedat, aut comitetur, aut, ſi qua cum eo conjungitur, vix ſenſibilis ipſa ſit, neque continua ejus comes; ſed modo accedat, modo recedat (*a*), excepto

cepto graviori casu, & malignitatis non experte, in quo febris plus, minus acuta, atque assidua locum habet, & tenet. Quam ob rem veniam petimus, si minime iis assentimur, qui ad febres, & speciatim ad *Synochas contagiosas* id mali genus * referunt. *Non spectant ad febres.*

(*a*) SYDENH. *op. Sect.* 3. *cap.* 2. HUXHAM *Essays sur la petit. verol. p.* 165.

* MARCELLUS DONATUS variolas sine febre vidit; easdem quoque leves, & paucas sine febre observavit PHILIPPUS INGRASSIAS, teste CAESARE MARESCOTTO, qui praeterea refert, se duos pueros variolis sine febre laborantes curavisse. MARESCOT. *de Variol. p.* 20. Variolas, sive pustulas variolosas, quae sine manifesta febri eruperint, maturuerint, & plane exsiccatae sint, vidit etiam Joh. FANTONUS, *Dissert. de antiq. & progress. febr. miliar. p.* 70. Tales tam sporadicas, quam epidemicas ostendit DRELINCURTIUS, & quaedam similia exempla ex FORESTO, EPIPH. FERDINANDO, & JOH. RHODIO, aliisque deprompta adducit, *Diss. de variol. & morbillis*. Id in benignissimo morbo tam spontaneo, quam insititio complures alii contingere tradunt. Obvium vulgatissimumque est pus variolosum contactu immitti in cutim eorum qui variolas jam passi sunt, indeque pustulas exoriri, quae forma, durationis tempore, inflammationis, suppurationis, exsiccationisque modo veras omnino variolas referunt. Sed, quoniam interiora ab eo fortasse ob corporis ablatam dispositionem non afficiuntur, nulla eas febris comitatur, nec antecedit, nec subsequitur. Hoc saepe experiuntur mulierculae, quae variolas habentibus famulantur, assident, aut eos brachiis nudis sustinent, aut faciem faciei aliquandiu applicant, in primis si delicatiore cuti praeditae sint. Frequentissimum vero hoc deprehenditur in inoculatis variolis. Pus enim insertum persaepe solam cutim afficit, in eaque pustulas excitat, quin ulla febris moveatur; ut omnes norunt, diceturque deinceps suo loco. Vid. HUXHAM *de la petite verole*.

§. CLX.

Contagiosum porro hujusmodi morbum (§. CLIX.) esse, posuimus; quia variolis sani inficiuntur accessu ad aegrotum, ejusdem attactu, contrectatione vestimentorum, linteorum, aliarumque rerum, quibus ille usus est, inspiratione aëris halitibus variolosis referti, eisdem cum saliva haustis, cute attractis, puris inoculatione, phlebotomo non satis deterso, quo sanguis variolis laboranti missus (*a*) fuerit,* atque ad venam incidendam incaute adhibito. Non videntur igitur variolae ab erroribus diaeteticis, neque a temporum; aërisque mutationibus *, sed a peculiari quodam veneno, sive miasmate oriri, quod subtile admodum sit, volatile, inflammare, atque irritare aptum, quodque semel natum, aut evolutum diu persistat integris viribus, fortasse per aëra volitans, aut corporibus adhaerens, sicque sensim in sanos ingrediatur, atque eos (*b*) quasi clanculum inficiat. Id autem fieri probabile est, cum variolae epidemice vagantur, & plurimos indiscriminatim corripiunt, eosque etiam, qui nullam cum variolosis aegris consuetudinem habuerint. *Quot modis communicantur.* *Non gignuntur variolae ab erroribus diaeteticis; sed a veneno peculiari.*

(*a*) HOM. *Princ. Med. P.* 4. *Sect. VII.* STÖRCK. *Instruz. med. pratic. P. I. p.* 255. MEZA *Comp. med. pract. cap. XXI.* §. 211.

* Contrariam tuetur sententiam CASIMIRUS MEDICUS, qui Variolas pro morbo spontaneo habet, nec eas putat ab occulta caussa profluere, quamvis contagione propagantur. Comparat ipse variolas cum scabie, quae licet sponte ex humorum vitio orta,

in ſanos tamen contagione invehitur; vimque contagii varioloſi exiguam eſſe contendit; Epidemicas autem, ut reliquos morbos epidemicos temporum tribuit viciſſitudinibus. Vid. *Comment. de reb. in ſcient. natur. & med. geſt. ſupplem. 2. ad Decad. 2. p. 225.* Sed ſcabiei contages ſolo cantactu contrahitur, non ex aëris infecti uſura, non mora apud aegrotantes, non ſola propinquitate: quae omnia contagii non levem differentiam, & varioloſi vim non exiguam, ſed prope peſtilentem commonſtrant. Nec facile concedam, epidemicos morbos omnes a ſolis temporum viciſſitudinibus repetendos eſſe, cum horum non pauci ſaepe ſub contrariis, oppoſitiſque tempeſtatum conſtitutionibus ingruant, invaleſcantque, & magnum diſcrimen interſit inter vere *epidemicos*, & *ſtationarios*, ſive a temporum, aëriſque perturbationibus profectos. CASIMIRI MEDICI modo laudati ſententiae favent viri clariſſimi, qui veterem, obſoletamque opinionem reſtituere videntur, dum variolas a ſanguine funiculi umbilicalis non ſatis expreſſo derivandas volunt. Quid de eorum tentaminibus ad praecavendas variolas feliciter, ut ajunt, inſtitutis ſentiendum ſit, temporis eſto judicium. Interim tamen petam ab ejuſmodi prophylacticae methodi fautoribus, cur, quoniam ejuſmodi cauſſa ita antiqua eſt, ac genus humanum, Europa, & America tot ſaecula ſine ea liberae a variolis manſerint? cur Sinenſes, a quibus inventa, & ad nos tranſmiſſa iſta prophylactica methodus dicitur, non potuerint huc uſque effugere varioloſam contagem, a qua frequentiſſime, & graviſſime plectuntur? cur noſtris diebus, poſtquam ars obſtetricia aucta, & prope perfecta eſt, univerſimque exculta, ut funiculus umbilicalis hodie a nemine vinciatur, recidaturque, quin omnis ab eo ſanguis expreſſus ſit, adhuc tamen variolis, ut antea, ſubjiciamur? Quod poſtremum cum jam ante ſexaginta annos, & amplius Bononiae a peritioribus Obſtetricibus fieri videret Caeſar Mareſcottus publicus Medicinae Lector, quin aut numerus variolis aegrotantium, aut variolarum pernicioſa indoles quidquam minuerentur, in ſuo *Tractatu de Variolis* vanam, falſamque Sinenſium, etſi plurimum jactatam, praeſervandi a variolis rationem reputavit, deſpexitque. Nuper, menſe nimirum Decembri anni 1783 Jo. Baptiſta Frambaglia infantulae cuidam vix editae diligentiſſime expreſſit ab ejus funiculo umbilicali omnem ſanguinem, ſic ut inter vincturam, & umbilicum vacuus omnino eſſet. Vere inſequenti narratum eſt a Nutrice, infantulam variolis paucis, diſcretis, & febris expertibus feliciter perfunctam eſſe. Menſe Julio variolae graſſari epidemice coeperunt, maxime malignae. Auguſto ad finem vergente Nutricis filiola quaedam variolis correpta eſt diſcretis; quae cum ad exſiccationem jam perveniſſent, infantula lactens, de qua ſupra locuti ſumus, incidit & ipſa in variolas minutas, cryſtallinas, corymboſas, quibus die 23 Septembris anni 1784 proxime elapſi rapta eſt. Doluit vir eruditiſſimus, hoc primum experimentum adeo infelix, inutileque fuiſſe, ut ne benignum quidem morbum reddidiſſet, quem omnino evitaſſe ſperaverat.

(*b*) HOM. *l. c.* TISSOT. *Epiſt. var. argument. ad* HALLER. *p. 6.* LUDWIG. *Adverſar. med. pract. P. 3. Vol. I. p. 473.*

§. CLXI.

An aëri ſemper venenum inſideat?

Quamquam fatendum eſt, ſemina morbi (§. CLX.) non ſoli aëri inſidere, neque in eo vagari ſemper, cum ſatis conſtet, ut ſupra animadverſum eſt, illa pannis, linteis, veſtimentis, aliiſque rebus adhaerere, & diu in ipſis integra latitare poſſe, donec cauſſa acceſſerit, qua exſolvantur, atque halitu, aut contactu in corpora ſanorum immiſſa contagionem pariant. At interdum variolae ſporadice tantum, imo ſingularem aliquem hominem inexpectatae adoriuntur, quin contagionis ulla evidens cauſſa comperiatur. An latuit jamdudum in corpore venenum iſtud, & tum ſolum intercedente aliqua cauſſa procatarctica erumpit, & manifeſtatur? An vero tum etiam in aëre, ut dictum eſt, jam exiſtebat, nec communicari poterat, quod corpus ad illud ſuſcipiendum

An in corpore latet data occaſione extricandum?

minus paratum esset? Certa quadam fortasse eget temporum, aërisque constitutione, ut se exserat, aut ut eam nocendi potestatem acquirat, qua uno potius tempore, quam alio emicet, & propagetur; aut ut corpora nostra habitudinem, diathesimque sibi comparent, qua miasmatis vim, contagionisque persentiant efficacitatem. Atque hinc plane intelligi potest, cur pro diversa hujusmodi temporum, corporumque constitutione modo universim, sive epidemice, modo sparsim, sive sporadice variolae proserpant. Miasma enimvero variolosum sine ejusmodi conditione variolas nequaquam ingenerat, ne inoculatum quidem, ut frustra tentatae in quibusdam insitiones saepe ostenderunt. *Miasma sine præcedente dispositione non communicatur.*

§. CLXII.

Prout vero ista corporis, humorumque diathesis (§. CLXI.) ad virus excipiendum, explicandumque necessaria citius, aut serius comparatur, in variolas etiam incurrimus modo infantes, aut pueri, modo adolescentes, aut adulti. *Cur alii citius, alii serius inficiantur.* Imo nec foetus ipsi in utero materno abditi ab hac labe satis tuti existunt; quandoquidem negari haud potest, eos in lucem editos pluries variolas in cute extantes, aut earum vestigia satis conspicua habuisse, tum etiam, cum matres, quod sane rarius est, dum utero gestarent, variolis non * laboraverint. *Fœtus etiam variolis corripiuntur.* Videtur igitur miasma in eos, dum in utero degerent, illaesa quandoque matre, aut una infecta, irruisse: qua re edocemur, praegnantes recte, prudenterque ab hoc morbo affectis arcendas esse, ne ipsae, aut foetus, quos gerunt, contagione occupentur. Neque aetate quis adultiore ita confidat, (nisi in utero matris forte variolas passus sit) ut sibi persuasum habeat, non amplius, quod antehac contagem effugerit, variolis obnoxium fore; *Neque senes ab iis immunes.* nam non solum provecti, senesque, verum decrepiti etiam, & prope annis confecti ex hac pestilentia non nunquam perierunt.

(*) Ludwigius *Adversar. med. pract. P. 3. Vol. I. p. 496.* ubi inquit: Matre e variolis evadente, post mensem foetus abortu dejicitur, qui vestigia variolarum depressarum in corpusculo ostendebat. Fouquetus quoque (*De la petit. verol. T. I. p. 299.*) narrat, mulierem gravidam variolis correptam, & demum pristinae valetudini restitutam peperisse infantem, in cujus cute manifesta variolarum vestigia cernebantur. Guillelmus Wrigtus (*Philosophical Transact. Vol. I. pro anno 1767. Part. 2. n. 2.*) vidit infantem die decima quarta, ex quo mater variolis discretis laboraverat, natum, qui a capite ad pedes variolis discretis, & bene amplis, quales octavo, aut nono die esse solent in benigno genere, contegebatur. Mater erat aethiops, & Jamaicae incola. Infans vero triduo post obiit. In commentariis societatis Scientiarum Harlemensis T. XII legitur observatio *de Variolis ante partum*, quam cum societate communicavit Josua Van Iperen. Sic eam referunt auctores Commentarior. Lipsiens. *de reb. in Scient. natur. & medic. gest. Vol. XVIII. p. 596.* „ Uxor Cl. Auctoris gravida duos li-„ beros variolis affectos absque omni incommodo curans, infantem sanum quidem, in „ quo tamen vestigia variolarum conspiciuntur, peperit. Paullo ante partum, ubi fetus „ absque dubio laboravit variolis, anxia fuit „. Petrus Orteschius (*Giornal. de Medic. T. 2. p. 55.*) non modo ex *Diario Medico Bullion. ann. 1763* historiam infantis nati cum variolis in facie, collo, atque humeris exstantibus depromptam recenset, ve-

rum etiam narrat, suum fratrem Joannem Baptistam in lucem editum, in cujus corpore multae variolae distinctae, pleraeque vero pure jam plenae, pisi magnitudinem aequantes conspiciebantur. Mater ejus ultimo graviditatis tempore cum alio filio variolis laborante cubuerat. ROSENIUS (*Malad. des enfans chap. XII. p. 185.*) memorat alium infantem qui natus est cum cicatricibus, & crustis variolosis. Ejus mater sub finem graviditatis filiolo natu majori, qui variolis laborabat, assidue adstitit. Sexennio post reliqui ejus filii in variolas inciderunt; at natu minimus, qui morbum in utero passus fuerat, immunis ab eis omnino mansit. Ad hunc locum FEBURIUS subjicit, se vidisse natum pariter infantem, cujus corpus conspersum erat pustulis variolosis, quae adamussim sua stadia percurrerunt. Mater autem jamdiu variolas experta fuerat. MURRAYUS (*Hist. insit. variolar. P. I.*) mentionem & ipse facit infantis cum variolis nati, cujus mater in fine graviditatis cum alio filio ex variolis aegrotante versata erat. Infantem mortuum veris variolis obsessum a Matre nondum hunc morbum perpessa vidit FRID. CHRISTIANUS Höller (*Observ. med. Chirurg. obs. IX*). Similem casum refert etiam MEADIUS, *de variol. cap. IV.* Ex his ergo evincitur, non negandum esse, foetus variolis quandoque corripi, etsi in liquore quodam versentur, a quo eos praeservari COTUNNIUS opinatus est, nec semper variolas contrahant, matre iis correpta. Cl. GERMANUS AZZOGUIDIUS (*Lettera sopra il Vajuolo pag. VI.*) quaedam habet ad hoc argumentum ita accommodata, ut hic transcribenda duxerim latine reddita: ,, Doctus quidam medicus ,, Neapolitanus aggressus est ad pollicendum mulieribus gravidis, eorum foetus variolis ,, subjici non posse. At quaedam observationes hominum medicinae scientia excellentium, atque longo anatomes usu praestantium, MEADII videlicet, HILDANI, RUYSCHII, aliorumque complurium, quas ipse examine fortasse minus diligenti rejecit, ,, suspectam ejus opinionem reddunt; quae oppugnari etiam valide potest, non solum ,, ex eo, quod strenuo viro FERDINANDO MARCHESINIO nostro contigit videre, ,, verum etiam ex observatione quadam Monspellii anno, ni fallor, 1773 evulgata, ubi ,, nata est infans, quae in ipso nascendi momento apparuit conspersa variolis perfectam ,, suppurationem adeptis, quin parens toto graviditatis curriculo obnoxia iis fuerit.

§. CLXIII.

Variolae secundo, & tertio redeunt.

A vero etiam aberrant qui existimant, in nobis, postquam semel variolis genuinis perfuncti fuerimus, destrui habilitatem, sive diathesim corporis, qua uti dictum est (§. CLXI.) ad eas recipiendas idonei, aptique reddimur. Nam certissimis ex factis, observationibusque medicorum probatae fidei, & summae auctoritatis cognitum est, non paucos, qui jam spontaneas, & naturales, aut insititias, artificialesque, & quidem veras, & legitimas pertulissent, secundo, & tertio in easdem incidisse. Atque hinc planum, perspicuumque fit, diathesim illam non semper omnino post toleratas semel variolas in nobis aboleri, aut certe iterum suscitari quandoque posse. Et primum, ne qua de rei veritate dubitatio cuiquam supersit, scire licet, DIEMERBROECKIUM complures variolis copiosissimis affectos deprehendisse, qui bis, terque intra semestre spatium in easdem reciderint (*a*). At, ne forte credas in his morbum repullulasse potius, quam ex integro rediisse, animum advertas velim ad ea, quae suppetunt ex aliorum observationibus, nullum dubitandi locum relinquentibus. CAESAR MARESCOTTUS de duobus pueris, quorum alter bis, ter alter variolis laborarunt, mentionem (*b*) facit. Variolas autem in eodem aegro secunda, & tertia vice non nunquam reverti cum ex sua, tum ex aliorum experientia confirmat GUALTHERUS VON

DOEVEREN. Ipſe praeſertim exemplum adducit propriae ſuae uxoris, in qua bis, tempore novem annorum interjecto, morbus erupit, & teſtes appellat CAMPERUM, GUMMERUM, BRILLUM, & SWYGHUISENIUM medicos oculatiſſimos. Puerum quoque, qui anno 1754 veris variolis correptus ab EDINGIO curatus fuerat, in eaſdem anno 1759 relapſum (c) commemorat. Demum profert aliud exemplum ex communicatione SWYGHUISENII alias mordicus variolarum reverſionem negare ſoliti, quod ita invicte eum ab errore, in quo verſabatur, revocavit, ut poſtea non amplius de variolis iterum redeuntibus dubitaret. Simile fatum ſubierunt puer quatuor poſt hebdomadis, quam prima vice variolis laboraverat, & binae puellae, quae anno 1744 eas perpeſſae erant, in eaſdem anno 1760, ut refert SERVANS VAN DE COPELLO (d), reciderunt. Meminit etiam J. FR. DRYFHOUTIUS (e) de muliere, quae anno 1755 inoculatione variolas contraxit, iterum anno 1764 hac lue correpta. Reditum item variolarum a ſe viſum exponit in *Collectaneis Soc. med. Haunienſ.* (*f*) V. B. Aaskowius, qui alioquin de aliorum obſervatis valde dubitaverat. Mulierem quoque variolis iterum affectam vidit THEOPHILUS MEZA (g) cum BUCHWALDO, qui eam antea ab eodem morbo liberaverat. Demum teſtatur ROSENIUS ex hiſtoria a duobus illuſtribus medicis ſubſcripta ſibi conſtare, quemdam variolis ſpontaneis prehenſum, qui eas ſibi inoculatas jam (*h*) perſolverat.

(a) *De Variol. & morbill. labor. Hiſtor. Hiſt. I. p. 346.* & Hiſt. 8. (b) *De variol. p. 128.* (c) *De Variol. veris eumd. ægrum adgreſſis. Vid. T. XII. Comm. Soc. ſcient. Harlem. ad ann. 1770, itemque Comm. Lipſ. Vol. XVIII. P. 4. p. 586.* (d) *Comm. Societ. Scient. Harlem. T. VIII. P. 2. p. 209. ad 216.* (e) *Ibid. p. 260.* (f) *Vol. 2. p. 91.* (g) *Compend. med. pract. Faſc. I. Cap. XXI. §. 210.* (h) *Malad. des Enfans p. 250.*

§. CLXIV.

Alia variolarum reverſarum exempla.

Sed intermiſſis, brevitatis cauſſa, reliquis exterorum teſtimoniis bene multis, pauca quaedam tantummodo noſtratium adhuc perſtringam, ne nimium aliena, & peregrina conquirendo domeſticorum prope, atque inquilinorum videar oblitus. Non rarum ſane eſt, ut ex SARCONIO (a), & MOSCA (b) viris integerrimis accepimus, in civitate Neapolitana eumdem hominem variolis, & quidem confluentibus ſecundo, & tertio conflictatum videre. Apud Florentinos eadem prorſus obſervatio obtinet; nam Jo. ALOYSIUS TARGIONIUS (c) foeminam bis variolis naturalibus comprehenſam anno 1775 offendit, & anno inſequenti aliam hiſtoriam variolarum ſecundo reverſarum evulgavit. Tres ſorores eodem tempore variolis laborantes curandas ſuſcepit DOMINICUS JUVANELLIUS, quae alia vice (d) ex eiſdem pro veris & genuinis a Medico, qui tum illis opem tulerat, recognitis aegrotaverant. Duas pariter hiſtorias omnibus numeris abſolutas anno 1777 protulit HERCULES LILIUS, quibus morbi hu-

jufce (*e*) reverfionem comprobaret. Cum his prope confentientem video GERMANUM AZZOGUIDIUM apud Bononenfes publicum Medicinae profeffforem ingenii laude, & doctrina praeftantiffimum, qui (*f*) non contentus duos aegros bis variolofo contagio perculfos memoraffe, ad vetulam illam fe convertit, quae, ut narrat PETRUS BORELLUS (*g*), annos octodecim fupra centum nata ex variolis octavo redeuntibus obiit; nec praetermittit demum coronidis loco LUDOVICUM XV, cui anno aetatis decimo quarto primum, deinde fexagefimo quarto haec calamitas obtigit. Poffem MICHAELIS GIRARDI apud Patavinos tunc degentis obfervationibus editis (*h*) rem confirmare, aliifque etiam teftimoniis, nifi me contineret exorta paullo poft de illis non parva (*i*) altercatio.

(*a*) *Iftor. de' mali offervati in Napoli P. I. p. 58.* (*b*) *Differt. 2. full' aria p. 106.* (*c*) *Avvif. fopra la falut. uman. ann. 1775. N. 17.* (*d*) *Avv. fopra la falut. uman. ann. 1776. N. 9. p. 71. N. 10. p. 79.* (*e*) *Avvif. fuddett. ann. 1777. p. 167. & 1778. N. 36. p. 281.* (*f*) *Lettera fopra il Vajuolo ec. p. VII.* (*g*) *Cent. 3. obferv. 10.* (*h*) *Ritorno del Vajuolo ec. 1776.* (*i*) *Giornale di Medic. di P. Ortefchi T. IV.*

§. CLXV.

Variolarum differentiae unde?

Certum praeterea eft, conftantique experientia firmatum, in una, eademque epidemica conftitutione, imo in eadem familia, & domo uti alios quofcunque morbos, fic quoque variolas multiplici ratione, fymptomatumque gravitate variari. Multae enim funt, ut poftea clarius apparebit, earum differentiae, & varietates aut a puftularum numero, forma, colore, aut ordine, modoque procedendi, aut periculi magnitudine, malignaque natura ductae. Hoc etiam patet in variolis inoculatione progenitis, quae, etfi una, eademque variolofa materies ad infitionem adhibita fuerit, non parum quandoque inter fe differre vifae funt. Imo ex *confluentium*, quas vocant, pure *difcretas* & *benignas*; ex difcretarum, benignarumque contage *confluentes*, *malignafque* non raro procreatas novimus, norunt ingenui, atque a partium ftudio alieni Clinici, inoculatorefque. Hinc neceffario confequitur, venenum variolofum unum natura effe, & fi quid interdum differat, omne ejus difcrimen in majore, vel minore virulentiae gradu confiftere; quamquam ufu didicerim, ejus effecta pro quantitatis etiam ratione, aut viarum, quibus recipitur, diverfitate non parum intendi, & variari; differentias vero variolarum potiffimum ex temperamento aegrotantis, habitu, aetate, humorum indole, victus ratione, vitae genere, hereditaria labe, anni tempore, epidemica conftitutione dominante, aut morborum complicatione manare. Quamquam CL. GATTI aliter, quod ad temperamenta, & habitum corporis attinet, fentire videtur, ubi fcripfit, *hunc morbum levem, aut vehementem, periculofum, aut benignum tam in robuftis, quam in debilibus, in macilentis, quam pinguibus, in temperamentis calidis, quam frigidis, in cholericis, quam phlegmaticis, in habitu hu-*

mido, quam ſicco indiſcriminatim obſervari (a). Rationi etiam conſonum eſt, conſtitutiones variolarum epidemicas, modo benignas, modo malignas magna ex parte deberi praecedentium tempeſtatum, aëriſque ingenio; peculiari ſolidarum, fluidarumque partium ſtatui; morbis ſtationariis, & quandoque annonae caritati, & calefacientium abuſui, aut etiam ineptae medelae, & regiminis (b) adhibitioni.

(a) *Nouvell. reflexions p.* 15. (b) Störck *Inſtruz. Pratic. P. I. pag.* 155. Casim. Medic. *Comm. Lipſ. citat. Suppl.* 2. *Decad.* 2. *pag.* 225. Sydenham. *l. c.*

§. CLXVI.

E multis vero, variiſque variolarum differentiis, quas Scriptores ſtatuerunt, praecipuae nunc a nobis enumerandae ſunt, eoque ordine, qui opportunior videbitur, diſponendae. De illa in *ſporadicas*, atque *epidemicas* diſtinctione, utpote cum aliis quibuſque morbis acutis communi, & jam ſupra (§. CLXI.) indicata, nihil attinet dicere. Ad proprias earum, atque ex ipſa morbi origine, aut natura petitas praeſtabit deſcendere. Itaque cum variolae vel ſponte, ſive naturaliter oriantur, vel arte, ſive inſitione procreentur, recte primum in *ſpontaneas*, ſive *naturales*, & in *artificiales*, ſive *inſititias* tribuuntur. De primis nunc potiſſimum agimus, de alteris poſtea ſeorſum pauca dicentur. Utraeque tamen conſiderandae veniunt vel ut *veræ*, *genuinæ*, & *legitimæ*, vel ut *ſpuriæ*, *nothæ*, ſive *illegitimæ*. Veras igitur oportet prius deſcribere, quam de ſpuriis verba fiant, ut diſcrimen, quo ſecernuntur, clarius, commodiuſque pateſcat. *Veræ* autem, ſive *ſpontaneæ* ſint, ſive *inſititiæ*, rurſus ex puſtularum modo, ſejunctione, cohaerentia, communicatione, & majore, vel minore ad ſuppurandum propenſione dividuntur aptiſſime in *diſcretas*, *cohærentes*, & *confluentes*. Illae dicuntur *diſcretæ*, ſive *diſtinctæ*, quae, ſive paucae, ſive multae, ita inter ſe diſſident, ut ſpatium in cute vacuum & liberum inter ſingulas remaneat; ſejunctaeque ſic elevantur in exiguos tumores, ut ſupra cutim emineant, ac protuberent. Proximae diſcretis ſunt *cohærentes*, variolae ſcilicet forma diſcretarum ſimillimae, ſed ita attiguae & quaſi racematim hic illic congeſtae, ut multae cohaereant mutuo, & quoſdam fere corymbos imitentur. Ubi vero puſtulae hujuſmodi diſcretis planiores, minoreſque prodeunt, earumque complures in unum coaleſcunt, & quaſdam majores quaſi veſicas forma, & figura varias, & parum exſtantes, in primis faciem occupantes exhibent, *confluentium* nomen acquirunt. Medio ſe habent loco inter *diſcretas* & *confluentes*, ut patet, *cohaerentes*, vel ad ſummum varietatem quamdam *confluentium* efficiunt, quae communior eſt clinicorum opinio. Omnes tamen hae differentiae, *diſcretæ* in primis, & *confluentes* etſi *eſſentia*, ſive natura omnino non diſcrepent, habent tamen quaedam inſigniora ſymptomata, per quae facile (a)

Differentiæ Variolarum.

Sporadicæ, & epidemicæ.

Spontaneæ & Inſititiæ. Veræ, & Spuriæ.

Veræ dividuntur in diſcretas, cohærentes, & confluentes.

Diſcretæ quænam?

Cohærentes.

Confluentes

distinguantur & discriminentur. Discretae autem, cohaerentes, & confluentes generatim cognoscuntur ex pustularum praecipue, quae in facie se monstrant, numero, multitudine, frequentia, distinctione, contiguitate, confluentia; atque hinc morbi majus, aut minus periculum (*b*) desumitur.

(*a*) SYDENH. *Oper. Sect. 3. cap. 2.* (*b*) HAEN. *feb. divis. p. 99.*

§. CLXVII.

Quatuor variolarum stadia.

Ante vero e re fore existimo illud, quod alibi (§. XI) traditum est, in mentem revocare, videlicet quatuor distincta tempora generatim in variolarum morbo constitui. *Primum a* SYDENHAMIO nuncupatur *separationis* (*a*), ab aliis simpliciter *apparatus exanthematum* (*b*), aut *status Contagii* (*c*), aut *ebullitionis*, aut *effervescentiae* (*d*), aut *germinationis* (*d**). Id comprehenditur toto illo tempore, quod antecedit eruptionem, initio facto a prima febris accessione. Interdum tamen incertum hoc stadium est, & saepe deficit, quod sine ulla notabili febri, aut alio incommodo contagii tempus transigitur, & morbus mox ab ipsa variolarum eruptione (*e*) exorditur. *Alterum* communiter dicitur *stadium eruptionis*, itemque *inflammationis* (*f*), idque modo altero morbi die, modo triduo exacto, modo serius, primis se pustulis prodit. HAENIUS vidit puellam inter variolis laborantes diu, noctuque versatam, quae febre, symptomatisque *Contagii* quatuordecim dies conflictata ante fuit, quam pustularum eruptio (*g*) se manifestaret. Quamquam igitur generatim certum tempus, quo eruptio exspectanda sit, definiri nequeat, illud tamen perpetuum est, secundum stadium tum incipere, cum variolae in facie, & reliquo corpore primum erumpunt. *Tertium* autem est, quando pustulae inflammantur, increscunt, & suppurant, qua de caussa nomen obtinet *suppurationis* (*h*), vel *maturationis* (*i*). Absoluta demum suppuratione, sive pure confecto, si tamen variolae ejus sint generis, in quo suppuratio locum habeat, exsiccantur, in crustas abeunt, & sensim decidunt, & tum *quartum* stadium, cui *exsiccationis*, aut *declinationis* (*l*), aut *prolapsus* (*m*) nomen est, morbi finem facit.

(*a*) *L. c.* (*b*) MORTON. *exercit. 3. cap. 6.* (*c*) HAEN. *rat. contin. T. I. cap. V. §. III. & VI.* SCHACHT. *Inst. med. pract. cap. XIII. p. 51.* (*d*) MEZA *comp. med. Fasc. I. cap. XXI. §. CCVII.* (*d**) SIDOBRE *de Variol.* (*e*) HAEN. *l. c.* (*f*) SCHACHT. *l. c.* (*g*) *L. c. §. VII. n. 3.* (*h*) SCHACHT. *l. c.* (*i*) MORTON. *l. c.* (*l*) *Id. ibid.* (*m*) SCHACHT. *l. c.*

§. CLXVIII.

Discretae & Confluentes vel benignae, vel malignae.

Discretae, sive *distinctae* (§. CLXVII) Variolae a plerisque reputantur *benignae*, & *regulares*; contra confluentes *malignae*, atque *anomalae*. Regulares autem vocant eas, quae consuetum, mitioremque ordinem

dinem servant; anomalas vero, quae ab eo tam febre, eruptione, & natura pustularum, quam colore, crustis ipsis, majoreque symptomatum malignitate recedunt, & stadiorum tempora multimodis, atque inordinate (*a*) permutant. Primi generis variolas observavit Londini annis 1667. 68. & 69. SYDENHAMIUS (*b*), secundi annis 1670. 71. 72., & diligentissime ad naturae exemplar eas (*c*) expressit. Verum sedula, attentaque Clinicorum indagine compertum est, discretas interdum perniciosiores ipsis confluentibus (*d*), malignioresque existere; neque anomalias ita confluentium proprias esse, ut in discretas aliquando non cadant, aut ab ipsis confluentibus abesse non possint; quod ubi incidit, *benignæ* quodammodo, & *regulares* apparent. Itaque melius utræque subdividi possunt in *benignas*, sive ut appellat MEADIUS (*e*), *simplices*, & in *malignas*. Illae, eodem MEADIO docente, *cum febre simplici, & cito desinente prorumpunt, facile maturescunt, in pus sincerum post paucos dies vertuntur, & in crustas tandem decidunt*. Hae *cum febre maligna** *se ostendunt, ægre ad maturitatem perveniunt, & prorsus non suppurant, aut si aliquatenus id eveniat, calore febrili nunquam se remittente, non sine magna molestia in crustulas abeunt***.

(*a*) HAEN. *Divis. febr. p. 91. 99.* (*b*) *Oper. sect. 3. cap. I.* (*c*) *Sect. V. cap. 4 & Dissert. Epist. ad Gull.* COLE. (*d*) MEAD. *de Variol. cap. 2.* HAEN. *l. c.* (*e*) MEAD. *ibid.* HAEN. *l. c. p. 100.*

* Animadvertendum est, MEADIUM hic febrem ut a variolis distinctam sumere, atque ab ejus malignitate malignitatem variolarum deducere; dum contra res se habere videatur; nam probabilius existimamus a variolarum malignitate febrem ipsam effici, & produci.

** Malignas variolas in universum describens TISSOTIUS, *sit satis*, inquit, *summam debilitatem, pulsum minimum, febrim indesinentem, & anomale exarcebantem, leve, sed continuum delirium, pustulas minimas, aquosas, ichorosas, nigras, maculas cutaneas, hæmorrhagias ubique pororum, & colorum, anxietatem continuam, fastidium, apathiam malignitatis in variolis esse criteria non æquivoca*. Epist. var. argument. p. 53. Ed. Venet.

VARIOLAE DISCRETAE BENIGNAE.

§. CLXIX.

Sed non melius benigna, aut maligna variolarum natura innotescet, quam si singulas earum differentias, quas paullo ante indicavi, describens, sic cujusque notas, & proprietates exposuero, ut benignae a malignis facile, & distincte internoscantur. Itaque a *variolis discretis benignis* exordiar. Hae interdum ita mites, & faciles sunt, ut sine ulla febre tam ante, quam post eruptionem, aut certe cum perexigua, & vix sensibili, & nullo prope symptomate efflorescant, & progrediantur (*a*); idque speciatim evenire *in laxiori sanguinis diathesi* SYDENHAMIUS (*b*) animadvertit, in qua saepe tota *separationis* periodus sine aliqua insigni *Primum stadium.*

aegritudine, ut ipſe ait, ſenſim, & gradatim tranſigitur (*b*). Frequentius tamen praecedit per aliquot dies incerta, & labens (*c*) valetudo; deinde morbi initium facit febris, modo major, modo minor, prout ad eam aetas, temperamentum, ſanguinis diatheſis, habitus corporis, vires, aliaeque res circumſtantes magis, vel minus propendent. Aegri primum rigent, atque horrent, tum vehementer incaleſcunt, & ſitiunt, anxii, atque irrequieti fiunt; capite, dorſo, atque etiam interdum artubus, ſed non fixo, nec ſtabili cruciatu, dolent, nauſeant, vomituriunt, vomunt, & doloris ſenſum in epigaſtrio, & ſub cartilagine enſiformi, ſi manu locus prematur, percipiunt. Ad haec accedunt ſtupor quidam, aut ſomnolentia, ingens ad ſudores in adultis propenſio, in infantibus vero, & pueris ad epilepticos inſultus, aut convulſiones. Si convulſionibus, aut eclampſia infantes, aut pueri corripiantur, jam dentitione perfuncti, pro certo habeto, SYDENHAMIO aſſeverante (*d*), variolas prope inſtare, & plerumque intra paucas horas erupturas eſſe, nempe aurora ſubſequente, ſi pridie ad veſperam, ut ſolent, motus convulſivi exſtiterint; taleſque variolas benignas, & magnitudine conſpicuas, diſcretaſque ut plurimum eſſe, rariſſime confluentes. Verum fallax ab aliis (*e*) ejuſmodi praeſagium habetur, praeſertim in quibuſdam epidemicis conſtitutionibus, & tum praecipue, cum epileptici motus diutius protrahantur, nec cito ceſſent; nam tum ſaepe, antequam variolae erumpant, vitae filum recidunt. Quæ vero ſoporoſos affectus conſequuntur variolae, plerumque confluentes eſſe conſueverunt.

(*a*) HUXHAM. *Eſſays sur la petite Verole p.* 165. (*b*) SYDENHAM. *sect.* 3. *cap.* 2. (*c*) TISSOT. Epiſt. var. argum. ad Haller. p. 6. (*d*) SYDENH. *l. c.* (*e*) HAEN. *Diviſ. febr. p.* 98.

§. CLXX.

Febris typus qualis. Quod vero ad febrem attinet, haec a primo ejus ingreſſu continuae remittentis typum ſervat, & ſtatas quaſdam acceſſiones, & remiſſiones habet; plerumque matutinis horis ſe ſe remittit, pomeridianis vero, & veſpertinis cum omnibus ſymptomatibus exacerbatur, & recrudeſcit, donec paullo ante eruptionem, aut quod frequentius eſt, eruptione inchoata non amplius excandeſcat. Non nunquam hae acceſſiones, remiſſioneſque aut deſunt, aut non ita manifeſtae ſunt; ſed tum aequalis quidam pulſus validi, & magni tenor adeſt, calor item aequaliter viget, urina rubet, & contentis ſaturatur, quae omnia naturae praevalentis indicia ſunt. Praeterea a quibuſdam alia quaedam ſymptomata huic ſtadio tribuuntur, uti vigiliae, delirium, oculorum ſplendor, lacrimatio, tuſſis, ſanguiniſque (*a*) e naribus ſtillicidium. Addunt alii coma, ſubſultus tendinum, jactationes, aegritudinem (*b*), imo ſternutamenta quandoque, menſtruorum fluxum, ſanguinis acrem tenuitatem, diſſolutio-

Symptomata quædam, non conſtantia.

nem, alvi in adultis adſtrictionem, in pueris diarrhoeam *, & non nunquam, etſi rariſſime, dolores colicos, nephriticos, aut pleuriticos (*c*). Verum haec graviori ut plurimum in morbo contingunt, & tum maxime cum variolae ancipitis & dubiae indolis ſunt, aut aliquid malignitatis recondunt, ut recte docet (*d*) MORTONUS.

(*a*) PONTICELL. *Infortun. del Vajuolo cap.* 2. (*b*) MORTON. *l. c. exercit.* 3. *De appar. variol. cap. VII.*

* In quadam conſtit. epid. variolas observavit CAROLUS RICHA, quae cum alvi fluxu incipiebant, & eumdem ad finem uſque comitem habebant, bono cum eventu, sive id a saburra primarum viarum complicata eveniret, ſive a materiae varioloſae portione, quae hac via excerneretur. *Constit. epid. Taurin.* ann. 1720. §. *XV.* VOGELIUS etiam diarrhoeam ſalutarem ab initio ad undecimum uſque diem vidit, lethalem vero eam, quae poſtea ſupervenerit. Vid. Comment. *Lips. Vol.* 7. *P. I. p.* 125.

(*c*) SCHACHT. *Inſtit. med. pract. cap. XIII.* §. *IV.* (*d*) *L. c. exerc.* 3. *cap. VII.*

§. CLXXI.

Saepe die tertio ad finem properante, ſaepiſſime quarto ineunte, non nunquam paulo ſerius, ante vero hoſce terminos rariſſime, incipiunt ſparſim *Variolae* diſcretae, primum in facie, collo, genis, fronte, labiis, pectore, brachiis ſub ſpecie punctulorum, acicularum puncturas magnitudine plerumque aequantium, & rubentium, quae mox in puſtulas exiguas, ſed ſejunctas, & diſtinctas exſurgunt, epidermidem ipſam elevantes ſpeciatim ſub finem diei quarti, & multo magis die quinto. A facie deinde ad ventrem, dorſum, humeros, manus, inferioreſque artus ſucceſſive ſe produnt, ſed placide, & tranquille. Rotundam figuram aſſumunt, & retinent; tactui tuberculum exhibent duriuſculum, renitentem, & ſaturatius rubentem. Ut plurimum intra unum diem naturalem toto fere corpore ſe proferunt. Raro accidit, ut reliquis inſequentibus diebus numero augeantur. Altero ab incepta eruptione die ſuas baſes ampliant, & dilatant; tertio, ultra quem raro excurrit eruptionis ſtadium, in ſummis apicibus acuminantur (*a*). Hoc eodem tempore etiam fauces leviter dolent, atque inflammantur, puſtulis ibi quoque innaſcentibus. Earum vero dolor increſcit, prout variolae ipſae adoleſcunt. Adoleſcunt autem, ut dixi, paullatim, & dum pleraeque mole augentur, atque attolluntur, minores quaedam aliae, quae mox ab initio eruperant, ſenſim deliteſcunt, delenturque, materia veluti ad alendas, implendaſque majores puſtulas emigrante, nec amplius redeunt, eodem ſaltem in loco (*b*). Ac dum variolae in majus faſtigium aſſurgunt, & baſim dilatant, circumpoſita cutis intenditur, & rubore aliquo ſuffunditur. In apicibus ſaepe veſiculae quaedam cernuntur liquorem tenuem, & pellucidum continentes, qui paullatim flavere deinde ſolet, ut ſuo tempore in verum pus convertatur.

Secundum ſtadium.

(*a*) MORTON. *l. c. eruptio Variol. cap. VIII.* (*b*) HAEN. *l. c.*

§. CLXXII.

Praecipuum benignitatis signum febris cessatio.

Inter notas vero benignitatis in hujufmodi variolis (§. 170. 171.) illa praecipua, & veluti propria est, quod eodem eruptionis die, tertio nempe, aut quarto a morbi exordio, febris quafi repente cum omnibus fymptomatibus ceffat, vel certe ita defervefcit, ut vix amplius quinto, & fexto die advertatur. Nec mirum eft, materie variolofa ad cutim critice, & integre propulfa, interiora ab ejus irritatione liberari, & febrim, & reliqua fymptomata penitus evanefcere. Hinc aegrotantes a febre, doloribus, aegritudine, vigiliis, delirio, aliifque fymptomatibus, quae forte febrim comitabantur, liberi non modo fibi bene habere videntur, verum etiam appetitum, & vires adepti, hilares, & laeti jocantur; nifi quod adulti fudoribus diffluere pergunt, etiamfi levibus tegumentis utantur, atque eos evitare ftudeant. Sudores autem ifti non penitus defiftunt, nifi fuppurantibus, & maturefcentibus puftulis. Tunc folum fua fponte (*a*) fiftuntur, exfpirationis, fudorifque viis, meatibufque ab inflammatione, & tumore cutis fortaffe compreffis, atque occlufis.

(*a*) SYDEN *l. c.* PONTICELL. *l. c.*

§. CLXXIII.

Tertium ftadium.

Circa finem fextae, aut initium feptimae diei, computatione ab ingreffu morbi facta, id eft, tertia, aut quarta inceptae puftularum eruptionis * die, pulfus validius, citatiufque, in primis vefpere, micant, & cutis calor intenfior evadit, fic ut febrim, quae prorfus deceflerat, redire, aut fi tantum conquieverat recrudefcere diceres. Imo quandoque tanta eft commotionis vis, ut aegri nocte poft brevem fomnum evigilent, obloquantur, & huc illuc fe revolvant. Sed haec febrilis exacerbatio ab incipiente variolarum fuppuratione proficifcitur, &, hac abfoluta, protinus ceffat. Nam tunc puftulae inflammantur, incrementumque capiunt; intervalla earum manifeftius rubere, & tumere incipiunt, non fine tenfionis, & lancinantis doloris moleftia. Hinc animi aegritudo, corporis jactatio, & caloris interni, externique perceptio confequuntur. Variolae autem exactiffime rotundae, & diftinctae, nullifque aliis maculis, aut exanthematibus ftipatae primo fuppurationis, five maturationis die marginem rubrum exhibent, turgent, atque in summo faftigio albicant tenui humore refertae; fecundo circa bafim latiores fiunt, in fummitate acuminantur, & minus pellucent; tertio demum, fcilicet ultimo fere hujus ftadii die, humore in pus converfo flavefcunt, mox in cruftam abiturae; ceffante interim aegritudine, & quocunque alio fuppurationis molefto fymptomate (*a*).

* In benignissimis discretis Variolis singula stadia breviora esse consueverunt, nec plerumque unumquodque eorum tres dies excedit, sic ut nono jam morbi die exarescere pustulae incipiant, & decidant, in facie potissimum.

(*a*) MORT. *exerc.* 3. *cap. IX. p.* 106.

§. CLXXIV.

Faciei tumor palpebras claudens.

Cum autem prima suppurationis indicia pustulas faciei occupent, extemplo, ea incipiente, facies tota enormiter intumescit; sensimque, progrediente hocce stadio, palpebrae etiam turgent, inflanturque, ut simul ad se adductae oculos omnino occludant, quasi vesicam inflatam, & translucidam super eos extensam repraesentantes. Interdum accidit, ut oculi jam ante claudantur, cum videlicet confertae, multaeque pustulae in illas, aut etiam in oculos ipsos primo jam eruptionis tempore impetum fecerint. Proxime a facie intemescunt manus, & digiti ipsi ob pustulas inflammatas tenduntur. Atque haec ita eveniunt, quando variolae multae sunt; nam ubi paucae fuerint, nec febrim, nec ullam ferme molestiam afferunt, nec oculos tumore faciei, & palpebrarum occludunt. At ubi copiosissime eruperint, tunc pustulae non valde prominere solent, sed paullo planiores, atque in centro aliquantulum depressae conspiciuntur. Alioquin aequaliter in quamcumque partem turgescunt (*a*), & ad perfectam magnitudinem evectae pisum quandoque grandiusculum adaequant. Liquor eas demum replet flavus, vere purulentus, rubro circulo earum basim ambiente, quod optimum suppurationis indicium est, & molesto saepe pruritu comitante, qui in caussa est, ut sacculis mollissimis, & laxioribus puerorum manus induendae sint, ne unguibus pustulas, & cutim ipsam sibi dilanient.

(*a*) HAEN. *l. c. p.* 94.

§. CLXXV.

Suppurationis terminus.

Octavo, & nono morbi die primum in facie, deinde in proximis partibus pustulae occipiunt obfuscari, praesertim in centro, sive summo apice, ibique dehiscentes flavam glutinosam materiam effundunt, colore & consistentia melli, aut palpebrarum lemis non absimilem (*a*), qui paullatim concretus gummi arabici frustula repraesentat. Hinc ex glabris fiunt asperae, & quidquid in eis rubebat, jam albicat, subpallescit, & flavet, absolutae, perfectaeque suppurationis terminus. Tunc febris, si qua ex suppuratione remittentis, aut intermittentis in modum resurrexerat, cessante jam caussa iterum & ipsa evanescit, blando saepe sudore universo e corpore emanante. Dum in facie, & trunco obfuscantur, flavent, & scabrae fiunt, reliquae in artubus albido pure plenae, & non nihil depressiores cernuntur, nec asperitudinem acquirunt, neque siccescunt. Scire autem interest, tempore suppurationis, quo magis genuinae, benignaeque sunt variolae, eo interstitia earum, cutimque circum posi-

tam colore, qualem rosae Damascenae exhibent, vividiore (*b*), & nitidiore rubescere.

(*a*) SYDENHAM. *l. c.* PONTICELLI *l. c.* (*b*) SYDENH. *ib.*

§. CLXXVI.

Quartum stadium. Suppuratione sic absoluta, facies detumescit, quod decimo, aut undecimo ad summum die fieri solet. Sed tum a facie tumor ad manus, & pedes transit, quia in his ut tardior plerumque eruptio, sic quoque pustularum inflammatio, & suppuratio reliquis posterior est. Interea faciei pustulae, & superiorum partium maturitatem adeptae jam arescunt, earumque crustulae decidere incipiunt, ita ut multae jam die duodecimo, aut decimo tertio, aliae decimo quarto, aut decimo quinto penitus exaruisse videantur, & in crustulas omnino transmutentur. Artuum vero pustulae, ut jam indicavi, quia serius reliquis & erumpunt, & suppurant, uno vel altero die adhuc egent ad arescendum. Ut plurimum tamen puris plenae, atque albidae disrumpuntur potius, quam siccantur, contra quam in facie, alibique evenire solet. Pustulis demum exsiccatis, & delapsis succedunt squamulae quaedam furfuraceae, quae ubi secesserint, deciderintque, foveolas aliquando relinquunt in cute. Cum enim primum variolarum crustae abscesserint, nulla in cute excavatio deprehenditur; sed potius in earum sedibus quidam veluti clivus remanet. At squamulis, quas dixi, excidentibus non modo clivus iste exiguus evanescit, verum etiam cutis ipsa foveolis incavata reperitur; quamquam in discretis, benignisque variolis raro admodum vestigia ejusmodi conspicua, aut diu permansura inurantur; exceptis maculis quibusdam rubris, quae in omnibus ad duos circiter menses supersunt, antequam albidum consuetumque colorem cutis (*a*) adipiscatur. Notandum demum est, toto morbi curriculo aegrotantes in discretis, & benignis variolis alvum vel compressam habere, vel rarissime dejicere, nec quidquam mali inde eos (*b*) pati.

(*a*) SYDENH. *l. c.* (*b*) *Id. ib.*

§. CLXXVII.

Animadversio de earum varietatibus. Haec est communissima variolarum discretarum, & benignarum ratio. Fatendum tamen est, quandoque eas levibus quibusdam varietatibus subjici, atque a consueto procedendi more aliquantulum desciscere. Sed non ideo earum sive natura, sive exitus quidquam mutatur, si recte curentur. In primis observantur interdum variolae discretae, quae etsi benignarum morem retineant, eamdemque naturam sortiantur, ab his tamen aliquantulum deflectere videntur, quod maturationis stadium longius, & lentius percurrant. Nam earum pustulae primo quidem, vel

ſecundo ſuppurationis die albeſcunt: verum apices ob minorem humoris copiam ſuſceptam aliquanto depreſſiores oſtendunt; nec niſi tertio, aut quarto die turgeſcunt, & acuminantur, & quinto demum flaveſcere incipiunt. Hae autem, uti benignae, febre, ptyaliſmo, urinae profluvio, vel extremorum tumore, quae malignarum, & confluentium fere propria ſunt, prorſus vacant, & ſolo maturationis tempore hujuſmodi vicem ſubeunt, ſeque produnt. Sciendum praeterea eſt, ptyaliſmum, qui alias confluentibus quaſi proprius, ineunte eruptione, ſupervenire ſolet, in diſcretis quandoque, ut ex SYDENHAMIO (*a*), & HAENIO (*b*) compertum habemus, obſervari, & ubi is acceſſerit, per eum ſuppleri diarrhoeae defectum, utilemque (*c*) eſſe conſueviſſe. Sed utrumque vere dici videtur de variolis diſcretis non benignis; nam malignas tantum alvi fluxus exercet, & ſi is deficiat, ptyaliſmo facile ſupplebitur.

(*a*) *Op. Sect. 3. cap. 6.* (*b*) *L. c. p. 97.* (*c*) TISSOT. *l. c. p. 44.*

Variolæ Diſcretæ malignæ.

§. CLXXVIII.

Hactenus de variolis diſcretis benignis: nunc de eiſdem, ſed malignis; nam diſcretae non nunquam, quod alibi (§. CLXVIII) dictum jam fuit, malignitatis notas habent, & pernicioſae deprehenduntur. Quando tales occurrunt, eadem ferme ſymptomata, quae in benignis (§. CLXVIII. CLXIX) deſcripſimus, generatim ſibi vindicant, ſed graviora pleraque, & vehementiora. In primo *ſtadio* dolor capitis, & lumborum atrocius diſcruciat; major eſt virium debilitas, anxitudo, inquies, mentis ſtupor, atque aberratio, itemque nauſea, & cibi faſtidium, & reliqua omnino aut moleſtiora, aut magis inſueta, & inter ſe repugnantia, ut continuo de pernicioſa, & maligna morbi inſolentia ſuſpicio oboriri debeat. Suſpicionem vero hanc augent, & prope certam faciunt in primis vigiliae pertinaces, & delirium, aut contra coma profundum, tendinum ſubſultus, tremor artuum, languores, ad lipothymiam proclivitas, & ſpeciatim reſpiratio inaequalis, cita, laborioſa, cum crebris ſuſpiriis. Febris quoque longe alia eſt, quam in benignis. Nam vel ardentior eſt, & continentis in modum magis aſſidua cum pulſu ſtatim validiore, & frequentiore (*a*); vel contra ſpecie levior apparet cum pulſu non admodum crebro, ſed parvo, debili, inaequali, calore miti, ſiti aut nulla, aut exigua, quamquam lingua facile areſcat. Interim ſecundo, aut tertio morbi die exanthemata miliaria, aut peticulae, aut maculae lividae prodeunt circa collum, pectus, & brachia, atque haec manifeſtius declarant malignitatem, gravitatemque mali, quocum variolae complicantur. Quod ſi in hac prima periodo exanthemata illa non prodeant, certe non deerunt in altera inſequenti, nempe in

In primo ſtadio quænam ſymptomata.

ipſamet variolarum eruptione. Ad haec accedunt urinae multae, aqueae, percolatae, interdum acres, veſicam, urethramque irritantes (*b*), vel turbidae, confuſae, non ſubſidentes.

(*a*) PONTICELLI *Infort. del vajuolo cap. 3.* (*b*) *Id. ib.*

§. CLXXIX.

Secundi ſtadii phaenomena.

Die quarto incipit quidem, ut in diſcretis benignis, variolarum eruptio, ſed puſtulae lente, & difficulter ſe exſerunt, neque ordinem, quem diſcretae benignae ſervare ſolent, proſequuntur; nam primis illis, quae die quarto ad cutim prodierunt, aliae atque aliae die quinto, & ſexto pedetentim, & interrupte ſuccedunt; dum contra in benigno genere eruptio fere univerſa plerumque intra nychthemerum perficitur. Sed variolae ipſae, etſi diſcretae, inter ſe tamen plurimum magnitudinis, formae, & coloris ratione diſſentiunt. Nam aliae ſunt majores, aliae minores; quaedam acuminatae, obtuſae aliae, & medio depreſſae, quas ideo umbilicatas vocant; hae ſubpallidae, aut ſubfuſcae; illae pellucidae, & tenuiſſimum humorem continentes. Pleraeque earum nullum, aut plane exiguum dolorem pariunt, contra ac benignae; cujus loco pruritum potius intolerabilem ſaepe comitem habent. Quemadmodum vero aegre, lente, & inordinatim effloreſcunt, ſic etiam ſerius augmentum capiunt, & ſuas baſes dilatant, & in faſtigium elevantur. Nec febris, ut in benignis, poſt eruptionem ceſſat, neque ſe ſe inſigniter remittit; ſed aſſidua perſtat; imo ſaepe ingraveſcit cum omnibus ſymptomatibus; in quo praecipua variolarum malignarum nota conſiſtere videtur, nec ſine cauſſa. Probabile enim eſt, tantam eſſe vel veneni copiam, vel ſanguinis, aliorumque humorum depravationem ab eo inductam, ut exanthematis varioloſis, etſi multis & valde crebris, frequentibuſque ad cutim exortis, non tamen tota lues expulſa ſit; ſed magna pars intus remanens ſolidas partes omnes, & viſcera * ipſa afficiat, humoreſque fere univerſos corrumpat; quo ſane fit, ut non modo febris perſiſtere debeat, verum etiam teterrima ſymptomata oriantur, aut vehementius increſcant.

(*) Quaeri ſolet, an viſcera variolis obnoxia ſint? HALLERUS in *Hiſtoria conſtitutionis varioloſæ anni 1735* ſub finem, *nunquam*, inquit, *in cadavere reperi puſtulas ultra pharyngem altius fuiſſe, aut ventriculum, aut inteſtina, aliave viſcera obſediſſe.* TISSOTIUS etiam (*Epiſt. var. argum. ad Hallerum p. 46. ed. Ven. 1774.*) in quatuor cadaveribus nihil invenire potuit, quod interiora variolis corripi oſtenderet. At HAENIUS (*Rat. contin. T. I. Cap. V.* §. VIII. *N. V.*) Variolas internas dari, etſi non in omnibus cadaveribus reperiantur, experientia fultus arbitratur. Ac revera ab aliis doctis aeque & ſolertibus viris quandoque repertae narrantur. FERNELIUS (*lib. 2. de abdit. rer. cauſſ. cap. 2.*) *ſæpe*, inquit, *deprehenſum, quoſdam ab interitu fuiſſe diſſectos, quibus jecur, lien, pulmones, omniaque interiora, haud ſecus atque cutis fœdiſſimis papulis manantibus ſcaterent.* BALLONIUS in equite torquato ex variolis denato *echtymata interna* vidit (*Epid. & ephem. l. 2. p. 207.*). In principe viro non tantum exterius undique corpus variolis obſitum, ſed interius etiam ipſa viſcera ejuſmodi puſtulis ſcatentia reperta eſſe

refert

refert HORSTIUS (*Instit. med. Disput. 3. Addit. 1. Epist. ad Henric. Arnissæum Oper. T. I. p. 140.*). PARÆO etiam contigit videre in duabus puellis *interiora viscera crustosis pustulis obsita*, quales in cute erumpunt (*Lib. 19. Cap. I.*). Haec demum confirmantur a MEADIO (*De Variol. cap. 3.*) qui pulmones, cerebrum, jecur, intestina pustulis interdum conspersa invenit. Ex utraque parte video summos viros, nec audeo, utris magis credendum sit, definire.

§. CLXXX.

Alia signa malignitatem denotantia.

Quod si, ut aliquando accidit, magnitudine, forma, & colore benignas imitari videantur; fluxu tamen alvi immodico, sudore inutili, delirio, & vigilia, aliisque alienis symptomatibus metum incutiunt, ne sub initium suppurationis, sive tertii stadii spasmis repentinis, vel comate profundo, vel diro alio symptomate superveniente, quod non raro (proh nimium!) usuvenit, aegri corripiantur, & pereant. Aut etiam, nisi priore in stadio peticulae, aut maculae lividae, aut pustulae miliares jam apparuerint, ut supra (§. CLXXVIII) posui, secundo mox eruptionis die se variolis adjungunt hujusmodi exanthemata, quibus variolarum interstitia in collo praesertim, pectore, & brachiis, si loca attente lustrentur, scatere inveniuntur. Neque ab his absunt alia malignitatis indicia, uti pulsus debilis, virium languor, lipothymiae, spasmi, desipientiae, atque alia (*a*), quae exitium saepe portendunt. Nec mirum, cum praeter variolosum virus etiam peticulare, aut miliare, aut utrumque simul jungantur, & periculi magnitudinem augeant. Illud quoque scire convenit, in discretis hisce malignis faciem, & palpebras interdum ita intumescere, ut oculi citius, quam in benignis, omnino claudantur; vocemque multo magis raucam reddi.

(*a*) MORTON. *exercit. 3. cap. VI. VII. & VIII. pag. mihi 45. 54. 80. 85.*

§. CLXXXI.

Tertium stadium.

Interea variolosae pustulae febri plus minus magna, & assidua comitatae paullatim ad octavum usque diem augentur, atque adolescunt; deinde suppuratio, sive tertium stadium insequitur. Tunc saepe, ut paullo ante dictum est, repente spasmi, & nervorum distentiones, aut veternus, aut alia perniciem minantia symptomata accedunt (*a*). Fereque harum variolarum proprium, & peculiare est, quod raro, ac sero admodum ad maturitatem (*b*) perveniunt. Et quamquam hoc ipso suppurationis stadio interdum inflammentur ingenti cum febre, & doleant acriter, & crebris intus punctionibus pertundantur sic, ut in suppurationem certo niti videantur; non tamen ideo maturescunt, frustrato penitus naturae molimine. Quando haec accidunt, quin bona suppuratio obtineatur, tunc delirium, aut coma, aut anxietas cum pectoris oppressione peripneumonica, aut anginosa faucium praefocatio, & demum

mors quasi repentina (*c*) plerumque subsequuntur. Non nunquam tamen febris moderata est, & suppuratio, ut ut lenta, & tarda, bene procedit, perficiturque. Hac absoluta, laudabilis tandem exsiccatio, ut in benignis, contingit, sicque aegri (*d*) servantur, & convalescunt. Ad malignarum discretarum genus referendae mihi videntur Variolae *anomalæ annorum 1670. 71. 72. a* SYDENHAMIO (*e*) descriptae, & *nigræ* ab eodem appellatae. Hae discretae erant, sed plerumque die tertio erumpebant, nec ad eam magnitudinem procedente morbo assurgebant, ut discretae benignae, sed magis exasperabantur *in minori mole*; & praeterea sub diebus ultimis, ubi jam maturuerant, *nigræ* frequentius fiebant. Interdum, paucissimae licet essent pustulae, cum ptyalismo tamen conjungebantur.

Quartum stadium.

Variolæ nigræ Sydenhamii.

(*a*) *Id. l. c. p. 80.* (*b*) *Id. ib.* (*c*) PONTICELLI *l. c.* (*d*) *Id. ib.* (*e*) *Opp. sect. 3. cap. VI. p. 228.*

§. CLXXXII.

Discretæ mediæ naturæ.

Praeterea est quoddam discretarum genus mediae quasi naturae, partim videlicet benignum, partim malignum. In hoc variolae initio eruptionis non modo discretae, verum etiam forma, colore, atque ordinato exitu benignae videntur; neque ullum malignitatis signum in primo stadio eas antecessit, neque postea erumpentes comitatur. At, facta eruptione, novam induunt naturam, malignaeque evadunt. Tunc enim fiunt sessiles, & deprimuntur, imo in marginibus livescunt praeter expectationem. Suppurationis vero stadium ingressae mox exarent, albis apicibus distinctae, atque humore vacuae: nec earum defectionem, aut inanitatem supplet ulla subsidiaria evacuatio; nam ab his abest salivae, aut urinae profluvium, quo in confluentibus morbidi humoris pars exuberans, aut refluens intro, foras ejicitur, neque extremorum supervenit tumor, quo retenta materies utiliter congeri, deponique solet in aliis malignis. Interdum sine magna febri, ut notat (*a*) MEADIUS, & parvo omnino dolore hujusmodi variolae efflorescunt, ut sine periculo esse videantur. Sed specie benignitatis fallunt. Cum enim in tertio stadio maturescere deberent; repente natura quasi deficiente, nulla fit earum suppuratio. Hinc febris exacerbatur, increscitque, & accedente delirio, spiritusque difficultate intra breve tempus aeger interimitur. Non raro peticulis, aut aliis mali moris exanthematibus implicantur, atque interpunguntur; unde malignitatem, qua per se caruissent, necessario incurrunt. Alias eruptione rite finita confluunt, aut mutuo saltem cohaerent, & sic ex discretis, & benignis, quae prius exstiterant, in confluentes, & saepe malignas degenerant. Interdum etiam febris, quae ante eruptionem benigna & mitis fuit, & post eam intermittere, aut certe multum remittere, ut in benignis, visa est; sub finem ipsius eruptionis, jam deposita benignitatis simulatione & vigilias, & de-

liria, & haemorrhagias interdum, aut micturitionem, & reliqua maligniora symptomata sibi adjungit. In hoc tamen genere nec fatum adeo praeceps, nec adeo inevitabile est, ut in variolis primario malignis; nam plures ex eo evadunt. Pauci vero ii, qui morbi vim sustinere nequeunt, plerumque circa diem undecimum, aut duodecimum, qui in confluentibus etiam funestus esse solet, occumbunt (*b*). Quod si quis eorum fortuna servetur, is variolis crudis, & nusquam maturatis, quartum stadium, sive declinationis aegre admodum, & aerumnose longius, & indefinito termino protractum, fere semper moribundo similis (*c*) absolvit.

(*a*) *De Variol. cap. IV.* (*b*) MORTON. *Exerc. 3. cap. IX. p. 107.* (*c*) *Id. ib.*

§. CLXXXIII.

Ad malignum discretarum genus pertinent quaedam variolarum species, quae etsi discretae, & distinctae, nunquam tamen ad suppurationem perducuntur. Harum duplex statuitur differentia, *crystallinarum* videlicet, & *verrucosarum*. Crystallinae a plerisque vocantur illae, quae ab humore quodam tenui, lymphatico, pellucido, acri, suppurationi inepto, imo caustico, & rodente (*a*) conflantur. Hinc a quibusdam *lymphaticae* etiam dicuntur. Has fatemur non semper discretas esse, sed aliquando confluentium modo erumpere, & (*b*) progredi. Sed tum a discretis, de quibus hic differimus, confluentia, & complicatione facile distinguuntur. A *spuriis* etiam *variolis*, cum quibus aliquam crystallinae similitudinem habent (*c*), ut suo loco videbitur, febre continua, & symptomatibus periculosis, & longiore durationis tempore discriminantur. Ad *Crystallinas* porro veluti varietatem quamdam refert MEADIUS *siliquosas Freindii* (*d*), variolas nempe liquore vacuas, sive *vesiculas rotundas, molles, concavas*, inanesque, eo quod humor, qui eas replebat, vel absorptus intro sit, vel ruptione (*e*) effusus, vel copia ptyalismi, ubi is non defuerit, quodammodo (*f*) exhaustus. Altera differentia scilicet *Verrucosarum* complectitur variolas item discretas, sed duras, verrucis simillimas, & supra cutim exstantes, ex densiori, tenaciorique muco (*g*) concretas. Non enim quidquam in eas lymphatici humoris illabitur, aut vacuum spatium ullum cernitur. Sed rubrae, & durae a quarto die ad extremum usque morbi decursum *eamdem faciem, eamdemque figuram* constanter tuentur (*g**). Hae quoque e discretarum ut plurimum genere, & quidem malignarum (*h*) esse solent, & suppurationis incapaces; quamquam non negaverim eas inter benignas interdum, aut spurias recenseri (*i*), sed tum malignitatis signis, febre, & diris symptomatibus aliis, quae discretas malignas exercent, facile carent. Quando vero malignae sunt, nequaquam suppuratione solvuntur, neque in crustas fatiscunt, aut decidunt, sed paullatim (*l*) tantummodo desquaman-

Species discretarum malignarum.

Crystallinae.

Siliquosae Freindii.

Verrucosae.

tur. Pejores cryſtallinis eas exiſtimavit MEADIUS, quamquam id alii negent, quod fortaſſe eas benignas, uti HAENIUS (*m*), viderunt.

(*a*) HAEN. *Diviſ. febr. cap.* 2. (*b*) MEAD. *de Variol. cap.* 2. (*c*) HAEN. *l. c. p.* 99. (*d*) *De quibuſd. Variol. gener. ad Cl.* MEAD. *Ep.* 2. (*e*) MEAD. *l. c.* (*f*) SAGAR. *de Variol. Iglavienſ. p.* 29. (*g*) MEAD. *l. c. p.* 18. SAGAR. *l. c. p.* 29. (*g**) FREIND. *De quibuſd. variolar. gener. ad Cl.* MEAD. *Epiſt.* 2. (*h*) MEAD. *ib.* Exemplum malignarum videre eſt apud FREINDIUM *l. c.* ubi fatalis morbi hiſtoria perdiligenter deſcripta eſt. (*i*) HAEN. *l. c. p.* 92 qui dubitat, an variolae *cryſtallinæ* MEADII, & *ſiliquoſae* FREINDII, itemque *verrucoſæ*, aliaeque ad anomalas, malignaſque vere ſpectent, quia eas terminari ſine moleſtia, & periculo obſervavit. Sed tum benignarum, aut ſpuriarum varietatem eum dumtaxat vidiſſe cenſerem. (*l*) *Idem l. c.* (*m*) *Ibid. p.* 100.

VARIOLAE CONFLUENTES BENIGNAE.

§. CLXXXIV.

Cohærentes. Diſcretas proxime ſequuntur Variolae *confluentes*; ſed inter utraſque medium quaſi locum tenent illae, quae *cohærentes* (§. CLXVI) nominantur. In his puſtulae diſcretarum more prodeunt, hoc a diſcretis tamen diſcrepantes, quod denſo agmine cutim replent, atque ita ſibi mutuo incumbunt, ut plurimis in locis ſe tangant, & quaſi racematim aliae aliis adhaereant. In primis vero ad puſtulas, quae in facie exſtant, reſpicere oportet; nam ab his potiſſimum, non ab aliis in reliquo corpore exiſtentibus *diſcreta*, aut *cohærens*, aut *confluens* variolarum indoles deſumitur. Hinc ſi quae faciem occupant, diſcretae fuerint, etſi reliquis in partibus cohaereant, aut confluant, *diſcretarum* nihilo ſecius naturam retinent: & contra, ſi in facie cohaereant, aut confluant, licet diſcretae alibi appareant, *cohærentium* tamen, aut *confluentium* pravitatem ſequuntur. *Cohærentes* praeterea febrem majorem gignunt, & ſerius, quam diſcretae benignae, ad maturitatem perveniunt; nam valde rarum eſt, eas octavo die ſuppurare, & matureſcere. Hinc tardius etiam in cruſtas areſcunt, & tardius itidem decidunt. Rarius etiam *cohærentibus* ſupervenit ptyaliſmus, qui alioquin confluentium comes fere inſeparabilis eſt, quique a diſcretis, ſaltem benignis, abeſſe generatim ſolet. In univerſum *cohærentes* confluentibus benigniores (*a*) habentur; quamquam & ipſae malignae, & pernicioſae eſſe poſſint, velut nimirum eruptione facta febris vel deſinit, vel continuat, & malignitatis ſymptomata vel abſunt, vel cum ea copulantur. Quia vero propius ad confluentes, quam ad diſcretas ratione numeri, formae, & gravitatis accedunt; idcirco petimus, ut nobis integrum ſit eas ſub uno confluentium genere cum PONTICELLIO (*b*) comprehendere.

(*a*) HAEN. *Febr. diviſ. p.* 98. (*b*) *L. c. cap. IV.*

§. CLXXXV.

Cum igitur confluentes univerſim diſcretis, ſaltem benignis graviores, periculoſioreſque ſint, male hae ita audiunt, ut pro malignis, atque anomalis vulgo reputentur. At non nunquam ſine magno periculo, etſi diſcretis benignis aliquanto graviores, ſuum curriculum abſolvunt, felicique exitu terminantur, ut benignae prae diſcretis malignis, quod ſupra animadverſum eſt, ipſae dici poſſint. Quare ſatius exiſtimo eas dividere in *benignas*, ſive minus perniciosſas, & in *malignas*, ſive perniciosiores. De utriſque autem hic acturum me ordinis ratio admonet, ut initio a *benignarum* expoſitione facto paullatim ad malignas gradus fiat, hac tamen venia, ut multa, quae ad alterutras opportune illuſtrandas pertinent, ſubinde, ubicunque res poſtulaverit, interſerere liceat. *Confluentes. Diviſio in benignas, & malignas.*

§. CLXXXVI.

Tempus contagii, ſive primum ſtadium confluentium benignarum, eodem ferme modo tranſigitur, ac in diſcretis benignis (§. CLXIX), niſi quod febris, & ſymptomata, uti anxietas, aegritudo, vomituritio, vomitus, ſitis, dolor capitis, dorſi, & lumborum, & reliqua ut plurimum ſunt aliquanto graviora; minor vero, aut certe rarior ad ſudores in adultis (*a*) proclivitas, frequentior tamen in pueris diarrhoea (*b*), quae non modo eruptionem antecedit, ſed etiam ab ipſa eruptione per unum, vel alterum diem quandoque protrahitur; quod nunquam in diſcretis SYDENHAMIUS animadverterat. Febris autem etſi a primo ſtatim inſultu aſſidue, & graviter ad eruptionem uſque puſtularum teneat, non tamen acutiſſima eſt, neque ea virium dejectione, aut ſpirandi difficultate, aut mentis perturbatione, aut pulſuum parvitate, & debilitate ſtipatur, quam in diſcretis malignis (§. CLXXVIII.) memoravimus. Imo facta eruptione, mox aliquantum miteſcit, quaſi inducias datura, & ſaepe, ut in diſcretis benignis, matutino praeſertim tempore intermittit ad ſuppurationis uſque ſtadium. Tunc vero reſurgit quidem iterum, ſed, pure confecto, mox evaneſcit, & ceſſat. Contra in confluentibus malignis aſſidua eſt, & veſpertinis, nocturniſque horis cum omnibus ſymptomatibus exacerbatur, intenditurque (*c*) non leviter. Quod probe animadvertendum eſt; nam ex hoc potiſſimum ſigno variolarum benignitas, aut malignitas manifeſtatur. Abſunt demum a confluentibus benignis in hoc ipſo ſtadio *contagii* peticulae, maculae lividae, atque exanthemata miliaria, itemque tremores, ſubſultuſque tendinum, qui malignas ſive diſcretas, ſive confluentes plerumque antecedunt.

Confluentes benignae quales in primo ſtadio.

Quales in ſecundo, & in tertio.

(*a*) SYDENH. *l. c.* (*b*) *Id. ib.* HAEN. *Diviſ. Febr. p.* 95. 96. SCHACHT. *Inſtit. med. pract. cap. XIII.* §. *V.* (*c*) SYDENH. *l. c.*

§. CLXXXVII.

Secundum stadium earumdem.

Quo differunt a malignis.

Tertio die ineunte, imo etiam citius eruptionis stadium incipit, & longius quam in discretis praesertim benignis producitur. Quo vero maturius variolae erumpunt, eo etiam magis confluere, & copiosiores esse (*a*) consueverunt. Interdum eruptio differtur ad diem usque quintum, sextum, aut septimum, & ultra etiam, sed malo semper omine; idque in confluentibus praesertim malignis accidit. Natura enim tum aut debilior, aut morbi malignitate oppressa, aut aliquo dolore non vago, nec versatili, qui minus periculi habet, sed defixo, & stabili, puta in lumbis nephritici aemulo, aut in lateribus pleuritico simili, aut in articulis, aut in ventriculo cum ingenti aegritudine, & vomitu, arthritidem, cardialgiam, aut colicum affectum imitante excruciata, & quasi compressa aegre eruptionem molitur, seriusque consequitur. Ceterum multae prodeunt, jam ab ipso exortu implicatae, aut cohaerentes, aut confluentes. Quandoque fit, ut prima apparitione distinctae, & discretae appareant, sed mox ipsae vel una cohaerent, vel in latiores vesiculas coalescunt, & confluunt. Generatim parvae admodum, & magis minutae, quam in discretis, atque ita crebrae, & densae cernuntur, ut primo intuitu inter initia non facile eas a morbillis, aut ab erysipelate distinguas. Ab utroque tamen exanthematis genere discernuntur reliquis signis erysipelatis (§. XV), aut morbillorum (§. CX) propriis deficientibus, praesentis epidemiae consideratione, & paullo post manifestiori vesiculari, variolosaque conformatione. Si igitur hujusmodi pustulae faciem, veluti confertissimae arenulae, contegant, licet in reliquo corpore discretae, & paucae reperiantur, non ideo tamen a confluentium natura, & gravitate desciscunt, aeque ac si magna frequentia omnia membra afficerentur. Contra si truncum, & artus crebrae, & densae occupent; quae vero in facie efflorruerunt, rariores, majoresque fuerint, magis ad discretarum benignitatem accedunt, tutioremque morbum significant. Magnitudo enim morbi, & benigna, aut maligna confluentium natura aestimanda potissimum est, ut supra dictum est, ex numero, & qualitate variolarum, quae faciem corripiunt. Facta eruptione, ni febris cum suis symptomatibus cesset, ut in discretis benignis, plerumque tamen, ubi confluentes vere benignae sunt, plurimum remittit; at si malignae, ne remittit quidem (*b*).

(*a*) SYDENH. *l. c.* HAEN. *l. c. p. 96.* (*b*) SCHACT. *l. c. cap. XXI.* HAEN. *l. c.*

§. CLXXXVIII.

Eruptio confluentium quaenam habeat cum malignis & benignis communia?

Variolae igitur confluentes postquam in cutem prodierint, de die in diem mole augentur; sed vix unquam ad eam magnitudinem assur-

gunt, ad quam difcretae perveniunt, fpeciatim eae, quae faciem obfederint. Mutuo enim inter fe communicantes veficularum rubrarum inftar univerfam faciem operiunt, & brevi deinde latam pelliculam albidam repraefentant, quae toti vultui veluti agglutinata adhaeret, parum fupra cutim (*a*) prominens. At quo longius a facie defcenditur, puftulae fenfim paullo majores fiunt, fic ut omnium maximae in manibus, & pedibus exiftant, femper tamen difcretis minores. Liquorem continent aquofiorem, tenuioremque, qui permoleftum acritate fua pruritum creat. Facies univerfa citius, quam in difcreto benigno genere, intumefcit (*b*). Infantes, & pueros fere femper alvi fluxus premit, adultos * vero ptyalifmus, qui ftatim cum ipfa eruptione exorditur (*c*), vel faltem poftridie, aut biduo exacto fupervenit, fereque conftans confluentium in adultis fymptoma cenfetur; quamquam in his interdum, ut verum fatear, omnino deficiat, quemadmodum fere femper deficit in difcretis (*d*). Ptyalifmo autem ifto humor tenuis effluit, atque ad aliquot dies, nempe ad fuppurationis ufque tempus ad minimum ita ubertim exftillat, ut multa linteola tam die, quam nocte madefiant. Atque haec quidem confluentium omnium, five benignae fint, five malignae, communia exiftimantur. Alia autem quae in hoc ipfo fecundo ftadio variolis confluentibus tribuuntur fymptomata, uti phrenitis, coma, peticulae, puftularum nigredo, narium haemorrhagiae, menftruorum intempeftivus fluxus, haematuria, five mictus cruentus, ifchuria, five urinae fuppreffio (*e*), & tetra hujufmodi fymptomata, vix in confluentes benignas unquam cadunt, cum earumdem, fed malignarum propria pene fint, ut poftea oftendam.

Quaenam malignarum magis propria?

(*a*) SYDENH. *l. c.* (*b*) *Id. l. c.* HAEN. *l. c. p.* 97. SCHACHT. *l. c.*

* Cl. SAGARIUS (*Epid. Iglavien. ann.* 1776. *pag.* 17.) vidit etiam in pueris ptyalifmum huic ftadio non nunquam fupervenientem, frequentius vero tertio ftadio. Sed malignae admodum erant variolae in illa conftitutione. Saliva autem, quae tum excernebatur, acerrima, & fere cauftica erat, & ni cito expueretur, maxima mala inferebat. Nam deglutita dolores, & anxietates primum; deinde convulfiones, & mortem progignebat.

(*c*) SYDENH. *l. c.* (*d*) HAEN. *l. c. pag.* 97. SCHACHT. *l. c.* (*e*) *Id. ib.*

§. CLXXXIX.

Die porro circiter octavo ab inchoata (*a*) eruptione, nempe die totius morbi nono, decimo, aut undecimo, modo decimo quarto, modo decimo fexto, prout citius, aut ferius variolae prodierunt, incipit tertium ftadium, five fuppurationis. Sed quo tardius hoc evenit, eo pejus. Tunc, fi benignus eft morbus, puftulae maturefcunt, pufque conficiunt; fed non multum elevantur, neque in faftigium attolluntur, ut difcretae benignae folent. Ac quo minus confluxerint, atque adeo quo benigniores exftiterint, eo citius maturitatem affequuntur, & magis

Tertium earum ftadium.

Quid in benignis, quid in malignis accidat.

flavescunt. Contra si malignus, vix unquam perfecte suppurant, & planae, depressaeque manent; & prout gravior, atrociorque fuerit, eo magis subfuscum colorem induunt, & lentius, si sibi relinquantur, pure replentur. Pellicula vero illa albida, de qua supra (§. CLXXXVIII) retuli, asperior tactui redditur, sensimque non flava, ut in benignis, sed fusca (b) evadit, & tenditur. Interim saliva viscidior, & crassior facta, quod plerumque in regularibus die undecimo accidit, aegerrime profluit, & difficillime excernitur; ideoque suffocationem aegro intentat. Hinc aegri anxii fiunt, & siticulosi; vehementer subinde tussiunt inter bibendum, quod potus in laryngem delabitur, & tussi sic excitata per nares rejicitur; vox raucescit; somnolentia, & stupor accedit, & ptyalismo penitus suppresso facies detumescit, & subsidit, eodemque saepe die, nimirum undecimo, pallidiore cute, & anhelosa reddita respiratione cum placida mentis aberratione mors celerrima, & quasi repentina vitam abrumpit. Scire vero oportet, ptyalismum qui circa hoc suppurationis tempus, ut dixi, sisti solet, non nunquam post unum, vel alterum diem veluti postliminio reverti, & redintegrari feliciter. Quoties vero ipse non revertitur, nihil sane, ut modo dixi, est ejus cessatione perniciosius; nisi ejusmodi evacuationis defectum suppleat faciei tumor persistens, aliquam materiae variolosae portionem retinendo, impediendoque, ne ad interiora convertatur, aut nisi id, quod per ptyalismum excerni debuit, ad manus, pedesque transferatur, tumorem ibi salubrem excitans, imminentemque perniciem avertens. Non enim propere nimis, nec repente facies detumescat, oportet, sed paullatim; sic, ut ad aliquot adhuc dies ejus tumor permaneat; eique cessanti manuum, & pedum tumor succedat, necesse est; si aegri vita in tuto posita (c) dicenda sit. Quod si & ptyalismus desistat ex toto, & facies justo citius subsidat, nec manus, nec pedes in eorum locum tumefiant, unica spes est in largo urinae, aut alvi profluvio, quo noxia variolarum materies extra feratur; ut in confluentibns benignis, & regularibus plerumque contingit. Quemadmodum ergo magnum momentum habet ad laetum variolarum exitum in adultis ptyalismus, si copiosus, facilis, & diutinus sit; sic in infantibus, & pueris, dum variolis confluentibus laborant, plurimum ad id confert diarrhoea, quae etsi non ita mature eos interdum invadat, ut adultos salivae fluxus; quocumque tamen tempore accesserit, ad finem morbi usque produci salutariter solet, nisi improvide per artem sistatur. Sisti vero haud debet, nisi profusior, & vires dejiciens. Utraque enim evacuatio, nempe ptyalismus adultis, diarrhoea infantibus, ac pueris non minus necessaria in hoc morbo videtur, quam pustularum praesentia, & maturatio, & faciei ipsius, manuumque, aut pedum tumor.

De ptyalismo non nulla.

De faciei tumore.

(a) HAEN. *l. c. p.* 97. (b) *Id. ib.* SYDENHAM. *l. c.* (c) SYDENH. *l. c.*

§. CXC.

§. CXC.

Maturatione, ut indicavi (§. CLXXXIX), incipiente, febris plus minus ingravescit, prout variolae frequentiores, copiosioresque sunt, & prout magis, vel minus confluunt, aut benignior earum natura est. Non enim a sola suppuratione, ut in benignis discretis, pulsus aliquantulum concitatur, & increbrescit, sed febris vehementius movetur, nec finita suppuratione evanescit. Attamen, quoniam hujusmodi febris numero (*a*) pustularum respondet, qui numerus ingens in confluentibus est, magna ex parte ab earum suppuratione proficisci videtur, aut certe a puris, ichorisque, quo illae scatent, copia, & in sanguinem refluxu. Addunt etiam non nulli retentae, cohibitaeque cutaneae expirationis concursum, nec sine veri specie, quia universa cutis pustulis obsita exspirare vix quidquam potest. Praeterea probabile est, cum febris ista interdum etiam sine magna * suppuratione invalescat, & trahatur, a materia variolosa in sanguine relicta originem ducere, quod fortasse non omnis a cute excipi potuit, aut vitae vires ad eam penitus expellendam non valuerunt. Id saepe subsequentes pustularum eruptiones declarare videntur. Haec febris *secundariae* nomen recipit, & modo inflammatoriam indolem, modo putridam ostendit pro varia sanguinis, temperamenti, aetatis, habitus, anni temporis, & constitutionis epidemicae ratione. Gradu vero majori, vel minori invalescit secundum majorem, vel minorem caussarum numerum, & vim. Protrahitur ipsa etiam ad initium quarti stadii, in quo universa facies crusta densa, & plus minus fusca obtegitur, sub qua pus latitat, & fluctuat. Pus istud resorptum non modo febrim fovere videtur, ut supra posui; verum etiam in nobilissimas interiores partes metastatice migrat, ibique haerens periculosissimos morbos generat. Quod vero in ambitu exteriore corporis subsistit, subjectas cuti partes, atque in primis telam adiposam, cujus adeps fere totus computrescit **, erodit, saepe ad ossa usque sic, ut in his caries, & spinae ventosae interdum oriantur. In artubus interea rumpuntur pustulae, nullam exsiccationem adeptae; imo dorsum, aliaeque partes cuticula exutae nudam vivamque cutim exhibent.

Febris secundaria tempore suppurationis.

(*a*) SYDENHAM. *l. c.*

* Supra (§. CLXXXIX.) monui, variolas confluentes eo periculosiores esse, quo serius, difficiliusque ad suppurationem perveniunt. Ad hoc maxime respiciens SYDENHAMIUS tres confluentium species constituit, *mitissimas* nempe, in quibus die a primo morbi insultu undecima *febris secundaria* accedit, partim ex suppuratione incipiente, partim ex resorpto pure orta; *mediocres*, in quibus die decima quarta suppuratio tantum incipit; *crudissimas*, quae ad suppurationem dumtaxat die decima septima perveniunt. *Dissert. epist. p. 405.*

** Pinguedinem in variolis hujusmodi corrumpi, atque in pus transmutari adeo perspicuum est, ut pus variolosum ad flammam incendi, atque exardere viderit HALLERUS. *Histor. variol. ann. 1735.*

§. CXCI.

Quartum stadium. Tandem cuticula tam in facie, quam alibi latioribus laminis desquamatur; vel crustae crassiores secedunt, & delabuntur; id quod die decimo septimo, vel vigesimo, vel etiam serius quandoque (*a*) contingit. Crustis, aut squamis delapsis rubicunda subter manet cutis, cui mox albicans pellicula succrescit; qua pariter desquamata nulla quidem scabrities in vultu percipitur, sed paullo post illam excipiunt squamulae furfuraceae indolis admodum erosivae, quae non solum foveas plus minus altas pro erosionis majoris, vel minoris modo relinquunt, verum etiam faciem foedioribus, quam solent discretae, in primis benignae, cicatricibus (*b*) deturpant. Pus etiam resorptum quandoque per urinas, quandoque per alvi fluxum excernitur; quandoque parte sui aliqua in cellulosa tela hic illic congeritur, & abscessus, aut phymata rubra, dolentia, & cito in abscessum desinentia efficit; quae opportune, matureque sectione aperta pus verum, aut saniem copiosam, interdum acrem, & erodentem effundunt. Idque plerumque crustis jam delapsis, variolisque finem adeptis evenit, febre interim non penitus discussa, sed mitiori reddita, & remittentis in modum adhuc accessiones habente, donec & ipsa paullatim evanescit. Non nunquam variolis jam exsiccatis, & delapsis aliae quaedam minutiores, & distinctae variolae succedunt morbidi contagii reliquias ad cutim proferentes, quas variolas *secundarias*, aut *repullulantes* vocant. Sed multa ex his, quae modo exposita sunt, cum variolis etiam discretis mali praesertim moris communia (*c*) esse solent.

Variolæ repullulantes.

(*a*) HAEN. *l. c. p. 97.* (*b*) SYDENH. *l. c.* (*c*) SCHACHT. *l. c.* §. *XXXIV.*

VARIOLAE CONFLUENTES MALIGNAE.

§. CXCII.

Confluentium variolarum, quas *benignas*, sive *minus perniciosas* vocavimus, descriptionem dedimus. Fieri non potuit, quin in ea malignarum quoque mentionem subinde haberemus, ut utrarumque symptomatibus, & notis una collatis clarius singularum differentia patefieret. Insunt enim cuicunque variolarum confluentium generi quaedam malignitatis quasi semina, & benignarum, malignarumque extrema ita se attingunt, ut maxime ardua res sit utras perspicue discernere, nisi *minus*, ut ita dicam, *perniciosæ*, sive *benignæ* cum *perniciosioribus*, sive *malignis* mutuo conferantur, comparenturque; quod supra quidem a nobis praestitum sane est. Nunc vero, ut melius inter utrasque discrimen liqueat, confluentes malignas specialiter, & distincte persequemur, retento

malignitatis eo ſignificatu, quem alibi (§. VI.) jam expoſui, & quo uti deinceps mihi liceret, efflagitavi. Cum autem pleraque ſigna, quae ad malignas variolas pertinent, a nobis ſupra pluribus in locis memorata ſint, & ibi praecipue, ubi variolae diſcretae malignae (§. CLXXVIII & *ſeqq.*) expoſitae fuerunt; cumque multa in deſcriptione variolarum confluentium benignarum (§. CLXXXIV & *ſeqq.*) obiter quidem, ſed appoſite hic illic interſperſerimus, quae ad confluentes malignas diſtinguendas plurimum faciunt, ea cuncta huc revocanda exiſtimo, utpote his apprime ſpectantia, ne praeter neceſſitatem quae jam tradita, & communia ſunt, hic repetantur ad nauſeam. Qua de cauſſa etiam praetermittam referre, qua ratione confluentes malignae invadant, erumpant, progrediantur, & ſuppurent, & exſiccentur; cum jam iſta, quoad utriſque communia ſunt, in benignarum confluentium recenſione ſatis comprehenderimus. Satius igitur erit quaſdam confluentium malignarum ſpecies, ſive differentias malueris, quales a medicis peritiſſimis obſervatae fuerunt, breviter deſcribere; quo equidem confectum iri ſpero, ut omne confluentium malignarum ingenium per ſuas notas, & proprietates facile cuique pateat.

§. CXCIII.

Ordior autem a peſſima, pernicioſiſſimaque omnium *malignarum confluentium* ſpecie, quam diligentiſſimus ſcriptor MORTONUS vivis expreſſit (*a*) coloribus, prout ſuis ipſe oculis eam vidit. In primo ejus ſtadio aeger vix, quod ad pulſum ſpectat, febricitare videtur, dum interim in ſummo languore verſatur; arteriarum micatus, ut ut celeres, ſunt tamen debiles, & parvi; urinae tenues, clarae, & aqueae; lipothymiae languorum, & hyſtericarum ſuffocationum inſtar ſaepe recurrunt; dolor capitis, & lumborum atrox, acutus, & plane ſpaſmodicus torquet; ſitis vero exigua eſt, & calor moderatus; nauſea, vomitus, atque aegritudo praeter conſuetudinem fere nulla, quibus ſymptomatibus ſi addantur reliqua malignarum ſigna, uti fluxus ventris debilitans, vigiliae pertinaces, tendinum ſubſultus, aut aliae ſpaſticae affectiones, coma profundum, peticulae, aut maculae purpureae, aut nigrae in ſumma cuti, aut miliaria exanthemata pellucida, & veluti cryſtallina in collo & pectore, itemque largae haemorrhagiae vires magis magiſque proſternentes, nulla amplius fallax mitioris morbi in reliquis imago incautos decipiet. *Prima ſpecies confluentium malignarum.*

(*a*) *Exercit. 3. cap. VII. p. 59.*

§. CXCIV.

Secundi ſtadii initium facit ipſa variolarum eruptio, quae modo praematura eſt, ut plerumque in confluentibus evenire ſupra jam dixi (§. CLXXXVII), vel tardior, quam in diſcretis, aut confluentibus be- *Ejus alterum ſtadium.*

nignioribus. Sub ipſa autem puſtularum eruptione, quae minus certe conſpicuae ſunt, mox univerſa cutis momento fere temporis rubore eryſipelatode, atque altius penetrante ſuffunditur, atque intumeſcit. Qui rubor toto triduo, quo eruptio abſolvitur, perſtat aſſiduus, aequalis, atque immutabilis, ſi excipias faciem, & labia, in quibus tumor iſte toto hujus ſtadii curſu magis magiſque increſcit, manifeſtiorque fit ad primum uſque maturationis diem. At protinus ab incepta hujuſmodi eruptione Natura, quae jam languida erat, propemodum fatiſcit, viribus penitus deſtituta; febris nullo modo remittit, ſed perſiſtit ut antea, aut etiam, quod ſaepius incidit, ingraveſcit cum deliriis, vigiliis, haemorrhagiis, aliiſque terrificis ſymptomatibus, quae omnia invaleſcunt ad fatalem uſque diem, qui in hoc effreni, ac funeſtiſſimo genere non differtur ultra hujus ſtadii finem, aut, quod longiſſimum eſt, non ultra initium ſtadii ſequentis, ſive primum, vel alterum ſuppurationis diem. Tum vero ante appropinquantem interitum univerſa cutis, ſed praeſertim faciei, plumbeo, alboque colore foedata pergamenae chartae ſpeciem exhibet, viſu horridam. Haec porro peſſima variolarum ſpecies, quae vix ullum indicato tempori ſuperſtitem (*a*) relinquit, rariſſime obſervatur, & non inepte dici poſſet *eryſipelatodes*.

Hæc ſpecies dici poteſt eryſipelatoſa.

(*a*) MORTON. *l. c. p. 79.*

§. CXCV.

Species altera, ſive prioris varietas.

Quod in ſuperiore modo (§. CXCIII. CXCIV) deſcripta ſpecie toti, univerſaeque cuti obvenit, hoc in altera, quam deſcribere inſtituo, ſoli vultui contingit. In hac enim ſola totius faciei cutis aequali, plano, & eryſipelatoſo tumore craſſeſcit, atque attollitur; dum in artubus, & trunco corporis exanthemata varioloſa ſunt ferme diſcreta, colore tamen, magnitudine, & figura a diſcretis regularibus, & benignis non parum diſcrepantia. Colorem enim habent, qualem morbilli, ſed minus vividum; figuram incertam, & magnitudinem multo minorem. Hinc primo eruptionis die a morbillis non diſtinguuntur variolae iſtae, niſi duritie quadam renitenti. Secundo, & tertio depreſſae, & ſeſſiles adhuc remanent, & vix, aut ne vix quidem acumen proferunt, nec in faſtigium elevantur. Interim colore quaſi liveſcunt, non ſecus, ac in iis ſanguis ſtagnaret, atque immotus conſiſteret. Primo demum ſuppurationis die faciei cutis albeſcere chartae pergamenae inſtar, ut in priore ſpecie, conſuevit, morte paullo poſt ſubſequente, aeque ac in toto corpore variolae confluxiſſent (*a*). Haec ſpecies *morbilloſa* dici poſſet; eſtque aeque maligna ac ſuperior, ſed frequentior, & magis obvia. Hujus propemodum generis fuerunt variolae *confluentes anomalæ ann. 1670. 71. 72*, quas Londini ſaevientes vidit SYDENHAMIUS (*b*). Quia tamen diſcrimen aliquod inter haſce, atque illas MORTONI intercedit, idcirco harum quoque deſcriptionem adjiciam. Secundo vel tertio die ſe primum exſerebant

Morbilloſa.

ſpecie tumoris ſubrubri, atque uniformis, vultum omnem contegentis, eryſipelate quidem denſioris, nullo fere viſibili puſtularum diſcrimine. In reliquo corpore ſparſim cernebantur quaedam latiora ſpatia innumeris prope puſtulis rubris, & acribus in unam coaleſcentibus conſperſa, inter quae in femoribus potiſſimum veſiculae ſatis conſpicuae, iis quas ignis excitat, perſimiles, ſero limpido plenae eminebant. His ſubinde diſruptis, & ſero copioſe effuſo, nigra & veluti ſphacelo affecta caro ſubter apparebat. Quando dirum hocce ſpectaculum occurrebat; rarum enim erat, & tum ſolum obvium, cum ferocius epidemica conſtitutio debacchata eſt; non diu poſt aegri mortem obibant. Ceterum die undecimo ſubrubrum faciei tumorem hic illic primum excipiebat alba pellicula ſplendens, quae mox toti vultui obducebatur. Ex hac alba pellicula brevi poſt materia quaedam ſplendeſcens, in cruſtas deſinens colore ſaturate rubro concreti ſanguinis ſpeciem referente, qui matureſcente puſtula ad nigrum magis in dies vergebat, donec tandem tota facies, quaſi fuligine tincta, atra appareret. In hac peſtilitate qui gravius, & ferocius aegrotabant, paucis ab eruptione diebus, ut dixi, interibant. Reliqui non undecimum diem, qui communiter confluentibus malignis extremus eſt, ſed decimum plerumque quartum, aliquando etiam decimum ſeptimum, niſi malo regimine mortem acceleraſſent, fatalem experiebantur. Quem ſi effugiſſent, res in tuto erat. Febris, & ſymptomata omnia, quae vel praecedebant, vel comitabantur hanc luem, ſolito graviora erant, & manifeſtiora igneae cujuſdam, & cauſticae conflagrationis indicia exhibebant. Major quoque ſolito erat ad ptyaliſmum proclivitas. Puſtulae vero mole longe minores, ſed ita ardentes efferataeque, ut *non facile, ubi primum apparebant, ab eryſipelate quis eas diſcreverit, vel etiam a morbillis.* Cruſtis demum decidentibus ſuccreſcebant furfures diutius haerentes, foedioraque ſtigmata cuti inuſta relinquentes. Tempore eodem dyſenteria epidemice urbem peragrabat. Ab hac interdum variolae in primis regimine calidiore provocatae ſtipabantur, quod notandum erat, ne quis credat proprium variolarum ſymptoma fuiſſe.

(a) MORTON. *l. c. p. 80.* (b) *Oper. ſect. 3. cap. VI. p. 229.*

§. CXCVI.

Quae ſequitur variolarum confluentium ſpecies, maligna item eſt, ſed minus feralis. In hac variolae confertim erumpunt, parvae admodum, & quaſi diſcretae, ſed ubique, non excepta facie, cohaerentes, & ſine ordine diſpoſitae. Hae quoque, poſtquam eruperint, toto reliquo eruptionis ſtadio, nunquam acuminantur, ſed cutim tantummodo, veluti urticarum ictus, exaſperant. Initio vero tertii ſtadii, ſive ſuppurationis albeſcunt & ipſae, & ſic confluunt, ut ſpeciem albidae cujuſdam *Tertia ſpecies.*

telae, praesertim in facie, exhibeant. Hae quamvis binis prioribus minus perniciosae, utpote quae facilius suppurant, atque exsiccantur, egent tamen ptyalismo protracto, urinae copia, atque extremorum diutino tumore, ut in salutem terminentur. Sin vero ptyalismus, qui a prima mox eruptione incipere solet, justo citius sistatur; aut eum in suppuratione suppressum non suppleat uberior urina, aut alvi fluxus, aut sudor largus, atque universalis, aut harum evacuationum quodammodo vices gerat citus, & permanens extremorum artuum tumor; vix quisquam ad decimum quartum, aut decimum quintum morbi diem vitam (*a*) producit.

(*a*) *Id. ib.*

§. CXCVII.

Quarta species; sive variolæ sanguineæ.

Quarto loco referam illam variolarum confluentium & malignarum speciem, quas *sanguineas* vocant. Sunt enim vesiculae sanguine veluti plenae, quae modo livescunt, modo maculas lividas conjunctas habent, aut purpureas intervallis liberis interspersas. Tales vero vel jam ab ipso initio apparent, videlicet minuta tubercula atro sanguine plena repraesentantes, iis profecto simillima sugillationibus, quas cutis aliqua particula forcipe comprehensa, & vexata relinquit: vel tales processu tantum morbi evadunt, cum nempe variolae confertim jam natae, tertio vel quarto ab eruptione die, quo suppurare deberent, nequaquam tum suppuratum eunt, sed lividae, & subcruentae fiunt, maculis simul nigris, vibicibus, vel peticulis per totum corpus obortis; quae nihil aliud esse videntur quam parvae quaedam gangraenulae, plerumque intra unum vel alterum diem sequuturam mortem significantes. Tunc temporis saepissime sanguis sic diffluit, liquatur, & corrumpitur, ut ex ore, naribus, oculis, vel ex quocunque alio corporis meatu, renibus praesertim, vesica, uterove quam attenuatissimus prorumpat. Atque id quidem non solum in eo, quod dixi, suppurationis stadio, verum etiam in duobus prioribus quandoque (*a*) usuvenit. Variolas hasce *sanguineas* brevi livescentes cum mictu sanguinis copiosissimo semel vidit HAENIUS, quinto morbi die (*b*) jam lethales. Si quis eas *gangrænosas*, & *putridas* vocare malit, praesertim cum livent, & nigras phlyctaenas imitantur, jure eum quidem facturum ego putaverim.

Sanguineæ dicuntur etiam gangrænosæ & putridæ.

(*a*) MEAD. *de Variol. p. 18.* & SYDENH. *Differt. epistol.* (*b*) *Febr. division. p. 100.*

§. CXCVIII.

Descriptio putridarum confluentium Halleri.

Putridae certe, & malignae fuerunt variolae confluentes plerumque cum peticulis, interdum cum exanthematis miliaribus, imo etiam non numquam cum utrisque complicatae, quas grassari vidit magnus HALLERUS anno 1735. *Jam pluribus annis*, ut ipse narrat (*a*), *quieverant*

variolæ, ſparſim paucis moleſtæ, & benignæ. Annus 1735 tota parte priori humidus, pluvius, & adeo aquilonius fuit, ut tota æſtate tonitru ſemel aut bis ſit exauditum, raro certe hiſce in terris exemplo, & aquarum eluviones paſſim factæ ſint. --- Martio menſe prodierunt variolæ diſcretæ, &, ut in noſtra regione plerumque, benignæ. Auctus paullatim ægrotantium numerus, & majo, junio, auguſto menſe plane inſolitus fuit, & pauci omnino homines immunes manſerunt, qui prius id tributum naturæ non dependerant. Septembri morbus languere coepit, & paullatim ceſſit febri miliari. Æſtivis menſibus variolæ confluentes frequentes fuerunt, neque raro erumpentibus ſupervenerunt maculæ nigræ, & in adultis ægris exanthemata miliaria. Plurima ergo funera elata ſunt, & *gravius ægrotantium pauci evaſerunt*, *iique poſt longum demum tempus. Gravius, diutiuſque* ii laborarunt, ſolique *maculis nigris infeſtati* fuerunt, *qui* medicamentis, & victu calidioribus *morbum corruperant. Erumpebant maculæ nigræ ſimul cum confluentibus variolis die morbi quarto*, *quintove, ab eruptione adeo ſecundo, tertioque, copioſæ, planæ, ad duas lineas latæ*, *ex coeruleo nigrae*, *ſaepe atramento nigriores. Eas præcedebant acres dorſi dolores, pleuritica puncta, ſanguinis ſputum: excipiebant deliria, tuſſis ferox, & octavo die, nonoque ſubſidentia puſtularum funeſta. --- Aderat ſumma humorum alcaleſcentia, inde fœtor horridus tum puſtularum, tum animæ ægrotorum.* Qua ratione vir ſummus a tam terribili malo ſuos aegros ſervaverit, dicemus poſtea, ubi de variolarum curatione ſermo habebitur.

(*a*) *Opuſcul. patholog. p. 112. Lauſann. 1755.*

§. CXCIX.

Confluentium quoque malignarum ſpecies interdum ſunt *Cryſtallinæ*, ſive *lymphaticæ*, itemque *ſiliquoſæ*, de quibus ſupra (§. CLXXXIII) memoratum eſt. SAGARIUS in ferali illa Iglavienſi Variolarum epidemia, quam memoriae ſcripto prodidit, *plures confluentes lymphaticas ſibi adjacentes* interdum coiviſſe *in veſicas magnitudine nucis myriſticæ, vel Jovis*. Has *ſiliquoſas* alii vocant, ipſe *bullatas*. *Raro* eas *lympha aquea pellucida*, *ſed plerumque ſemiopaca candida*, *aut ſubopaca gilba, vel pulla* repleri *penitus* vidit, *aut quod ſæpius contigit, flaccidas vacuas* invenit. Praeterea teſtatur, ſe nunquam *bullatas iſtas* ſolas per ſe in ullo aegrotante reperiſſe, *ſed inſeminatas verrucoſis, herpetoſis, purulentis ſeorſim*, *vel omnibus ſimul* (*a*). Concedit tamen, ſtadia omnia in eis de more fuiſſe longiora, & in primis illud, quod dicunt, ſuppurationis, ſi hoc nomine tamen dignum eſt, cum nulla ſuppuratione terminetur. Ampullae enim vel a lympha contenta exeſae, atque arroſae, vel diſruptae morbo finem faciunt (*b*). Mirum ſane eſt, quod non nulli ex variolis lymphaticis una cum *ſuppuratoriis* decumbentes, qui

Sexta ſpecies ſive confluentes cryſtallinæ.

ignavi, & fui quafi *incurii* jacebant fine febri, fine ullo faciei tumore; & fine ullo ferme ptyalifmo, repente ex latente cauffa occumbere interdum vifi (*c*) funt. Probabile eft, id ex metaftafi humoris variolofi intro verfi eveniffe.

(*a*) *Differt. de Variol. Iglav. p. 10.* (*b*) *Id. ib. p. 18.* (*c*) *Id. ib. p. 21.*

§. CC.

Harum fpecierum fymptomata in fecundo ftadio.

Omnes autem memoratas hafce fpecies (§. CXCIII ad CXCIX) poft variolarum etiam eruptionem febris continua mali moris cum pulfu debili, & crebro, aut celeri, lingua arida, calore ad tactum non magno, deliriis, comate, pervigilio, fubfultibus tendinum, aliifque id genus perniciofis fymptomatibus per totum fecundum ftadium profequitur: non enim poft eruptionem, quod jam notavi (§. CXCIV.), ipfa ceffat, aut remittit, uti in benignis, aut mediam naturam (§. CLXXXII) habentibus (*a*). In his aeque ac in reliquis confluentibus niti folet Natura fe ab variolofo veneno, affimilatifque per ipfum humoribus liberare vel ptyalifmo, vel diarrhoea, vel fudoribus, vel urinae profluvio: verum non femper fuo fine potitur; nam faepenumero in inutilem, ac crebrum mingendi conatum omne ejus ftudium refolvitur, fubfequente demum Ifchuria lethifera.

(*a*) MORTON. *l. c. p. 81.*

§. CCI.

Quando fub benignarum fpecie ludunt.

Species feptima.

Confluentes mediae naturae.

Species octava.

Quando vero variolarum benignarum (§. CLXXXVI. CLXXXVII) more invadunt, erumpuntque, quod interdum fit, & fallacem quodammodo fpeciem affumunt; abdita tamen earum malignitas manifeftatur ab efferato alvi fluxu, fudore colliquante, deliriis, agrypnia, aliifque malignis fymptomatibus, aut peticulis, veficulifve miliaribus interftitia variolarum occupantibus, quae, uti jam diximus (§. CLXXX) fecundo faltem ab eruptione die in collo, pectore, brachiifque fe exferunt. Praeterea quemadmodum difcretas variolas mediae inter benignas, & malignas naturae interdum exiftere (§. CLXXXII) fupra comprehenfum eft; fic confluentes ejufmodi quandoque funt, ut medium inter benignas, & malignas locum teneant. In his eruptio non adeo cita, & prompta eft, & natura ad fecundum, aut tertium fere ab incepta eruptione diem dubio pene marte dimicare videtur. Interea febris in eodem quafi ftatu manet cum vigiliis, delirio, aliifque fymptomatibus, quibus in primo jam ftadio ftipabatur. At poft hujufmodi fpatium, naturae vi fuperante, febris intermittit, vel faltem cum omnibus fymptomatibus manifefto remittit; pulfus, calor, atque appetitus ad naturalem prope modum redeunt; verum cum variolofa materies non omnis fecreta, atque expulfa fit, partim ex hac cauffa, partim ex incipiente fuppuratione puftularum in tertio

in tertio ſtadio febris invaleſcit, reſurgitque in continentis acutae ſpeciem, quae tamen ultimo demum ſtadio in remittentem, & mitiorem commutatur. Quia vero in ſecundo ſtadio non univerſa varioloſa materies ad cutim, ut animadverſum ſupra eſt, propulſa eſt, atque adeo febris non omnino ceſſavit; idcirco recentia quotidie exanthemata varioloſa hic illic erumpunt. Non enim in hac ſpecie uno, eodemque die, ut in diſcretis, & benignis, puſtulae cunctae una prodeunt, ſed primo faciem & manus, ſecundo brachia & truncum, demum crura & pedes pervadunt. Imo interdum, trunco corporis praeterito, ſola facies, atque artus variolis admodum frequentibus, & fere cohaerentibus obruuntur. Aliquando etiam inter puſtulas primum ortas aliae atque aliae recentes ſuccreſcunt, ſic ut quae primo die diſcretae, & diſtinctae cernebantur, tertio mox die confluant, aut cohaereant, magnitudine, & forma plane incertae, & variae, nec probe rotundae, nec colore vividae, ut regulares. Sequentibus porro diebus lentius etiam ſuas baſes protendunt, aegriuſque acuminantur, quodammodo ſeſſiles, & depreſſae, tactuique minus renitentes. Tertio autem eruptionis die, antequam recrudeſcat febris, ſupervenit ptyaliſmus ſine ullo tamen, praeſertim ſi aeſtas ſit, exanthemate in faucibus, & tonſillis, aut ore, quod ſalivae fluxum proritet; ſi contra hiems fuerit, cute nimirum frigore obſtricta, minuſque patula, exanthemata in illis partibus ſe quoque produnt, & frequentem expuitionem, & tuſſim (*a*) concitant.

Febris ſecundaria.

Ptyaliſmus.

(*a*) MORTON. *l. c. p.* 82.

§. CCII.

Non nunquam variolae iſtae (§. CCI), quas mediae naturae vocant, veneno per eruptionem expulſo, vel certe multum minuto, ſicque ſanguine ab eodem repurgato, in benignas prorſus vertuntur. Tunc, licet aegrius eruperint, figuram exacte rotundam aſſequuntur, & rubro margine circum cinguntur, & quamquam primo ineuntis ſuppurationis die earum complures hic illic oſtendant in medio foveolas, tertio tamen, aut quarto aſſurgunt, turgeſcunt, & apicem extollunt. Quinto demum die jam pure repletae flaveſcunt, & ſiccari incipiunt. Hinc aeger ſine ptyaliſmo, ſine febre ſecundaria, ſine extremorum tumore, alias perneceſſario, feliciter (*a*) convaleſcit. At ſi imperfecta varioloſi humoris expulſio contigerit, reliquum per glandulas ſalivales amandare natura tentat. Sed tum ſerius, ſegniuſque ad maturitatem variolae perveniunt; quo fit, ut maturationis ſtadium incertae omnino durationis ſit, & modo ad quatuor, ſex, octo, duodecim, modo etiam ad plures dies extendatur. Quo in caſu puſtulae in medio depreſſae ubique apparent, neque earum margines rubent; quamquam deinde paullatim eleventur, & exturgeſcant. Remanent nihilominus albidae, & quaſi pellucidae, quia non pure, ſed aqua limpida, aut aëre replentur. Denique debitam jam ade-

Quandoque in benignas mutantur.

ptae magnitudinem pus aliquod conficiunt, atque ex eo flavefcunt, jufto tamen flaccidiores, & pleraeque, in artubus fpeciatim, confluentes. Ut vero lentiffime fuppurationem fubeunt, fic valde fero exarefcunt, & cutim cicatricibus faepe deturpatam relinquunt (*b*). Ceterum tanta eft ptyalifmi in confluentibus variolis praeftantia, ut quandoque eo omnis variolofus humor excernatur, aegro interim & a febre, & ab alio quocunque malo fymptomate libero.

(*a*) *Id. ib. p. 104.* (*b*) *Id. ib.*

§. CCIII.

Quae in tertio ftadio morbillofis variolis accidant.

In tertio ftadio quae confluentibus variolis malignis obveniant, jam fupra magna ex parte comprehenfum eft. In primis animadvertendum duximus, variolas, quae in ftadio fecundo fymptomata maligniora (§. CXCIV) fibi adfcifcunt, & prae ceteris ob univerfalem cutis rubedinem eryfipelatofae dici poffunt, initio tertii, primo videlicet, vel altero fuppurationis die mortem (*a*) ut plurimum afferre, ruboremque illum eo tempore in albe dinem late diffufam, & prope univerfalem, vifu teterrimam permutari. Nunc addimus quaedam de illis, quas *morbillofas* ob magnam fub initium cum morbillis fimilitudinem appellari poffe (§. CXCV) diximus. Hae igitur, etfi in pectore, aliifque corporis partibus fere difcretis aequales videantur, atque in medio albicent, tamen in *tertio* hocce *ftadio* non ambiuntur circulo rubente, ut verae difcretae, nec elevantur, nifi quam minimum, & interjecta cutis fpatia tantum abeft ut rubeant, quin potius livent, aut pallent. Hinc puftulae feffiles, & depreffae manent. Cuticula vero, quae in earum fummitatibus fecedere vifa antea eft, iterum aridae fquamae inftar cuti agglutinatur. Illud autem fere commune omnium confluentium malignarum eft, quod ptyalifmus, qui fingulas in *fecundo ftadio*, praefertim in adultis, comitabatur, in hoc *tertio* exiguus omnino eft, & cito fine capitis, faucium, aut extremorum tumore ceffat. Tunc fuccedit molefta, frequens, atque ut plurimum irrita mingendi cupiditas. Quod ubi incidit, aeger raro miferrimo in hoc ftatu ad fecundum, aut tertium hujufce ftadii diem vitam * protrahit.

(*a*) *Id. Ib. p. 102.*

* Micturitionem hanc univerfim ceu fignum fatale plerique damnant. At LUDWIGIUS (*Inftit. med. clinic. §. 298*) monet, non femper eam metuendam effe, *dummodo reliqua figna bona fint, in primis fi urina non prorfus aquofa, fed quodammodo tincta eft, & partem materiae morbofae fubducat.* Sed tunc micturitio irrita non eft, qualem fupra reprobavimus.

§. CCIV.

Si quis tamen fortunatior, quod quidem rariffimum eft, tamdiu, variolis numquam maturefcentibus, morbum fuftineat, ut in *quartum*,

five ultimum *stadium* ingrediatur, quod decem, aut duodecim diebus tunc absolvitur; is febricitat continenter, & vigiliis, delirio, lipothymiis, aliisque pravis symptomatibus, quae antea jam eum premebant, divexari pergit; donec artis, naturaeque auxiliis febris vincatur, die videlicet morbi fortasse decima septima, aut vigesima, sanitasque tandem redeat. At si haemorrhagiae, quae plerumque antea supervenire solent, adhuc persistant, fieri non potest, quin citissima mors eum tollat. Alii quasi hectice confecti, & lente consumpti ad tricesimum usque diem trahuntur quidem, sed tandem sphacelo quarumdam partium fere inopinato (*a*) correpti decedunt. Reliqua, quae ad *tertium & quartum* stadium in qualibet specie attinent, missa facio, utpote vel jam in singularum recensione satis supra indicata, vel non dissimilia ab iis, quae in confluentium benignarum historia (§. CLXXXIX. ad CXCI) exposita fuere. Hoc unum adjiciam scitu non inutile, in quibusdam epidemicis constitutionibus non modo frequentius genus unum variolarum, quam aliud observari, sed etiam interdum species omnes seorsum vagari; imo etiam sic commisceri, ut simul in eodem quandoque aegro cernantur, discretae nimirum, cohaerentes, confluentes, verrucosae, crystallinae, filiquosae, morbillosae, erysipelatosae, sanguineae &c., quod SAGARIUS in epidemia Iglaviensi anni 1776 se vidisse testatur.

Quae in quarto stadio eisdem obveniant, quando superantur.

Exceptio.

Reliquarum symptomata jam tradita supra.

Additio de quibusdam epidemiis.

(*a*) MORTON. *l. c. p.* 103.

Symptomata non nulla notatu digniora, discretis & confluentibus variolis communia.

§. CCV.

In praecipuis, & gravioribus symptomatibus, quae variolis superveniunt, numeratur *Phrenitis*, quam adesse dicimus, quando aeger caloris impatiens e lecto magna vi prosilit, furit, delirat, & vix ab assidentibus contineri potest. Id in quocunque variolarum stadio accidere observatum est. Pro diverso autem tempore, quo symptoma istud accesserit, variae etiam caussae ejus accusari solent. In *apparatu*, aut in *eruptione* ipsa plerumque eam efficit plethora, nimius sanguinis fervor, concitatior ejusdem ex febri motus, inflammatoria diathesis, acritas variolosa cerebrum irritans: in *suppuratione* vehemens, atque ingens pustularum, praesertim cum multae, & frequentes sint, inflammatio, dolor molestissimus, nervorum ataxia, pervigilium; aut puris regressus, & metastasis. Similibus ex caussis oritur non nunquam *coma somnolentum*, aut *lethargus*, somnus scilicet altus, e quo difficulter, & vi tantummodo aegri excitantur, in eumdem mox relapsuri. Pluries jam adnotavimus, maculas rubras, aut purpureas, aut lividas, peticulasve variolis internasci, quae modo primariae sunt, atque adeo cum variolis conjunctae, ac

Phrenitis.

Ejus caussae.

Coma utrumque, & lethargus.

Peticulae primariae, & secundariae.

complicatae; modo fecundariae, & variolarum effecta, five fymptomata videntur. Primum accidit potiffimum, quando peticulae epidemice graffantur, aut ftationariae funt; tunc enim morbi quicunque intercurrentes, aut fubfequentes, itemque variolae, fi fimul ingruant, aut fuperveniant, cum morbo peticulari complicantur, aut aliquid ejus naturae participant. Alterum vero evenit, quando variolae cum ea fanguinis dyfcrafia, quae ad ecchymofes, vibices, fuggillationes, peticulafque gignendas pronior eft, copulantur, aut regimine calidiori, medicamentifque alexipharmacis perperam curantur, fic ut fanguis praeter modum effervefcat, & vehementer in minima cutis vafa impellatur. Quod de peticulis dicimus, intelligatur etiam de exanthematis miliaribus, aliifque affinibus, quae pariter cum variolis complicari poffunt, aut iis, ut fymptoma, fupervenire. Sed illud fciri etiam debet, quandoque in fummis variolarum apicibus, qu in medio faepe fubfidunt, fparfim exiguas maculas nigras acicularum capita non fuperantes apparere. Hae quidem vel a necrotica variolofi humoris natura, vel a prava fanguinis diathefi, vel ab inepto regimine proficifcuntur, & pro parvis gangraenulis vere habendae funt. Quando a pofteriore cauffa gignuntur, regimine in opportunius, temperatiufque mutato, niger illarum color paullatim diluitur, deinde in fufcum vertitur, & demum in flavum, qui bonae, & benignae maturationis proprius eft.

Cauffae. *Exanthemata miliaria.* *Variolarum apices nigri; five eorum gangraenulae unde?*

§. CCVI.

Difficilis eruptio, aut natarum depreffio.

Nec rarum eft, variolas difficulter, atque imperfecte prodire, aut jam natas repente concidere, deprimi, flaccefcere, introque, ut ajunt, verti. Huic autem malo occafionem porrigit vel languida nimis vitae vis, vel incauta frigoris fufceptio, vel praepoftera fanguinis miffio, catharfis, aliave quaecunque nimia evacuatio, vel pofitio corporis erecta diuturnior, vel longior extra lectum mora, vel animi defectio, vel fubitus terror, vel triftis nuntius, fimilefque cauffae, quae vitales vires minuere, aut dejicere aptae funt, vel vafcula cutis coarctant, humorefque ad interiora repellunt. Quacunque ex cauffa hoc fiat, periculofa, imo lethalia inde fymptomata oriuntur, retenta videlicet in interioribus fedibus, aut intro translata variolarum materia. In adultis ex hujufmodi metaftafi * faepe diarrhoea profluit, perniciem non raro afferens. Negari tamen haud licet, interdum variolarum eruptionem a vehementiori fanguinis motu, aut a nimia vaforum plenitudine retardari, & quodammodo intercipi, & praepediri; paratam vero in puftulis materiam a nimio calore five aëris, five tempeftatis, five cubiculi, five lecti, five regiminis fic atteriuari, & diffolvi, ut facillime abforbeatur, atque ad interiora remeet; flaccidis, inanibufque relictis variolis.

Cauffae. *Effecta.* *Interdum a contraria cauffa oritur.*

* Pus reforptum, & ad cerebrum perductum phrenitidem, convulfiones, foporem; ad pulmones, fuffocationem cum pulfu deficiente, aut intermittente tempore praefertim infpirationis; ad oculos, vifus extinctionem, eorumque corruptionem procreat. SAGAR, *de Variol. Iglavienf. p. 20.*

§. CCVII.

Frequens quoque ſymptoma eſt in Variolis quibuſcunque, ſive diſcretis, ſive confluentibus urinae ſuppreſſio, aut retentio dolorifica. Supprimitur enim vel quod in renibus ejus ſecretio deficit, vel ſecreta retinetur, quod veſica, cum in ipſam deſcenderit, eam excernere nequit, ſive id veſicae reſolutione, ſive ſphincteris ſpaſmo, ſive tumore, aut inflammatione cervicis ejus, urethrae, adſitarumque partium, ſive meatu, itinereve per mucoſam, purulentamque urinam obſtructo id fiat. Juvenes in primis in hujuſmodi malum incidunt. Quovis item variolarum tempore ſupervenit quandoque *hæmaturia*, ſive ſanguinis mictus, qui plerumque ſummum vitae periculum intentat. Ei praecipue obnoxii ſunt adoleſcentes, aut in aetatis flore conſtituti, & vino, fermentatiſque liquoribus infarcti. Hi quoque, ſed rarius, ſanguinem exſpuunt, aut extuſſiunt. Aliis vero uteri, narium, inteſtinorum, & ceterarum partium haemorrhagiae ſuperveniunt; quae omnes ſanguinis evacuationes, quando ab ejus nimia tenuitate, & diſſolutione proficiſcuntur; ut plerumque evenit; quaſi ſemper propinquam mortem praemonſtrant. Cavendum tamen eſt, ne catameniorum eruptio tam in primo ſtadio, quam in ſequentibus continuo vel in non amplius menſtruatis cum vulgo pro malo, perniciofoque ſigno habeatur; nam ſaepe ſine ulla noxa hujuſmodi evacuatio modum non excedens ſupervenire (*a*) viſa eſt.

Iſchuria vera, & ſpuria. *Ejus cauſſæ.* *Sanguinis Sputum.* *Hæmorrhagiæ.*

(*a*) *Journal de Méd. Janvier 1782. p. 86.*

§. CCVIII.

Quandoque a Variolis non leviter oculi plectuntur. Modo varioloſa materies lympham lacrymalem inficit, atque hinc dolent, rubent, ardent, & lacrymas fundunt; modo palpebrae, vicinaeque partes ita intumeſcunt, ut oculi penitus claudantur. Sed haec ſane leviora videntur. Longe deterius eſt, ſi in ipſo oculi bulbo varioloſae puſtulae malo fato germinent: nam tum ophthalmias, dolores, abſceſſus hypopya, ſtaphylomata, leucomata, cicatrices, ſaepe indelebiles inferunt, imo interdum ſic totum bulbum corrumpunt, ut oculis aegri orbentur. Nec aures ab iis immunes linquuntur. Si earum interiora materies variolarum obſederit, non deſunt otalgiae, inflammationes ſive otites, apoſtemata, ulcera manantia, ſurditates, aliaque harum partium pertinaciſſima incommoda. Sed inter ſymptomata cuicunque variolarum generi communia non reticendus eſt vomitus, de quo pluries in earum deſcriptione mentio facta jam eſt. Is plerumque a ſola febrili commotione in tenellis, ſenſibilioribuſque corporibus, aut a varioloſo miaſmate nervos paris vagi, ventriculique membranas irritante in primo ſtadio, ſive in apparatu concita-

Oculorum morbi. *Aurium noxæ.* *Vomitus.* *Cauſæ.*

tur. Quando ex hac caussa pendet, simul ac extrorsum omne virus pustularum forma prodierit, protinus conquiescere consuevit. Interdum gastrica, aut biliosa saburra, ingestorum depravatio, aut vermes eum fovent. Tunc antecesserunt cacochyliae caussae; adest malus oris sapor, linguae foeditas, ciborum fastidium; bilis, aut corrupti alii humores vomitu prodeunt; vermes aut & ipsi expelluntur, aut suis se signis produnt, uti narium pruritu, sternutamentis, fugacibus alternisque faciei ruboribus, pavoribus in somno, dentium stridore, ventris doloribus, & hujusmodi aliis symptomatibus. Non raro hisce omnibus adjungitur alvi fluxus foetens, cinereus, viridis, flavus, vitellinus, variegatus. Quando hinc vomitus oriri videtur, facile patet, variolas cum gastrica, & verminosa cacochylia complicari, atque multa anomala, insolitaque symptomata sibi adsciscere, quae nullo modo variolofo miasmati adscribi debeant.

Signa cacochyliae.

Alvi fluxus.

§. CCIX.

Febres intermittentes.

Febres etiam intermittentes quandoque se variolis admiscent, & propriam, peculiaremque curationem exigunt; quod opportune, & recte animadvertit (a) MEADIUS. Interdum etiam tussis variolis adjungitur, plerumque uti epigenómenon. Nam earum nequaquam propria est. Ipsa vero vel in principio, vel in progressu, vel in fine accedit. In primo casu vel catarrhalis est, vel symptoma peripneumoniae; in altero a pustulis laryngem, & fauces obsidentibus gignitur. In tertio demum a variolosa materie ad pulmones delata. Neque interdum sternutamenta absunt, quae a pustulis nares internas lacessentibus potissimum excitantur. Illud vero rarum omnino esse arbitror, quod a MICHAEALE SAGARIO (b) observatum lego. Is in variolis Iglaviensibus epidemice grassatis, quarum historiam typis evulgavit, sub finem tertii stadii, aut sub initium quarti supervenire vidit dolorem osteócopum omnium artuum, qui duodecim, aut ad summum viginti quatuor horas perdurabat. Infantes, quos in primis hoc symptoma infestavit, ejulabant, contremiscebant, clamitabant, jactabanturque irrequieti, & morosissimi toto eo tempore. Quo exacto evanescebat dolor, succedente artuum oedemate, quod faciei jam collapsae tumorem excipiebat bono omine. At ubi dolor ultra memoratum tempus producebatur, certum erat proximi obitus indicium. Vidit quoque idem SAGARIUS non nullis pus variolosum adeo causticae, exedentisque naturae fuisse, ut fauces, uvula, velum pendulum, palatum, maxillae, naresque penitus destruerentur, ipsique dentes ex alveolis (c) exciderent. Atque haec praecipua sunt symptomata, quorum, ubi se in variolis exhibent, peculiaris sane ratio habenda est, ut recte iis medeamur.

Tussis.

Dolor osteócopus.

(a) L. c. cap. IV. (b) L. c. p. 19. (c) Ib. p. 20.

§. CCX.

Postremo restat, ut quaedam de symptomatibus ipsis admoneamus. Haec enim non solum seorsum, & singillatim, ut supra, consideranda sunt, verum etiam conjunctim, & simul sumpta, quo peculiaris totius morbi natura, unde curationis ratio praesertim promenda est, clarius, distinctiusque internoscatur. Quando enim haec talia sunt, ut variolas a regulari, miti, benignoque ingenio deflectere ostendant, si probe pendantur, non unius, sed multiplicis generis ea esse deprehenduntur. Potissimum vero ad tria summa genera redigi solent, nimirum vel ad inflammatoria, vel ad nervosa, sive maligna & typhodia, vel ad putrida. Primi generis symptomata plerumque notantur in iis, qui validis, durisque fibris donantur, & multo, densoque sanguine turgent, victuique lauto, atque opiparo dediti sunt. In his variolosa contages magnum, vehementemque motum febrilem suscitat, quocum pulsus velox, plenus, durus, tensus; respiratio calens & magna, & difficilis, vel parva, brevis & frequens; faciei, oculorumque rubor insuetus; calor ardens; sitis ingens; dolor capitis, dorsi, lumborum, atque artuum acutissimus; lingua sicca, & rubra; urinae valde coloratae; carotidum, & temporalium arteriarum incitatior, altiorque micatus junguntur. Hinc saepe pulmonibus, cerebro, oculis, faucibus, aliisque partibus non leves impendent inflammationes. Sanguis, qui in his educitur, crassamento est firmo, compacto, valde cohaerente, serosae partis inope, crusta rubra, aut flava, aut rubro-albida, tenaci, phlogistica * obtectus (*a*).

Symptomatum tria genera.

Inflammatoria, nervosa, & putrida.

Symptomata primi generis.

* Ex *lingua alba*, *subsicca*, *tumidula*, *calente*, *papillis eminentibus* distincta contendit SAGARIUS praenosci posse crustam phlogisticam in sanguine educto apparituram. *Variol. Iglav. p. 46.*

(*a*) HUXHAM. *Essay sur la petit. Vérol.*

§. CCXI.

Contraria his (§. CCX) symptomata omnino sunt ea, quae *nervosa*, sive *maligna*, & *typhodia* vocavimus, qualia nempe in febribus *lentis nervosis malignis*, sive typhis nervosis aliter dictis se exserunt. Siquidem aeger, antequam variolis corripiatur, diu languet; & deinde iis correptus languere multo magis pergit; febris non magna est; pulsus debilis, parvus, celer, inaequalis; animus abjectus; color faciei pallidus; aspectus teter, & tristis; urina aquea, & cruda; sitis exigua; calor mitis, & quandoque naturali minor; caput grave, ac facile vertigine affectum, cum tremore artuum, nausea, vomituritione, aegritudine, comate vigili, subdelirio, & lassitudine universali. In maligniori casu tanta est sensibilitatis, irritabilitatisque depressio, ut nulla aegritudo,

Symptomata secundi generis.

nullus vomitus, nulla jactatio aegrum fatiget. Saepe in hujufmodi ftatu, & ftupore fex, feptem, octo, vel novem dies tranfiguntur. Tandem exanthemata variolofa erumpunt, plerumque mali moris, pallida, cruda, depreffa, umbilicata, difficulter prodeuntia; quae nunquam, ut par effet, maturefcunt. Plana enim, flaccida, ferme inania remanent, aut in veficas, ampullafque humore crudo, aqueo, ichorofo plenas confluunt, donec fub finem, quae faciem tenent, in cruftam horridam, nigram, aut luridam cineream, & cadavericam, apprime adhaefam (a) definunt.

(a) HUXHAM. l. c.

§. CCXII.

Symptomata tertii generis.

Putrida demum fymptomata adeffe dicimus, cum fanguis ita in variolis liquefcit, & diffolvitur, ut pene putrefcere videatur. Tunc fane figna inflammatoriae diathefeos (§. CCX) abfunt, eorumque loco cuncta phaenomena putridam humorum tenuitatem, & facilem corruptionem praefeferunt. *Nervofa* (§. CCXI) vero vel omnino deficiunt; vel, fi non defint, cum alcalefcentiae, diffolutaeque fanguinis compagis fymptomatibus conjunguntur. Foetet vehementer oris halitus, foetet fudor, urina foetet; pulfus languent, & preffioni vel leviffimae fe fubmittunt, molliterque fubfiliunt; peticulae, ecchymofes, vibices in cute apparent; haemorrhagiae effrenes corpus exhauriunt, vires profternunt; puftulae variolofae nigricant, & gangraenofae evadunt; & faepe, fimul ac effloruerunt, fanguineae videntur, fanguinemque facile fundunt. Id maxime evenit, ubi variolae exiguae admodum funt, & diftinctae cum fignis tamen malignitatis, aut calidiori regimine praeter modum urgentur, aut in fcorbuticam dyfcrafiam inciderint. Exempla fupra (§. CXCVII. & CXCVIII) reperies. Caveto autem, ne has confundas cum aquofis, ichorofis, & cryftallinis, filiquofifque (§. CXCIX), quas a vere putridis omnino fecerni oportet. Differentiae igitur iftae a fymptomatibus indicatae (§. CCX. CCXI. CCXII) animadverfionem fummam merentur, ne in adminiftrandis remediis turpiter (a) erremus, ut fuo loco patebit.

(a) Id. ib.

Prognofis.

§. CCXIII.

Signa prognoftica vel antecedentia funt, vel comitantia.

At non fatis eft Medico morbos per fuas notas cognofcere, aptamque iis curationem adhibere; nam faepe morbi, etfi perfpecta fit eorum natura, quodcunque tamen artis conamen eludunt, atque afpernantur; aut contra aegri, ignoto licet Medicis morbo, vel naturae folius, vel fortuita artis ope convalefcunt. Quo fit, ut ex adverfo, vel fecundo morbi exitu de medici praeftantia judicium ferri nequeat. Non defunt funera vel fapientioribus, nec imperitiffimis interdum triumphi. Sed fumma veri,

veri, & ſapientis medici laus in eo verſatur, ut quid ſpei, aut diſcriminis morbus habeat, quo contendat, quem finem aſſecuturus ſit, recte, prudenterque praevideat, ac praeſagiat. Quod quidem nemini unquam licuerit, niſi peritiſſimo, exercitatiſſimoque Artifici. In hac igitur Medicinae parte eum excellere oportet, qui a vulgaribus, ignariſque medicis diſtingui velit. Itaque cum variolae multiplicis generis ſint, magnitudinemque periculi non unam habeant, neque exitum unum conſequantur, rem non inutilem, neque ſupervacuam fecero, ſi quaecunque longa clinicorum obſervatione comperta habemus ad praeſagiendum, in unum coacta, & digeſta oculis cujuſque ſubjiciam. Quia vero ex his alia, quae futurae variolae ſint, edocent; alia praeſentium naturas, atque eventus oſtendunt; idcirco ea in *antecedentia*, & in *comitantia* recte tribuuntur. De illis primum dicam, deinde de alteris.

§. CCXIV.

Quaerendum primo eſt, qua aeger valetudine ante uſus ſit; an bene habuerit, an bono corporis habitu praeditus exſtiterit, num commode, & tranquille vitam duxerit? Tum enim variolas melioris notae expectari licet, utpote quae bonam, vel malam corporis humorumque temperiem plerumque ſequuntur. Contra cacochymia, debilitas morbos toleratos ſubſequens, prava victus ratio, moeror, vini abuſus, nimia cibi, carnium in primis, & rerum farinacearum voratio, tumores ſtrumoſi, ſcorbutica, venerea, herpetica, ſcabioſa, phthiſica labes, complicatio vermium, aliorumque morborum de pernicioſa variolarum natura ſuſpicionem injiciunt. Suſpicionem inquam; nam ex cachexia, ſcrophulari morbo, ſpina ventoſa, aliiſque mali habitus affectibus certo praedici nequit variolarum futura malignitas; quod in his interdum benigniſſimae variolae obſervatae ſint. Hinc HAENIUS (*a*) recte concluſit, inquiens: *mala corporis prædiſpoſitio incerta admodum lege vel auget, vel non auget periculum morbi*. Attamen habitus corporis mediocriter pinguis *; cutis mollis, & albida; color nitidus, facies laeta, & ſerena; oculi hilares quidem, ſed non nimis vividi, nec ſcintillantes benignas utplurimum variolas pollicentur: contra malignas, deterioreſque corporis gracilitas, cutis arida, & dura, color fuſcus, aſpectus gravis, & triſtis, oculorum languor, aut rubor, pilorum nigredo, vocis aſperitas, & raucitas. Hinc aetas variolis opportunior eſt trima, aut quadrima, aut quae a quarto anno ad decimum quartum ad ſummum concluditur, quam nimis tenera, aut provectior, aut quod pejus eſt, ſenilis. Magni refert, genus a parentibus ducere, qui benignas variolas habuerint, non plethora laborare, nec corpus haemorrhagiis exhauſtum eſſe: nam his contraria variolas mali moris praenunciant; quamquam magnis praegreſſis evacuationibus variolas interdum benigniores ſuperve-

Signa quae benignas pollicentur, & contra.

nire viderit (b) MEADIUS. Nec meliores in mulieribus utero gerentibus, puerperis, & inordinate, aut difficulter menftruantibus, aut recens nuptis expectandae funt (c) **. Multum etiam ad variolarum benignitatem confert conftitutio temporum falubris, & morborum malignorum, aut putridorum non ferax; nam fi praegreffae tempeftates, uti funt calidae & humidae, corpus impurum reddiderint, atque fanguinem ad corruptionem proclivem fecerint; aut jam morbi exanthematici, maligni, putridi, aut inflammatorii dominentur, tum fieri non poteft, quin variolae quoque aliquid de eorum malignitate, ac natura fibi arripiant.

Conftitutiones calidae, & humidae, & morbi putridi, exanthematici dominantes malignas variolas reddunt.

(a) *Rat. contin. T. I. Cap. V.*

* Pueri valde pingues, atque obefi, variolis confluentibus correpti vehementer periclitari dicuntur a Cl. VARNIERIO (*Journ. de Médec. T. V. p. 152.*), quod univerfa pinguedo in pus vertatur, citiffimeque gangraena, & corruptio fuperveniat.

(b) *L. c. cap. IV.* (c) ROSEN. *des Malad. des enfans p. 130.*

** Omnes utero gerentes, quas vidit VARNIERIUS (*l. c.*), variolis correptae abortum paffae funt.

§. CCXV.

Sporadicae benigniores epidemicis.

Difpicere deinde oportet, variolae ne fporadicae, an epidemicae vagentur? Illae generatim funt his benigniores. Si epidemice oberrent, in earum benignam, aut perniciofam indolem inquirendum eft. Sunt enim quaedam epidemicae conftitutiones valde benignae, aliae contra malignae, & deteriores. Plerumque in tempeftatibus falubribus mitius ingenium obtinent, praefertim fi parum temporis ab ultima epidemica conftitutione elapfum fuerit; malignius vero, fi jamdiu variolae filuerint. Initio epidemiae, aut fub ejus finem variolis corripi praeftat, quam in ejus augmento, & ftatu; tempore etiam verno, aut autumnali, quam aeftate praefervida, aut hieme algenti *; corpore puro; & ventre a fordibus vacuo, quam contra. Epidemicae enim, ficut morbilli folent, februario, & martio menfibus caput efferunt, aeftate ferociunt, autumno mitefcunt. Hinc initio, & fine benigniores plerumque funt. Difcretae item plerumque vacant periculo, fi rite curentur, & malignitatis expertes fuerint. Confluentes, cohaerentes, & mixtae periculi plus habent, in primis malignae. In univerfum fi figna adfint diathefeos inflammatoriae (CCX), vires vigeant, & malignitatis notae deficiant, ut ut vehemens morbus & periculofus fit, levari tamen, & mitigari plurimum eum poffe congrua curandi ratione, fperandum eft. Contra viribus languentibus, ut in variolis nervofa fymptomata habentibus, five malignis (§. CCXI), aut in putridis, & ad corruptionem vergentibus (CCXII) irritus cedit quicunque artis (a) conatus.

Epidemicae aliae benignae, malignae aliae.

Mitiores initio, & fine.

Difcretae plerumque benignae.

Confluentes contra.

Inflammatoriae minus periculofae malignis, & putridis.

(*) LUDWIGIUS contra opinatur, variolas *aeftate & hyeme ut plurimum benigniores* effe, *quam vere, & autumno* (1). Idcirco temporum & epidemiae conftitutionem infpicere oportet, Nihil enim tam perpetuum in Medicina eft, ut aliter interdum non accidat (1). *Inftit. med. Clinic. §. CLXXXII.*

(a) STÖRCK. *Inftruz. med. pratic. P. I. p. 278.*

§. CCXVI.

Dum fingularum hiftoriam fupra tradidimus, notafque cujufque generis proprias enumeravimus, fubinde non praetermifimus eas quoque attingere, quae mitiorem, aut graviorem morbi gradum, & profperiorem, aut funeftiorem eventum fignificant. Quare non eft, cur ea omnia, quae ad hunc locum fpectarent, repetamus; cum quilibet illinc fibi ea comparare poffit. Ibi quae ex confluentibus perniciofiores funt, nimirum *eryfipelatofæ* (§. CXCIII. CXCIV), *morbillofæ* (§. CXCV), *cohaerentes* (§. CXCVI), *fanguineæ*, *gangrænofæ*, & *putridæ* (§. CXCVII. CXCVIII), *cryftallinæ*, five *lymphaticæ*, & *filiquofæ* (§. CXCIX), & reliquae, fatis abundeque, ni fallor, eas explicavimus. Quod vero fpeciatim attinet ad *fanguineas*, hae multo periculofiores *cryftallinis* habentur; *verrucofæ* autem *cryftallinis*, ubi vere malignae fint: cryftallinae videlicet, quia nunquam fuppurant. Scire tamen convenit, has interdum vel cutanea exfpiratione evanefcere, vel urinae copia denfiorem earum materiam excerni poffe. Atqui *verrucofæ* majus periculum afferre dicuntur, quia nec fuppuratione, nec aliis excretionibus folvi queunt. Hinc RHASES (*a*), & MEADIUS (*b*) mortiferas eas declarare non dubitarunt; quod tamen de malignis intelligendum puto.

Malignarum variæ fpecies, & earum periculum.

(*a*) *De Variol. cap. VIII.* (*b*) *L. c. cap. 3.*

§. CCXVII.

His generatim praecognitis ad ea tranfeundum eft, quae fpeciatim in quolibet variolarum cujufque generis ftadio praefagitionum adjuvant fcientiam. In primo ftadio rarum periculum perhibetur (*a*), nifi a dentitione, vermibus, aut aliis morbis conjunctis impendeat. In eo autem dolor capitis, & dorfi levis; calor mitis; fitis moderata; pulfus aequalis, parum a naturali recedens; vires validae; nullus, aut parvus vomitus; refpiratio facilis, & lenis; fomnus tranquillus, & reficiens; nulla aegritudo, aut jactatio; appetitus fatis bonus; nulla in abdomine moleftia mitiffimas, benigniffimafque variolas (§. CLXIX) praemonftrant (*b*), ut manifeftum plane eft. Quo longius ab hoc placidiffimo genere difcedit morbus, eo gravior. Hinc acuti capitis, & lumborum dolores; fitis ingens; fudores profufi; vomitus creber, & permoleftus, jactatio, aegritudo, vigilia, aut fopor, pulfus vehemens, varius, aut quod deterius eft, parvus, inaequalis, debilis cum virium proftratione; pedum, & manuum tremores, praefertim quando aut tanguntur, aut moventur; ventris tormina; naufea; ciborum faftidium; refpiratio difficilis, anxia, anhelofa gravitatem, malignitatemque (*c*) patefaciunt. Sed maxime animum advertere debemus ad dolores, fi qui funt, in aliqua parte defi-

Prognoftica cujufque ftadii.

Primi ftadii.

Signa falutaria.

Signa exitiofa.

xos, qui pleuriticum, colicum, iſchiadicum, aliumve a variolarum ſymptomatibus alienum ſimulant. Nam hi, quod ſaepe vidi, non modo variolarum eruptionem ad nonum interdum diem uſque retardant, verum etiam maligniſſimas, & pene lethiferas variolas antecedunt. De ciborum vero faſtidio, dummodo alia prava ſymptomata abſint, non valde ſollicitos nos eſſe oportet, nam pluries variolae ſatis benignae occurrunt, in quibus ad morbi uſque finem ſine ullo detrimento vix quidquam cibi praeter potum, aut vini tantillum ab aegris capitur. Quod ad febrem attinet, cavendum eſt, ne prima acceſſionis ſpecies benignior decipiat: ſed tota ejus ab exordio ad eruptionem uſque puſtularum ratio & progreſſio (*d*) perpendenda eſt. Pro longiori, aut breviori primi ſtadii extenſione benignior, aut malignior variolarum natura, HOMIO (*e*) aſſeverante, ſe habet. Sed id univerſim nequaquam verum eſt. In diſcreto potius genere monitum ejuſmodi locum obtinet. Defectum vomitus, & jactationis, & quamdam quietis ſpeciem cum MORTONO ſupra (§. CXCIII) retulimus inter ſigna variolarum peſſimi moris. Verum tum ſolum eventu haec comprobantur, cum aeger vim morbi non percipit ob ſummum naturae languorem, & quaſi attonitus jacet, comate oppreſſus cum pulſu debili, urina tenui, reliquiſque pravis, maligniſque ſignis ibidem (§. CXCIII. CXCIV) memoratis. Ceterum urina, quae colorem habet vini canarienſis, optimae notae (*f*) cenſetur, praeſertim cum enaeoremate, aut hypoſtaſi laevi, alba, copioſa ſine aliis malis ſignis. In hoc quoque ſtadio, aut initio ſequentis interdum peticulae, & maculae purpureae erumpunt, itemque ſanguineus mictus, haemoptyſiſve accedit mala ſemper ſignificatione, ſed non nunquam adeo exitioſa ſigna haec ſunt, ut ante eruptionem variolarum, aut ea vix apparente aegri (*g*) intereant. Id in primis evenit in variolis epidemicis anni 1681, in quibus maculae purpureae, antequam variolae prodirent, apparebant, & praematuram mortem (*h*) afferebant.

Innapetentia interdum innocua. — *Febris quomodo conſideranda.* — *Brevius aut longius primum ſtadium quid indicat.* — *Quando vomitus, & jactationis defectus bonus, aut malus.* — *Urinae ſignificatio.* — *Exanthemata quid?*

(*a*) SCHACHT. *l. c. cap. XIII. §. VIII.* (*b*) LOBB. *de la petit. verol. T. I. Introd. p. XLIX.* ROSEN. *Malad. des enfans p. 130.* (*c*) *Idem l. c.* (*d*) AZZOGUID. *l. c. p. XIV.* (*e*) *L. c.* (*f*) LOBB. *l. c.* (*g*) SYDENH. *Diſs. epiſt. p. 404.* (*h*) *Id. ib.*

§. CCXVIII.

In altero ſtadio pro ſymptomatum varietate varios quoque diſcriminis gradus habent (*a*) Variolae. Puſtularum eruptio praeceps, praematura, nempe intra ſexaginta horas conſpicua, conferta, minuta, & copioſa, praeſertim in facie reprobatur; itemque, ſi ſtatim confluant, aut acriter pruriant, malae habentur, & contra (*b*). Quo pauciores faciem impetunt, utplurimum eo mitiores eſſe (*c*) conſueverunt. Si incipiente eruptione alvus laxetur, profluatque, malum (*d*), in primis in diſcretis, aut confluentibus adultorum: quamquam hoc minime perpetuum eſt.

Secundi ſtadii prava ſigna. — *Paucae variolae in facie, bonum.*

Quando alvus laxa non damnanda. *Pustularum depressio, & febris continuatio mala.* *Delirium post eruptionem pessimum.* *Infida delirii remissio.* *Praesagia ex faucium & narium statu.*

Interdum enim ejusmodi alvi fluxu gastrica, & biliosa cacochylia, quae morbum graviorem redderet, utiliter subduci visa est. Quo magis pustulae deprimuntur, & quo minus post eruptionem febris se se remittit, eo gravius imminet periculum, & contra. Delirium, quod eruptionem subsequitur, terrere (*e*) debet, & multo magis phrenitis quarto post exclusas variolas die superveniens, quia perniciem (*f*) ominatur. Nec delirio remittenti licet confidere, & spem inde alere, si eadem febris vis (*g*) perseveret. In hoc ipso stadio inflammatio faucium, difficilis deglutitio, respiratio frequens, anxia, intercisa interiores quoque partes variolosa materia occupari non sine periculo, significant (*h*), in primis si ore hiante, & naribus obstructis spirare aeger cogatur. Contra nares, & fauces liberae, & circa nasum paucae pustulae bonum praesagium (*i*) praebent.

(*a*) SCHACHT. *l. c.* §. *XXII.* (*b*) ROSEN. *l. c.* (*c*) HOM. *l. c.* (*d*) ROSEN. *l. c.* (*e*) HOM. *l. c.* (*f*) MEAD. *l. c. cap.* 3. (*g*) HOM. *l. c.* (*h*) LOBB. *l. c. p. LIII* (*i*) ROSEN. *l. c.*

§. CCXIX.

Tertii stadii signa prognostica. *Suppuratio bona, aut mala.*

Tertii stadii praedictiones ex suppurationis ratione potissimum ducuntur. Optimum, & naturae legibus consentaneum est suppurationem diebus septimo, octavo, nono, decimo, undecimoque in pustulis faciei; deinde in reliquis partibus duodecimo, & decimo tertio die fieri cum sensu doloris, aut cum magna sensibilitate in locis, ubi pustulae sitae sunt; bonumque indicium est, eas turgere, plenas humore tendi, reniti, dolere (*a*). Hinc eo major salutis spes affulget, quo variolae ad suppurandum paratiores (*b*) existunt, quoque magis earum intervalla rubent, colore videlicet rosis Damascenis (*c*) simili. Contra si pustulae, aut earum interstitia palleant, aut liveant, aut variolae rugosae sint, flaccidae, & dolore vacuae, aut in medio subsidant, aut nigricent, aut peticulis ex atro purpureis stipentur, mortem in propinquo esse (*d*) scito. Pus vero album, viscidum, lente flavescens, vesiculas perfecte opplens bene auguratur; male fuscum, tenue, aut praemature flavum, aut nimis paucum. Palpebrarum tumor circa diem octavam, & capitis inflatio circa nonae diei initium, atque ad undecimam usque protracta faustum eventum (*e*) promittit.

(*a*) LOBB. *l. c. p. XLIX.* ROSEN. *l. c.* (*b*) MEAD. *l. c. cap.* 3. (*c*) SYDENH. MORTON., HOM. *l. c.* (*d*) HOM. *l. c.* ROSEN. *l. c.* SAGAR. *l. c. p.* 20. (*e*) LOBB. *l. c. p. L.*

§. CCXX.

Ex facie praesagia.

Facies quoque sua signa habet: hanc aequaliter tumere, ut oculi occludantur, aut vix ullo tumore affici, quod quidem in benignissimis variolis plerumque evenit, bonum. At copiosissimis pustulis obsitam esse,

nec tamen inde intumefcere, aut fola labia, & palpebras tantum infla- ri (*a*), malum. Quod fi facie detumefcente, aut ptyalifmo ceffante, quod die undecima utplurimum contingit, non cito primum brachia, & manus, deinde crura, & pedes fucceffive intumefcant, pene morti- ferum (*b*) eft. Collapfus variolarum, nifi ptyalifmus, aut alia copiofior *Signa ex ptyalifmo.* excretio opem ferat; itemque ptyalifmi defectus in confluentibus adulto- rum augurium trifte dabit; nam ptyalifmus fummopere neceffarius atque utilis eft non modo in confluentibus, fed etiam utilitate non caret in *Ex ftridore dentium.* difcretis, fi his, ut interdum accidit, superveniat. Stridor quoque den- tium in infantibus, & pueris cum dormientibus, tum vigilantibus, aut convulfio quaecunque alia huic ftadio fuperveniens, jure (*c*) metuenda *Dies fatalior qualis?* eft. In variolis difcretis dies plerumque fatalior effe folet octava; in con- fluentibus, ut alias diximus, undecima (*d*). Quod ingens vitae pericu- lum, die undecima futurum, omnemque fere medelam fpernens multo prius praedici poteft ex fola puftularum exiguitate, multitudine, & fre- *Quid variolarum copia, aut paucitas?* quentia. Siquidem in multitudine, aut paucitate exanthematum magna ex parte difcrimen, aut fpes falutis confiftere faepe (*e*) videtur. Salivae fluxus ab ipfa eruptione exortus, huc ufque perdurans, facilis, liquidus in confluentibus adultorum; aut in puerorum variolis nullus, aut par- *Ptyalifmi bonae, aut malae notae.* vus ut falutis fpem facit, fic difficilis, vifcidus, cito definens, aut re- pente fuppreffus exitium (*f*) minatur. Sed maximum periculum eft tam *Febris fuppuratoria quid periculi habeat.* in difcretis, quam in confluentibus variolis a febre fuppuratoria. Haec fi vehemens eft cum dolore capitis, virium defectu, oculorum rubore, anxietate, jactatione, delirio, pectoris oppreffione, atque anguftia mor- tem fere certam (*g*) intentat. Contra tutiffimum eft toto hocce ftadio *Ejus abfentia cum tranquillo fomno, & facili refpiratione.* parvam, vel nullam febrem effe, fomnum tranquillum, refpirationem facilem, & (*h*) aequalem.

(*a*) ROSEN. *l. c.* (*b*) SYDENH. MORTON. HOM., ROSEN. *l. c.* (*c*) SAGAR. *l. c.* *p.* 55. (*d*) SYDENH. *Differt. epift. p.* 407. (*e*) *Id. ib. p.* 404. (*f*) MORTON., ROSEN., SCHACHT. *l. c.* §. *XXIX.* (*g*) SYDENH., ROSEN. *l. c.*, SCHACHT. (*h*) ROSEN. *l. c. Bona refpiratio*, inquit BAGLIVIUS, *in variolis eft unum ex optimis fignis, licet fint gravia cetera, ut centies obfervavi. De refpirat. in acutis.*

§. CCXXI.

Tertii ftadii praefagia. Ut in duobus primis ftadiis, fic in tertio alvi fluxus, nifi ex ca- cochylia gaftrica fuerit, quod jam fupra monitum eft, plerumque ut noxius in difcretis, & benignis (*a*) damnatur. In confluentibus vero *Alvi fluxus.* puerorum non modo totum fere morbi curfum comitatur, ut fuo loco notavimus, verum etiam utilis effe confuevit, fubtrahendo aliquam exu- *Ptyalifmi fuppreffio.* berantis materiae variolofae portionem. Frigore fufcepto fi fupprima- tur ptyalifmus, periculofum. Hoc ipfo tempore dolorem ofteo- *Dolor ofteocopus.* copum cum magna inquietudine interdum fupervenientem, fi viginti quatuor horas non exceflerit, falutarem; ultra vero hunc terminum protenfum, lethiferum jam fupra (§. CCIX.) ex SAGARIO (*b*) pronun-

ciavimus. Singultum quoque ſub finem hujuſce ſtadii, vel circa initium ſequentis moveri, aut ulcera in ore, & faucibus naſci, haud vacat (c) periculo. Funeſti quoque habentur horrores, aut rigores, qui in augmento morbi, aut ſub ipſa febre ſecundaria aegros (d) corripiunt.

Singultus, & ulcera oris, & faucium.

(a) LOBB. *l. c. p. L.* (b) *L. c. pag. 19.* (c) LOBB. *l. c. p. LIV.* (d) HUXHAM. *de aëre, & morb. epid. T. I. pag. 37.*

§. CCXXII.

Calor temperatus non modo in tertio, ſed etiam in quarto ſtadio notis ſalutaribus adnumeratur. Alvus die duodecimo, aut decimo tertio moderate fluens, aut laxata ita, ut vires non proterat, cum in variolis confluentibus, tum in diſcretis malignis plurimum morbo levando, ſolvendoque (a) confert. Contra nimius alvi fluxus cum torminibus ſine levamine; dejectiones pure, aut ſanguine mixtae; epigaſtrii tumor, & dolor gangraenam ventriculi, aut inteſtinorum indicans; aut alvi adſtrictio pertinax, item lingua nigra, aphthoſa, arida, ſiticuloſa; humidi deſiderium, & ejuſdem avida ſuctio periculi magnitudinem, & quidem quam proximi oſtendunt. Sed exitioſa fere ſunt urinae paucae, rarae, pallidae; inanis micturitio; delirium; convulſiones; & demum arteriarum carotidum, & temporalium micatus crebriores, patentioreſque, dum in carpis languent, deficiuntque. His enim non modo phrenitis, verum mors ipſa indicatur. Salutem vero ſperare licet, ſi deglutitio facilis ſit, ſi lingua naturalem modum ſervet, ſi nullus interior dolor (b) diſcruciet; ſi puſtularum exſiccatio eodem prope ordine, quem tenuit eruptio, procedat. Puſtularum vero exſiccatio vel nulla, vel tarda nimis, itemque repetita cruſtarum (c) repullulatio, non expers ſane diſcriminis eſt.

Quarti ſtadii praeſagitiones. Calor. Alvi ſolutio. Tormina, dejectiones. Tumor epigaſtrii. Alvi adſtrictio. Linguae ſtatus. Sitis. Urina. Micturitio. Delirium. Convulſio. Carotidum vibratio. Signa bona ex deglutitione facili, lingua naturali &c. Exſiccatio puſtularum.

(a) LOBB. *l. c. p. LI.* ROSEN. *l. c.* (b) *Id. ib.* (c) *Id. ib.*

CCXXIII.

At ſuperſunt quaedam aliae obſervationes generaliores, quas ſcire maxime expedit, ut praeſagiorum doctrina cumulatior habeatur. In univerſum peticulae, & mictus cruentus, quocunque ſtadio acceſſerint, item ſuppreſſa ex toto variolarum eruptio, febriſque ſecundaria, quae rationem multitudinis puſtularum ſequitur, ſunt aditus praecipui, quibus ad interitum (a) ducitur. Gravidae mulieres, ſi variolis prehendantur generatim non modo facile abortiunt, verum etiam cum ob *febrem puerperalem*, quae ſaepe eas invadit, tum ob haemorrhagiae metum graviſſime plerumque vita periclitantur. Hyſtericae affectiones, ſpaſmi, frigus horrificum, rigorve peſſime (b) audiunt. Urinae emiſſio, aut alvi dejectio inſcio aegrotante; ſudores profuſi, aut viſcidi & frigidi, aut ephidroſis, ſive ſudatiuncula tenuis, aut guttatim exſtillans fere mortis

Quaedam aliae obſervationes circa prognoſim. Peticulae, mictus cruentus, variolarum ſuppreſſio, febris ſecundaria. Graviditas. Urina inſcio aegro reddita. Sudores.

Phymata. prodromi (c) habentur. Tubercula, five phymata rubra, crebro fub finem morbi exterius fe produnt, membranamque adipofam occupare confueverunt. Si fuppurationem fubeant, citoque aperiantur, ut plurimum criticae evacuationis vice funguntur: at non fuppurantia, aut non opportune, & in tempore aperta alterutrum denotant, videlicet vel deficientis naturae conatum, vel materiae purulentae (d) ad interiora regreffum. *Quinam phymatis magis obnoxii.* His vero tuberculis frequentius obnoxii funt illi, qui mictu cruento laborarunt, & ope acidi vitriolici, & veficantium, ut animadvertit (e) MEADIUS, evaferunt. *Tumores glandularum, & ulcera tonfillarum.* Sed hi in tumores etiam glandularum non fuppurantes, & gangraenofa tonfillarum ulcera incidunt. Ex quo patet, virus variolofum nulla alia ratione tutius, meliufque e corpore efferri (f), excernique, quam fuppurationis via, atque adjumento. *Obfervatio Sagarii.* Non nullos SAGARIUS vidit, qui praeter variolas fuppurare folitas *cryftallinis*, & *verrucofis* fimul affecti erant. Hi fuppurationis tempore fui quafi obliti, incuriique jacebant, donec inopinato quafi e vita excederent, quod fupra (§. CXCIX) jam ex eodem retulimus. Mirabatur autem, eos neque tum febricitaffe, neque unquam facie intumuiffe, neque ullum ferme falivae fluxum expertos (g) fuiffe.

(a) SYDENH. *l. c. p.* 413. (b) LOBB. *l. c. p. LIII.* (c) *Id. p. LIV.* ROSEN. *l. c.* (d) *Id. ib.* SAGAR. *l. c. p.* 20. (e) *l. c. cap.* 3. (f) *L. c. p.* 21.

Curatio.

§. CCXXIV.

Curatio in apparatu. Abfoluta, ut potui, accuratiffime variolarum hiftoria, conquifitifque undique illuftrium Medicorum obfervationibus, in quibus prolixitate, & copia maluimus, quam inopi brevitate peccare: nunc, qua ratione earum curatio inftituenda fit, exponere aggrediar. Sed primum animadvertendum eft, naturam ut in ceteris exanthematicis morbis, fic quoque in variolis fumma ope niti, ut principium illud heterogeneum, *Quid natura in variolis moliatur.* quo ipfa inftigatur, ad cutim (§. IV) critice protrudat, feque exiguis phlegmonibus ibi inductis, atque in pus bonae notae converfis ab omni noxio humore liberet. Id autem etfi non nunquam leni, & ferme in- *Qua ope?* fenfibili motu moliatur, plerumque tamen febris cujufdam manifeftae concitatione ipfa confequitur: quae *febris apparatus*, five *contagii* (§. CLXVII) appellari folet. Haec vero certo quodam gradu, & tempore eget, quo miafma variolofum praeparari, extricari, & expelli *Motu quodam fimili fermentationi.* queat, non fecus ac in fermentationibus ufuvenit, ut liquor fermentans heterogeneas, impuras, inutilefque fubftantias fecernat, ac dimittat. At *Miafma variolofum agit fermenti inftar.* illud miafmatis variolofi proprium videtur, quod non modo quamdam fermentationis veluti fpeciem exfufcitet, verum etiam fermenti inftar plus minus fanos humores in fui naturam tranfmutet, fibique affimilet. Hinc

confequens

Motus naturæ quomodo regendi?

consequens plane est, ut, si naturae motus iste neque excedat, neque deficiat, nullo unquam artis auxilio perturbari debeat, sed sini, donec suum opus perficiat, & compleat. Si vero aut torpeat nimis, & praeter modum cunctetur inefficax, aut contra vehementius, quam oportet, concitetur, turbasque cieat; tunc eum prudenter, & caute sollicitari, aut cohiberi conveniat *. Sed in primis quam diligentissime curandum est, ut, quoad fieri potest, minima humorum assimilatio a varioloso fermento praestetur: id quod in regimine potissimum diaetetico rite instituto pene totum contineri, vix est hodie, qui ultro non fateatur.

Maxima curæ pars in diætetico regimine.

* Haec respondent optimis documentis, quae SYDENHAMIUS de variolis regularibus ann. 1667. 68. 69. scribens (*Oper. sect.* 2. *cap.* 2. *p.* 159. *edit. Patav.*) nobis reliquit, ubi ait indicationes esse, *ut æquabilis ille tenor ebullitionis in sanguine conservetur, qui neque nimis propere separationem nimia sua vi perficiat, neque tamen torpido nimis motu eamdem remoretur, vel non satis idoneam præstet;* 2. *ut abscessuli, pustulæve summa cura sustineantur, quo debita tempora percurrentes, tandem contentam in se materiam omnino avehant, ipsæque etiam evanescant.*

§. CCXXV.

Damna caloris lecti, & cubiculi.

Nihil enim magis conferre ad febrim praeter modum augendam, humoresque sanos varioloso tabo assimilandos asseritur, quam lecti, & cubiculi nimius calor (*a*). Hoc scilicet sanguinis aestus, & fervor, qui in *Variolarum apparatu* motui, & fervori fermentationis valde affinis est, sic excandescit, intenditurque, ut cuncti prope humores, amissa priore blanda natura, novam, pravam, analogamque varioloso fermento qualitatem adipiscantur. Quapropter SYDENHAMIUS suadere passim non desinit, aegros non ante lectulo addicendos esse, quam tota variolarum eruptio in conspectum venerit; id est non ante sextum ab initio morbi diem, sive ab eruptione incepta tertium, aut quartum. Quin etiam post hosce terminos lecti calorem ita suspectum habet, ut ex eo vigilias, phrenitidem, aliaque periculosa symptomata derivare (*b*) non dubitet. Quamobrem continuo subjicit, aegrum post sextum etiam diem extra lectum interdiu, quoad per vires licuerit, detinendum esse, praesertim cum pustularum frequentia, & copia tanta sit, ut fraeno, & moderamine coërceri debeat. Tunc vero non amplius e lecto eximendum, cum acrior pustularum dolor, aut animi ad deficiendum propensio decubare, & quiescere eum cogat. Concedit tamen in variolis discretis benignis (*c*), itemque ubi sanguinis copia per venam sectam minuta est, minorem esse extra lectum manendi necessitatem; quandoquidem in his non adeo vehementer effervescit sanguis, neque tantus est memoratae assimilationis timor. Excipit quoque casum, in quo ante variolarum eruptionem eclampsia, sive morbus comitialis accesserit; nam tunc lecto tradendum esse aegrum, & cardiacis medicamentis cum pa-

Quamdiu extra lectum manere ægri debeant.

Exceptiones quædam.

regoricis junctis, in primis laudano liquido ad paucas guttas propinato, & cantharidibus nuchae impositis variolas ad cutim alliciendas (*d*) jubet. Neque pariter eos e lecto eximendos existimat, qui *ægritudine vehementiori*, *intensiori febre*, *vomitu enormi*, *vertigine*, *artuum dolore*, *quasi rheumatismo* laborarunt, & *similibus contra indicantibus* afficiuntur. His enim, ubi maxime sanguinei, aetateque florentes sunt, quia lecto abstinere non possunt, opem ferre nitebatur sanguinis e brachio missione primum, & deinde aliquot post horis emetico; quibus sic eos relevari vidit, ut *quasi sani lectulo abesse* (*e*) possent.

Quibus extra lectum manere non licet, quodnam aliud auxilium adhibendum.

(*a*) *Diss. epist. p. 408.* (*b*) *Ibid. p. 403. & p. 406.* (*c*) *Ib. p. 407.* (*d*) *Ib. p. 415. & 420.* (*e*) *Ib. p. 422.*

§. CCXXVI.

Noxæ calidi cubiculi, & aëris non renovati.

Non modo assidua in lecto cubatio vitanda est, verum etiam cubiculi calor nimius, & diutina in eodem aëre, non renovato, praesertim tempore aestivo, mora. Pernecessarium enim praedicat idem SYDENHAMIUS (*a*) aëris puri, & recentis accessum. Nec ab eo dissentit MEADIUS (*b*), ubi aëris puri, novi, & subfrigidi laudes; calidi vero, clausi, halitibusque infecti noxas commemorat, utpote qui respirationem anxiam, & difficilem reddit, febrim, & pustularum numerum adauget, unde inflammationes, & gangraenae postremo insequuntur. Confirmantur haec omnia a fidissimo SYDENHAMII sectatore, & clinico expertissimo ANTONIO HAENIO (*c*), qui non cessat summis celebrare laudibus crebram aëris renovationem, & diligentem lecti mutationem, stragulorumque, & cubiculi ventilationem. Nihil enim praestantius se nosse affirmat, & cum eo affirmant omnes fere nuperi scriptores, in primis ii, qui inoculationis utilitatem experti sunt, ad variolarum malignitatem cum praecavendam, tum inhibendam, quam longiorem extra lectum interdiu moram, lecti, indumentorumque munditiem, animi hilaritatem, oblectationem, jocos, musicos concentus, & prae ceteris lenem in aëre libero (*d*) deambulationem. Deambulationis vero hujusce saluberrimos, indubiosque effectus a nemine satis mente concipi posse dicunt, nisi ab eo, qui ejus periculum (*e*) fecerit. Asseverant enim, languentes, anxios, immani aestu, & febri prope conflagrantes, statim ac in aërem apertum transferuntur, & manibus assistentium suffulti ad deambulandum leniter impelluntur, brevissimo temporis spatio recreari, alacres fieri, vires resumere, spiritum liberius ducere, exhilarari, & sensim sine ullius subsidio huc illuc vagari; febrimque quam plurimum defervescere, pulsu arteriarum citissime ad pacatiorem rhythmum (*f*) restituto.

Nihil utilius aëris aperti, & renovati usu, hilaritate, musica, deambulatione &c.

Effecta aëris aperti.

(*a*) *L. c. p. 407.* (*b*) *De variol. cap. 3.* (*c*) *Rat. contin. T. I. cap. V. §. VII. n. 4.* (*d*) *Id. ib. n. 9.* (*e*) STÖRCK. *Instruz. med. pratic. T. I. p. 271.* (*f*) *Id. ib.*

§. CCXXVII.

Qua ratione aër recens tam bonos effectus præstet.

Neque mirum cuiquam videatur, tot emolumenta a puriore, liberioreque aëre permanare; quandoquidem nemini in hac physices, ac physiologiae luce ignotum esse potest, puri & novi aëris accessu non modo calentem, atque effluviis refertam aegrotantis atmosphaeram, quae respirationi non minus, quam exspirationi insensibili fere inepta reddita est, procul ab ejus corpore dispergi, calorem paullatim contemperari, & minui, pulmones facilius ad ducendum spiritum dilatari, & sanguinis fervorem, & quasi dixerim fermentationis speciem, qua ebullit, effervescitque, compesci: verum etiam utramque insensibilem exspirationem, cutaneam videlicet, & pulmonarem promoveri, extrorsum quodammodo allici, attrahique lege affinitatis, & chymicae cujusdam solutionis, quam praestat aër purus, & recens, sicque variolosi miasmatis fortasse partem quod sane magni refert, insensibili exhalatione efferri, ac disperdi. Quae omnia tanto in pretio habentur a magnis viris, ut inanem timorem eorum, qui ab aëre libero, & aperto variolarum eruptionem impediri, aut earumdem retrocessum induci credunt, fidenter aspernentur, ac derideant, constanti, & diutina, ut ipsis videtur, experientia convicti, variolas in ejusmodi aëre facilius, certius, tutius, ac magis regulariter (*a*) ad cutem prodire solitas esse. Si quis tamen objiciat, ab ejusmodi regimine interdum pustularum eruptionem retardari visam, quod negari omnino nequit, ex hoc minus periculi impendere assevérat SYDENHAMIUS, quam ex illa humorum depravatione, quae regimen contrarium subsequitur, quaeque in caussa est, ut die porro undecima ob innumeras variolas suppurationem subeuntes exorta vehementior febris aegrotantem occidat (*b*).

Variolæ in aëre aperto facilius prodeunt.

Si tamen interdum eruptio retardetur, non valde id nocet.

(*a*) STÖRCK. *l. c. p.* 272. 273. (*b*) *L. c. p.* 413.

§. CCXXVIII.

Cuncta igitur haec, quae de recta lecti, cubiculi, aërisque procuratione, & de aura liberiore captanda, ac de ambulationibus, aliisque animi oblectamentis interdiu, assidueque adhibendis ex magnorum virorum sententia, & praeceptionibus hactenus (§. CCXXV ad §. CCXXVII) exposuimus, semper prae oculis ita habenda sunt profecto, ut nunquam nobis e memoria excidant, utpote & rationi consona, & multorum firmata experimentis. Nolim tamen quis credat, hoc regiminis genus indiscriminatim, & sine ulla limitatione, & quovis anni tempore observandum esse, aut, quia universim in variolis insititiis, & artificialibus felicissime cedit, pari semper eventu in naturalibus, sive spontaneis esse cessurum. Non leve enim inter utrasque discrimen intercedere videtur,

Præcepta tradita limitantur.

Discrimen inter variolas insititias, & naturales.

quo maxime fit, ut non eadem omnino regiminis, & curationis ratio semper eis accommodari queat. Namque exigua admodum puris variolosi, & quidem benignioris, meliorisque notae particula ad insititias procreandas adhibetur; quod sane plurimum interest. Loco etiam tutissimo, atque a vitalibus, interioribusque sedibus valde dissito, quasi pedetentim contagiosum miasma inseritur. Corpus, quoad fieri potest, sanissimum, aetas magis propitia, anni tempus temperatissimum, vernum videlicet, aut autumnale ad inoculationem seliguntur. Quas ob res non solum febris, quae a *contagio*, sive *apparatu* nomen habet, mitissima esse consuevit; verum vires etiam, appetitus, & reliquae functiones modice laeduntur; variolae ut plurimum numero paucae, discretae, & benignae erumpunt, ac demum placidissime cetera morbi stadia transiguntur. Non ideo mirandum nobis est, si in aëre libero versari, & deambulare sine molestia, atque a lecto interdiu abstinere, & vigilare sine detrimento inoculati tum possint. Contra in variolis naturalibus major plerumque variolosi contagii vis corpus ingreditur, humores inficit, ac depravat. Ore, naribusque potissimum recipitur, atque adeo caput, cerebrum, pulmones, & ventriculus, viscera certe nobilissima praecipue afficiuntur. Hinc gravior functionum omnium labefactatio. Praeterea omnes cujuscunque valetudinis, habitus, aetatis sine delectu morbo subjiciuntur. Quolibet item tempore, etiam minus salubri, uti aestivo, & fervido, aut hiemali, & perfrigido, aut ob alios perniciosos morbos grassantes, maligniorenque aliquam epidemicam constitutionem inopportuno hujusmodi pestilitate corripiuntur. Quapropter & febris, quae inde sequitur, saepe vehementior, & graviora symptomata, & major virium defectio, ut aegri nec stare extra lectum & multo minus incedere, & gradi sine animi deliquio possint, praesertim si malignae, & confluentes variolae futurae sint, & pessima cum peticulis, aut exanthematis miliaribus complicatio, aliaque ejusmodi non raro faciunt, ut non modo naturales ab insititiis longe differant, sed etiam aliam cum regiminis, tum curationis rationem exposcant.

Hinc curatio diversa.

§. CCXXIX.

Quae diligenter attendi debeant, ut regimen rite instituatur.

Quare & valetudinis statum, & aetatem, & anni tempus, & morborum vagantium constitutionem, & contagii quantitatem, magnitudinemque, & vitalem virtutem sedulo considerari, expendique oportet, & pro singulorum ratione quod magis conveniat, consilium capi. Tuto, exempli caussa, quaedam possunt aestate fieri, quae hieme non sine periculo tentantur; commodeque id ferri a bene valente, aut juvene, aut viro robusto, quod imbecillum, aut infantem, aut tenerum foeminae corpus, ut scite admonet MEADIUS, everteret. Sed paullo distinctius rem, prout ego quidem sentio, proponam. In universum hiemale frigus accommodatis, cautisque praesidiis temperandum est, ne cor-

Quid hieme, quid aestate praestet.

rugata, contractaque cutis variolosae materiae appulsurae enixe obnitatur, aut jam appulsam improvide repellat; itemque ne febrilis motus, quo natura utitur ad eam secernendam, excernendamque, ita sufflaminetur, supprimaturve, ut irritus, atque inanis fiat. Opportunum igitur quandoque erit aures praebere MORTONO, & MEADIO jubentibus, aegros primis ante eruptionem diebus lecto concredendos esse, ut leni tepore cutis universa laxetur. Quod etiam fieri expediet, ubi aut aetate, aut habitu, aut vitae genere, aut morbo densata cutis nimium obriguerit. Nimius vero calor aestivus levibus indumentis, atque aura frigidiore, aut mora aliqua extra lectum temperetur; eademque providentia curabitur, ut ardentior febris, si modum excesserit, intra justos limites redigatur. Aeque temerarium est tempore hiberno, aut tempestate algenti perfrigefacere aegrotantes, aut eorum languidam vitalitatem restinguere, * quam estate eos praepostere torrere, & flammae quasi oleum adjicere.

* Quae scripsit Cl. LORRYUS in *Commentario* morborum, qui Parisiis anno 1777 regnarunt, adeo ad rem mihi facere videntur, ut me continere non possim, quin ea e gallico in latinum idioma versa huc transferam: *Omnino mihi persuadeo, in re adeo gravi, uti est vita hominum, unumquemque eorum, qui nostram artem necessariis cognitionibus, ac debita probitate profitentur, serio veri studium sequi. Sed quis ab enthusiasmo temperare possit? Timeo equidem, ne aliquid ejus irrepserit in variolarum curationem. Antiqui præter modum cardiacis, & alexipharmacis institerunt. Non laborabo, ut refellam systema jure jam proscriptum.* BALLONIUS, FERNELIUS, & SANCTUSMARTHIUS *ipse, quin esset medicus, in suo poemate de* PAEDOTROPHIA, *declamarunt contra hujusmodi abusum, & differuerunt de vena vel in media variolarum eruptione incidenda. Proxime elapso seculo* SYDENHAMIUS *regulas sancivit certissimas, quibus medeamur variolis.* FREINDIUS, & MEADIUS, *qui antiquissimam medendi rationem a* RHASI *commendatam restituerunt, itemque* HELVETIUS, SIDOBRIUS, & HEQUETUS *ostenderunt, quanti facienda sit aëris frigidi introductio, lecti, & vestimentorum mundities, usufque potionum refrigerantium in morbo hoc, qui in omnibus suis stadiis vere inflammatorius est. Verum ab aliquo jam tempore nonne medici abusi sunt hisce dogmatibus, aegros exponendo frigori immoderato glacialis atmospheræ, & non ne possibili ad interiora variolarum repulsioni antepofuerunt falsam cutis præservandæ sedulitatem, & persuasionem? Tumor faciei, & manuum non ne postulat certum teporem, & harum partium dispositionem quamdam ad evaporationem, blandumque sudorem? Exspiratio ista, quæ certe in atmosphera glaciali vix obtineri potest, impedita, per lentas, & pravas successiones nonne modo ad pectus, modo ad articulos, modo ad oculos transfertur? In convalescentibus, tempore nimirum, quo tota humorum massa purificari consuevit, nonne regimen diutissime tam quod ad diætam, quam ad atmosphæræ summam in autumno variationem observandum esset? Sed &c. Histoir. de la Societ. Royal. de Médecin. T. 2. p. 12.*

§. CCXXX.

Media igitur via tutissimus ibis, videlicet si neque calore, neque vestimentis aegros suffocaveris, neque frigore, aut nuditate sic afflixeris, ut cutanea vasa prope occludantur, aut necessarii naturae motus penitus intercidant. Vidi multoties algida tempestate tardam, cunctantemque variolarum eruptionem, pustulasque sessiles, aut umbilicatas, aegre se attollentes, quas feliciter explicavit, erexitque lecti, cubiculique calor

Media via tenenda.

Calor auctus quando prosit.

Quando aëris liberi accessus noceat. moderate, prudenterque auctus. Nec caruit semper periculo, vel in ipsa aestate, aëris accessus, temere, aut improvide admissus, praesertim cum variolae suppurarent, aut arescerent. Metastases ex hac sola caussa, in discreto etiam, & benigno genere, celeriter lethiferas interdum demirati sumus. Funesta ejusmodi exempla nullibi frequentius videre est, quam in plebejorum filiis, quibus res domi angustior est. Hi utplurimum in conclavibus minus spatiosis quidem, sed male ab externis injuriis defensis, & fere undique aëri, vento, & frigori perviis degunt, vixque habent, quo se in lectulis contegant, aut in atriis apertis, aut ante domunculas sub dio versantur, aut huc illuc per publicas vias circumferuntur. Proh quantam stragem in his edunt variolae! Itaque, quando, & quantum praecepta supra exposita usum habeant, quando deferendus lectus sit, quando cubiculum ventilandum, quando in aërem apertum prodire liceat, prudentissimi, & sagacissimi Medici omnino est decernere. *Cautiones, & praecepta utiliora.* Generatim lecti, & cubiculi calor modum non excedat, potiusque ad frigidiusculum inclinet, praesertim quando aestas est, aut febris vehementius exardet, & pustulae multae, & quasi furentes prorumpunt. Tumque si nimia siccitas calori aëris juncta sit, magno quoque usui erit cubiculi pavimentum aqua frigida aspergere, & vegetabilia virentia in eodem collocare, quae putrida, & phlogistica effluvia absorbere, sicque aërem purificare dicuntur. In aëre vero liberiore & puro admittendo, quoniam cubiculum ab impuris, phlogisticis, putribusque halitibus repurgari subinde convenit, temperamentum aliquod adhibendum est, ne subitum frigus, aut ventus, aut humiditas exspirationi adversa irrumpat, & variolas emicare vetet, aut jam praesentes reprimat. *Haenii monita.* HAENIUS ipse, si quis alius aëris renovandi, & refrigerandi laudator amplissimus, summa cautione opus esse fatetur. Vult enim, ut dum ventilandum cubiculum est, aeger in proximum aliud bene clausum se recipiat, quo tutius fenestrae, & valvae aperiri possint, quin ipse aut frigoris inclementia, aut novi aëris afflatu offendatur. Addit etiam, grabatum, quo cubare solet, ita locandum esse, ut fenestra, aut janua aperta ad aëris renovationem, eum nequaquam directe (*a*) feriat.

(*a*) *Rat. contin. T. I. cap. V. §. VII. n. 4.*

§. CCXXXI.

Victus ratio qualis? Diaetetices vero (§. CCXXIV) cum pars non infima sit ipsa victus ratio, de hac quoque aliquid dicere oportet, ut quaenam variolis opportunior existimetur, facile cognoscatur. *In Lactentibus.* Infantibus adhuc lactentibus non alio alimenti genere opus est, quam consueta lactis suctione. Ad summum si vehementer sitiant, & caleant, ne nimia se lactis copia repleant, concedi iis potest aquae potus frustulo panis triticei tosti infuso temperatae, aut ex hordeo, aut oryza, aut gramine decoctae, aut

etiam puriſſimae, qua non ſolum ſitis extinguatur, verum humores etiam omnes diluantur, & refrigerentur. Nutricibus vero imperandum eſt, ut a vino, a nimio carnium uſu, a pinguibus, acribus, ſalitis, aromaticis, aliiſque calefacientibus abſtineant, & cibis veſcantur blandis magnam partem vegetabilibus, non valde jurulentis, ovis recentibus, piſcibus fluviatilibus tenerioris texturae; & potui plurimo, temperatiſſimo, & diluenti indulgeant. Prae primis autem animi tranquillitati, hilaritatique, quoad poſſunt, impenſe dare operam debent. *In nutricibus.*

§. CCXXXII.

Pueris vero, adoleſcentibus, atque adultioribus, ſi tamen cibum appetant, (nam interdum ab eo ſummopere abhorrent, ut nihil per aliquot dies ſumant) alimenta dentur tenuiſſima, humectantia, &, ut vulgo vocantur, refrigerantia; cujuſmodi ſunt cremores hordei, aut oryzae liquidiores, decoctum panis albi, fructus dulces, vel ſubacidi, uti pruna, ceraſa, fraga, pyra, poma praeſertim cocta, & ſaccharo condita, & ſimilia, quibus etiam alvus blande lenitur, quod primis potiſſimum diebus maxime conducit. Quod ſi ab his quoque abhorreant, aliquid identidem juris tenuioris ex ranis, aut ex pulli, vitulique carnibus largiri ſine ulla noxa licebit. Novi quoſdam omne alimenti genus ſine ullo detrimento ad perfectam uſque variolarum inclinationem reſpuiſſe praeter quaedam panis fruſtula vino dilutiori intincta, & ſubinde vorata: quod in primis uſui eſſe poteſt in ſumma nauſea, & vomituritione perpetua, viriumque languore magno. Ceterum potui opportuna ſunt aqua cum ſucco mali medici, citrei, aut aurantii, pauco edulcata ſaccharo; decocta pomorum; emulſa tenuiora ex amygdalis dulcibus, aut ſeminibus melonum; ſerum lactis defoecatiſſimum, atque alia hujuſmodi, aeſtate naturaliter frigida, hieme vero tepentia, aut certe egelida. *In pueris, juvenibus, adultiſque.*

§. CCXXXIII.

Quod ad diaeteticum regimen, hactenus ſatis. Reliquum curationis, quod ex fonte chirurgico, & pharmaceutico promi ſolet, ordinatim modo perſequar, ſingula, quae cuique variolarum ſtadio, generi, & ſymptomatibus adminiſtrari debeant, diligentiſſime, ut par eſt, enumerans, atque ad aequam lancem expendens. Itaque in primo variolarum ſtadio ſi mitiſſimus morbus ſit, ut in benigniſſimo, & diſcreto genere (§. CLXIX & ſeq.) eſt, ubi nimirum vel nulla, vel exigua febris cum eo conjungitur, vel ejuſmodi ea eſt, ut pulſus moderatus, atque equalis, calor mitis, reſpiratio facilis, & lenis, caput liberum, mens integra, & reliqua ſymptomata pacatiora non modo plenam varioloſae materiae ſeparationem, verum etiam puſtularum debito tempore ſuppura- *Curatio chirurgica, & pharmaceutica in primo variolarum ſtadio.* *In mitiſſimo genere nihil movendum.*

tionem, exficcationemque fperandam effe fignificent; totum negotium Naturae relinqui oportet, & folo diaetetico regimine, blandifque diluentibus eidem recte operanti fuccurrere fatis eft. Ad fummum fi alvus adftrictior fuerit, enemate aliquo emollienti laxari poterit, ut a fordibus, quae retentae moleftiam parerent, inteftina mature liberentur.

Naturae quomodo obsecundandum.

§. CCXXXIV.

Quando fanguis mitti debeat.

Verum fi aeger plethoricus vere fit, febris vehementior, pulfus magnus, plenus, & durus, aut ob vaforum plenitudinem nimiam obfcurus, & fuppreffus, calor ingens, cutis arida, refpiratio anxia, facies rubra, capitis dolor acerbus, aut ejus ftupor infolitus, aut fopor comatofus, aut delirium, & cetera refpondeant, ut in morbo inflammatorio (§. CCX), & praeterea conftitutio aëris, morborumque antecedens, & comitans diathefim inflammatoriam oftenderit, tunc fanguinis miffio neceffaria eft. Juvenibus, adultis, atque aetate florentibus non raro evenit, ut ob febris vehementiam, fymptomatumque continuationem bis, vel ter * detrahi fanguis debeat. Id autem in quovis alio etiam morbi ftadio fieri licet, fi quod grave fymptoma fanguinis miffionem indicet, & vires eam ferre (*a*) poffint. Neque timendum eft, dummodo debita virium ratio habeatur, ne per fanguinis detractionem futura variolarum eruptio impediatur; nam vaforum nimia plenitudine ablata, aut laxata fanguinis compage, a quibus interdum eruptio retardatur, plerumque facilior redditur variolofae materiae feparatio, atque ad cutim expulfio; imo multa mala, quae procedente morbo fupervenirent, uti phrenitis, convulfiones, peripneumoniae, fic provide avertuntur. Infantibus tenerrimis raro accidit, ut fanguinis miffione egeant. Si quando tamen plethora, convulfiones, aut alia fymptomata, praefertim inflammatoria in his quoque eam poftulent, nec ex venis jugularibus, aut brachii, aut manuum fanguis educi potuit, hirudines temporibus, vel pone aures applicitae venae fectionem quodammodo fupplent. Non vero fine confideratione, atque examine pro uno, vel altero figno indicante phlebotomiam, protinus ad eam properandum eft, nifi conftans, & vehemens perfiftat, aut ejus generis fit, quod nullum dubitandi locum de fanguine mittendo relinquat. Interdum enim omitti haec poteft, aut differri fine ullo noxae metu, imo febris, calor, anxietas, delirium faepe vifa funt folo medicamentorum diluentium, attenuantiumque antiphlogifticorum, atque aëris puri, & liberi ufu, & indumentorum imminutione (*b*) mitigari.

Infantes raro egent fanguinis miffione.

Quando omitti S. M. poffit.

(*) Non poffum hic praetermittere animadverfionem in Cl. ARCHIBALDUM PITCARNIUM, qui inter *opufcula medica* capite de Variolis (Vid. *Ejus elem. Medicin. Phyfic. Mathem. Ed. Ven. an. 1773 p. 174.*) non timet in primo ftadio variolarum *febricitantibus* jubere *fanguinem mitti, quamdiu febricitant; &, fi variolae eruperint, adhuc mitti, donec*

donec febris cessaverit. Nemo enim non videt, quantum ejusmodi praeceptum universim, & absolute traditum a vera, rectaque medendi ratione tirones abducere possit. Caveant igitur a sanguinis missione instituenda, aut iteranda, nisi vera indicantia praesto sint, & quidem urgeant; neque ea abutantur quousque febris cesset, nam prius aeger vitam amittet, quam febris desinat. Neque adeo formidanda febris est, si intra mediocritatis limites consistat; quia ejus ope, ut supra ostensum est, natura variolosam materiem ad cutim propellit, seque ab eadem provide liberat. Quam ob rem non facile etiam SIDOBRIO parendum est, qui in primo itidem stadio sanguinis missionem sine limitatione ulla commendat, eamque iterandam bis, ter, quater, quinquies, imo sexies, & octies pro symptomatum ingruentium ratione, viriumque & aetatis modo praecipit. *De variol.* §. *XXVIII.* Namque rarissime tanta sanguinis profusio ferri potest, aut vix unquam necessaria est. Sapienter & recte de sanguinis missione in variolis sic scripsit TISSOTIUS: *in miti morbo inutilis; in mitissimo, aut maligno noxia; in gravi repetenda* initio, donec ex pulsu, laxitate cutis, & remissione symptomatum phlogosim imminutam noscas. *Ep. v. arg. p. 38.*

(*a*) MEAD. *l. c. cap. 3.* (*b*) STÖRCK. *l. c. p. 271.*

§. CCXXXV.

Post sanguinis missionem, ubi ea opus fuerit, si febris, & symptomata inflammatoria nihilominus persevérent, antiphlogisticis remediis utendum est, speciatim potu diluente, attenuante, & compescente, uti decocto hordei, cui nitrum, oxymel, aut subacidi vegetabilium succi additi sint; donec febris & symptomata remittant (*a*); nec alienum est interdum in summo humorum fervore, & praeter modum furente cordis, atque arteriarum irritabilitate, potui aliquid spiritus vitrioli, aut nitri adjicere ad gratam aciditatem. Animadversum quandoque est, vires quae a principio validiores, concitatioresque apparuerant, sub horum remediorum adhibitione, vel etiam sponte, illico, & repente corruere, vix suffecturas reliquo morbi cursui: tunc omissis refrigerantibus, & compescentibus, mox ad excitantia, & leniter cardiaca confugere oportet; hisque tamdiu insistere, donec vires satis erectae admoneant, deserenda ea esse. Dum haec aguntur, negligi haud debent praecepta, quae supra de mora extra lectum, & de aëris liberioris usura tradita (*b*) fuerunt. Neque aliter in quovis alio stadio, si hujusmodi virium lapsus incidat, se gerere debet Medicus.

Diluentia antiphlogistica.

Acida mineralia.

Quando cardiaca substituenda sunt.

(*a*) STÖRCK. *l. c. p. 270.* (*b*) *Id. ib. pag. 279. 280.*

§. CCXXXVI.

Misso, aut omisso, prout res poposcerit, sanguine; praescriptisque opportunis secundum indicationes internis medicamentis, decernendum remanet, utrum purgari aegrum expediat. Si ex antecedenti victus ratione, aut ex signis bilis, aut pituitae in primis viis exuberantis, quae pluries alibi, sed speciatim capite de *Febre gastrica acuta* (*Vol. I.* §. *CCCLXXIII*) retulimus, conjici possit, ventriculum, aut intestina sordibus crudis, corruptis, biliosis, aut mucosis scatere, nemo dubi-

Ubi purgare opportunum sit.

tat, quin eae vel vomitu, vel alvi ductione, prout facilius, promptius, opportuniusque videbitur (*Vol. I.* §. *CCCXCI. CCCXCII*), expellendae (*a*) sint. Interdum constitutio ipsa epidemica, ad quam semper attente respiciendum est, aut miasmatis variolosi in ventriculum ingressi copia, & molesta ibidem retentio, quae sola nauseas, & vomiturigines pene inanes ciere apta est, expostulant, ut vomitu aliquanto validiori primae viae excutiantur, quemadmodum utilissime non nunquam factum esse perhibent Clinicorum quam plurimi; & speciatim in illa constitutione epidemica, quam supra ex HALLERO (§. CXCVIII) memoravimus. Vomitum enim adjuvit Vir clarissimus emetico sic, ut *octies ad minimum larga emesis sequeretur*; observaverat enim *quoties vomitus*, qui *fere perpetuum symptoma* erat, supprimeretur, funestiorem eventum subsequutum fuisse (*b*). Quod si emetica aliunde vetita aut suspecta videantur, tutissimum tunc plane est, saburram gastricam miti aliquo eccoprotico, uti manna, syrupo ejusdem, vel cichorei cum Rhabarbaro, aut florum persici, aut sale quodam medio leniter dejicere, aut clysteribus, qui innocui fere sunt, evocare. Leniter, inquam; nam omnis immodica ventris turbatio vitari hic debet. Sed sive emesis, sive catharsis in usum veniat, alterutra semper ante variolarum apparitionem (*c*) tentanda plane est *. Ab utraque tamen temperandum est, si vomituritio, nausea, & dolor cardialgicus, aut colicus non a saburra gastrica, nec a verminosa affectione, cujus signa supra (§. CCVIII) tetigimus, nec a contagiosi miasmatis copia ventriculum ingressi & vellicantis, sed a sola febrili commotione, aut a nervosa ataxia (§. CCVIII) ut in tenellis, sensibilioribusque corporibus ut plurimum evenit, nasci cognoscantur. Tunc enim haec symptomata, simul ac omne miasma extrorsum erupe-rit, conquiescere, ac sedari sponte solent. Cavere etiam ab emeticis, catharticisque oportet, si, levioris licet, ventriculi, aut intestinorum inflammationis indicia aliqua se praebeant. Patet enim omnia, quae irritationem inferunt, vitanda esse, lenissimisque tantum medicamentis, quae temperent, demulceant, diluant, & molliant, tam intrinsecus, quam extrinsecus esse utendum. Quoniam vero cum primarum viarum sordibus, praesertim in pueris, vermes etiam non raro complicantur, soleo alvum laxantibus aliquod anthelminthicum, uti semen santonici, corallinam maritimam, aut aliud ejusmodi adjicere, quo illi deturbentur facilius,

Quando Emesis, quando catharsis magis conveniat.

Quando ab utraque abstinendum.

(*a*) *Id. ib. p.* 270. (*b*) *Opusc. pathol. cit. p.* 114. 115. (*c*) MEAD. *l. c. cap.* 3.

* Si in variolis benignis, inquit TISSOTIUS, tetra symptomata ex cacochylia accedant, jam initio morbi purgandum est cremore Tartari, & tamarindis, & sic deinceps, donec omnia illa ex hac caussa genita evanescant. *Epist. var. argum. p.* 50. In morosis, & difficulter purgantia sumentibus potest exigua tartari emetici dosis potui addi, non ut vomitum excitet, sed ut alvum moveat. Id bene cedit. *Id. l. c. p.* 51. Tentanda purgatio est etiam morbo provecto, si cacochyliae signa adsint. *Id. ib.* Signa autem cacochyliae ab eodem (*pag.* 50.) recensentur 1. cephalalgia, aut sopor supra vim febris; 2. oris foetor, fastidium cibi, & nausea post etiam eruptionem superstites; 3.

febris post eruptionem in benignis adhuc permanens cum anxietate; 4. fecum foetor, & saepe diarrhoea fetida sine depressione pustularum; 5. delirium; 6. lotium crudum, turbidum; & venter tumidus.

§. CCXXXVII.

At quando vires in hoc ipso *apparatus* stadio valde languent, & nervosum systema in primis afficitur, uti in febre lenta nervosa, sive maligna cum symptomatibus alibi (§. CCXI.) descriptis accidit; aut sanguis ad liquescendum, putrescendumque praecipiti prope passu contendit (§. CCXII) uti in quibusdam *Variolis discretis malignis*, speciatim earum, quae cum peticulis, exanthematibus miliaribus, maculisque nigris, aut lividis complicantur (§. CLXXVIII) vel uti in illis *confluentibus malignis* (§. CXCII ad CXCIX) quae cito in universalem fere gangraenam terminantur, fieri consuevit: profecto alia est opus curandi ratione. Primo casu regimen quidem temperatum esse debet, sed tale, ut nequaquam febrilem motum nimis infringat, neque vim vitae, & nervorum magis magisque dejiciat, nec demum exanthemata tam peticularia, quam miliaria introrsum repellat. Quare paullo plus lecto aeger indulgeat, atque indumentis se contegat aliquanto gravioribus, neque se aëri liberiori, & frigido temere committat, cautiusque in lecto permutando, aut ventilando cubiculo se gerat. Intrinsecus vero ei dentur quae quidem diluunt, sed una moderate excitant, & motum cordis, atque arteriarum leniter sollicitant. Potui igitur aptissima erunt diluta florum Sambuci, Tiliae, summitatum Cardui Benedicti, aut foliorum Scordii, vel decocta radicum Scorzonerae, & graminis, vel hordei, adjecto vini tantillo, vel serum lactis vini ope paratum. Praeterea si validius adhuc torpens natura movenda est, prudenter, & caute aliquid cardiaci, & alexipharmaci subinde intermiscere haud erit alienum *. Eo respicit etiam alimenti genus paullo generosius, uti jura carnium, & vitelli ovorum, acido succo mali citrei correcta, atque animata. In altero autem casu, si tamen, primo jam stadio ineunte, signa dissolutionis putridae se prodant, aut in eam pronior constitutio epidemica se ostenderit, mature contra pugnandum est antisepticis proprie dictis, uti acidis validioribus, camphora, cortice peruviano, aliisque, de quibus jam toties memoratum est, non neglecta interim cubiculi, & lecti ventilatione, & mora, si fieri potest, aliqua extra lectum in aëre puro, aperto, & subfrigido. In neutro vero horum casuum sanguinis missio locum habet; quia vires illico exsolvit, putredinem accelerat, & mortem.

Quae curatio in hoc stadio malignis, & putridis?

Cautelae circa regimen.

Diluentia cum excitantibus.

Cardiaca moderata.

Alimenta.

Antiseptica.

Aëris renovatio, & mora extra lectum.

* Hic ad rem maxime facit MORTONI locus, qui in ejus *exercitatione tertia de Febrib. inflammat. cap. VII. p. 65.* reperitur. Ibi sic inquit ipse: *Sicuti enim a multis stragulis impositis, & medicamentis calidioribus perperam, atque sine necessitate ministratis spiritus in fluorem nimium, & motus efferatos adacti* (sit venia aetiologiae) *non possunt non dissipari; ita a frigore nimio, & ambientis aëris injuriis coacti, & obruti nequeunt*

prorsus se se satis expandere, atque robore nativo hostem adoriri. *Quo nomine nunquam hactenus in sententiam clarissimi, doctissimique nostri* SYDENHAMII *deduci potui, qui frigidum regimen in variolarum curatione (cujuscunque fuerint generis) ubique, idque indiscriminatim adhibendum acriter contendit, & spiritu vitrioli, decocto albo, syrupo de meconio, ceterisque id genus infrigidantibus, & aëre ipso cubiculi frigido utramque curationis paginam adimplet; adeo autem ab usu alexipharmacorum abhorret, ut ægre admodum vel tantillum aquæ epidemicæ, theriacæ, pulveris e chelis cancrorum compositi, vel quidem liquoris possetici floribus calendulæ, & rasura cornu cervi alterati (ut ut pestilentialis, vel deleterius fuerit morbi genius) concedendum opinatur.* Et paucis verbis interjectis, quae, ut brevior sermo fiat, omitto, sic prosequitur: *Cum hic morbus funestissimus animadvertitur, spiritus prorsus a veneno delentur, ac superantur, unde caloris vegeti defectus magis, quam excessus ex vibratione arteriarum debili, & irregulari, atque pallido urinæ colore se se palam prodit. Ecquis autem frigidum regimen in curatione jam adhibendum duxerit? Præterea ipse author cl. sæpe sæpius agnoscit variolas confluentes non nunquam pestis ipsius virulentiam æquare, vel quidem superare. Quis autem huc usque pestis curationem frigido regimine absolvit, vel tentando aggressus est? Quod ad historias curationum hoc pacto feliciter absolutarum a cl. Authore relatas attinet, nullus dubito, quin ubi spiritus nimio calore præsertim exterius prius adhibito, diu, & perperam attriti, & dissipati fuerint, ad ægrotantem e lecto derepente exsuscitatum, vel saltem ab onere stragulorum liberatum, aliquid refrigerii, & emolumenti accesserit, unde spiritus temperie miti postliminio quadantenus reducere potiti, magis strenue, & feliciter hostem adoriri potuerint; vel in benigno morbo ubi spiritus venenum longe superarint, injurias hujusce regiminis absque damno quovis insigni tolerarint. Inde autem regimen frigidum a primodiis ipsis morbi consulto, ac perpetuo, vel ubi ex apyrexia præsenti, & pulsu debili constet, a veneno spiritus plane prostratos esse, instituì debere pernego. Siquidem Variolas sæpissime vidi confluentes, & maxime funestas, ubi ne minima guttula, vel granum medicamenti cujuscunque alexipharmaci, vel regimen quovis modo calidum durante apparatu, vel eruptione adhibitum fuisset, & non alia de caussa funestas, & mali moris evasisse vehementer suspicatus sum, quam quod durante apparatu, scilicet priusquam spiritus necrosi afficerentur, eorum vires hujusmodi remediis non satis tempestive exsuscitatæ fuerunt, quod multo magis accidit, ubi regimine frigido coactæ deprimantur. In qua sententia eo magis persisto, quia (quod ceteros Professores latere haud autumo) centies forsan memini ægrotantes regimine nimis frigido prius utentes, atque inde in proximis morbi stadiis vigiliis, deliriis, fluxu alvi enormi, frequentibus deliquiis, madore colliquativo, aliisque funestissimis symptomatibus male mulctatos, & petechiis, atque exanthematis ubique depressis, & aridis, carbone quasi nigro notatos, ope alexipharmacorum cum opiatis conjunctorum, & vesicatoriorum assidua, ab ipsis orci faucibus aliquando derepente, aliquando sensim ereptos. Cui observationi fidem faciunt historiæ aliquot huc spectantes, e multis aliis selectæ, quas in calce hujus tractatus haud pigebit graphice, & sincere depingere;* (sunt autem 19, 21, 22, 25, 27, 29, 31, 47, 48, 49, 50) *non tamen in istis historiis intelligi volo variolas intensissime malignas, quarum venenum ad summum gradum exaltatum est. Est enim ubi venenum a primo insultu, sive postea a quodam infausto accidente adeo prosternit, & quasi sphacelo afficit, ut compage humorum soluta mors hæmorrhagia effreni, & maculis nigris in cuticula sparsis denunciata præ foribus adstet, quam neque alexipharmaca, nec alia quæcunque artis subsidia (confitente ipso cl. Authore) unquam averruncare valeant. Sileo jam infaustum, ne dicam funestum hujusce frigidi regiminis eventum, quem non tantum ejus assecla, & fautores, sed etiam vir ipse doctissimus NON SINE OPPROBRIO SUO non nunquam expertus est; quam ob caussam in postremis vitæ annis (ut mihi narratum est) disciplinæ hujus rigorem ipse quadantenus relaxavit. Liceat igitur mihi veritatis ergo, renitenti licet animo, a magni Sydenhamii sententia de regimine in hoc morbo discedere. Regimen igitur moderate calidum ita ordinetur, ut calor quam proxime ad ipsam spirituum temperiem accedat, & æqualem tenorem servet. Quam primum igitur morbo isto corripitur aeger, lectum petat, ibidemque decumbat stragulis solitis ab aëris injuriis munitus; haud tamen nimiis opprimatur. A curis, timore, ceterisque animi pathematibus, quantum fieri possit, immunem se servet, neque colloquiis quorumcunque interpelletur, verum somnum, aut saltem quietem quocunque modo captet. Aër cubiculi tempestate hiemali luculento foco accenso temperetur, fervente autem æstate in lecto, ut in ergastulo æger minime incarceretur. In reliquis regi-*

minis partibus omnia manu adeo æquabili ordinentur, ut spiritus in efferatos motus minime adigantur, vel dissipentur, aut nimium coacti in hoste adoriendo deficiant. Hactenus MORTONUS, & quidem ratione experientiaque confisus. MORTONI sententiam non modo MEADIUS, atque HUXHAMIUS, ambo angli, ab omnique partium studio alieni amplexi deinde, tuitique sunt, verum etiam SYDENHAMII aequalis, idemque celeberrimus Londini Regius Medicus GEDEON HARVEJUS, acer ille errorum medicorum censor, castigatorque ante jam approbaverat, a quo peculiarem historiam, ut regiminis Sydenhamiani nocumenta patefiant, mutuabimur, infraque opportunius subnectemus.

§. CCXXXVIII.

Cum vero quaedam exsistant huiusce stadii veluti propria symptomata, horum praecipuis quae peculiaris medicatio praestanda sit, nunc singillatim explicabo. Dolori capitis assiduo, atque acuto, si urgeat, nec quidquam aliis administratis auxiliis cesserit, levando plurimum valent balnea tepida, aut moderate calida pedum, mane, & vesperi ad semihoram saltem iteranda; intervallis vero reliquis pasta fermenti panis calens, & mollis, aut pulpa caricarum pinguium plantis pedum admota. Haec non nulli continuanda esse volunt (*a*) ad eruptionis usque initium tantummodo. Sed HAENIUS revellendi caussa, dolore capitis etiam non urgente, artus superiores, inferioresque in calidam demitti quotidie saltem semihorae spatio non modo in primo stadio, verum etiam toto reliquo morbo ad finem usque jubebat, magna sibi inde emolumenta promittens praeter illud, quod a mora extra lectum tali occasione aegri percipiunt. Absorpto enim per cutis venas, meatusque lymphaticos aqueo humore diluitur egregie, & temperatur universus sanguineus latex, a capite, & facie revellitur morbi vis, atque ab interioribus ad exteriora (*b*) avocatur, ut copiosiores ut plurimum ad partes balneo laxatas & fotas variolae exortae * declarare videntur.

Dolori capitis levando balnea pedum.

Cataplasmata ad plantas pedum.

Balnea artuum superiorum & inferiorum.

Emolumenta.

(*a*) STÖRCK. *l. c. p.* 270. (*b*) *Rat. continuat. T. I. cap. V. §. VII. n.* 5.

* De balneorum hujusmodi tam particularium, quam universalium utilitate, usque in variolis nondum plane convenit inter medicorum primores. Video in primis cl. LUDWIGIUM (*De Topic. medicam. usu in Variol. vid. Adversf. Med. Pract. Vol. I. P.* 3. *p.* 473.) multis rationibus pugnare, ut demonstret, balnea, pediluvia, & fomentationes tam in variolarum apparatu, quam in ipsa eruptione imminente esse vel supervacua, vel etiam ad eruptionem adjuvandam inepta; atque experientia comperisse, minori variolarum numero eas partes corripi, quas balneum fovit, quam reliquas, & contra earum eruptionem aëre sicco, & frigido felicius, saepiusque promoveri. Multo vero apertius balneorum, fomentationumque usum a clarissimo Neapolitano Medico reprobatum (*De sedib. variolar.*) jam pridem scimus, fidenter tradente, variolarum eruptionem humiditate impediri, siccitate adjuvari. Hisce autem balneorum, fomentationumque vituperatoribus longe major se se opponit numerus laudatorum. In primis in *expositione morborum, qui frequentiores fuerunt Edimburgi anno 1733 (Essay de méd. Vol. 3.)* lego compluribus ex balneo calido pedum semel aut bis in die adhibito usque ad absolutam variolarum eruptionem non modo caput mirifice levatum esse, verum etiam copiosiorem variolarum numerum ad crura, pedesque prolectum. Quod eo pluris faciendum, quo non opinione, sed experientia magis innititur. HAENIUS non modo memorat NICOLAUM FLORENTINUM, ASTATIUM papiensem, PETRUM FORESTUM, SYDENHAMIUM, BOERHAAVIUM, aliosque locupletissimos testes, qui balneis hujusmodi eruptionem variolarum promoverunt, verum etiam propriam experientiam adducit, qua plu-

ries se didicisse ait, copiosiores utplurimum variolas balneo ad brachia, & crura provocari; quamquam non diffiteatur, interdum id nequaquam contigisse. Nullus vero aequus rerum aestimator ex eo, quod balnea quandoque effectu caruerint, temere unquam concludet, uti supervacua, aut inepta, contra multo plura salubrium effectuum exempla, esse ableganda. Ad HAENII partes omnino nuper accessit Cl. AZZOGUIDIUS (*Lettera sopra il Vajuolo p. XXIV.*), qui praeterea animadvertit, universum quandoque corpus balneo immergi debere, eoque fieri, ut mirifice praesertim in pueris variolarum eruptio succedat. Addit demum, multis abhinc annis a' BOUVARDO hanc methodum commendatam fuisse, eamque diu quasi oblivioni traditam, a SENACIO, aliisque tandem medicis in lucem e tenebris quodammodo revocatam jure esse. Verum jam apud RHASEM, AVICENNAM & DIOSCORIDEM vaporum, fotuumque humidorum in variolis curandis adhibitorum mentionem factam esse, ex FREINDII testimonio refert OCTAVIUS NERUCCIUS, qui anno 1748 epistolam *de balneo tepido* ad variolarum curationem vernacula lingua conscriptam evulgavit. In hac tam suis, quam aliorum periclitationibus ostendit summam balnei universalis ad semihoram singulis diebus a principio ad finem morbi usque instituti utilitatem in curandis variolis, FISCHERI praesertim usus auctoritate, & consilio, qui anno 1721 in comitatu Argae Oppidi in Hungaria superiore siti balnea istiusmodi vidit prosperrimo eventu universim adhibita, & deinde annis 1727. 1728 sua in regione eadem ipsemet ad Variolas epidemicas non minus feliciter adhibuit. Ipse autem simul ac infantes, pueros, aut adolescentes febri correptos cernebat, eos mox in balneum aquae simplicis moderate calidae demittebat, idque bis in die, mane nimirum, & vesperi hora quarta pomeridiana iterabat, balnei usum quavis vice ad horam cum dimidia plerumque producens. Altero ut plurimum die, raro quarto erumpebant variolae quasi uno impetu per totum corpus; cito turgebant, ad debitam magnitudinem perductae, & quinto, sexto, & rarissime post septimum diem disrumpebantur; & tunc non ex aqua, sed ex sero lactis, aut ex lacte duabus tertiis partibus aquae diluto balneum administrabat, quo non secus, ac priore uti pergebat ad perfectam exsiccationem, quae fere nono, aut duodecimo die contingebat. Rem confirmavit iteratis experimentis ex nostratibus pariter MORANDUS MORANDIUS (*Della cura del Vajuolo. Ancona 1753 p. 32. §. XIII*) in pessimis, malignisque variolis epidemicis ann. 1737 & 1741, in quibus, cum quamcunque aliam curandi rationem inefficacem deprehendisset, balneo tepido a principio ad finem usque ad FISCHERI mentem usus feliciffime est. Balnei quoque tepidi, aut moderate calidi utilitatem tam ad variolarum eruptionem adjuvandam, quam ad suppurationem leniter promovendam expertus est in Gallia cl. MARTEAU, ut ex quinque historiis anno 1768 in *Diarii Medici T. 28. p. 314.* editis elucescit. Imo ejus usum cum CLIFTONO ad febrem secundariam mitigandam commendare non dubitavit. His unum, ut multos alios praetermittam, celeberrimum TISSOTIUM adjiciam, qui in Variolarum curatione nedum pediluvia, vaporemque aquae tepidae toto corpore exceptum, verum balneum etiam universale (*Epist. var. argum. p. 39. & seqq.*) tam revellendi a capite, quam extrorsum avocandi consilio approbavit. Quibus de caussis satis evinci videtur, quotiescunque aut in caput humores vehementius feruntur, aut lente, & tarde ob vires vitae languidas variolae erumpunt, aut arida, & densa cutis eruptioni renititur, aut pustulae ob frigus susceptum, aut subitum terrorem, aut imminutam cordis, arteriarumque vim propellentem repente deprimuntur, & concidunt, pedum, manuum, immo totius quoque corporis balnea tepida, aut certe non valde calida non modo opportuna fore, verum etiam necessaria.

§. CCXXXIX.

Phrenitidi eadem prope curatio convenit.

Neque huic stadio aliena interdum est *phrenitis* (§. CCV) quae si cum plethorae signis, calore ingenti, auctaque virium vitalium actione (§. CCXXXIV) copuletur, sic ut a nimia sanguinis copia, ejusque concitatiore motu pendere videatur, praeter phlebotomiam, temperantia, diluentia, antiphlogistica, exposcit etiam balnea pedum tepida modo

(§. CCXXXVIII) laudata. Si vero his furor non conquieverit, caputque ob nimium calorem quasi effervescere, atque aestuare pergat, capillorum sectionem non nulli proponunt, quae plurimum levaminis quandoque attulisse (*a*) narratur. *Capillorum sectio utilis.* Similibus quoque ex caussis *coma vigil*, aut *somnolentum* (§. CCV) non nunquam exoritur: quod ubi incidit, eadem prope curatio opportuna est, sed tum post quodvis pedum balneum cataplasmata, quae plantis ad revellendum, excitandumque admoventur, sinapios pulvere, aut aceto scillitico acui debent. *Comatosi affectus non aliter curandi. Sinapismi.* Imo si praevideantur variolae confluentes futurae, non solum lecti calor diligentius vitandus est, verum etiam vesicatorium nuchae apponendum (*b*).

(*a*) MORANDIUS *della cura del Vajuolo p. 43.* (*b*) SYDENH. *Diss. Epist. p. 421.*

§. CCXL.

De eclampsia, sive epilepticis insultibus, uti symptomate hujus stadii, eruptionem interdum praecedente, supra (§. CLXIX) loquuti sumus. *Epilepticis insultibus quomodo occurrendum.* Plerumque hoc symptomatis genus cito evanescit, subsequente paullopost variolarum benignarum, & discretarum eruptione, sic ut vix ullo medicamento egeat, nisi diutius trahatur, aut ex alia caussa, quam a varioloso contagio dependeat. Attamen SYDENHAMIUS, quo facilius nervorum systema ab irritante varioloso principio liberetur, author est, ut (*a*) continuo aeger lectulo tradatur; quandoquidem variolae, quae subsequi solent, quia discretae, & benignae utplurimum sunt, lecti calorem innoxie ferunt; & epispasticum nuchae, sive occipiti applicetur, deturque ei intrinsecus aliquod cardiacum, paregoricumque remedium, quo non solum nervosa sensibilitas minuatur, verum etiam variolarum imminens eruptio adjuvetur. *Cardiaca. Paregorica.* Ipse autem trienni puero guttas quinque Laudani liquidi ex cochleari aquae epidemicae, ut vocat, sive cardiacae cujusdam dare solitus erat. Quae dosis & imminui, & augeri non solum pro aetatis, & temperamenti, habitusque ratione potest, verum etiam prout saturatius, aut dilutius laudanum ipsum fuerit. Interdum solo tempore sic condensatur, ut quaelibet gutta plus opii contineat, quam dum liquidius, tenuiusque erat. *Cautio circa laudanum liquidum.* Praeter haec plantis pedum epispastica admovenda suadet MEADIUS (*b*), quo certius a cerebro revellatur. *Epispastica.* Nonnunquam vidi plurimum profuisse calida, & humida fomenta cruribus circum voluta, utpote quae utramque paginam adimpleverunt. *Fomenta.* Laudano subrogatur liquor anodynus mineralis HOFFMANNI, aut spiritus vitrioli antepilepticus PEZOLDTI, uterque tutissimus, & sedandi facultate conspicuus. *Liquor anodynus. Spiritus antepilepticus Pezoldti.* Quod si dentitio ipsa, uti caussa epilepticae convulsionis in suspicionem veniat, tum spiritus cornu cervi, aut liquor cornu cervi succinatus ad paucas guttas ex aqua aliqua cephalica, aut syrupo aliquo gratiori datus multis aliis praefertur. *Dentitioni, si caussa epilepsiae, quid magis prosit?*

(*a*) *Dissert. epist. p. 420.* (*b*) *De Variol, cap. 4.*

§. CCXLI.

Paregorica etiam dolor acutus aliquis exposcit.

Quemadmodum igitur in epilepticis convulſionibus (§. CCXL) & maxima ſyſtematis nervoſi ad ſpaſmos proclivitate, abſente tamen plethora, depreſſiſque viribus vitalibus licet ad paregorica, atque opium habentia confugere : ſic etiam, ubi acutus aliquis dolor aegrum torqueat, & quaſi conficiat, uti non raro in variolis confluentibus malignis (§. CLXXXVII) uſuvenit, neceſſario conſequitur, ut ille opio ſedetur, & natura pene obruta, & fatiſcens cardiaca ejus facultate excitetur. Eſt

Alvi fluxus quomodo conſiderandus.

quoque, ubi alvi fluxus, ad quem in primis pueri (§. CLXX & CLXXXVI) proclives primo in ſtadio eſſe ſolent, aliquam ſui rationem requirit. Is ſi a ſaburra primarum viarum eſt, & vere ſtercoreus, & foetidus, & facile toleratur, comprimi nullo modo debet, imo leniter ſuſtineri, dato ſubinde tantillo vini, ſi opus fuerit, aut alio blando

Quinam curandus & qua ratione?

cardiaco, quo vires recreentur, firmenturque (*a*). Sin vero ab acri varioloſo ad inteſtina praepoſtere delato fiat, vireſque proſternat, ut in primo ſtadio confluentium malignarum (§. CXCIII) ſaepe aſſolet, aut ſeroſus, & colliquans magna copia humor prodeat cum virium jactura, eum opio ſiſti omnino (*b*) oportet, & quandoque etiam cantharidibus cuti impoſitis, ut extrorſum malus humor avocetur. Hinc (§. CCXL &

Opium non prorſus excludi poteſt in apparatu.

CCXLI) patet, ni fallor, non abſolute opii uſum * in apparatu variolarum excludi poſſe, ut fortaſſe non nullis placuit.

(*a*) VARNIER *Journal. de Médecin. T. V. p. 152. Août 1756.* (*b*) *Id. ib.* & TISSOT. *epiſt. var. argum. p. 52* & MORTON. *exercit. 3. de Febr. inflamm. cap. VII. p. 71.*

* Quamquam enim MEADIUS (*de Variol. cap. 3.*), & MORTONUS (*Exercit. 3. cap. VII. p. 71.*) aliique ante plenam variolarum eruptionem opii, narcoticorumque uſum reprobaverint, multis de cauſſis, ſed praecipue, quia materiae varioloſae ſeparationi obſtare, deliriumque a febris impetu genitum augere, aut ſpiritus conſopire, eorum vires minuere, & coërcere creditur: tamen utrique poſt inſultus epilepticos in hoc ipſo ſtadio, in doloribus vehementioribus, & magna ad ſpaſmos & convulſiones quorumdam, ſenſibilitate, atque irritabilitate nimia praeditorum, proclivitate, itemque in alvi fluxu immodico, & debilitante, puſtularum eruptioni adverſo, ut ſupra (§. CCXL & CCXLI) comprehenſum eſt, a Laudano, paregoriciſque non penitus abhorrent, coguntur que vel inviti Sydenhamianam doctrinam amplecti, qui Laudano ſuo vim tribuit non modo convulſiones ſedandi, evacuationeſque nimias ſiſtendi, verum etiam variolarum eruptionem (*Diſſert. Epiſt. p. 420*) adjuvandi. Qua in re conſentientes video cum STÖRCKIUM (*Inſtruz. Pratic. P. I. p. 288*), qui ſomniferorum amiciſſimus ſane eſt, tum cl. TISSOTIUM, qui, etſi ea plurimum vituperet ſic, ut neque in *febre apparatus*, neque *poſt eam* ſomniferum ullum dari (*Epiſt. var. arg. p. 17.*) velit; ob vires tamen cardiacas, & diaphoreticas, ubi in hoc ſtadio iis opus ſit, non audeat rejicere. His ſubſcribere etiam videtur cel. GATTUS, qui ſedantia, & paregorica in ſtadio variolarum febrili ante eruptionem (*Nouvell. reflex.*) quodammodo admittit. Ceterum, quoniam de ejuſmodi remediis multa in utramque partem diſputantur, aliis effuſe laudantibus, vituperantibus aliis, idcirco non deerit deinceps occaſio auctorum diſſidia commemorandi, noſtramque ſuper his opinionem aperiendi. Hoc loco tamen non praetermittam animadvertere, opio rarum in variolis locum relinqui, quod a viris celeberrimis quae-

dam

dam proprietates ei tribuuntur, propter quas noxium in ejusmodi morbis censetur. Habetur enim 1. calidissimum sudoriferorum; 2. acerrimum; 3. septicum, & gangraenas facile inducens; 4. rarefaciens, & quasque excretiones, sudore excepto, supprimens; 5. ptyalismum speciatim inhibens; & 6. somno inducto, qui noxius in variolis saepe deprehenditur, calorem, febrem, capitisque affectus adaugens. Vid. *Tissot. Epist. var. arg. p. 8. ad 17.* In quibus etsi aliqua exaggerata videantur, in universum tamen veri habent plurimum.

§. CCXLII.

Hæmorrhagiæ quibus curandæ?

In hoc ipso *apparatus*, sive *contagii* statu accedunt non raro haemorrhagiae, quae tamen non semper formidandae; nam a plethora, & concitatiori febris motu genitae salutiferae plerumque deprehenduntur. At si malignior morbus est, haemorrhagiae ejusmodi, narium videlicet, intestinorum, atque uteri, sed prae ceteris haemoptysis, atque haematuria, sive mictus cruentus (§. CCVII) fere lethales esse solent; quae, si a nimia sanguinis tenuitate, & solutione profluunt, uti plerumque fit, praeter regimen frigidum cogentia, incrassantia, atque adstringentia requirunt. In his primum locum sibi vindicant acida quaecumque tam vegetabilia, quam e fossilibus educta, liberalius (*a*) haurienda. Deinde veniunt paregorica adstringentibus admixta. SYDENHAMIUS in haemoptysi, & mictu cruento non timet sanguinem semel e vena primum mittere aliquanto largius (*b*), quod in plethoricis tantum, & viribus satis valentibus licere existimaverim; nam in mictu cruento, qui serius morbo provecto supervenit, & a soluto sanguine proficiscitur, venae sectionem nocuam alii experti sunt (*c*). Deinde haustum commendat, qui habet aquae florum papaveris erratici uncias duas, Laudani liquidi guttas quatuordecim, aceti stillati drachmas tres, Syrupi de Meconio semunciam. Caveto tamen ne tota haec dosis detur, nisi adulto. Postea ad vere adstringentia descendit, uti ad terram lemniam, sigillatam, bolum armenam, corallium rubrum, mastichem demum & gummi arabicum, tamquam glutinantia. HOFFMANNO in magno pretio erat serum lactis, in quo gummi cerasorum, aut tragacantha solutum esset (*d*). In summo vitae discrimine, & effreni sanguinis liquatione ad serum lactis quod vocant, aluminosum, atque ad *specificum* HELVETII fas erit confugere. Sunt qui epispastica etiam ex cantharidibus proponunt: inter quos Angli primas tenent, utpote qui ne in diabete quidem a cantharidibus abstinent.

Acidorum largior usus. *Paregorica adstringentibus nupta.* *An sanguis mittendus?* *Haustus ad sputum sanguinis, & mictum cruentum.* *Adstringentia, & mucilaginosa.* *Serum lactis, vario modo medicatum.* *Specificum Helvetii.* *Epispastica.*

(*a*) TISSOT. *Epist. var. arg. p. 31. & 32.* SYDENH. *De febr. putrid. Variol. confluent. superv. Oper. p. 637. & schedul. monit.* (*b*) *De febr. putrid. &c. ib.* (*c*) SALISBURY *Epist. ad Rich. Mead.* (*d*) *Capit. De febr. variol.*

§. CCXLIII.

Sudores nimii ut compescendi.

Sudores immodici, & praematuri adultos exercent, magis in discreto tamen (§. CLXIX) quam in confluenti (§. CLXXXVI) genere.

Hos, quia eruptioni, puſtularumque elevationi impedimento ſunt, compeſci cito oportet mora extra lectum, aëre ſubfrigido, libero, puro, & levibus (*a*) tegumentis. De vigiliis vero, vomitibus, jactationibus, aliiſque moleſtiis, quae eruptionem neceſſario antecedunt, niſi ad ſummum gradum perveniant, atque ideo aliquo medicamento anodyno, & ſedante mitigari debeant, nihil peculiariter dicam, cum ſine noxa ut plurimum tolerari ſoleant, & ſponte poſt eruptionem ex toto ceſſent, aut certe inſigniter leniantur.

Aliorum ſymptomatum curatio raro neceſſaria.

(*a*) HOM. *Princ. med., de morb. febril. Sect. VII.*

ERUPTIO.

§. CCXLIV.

Curatio in ſecundo ſtadio.

Si eruptio rite procedit, nihil movendum.

Eruptionis tempore omne ſtudium eo ſpectet, ut natura ſe penitus exuat variolоſa materia. Si per ſe id praeſtet, ſic ut eruptio rite procedat, & regularis ſit, uti in diſcretis benignis (§. CLXXI & CLXXII) aut confluentibus non pernicioſis (§. CLXXXVI), & ea apparente, aut facta febris, ejuſque ſymptomata ceſſent, aut ſaltem multum leventur, nihil immutandum plane eſt ſive in regimine, ſive in medicamentis, quae diluunt, & opportuna in primo ſtadio viſa ſunt; quaeque continuari etiam poterunt ad finem uſque morbi, niſi quidpiam inſolitum incidat, quod peculiarem medelam poſtulet.

§. CCXLV.

Eruptio quando adjuvanda, & quibus auxiliis?

Cardiaca naturae languidae ſuccurrunt.

Quot modis Eruptio impediatur?

Virium vitae deficientium ſigna.

At natura, ut in malignis tam lentis (§. CCXI), quam putridis (§. CCXIII), ſaepe ſic a venenato miaſmate opprimitur, proſterniturque, ut ejus expulſioni moliendae pene impar exiſtat: quo caſu evidens eſt, eam blandis cardiacis erigi, atque excitari oportere (*a*). Praeterea multis aliis de cauſſis, quas ſupra jam (§. CCVI) indicavi, eruptio variolarum retardatur, aut imperfecte abſolvitur. Harum autem major pars vires vitales deprimit, motumque a centro ad circumferentiam minuit, vel reſiſtentem cutis vim adauget. Vires vitae deficere commonſtrat in primis pulſus debilis, parvus, mollis, & inaequalis. Multoque id luculentius apparet, ſi aeger ipſe langueat, ſimulque pallidus ſit, anxius, & mente motus; aut ſi etiam hic illic aliqua puſtula decolor ſe exſerat, & cito evaneſcat, aut cutis in toto corpore flacceſcat, & quodammodo frigeat (*b*). Inter cardiaca hic opportuna celebrantur prae ceteris diluta calida ſcordii, cardui benedicti, rutae caprariae, florum tiliae, ſambuci, quibus additum ſit aliquid ſyrupi contrayervae, aut chinae chinae, aut corticis citrei, aut liquoris anodyni mineralis, aut elixirii vitriolici, aut etiam acidi cujuſdam valentioris, ſi id ab im-

Cardiaca hic idonea.

minenti ſanguinis corruptione, ac liquatione exigatur. Quo caſu etiam mirifice prodeſt camphora, & vini tantillum.

(*a*) HOM. *Princip. med. Sect. VII.* (*b*) STÖRCK. *P. I. p. 281.*

§. CCXLVI.

Quando eruptio evacuationibus impeditur, quid praeſtet? Quid agendum, ubi frigus, ſitus erectus, & mora extra lectum nocuit? Mutati regiminis boni effectus. Corticis peruviani mira vis. Vapores calidi, fomenta, balnea quando magis conveniant?

Quod ſi ſanguinis miſſio temere inſtituta, aut catharſis vires fregerit, aut nimiae aliae evacuationes etiam ſpontaneae huic malo (§.CCXLV) cauſſam dederint, cardiacis analeptica, & inſtaurantia adjicienda ſunt, curandumque paregoricis, ut immodicae excretiones ſiſtantur. Si vero frigus improvide admiſſum, aut tempeſtas praeter modum gelida, aut diutinus corporis ſitus erectus, aut longior extra lectum mora, quo minus variolae libere erumperent, fecerint; tunc cubiculi calor prudenter auctus, quies, & mora in lecto, tegumenta paullo graviora, & potus moderate calidus remedio erunt. Hac ratione non ſemel cunctantem puſtularum eruptionem promovi feliciter; aut puſtulas ſeſſiles, atque umbilicatas ſic adjuvi, ut cito ſe attollerent, & perfecte turgerent. His ſaepenumero, ubi pallidiuſculae, & juſto aquoſiores videbantur, magnam opem tulit tonica, cardiaca, & antiſeptica ſua facultate cortex peruvianus paullatim datus. Huc ſpectant vapores aquae calidae cute excepti, fomentationes, balnea tepida, quae egregiam plane operam praeſtant tum etiam, cum ſubitus terror, aut ira, aut aliud animi pathema, aut erratum aliquod ſive aegri, ſive aſſidentium eruptionem inhibuerit, aut puſtulas jam natas repreſſerit, in primis ſi una aliquid ex opio, aut papavere intrinſecus praebeatur. Quo tamen caſu a calefacientibus abſtinere ſatius eſt, & in aëre puro, & libero verſari, corpore veſtibus caute contecto, & potu uti calido, aut tepefacto.

§. CCXLVII.

Quando cardiacis finis imponendus. Cardiaca interdum irrita. Qualia tum ſymptomata?

Statim vero, ac vires erigi videantur, pulſus, & calor reviviſcere, puſtulaeque non modo ſatis erumpere, ſed attolli, repleri, & rubere: non diutius urgenda cardiacorum, & calefacientis regiminis adminiſtratio, verum paullatim ad diluentia, & temperantia redeundum eſt. Accidit tamen non raro, ut cardiacis vires, quae deficiebant, nequaquam erigantur, & puſtulae, quae erupére, humiles, ac depreſſae maneant, color earum ad fuſcum inclinet, in earum foveolis punctum nigrum appareat, interjecta cutis flaccida, & livida deprehendatur, imo maculis nigricantibus ſparſim foedetur, urina ſubnigra, foetens, & tenui ſanguine tincta excernatur, aliaeque haemorrhagiae profuſae ſanguinem diſſolvi, corrumpi, atque ad necroſim vergere oſtendant: tunc profecto ad valentiora antiſeptica, cardiacis admixta properandum eſſe, atque in iis inſiſtendum aſſidue plerique arbitrantur. Si jam ab initio *variolae lu-*

Antifeptica tunc in usum vocanda, fed valentiora. *ridæ*, inquit HUXHAMIUS (*a*), *lividæ*, & depreffae funt, febrifque potius lenta eft, *generofa cardiaca exhibenda*, & epifpaftica applicanda, qualia funt crocus, pulvis contrayervae compofitus, mofchus, & theriaca Andromachi, imo vinum dulce, quidquid contra reclamet SYDENHAMIUS. Acetum, & acidum vitriolicum potui ordinario, cui inferviet decoctum hordei, largiori manu adjici oportet, quo alkalefcentia, acritafque colliquans emendetur, & debita fanguini jam pene diffoluto crafis donetur. *Quænam magis utilia.* Vinum etiam aqua dilutum, ferum lactis vinofum, cortex peruvianus, fed liberaliter adhibitus *, nec non camphora ipfa ** ceteris palmam praeripiunt, non modo cardiacae, fed antifepticae etiam virtutis praeftantia. *Aër liber, & purus.* Interea, praefertim fi variolae confluentes fint, aegri, fi unquam, nunc certe aëre libero, & puro egent, quo non modo graviora fymptomata mitigantur, aut avertuntur, verum etiam eruptio ipfa allicitur, & adjuvatur, aëre puro *menftrui* veluti attrahentis vice fungente. *Ejus laudes.* Tantique aeftimatur a STÖRCKIO (*b*) aëris liberi, & aperti hifce in cafibus vis, ut aegros, fi in aërem liberum translati de frigore, & horroribus vagis querantur, non audiendos effe fentiat; *Sed modus in eo adhibendus eft.* qua in re tamen prudentia, & judicio, quo ipfe praeftat, opus effet, ne temeritatis notam medicus, aeger vero poenam incurrat.

(*a*) *De aëre & morbis epidem.* T. 2. p. 122. ubi fequentia etiam habet. *In variolis malignis, in quibus puftulæ parvæ, atræ, aut cum foveola nigra, aut ichorofæ funt, fi ulla fpes eft, eft in alexipharmacis fubaufteris cum acido plurimo, qualia funt tinctura corticis peruviani, alexipharmaca cum multo elixirio Vitrioli, fæpe vino addito his acidis, præfertim febre decedente cum potu copiofo, acidulo, demulcente.* Ibid.

* Cl. TISSOTIUS (*Epift. var. argum.* p. 32. 33.) de cortice peruviano fic loquitur: Convenit tantum in malignis variolis, ubi laxae fibrae, folutus, putridufque fanguis, fumma debilitas, & metus gangraenae. Tunc ad drachmas tres, vel quatuor, vel quinque quotidie datus fummopere prodeft.

** Camphora in malignis variolis utilis eft, praefertim acidis admixta, uti aceto, in quo calido facile folvitur. Vires blande erigit, fibras exftimulat leniter; putridum virus arcet, aut coërcet; atque ad cutim ducit. *Id. l. c.* p. 33.

(*b*) *Inftruz. med.* P. I. p. 273. & 281.

§. CCXLVIII.

An veficantia hic locum habeant? In hac item tarda, & difficili eruptione (§. CCXLV. CCXLVI) variolarum, aut earum depreffione (§. CCXLVII) ex virium vitalium defectu, morbique maligniore natura, ubi nimirum cardiaca, atque antifeptica neceffaria cenfentur, complures MORTONUM, MEADIUMQUE fequuti brachiis, & cruribus admovenda etiam veficantia non dubitant. *Dubitatur.* At ubi cum virium lapfu jam figna putridae tenuitatis & liquationis fe fiftunt, & magna ubique ad corruptionem, gangraenamque (§.CCXLVII) propenfio cernitur, non fine matura deliberatione quidquam de veficantibus ex cantharidibus decernendum eft. *Ubi liceat iis uti, ubi non.* Mihi vero, ut quod fentio dicam, tutum videtur iis uti in magna debilitate, folidarum partium

atonia, febri exigua, calore miti, integra ſanguinis craſi, abſente plethora, & gangraenae metu, multoque magis, ſi varioloſa materies, quae extrorſum pelli debuit, intus reſtitans in caput, fauces, pectus, abdominiſque viſcera impetum faciat, earumque partium functiones laedat. Non tutum contra, imo noxium, ſi contraria his * offendantur.

* Cl. TISSOTIUS generatim veſicantia in variolis damnat, 1. quia augent febrim, inflammationem, calorem, putredinem; 2. quia cutim irritant, dum ejus phlogoſis, tenſio, dolorque demulceri debent; 3. quia urinas potius cohibent, quam incitent; 4. quia dolores intendunt; atque adeo inquietudines; 5. quia alvi excretionem ſufflaminant. Quas ob res veſicantium uſum etiam in ſoporoſis affectibus, quibus diſcutiendis vulgo adhiberi ſolent, omnino reprobat, ſi ipſi a vi febris ac vaſorum plenitudine gignantur. Hinc liquet, quanta opus prudentia ſit, quantoque examine, antequam veſicantia proponi poſſint. *Vid. Epiſt. var. argum. p. 26.* Nec minori cautione ſe explicat MEADIUS (*De variol. p. 72.*) de veſicantibus loquens; quando ea tum brachiis, & cruribus imponi poſſe tradit, cum in variolis peſſimae notae pulſus ſit exiguus, languidus, ſine ulla inſigni manuum *intumeſcentia*, & torpet magis aeger, quam calore uritur.

§. CCXLIX.

At variolarum eruptio non a ſolis hiſce cauſſis (§. CCXLV. CCXLVI) retardatur, aut deprimitur. Interdum vaſorum plenitudo, motus ſanguinis auctus, diatheſiſque phlogiſtica, quam pulſus magnus, validus, duruſque, & quandoque reſpiratio difficilis indicat, impedimento eſt. Quo in caſu non cardiaca, non excitantia, non calorifica medicamenta, ſed ſanguinis miſſio, refrigerantia, diluentia, verbo antiphlogiſtica eruptionem promovent, ac (*a*) ſuſtinent. Non nunquam primarum viarum ſaburra eruptioni quoque obnititur, ſpaſmis videlicet inductis, cordiſque motu infirmato, aut inhibito. Tunc nemo non intelligit, eruptionem ſola cacochyliae evacuatione promovendam fore. Hinc vel emetica, quae ab HUXHAMIO tamquam praeſtantiſſima ad varioloſam materiam cutim verſus propellendam praedicantur, vel lenia cathartica, praeſertim in variolis confluentibus, in quibus commodiſſime pars exuberantis varioloſi fomitis alvi ductione * educi poteſt, cauſſam cunctantium, aut ſubſidentium variolarum everrunt.

Eruptio ex contrariis quandoque cauſſis retardatur, aut ſubſidet.

Sanguinis miſſio, & antiphlogiſtica quando eam promoveant?

Quando purgatio?

(*a*) HOM. *Princ. med. de morb. febril. Sect. VII.* Item WINTRINGHAM (*Eſſays de Méd. d'Edimb. T. 2. p. 504.*) qui hanc fortaſſe ob cauſſam nunquam vidit, quae antiphlogiſtica ſunt, & moderate alvum apertam ſervant, Juvenibus robuſtis, & plethoricis, id eſt ſanguine denſo, & compacto abundantibus nocuiſſe, ſed profuiſſe ſemper in variolarum morbo.

* Enimvero lenem purgationem a prima puſtularum eruptione ad ſuppurationis uſque tempus in variolis confluentibus utilem ſemper deprehendit, expertuſque eſt SIMSONUS, *Eſſay de Méd. d'Edimb. T. 6. p. 144.*

§. CCL.

Quod ſi fauces in hoc ſtadio, uti plerumque evenit (§. CLXXI), doleant, tumeant, inflammentur, puſtulis nempe ibi obortis, diffici-

Faucium inflammationi quid proſit?

lemque deglutitionem reddant, leniri affidue debent eclegmate mucilaginofo, potu tepido, mollienti, blando, crebro, & gargarifmate ejufdem naturae. Decocta radicis althaeae, hordei, florum malvae vel fola, vel lacti admixta utrique fcopo fatisfaciunt. His vero non proficientibus fi malum increfcat, anginaeque inftar inflammatoriae deglutitionem, aut fpiritum jam jam intercipere videatur magno cum aegri cruciatu, & reliqua non repugnent, fanguinis miffione tam magno difcrimini fuccurrendum eft *. Poft hanc etiam, fi opus fit, a faucibus revellere licet leni eccoprotico ex caffia, aut manna, balneis pedum, & in graviori cafu epifpaftico nuchae applicato, aut cataplafmate molliente collo circum ducto.

* Mirabitur fortaffe lector, me neque hic, neque alibi de Variolarum curatione differentem quidquam de cucurbitulis, quas complures hoc in morbo adhibendas volunt, memoraffe. Cauffam fi quaeras, obvia plane eft. Tutius educi fanguinem puto venae incifione, quam fcarificatione cutis, in morbis, in quibus fanguinis nimia tenuitas lethales haemorrhagias procreare poteft.

§. CCLI.

Ptyalifmus qua ratione promovendus.

Ratio quoque habenda eft ptyalifmi, qui ab initio eruptionis, vel paullo poft certe adultos variolis fpeciatim confluentibus laborantes (§. CLXXXVII) adoritur, copiofufque effe folet, & debet, ut humoris variolofi pars magno aegri emolumento via hac excernatur. Cautio igitur adhibeatur, ne per fubitum frigus, aut frigidam potionem, aut alvi fluxum, aut narcotica, aut adftringentia medicamenta fupprimatur. Actum enim fere effet de aegri vita. Nihil autem certius hunc falivae fluxum promovet, & confervat, quam diluentia crebro, & tepide epota. Interdum falivalis ifte liquor, qui affidue manat, tanta acrimonia praeditus eft, ut cauftici inftar erodere, & ulcerare queat. Tunc non modo os, & fauces faepe colluendae funt lacte dilutiffimo, aut decocto hordei, aut radicis althaeae, verum etiam cavere diligenter oportet, ne acerrimus ejufmodi humor voretur, defcendatque in ventriculum; fi mala effugere velimus, quae ex SAGARII obfervatione jam alibi (§.CLXXXVIII) memoravimus.

Saliva non voranda eft.

§. CCLII.

Symptomata quaedam huic quoque ftadio communia.

Neque defunt huic ftadio quandoque haemorrhagiae, phrenitides, deliria, foporofi affectus, convulfivi motus, anxietates, vigiliae, aliaque graviffima fymptomata, praefertim in confluentibus malignis, in quibus variolofa materies non penitus expulfa huc illuc vagatur, interiorefque partes adoritur, febremque cum fuis fymptomatibus intenfius exafperat. Quae curatio haemorhagiis, phrenitidi, comati utrique, convulfivifque affectionibus adhibenda fit, jam fupra (§. CCXXXIX. CCXL. CCXLII) expofuimus. At vigiliae plerumque protractae, anxietates, corporifque

Eorum peculiaris curatio.

jactationes irrequietae, si quando accesserint, quod variolarum confluentium, & malignarum fere proprium est, sine aliqua medici opera vix praeteriri possunt. Harum igitur caussa plerique ex SYDENHAMII sententia * largum, & crebrum hoc in stadio hypnoticorum usum inculcant. Mox enim post primum stadium singulis noctibus dari jubent vel syrupum Diacodii, vel emulsionem cum Syrupo papaveris albi, sive de Meconio, vel laudanum liquidum, vel solidum, vel opium purum, vel pilulas de cynoglosso congrua aetati cujusque dosi. Sic non modo pervigilio, inquietudini, ac delirio, verum etiam pustularum incremento, & repletioni prospicere se affirmant; tantaque id confidentia sibi pollicentur, ut si vespertina hypnotici exhibitione quietem, & somnum non assequantur, remedium mane repetant, & etiam interdiu, donec somnus inducatur. Id autem in juvenibus, adultisque praecipue licere monent, cum tenera aetas (*a*) ab hypnoticis facile laedatur, nisi cautissime adhibeantur. At contrariam huic sententiam tuentur alii, cautoque opus esse volunt in hypnoticorum usu imperando, quod experientia didicerint, humores eo versus caput uberius pelli, cerebrum gravari, ptyalismum adeo necessarium supprimi, utilesque ventris excretiones saepe sisti. Imo addit SIMSONUS (*b*) aegrotantes die octava, & nona per continuatum vel Syrupi papaveris albi usum, quem Sydenhamiani commendant, interire delirio, angina, aut peripneumonia oppressos. Nocua quoque SAGARIUS in Epidemia Iglaviensi (*c*) somnifera fuisse aperte experimentis edoctus profitetur **.

Vigiliae protractae an somniferis oppugnandae?

Somniferorum laudes.

Somniferorum damnatio.

(*a*) MEAD. *de Variol. cap.* 3.

* SYDENHAMIUS (*Dissert. epist.*) in variolarum confluentium curatione sic paregoricis confidit, ut non dubitet ea quasi specifica ostentare, non secus ac in febribus intermittentibus corticem peruvianum.

(*b*) *Essays de Médec. d'Edimburg. T. VI. p.* 144. (*c*) *L. c.*

** Interdum in benignissimis Infantum variolis datus Syrupus Diacodii eo consilio, ut fletus gemitusque eorum ob pustularum molestiam sedarentur, quamquam innoxius reputaretur, fecit tamen, ut caput sanguine oppleretur, & oculi, ac palpebrae extumescerent. TISSOT. *l. c. p.* 11.

§. CCLIII.

In hac sententiarum discrepantia, si quid judico, illud evidens est, non esse, nisi caute, & necessitate urgente, ad somnifera procedendum. Itaque si vigiliae ita pertinaciter teneant, ut mens aberret, viresque dejiciantur, si anxii, atque inquieti vehementer evadant aegrotantes, si id aut ex pruritu ingenti, aut dolore pustularum contingat, si ataxia potius nervorum, & summa sensibilitas, quam phlogosis sanguinis, interiorumque partium in caussa esse videatur, tum certe, si diluentia, temperantia, demulcentia nihil profecerint, licebit hasce turbas sedare mitiori aliquo paregorico, idque prudenter, prout res postulabit, repetere; cum in hujusmodi casu a blandis hypnoticis vel cautissimi medi-

Quid de hac sententiarum discrepantia sentiendum.

Quando hypnoticis uti liceat.

corum omnino non * abhorreant. Verum animadvertendum est, non nimis praecipiti consilio quasque vigilias somniferis medicamentis profligari oportere, cum saepe in variolis confluentibus sex, vel septem dies insomnes sine damno praeterlabi soleant, ut TISSOTIUS (*a*) admonet, salivae fluxu interim rite, utiliterque prosequente, qui alias per somnum magno cum detrimento sisti posset. Magni quoque intererit praenoscere, num aegri a medicamentis narcoticis laedi soleant. Nam sunt aliqui, quorum idiosyncrasia tam adversa iis est, ut exagitentur potius, atque excalefiant praeter modum, quam consopiantur. Quare in his praestat ab ejusmodi medicamentis abstinere, ultro consentientibus eorum alias (*b*) propugnatoribus.

Cautiones.

* Apposite SIMSONUS ipse, apud quem omne genus paregoricorum male audit, in pervigilio tamen ingenti, aut in pruritu intolerabili, aut dolore permolesto pustularum concedit dari posse aliquid syrupi papaveris albi, dummodo ab ejus abusu, quem fecit SYDENHAMIUS, faciuntque ejus asseclae, caveatur. *Essays de Méd. d'Edimb. T. VI. p.* 144.

(*a*) *Epist. var. arg. p.* 16. (*b*) STÖRCK. *l. c. p.* 288.

SUPPURATIO.

§. CCLIV.

Curatio variolar. in tertio stadio.

Quibus auxiliis promoveri, sustinerique debeat variolarum eruptio, hactenus comprehensum est. Restat, ut qua ratione earum suppuratio procuranda sit, quoniam gravissimis symptomatibus saepe summum vitae periculum intentat, dicere non omittamus. In discreto, & benigno genere, ut priora stadia, sic tertium hoc sine magna molestia transigitur. Dum tamen pustulae inflammantur, & pus conficiunt, praesertim si copiosiores fuerint, cutis tenditur, dolet, febris redit, aut invalescit, sed cito absoluta suppuratione desinit. Eo tempore aegri inquieti fiunt, somno saepe carent, pustularum dolorem, & quandoque etiam pruritum queruntur, & si quando somnum capiunt, cito evigilant, & obloquuntur, interdumque mente etiam moventur. Plerumque solis diluentibus, subacidis, & temperantibus, tenuiorique victu haec omnia sedantur. Si tamen vigiliae, jactationes, querelae aliquanto molestiores videantur, certum solamen praebent paregorica prudenti manu sub vesperam data. Fereque sufficiunt ea, quae ex papavere albo multimodis parantur. Raro valentioribus opus est. Non nunquam tanta est suppurationis vis, ubi variolae confertissimae sunt, sanguisque bonus, & fibrosus abundat, ut febris acutior exsurgat cum pulsu vehementi, duro, magno, calore aestuque ingenti, delirio perpetuo, & summa corporis inquietudine, aut difficili respiratione, aut gravi faucium inflammatione, tunc praeter medicamenta antiphlogistica, regimen frigidum, aëris liberioris admissionem, sanguis utiliter detrahi * potest; nec quidquam inde nocumenti variola-

Suppuratio in discreto genere, & benigno vix aliquid exigit, praeter diluentia, & subacida.

Interdum paregorico opus est vespertino.

Si vero vehementior suppuratio cum signis inflammatoriis incidat, sanguis mitti potest.

rum

rum suppurationi, & maturationi obveniet, si id solum sanguinis detrahatur, quod nimiam inflammationem refrenet, vasorumque plenitudinem minuat, non vires ultra modum prosternat*. Non rara apud Clinicos hujusce rei exempla occurrunt, longo usu, iteratisque periculis confirmata. In magna alvi siccitate non erit quoque inutile eam leni antiphlogistico Eccoprotico laxare, aut saltem enematibus aperire. Dolor, & tensio cutis si alicubi acerbior, uti in facie, aut manibus, percipiatur, foveri pars lacte tepido aquae admixto poterit, quo non modo ea mollitur, dolorque placatur, verum suppuratio ipsa felicius absolvitur. Pruritui vero permolesto prodest loca leniter herba aliqua virenti, uti malva, mentha, ruta, vel simili percutere; sed simul curandum est, ut aegri manus sic contineantur, ne scabendo cutim saucient.

Etiam alvus lenienda.

Dolorem, & cutis tensionem fomentatio tollit, adjuvatque suppurationem.

* Nemini ignotum sit oportet, sanguinem mitti posse quocunque morbi tempore, si signa inflammatoria vera, & non fallacia se ostendant. TISSOTIUS, quem alias in decernenda sanguinis missione cautissimum novimus, toties in variolarum progressu eam instituendam putat, quoties verae inflammationis metus insurgit, idque etiam post plenam earum eruptionem. *Ep. v. arg. p. 38.* Praesentibus jam variolis tres maximos reges, nempe CAROLUM II. Hispaniae, LUDOVICUM XIV. Galliae, & CAROLUM II. Britanniae eisdem prope temporibus venae sectione servatos fuisse memorat FREINDIUS, *Epist. de Purgant. in secund. variol. confluent. febr. adhibend. Hist. 2.* Item HAENIUS non modo in quovis variolarum tempore, sed etiam variolis jam siccatis, & decidentibus ejus utilitatem expertus est. *Rat. continuat. T. 1. cap. V. §. VII. n. 7.*

§. CCLV.

Sed nihil utilius est, pustulis jam maturitatem adeptis, & pure plenis, ad dolorem sedandum, puris resorptionem impediendam, cutisque foveas avertendas, quas puris acritas excavare solet, pustularum ipsarum incisione (*a*); quod non modo Arabibus in usu fuit, sed etiam subsequentibus temporibus repetita plerorumque medicorum experientia confirmatum *. Pustulae autem vel acu, vel forfice, cum pure turgent, aperiuntur, pus exprimitur, & pure expresso spongia lacte, & aqua tepida imbuta absterguntur. Idque repetitur, quoties iterum pure repleri videantur (*b*). Alii sic apertas vino, aqua, & melle abluunt, & detergunt (*c*), quod maxime usum habebit, ubi magnus foetor, cutis livor, aut nigredo, & puris tenuitas de magna ad putredinem proclivitate fidem faciant. Quo casu etiam vino aliquid aromatici non nulli (*d*) adjiciunt. Detersis, uti opportunius visum est, pustulis, praesertim si cuticula per forficem resecta fuerit, ut quandoque ad pus omne educendum opus est, saepe optimo eventu illini curavi oleum e vitellis ovorum leviter tostis recentissime expressum, quod dolorem ulceris mitigat, acrimoniam humoris demulcet, noxas aëris arcet, & cutis coalitum adjuvat. Incisio autem ejusmodi non solum convenit variolis pure bonae notae refertis, verum illis quoque, quae saniem, aut tenuem humorem continent, facileque concidunt, & subsidunt. Nam educto

Variolarum maturarum incisio.

per incisionem varioloso humore, metastases pessimae praecaventur, & magna pars fomitis detrahitur, quo intro refluente febris secundaria augeretur.

(a) TISSOT. *Epist. var. arg. p. 42. 43.*

* Duobus abhinc saeculis, & quod excurrit, MARQUARDUS Vienn. Professor, deinde RAYMUNDUS JO. FORTIS Professor Patavinus, & jamdudum Galli, Italique feliciter hac incisione usi sunt, teste HAENIO. *Rat. contin. T. I. cap. V. §. VII. n. 6.* Ab HOLLANDIO, postquam desuevisset, revocatam, adhibitamque a SENACIO, TISSOTIO, HAENIO, SWIETENIO, HOMIO, aliisque commendat AZZOGUIDIUS, *Lett. citat. p. XLII.* His addendi sunt SIDOBRIUS, (*De variol.*) & WINTRINGHAM (*Comment. Nosolog.*) (Vid. *Essays de Méd. d'Edimburg T. 2. p. 504.*), & non pauci alii; inter quos VARNIERIUS reticendus non est, qui (*Journal de Médec. T. V. p. 152. Août 1756.*) cum viderit saepe variolis confluentibus in aegris obesioribus supervenire gangraenam, & putridam corruptionem, ideo non modo antiseptica valentiora tum adhibuit, verum pustulas maturas aperiri, & totum corpus ablui vino aromatico suasit. Quod ad me attinet, multoties equidem pustulas maturas, & turgentes, itemque deprimi, & subsidere coeptas aperiendas curavi, nec unquam quidquam nocumenti, imo plurimum utilitatis inde manasse vidi. Non igitur audiendi videntur DIEMERBROECKIUS, aliique perpauci, qui variolarum incisionem rejiciunt; multoque minus LUDWIGIUS, qui etsi in *Adverf. med. Pract. Vol. I. P. 3. p. 473.* eam reprobavit, alibi tamen (*Instit. med. Clinic. P. I. cap. 1. §. CCIV.*) saniori consilio malignas, & confluentes incidi, ut pus effluat, satius existimat.

(b) QUARIN. *Method. medend. febr. cap. VIII. p. 99.* (c) AZZOGUID. *l. c.*
(d) VARNIER. *l. c.*

§. CCLVI.

In malignis suppuratio saepe nulla, aut imperfecta; multorum malorum origo.

Atque haec quidem (§. CCLIV. CCLV.) in suppuratione variolarum, quae ex lege, atque instituto naturae succedit, locum, & usum habent. At ubi variolae malignae, atque anomalae sunt, in primis confluentes, aut ad eas propius accedentes, majus profecto negotium facessunt. Nam saepe aut nullo modo, aut aegre admodum suppuratum eunt (§. CLXXX. CLXXXI. CLXXXII. CLXXXIII. CCII); aut sub ipsamet suppuratione repente concidunt, & pure intro regresso vacuae fiunt (§. CLXXXIII); aut quae jam sessiles, & depressae, ac marginibus lividae erant, hoc in stadio apicibus tantum albicant, humore propemodum inanes (§. CLXXXII. CXCIX.); aut depressae, ut ante, omnino manent, nec unquam elevantur, fuscum vero colorem induunt (§.CLXXXIX); aut pustulis flaccidis, humilibus, & circulo rubro carentibus, cuteque circumposita pallida, & laxa, facies universa plumbeo, alboque colore foedatur (§.CXCIV. CXCV. CXCVI.); aut, suppuratione deficiente, pustulae immaturae in crustam quamdam primo sanguineam, deinde nigram siccantur (*ibid.*); aut lividae, & subcruentae fiunt, sanguinemque facile effundentes cita gangraena nigrescunt (§.CXCVII. CXCVIII). Quae ubi incidunt, gravissima sane symptomata, uti phrenitis, angina, suffocatio, peripneumonia, convulsiones, micturitio, haematuria, aliaque funestissima hujusmodi mala impendent*, imo citissima, & saepe inopinata mors.

* Pleraque haec ſymptomata aut omnino praecaveri, aut multo mitiora reddi mora extra lectum, leni deambulatione in aëre libero, & puro, & diurni ſomni abſtinentia contendunt Sydenhamiani. Neque quidquam, ſuppuratione praeſenti, detrimenti timendum eſſe ab aëris liberioris uſura, cum citius tam ſuppuratio, quam exſiccatio in aëre aperto, & libero perficiatur. Neque demum ab aëre libero, dummodo moderato, offici ne quidem illis, qui febre ſuppurationis durante ſalivae fluxum habent, difficulterque deglutiunt; nam levari eos potius, ptyaliſmumque continuari affirmant. *Vid.* STÖRCK. *l. c. p.* 272. 273. 274. Et quod attinet ad moram protractam extra lectum, tum praecipue eam neceſſariam exiſtimat TISSOTIUS in gravi variolarum ſtatu inflammatorio, aut vehementiori inflammatione. Ejus enim effecta dicuntur; 1. febris imminutio; 2. reſpiratio facilior; 3. capitis levamen; 4. refrigeratio lumborum; 5. avolatio putridorum effluviorum; 6. & emolumenta ex continua aëris renovatione, ſive aeger in amplo, & aperto conclavi ſedeat, ſive deambulet leniter. *Epiſt. varii argum. p.* 39. Concedunt tamen (STÖRCK. *l. c. p.* 274.) vitandum eſſe ſubitum frigus, aëremque nimis ventoſum, frigidum, vehementiuſque ſpirantem. Et quamquam largiamur, pus in puſtulis benignis, & maturis genitum, non facile, quia craſſum, & denſum eſt, introrſum refluere aëris admiſſione, tamen hoc ipſum de ichore, ſeroſoque tenui humore, qui fere in variolis malignis, & confluentibus, difficulterque ſuppurantibus colligitur, aeque dici haud poteſt. Levi enim ex cauſſa eum reſorberi, introque frigoris, aut aëris liberioris afflatu repelli, ſatis probabile videtur. GEDEON HARVEUS, cujus ſupra mentio facta eſt, narrat hiſtoriam hominis cujuſdam variolis correpti, cui ante eruptionem ob catarrhum, & dolorem faucium venae ſectionem ipſe ſuaſerat. Hanc vero cum ille neglexiſſet, imo Pharmacopoei conſilio uſus multa ſanorum inſtar egiſſet, deambulans in aëre libero, etſi variolae confluentes exſtarent, & ſuppuratae eſſent; ex hoc vitam cum morte commutavit. Vid. *Art. curand. morb. expectation. p.* 159. Nec immunes ab hujuſmodi infortunio omnino ſunt variolae diſcretae, & benignae. Nobilem puellam praeſente variolarum benigniſſimarum ſuppuratione ex feneſtra temere aperta ſic affectam recordor, ut brevi poſt metaſtaſi ad cerebrum facta in lethalem eclampſiam inexpectato incideret. Puerum etiam vidi, qui paucis, & diſcretis variolis laborans, cum toto morbi curſu vix aegrotare viſus eſſet; atque idcirco lectulo aſſidue reſediſſet, parum, aut certe leviter tectus; puſtulis demum maturius reſiccatis cynanche laryngea correptus eſt, quae, niſi ſanguinis miſſio celeriter ſuccurriſſet, eum fortaſſe ſtrangulaſſet. Quare tempore ſuppurationis variolarum non temere, neque ſine magna cautione, & prudentia aegri aëri liberiori, aut frigori exponendi videntur; cumque aëris renovatio neceſſaria tamen ſit, & cubiculi ventilatio, in hoc ea ſervanda ſunt, quae ſupra, cum de ea conſulto ageretur, exequuti ſumus.

§. CCLVII.

In primis vero febris vehemens ad haec (§. *CCLVI*) accedit, aut quae jam erat, gravius, intenſiuſque excandeſcit, continua remittens, valde periculoſa, *ſecundaria* vulgo dicta, quae niſi cito enecet, diu certe trahitur, atque ultra ſuppurationis tempus procurrit (§. CCI), a brevi illa, & poſt ſuppurationem evaneſcente, utpote ſolius, & ſimplicis ſuppurationis ſobole (§. CCLIV) maxime, ni fallor, differens; quam ideo *putridam* appellavit (*a*) SYDENHAMIUS, veterum ſignificatu vocem, ut mihi videtur, uſurpans. Jure enim a ſuppuratoria febri, quae variolarum maturationem conſequitur, diſtinguenda iſta videtur, quod variolis nequaquam ſuppurantibus, aut aegre, & imperfecte ſuppuratum euntibus concitatur. Quamobrem veriſimillimum profecto eſt, eam a varioloſa materie in ſanguine reſtitante, aut ab humorum omnium, ſed praeſertim adipis per virus varioloſum depravata, aſſimilataque natura, aut

Febris tunc ſecundaria vehemens.

Quare differat a ſimplici febri ſuppurationis?

Ejus cauſſæ.

a reſorpto puſtularum ichore, aut quod non infrequens eſt, ab inflammatione alicujus interiorum ſedium, aut ab omnibus, aut pleriſque hiſce cauſſis ſimul junctis proficiſci. Hinc quiſque perſpiciet, omni ſtudio tum (§. CCLVI. CCLVII) curandum eſſe, ut humor varioloſus ad cutim omnis feratur, &, quoad fieri poteſt, ſuppuratione in pus bonae notae coquatur, aut ſi id fieri nequeat, aliqua alia via confeſtim emittatur. Quod plerique efficere nituntur cardiacis lenibus, tonicis, antiſepticis, itemque omnibus evacuationum, & revulſionum generibus; de quibus pluries loquuti ſumus, dicemuſque deinceps, prout res popoſcerit.

Indicationes, & cura.

§. CCLVIII.

Curatio perficitur iis, quae alibi propoſita jam ſunt.

Sed in primis illud teneri debet, eiſdem propemodum auxiliis ad implendas, ſuſtinendaſque variolas, aut earum ſuppurationem promovendam opus eſſe, quibus eruptionem ipſam adjuvari, aut puſtularum depreſſionem emendari ſupra (§. CCXLV ad CCXLIX) docuimus, dummodo animadverſiones, cautioneſque, quas ibi tradidimus, adamuſſim ſerventur *. Quare huc ea revocari oportet. Dici autem vix poteſt, quantum ſomniferis, atque opium habentibus medicamentis hoc in ſtadio cum SYDENHAMIO confidant doctiſſimi quidam viri. Si enim, quod ſaepe octavo, aut nono die in variolis malignis maxime uſuvenit, puſtulae concidant, & deprimantur, & fuſcae, aut nigricantes fiant, cuti reliqua interim flacceſcente, & livida cum pulſu languidiſſimo, extremis modo frigentibus, modo recaleſcentibus, faciei pallore, & rubore ſe mutuo excipientibus, motibuſque demum quarumdam partium ſpaſticis obortis; tunc praeter alia jam indicata praeſidia non dubitant in largiore, ſaepiuſque iterato opii, aut aliorum narcoticorum uſu ſpem omnem, ut alias innui, collocare.

Quantum hic Sydenhamiani ſomniferis confidant.

* Sed non omnes ibi cautiones attulimus. Hic unam maximi uſus, & ſummopere notatu dignam ut adjiciam neceſſe eſt, quam mihi SYDENHAMIUS ſuppeditat. Is admonet, depreſſionem puſtularum in confluentibus non ſemper tribuendam cauſſis externis, aut frigori, cum nihil in ea ſit, quod non a morbi natura, & more profluat; atque idcirco ex ea ſola, ubi morbi morem ſervat, mali nihil impendet. Cavere igitur oportet, ne naturalis humilitas, & depreſſio accipiatur pro morboſa ſubſidentia, aut retropulſione. In diſtincto vero genere, cavendum quoque eſt, ne ante debitum diem eruptionem, atque augmentum variolarum expectemus, ſed attendamus ad tempus, quo natura id praeſtare debet. SYDENH. *Op. Sect. 2. cap. 2. p. 179. 180.*

§. CCLIX.

Somnifera quomodo adhibeant.

Hinc eorum non nulli authores ſunt, ut quinta, vel ſexta quavis hora dentur guttae octo vel decem, adultis ut puto, Laudani liquidi Sydenhamii, vel, quando minus valide agere volunt, ſingulis binis, ternis, aut quaternis horis duo cochlearia mixturae cujuſdam paregoricae, & cardiacae, quae habet aquae florum tiliae uncias ſeptem, ſy-

rupi Diacodii fefqui unciam, cui pro re nata ad compefcendum fanguinis fervorem, ejufque diffolutionem coercendam adjiciunt interdum tantum fpiritus vitrioli, quantum fatis fit ad gratum acorem. Hac ipfa Mixtura audacter utuntur etiam, fi fuppurationis tempore aegri fint anxii, inquietique, aut acerbe doleant, & fanguinis infolito fervore exardeant; dummodo eorum pulfus molles revera fint, omnifque duritiei, aut tenfionis expertes. Sic enim cito vires erigi, puftulas attolli, rubere, fuppurare, fymptomata prava mitefcere, atque imminens vitae difcrimen fugari dicunt. Illud tamen prudentiffime praecipiunt, ut, quoties effectum, quem volunt, obtinuerint, paregorica ifta interdiu omittantur, & vefperi dumtaxat, ut nox tranquilla reddatur, locum (*a*) habeant. Verum alii cautius in opii ufu fe gerunt. TISSOTIUS, qui fomnifera in duobus prioribus variolarum ftadiis fere damnavit, non ea pluris facit in tertio, in quo fuppuratio, & fecundaria febris aegros premit (*b*). Animadvertit enim, tunc praecipue lethargum, coma, orthopnoeamque ex materiae variolofae metaftafi, humorumque congeftione urgere, manifeftumque effe, terrifica ejufmodi fymptomata a narcoticis augeri debere, excretionefque omnes, tum maxime neceffarias cum fummo detrimento fifti. Imo vehementer timendum effe, ut non ab eorum ufu anxietas, delirium, calor, & fitis jam permolefta intendantur, aut phrenitis, peripneumonia, hepatitis, ifchuria, inteftinorum gangraena, aliaque lethalia mala inducantur. MEADIUS ipfe (*c*), morbo ad finem tendente, fi fpiritus difficultas accedat, faucefque oppleat pituita vifcida fuffocationem minitans, quod faepe evenit ptyalifmo ceffante, opii ufum omnino ut noxium rejicit. Non tamen ex hac fententiarum varietate velim quis credat, liberum effe alterutram fequi, aut uni potius quam alteri adhaerere, fine ulla deliberatione; cum rationi confonum omnino videatur, ut alibi jam indicatum eft, opii ufum modo faluberrimum fore, modo noxium, prout nimirum vel incitandae vitae vires funt, vel compefcenda nimia fenfibilitas, coercendaque nervorum ataxia. Utroque tamen cafu temperamentum adhiberi oportet, ne in opio five dando, five rejiciendo modum excedamus, ad fingula fedulo, matureque * refpicientes.

Aliorum diffenfio.

Tiffotii animadverfio.

Meadii prudens cautio.

Opiata nec nimis profundenda, nec nimis formidanda.

(*a*) STÖRCK. *l. c. P. I. p. 287.* (*b*) *L. c. p. 27.* (*c*) *De variol. cap. 3.*

* Quamquam opii ufum in variolis TISSOTIUS faepe damnare videatur, non tamen ab eo ita alienum fe declarat, ut nunquam ei locum fupereffe velit. Jure, & merito limitandam ejus adhibitionem contendit, & fatis opportune decernit, quando ab hypnoticis abftinere praeftet, quando iis uti tuto liceat. Quare non erit fupervacuum, neque inutile cum tanto viro cafus percenfere, in quibus fomnifera in variolarum curatione adhiberi vetitum minime eft; videlicet 1. quando debiles vires funt, & cardiacis egent, & quando a centro ad peripheriam ducere oportet, uti in primo variolarum ftadio, fi pulfus fit debilis, atque inaequalis, aeger frigeat, & in lipothymiam propendeat; 2. quando fpafmi ex nimia mobilitate orti fedandi funt; 3. ubi dolor puftularum intolerabilis eft; 4. ubi eruptionis tempore humores confluunt ad inteftina, alvufque liquidior minatur virium exfolutionem; 5. in diarrhoea colliquante cum animi defectionibus, ex-

tremorumque refrigeratione; 6. in alvi fluxu tempore exſiccationis ſuperveniente, ſi is nimius ſit, vires dejiciat, puſtulas pallidas, & exſuccas reddat, ſyncopem, aut delirium inferat, atque extrema frigefaciat; 7. in doloribus colicis ſub finem morbi longum, & liberalem acidorum uſum ſubſequentibus; 8. poſt catharticum in ultimo ſtadio datum. *Vid.* TISSOT. *l. c. p.* 22. *ad* 26.

§. CCLX.

Natura depreſſas Variolas ſupplet ptyaliſmo, & diarrhœa. Quomodo utraque evacuatio ſuſtinenda.

At natura ipſa puſtularum imperfectam maturitatem, aut depreſſionem in variolis confluentibus ſupplere tentat ptyaliſmo, aut alvi fluxu, illo in adultis, hoc in pueris, ut alias expoſitum eſt. Ergo enitendum omni cura eſt, ut iſte ſalivae fluxus, quoad fieri poteſt, perſevéret, quod in primis potu tepido, crebro, diluenti, mellito praeſtatur. Si vero ſalivalis humor viſcidus; & tenax ita ſit, ut aegerrime e faucibus, & ore educatur cum ſuffocationis periculo, id quod circa diem undecimam non infrequens eſt; eum ſolvi, attenuarique oportet gargariſmate ex aqua florum ſambuci, aut decocto ficorum, aut radicis glycyrrhizae addito pauxillo mellis roſati, aut oxymelitis ſimplicis, aut ſyrupi de moris. Quod ſi gargarizare nequeat, aut nolit aeger, aut id ſatis non ſit; eadem ope ſyringae ſaepe die, & nocte in os, fauceſque injicienda (*a*) ſunt, quidquid non nulli contra dictitent. SYDENHAMIUS (*b*) gargariſma e cereviſia tenui, vel aqua hordei cum melle roſarum compoſitum proponit, vel illud, quod ſic habet:

℞. *Corticis ulmi drachmas ſex, glycyrrhizæ unciam ſemis, paſſularum enucleat. N. XX. roſar. rubrar. pug. duos. Coq. ſ. q. aq. ad lib. unam, & ſemis. Colat. diſſolv. oxymel. ſimplic., & mellis roſar. ana unc. duas. M. f. garg.*

Aegro vero ſuffocationi proximo dandum etiam ſuadet emeticum, quo nihil interdum praeſtantius; licet fateatur, id non ſemper ſaluti eſſe. At humor ſalivalis interdum acerrimus eſt, ex quo os interius ulceratur, & quaſi igne exardet, doletque acerbe. Tunc gargarizandum ex aqua hordei lacti admixta, aut decocto radicis althaeae, aut ſimili demulcenti liquore; cui aliquid ſucci ſedi majoris (*c*), vel mucilaginis ſeminum pſyllii, vel mali cotonei, utiliter adjici poteſt. Ulcuſculis vero opportuna etiam ſunt ea, de quibus, ubi aphthas explicuimus (*d*), mentio facta jam eſt. Quemadmodum autem ptyaliſmi continuatio ſummopere in adultis neceſſaria eſt, ſic alvi fluxum, qui pueros corripit, ſinere expedit, quamdiu vires eum ferunt; imo, ſi caſu ſiſtatur, enematibus blandis revocare, nec ulla ratione unquam in hocce ſtadio cohibere; niſi nimius, & colliquans ſit. Ad ſummum ſi acer humor deſcendens inteſtina arrodat, & tormina citet, ut interdum, quando dyſenteriae epidemice regnant, accidit; nam tum ſolum variolae dyſenteria comitantur; ad demulcentia licet confugere, atque ea, quae dyſenteriae non aliena ſunt.

Quae ſalivam acrem corrigant.

Quae ulcuſculis oris remedio ſint.

Diarrhœa quibus gubernanda. Quid ſi in dyſenteriam tranſeat.

(*a*) SYDENHAM. *op. omn. Sect.* 2. *cap.* 2. *p.* 177. TISSOT. *epiſt. cit. p.* 42. STÖRCK. *l. c. P.* I. *p.* 274. (*b*) *L. c. ib. p.* 177. 178. (*c*) STÖRCK. *l. c.* (*d*) *Vol. I.* §. *CCXCVI.*

§. CCLXI.

Inter haec quibusdam os, faucesque ex pustulis variolosis ibi natis crusta dura, & crassa obducuntur sic, ut respiratio, & deglutitio summopere laedantur. Tunc assidue os, faucesque fovendae sunt iis, quae molliunt, uti aqua tepida lacte remixta, ut crusta decidat. Nares quoque eadem ex caussa saepe obstruuntur. Has autem referat vapor aquae calidae naribus, aut ore attractus, aut aqua mellita per siphonem, aut syringam in nares injecta, a qua crustae emollitae separantur, & summum inde levamen percipitur (*a*). Interdum etiam in variolis malignis, & confluentibus, cum maturescere deberent, facies nigra evadit, aridaque crusta obtegitur, vere gangraenosa (§.CXCV). Tunc incidenda crebris vulnusculis altius cutis est ad sanam usque carnem, & deinde fovenda decocto emolliente calido, cui spiritus vini cum camphora adjectus sit. Hinc pus multum, & foetidissimum ex incisionibus manare solet, emortuaeque partes separari. Absoluta gangraenae digestione, cathartico alvus ducenda est. Exemplum felicis ejusmodi curationis habet MEADIUS (*b*), nobisque aliud simile notum est de GUATTANIO non ignobili chirurgo romano, qui cum puer pessimo, & gangraenoso variolarum genere laboraret, a Patre simili chirurgia servatus est, ex quo turpes in facie ei cicatrices tota vita remanserunt, conspicuae paternae audaciae, & mirae curationis testes. Nec alia ratione curandae sunt aliarum partium gangraenae, si alicubi forte enascantur.

Crustae oris, & narium fovendae atque humectandae, ut decidant.

Facies nigrescens quid postulet?

Incisiones feliciter adhibitae.

(*a*) SYDENHAM. *Op. Sect.* 3. *pag.* 177. TISSOT. *l. c. ib.* STÖRCK. *l. c. p.* 275.
(*b*) *L. c. cap.* 3.

§. CCLXII.

Persaepe hoc stadio nimium facies, manus, pedesque tument, tenduntur, dolent, & rubent. Auxilio sunt fotus ex aqua, & lacte tepidis, aut mollissima cataplasmata. His enim non modo dolor, & tensio mitescunt, verum pustularum etiam suppuratio facilius absolvitur (*a*). Sed in primis ad febrem secundariam, ejusque symptomata in hoc suppurationis stadio animum, curamque omnem communiter convertere consueverunt medicorum experientissimi. SYDENHAMIUS certe hanc valide oppugnandam esse duxit larga illico sanguinis missione, & catharsi, alternatim adhibitis, sic tamen ut catharsi post sanguinis missionem tantum, & non ante decimam tertiam morbi diem uti auderet. Utraque evacuatione sanguinis inflammatoriam indolem, & purulentae materiae quantitatem minuere (*b*) sibi pollicebatur. Verum non sine aliqua distinctione Sydenhamiano praecepto adhaerere licet. Non enim semper, nec in quavis febri secundaria tutum est sanguinem mittere, aut alvum medicamento ducere; nec opus est semper, ut sanguinis missio catharsim,

Tumori, & tensioni faciei, & manuum quaenam prosint?

Febris secundariae peculiaris curatio.

Sydenhamii methodus.

Quando venae sectio, quando catharsis locum habeat.

ubi haec locum habet, praecedat; nec ſemper decimam tertiam diem exſpectari oportet, ut purgatio inſtituatur, cum ante hunc etiam terminum, & quandoque nona, vel decima die illa neceſſaria eſſe poſſit (*c*). Sed de utroque evacuationis genere quid ſentiendum nobis videatur, & quando utraque, aut alterutra admitti, aut omitti debeat, mox explicare inſtituo.

(*a*) STÖRCK. *l. c.* (*b*) *De Febr. putrid. Variol. confluent. ſuperven. nob. p.* 628, & *p.* 633. *ad* 636. (*c*) FREIND. *De Febrib. comment. VII.*, & MEAD. *l. c. cap.* 3.

§. CCLXIII.

Venae ſectionem quae indicent.

Itaque ut a ſanguinis miſſione ordiar, quaerendum ſedulo eſt, utrum ſymptomata ejuſmodi ſint, quae variolas inflammatorias (§. CCX) deſignent; aut febris vehementius exardeat cum pulſu valido, & duro, calore magno, ac ſiti ingenti; an corpus firmum, juvenile, exercitatumque ſit; victui, & potui calefacienti deditum; aut regimine calidiori uſum; aut inter initia venae inciſio neglecta fuerit; tunc utique ſanguinem mitti oportebit, praeſertim ſi ſymptomata gravia, uti phrenitis, coma, convulſio, faucium praefocatio, peripneumonia, ſanguinis detractionem ſuadeant. Neque ab ea abſterreat, ſi a reliquis indicetur, pulſuum parvitas, aut debilitas, quia tum ſaepe non a virium defectu, ſed oppreſſione arteriae ſubeunt, &, detracta ſarcina, plerumque attolluntur, & validius emicant. Itemque notandum eſt, inflammatoria ſanguinis diatheſi praevalente, interiores ſedes ſaepe inflammatione tentari, atque hinc febrim ſecundariam pronaſci, quin variolae deprimantur; quod indicio eſt, non a depreſſione earum, neque a pure reſorpto, cum variolae extent, & pure bono turgeant, illam ortum trahere, ſed a viſcerum aliquorum inflammatione. Hoc etiam caſu ſummum praeſidium in cita, & larga ſanguinis miſſione poſitum eſt. Contra ubi ſymptomata nervoſae febris, ſive malignae propria occurrunt (§. CCXI), aut, quod deterius eſt, putridae diſſolutionis ſigna (§. CCXII) appareant, uti in variolis confluentibus malignis, & quibuſdam diſcretis, ſed gangraenoſis, & mali moris, in primis epidemicis, contingit, profecto a ſanguinis miſſione, quamquam ſecundaria febris invaluerit, abſtinere omnino convenit. In his enim noxiam eſſe, experimenta etiam SAGARII (*a*) confirmarunt.

Interdum febris ſecundaria oritur ab aliqua interiori inflammatione. Tum variolae exſtant.

Sanguinis miſſionem quae vetent.

(*a*) *De Variol. Iglavienſ. p.* 44. 45.

§. CCLXIV.

Catharſis a pleriſque extollitur non modo in confluentibus, ſed etiam in diſcretis copioſis.

Alterum erat, ut de catharticis in febre ſecundaria adhibendis dicerem. Plerique poſt SYDENHAMIUM, FREINDIUM, MEADIUM, HUXHAMIUM, alioſque his eam non ſolum depelli, verum etiam praecaveri tradunt. Imo

Imo interdum nullam aliam medicinam profeciſſe (*a*) teſtantur, in primis addito opportune in quibuſdam caſibus calomelano, & interpoſitis paregoricis. TISSOTIUS non modo in confluentibus variolis primo febris ſecundariae impetu, verum etiam in diſcretis, ſed copioſis, ingruente febri ſuppuratoria mannam praebendam eſſe ea doſi, ut alvus ter, quater, aut quinquies ſolvatur, praecipit; quod nono, vel decimo die plerumque uſui eſt, pergendumque eſſe in alvo lenienda diebus etiam ſequentibus. Adeo quippe huic medicinae confidit. Nec profecto ſine cauſſa; nam notum eſt, quanta ſit inter cutim, atque inteſtina conſenſio; & quam facile, juxta illud HIPPOCRATS: *cutis laxitas, alvi adſtrictio, & e converſo:* harum partium excretiones ſe mutuo excipiant, & ſuppleant.

(*a*) HUXHAM. *de aëre, & morbis epidemic. T. I. p.* 37.

§. CCLXV.

Limitantur ejus laudes intra juſtos fines.

Attamen non promiſcue, nec univerſim haec purgandi praeceptio arripienda eſt, ac ſi nullis obligata legibus eſſet; nam certos & ipſa, uti ſanguinis miſſio, limites habet, quos ultra nequit recte conſiſtere. Hoc igitur fere perpetuum eſt, ut in febre ſecundaria, quae nulla variolarum ſuppuratione facta, aut praemature puſtulis, faciei praeſertim, areſcentibus, ejuſque tumore evaneſcente accedit, purgatio neceſſaria (*a*) communiter habeatur, multoque magis, ſi ex materia intus reſtitante febris ardens oriatur cum corporis jactatione, reſpiratione brevi, & crebra, urina tenui, vigiliiſque continuis. Tunc enim poſt ſanguinis miſſionem, ſi recte (§. CCLXIV) indicata fuerit, lenia purgantia ad intervalla repetita varioloſam colluviem feliciter (*b*) detrahunt. Verum id etiam convenientiſſimum eſt, cum puſtulae jam rite ſuppurarint, & pure turgeant, nec tamen aliquid puris e puſtulis exſtillet, nec per urinas feratur, neque in his ſedimentum ſpectetur (*c*); vel demum ſi cito, aut repente variolae ſubſederint, & pus intro refluxerit. Purgatione item opus eſt, ſi ptyaliſmo ceſſante, detumeſcenteque facie non ſuccedat extremorum tumor, nec urinarum copia ſedimentum habentium, nec alvi ſolutio ſpontanea; aut, quod deterius eſt, coma, aut delirium, aut utrumque ſupervenerit (*d*). Superveniente vero delirio, aut comate, aut angina, aut peripneumonia ſic idonea purgatio eſt, ut ab ea nos deterrere non debeat metus, ne alvi ductione ptyaliſmus ſiſtatur, cum eo in caſu praeſentiorem, majoremque opem exſpectandam ab alvo ſoluta putet TISSOTIUS (*e*), quam damnum a ptyaliſmi tum non ſatis levantis ſuppreſſione; maxime ſi venae ſectio, aut cucurbitulae adhibitae jam fuerint, & nihil juverint (*f*). Neque ſemper pulſuum humilitas, aut depreſſio purgationem prohibet; cum ſaepe poſt eam elevantur, & vires (*g*) acquirunt. Compertum eſt experientia, utiliter etiam alvum ſo-

Caſus in quibus purgare licet.

Quando purgandum etiam praeſente ptyaliſmo.

Nec obſtat ſemper pulſuum depreſſio, nec humorum acrimonia.

lutam esse, ubi humor acerrimus, quo variolae arescentes scatebant, gangraenam cuti (*h*) induceret.

(*a*) MEAD. *l. c. cap.* 3. (*b*) SALISBURY CADE *epist. ad* FREINDIUM *scripta*. (*c*) FREIND. *De Purg. in secund. Variol. confl. febr. adhib. epist. ad* RICHARD. MEAD. (*d*) *Idem l. c. hist.* 3. (*e*) TISSOT. *Epist. var. arg. p.* 46. (*f*) FREIND. *l. c. histor.* 2. (*g*) FREIND. *De febrib. cap.* VII. (*h*) *Idem de purgant. in secund. variol. confl. &c. hist.* 3.

§. CCLXVI.

Quando a catharsi abstinere convenit.

A catharsi contra abstinere omnino satius est, quamdiu tumor faciei, atque pustularum inflammatio permanet, & saliva rite effluit, sine graviori alio symptomate (*a*). Quod si facies detumescere incipiat, & ptyalismus minuatur, ut die nono, vel decimo, vel undecimo ab eruptione accidit in variolis confluentibus, & eodem tempore manus debito modo tumeant, & nulla deterioris notae symptomata appareant, totum negotium naturae committendum est (*b*), aut solis interim clysteribus alvum, si adstricta sit, lenire satis erit. Omitti quoque debent cathartica, si alvus sponte fluat, aut enematibus ante adhibitis laxata sit, vel saltem differri ad aliquot dies possunt, ne vires penitus dejiciantur (*c*); multoque magis, si ita liquescat alvus, ut hac via corpus exhauriri timeatur, quod in putrida potissimum humorum omnium dissolutione adeo in malignis frequenti incidere consuevit.

(*a*) SALISBURY *epist. citat.* (*b*) *Id. ib.* (*c*) MEAD. *de Variol. cap.* 3.

§. CCLXVII.

Sanies sub cuticula latens educenda.

Non vero satis est disquirere, sanguisne mitti, aut alvus duci, aut utrumque fieri debeat in ejusmodi febre secundaria. Oportet etiam indagare sedulo, utrum alicubi sanies variolosa sub arefacta jam cuticula lateat? Quod facile tactu, aut disrupta epidermide cognoscitur; pressu enim, aut incisione pus erumpit. Tunc igitur puri exitus citissime parandus est, cibisque idoneis corpus nutriendum, antisepticisque muniendum, ut morbum ferre possit, donec omnis materia purulenta exstillaverit, quam interdum ad diem vigesimum, ampliusque manare salvis aegri viribus vidit MEADIUS. Dum autem ex cute, discissa cuticula, purulentus humor effluit, ac via hac corpus repurgatur, ne quidquam temere quis moliatur, nec sanguinis missione, aut catharsi salutarem ejusmodi evacuationem pervertat. Interea, quod semper in tertio variolarum stadio, nec non in sequenti semper faciendum est, universa cutis a pure, putridisque halitibus munda servetur frequenti indusiorum, ac linteaminum mutatione, conclaviumque prudenti ventilatione (*a*). Hic non omittam in memoriam revocare, interdum sub finem suppurationis, aut initium exsiccationis atrocissimos dolores osteocopos accedere, ut supra (§. CCIX) ex SAGARIO retulimus, qui si horas duodecim, aut viginti quatuor ex-

Frequens indusiorum mutatio.

cedant, certam necem afferunt. Hos leniri oportet fotibus anodynis ex lacte tepenti, potu ex diluto florum tiliae, & papaveris rhoeados, itemque fyrupo diacodii in aqua florum fambuci; uti experientia compertum (*b*) eft.

(*a*) TISSOT. *ep. cit. p.* 40. (*b*) SAGAR. *De variol. Iglav. p.* 19.

§. CCLXVIII.

Atque haec omnia memoranda, animadvertendaque in ifta periodo generatim erant. Nunc etiam de quibufdam peculiaribus variolarum generibus, earumque curatione fpeciatim aliqua fubnectere non alienum a propofito mihi videtur. Quas fupra (§. CXCV) defcripfi ex SYDENHAMIO (*a*), *variolas confluentes anomalas*, eas fic ipfe curabat. In illis effrenis fanguinis fervor, acritafque quafi exurens, atque omnia pene colliquans, & corrumpens deprehendebatur. Ergo haec temperanda, continendaque quam efficaciffime fuit. Itaque praeter hypnotica in reliquis confluentibus alias adhiberi folita, & commendata, utebatur *regimine temperato*, potuque liberaliore ex iis, quae non calefaciunt, fed aeftum, fervoremque ferociffimum illico mitigant. Ad id commendabat *decoctum album*, ex pane videlicet, & cornu cervi *calcinati* exigua quantitate in multa aqua factum, & faccharo leviter edulcatum. Adhibuit etiam eumdem in finem hydrogalam *e tribus aquæ partibus, & lactis una fimul coctis, quæ ægri palato, & votis, magis refrigerando, ut plurimum refpondit*. Nec copia potus tantummodo juvit infignem calorem fub maturationis tempore cum febre exaltatum extinguendo, verum ptyalifmum etiam promovendo, & protrahendo diutius, quam exaeftuante aegro non contigiffet. Profuit etiam immodico menfium fluxui fupervenienti, dummodo ab hujufmodi fanguinis profufione puftularum depreffio non timeretur, neque ideo calida remedia, quae magis fanguinem colliquant, temere, & praepoftere in ufum vocarentur.

Curatio fpecialis quarumdam Variolarum.

Sydenhamii curatio variolarum confluentium anomalarum.

Decoctum album.

Hydrogala.

Largior potus.

(*a*) *Oper. fect.* 3. *cap.* 6. *p.* 231.

§. CCLXIX.

In ferali vero illa epidemica variolarum malignarum, & confluentium conftitutione, quae octavo, vel nono die fubfidentes exitium afferebant, & putridi generis vere erant (§. CXCVIII), cum videret CL. HALLERUS (*a*), hoc fymptoma funeftum univerfim effe, coepit cogitare, qua ratione tantum malum averti poffet. Acida, & refrigerantia ob facilem puftularum, quam dixi, depreffionem, ei videbantur ancipitis eventus. Ab emulfionibus, clyfteribus, catharticis, quibus alii medici magna confidentia utebantur, natas vidit cito paralyfes, aphonias, hydropes, aut etiam praecipitem ex retropulfis variolis mortem; nec

Halleri curatio confluentium malignarum.

minus exitialem calidorum medicamentorum ufum expertus eft. *Aderat*, ut ipfe fcribit, *fumma humorum alcalefcentia*, hinc *fœtor horridus tum puftularum, tum animæ ægrotorum. Aderat humorum funefta ftafis*, quam *arguebant maculæ, quæ exigui sphaceli funt, tum dolores lumborum, urinæ paucæ, viridefque.* Medicamento igitur opus erat, quod folveret impacta, neque vafa diftringeret, quod motum verfus peripheriam fuftineret, febrem tamen non augeret, & puftulas retroceffuras foras elevaret, non alkalefcentiam incitaret. Id vifum ei eft Camphora. Itaque quoties occurrebant fymptomata variolas mali moris praefagientia, *delirium primi diei, febris valida, punctorius lumborum, pectorifve dolor, refpiratio difficilis, corpus fucculentum, ætas adultior, plethora, protinus* dedit *decoctum diluens copiofe, & ad aliquot quotidie libras hauriendum, ex aperientibus, farfa, radice graminis, adiantho, bellide, ficubus.* A fanguinis vero miffione, etfi primo intuitu alicui poffet videri opportuna, ipfe tamen abftinuit, quia fortaffe fumma ad putredinem proclivitas, quam in morbo agnoverat, ab ejufmodi praefidio ut nocuo eum deterruit. At *vomitum fere perpetuum fymptoma* promovit *emetico, ut octies ad minimum larga emefis fequeretur.* Si enim vomitum quis compreffiffet, funeftiorem eventum compererat. Quamquam vero a fanguinis miffione fedulo caveret, non tamen haemorrhagias timendas cognoverat, cum ufus docuiffet, eas quodammodo expetendas fuiffe. Siquidem vidit in puero fpeciatim feptenni copiofam ex ano fanguinis jacturam ante variolarum eruptionem, fubfequente benigniffimo morbo.

Emetici laudes.

Hæmorrhagiarum utilitas.

(a) *Opufc. pathol. obferv. XLIV. Hift. conftit. variol. anni 1735. p. 223.*

§. CCLXX.

Calidi regiminis effecta.

Cum vero calidis remediis variolae domefticorum, & familiarium confilio, aut aegrorum culpa urgerentur, hae tum poft ingentem anxietatem praematuro impetu erumpebant nigerrimae; fi vero fponte die tertia prodiiffent, & fymptomata ipfa inde mitefcerent, tamen die fexta puftulae fubfidebant, & puncto nigro notabantur, uti confluentibus malignioribus folemne eft. Quando igitur alterutrum ex hifce infortuniis aegrum corripuit, mox ipfe praebuit camphoram in emulfione aliqua folutam, ita ut intra duodecim horas grana viginti abfumerentur. Incipiebat autem ejus ufum a media nocte, febre nimirum inclinare coepta, protrahebatque ad meridiem ufque fequentis diei, in fex partes totam dofim tribuens, ut una fingulis binis horis fumeretur. Hora vero tertia, aut quarta, ad fummum quinta pomeridiana dedit fyrupum papaveris albi cum nitro, & tantillo fucci crudi ex malo citreo expreffi. Adulto graviter laboranti dofis fyrupi erat fefqui uncia, fucci citrei drachmae fex. Sic delirium fedabatur. Hanc medendi rationem perfequebatur ad

Camphoræ præftantia.

Ejus utendæ modus.

puſtularum uſque exſiccationem. Simul ac vero ptyaliſmum imminui in adultis, & fauces areſcere, angique deprehendebat, quod a die nona ad decimam, aut undecimam eveniebat accedente ſimul puſtularum exſiccatione, mox toto hoc intervallo anginam funeſtam arcere, & ptyaliſmum prolicere nitebatur frequenti injectione per ſiphonem in fauces mellis ex roſa, & nitri, quamquam ab HOFFMANNO, ſed injuria, reprobata. Interea diluentia affatim potui dabat cum acidis, & demulcentibus. Camphorae autem quantitatem ſenſim minuebat, ſic ut poſt diem nonam prorſus omitteret ejus uſum, cum nihil tum, quod expelleretur, ſupereſſet, & febris ſecundaria immineret. Sic puſtulae nigrae circa octavam diem evaneſcebant, & *paullatim per rubedinem in pallorem languere* incipiebant. Hoc ipſo temporis ſtadio enemate cum nitro alvum laxabat, cum experientia didiciſſet, alvo lubrica febrim ſecundariam diei undecimae, & duodecimae mitem reddi, dum haec alioquin funeſta *cum novo delirio, anxietate, angina, pulſu molli, inæquali, celeri, fœtore totius corporis ſummo* evadebat. Quod ſi febris gravior accederet, hanc compeſcebat dato cathartico, quod tamarindos reciperet, nec id omittebat *vel in ſumma* virium *debilitate*, quin immo repetebat die duodecima, & decima etiam tertia, ſi opus erat. His fere jugulabat, ut ipſe ait, dirum morbum, ut & papaveraceis, & ſucco mali citrei, & omni alio medicamento commode aeger careret. Religioſe autem ab omni carneo, jurulentoque victu abſtinebat per omnia morbi ſtadia, conceſſis tantummodo oleribus, fructibuſque, imperatoque potu ſemper eodem, ſed largiore, & crebro.

Injectiones in fauces.

Alvus lubrica.

Catharticum.

Victus.

§. CCLXXI.

Mirum profecto videbitur, SYDENHAMIUM, qui primus omnium acidum vitriolicum adhibuit (*a*) in variolis malignis, & gangraenoſis in potu ad gratam aciditatem toto primo, & ſecundo ſtadio, ſuppurationis vero tempore, & in ipſa febre ſecundaria aut reprobaſſe, aut, ut ſupra (§. CCLXVIII) vidimus, praetermiſiſſe, HALLERUMque in putridiſſimo variolarum genere modo memorato uti ſuſpectum, aut noxium (§. CCLXIX) habuiſſe, imo in hoc eodem tertio ſtadio, cujus curationem exſequimur, ab acidis etiam vegetabilibus prope abſtinuiſſe; cum tamen nihil ad cohibendam ſanguinis diſſolutionem, avertendamque putredinem praeſtantius, valentiuſque habeat Medicinae ars univerſa. Acidi autem vitriolici vis ſingularis eminet in ſanguinis mictu, quem in hoc in primis ſtadio ſoluta, & diffluens ſanguinis compages excitat; nam hoc lethaliſſimum ſymptoma ſi cuiquam remedio obtemperat, largiori certe acidorum validiorum in potu uſui ceſſurum, ſpes unica eſt. Sed hoc in caſu non praetermittenda quoque ſunt ea omnia, quae ejuſmodi haemorrhagias coercere alibi (§. CCXLII) docuimus, uti ſerum lactis, quod

De acidi Vitriolici uſu in tertio ſtadio.

Sanguinis mictus acido vitrioli praecipue oppugnandus eſt.

Adstringentia validiora. vocant *aluminosum* *, & alumen ipsum, & *specificum* HELVETII **, ubi nimirum cetera irrita fuerint, nec ulla in pulmonibus, aut aliis visceribus congestio adstringentium adhibitionem vetet. *Cautio. Acida haec non supprimunt ptyalismum.* Metus vero, ne salivae fluxus acidis ejusmodi supprimatur, aut vitales vires dejiciantur, prope inanis *** est, si expertis fidem habemus, atque haud negligamus in posteriore casu acida cum cardiacis, leviterque aromaticis opportune con- *Conjungi cum cardiacis debent, si vires langueant.* jungere, qualia sunt radix serpentariae virginianae, contrayervae, camphora, & prae ceteris cortex peruvianus, qui etiam antisepticae facultatis nomine vix sine piaculo in variolis putridis, gangraenosis, aut *Ubi Cortex peruvianus ceteris antecellit?* quacunque alia ratione ad corruptionem ducentibus praetermitti potest.

(a) *Oper. sect. V. cap. IV.*

* *Serum aluminosum Phar. Lond.*

℞. *Lactis vaccini lib. j.*
Alumin. crud. in pulver. redacti drachm. ij.
Coque, ut fiat serum lactis probe a coagulo separandum.

** *Specificum Helvetii.*

℞. *Alumin. crud. pulv. unc. ij.*
sang. dracon. in lacrym. unc. ss.

Liquetur alumen ad ignem in vase argenteo, aut fictili vitreato; fuso insperge sanguin. drac. in pollin. tenuiss. redact. Frigefacta massa servetur in vase clauso ad usum Dos. a drachma semis ad unam.

** De Acidorum usu in curatione Variolarum ita apposite, sapienterque disseruit Cl. TISSOTIUS, ut e re fore existimem ea in summam redacta hic tironibus exhibere. Acida vegetabilia ab Arabibus primum, deinde a posteris in hanc usque diem ad variolas curandas adhibita, & commendata fuere. Acidum vero vitriolicum nemo ante SYDENHAMIUM potioni ad gratum acorem commiscuit in variolis malignis, & gangraenosis, sed incipiente suppurationis stadio, & in febre secundaria, ut noxium, ab eodem videtur reprobatum. Sed perperam TISSOTIO judice; nam acida putredini resistunt; calorem, febrim, anxietatem, & pruritum minuunt; diarrhoeam colliquantem praecavent, nec tamen alvi libertati obstant; anginam, delirium, & phrenitidem avertunt; malignitatem inhibent, impediuntque, ne variolae benignae in malignas degenerent; ptyalismum non supprimunt, urinas cient, in primis acida nitrosa potui largius admixta, purisque metastasim emendant. Speciatim laudantur in mictu sanguineo, & variolis nigris, itemque in alcalescentia humorum, & calida eorum dissolutione. *Epist. var. arg. a p. 28. ad 56. usque.* Acidi mineralis dosis vulgatior, inquit QUARINIUS (*Method. med. febr. cap. VIII. p. 96.*) est drachma una in die: interdum vero opus est eam augere ad unciam semis, aut etiam ad sex drachmas. Infantibus, si in potu spiritum vitrioli respuant, dari eum posse syrupo alicui admixtum, ut cochleatim sumatur, idem subjicit. At TISSOTIUS se liberaliori adhuc manu eum dedisse narrat. Interdum enim intra quatuor horarum spatium dedit tres drachmas spiritus vitrioli, aut sulphuris copioso potu dilutas, ut febrim vehementiorem, delirium, & anxietates compesceret. Alia vice in quadam muliere variolis laborante consumpsit spiritus sulphuris binas integras uncias quadraginta horarum intervallo. Concedit tamen ex longo, & largo acidorum ejusmodi usu interdum sub finem morbi oriri colicos dolores, quos opio sedari oporteat (*l. c. p. 23. ad 25.*). Quamquam vero acidorum amicissimus sit, ea tamen reprobat in vapida sanguinis diathesi, & solidarum partium laxitate, nisi acidis subjungantur cardiaca, uti camphora, cortex peruvianus, radix serpentariae virginianae, mixtura simplex, aut sulphur auratum antimonii camphorae nuptum. At FARRIUS (*De acid. viribus p. 101.*) non nihil a TISSOTIO dissentit, cum admonet, non danda quidem acida, ubi circulatio sanguinis nimis languet, sed neque ubi solidae partes nimis rigent, & fluidae nimis coactae, & densae sunt. Si quid tamen ju-

dico, non omnia acida hic comprehendi debent; nam vegetabilia, in primis diluta, attenuant, & solvunt, uti pariter nitrosa; nec a vero alienum est, acida etiam vitriolica, dum irritabilitatem minuunt, & fortasse terreum elementum, glutenque connectens extenuant, abripiuntque, laxitatem fibris conciliare posse; nec proinde ableganda, ubi solidae partes rigescere videantur.

§. CCLXXII.

Curatio Variolarum sanguinearum.

Aliquid quoque dicendum est de peculiari variolarum, quas *sanguineas* supra (§. CXCVII) nominavimus, curatione. Quoniam autem hae nequaquam suppurant, sed lividae, & subcruentae evadunt, maculis nigris, vibicibus, & peticulis ubique comitatae, atque in iis colliquescit sanguis, & undique diffluit, & haemorrhagiarum varia genera efficit; perspicuum sane est, ad putridissimum genus eas spectare, egereque quam validissimis antisepticis, incrassantibus, cogentibus, stypticis. In his praeferri speciatim debent cortex peruvianus, vitriolata, atque aluminosa. Hinc utilissimum est corticis peruviani drachmam, vel scrupula quatuor quarta, vel sexta quavis hora dare, mediis vero intervallis aluminis eam dosim, quae idonea videbitur aetati, & aegri constitutioni; aut serum lactis aluminosum, aut *specificum* HELVETII ad scrupulum unum ex conserva rosarum, quod est efficacissimum. Prodest etiam quam maxime *tinctura rosarum vitriolata*, cujus cochlearia quinque, vel sex subinde sumpta pro adultis sufficient; nec sua laude caret vinum rubrum gallicum, aut quodcumque aliud subacidum, atque austerum, cujus etiam mira ad vires erigendas facultas celebratur. Acida vero quaecunque si unquam, hic certe praecipuam opem praestant. Spiritus igitur vitrioli, etiam meracissimus ceteris palmam praeripere dicitur, praesertim potui instillatus, tum maxime, cum maculae nigrae, aut lividae variolis intersperfae (*a*) sint. Neque hic reticenda est camphorae vis antiseptica, in primis si acidis vegetabilibus admixta in usum veniat. Quod si delirium, aut sopor hoc in genere accesserit, vesicantia etiam tuto admoveri affirmat MEADIUS (*b*), quod quidem mirum videbitur iis, qui in ea sanguinis dissolutione, atque ad putrescendum proclivitate suspectam cantharidum vim habere non sine caussa solent. Sed interdum revellendi necessitas tanta est, ut in hac una conquiescere oporteat; quamquam tutiora tunc habenda sint epispastica, & ex sinapi parata cataplasmata.

Vitriolata, & aluminosa. Cortex peruvianus. Serum aluminosum. Specificum Helvetii. Acidum vitrioli meracum. Camphora. De vesicantibus animadversio.

(*a*) MEAD. *de Variol. cap.* 3. (*b*) *Id. ib.*

§. CCLXXIII.

Curatio crystallinarum.

In *crystallinis* quoque, & *siliquosis* (§. *CLXXXIII & CXCIX*), quae processu flaccidae, inanesque fiunt, inopina saepe morte subsequente, nisi evacuatio aliqua succurrat; aquosus humor, quem primo continent, in pus nequaquam convertitur. Is ergo partim exspiratione dif-

Diaphoretica. *Cardiaca.* *Diuretica.* flandus eſt, partim ad urinae vias derivandus. Quod praeſtatur blandis diaphoreticis, cardiacis, ac diureticis medicamentis. Hinc pulveres bezoartici, e chelis cancrorum compoſitus, radix contrayervae, ſpiritus Mindereri, confectio alkermes, & in primis cortex peruvianus primae, & ſecundae indicationi ſatisfaciunt; tertiae vero potiſſimum nitrum a ſcrupulo ad drachmam ſemis ter, quaterve in die datum, reliquiſque remediis, quae dixi, interpoſitum. Quibuſdam (*a*) placet nitrum in vino dilutiori ſolvere, quod ſub finem ad vires reficiendas aliquanto meracius adhibent. Nitri quoque ſpiritus, qui dicitur dulcis, liquor terrae *foliatæ* tartari, ſyrupus althaeae, aliaque ejuſmodi incidunt egregie, attenuant, atque ad urinae vias ducunt. Praeterea die a prima eruptione quinto, vel ſexto imponenda jubent tum imae colli vertebrae, tum brachiis, & *Veſicantia.* tibiis veſicantia, ut morbi fomes, quo febris intendi poteſt, aut interiores ſedes occupari, extrorſum ducatur, excernaturque. Quod ſi tamen variolofus humor oberret, nec ulla naturali, aut artificioſa via *Cathartica.* extra feratur, ad cathartica hic quoque confugere neceſſarium fere eſt. *Curatio verrucoſarum.* Nec diſpar curationis ratio a variolis *verrucoſis* (§. CLXXXIII) exigitur. Digerenda enim eſt craſſa earum materies, & paullatim evacuanda. Hinc alexipharmacis, cardiacis, ſudoriferis, diureticis, atque epiſpaſticis ut plurimum ad id opus eſt; &, ni haec ſatis ſint, demum alvum du- *Curatio mediarum.* centibus. Quae vero *mediæ naturæ* ſunt (§. CCII), & difficulter, aut ſero nimis ſuppurant variolae, non aliam curationem poſtulant, quam quae ſupra generatim expoſita eſt. Sed jam modum excederet, niſi tandem finem faciam, ſermonis prolixitas, ſi quaecunque huc ſpectant, diſtincte, & minute ſingula complecti vellem. Quapropter tertio variolarum ſtadio relicto ad quartum, ſive poſtremum properabo.

(*a*) MEAD, *l. c. cap.* 3.

EXSICCATIO.

§. CCLXXIV.

Exſiccatio in benignis vix medica ope eget. Suppuratione abſoluta, & decedente febre, evaneſcentibuſque ſymptomatibus, quod in diſcretis, & benignis variolis regulariter evenit, puſtulae jam flaveſcunt, & in cruſtas continuo ſiccantur. Tunc vix quidquam eſt, quod medici ope egeat. Morbus enim jam finem aſſequitur, & priſtina corpori valetudo redit. Diluentia tamen, & ſubacida, cubiculi ventilatio, atque extra lectum mora, regimenque diaeteticum alias laudatum nequaquam negligenda ſunt: ſic enim felicior puſtularum ſiccatio conſequitur. Si vero puſtulae pure plenae, ut quandoque uſuvenit, alicubi ſerius areſcant, eas aperiri, atque exprimi, quod ſupra jam propoſui, convenit; cruſtas contra, ſi diutius haereant, & duriores ſint, lotionibus, fomentationibuſque tepidis molliri, ut ſecedant, *Difficilius areſcentes aperiantur. Crutæ diu hærentes molliendæ, & fomentis tepidis ſeparandæ.*

dant, & delabantur. In his vero benignioribus variolis, cum ad exficcationis finem pervenerint, vulgatior medicorum fententia eft, alvum leniendam eccoprotico aliquo medicamento elfe, aut clyfteribus laxandam, idque tertio, aut quarto quoque die ad tertiam, aut quartam ufque vicem iterandum, multoque magis, quod fuppurationis tempore, quoniam febris fecundaria vel omnino abfuit, vel mitiffima exftitit, alvum nequaquam ductam fuiffe, pro certo affumi poteft. Si quid enim variolofae materiae intus remanferit, aut non omne pus e puftulis emanaverit, id purgatione detrahi, expellique creditur. Imo TISSOTIUS non exfpectandam perfectam exficcationem putat, fed mature, nempe fimul ac variolae in facie flavefcunt, purgandum effe. Tempeftiva enim purgatione optime praecaveri ea mala, quae faepe a variolis relinquuntur; illoque tempore plus unicam alvi ductionem, dum materia mobilis adhuc eft, & fluitat, proficere, quam tres, aut quatuor ferius (a) inftitutas. Non tamen hinc quifquam credat, in manu, arbitrioque medici, ejusque medicamentorum poteftate pofitum effe, refiduas morbi reliquias five in cute adhuc haerentes, five per corpus in circuitum actas a fanis humoribus, prout libuerit, fecernere, & quo conferat, evocare. Illud tantummodo certum quidem videtur, quod fordes in ventriculo, inteftinifque toto morbi curriculo coacervatae, ac collectae, aut eo paullatim delatae utiliter, & commode detrahi poffunt, dum retentae ibi diutius, aut in fanguinem iterum refluentes nova mala inferrent. Neque inficiamur tamen, quandoque e penitioribus corporis latibulis pravos, noxiofque humores excuti, atque ad inteftina prolici, ut inde magno aegri emolumento emittantur; fed quis poffit fibi certo polliceri, hoc ipfum femper ex animi fententia ceffurum, ita ut omne malum, quod impendeat, purgatione avertatur, aut omiffae purgationi, fi qua pejora fuccedant, jure attribui queant? Quid fi cathartici actione a peripheria variolofum tabum intro revocatum, in aliqua interiori fede confiftat, lethalemque metaftafim faciat? Peritiffimi igitur, & cautiffime omnia perpendentis medici erit ita in purgatione exfequenda fe gerere, ut nulla inde noxa oriatur.

Tiffotii monitum de maturanda purgatione.

Animadverfio in purgationis vim, & facultatem.

Certe primarum viarum fordes tantummodo dejici, poffunt.

Interdum e penitioribus locis pravus humor excutitur.

Sed id minime certum.

Imo interdum metaftafes a purgatione fiunt.

(a) *Epift. cit. p. 46.*

§. CCLXXV.

At in confluentibus malignifque variolis, quoniam febris fecundaria cum tetris fymptomatibus plerumque fub earum adhuc exficcatione protrahitur, continuanda omnino eft ea curationis ratio, quam fupra (§. CCLXII ad §. CCLXVIII) pluribus verbis explicui; fcilicet fi febris adhuc urgeat, & fpiritus difficulter trahatur, aut metaftafis aliqua immineat, aut fauces pituita oppletae fuffocationem comminentur, fimulque alvus adftricta, aut pigra fit; tunc non folum altero, aut tertio quovis die ea clyftere, aut fero lactis, aut tamarindorum decocto, aut cremore tartari

Curatio febris fecundariæ quoufque continuanda in ipfa exficcatione?

Potissimum alvus laxanda ad intervalla. caute molliri, & laxari debet, apertaque servari, sed etiam, ni jam ante id satis peractum fuerit, aliquanto validius duci syrupo aureo ex senna, manna, & tartaro, aut electuario lenitivo, aut sale polychresto, aut foliorum sennae diluto, similive alio medicamento, non omissis interea diluentibus, uti decocto hordei, radicis graminis, & althaeae cum oxymelle, nitro, roob baccarum sambuci copiose hauriendo, cui pro re nata acidi vitriolici aliquid (*a*) adjectum sit. Nec alienum quoque *Quando etiam sanguis mitti possit.* est, si sanguis antea missus non fuerit, aut non satis detractus, & calor vehemens extorreat, pulsusque duri deprehendantur, nec vires fractae sint, sanguinis missionem tentare, aut repetere (*b*). Nec desunt magni *Sanguinis missio, & alvi ductio proponitur finita etiam exsiccatione.* viri, qui die demum vigesima prima, absoluta videlicet exsiccationis variolarum confluentium periodo, ubi scilicet gravior, & acutior fuerit (*c*) morbus, sanguinem mittendum, alvumque ciendam judicent. Verum tam in venae sectione, quam catharsi decernenda semper ea prae *Sed non temere utra decernenda.* oculis habeantur, quae alias, & maxime superioribus paragraphis in utramque partem disputata fuére, ne quid temere, & cum aegri pernicie deliberetur.

(*a*) Mead. *l. c. cap.* 3., & Störck. *l. c. p.* 275. 276. (*b*) Mead. *l. c. ib.* (*c*) Sydenh. *Oper. sect.* 2. *cap.* 2. *p.* 180.

§. CCLXXVI.

Quod si suppurationis stadio ob aliquod gravius symptoma, uti coma, delirium, convulsiones, difficilem, anhelosamque respirationem, revellentia, epispastica, & speciatim vesicantia adhibita fuerint, horum *Ulcera vesicantium diu aperta serventur.* ulcera in hoc etiam postremo stadio aperta, & quidem diu servari debent, ut omne pus variolosum via hac excernatur. Id quoque necessarium est, si in ipsa exsiccatione similes ob caussas ulceranda canthari- *Tussis superveniens quomodo curanda.* dibus brachia, aut crura fuerunt. Alibi (§. CCIX) tussim variolis accedere, plerumque uti epigenomenon, dictum est. Quando id a principio incidit, fere catarrhalis est, aut peripneumoniae symptomatica. Tum iis, quae catarrhis opportuna (*a*) sunt, aut quae peripneumoniae tollendae apta posuimus (§. CCXLIX. CCLIV), curanda omnino est. Si in progressu morbi a pustulis fauces, laryngemque obsidentibus oriatur; diluentibus, & demulcentibus, itemque mucosis, oleosisque mitiganda (§. CCLIV) est. At si sub finem per metastasim materiae variolosae accesserit, disquirendum est, an pulmones male habeant ex infarctu pituitae multae, & lentae, an vero a tenui, acrique humore tantum irritentur? Primo casu sputa crassa, & viscida educuntur, quae difficilem respirationem, & pectoris oppressionem, anxietatemque mirifice levant. Haec tunc promovenda sunt potu aperiente, atque attenuante, adjecto nitro, & melle, aut eclegmate aliquo ex manna, melle, atque oleo seminum lini, aut amygdalino. Ubi valentius incidere, atque ana-

catharſim adjuvare opus eſt, id praeſtabit oxymel ſcilliticum, ſtibium diaphoreticum non ablutum, kermes minerale, minimae ſulphuris aurati antimonii doſes, inſpiratus aceti vapor, aliaque ejuſmodi (*b*). Altero demum caſu hordei decoctum, lac aqua dilutum, ſyrupus papaveris albi, mucilaginoſa, atque oleoſa, aquae tepidae vapor opem ferunt. Interdum cum incidendi, tum revellendi cauſſa in utroque caſu veſicantibus uti oportet, ut nihil de ſanguinis miſſione dicam, ſi peripneumoniae ſigna adeſſent. Atque haec fere eadem orthopnoeae, ex memoratis cauſſis natae adhiberi conſueverunt.

Orthopnœæ peripneumonicæ eadem medela.

(*a*) *Vid. Volum. I. §. CCCXL.* (*b*) STÖRCK. *l. c. p.* 278. TISSOT. *l. c. p.* 25., & *p.* 37.

§. CCLXXVII.

Exſiccationi etiam variolarum interdum ſalivae fluxus ſuccedere viſus eſt, ſalutem afferens; qui alias ſecundo tantum ſtadio ſupervenire & plerumque tertio, ut notatum ſupra eſt, deſinere ſolet. Eum igitur ſuſtinere, & adjuvare par eſt potu calido, diluente, mellito ſaepe dato, ſimulque cavere, ne critica iſta evacuatio (*a*) catharticis, aut narcoticis, aut frigore ſubito turbetur, ſupprimaturve. Nec rarum eſt ſuppuratione ad finem vergente, aut exſiccatione jam inchoata, imo interdum finita tumores quoſdam, furunculis ſimiles, ſub cute variis corporis ſedibus exoriri, quos efficit pus varioloſum non ſatis per puſtulas expurgatum. Hos anteverti dicunt, ſicuti etiam variolas ſecundarias, quae primas exſiccatas ſaepe excipiunt, catharſi maturius inſtituta. Quandocunque vero ejuſmodi tumores prodeunt, conſiderandum mox eſt, num molles ſint, & materia in ipſis liquida, & fluitans appareat. Tunc enim citiſſime, uti abſceſſus, ſectione aperiendi ſunt, diuque digerendi, ut omnis purulentus humor via hac efferatur. Sin vero duri reperiantur, & rubeant, & doleant, cataplaſmate emollienti, & anodyno ex panis mica, & lacte, aut unguento althaeae, & butyro, aut Diachylo ſimplici ad maturitatem perduci debent, & demum ferro incidi, quemadmodum de prioribus dictum eſt.

Ptyaliſmus ſuperveniens adjuvandus eſt.

Tumores ſubcutanei ſuppurandi, & aperiendi ſunt.

(*a*) MEAD. *l. c. cap.* 3.

§. CCLXXVIII.

Non nunquam morbidi humoris pars aliqua transfertur ad articulos, aut ad oſſa ipſa, ibique defigitur atroces dolores excitans, quin tamen ullus tumor exterior cernatur, aut rubor. Hinc ſaepe, aut anchyloſis, aut caries ſubſequitur prope inſanabilis. Quando illud accidit, ut tam dira, & pertinacia mala praecaveantur, ſi vires vigent, & pulſus ſit durus, tentanda eſt reſolutio iterata ſanguinis miſſione, interpoſitiſque alternatim idoneis catharticis (*a*). Si tamen dolores oſteocopi pertinaciter

Metaſtaſes ad oſſa, & articulos. Reſolutio primum ſanguinis miſſione tentanda; deinde externis, interniſque remediis.

persistant, & ossium, aut articulorum corruptionem intentent, praeter externas fomentationes, & cataplasmata anodyna, & discutientia, quae *Störckiana curatio.* apprime indicata videntur, a STÖRCKIO (*b*) intrinsecus danda proponuntur extracta cicutae, aconiti, & flammulae Jovis, methodo jam ab eodem in peculiari Tractatu de horum remediorum viribus, usuque tradita. *Ulcera a variolis relicta fere eisdem curantur.* Fereque haec ipsa adhibenda suadet in ulceribus malignis, & diuturnis crurum, aliarumque corporis partium, quae variolas quandoque subsequuntur, corpusque consumunt. Aliis vero magis arrident decocta *Quae aliis magis arrideant.* sarsaeparillae, ligni sancti, radicis chinae, & rubiae tinctorum, aethiops mineralis, antimonium crudum, atque extrinsecus fricationes ex linimento mercuriali. Sed magni hic fieri debet camphora tam extrinsecus, quam *Camphora, & cortex peruvianus vi traumatica pollent.* intrinsecus adhibita, quemadmodum a COLLINIO celebri Vindobonensi Medico in singulari de Camphorae usu libello proponitur. Cui si corticis quoque peruviani adjeceris opem, egregie traumaticam, major affulgebit spes, ulcera felicius coalitura esse.

(*a*) STÖRCK. *l. c. P. I. p.* 283. (*b*) *Ibid. p.* 286.

§. CCLXXIX.

Dum autem haec (§. CCLXXVII. CCLXXVIII) accidunt, praesertim tumoribus, quos memoravi, suppurantibus; febris nunquam ex *Febris symptomatica suppurantium tumorum.* toto desinit, plerumque pomeridianis, aut vespertinis horis invalescens, matutino vero tempore plus minus remittens. Symptomatica enim est, & a suppuratione procedens, ideoque suppuratione absoluta, plerumque & ipsa evanescit. *Quibus auxiliis mitiganda.* Nihilo tamen minus dum tenet, & urget, mitigari, & quodammodo coërceri ea potest temperantibus, nitrosis, & leviter antisepticis, nec non subinde alvum lenientibus. Quod si periodum intermittentium assumat, cortice peruviano eam plerique adoriuntur; qui sane, ni febrifuga vi hic prosit, proderit tamen roborando, & putredinem arcendo, tum maxime, cum copia puris manantis universos fere sanos humores in pus converti, & putrefieri ostenderit. Certior vero, & tutior ejus effectus esse solet in febribus vere intermitten- *Febres vere intermittentes cum variolis complicatae corticem postulant.* tibus primariis, quas interdum complicari cum variolis vel ab ipso initio, supra (§. *CCIX*) memoratum est. Has igitur, quocunque stadio se prodiderint, antidoto americana protinus sisti oportet, ne variolarum naturalis cursus pervertatur (*a*).

(*a*) MEAD. *l. c. cap. IV.*

§. CCLXXX.

Scire quoque licet, simul ac febris secundaria decedit, & variolae *Viribus languentibus sub finem quomodo prospiciendum.* exsiccantur, saepenumero aegros viribus languere, destituique videri. Huic languori succurrit vinum aqua dilutum, aut serum lactis vinosum, aut simile aliud analepticum. Si vero ista virium defectio, finito etiam

morbo, convalescentes diutius premat, ut difficillime ad pristinam integritatem redeant; nihil eos citius, efficaciusque restituit, quam lac, cortex peruvianus, & corporis exercitatio (*a*). Expiatis autem, ut supra praeceptum est, primis viis, paullo largiori cibo sensim dato corpus alendum est, donec ad priorem victus rationem perveniatur. Tandem exsiccatis, delapsisque penitus pustularum crustis universa cutis balneo tepido abluenda est, aut spongia ex decocto hordei lacti admixto, vel ex aqua sapone leviter imbuta, vel ex melicrato calentibus expressa leniter detergenda est, ut exspiratio insensibilis revocetur, omnisque morbidus fomes, qui cuti adhaeserit, auferatur. Mundato sic corpore vestimenta, & linteamina omnia, lectusque ipse permutentur, ut contagionis semina procul a sanis arceantur. Ad cicatrices quod attinet, si quae profundius insederint, deleri, aut saltem minui creduntur, si lacte asinino, aut aqua florum fabarum, aut amygdalarum dulcium emulsione, saepe, & diu abluantur; vel linimentis mitissimis, inter quae oleum e vitellis ovorum recentissime expressum in primis celebratur, penicilli ope illiniantur.

Victus paullatim augendus.

Demum corpus abluendum, detergendumque.

Mutatio vestimentorum, & lecti.

Cicatrices foediores quibus auxiliis emendentur.

(*a*) TISSOT. *Epist. cit. p.* 48.

§. CCLXXXI.

Ex iis vero, quae post exsiccatas variolas, morbo non perfecte soluto, relinquuntur, exercentque convalescentes, non nunquam est febricula quaedam lenta, hecticae similis, quae corpus paullatim depascitur, atque extenuat. Haec modo ab acri varioloso retento, modo a purulenta cacochymia, modo a puris copia ex cute, ejusque ulceribus manante, & alibilem succum subtrahente, modo ab interiorum viscerum labe, & praesertim phthisica pulmonum corruptione originem ducit. Pro caussarum diversitate ejus quoque curatio varianda est. Generatim tamen, nisi interiores partes tale vitium ceperint, quod omnem artis opem aspernetur, oppugnanda est blandissimis eccoproticis; sero lactis defoecato; lacte, hocque solo, vel aqua diluto, vel decocto corticis peruviani, qui etiam per se a MORTONO, aliisque hic praestantissimus perhibetur, lactis pari, aut paullo majori quantitati nupto (*a*); emulsionibus seminum frigidorum; cremore hordei, aut avenae; victu vegetabili, sed prae ceteris aëre puro, aprico, rurali; vectione; & moderata, lenique exercitatione. MEADIUS (*b*) auctor est, ut, praeter alvi ductiones, sanguis etiam e vena mittatur; cujus consilii utilitatem SAGARII quoque (*c*) experientia confirmatam legimus. Siquidem fieri interdum potest, ut a diathesi quadam sanguinis phlogistica isthaec febricula foveatur; quam tum pulsus durus, calor acer, atque alia id genus non obscure declarabunt.

Febris lenta a variolis relicta.

Ejus multiplex origo.

Si curari possit, quaenam remedia id praestent.

Meadius interdum utilem sanguinis missionem praedicat.

Quando ea locum habeat.

(*a*) MORTON. *l. c.* TISSOT. *l. c. p.* 33. 47. (*b*) *L. c. cap. IV.* (*c*) *De Variol. Iglaviens.*

§. CCLXXXII.

Oculorum morbi. Oculos etiam multifariam a variolis male affici, fupra (§. CCVIII) narratum eft. Neque tantummodo variolis erumpentibus, aut fuppurantibus id evenit, verum etiam iis jam fuperatis, & abfolutis. Quoniam vero hactenus nihil a nobis traditum eft de ejufmodi vitiorum, quibus oculi fubjacent, curatione, nunc exponam, quid fingulis eorum in utroque tempore convenientiffimum fit. Incipiam vero ab iis, quae exteriores partes, palpebrafque patiuntur. Hae interdum intumefcunt valde, tenduntur, dolent, oculofque occludunt. *Tumori palpebrarum, & dolori quæ utilia fint.* Sub his lympha lacrymalis acri variolofo infecta *conjunctivam* irritat, inflammat, unde dolor increfcit, & lacrymae calentes, acres, moleftae exprimuntur. Quando hoc incidit, humectari, foverique oculi debent tenuiffima, molliffimaque fpongia, aut linteolo aqua, & lacte tepido madefactis. Sic dolor, & tenfio mitefcit, acrimonia temperatur, acris materia reftitans abluitur, inflammatio difcutitur, rofio avertitur, atque oculi aperiuntur. *Quæ præfervent.* Quod fi ejufmodi fomentatio jam ab initio inftituatur, & fingulis horis repetatur, faepe fit, ut ifta mala praecaveantur, & nunquam penitus palpebrae claudantur. Ad id etiam decoctum hordei, aut feminum pfyllii accommodatum eft. Egregie enim lenit, & demulcet. Alii ab ejufmodi noxis oculos praefervare ftudent fola aqua rofarum albarum tepide, & crebro adhibita, vel aqua fimplici frigida, aut ignito chalybe medicata, eo videlicet confilio, ne variolae palpebris, aut oculis innafcantur (*a*). *Puftulis oculis innatis quomodo occurrendum.* Quod fi malo fato variolae innafcuntur, tum aqua fpermatis ranarum, malvae, vel florum fambuci (*b*), vel cataplafmata leviffima ex lacte iis imponenda funt (*c*). Praeftantiffimum illud eft, praefertim dolori leniendo, inflammationique compefcendae, quod ex pulpa pomorum dulcium, & lacte conficitur. Sed plerumque foli fotus ex aqua, & lacte fufficiunt, fedulo fimul evitata luce, & quiete imperata. *Ophthalmiæ graviori etiam venæ fectio neceffaria.* In graviori cafu, majorique inflammationis metu, non praetermittenda funt diluentia intrinfecus, antiphlogiftica, fanguinis miffio, balnea pedum, & reliqua ad revellendum idonea.

(*a*) AZZOGUID. *Lett. cit. pag. XXXII. XXXIII.* (*b*) *Id. ib.* (*c*) TISSOT. *Epift. cit. p.* 48.

§. CCLXXXIII.

Ophthalmia fub finem orta fimilibus curatur. Nec aliter fuccurrendum eft, quam fanguinis miffione, diluentibus, antiphlogifticis, fero lactis, atque eccoproticis, ophthalmiae illi, quae fub finem variolarum interdum fupervenit (*a*). Quo cafu etiam cutim cantharidibus exulcerare ad revellendum plurimum confert, in primis fi malum diu trahatur, aut recidivum fiat. Quod fi tanta horum mor-

borum vis fuerit, ut abſceſſus, hypopya, aut oculi deſtructio conſequantur, horum curatio, ſi qua eſſe poteſt, e chirurgia petenda eſt. Communiſſima vero vitia, quae a variolis relinquuntur in oculis, ſunt potiſſimum albugines, leucomata, corneae ulcera, phlyctaenae, epiphorae, & chronicae ophthalmiae, ſaepe, & levi quavis cauſſa redeuntes. Multa, & varia ſingulis hiſce morbis proponi ſolent cum a Medicis, tum a Chirurgis, quorum tamen maxima pars aut noxia, aut ſuperva- cua eſſe conſuevit. Leucomata, albugines, ulcuſcula corneae, phlyctaenae ſaepiſſime ſola naturae ope, & temporis beneficio evaneſcere, aut ſaltem plurimum imminui viſa ſunt; collyriis vero, aquis ophthalmicis, linimentis, ſuffitibus, & prae ceteris pulveribus varii generis, qui in oculos inſufflari, aut infundi ſolent, plurimum exaſperari, augeri, atque in deterius prolabi. Maximum vero praeſidium quaeri debet in regimine diaetetico, atque iis, quae acres, pravoſque humores emendant, ab oculis avocant, & leniter, paullatimque e corpore excernunt. In his excellunt ſucci herbarum refrigerantium, aut earumdem decocta, aquae minerales, balnea aquae dulcis, & repetita ad intervalla catharſis. Serum quoque lactis caprilli, lac aſininum, decocta ſarſaeparillae, & radicis chinae hic commendatiſſima ſunt pro varia temperamenti, anni temporis, habituſque corporis, aliarumque circumſtantiarum ratione. In epiphoris contumacibus, ophthalmiiſque recidivis, & chronicis non ſemel plurimum emolumenti perceptum vidi ex largo veſicanti inter ſcapulas applicito, & diu aperto, & poſtea cauterio in altero brachiorum inuſto; quod quantum ad prophylaxim conferat, nemo niſi expertus noverit. Interdum in oculis remanent dolores diuturni, & permoleſti, ad quos abigendos, ſicuti etiam ad maculas corneae diſcutiendas laudatur a STÖRCKIO extractum pulſatillae nigrae minima doſi magneſiae albae adjectum, & per vices datum (b). Animadvertendum tamen eſt, ab ejuſmodi medicamento non nunquam oculos inflammari, & graviter aſfici, ſic ut magna cautione, & prudentia ejus uſus indigeat.

Ceteris oculorum vitiis topica plerumque noxia.

Temporis, & naturae vis efficaciſſima.

Internis potius remediis confidere oportet.

Horum enumeratio.

Veſicantia, & fonticuli multum ad prophylaxim conferunt.

Extractum pulſatillae nigrae ad dolores, & maculas relictas.

(a) STÖRCK. *l. c. P. I. p. 285.* (b) *Ibid.*, & *formul. n. 48. in Part. 2.*

§. CCLXXXIV.

Nec deſunt ſua quoque auribus (§. CCVIII) mala. Dolores, inflammationeſque fere eadem requirunt, quae oculis accommodata (§. CCLXXXIII) laudavimus. Abſceſſus vero, atque ulcera ſubſequentia abſtergi leniter debent, diuque manare ſini, neque facile exſiccari, niſi tentatis prius incaſſum iis, quae totius corporis malum habitum, ſanguiniſque dyſcraſiam corrigere apta ſunt. Cohibito enim ante debitum tempus puris fluxu metaſtaſes plerumque fiunt, noxio humore ad cerebrum translato. Sed de malis variolas comitantibus, aut eas ſubſequentibus ſatis. Supereſt tamen, ut de quodam peculiari ſymptomate

Aurium vitiis quae medeantur.

Iſchuria utraque in variolis non infrequens.

variolis in quocunque ſtadio ſupervenire ſolito, ſed praecipue in eruptione, aut ſuppuratione frequenti, *Iſchuria* nimirum, alibi (§. CCVII) indicata, dicere aliquid non praetermittam. Huic plerumque remedio eſt, SYDENHAMIO (*a*) notante, e lecto ſurgere, & leniter per cubiculum deambulare. Quando id malum vitio veſicae contingit, fomenta etiam hypogaſtrio, & perinoeo impoſita, itemque enemata, quae molliunt, & laxant, urinam eliciunt. His vero poſtremis maxime utendum retur MEADIUS (*b*), ubi timor eſt, ne frigus ſurgendo ſuſceptum variolas reprimat; demum, ſi veſica tumeat, doleat, nec cetera juverint, cathetere urina educi poteſt, maxime in adultis. Diuretica autem locum non habent, niſi in *Iſchuria*, ut vocant, *ſpuria*, in qua nempe urina deficit, quia in renibus non ſecernitur. Si demum ardor ſimul cum ſtrangurioſa difficultate moleſtiam creet, demulcendus is eſt internis, & externis laxantibus, & praeſertim potu emulſionis ſeminum melonum, atque amygdalarum dulcium, addito ſyrupo althaeae, aut decocti hordei, radicis althaeae, glycyrrhizae, florum malvae, verbaſci, ſimiliumque.

Utrique idonea curatio.

Ardorem urinae quae leniant.

(*a*) *Oper. ſect.* 2. *cap.* 2. *p.* 179. (*b*) *L. c. cap.* 4.

§. CCLXXXV.

Admonitio.

Tandem aliquando eo perventum eſt, quo curationi variolarum naturalium verarum finem imponam. Fortaſſe juſto longior fuiſſe videbor iis, qui in medendi arte jamdiu inſtituti, & enutriti rerum praecipuarum ſynopſim malunt, quam fuſiorem de ſingulis tractationem. Sed hi veniam dabunt, cum ſciverint, haec non ipſis, ſed tironibus, quibus multa deſiderantur, perſcripta eſſe. Quorum in gratiam ſane neceſſarium duxi, non ſolum quid in quovis ſtadio generatim uſui eſſe poſſet, verum etiam quid quibuſdam in generibus, ſingularibuſque ſymptomatis opportunum, ordinate, & diſtincte referre; quod gratum, commodumque iis futurum ſpero. Illud tamen dedita opera praetermiſi, quod ad variolarum crebram cum *peticulis*, aut *miliaribus exanthematis* (§. CCV) complicationem attinet. Nam quando haec ſecundaria ſunt, vix aliam curationem poſcunt, quam ipſis variolis accommodatam. Ubi vero primaria; ſi quid aliud opus iis fuerit, id expoſitum cum exſtet in ſequentibus decimo, & undecimo capitibus, facile inde peti poſſe, arbitratus ſum. Sed jam ad *variolas inſititias* progrediamur, de quibus modo dicere ordo jubet.

VARIOLAE INSITITIAE.

§. CCLXXXVI.

Jam de Variolis *insititiis*, sive *artificialibus*, quod supra (§.CLXVI) recepi, dicere aliquid oportet. Ita vocant illas, quae insitione, sive inoculatione procreantur. Inoculationis vero plura sunt genera, de quibus cum innumeri pene doctissimi Viri cumulatissime scripserint*, ut vix hodie ullus sit, qui inoculationem, ejusque instituendae multiplicem rationem perspectam non habeat, nobis satis erit, eam e multis deligere, atque exponere, quae simplicissima, commodissima, ac tutissima omnium nunc a plerisque existimatur.

Inoculatio multiplex.

Inoculationum omnium probatissima.

* Ex multis sequentes legere poterit quisquis uberius erudiri hac in re voluerit.
EMANUEL TIMONI *Epistola ad Jo.* WODWARD. *1713.*
PILARINI *Nova, & tuta variolas excitandi per transplantationem methodus. Venet. 1715.*
J. KIRCKPATRICK *Analysis of inoculation &c. London. 1754.*
TISSOT. *l'Inoculation justifiée. A' Lausann. 1754.*
CONDAMINE *Memoria sull' inoculazione del vajuolo. Livorno 1755. Seconda Memoria del medesimo. Livorno 1759.*
SAVER. MANETTI *Della Inoculazione del Vajuolo. Firenze 1761.*
Reflexions sur les prejugés qui s'opposent aux progrès, & à la perfection de l'Inoculation par Mr. GATTI *Médecin consultant du Roi, & Professeur en Médec. dans l'Université de Pise. A' Paris 1764.*
ANGELO ZULATTI *Notizie degl' Innesti di Vajuolo fatti in Cefalonia nel 1764. Vid. Giornal. Medico Venet. T. VI. N. XXXIV., & seqq.*
GIO: B: LUNADEI *Del metodo d'innestare il vajuolo. In Urbino 1766.*
Nouvelles reflexions sur la Pratique de l'Inoculation par Mr. Gatti. A'Paris 1767.
The present method of inoculating for the small-Pox &c., e trodotta in Toscano dalla quarta edizione di Londra del 1768. Ved. Magazzino Toscano T.I. P.I., & seqq. ann. 1770. di TOMMASO DIMSDALE. PORTA *il Juniore Discorso in favore dell' Innesto del vajuolo. Milano 1774.*

§. CCLXXXVII.

Postquam haec ab imperitissimarum gentium, atque empyricorum manibus ad Medicos traducta est, cogitari etiam coeptum est, qua ratione ad artis leges ea exigi posset, ut utilior, certiorque ejus usus redderetur. Tunc primum visum est rationi consentaneum corpora, quibus inoculatio subeunda esset, opportuniora, aptioraque facere. Hinc plethoram, aut cacochymiam, si qua erat, prius tollendam sanguinis missione, purgatione, diaeta, aliisque medicinae praesidiis, sancitum est. *Præparationem ad inoculationem* dicunt. Sed hodie haec fere omnino exolevit. Nam inoculatorum peritissimi sic ratiocinantur: inoculandi vel sani sunt, vel aegroti. Si sani, praeparatione non egent; possunt enim per eam sic alterari, ut a perfecta valetudine desciscant. Si aegroti, a morbo, quo laborant, priusquam inoculentur, liberari debent,

A Medicis quando de præparatione cogitatum.

Sed hodie præparatio pene exolevit.

ut valeant, atque adeo inoculationi idonei fiant. Quapropter omnem praeparationem rejiciunt, uti fupervacaneam, aut noxiam, nifi hac voce intelligendam velimus ipfam valetudinis redintegrationem, quoties ipfa labefactata fuerit.

Quorumdam inoculato-rum ratio-nes.

§. CCLXXXVIII.

Quinam fa-ni dicendi?

Itaque fani, & bene valentes infitioni fubjiciantur. Sanos autem dices, qui facile, alacriter, & fine ulla moleftia, aut laffitudine actiones oeconomiae animalis obeunt; qui bono habitu praediti funt; qui leniter fpirant; quibus halitus oris inodorus eft, & minime foetet; qui nec convulfionibus, nec morbis cutaneis obnoxii; qui viribus pollent, bene appetunt, digerunt, egerunt, fomnoque placido utuntur; qui cutim mollem, teneramque habent, & facile, fi cafu faucietur, confanefcentem; qui neque fcorbutica, neque venerea, neque fcrophulari labe, neque alio quocunque notabili humorum vitio contaminantur. Hi ergo ad inoculationem aptiffimi reputantur, quamquam diffimulandum non eft, inoculatos interdum fuiffe non perfecte fanos, fed valetudinarios, atque infirmos, qui tamen variolis benigniffimis (a) affecti funt.

Sani ad ino-culationem eligendi.

(a) STÖRCK. *Diatribe de infitione variolarum e germanico in latinum idioma verfa.* *Vid.* FRANC. XAVER. DE WASSERBERG *Fafcicul. I. pag.* 3. Item *Inftruz. medic. pratic. P. I. p.* 295.

§. CCLXXXIX.

Quævis ætas, fexus, & tempus inoculationi aptum.

Nulla aetas, nullus fexus, nullumque anni tempus ab inoculatione communiter excluditur; non infantes, non pueri, non adolefcentes, non foeminae, non aetate provecti. In omnibus enim his facta pericula demonftrarunt, innocue, feliciterque inoculationem faepenumero tentatam fuiffe. Gravidae tamen, puerperae, & pubertatis tempus vitari debent. At aetas omnium opportuniffima cenfetur, quae a quinto anno ad decimum, aut duodecimum extenditur; anni vero tempus vernum prae ceteris, deinde autumni principium, quamquam autumnus a multis damnatur, quod morborum immitium, diarrhoearum, dyfenteriarumque feraciffimus effe confuevit. Multo magis vitandae videntur infalubres aëris conftitutiones, in quibus fcilicet morbi maligni, exanthematici, aut putridi populariter vagari cernuntur; quia timor eft, ne pravam morborum epidemicorum, aut ftationariorum naturam variolae quoque fequantur, aut cum iis complicentur. Locum vero, quoad fieri poffit, eligere expedit, qui fit a contagii feminiis quam maxime immunis, ruri potius, quam in oppidis, fub coelo temperato, propitio, falubri; in domo perampla, conclavibus magnis, & feneftris in quamque plagam obverfis praedita, cui neque viridaria amoena, & oculos oblectantia, neque ambulacra altis faepibus, aut muris utrinque munita, aut pergulis defuper obumbrata defint, in quibus inoculati fpatiari poffint innoxie.

Excipiuntur gravidæ, puerperæ, & pubertas.

Aetas, & tempeftas op-portunior.

Autumnus vituperatur.

Conftitutio-nes aëris malignæ vi-tandæ.

Locus qui-nam eligen-dus?

§. CCXC.

Demum non omnis praeparatio, faltem quae a victus ratione procedat, penitus negligenda nobis videtur. Quare decem, aut duodecim diebus ante inoculationem victus instituatur fimplex, blandus, magna ex parte vegetabilis, & temperans. Jufcula oryzae, hordei, & panis; carnes teneriores; olera, fructus; ova recentia in primis aliis eduliis permixta, & fercula farinofa concedi folent ea quantitate, quae appetitui, & confuetudini refpondeat. Qui robuftiores funt, fanguineque abundant, aut fervidiore temperamento donantur, hos a carnibus abftinere praeftat, juribus tamen earum conceffis, reliquifque, quae indicavi, alimentis. Pifces fluviatiles, ranae, & paftae tenuiores in carnium locum fuffici quoque poffunt. Nec lac, atque ex eo parata, quibus arrideant, cuiquam denegantur. Potui vero datur aqua pura, & fubinde fucco mali medici, aut aurantii, & pauco faccharo medicata. Novimus tamen non nullos, qui confuetam victus rationem nequaquam mutandam effe cenfent; exemplifque adductis evincunt, id innoxie factum. Quod facile largiemur iis, qui innocuo victu uti folent, quique neque copia, neque qualitate ciborum peccant, neque acribus calidifque cibis, aut potionibus abutuntur. Nec alienum duxerim, fi primae viae fordibus fcatere videantur, aut de vermibus fufpicari liceat, alvum femel, aut bis leni medicamento ducere, aut anthelminthica quaedam in ufum vocare. Secus; fufficiet alternis diebus enemate alvum, fi compreffa fit, aperire, apertamque fervare. Sunt etiam qui appropinquante inoculationis die totum corpus uno vel altero balneo tepido foveri (*a*) praecipiunt: quod in primis laudarem, ubi cutis arida, & rigida nimis, qualis in adultioribus, atque exercitatis fere offenditur, mollienda, & leniter laxanda videatur.

Non omnis præparatio damnanda.

Victus ratio ante inoculationem.

Quando nihil mutari licet in victu.

Ubi purgandum.

Quando foli clyfteres fufficiunt.

Utrum balneo, prius quam inoculatio fiat, utendum?

(*a*) LUDWIG. *Inftit. medic. Clinic. P. I. cap. I. Subfect. VII. §. CCVIII.*

§. CCXCI.

Abfoluto praeparationis tempore ad inoculationem tranfitur. Inter varia, quae ad eam praeftandam adhiberi poffunt, puri variolofo primas deferunt inoculatores, idque recens effe volunt, quo certius contagium impertiat. Effoetum enim, atque evanidum variolis excitandis impar eft. Praefertur vero illud, quod e puftulis fuppurare incipientibus extrahitur. Id enim cum liquidius fit, multo facilius inferitur, cumque abforbentibus vafis communicatur, quam magis coctum, & craffius, quod puftulae plenam maturitatem adeptae fuppeditant. Fortaffe etiam benignius eft maturiori, fi vera narrant inoculatores. Mitioris vero naturae illud effe perhibent, quod ex puftulis eorum, qui variolas

Pus variolofum infitioni aptius.

Quale effe debeat.

Insitio benigniores variolas excitat. infititias habent, educitur. Ex hoc enim variolae multo benigniores gigni dicuntur; earumque benignitas tanto major fieri creditur, quo per plures inoculationes fucceffivas idem virus variolofum transfufum (*a*) fuerit (*). Sed loci quoque, in quo infitio inftituatur, delectus habendus eft; nam quamquam quaelibet pars ad id accommodata non nullis quandoque vifa fit, tamen experientia docuit, duas fpeciatim reliquis anteponendas effe, quarum altera eft ea exterioris manus pars, quae inter indicem, & pollicem media jacet; quoniam ibi laxior, flaccidiorque cutis minorem, dum inflammabitur, moleftiam excitare debet; & praeterea epidermis ibi craffior, & firmior eft, infitionique opportunior, cum facile, & fine diruptione e cute fejungi, & elevari poffit. Altera porro eft fuperior brachii pars, in qua quilibet locus ad inoculandum idoneus habetur. Sunt qui eum feligunt, in quo fonticuli inuri folent; funt qui anteriorem, aut exteriorem malunt, medium quafi inter cubitum, atque humeri caput. Inferiores vero artus omnium partium ineptiffimi multis de cauffis reputantur, fed potiffimum quia difficilius in cruribus variolofae puftulae arefcunt, & quia ulcera ibi nafcuntur, quae aegerrime (*b*) fanantur, ut in confluenti genere faepe videre eft.

Quinam locus inoculationi opportunior.

Inferiores artus excluduntur.

(*a*) GATTI *Nouvell. reflexions p.* 82.

* Nos minime latet, STÖRCKIUM, aliófque quocunque variolofi puris genere ufos effe indifcriminatim, quin ullum inde difcrimen in inoculatis variolis detexerint.

(*b*) GATTI *l. c.*

§. CCXCII.

Infitio fit vel acu, vel lanceola. Inferitur autem virus vel ope acus ad apicem aliquantulum complanatae, qui antiquiffimus, commodiffimufque modus eft, vel ope lanceolae, id eft fcalpelli, quo venae inciduntur, quoque fpeciatim hodie plerique inoculatorum utuntur. Sive acus vero, five lanceola magis arriferit, alterutra puftula variolofa pure, quale dixi, fcatens pertunditur, ut pure expreffo bene imbuatur. Sic pure imbuta aut confperfa defertur in cubiculum, in quo inoculandus exfiftit: nam is ab aegrotante, ex quo pus depromitur, procul effe debet, ne aut ejus intuitu, afpectuque terreatur, aut ore, & naribus contagiofa effluvia ab ejus corpore manantia attrahat, feque contaminet. Tum cufpis acus, aut fcalpelli leniter, tranfverfimque epidermidem inter, & cutim inferitur, fic ut fpatium unius lineae cum dimidia, aut duarum circiter tranfcurrat. Deinde paullulum ibi detinenda, commovendaque eft, ut pus defluat, cutique adhaerefcat. Demum digito defuper impofito comprimitur epidermis, fimulque retrahitur acus, five lanceola, prout una vel altera adhibita fuerit, ficque omne pus, quo delibuta erat, intus remaneat, neceffe eft. Nec opus eft, ut cufpide, aut acie cutis fubter faucietur, quod aliqui ad certiorem infitionis effectum obtinendum praecipiunt. Dexterrimi enim inoculatores cavent a qua-

Cautio.

cunque vel leviſſima ſanguinis effuſione. Quod ſi quis dubitet, utrum unica inſitio ad variolas excitandas valeat, quae alioquin ſatis eſſe ſolet; poterit eam repetere in altera manu, aut brachio, aut ad ſummum tres inſitiones faciat, binas videlicet ex uno latere, unam vero ex altero, quibus certe contagium, ſi corpus ad illud arripiendum comparatum ſit, communicabitur. Non enim integrum eſt inoculationes temere multiplicare; quod uſu conſtitit, eos, qui pluribus vulnuſculis, ſive inſitionibus inoculati ſunt, variolas & copioſiores, & graviores paſſos eſſe, quam qui una, vel altera inſitione uſi ſunt. Ex quo patet, copiam, & gravitatem variolarum plerumque puris inſerti quantitati (a) reſpondere. Retracta acu, ſive lanceola, non tegi emplaſtro, nec deligari ullo modo vulnuſculum debet. Virus enim ſic applicitum per ſe ſatis adhaeret, & in venas certo ſibi viam aperit.

Inſitio unica ſatis eſt; vel ſi plures fiant, quid obſervandum ſit.

Copia, & gravitas variolarum reſpondet puris quantitati inſertae.

(a) GATTI *Nouv. reflex. p. 78. 79.*

§. CCXCIII.

Animadvertendum autem eſt, acum, aut lanceolam pure, ut ſupra, delibutam ſuam facultatem ad aliquot dies ſervare, itemque eam diu ſervari in pure è puſtulis expreſſo, & in vaſculum vitreum indito, dummodo probe clauſum ab aëris attactu arceatur. Quod ſi puris recentis copia nobis non fiat, cruſtae variolarum exſiccatae, & in tenuem pulverem redactae ei ſubrogari poſſunt. In hujuſmodi pulverem inditur filum xylinum, aut ſericum, diuque in eo morari ſinitur; imo eodem probe confricatur, ut in ſe vim contagionis arripiat. Filum hocce epidermidem inter, & cutim ad duas, aut tres lineas acu trajicitur. Trajicitur, inquam; non enim ibidem relinquendum eſt, ut quibuſdam placet; quia quidquid extraneum, alienumque eſt, irritatione inflammat, noxamque infert. Fili loco etiam acus, vel lanceola pulvere varioloſo confricata, quo dixi modo, inſeri poteſt; neque opus eſt, ut pulvis cum ea epidermidem inter, & cutim trudatur (a), videlicet ne moleſtam irritationem pariat. Atque haec eſt methodus, quae prae ceteris probanda videtur.

Acus pure infecta diu ſervat ſuam vim.

Puri ſubrogatur pulvis cruſtarum deciduarum.

Ejus adhibendi ratio duplex.

(a) GATTI *l. c. p. 83. 84.*

§. CCXCIV.

Inoculatae variolae ſua & ipſae habent ſtadia. *Primum* incipit a puris inſitione, extenditurque ad levis uſque cujuſdam inflammationis apparitionem, quae ſe in loco inſitionis oſtendit. Nihil autem prima, & ſecunda die circa vulnuſculum apparet notandum; imo ejus orae ita coiviſſe videntur, ut vix inciſionis veſtigium oculis pateat. At *tertia* ut plurimum *die* levis accedit inſitionis loco inflammatio, cum pruritu in-

Primum ſtadium.

Secundum stadium. terdum conjuncta: atque hinc *secundi stadii* exordium ducitur, quod tres circiter dies perdurat, antequam vera febris superveniat, interiora a contagio affici significans. Ista vero inflammatio est quaedam variolosae eruptionis species, a generali deinceps futura eruptione non dissimilis, eumdemque processum habens, quem reliquarum partium pustulae habere solent. Hoc tamen ab illis differt, quod sine febre, & sine interiorum partium affectione in conspectum veniat, utpote effectum contagii proxima tantum loca adhuc occupantis. Modo unicam pustulam exhibet, in cujus centro punctum quoddam cernitur, morsui pulicis simile, vulnusculi videlicet vestigium; modo congeriem pustularum, veluti corymbum variolarum confluentium, repraesentat. *Quarta die* rubor in circulum dilatatur, pulicari quidem latiori maculae parem, sed aliquantulum supra cutim reliquam exstantem. Saepe pruritus eo in loco percipitur; dolorque sub axillis, atque in suprema brachii parte molestat. Paullatim pustulae augentur, dolent, elevantur, tactui renituntur, & vere inflammantur. Interea dolor sub axillis increscit, propagaturque ad scapulas usque. Interdum similis dolor inguina premit. Demum accedit capitis gravitas, aut cephalalgia, itemque lumborum cruciatus, quandoque aegritudo, virium lapsus, atque in non nullis uberior urinae excretio: quae symptomata proximam febris accessionem, sive *tertium stadium* praemonstrant. Non nunquam tamen haec vel omnino absunt, vel levissima, ac brevissima sunt, citoque a febre excipiuntur, quae febris certum indicium praebet actionis, quam in totum jam corpus exercet variolosum virus.

Eruptio variolosa in loco insitionis.

Ejus descriptio.

Symptomata comitantia.

Antecedentia febrim.

Febris accessio, sive tertium stadium.

§. CCXCV.

Febris eruptionem generalem antecedens. Febris haec non ubique, neque in omnibus eodem post inoculationem tempore corripit. Communiter in regionibus calidis citius, in frigidis serius. In Italia quinto, vel sexto ut plurimum die. Nec aliter video evenisse iis, qui Vindobonae verno tempore, & ad aestivum vergente a cl. STÖRCKIO inoculati fuere. Febrim comitantur calor intensus, sitis, nausea, dolor capitis, lumborum, & totius fere corporis, oculorum languor, lingua albida, pulsus frequens, inaequalis, celer, somni turbati, & reliqua, quae naturalium variolarum propria habentur; sed plerumque multo mitiora omnia, & qualia in benignissimo discretarum genere esse consueverunt. Interea pustulae in loco insitionis ortae tenui aliquo humore repleri, & pellucere incipiunt. Circum eas rubor latius se se diffundit, cutisque magis tenditur, ac dolet. Altero, & tertio a febris accessu die modo horrent, modo calent alternatim aegrotantes, vehementius febricitant, viribus magis languent, vertiginem, doloremque capitis, colli, oculorum, dorsi, imo membrorum omnium apertius queruntur, valde sitiunt, tetramque variolosam mephi-

Ejus symptomata.

Interea pustula circa insitionis locum suppurant.

Altero, & tertio die febris augetur.

tim, peculiarem, & hujus morbi propriam exhalant. Puſtulae interim circa inſitionem validam inflammationem ſuſtinent, atque ad ſuppurationem properant. Simul ac vero variolae in facie, & reliquo corpore erumpunt, febris cum omnibus ſuis ſymptomatibus minuitur, quin imo prorſus ceſſat.

Interim puſtulæ inſitionis latius ſuppurant.

Eruptio generalis febrim fugat.

§. CCXCVI.

Ab hac generali variolarum eruptione exorditur *quartum ſtadium*. Si febris ſexto, aut ſeptimo die invaſerit, nono, vel decimo eruptio fiet. Solet enim ſecundo, aut tertio die apparere, poſtquam febris acceſſit. Interdum tamen differtur ad diem uſque undecimum. Sub eruptione autem ipſa puſtulae ſupra inſitionem, quamquam jam verum, maturumque pus contineant, circum tamen intenſe adhuc rubent. Altero vero eruptionis die aegri jam bene habent, pulſu propemodum naturali, & tranquillo. Dum variolae numero increſcunt, decreſcit rubor ſtigmatum inſitionis, imo poſtero die omnino evaneſcit. Eruptio intra tres, aut quatuor dies ita perficitur, ut die duodecima, decima tertia, aut decima quarta, prout nimirum citius aut ſerius apparuerit, variolae jam ſuppurare incipiant (*quintum* hoc *ſtadium* vocatur); decima vero quinta perfectam, abſolutamque maturitatem conſequantur. Nec ſuppurationis tempore ulla febris ſecundaria, ſaltem notatu digna inſurgit, niſi pro ſecundaria habeas pulſuum aliquam elevationem, & celeritatem, quae veſpertinis praeſertim horis ut ſuppurationis effectus non ſine horripilationibus vagis, puſtularum dolore, & nocturni ſomni aliqua perturbatione accidit; quanquam haec tunc ſolum accidunt, cum puſtularum numerus ingens fuerit, quod rarum tamen eſt. Maturitate variolarum apparente vires, appetitus, ſomnus tranquillus mox redeunt. Inſitionis puſtulae exſiccantur, & paullatim cruſta inde orta ſecedit, demumque decidit cicatricem rotundam, ſive mavis maculam rubram relinquens. Variolae item mox a ſuppuratione *exſiccationis ſtadium*, quod eſt *ultimum*, ingrediuntur. Exſiccantur vero eodem omnino modo, quo diſcretae benignae, id eſt ſine ullo gravi ſymptomate.

Quartum ſtadium, ſive Eruptio variolarum.

Puſtulæ inſitionis pus verum jam continent.

Secundo eruptionis die jam bene habent.

Rubor ſtigmatum inſitionis evaneſcit.

Suppuratio, ſive quintum ſtadium.

Nulla febris ſecundaria.

Vires, appetitus, quies redeunt.

Puſtulæ inſitionis decidunt.

Stadium ſextum, ſive exſiccatio.

§. CCXCVII.

Atque haec eſt communiſſima, maximeque ordinaria variolarum inſititiarum hiſtoria. Saepenumero adeo benignae ſunt, atque exigua adeo earum eruptio, ut pauciſſimae puſtulae ad cutim prodeant, ac proinde leviſſima tam inflammationis, quam ſuppurationis ſymptomata eas comitentur. Quin imo non infrequens eſt, febri inoculationem ſubſequenti nullas variolas ſuccedere; quo in caſu etſi vera eruptio deſit, puſtulae tamen circa inſitionis locum exortae omnem miaſmatis inſerti vim per ſe ſolas exantlare dicuntur. Quare certum, ratumque eſt, febrim va-

Quot modis variolæ inſititiæ a communi tradita hiſtoria abludant.

Variolæ ſine variolis.

riolosam interdum sine variolis observari, eaque sola immunem, qui inoculatus fuit, a variolis credendum esse, aeque ac multis variolis conspersus (*a*) fuisset. Non tamen inficiari licet, variolas insititias quandoque in aliquibus confluentes, & periculosas exstitisse; in aliis complicatas cum alio aliquo morbo exanthematico (*a**); in multis ulcera diuturna, erysipelata, abscessusque varios reliquisse, itemque nonnullos, qui insititias jam habuissent, in naturales, sive spontaneas demum incidisse (*b*), quod tamen infortunium commune est iis quoque, qui naturalibus laboraverint.

Interdum confluunt, & periculo non vacant.

Non semper naturales avertuntur.

(*a*) GATTI *Nouvell. reflex. p.* 143. 144.

(*a**) Recentissimum exemplum variolarum inoculatarum, quae cum morbillis complicatae fuerunt, & summopere, & cum vitae periculo confluxerunt, videatur in T. LX. *Journ. de Méd. ann.* 1783. *p.* 120.

(*b*) GATTI. *l. c. p.* 11.

§. CCXCVIII.

At benignae, & tutae vix non semper esse consueverunt. Benignitas vero, securitasque earum non medicamentis, quorum non egent, sed fere tota, atque universa insitioni ipsi, & regimini diaetetico debetur. Regimen autem paucis quibusdam praeceptis totum innititur. Ab insitionis die ad febris usque adventum nihil sive in victu jam proposito, aut consueto, sive in vestimentis praeter consuetudinem innovandum est. Aëri solum libero, atque assiduis deambulationibus, animique variis oblectamentis inoculatus paullatim assuefaciendus est, ut deinceps, ubi hisce praesidiis magis indigebit, lubentius eis operam navet. Inutile, ac supervacaneum, ni etiam anceps consilium arbitror primo statim die, ut quidam inoculatorum proponunt, pulverem DIMSDALII, emetico-catharticum, ex calomelano, tartaro emetico, & absorbentibus conflatum praebere. Nam saepe nauseas, vomitus, ventrisque dolores, aliasque turbas excitat; aut, licet eo omisso, variolae tamen, dummodo reliqua in regimine serventur, aeque benignae esse solent. Neque quodvis aliud medicamentum, quod alvum ducat, propinandum est, nisi nausea, appetitus dejectio, aut alia doceant, primas vias sordibus praegravari. Quo casu, nisi antea jam id praestitum sit, licebit alvum eccoprotico solvere. Alias satis erit alternis diebus alvum, si compressa sit, enemate injecto aperire. Recte faciunt, arbitror, qui primis mox diebus ab inoculatione ad plenam usque variolarum eruptionem pedes in aquam moderate calidam quovis vespere per semihoram demittendos jubent.

Unde earum benignitas?

Regimen quale esse debeat?

Pulvis Dimsdalii inutilis, aut noxius.

Alvus non ducenda, nisi quid urgeat.

Sufficiunt enemata.

§. CCXCIX.

Oborta vero febre, tum primum ad eruptionis usque finem necesse est, ut inoculatus aërem liberum, purum ac frigidum ducat, & quidem renovatum assidue sic, ut qui semel pulmone egressus est, non iterum respi-

Quando necesse sit, regimine uti accuratiori.

Aër purus ducatur. *Abstinentia a lecto & somno diurno.* *Infantibus somnus in aëre aperto conceditur.* *Inter oblectamenta prima est deambulatio.* *Ejus boni effectus.* *Vectio.*

respiretur. Praeterea is interdiu a lecto, & speciatim a somno religiose abstineat. Quod si ob aetatem, veluti infantibus, necessarius etiam interdiu somnus sit, in aëre aperto, & frigido capi sinatur. Moeror quoque omnis, aut taedium procul arceatur jocis, fabulis, cantiunculis, musicis concentibus, aliisque pro aetate oblectamentis, sed praesertim lenibus deambulationibus, quae nimirum mentem exhilarent, exspirationem adjuvent, non vero corpus, sanguinemque exagitent. At si vires ita langueant, ut inoculatus pedibus consistere, aut incedere nequeat, tunc deferatur in aërem apertum, ibique relinquatur, donec quasi reviviscens sponte pedibus insistere, & deambulare incipiat. Tanta quippe est puri, frigidi, liberique aëris vis (*), ut vires illico resurgant, anxietas conquiescat & febris plurimum deferveat. Sin vero nequaquam id liceat, aut ex voto non cedat; curru, aut rheda eum vehi oportet per amoena viarum, aut spatiosa, apertaque ambulacra. Quod si tempestas pluviosa, aut ventis agitata, aut humida, ac nebulosa, aut subitum acre frigus impediat, quo minus foras prodeat, domo quidem se se contineat, sed per cubicula huc illuc vagetur, cavens quidem a temporis injuriis, non vero ab aeris accessu, & renovatione prudenti. Sic toti dies transigendi sunt, excepto prandii, & coenae tempore, quo residere licebit. Sed etiam a longa sessione cavere oportet, ne vires amittantur, & membra torpescant. Cubitum demum petat hora consueta, & prope fessus; dormiatque in amplo conclavi, & bene ventilato. Quod attinet ad victum, toto febris, atque eruptionis tempore cibi arbitrio, & gustui aegrotantis accommodentur, dummodo ex eorum genere sint, quorum supra (§. CCXC) mentionem feci. Natura rectius, quam medicus cibi quantitatem definiet; nam si appetitu spurio, & fallaci aegrotans ad edendum impellatur, statim satietatem queretur, & abstinebit. Quantum igitur cibi, & quando sumi liceat, natura ipsa docebit. Potui autem aqua frigida, & palato grata datur; quam succo mali medici, & saccharo gratiorem, utilioremque reddere fas est. Qui jentaculo assueti sunt, uti pueri jejunium minime ferentes, poterunt illud sumere, cui jam assueverint, idemque de merenda praecipitur.

Cavendum est a longa sessione. *Quando & ubi dormiendum.* *Qualis cibus?* *Natura consulenda.* *Potus.* *Jentaculum.* *Merenda.*

* Nemo ullus fortasse pluris fecit aëris frigidi usum, quàm celeberrimus inoculator noster GATTUS. Ne quis tamen credat in ejus laudibus modum non esse debere, audiamus eum ita loquentem: *Je me borne donc à demander que les inoculés, pendant la maladie, évitent également les excès de la chaleur, & du froid; qu'ils respirent un air frais, & que le degré de cette fraîcheur soit determiné par leur bien être; qu'ils se conduisent, par rapport à cela, comm' ils se conduiroient en pleine santé, s'ils ne cherchoient que leur plaisir dans l'air qu'ils doivent respirer. Nouvell. reflex. p. 112.*

§. CCC.

Regimen descriptum quousque necessarium.

Tale regimen etsi a quibusdam observandum ad finem usque (*a*) eruptionis tantummodo proponatur, quasi hic malum a varioloso miasmate

proficifcens finem haberet, & reliqua ftadia, fuppurationis videlicet, & exficcationis feorfum confiderentur, tamquam puftularum inflammationis effecta, quae fponte, & fine medica ope feliciter terminari folent: tamen alii & fuppurationis, & exficcationis tempore pergendum in eodem regimine volunt, fuadentque etiam in plena fuppuratione, ut aegri in aëre aperto, & frigido affidue verfentur; neque eos audiendos effe cenfent, cum horrere fe, & frigere ajunt; nam nihil hinc mali unquam derivari affirmant. Nos vero neque neceffarium omnino tunc temporis refrigerans ejufmodi regimen, neque temere corpus fuppurantibus variolis confperfum aëris inclementiae objiciendum, cum nocumento id prorfus non vacet, arbitramur. Sanius, tutiufque confilium erit, fi ab aëre frigidiori, & nimium acri caveant, brevioremque moram extra domum trahant, diutiufque in cubiculis, non tamen undique claufis, fed opportune cum aëre libero communicantibus fe contineant, &, quantum per puftulas dolorificas, quibus pedes, & crura afficiuntur, licebit, deambulent, & recreentur. Illud etiam animadvertendum eft, puftulas pure diftentas, ni fponte dehifcant, aperiri acicula, pufque exprimi poffe; quod & dolores lenit, & exficcationem accelerat, impedimentoque eft, quo minus pus variolarum intro refluat. Exficcatione abfoluta, mos apud clinicos obtinuit, femel, bis, aut ter ad intervalla convalefcentes purgandi; quod improbari nequit, fi miti, atque aetati, temperamento, & corporis habitui accomodato medicamento id fiat. Delapfis demum puftulis totum corpus lacte & aqua tepentibus quemadmodum in variolis naturalibus fieri diximus, abluendum, abftergendumque eft. Non nullis magis placet lac ex feminibus melonum expreffum, in quo camphorae aliquantulum folutum fit, adhibere. Ex hoc calente fpongiam exprimunt, eaque blande cutim fricant, & mundant, & poftea pannis lineis ficcis impofitis omnem humiditatem abfumunt. Interim pro appetitus ratione paullatim ad priftinum ciborum ufum revertendum eft. Non prius vero ex hifce variolis convalefcens alios, qui variolas paffi non funt, conveniat, quam quadraginta dies ab inoculatione praeterierint, novaque veftimenta infectis fubftituta fuerint.

Cautius sub suppuratione in aërem liberum prodeant. — *Pustulae quae aperiendae.* — *Purgatio in fine.* — *Corpus universum lavandum.* — *Fit gradus sensim ad sanorum victum.* — *Quando cum aliis sanis redire liceat.*

(a) GATTI *l. c. p.* 132.

§. CCCI.

Si quae incidant graviora symptomata, haec ut in naturalibus variolis curantur.

Quanquam vero infititiae hujufmodi variolae benignae, & regulares folo regimine ad felicem exitum perveniant; fi quando tamen ab ordinaria benignitate deflectant, & gravia fymptomata fibi adfcifcant, quae foli regimini non obtemperent, pofcantque validiorem medicinae opem; tunc non alia curandi ratio in auxilium vocanda eft, quam quae variolis naturalibus adhiberi confuevit, quaeque jam fupra expofita eft.

Nec folum interdum variolae infititiae graves, & periculofae evadunt, verum etiam lethales, licet hoc rariffimum plane fit, fi cum naturalibus comparentur, quibus tutiores benignioresque non injuria reputantur. Argumenta vero, quibus inoculationem variolis fpontaneis antepo-nendam communiter contendunt, affertamque ab impugnatoribus, vituperatoribusve vindicant ejus patroni, ad quaedam praecipua rediguntur, nimirum 1. Quod in fanis corporibus, aut rite praeparatis inftitui poteft. 2. Quod aetas, annique tempus magis accommodatum deligitur. 3. Quod ferales epidemicae conftitutiones vitantur. 4. Quod minima puris variolofi particula ad infitionem adhibetur, & cuti tantum applicatur, nec ore aut naribus miafma attrahitur, ut in naturalibus variolis ufuvenit majori cum periculo. 5. Quod contagium fic communicatum minorem in oeconomia animali perturbationem inducere experientia compertum eft. 6. Quod pubertatis tempus, graviditas, puerperium, fenectus, & morborum malignorum graffatio per inoculationem declinantur. 7. Quod venuftati faciei profpicitur. 8. Quod qui hereditaria quafi labe peffimas, fatalefque variolas fibi timent, infortunium iftud praevertere infitione, quae benignas, & difcretas ut plurimum excitat, non fine probabili fundamento poffunt. Quae poftrema ratio tanti momenti vifa eft noftris temporibus, ut fummi, potentiffimique Principes, quorum progenitoribus variolae fpontaneae perniciofiffimae exftitere, prolem, nepotefque cariffimos a tanto difcrimine per inoculationem eximendos eventu fortunatiffimo curaverint.

Interdum non modo graves funt, fed etiam lethales ejufmodi variolae.

Inoculatio cur praeferetur variolis fpontaneis.

Exempla a Principibus ducta.

FEBRIS VARIOLOSA SINE VARIOLIS.

§. CCCII.

Ut variolae fine febre (§. CLX.), fic *febris variolofa* fine variolis interdum occurrit. Haec in primis tempore, quo variolae epidemice vagantur, obfervari folet. Non defunt tamen, qui eam in dubium revocent; fed, ni valde fallor, injufte. *In quibufdam*, aperte inquit Ludwigius (*a*), *licet pauciffimis febris variolofa fine eruptione exanthematum accedit*. Cum Ludwigio confentiunt non pauci alii magnae auctoritatis (*b*) fcriptores. At nemini frequentius, manifeftiufque ipfa fe oftendit, quam variolarum inoculatoribus, ut fupra animadverfum (§. CCXCVII.) eft. Confueto enim ab infitione variolofi puris tempore febris non raro fupervenit, quae perftat ad aliquot dies, demumque decedit, quin eam variolarum eruptio fubfequatur. Quis eam non variolofam dixerit?

An detur febris variolofa fine variolis?

(*a*) *Inftit. Medicin. Clinic. P. I. cap. I. fubfect. VII. §. 176.* (*b*) Azzoguid. *Lettera fopra il Vajuolo.* Nec ab horum fententia abhorrere videtur cl. Tissotius.

§. CCCIII.

Descriptio. Incipit autem haec febris, progrediturque eifdem prope ftipata fymptomatibus, quae variolarum eruptionem antecedere confueverunt; nec alia ratione curatur, quam quae variolis opportuna eft. Interdum etiam ptyalifmum, qualis variolarum confluentium proprius eft, comitem habet (*a*), quo loculentius ejus variolofa natura demonftrari videtur. Non una vero eft in ea durationis ratio. Modo brevius, modo longius fpatium percurrit. Finiri autem fine variolis creditur, quod miafma variolofum mitius, & dilutius vafa cutanea laxiora potuerit, quin ea irritatione coarctaret, aut denfitate obftrueret, praeterlabi, & in auras avolare. *Cur defit variolarum eruptio.* Illud etiam verifimile effe poteft, quod miafma variolofum non intime fe cum reliquis humoribus commifcuerit, neque eos fibi fatis affimilarit, ideoque quodammodo vagans, & diffluens, neque ullo modo irretitum per vafa cutanea, quin in iis confiftat, & aut haereat, facile evaporetur. Quandoque tamen in ejufmodi febre mihi videre contigit partem ejus, quod difflari debuiffet, in adipofae membranae fpatiis alicubi depofitam, atque accumulatam abfceffum genuiffe, quo febris critice folveretur.

(*a*) HAEN. *Divis. febr. p. 97.*

§. CCCIV.

Diagnofis. Cognofcitur igitur *febris variolofa fine variolis* ex contagio praegreffo, ex epidemica conftitutione, ex fymptomatibus exanthematicarum febrium communibus, & variolarum propriis, ex folutione demum fine ulla exanthematum varioloforum eruptione. SYDENHAMIUS (*a*) defcripfit febrem quamdam, cui *variolofae* nomen dedit, quia variolarum fymptomata, & fpeciatim ptyalifmum criticum, quo folvebatur, praefeferebat. *An febris variolofa Sydenhamii cum noftra congruat?* Utrum vero haec Sydenhamiana cum noftra, de qua fermo eft, congruat, vehementer dubito; nam etfi conftitutionem variolarum ann. 1667. 68. & 69. comitaretur, praedominantifque morbi mores indueret, quod fere faciunt omnes morbi intercurrentes, tamen longitudine durationis, & exanthematibus petechialibus, alia longe diverfa a modo defcripta nobis videtur.

(*a*) *Oper. fect. 3. cap. 3. p. 181. edit. Patav. 1700.*

VARIOLAE SPURIAE *.

§. CCCV.

Difcrimen inter veras & fpurias. A variolis veris tam naturalibus, quam infititiis multum differunt *fpuriae*, five *illegitimae*, fed in primis levitate, & brevitate morbi.

Plerumque nulla, aut exigua admodum, & diariae fimilis febris eas antecedit. Ac nifi prima, altera certe die erumpunt numero non multae, fed illico fatis confpicuae, & prominentes, fparfim locatae, & mutuo inter fe diffitae, & difcretae. Puftulas referunt in marginibus valde rubras, in medio diaphanas, quia ibi veficulam humore lymphatico, aut mucofo plenam habent; quam ob cauffam *lymphaticae* etiam, aut *cryftallinae* vocantur, a criftallinis tamen, de quibus alias (§. CLXXXIII.) loquuti fumus, apprime differentes. Celerrime fuum augmentum attingunt ad pifi faepe magnitudinem accedentes. Intra biduum, aut triduum media veficula plerumque difrumpitur; & puftulae exficcantur. Hinc exiguae cruftae exortae decidunt, nullas ut plurimum cicatrices, aut quaedam tantummodo veftigia, quae cito evanefcunt (*a*), relinquentes. Fereque morbus totus tribus, quatuor, aut quinque diebus abfolvitur. Raro diutius durat, & fi quando lentius procedit, feptima utique die penitus diffipatur.

Lymphaticae, aut cryftallinae etiam dictae.

* *Synonyma.*

Variola lymphatica SAUVAGESII, *Nofol. cl.* 3. *ord.* 1. *gen.* 2. *fpec.* 1.
Varicella VOGELII, *de cognofc. & curand. &c.* §. *CXXVIII.*
Varicella, & *variolae volaticae* ANGLORUM.
Variolae lymphaticae fpec. 1. SAGARII, *cl. X. ord.* 1. *gen.* 2. *fp.* 1.
Variolae fimplices cryftallinae MACBRIDII, *Introd. Method.* T. 2. *cap. XIII. p.* 78. *Laufann.* 1783.
Ravaglione, & *Morbiglione* ETRUSCIS, *vulgo vajuolo falvatico*. *Schiopetti aliis Italiae populis*. FANTON. *Difs. de Antiquit.*, & *progr. Febr. miliar. p.* 65. *Cryftalli quorumd.* FANTON. *ib. p.* 65. *Petite vérole volante*, aut *Verrete*, aut *verolette* GALLIS. *Efclapete* OCCITANIS.
(*a*) SAGAR. *Cl. X. ord. gen. & fpec. citat.*

§. CCCVI.

Morbus per fe levis omnino eft, & periculi fere expers (*a*). Interdum fporadice, interdum epidemice (*b*) oberrat. Infantes, & pueros corripit, reliquos vix unquam. Modo ante, modo poft veras variolas infeftat: fed qui fpurias expertus eft, non ideo a veris immunis cenfendus eft; in veras enim incidet alio tempore, non fecus ac alii folent. Non alia curatione egent fpuriae ejufmodi variolae, quam blando regimine diapnoico. Hieme moderatus lecti tepor, & diluta calida florum tiliae, aut fambuci plerumque fufficiunt. Si vero quid ingruat praeter confuetudinem, ex iis, quae ad curandas variolas veras propofita funt, opportuna adjumenta petantur. Ad fummum, finito morbo, alvus leni eccoprotico laxari poterit.

Levis morbus eft. modo fporadicus, modo epidemicus. Variolae fpuriae non praefervant a veris. Curatio. Sub finem Alvi ductio.

(*a*) LUDWIG. *Inftit. Medic. clin.* §. 177. (*b*) HAEN. *divif. febr. p.* 10.

§. CCCVII.

Harum veluti varietas quaedam funt variolae *verrucofae benignae*, five *acuminatae*, ut a VOGELIO nominantur. Puftulas hae quoque refe-

Verrucofae benignae.

runt rubras, ſed duras, & verrucis ſimillimas ſupra cutim exſtantes, quae ſeptem fere diebus evaneſcunt. Ob mitem, innocuamque naturam *verrucoſæ benignæ* dicuntur, quo ab alibi (§. CLXXXIII.) deſcriptis diſcriminentur. Alteram varietatem ſpuriarum habet VOGELIUS (*a*), quibus *duris ovalibus* nomen eſt. Haec, inquit, *poſt aliquot plerumque dierum febrem tubercula format obſcurius rubentia, dura, ad ovalem figuram accedentia, halone rubro cincta, veriſque variolis paullo majora. Quæ poſt duos, vel tres dies non nihil ulcerantur, & paullatim cum nigrore exareſcunt; denique palleſcunt, & ſubſident; aliis interdum novis interea excluſis, ut, octiduo plerumque finitus morbus, nunc ad aliquot hebdomadas producatur vel ſine febre, vel cum febricula lenta.* Num hae ad variolas ſpurias vere ſpectant?

Duræ Ovales.

(*a*) *L. c.*

CAPUT X.

DE PETICULIS SIVE DE MORBO PETECHIALI *.

§. CCCVIII.

Ab ineunte ſeculo XVI. Peticularum morbus univerſim in Italia (*a*), imo Europa tota ſic innotuit, ut nemo fere ſit hodie, qui audito vix earum nomine non intelligat continuo de maculis quibuſdam exiguis, agi, quae in cute ſumma ſparſim apparent, rubro plerumque colore, interdum puniceo, aut livido, aut violaceo, aut nigricanti praeditae, forma fere rotundae, modo parva punctula referentes, modo lenticulis, aut pulicum morſibus, aut potius guttulis ſanguineis valde ſimiles, ſed planae, nulloque modo exſtantes, neque epidermidem attollentes; exceptis quibuſdam rariſſimis caſibus, in quibus non nihil ſupra cutim eminere ** viſae ſunt. Pro varia vero magnitudine, aut figurae ſimilitudine *ſtigmata* etiam, *puncticula*, & *lenticulæ* vocitantur. In Gallia ex rubello colore, quem ut plurimum exhibent, vulgo *purpura* eis nomen inditum eſt. A noſtris *peticulæ*, & *peſtichiæ*, aut corrupta voce *petechiæ* appellantur, non ſatis perſpecta denominationis *** origine.

Quid ſibi velint peticulæ.

Earum ortus in Italia.

Variæ denominationis ratio.

* *Synonyma*

Lenticulæ, & *Puncticula* FRACASTORII, *de morb. contag. l. 2. cap. 6. Peticulæ*, & *Peſtichiæ* P. SALII DIVERSI, *de febr. peſtilent. cap. XIV. Purpura* GALLORUM, & J. COYTTARI THAEREI, *de febre purpura epidemic. Purpura* SAGARII, *ſyſtem. morbor. ſymptom. Cl. X. ord. 1. gen. 4. Petechiarum morbus* CAROLI STRACHII, *de morbo cum petech.*

(*a*) FRACAST. *l. c.* Morbus novus tum in Italia habitus eſt, & ex plagis orientalibus, ſpeciatimque ex Inſula Cypro ad nos perlatus. Diſceptatum quidem a non nullis eſt, an veteribus medicis eſſet cognitus, nec ne. Communior ſententia fuit, apud veteres nulla veſtigia ejuſmodi morbi reperiri; nam exanthemata, quorum aliqua mentio

ab iis facta invenitur, ad miliares pustulas, & papulas exstantes, quales culices morsu excitant, rectius pertinere videntur. Ut ut res se habeat, scriptor nuperrimus anglus, cl. LINDIUS (*Mémoir. sur le fievr. p. 144.*) non dubitat, ab AETIO in febribus malignis observatas maculas laeves, planas, non supra cutim exstantes, pulicum morsibus similes. Verum incertum adhuc est, an legendum ibi sit culicum pro pulicum morsibus. PETRUS certe a CASTRO priorem lectionem probare videtur. *Vid. L. de Febr. malign. puncticul. sect. I. aph. VI.* Versio item Jo. CORNARII habet: *vibices similes culicum morsibus*. Vid. AET. TETRABIBL. *secund. serm. I. cap. CXXIX.* Scire demum oportet, antequam peticulae ab Italis describerentur, observatas eas fuisse a JACOBO DE PARTIBUS medico apud Gallos celeberrimo, qui obiit anno 1463, aut secundum alios anno 1465. Is enim in *Comment. ad Avicenn. prima quarti, Tract. 4. cap. 2.* maculas, quae febribus acutis superveniunt, pulicum morsibus similes commemoravit. Locus citatur etiam a HIERONYMO MERCURIALI in *Praelect. Pisan. ad Histor. Hippocratis Histor. 2.*

** Peticulas benignas rosei coloris, aliquantum exstantes, sive prominentes se vidisse narrat in constitutione epidemica ann. 1591. Tridenti exorta concivis meus, medicusque praestantissimus OCTAVIANUS ROBORETUS (*De peticul. febr. an. 1591. public. vagant. cap. XI.*) itemque in Vindobonensi peticulari febre ann. 1758. Cl. HASENÖRHLIUS, Archiater Magni Ducis Etruriae, & annis 1771, & 1772 in alia constitutione SAGARIUS (*System. morb. cl. X. ord. I. exanth. contag. gen. IV*). Sed hoc inter rarissima referendum est; ita ut, nisi a viris tantae auctoritatis affirmaretur, vehementer ad credendum impellerer, papulas illas non fuisse veras peticulas, sed exanthemata miliaria, aut urticata, aut morbillosa, aut alia generis plane diversi, peticulis intersperfa; quae saepissime cum peticulis epidemicis complicantur. Miliaria profecto erant exanthemata, quae cum peticulis grassabantur in illa constitutione, quam descripsit PETRUS a CASTRO; atque ita distincta ipse reputavit, ut duo genera constituerit, quorum alterum febrem *pulicarem*, alterum *culicarem* nominandum duxit. Et ut omittam majorum observationes omnibus plane notas, recentissimum exemplum ejusmodi complicationis satis erit memorare, quod nobis praebuit constitutio epidemica, quae anno proximo 1783 in oppidis *Belgiojoso*, *Stradella*, aliisque secundum Padum positis locis vagata est. In hac enim frequentissima erat exanthematum miliarium cum peticulis conjunctio.

*** *Pestichiae* fortasse ex eo dictae sunt, quod in Peste frequentissime cerni solent, aut quod interdum ad pestilentem naturam sua malignitate propius accedant. *Peticulae* vero, quasi *pediculae* a non nullis dici creduntur, quod vestigia a pediculorum morsu relicta aliquo modo imitentur. Sed cur non & ipsae a peste, quasi *pesticulae* non ducantur? Litera enim omissa, en habes *peticulas*. Sic a *pestichiis* levi mutatione fortasse profluxit vocabulum italicum *Petecchie*. Facile enim apud vulgus ejusmodi vocum corruptio contingit.

§. CCCIX.

Ut cetera exanthemata, quod alibi (§. II.) jam posui, sic peticulae in *primarias*, & *secundarias* dividendae esse nobis quidem (*a*) videntur. *Prima divisio.* At de *secundariis* cum *criticis*, tum *symptomaticis* *, quae febribus non solum continuis cujusque generis, sed etiam intermittentibus quandoque superveniunt, toties mentionem fecimus alias (*b*), ut nullus iis locus hic esse queat. Igitur reliquum est, ut de primariis nunc speciatim dicam, *Hic de primariis tantum.* morbo videlicet exanthematico febrili: quamquam minime me lateat, quosdam recentissimos scriptores, uti CULLENIUM (*c*), MACBRIDIUM (*d*), aliosque spectatae doctrinae medicos eas a morbis exanthematicis excludere, & multo apertius cl. JOUBERTUM (*e*), qui omnino negat, peticulas primarias unquam esse, sed semper secundarias, tamquam aliorum morborum, & speciatim febrium malignarum, & epidemice grassantium symptomata non infrequentia (**). Quibus tamen cur assentiri omnino

non possim, caussas mox in medium adducam, ne quis putet, temere, atque inconsulto contrariam me in sententiam descendisse.

(*a*) Vid. Vol. I. de Febr. §. LVI.

(*) Vulgo dividuntur peticulae universae in *criticas*, & *symptomaticas*. At criticum improprie hic adhiberi video; nam non id, quod ad morbum attinet, aut a morbo manat, uti proprie sumi solet, intelligi hac voce ab iis, qui hujusmodi distinctione utuntur, comperio, sed eo significatu, quem habet *primarium*, sive *protopathicum*, sic ut apud ipsos *criticum* esse, & *primarium* unum, idemque reputetur. Verum proprie *criticum*, & *symptomaticum* est aliquid ad morbum spectans, aut ab eodem proficiscens, non morbus ipse, in quem solum competit *primarium* esse. Quare *criticas*, aut *symptomaticas* rectius vocari arbitror peticulas illas, quibus *secundariis* nomen est, utpote ad morbum aliquem primarium spectantes, aut accedentes. Hinc distinctio in *criticas*, & *symptomaticas* solis *secundariis* quadrare posse videtur. Namque peticulis primariis *primarium* morbum esse, & simul *symptomaticum*, aut *criticum* esse posse, contradictionem omnino, ut patet, involvit. His ergo si qua differentia convenit, nulla erit accommodatior, quam ea, quae aliorum exanthematum propria est, veluti variolarum, morbillorum, purpurae scarlatinae &c. quae recte in *benignas*, & *malignas* dispescuntur.

(*b*) Vid. Vol. I. de febr. §. CLXXVII. §. CCXCVIII. §. CCCLXXXII. &c. (*c*) *Gen. morb. ord. III.* (*d*) *Introduct. method. in theor. & Prax. T. 2. cap. XI.* (*e*) *Hist. de la Soc. Roy. de méd. ann. 1776. pag. 529. Paris 1779.*

(**) Hic non dissimulandum est, PETRUM JO. BERGIUM (*Act. Acad. Scient. Suecic. Vol. XXVIII. p. 326.*) ut ostenderet, peticulas semper esse symptomaticas, his usum esse argumentis. 1., inquit, peticulae summam habent similitudinem cum purpura miliari rubra, quae semper symptomatica est. Ergo etiam peticulae. 2. Eruptione peticularum facta, non minuitur febris, quin imo cuncta symptomata augentur, fiuntque graviora. 3. Non omnibus eodem morbo laborantibus peticulae erumpunt, & quibusdam, etiamsi eruperint, cito evanescunt, quin tamen ullum detrimentum, aut quidquam deterius consequatur. Imo non nulli feliciter convalescunt interdum antequam peticulares maculae prorsus decesserint. 4. Catharticorum, & regiminis refrigerantis usus in hujusmodi exanthemate maxime utilis deprehenditur, quod putridos humores expellit, putredinique coërcendae valet. Utrumque praesidium noceret, si peticulae primarium morbum facerent; nam earum aut eruptioni se opponeret, aut jam ad cutim propulsas intro verteret, unde pessimae, lethalesque metastases hominem interficerent. Atque haec praecipua sunt, quibus suam opinionem tueri sibi persuadet BERGIUS. Verum, ni valde fallor, ad singula sic responderi facile potest. 1. Similitudinem peticularum cum purpura miliari rubra tantam non esse, cum inter utrumque exanthematis genus non leve discrimen intercedat; ut perspicue patebit utriusque descriptionem, historiamque invicem comparanti; neque purpuram miliarem rubram symptomaticam semper dici posse, ut falso assumitur; ideoque a pari non licere quidquam concludi; imo, si quid concludendum hinc esset, hoc plane consequens esse, peticulas aeque, ac miliaria non semper symptomaticas reapse observari. 2. Non minui quidem febrim post peticularum eruptionem, imo ejus symptomata ingravescere non tantummodo, cum peticulae symptomaticae, verum etiam tum, cum primariae ipsae sunt, sed malignae. Minui vero eam, & symptomata simul, ni omnia, praecipua certe mitigari, quando etsi secundariae, criticae tamen, & post coctionem prodeunt; aut quando ex primariis si fuerint, benignarum morem sequuntur. 3. Neque semper sine noxa peticulas non erumpere, aut evanescere in morbo vere petechiali, cum historia medica nos doceat, imperfectam, difficilem, lentamque earum eruptionem, & multo magis retrocessionem repentinam in primariis semper, in secundariis vero tum maxime, cum criticae futurae sunt, non modo graviorem morbum reddere, sed saepe etiam exitium afferre; nisi aliqua alia evacuatio, uti alvi fluxus, aut urinae copia, aut sudor earum locum suppleat, non secus ac variolis depressis, atque evanescentibus accidit. Si igitur unquam imperfecta, aut deficiens peticularum eruptio, aut earum regressus nocumento vacare comperiatur, id profecto in symptomaticis dumtaxat evenire, non in aliis. Nec mirum cuiquam videri debere, convalescentibus quandoque peticulas in cute adhuc superesse, cum id tantum abest

abest a symptomatica natura, ut potius, rectiusque significet, peticulas aut criticas, sive judicatorias, aut benignissimas existitisse, sic ut prius febris cum omnibus symptomatibus decesserit, quam exanthema; quemadmodum fieri id saepe perspicimus in variolis, morbillis, erysipelate, aliisque exanthematibus benignioribus, ut jam in superioribus capitibus satis ostensum putamus. 4. Quod demum attinet ad utilitatem catharseos, & regiminis refrigerantis ab auctore objectam; eam primum limitandam esse, nam saepe a Clinicis deprehensum est, cathartica in quibusdam peticularum epidemicis constitutionibus inutilia non modo, verum etiam summopere perniciosa fuisse; nec diversum exitum quandoque sequi ex regimine frigido imprudenter, aut temere, aut nimium universaliter adhibito. Deinde, si quando evenit, quod Auctor contendit, ut cathartica interdum in peticulis feliciter cesserint, nihil inde eorum sententiam, qui peticulas primarias agnoscunt, infirmari; cum notissimum medicis omnibus esse debeat, peticulas, etsi primarias, interdum a cacochylia primarum viarum aut foveri, aut comitari, ut non modo tum purgantium administratio necessaria sit, verum utilis etiam, & salutaris. Regimen vero refrigerans ut in omnibus exanthematicis morbis, si scite, atque apposite usurpetur, maxime confert, sic non novum esse, si peticulis quoque non officiat, praesertim, ubi nimius sanguinis fervor, aut ad liquescendum nimia ejus proclivitas, aut corruptionis, & putredinis metus temperari, inhiberique debeat. Quod si de peticulis porro secundariis, & quidem symptomaticis verba fiant, quales fortasse fuerunt, quas ipse observavit in quadam febrium gastricarum malignarum, & putrium constitutione, ultro fatemur in iis & purgantia, & regimen refrigerans nedum non officere, verum plurimum quoque prodesse, quemadmodum in aliis exanthematibus cum cacochylia complicatis, aut ad putredinem pronis prodesse ea novimus; non vero hinc recte consequi, peticulas *semper symptomaticas* habendas esse.

§. CCCX.

Itaque en rationum momenta, quibus adducor, ut credam peticulas primarias revera existere, negarique eas minime posse. Et primum illud considerandum venit, quod peticulae, quando epidemice aliquo in loco increbrescunt, non raro solitariae, & sine febre, aut alio morbo, a quo pendere queant, vagari solent; sic, ut non pauci peticulis conspersi cernantur huc illuc sine ullo incommodo discurrere, & suis negotiis operam dare. Testes appello PETRUM SALIUM DIVERSUM (a), PETRUM A CASTRO (a*), JOACHIMUM BURSERUM (a**) JOHAN. FANTONUM (a***) CAROLUM STRACKIUM (b), CAROLUM JOSEPHUM DAMILANIUM (c), DUNCANIUM (d), imo universos clinicos attentius medicinam exercentes, longoque usu perfunctos, qui ejusmodi peticulas solitarias viderunt. Has nemo dixerit non primarias. Neque cuiquam concedam, deceptos eos esse peticularum similitudine, dum in scorbuticas maculas incidissent; cum ego, quoties eas videre mihi contigit, diligentiori instituto examine certissime compererim, veras peticulas fuisse, hominesque iis correptos alioquin sanissimos, atque a scorbuti vel levissima suspicione quam alienissimos. Nec solum solitariae ejusmodi peticulae occurrunt; verum interdum aliquanto prius erumpunt, quam febris accedat, febre postea eas subsequente; quod in aliis quoque exantehmatis primariis interdum videre est.

Demonstratur, dari peticulas primarias.

Peticulae interdum solitariae.

Interdum febris eas subsequitur.

(a) L. c. (a*) *De febr. punct. sect. 3. aph. 32.* (a**) *De febre petechiali* (a***) *De antiq. & Progress. febr. miliarium p. 70.* (b) *De morb. cum petech. cap. 2. p. 19.*

ubi sic ait: *Etiam petechias quo tempore populares eaedem erant, sine febre, & absque ulla corporis infirmitate vidi.* (c) *Nuovo Trattato sopra le Malatt. delle migliari in Piemonte ec.* p. 121. Mondovì 1774. in 8. (d) *Medical Cases with remarks Lond.* 1778. *Hist.* VII. & *Comment. Lips. T.* 25. *P.* 2. *p.* 225.; ubi auctor refert de eruptione quadam petechiali benigna, & sine febrilibus symptomatibus feliciter terminata. Plurima peticularum sine febre exempla collegit GRAFFIUS, *Dissert. de petechiis sine febre. Goett.* 1775. Aliquas historias habet etiam STRACKIUS, *l. c. aegrot.* 40. 41. 42. 43. 44. 45. Etiam apud DIEMERBROECKIUM extat observatio pueri sexennis, qui peticulis sine febri laboravit, *de Pest. lib. IV. aegr.* 41. Pro veris petechiis has habet etiam SCHLICHTORTUS, *Dissert. de Petech. p.* 22.

§. CCCXI.

Constanter cutim appetunt, ut alia exanthemata, nec saepe ab ulla re impediuntur.

Secundo animadversione maxime dignum mihi videtur, morbum istum natura sua ad cutim contendere, non secus ac alii vere exanthematici morbi faciunt, sic ut citius, vel serius in ea se se prodat, neque ulla interdum arte impediri, quo minus cutim petat. Observatum enim est, quandoque neque regimine refrigerantissimo, neque sanguinis missione, neque catharsi etiam iterata, neque aëre recenti, neque crebra indusiorum mutatione, neque potu nivato eruptionem ejusmodi ad cutim inhibitam fuisse (*a*). Id autem adeo constans, & firmum in hujusmodi morbo est, ut nemo ferme eorum, qui in eum, quando epidemice dominatur, incidunt, a peticulari eruptione immunis servetur, quicunque eorum exitus fuerit, sive nimirum evadant, sive succumbant. Neque ex eo, quod unus, vel alter peticulis careat, ut interdum, licet rarissime, accidere non inficior, inferri continuo potest, peticulas, quae in aliis apparuerunt, quia non omnibus fuerunt communes, symptomaticas reputandas esse: nam in his etiam paucissimis, qui peticulis destituuntur, morbus eadem omnino symptomata sibi vindicare consuevit, quibus peticulae stipari solent, eidemque curationis methodo obtemperat; idque a STRACKIO (*b*) video confirmatum. Ut enim *febris variolosa*, sive *variolae sine variolis* interdum clinicis se sistunt (§. CCCII.); sic *febrem petechialem*, sive *peticulas sine peticulis* existere posse, nequaquam absurdum putaverim (*).

Ut variolae sine variolis, sic peticulae interdum sine peticulis.

(*a*) SARCON. *Istor. rag. de' mali osservat. in Napoli nel* 1764. *P.* 2. §. 403. (*b*) *L. c. p.* 29.

(*) Exspiratione enim cutanea difflari potest miasma illud, quod sub epidermide retentum alias peticularum formam induisset. Hinc fit, ut peticulari morbo grassante, febris, quae peticulas proferebat, interdum, ac praesertim aestivo calore accedente, infestare quidem pergat, sed sine peticulis; peticulas iterum ostensura, frigore autumnali succedente. Id etiam in constitutione peticulari ann. 1783. contigit, ut epistola altera CAROLI PINAROLII mihi nuntiatum est.

§. CCCXII.

Febris omnino varia, & multiplex.

Tertio febris, quam sibi adjungunt peticulae, experientia, & clinicis prope omnibus suffragantibus, & in primis PETRO A CASTRO accuratissimo ejus observatore (*a*), incerta, variabilis, vaga, atque ano-

mala plerumque eſt, & nulli peculiari typo, ordini, aut generi adſtringitur: imo interdum ipſa vel abeſt, vel intermittit, vel abeſſe, aut intermittere videtur, praeſertim morbo *ad ſtatum* provecto, ita ut pro principe morbo haberi minime queat; quod clarius liquebit, ubi poſtea ejus deſcriptio tradetur. Id autem fere proprium eſt reliquorum etiam exanthematum febrilium, quando primarii morbi naturam, locumque tenent. Quarto peticulae, praeter quam quod in omnibus, aut certe plurimis aegrotis, uti dictum eſt, prodeunt; maturius etiam in ſingulis ſe exſerunt, plerumque videlicet circa quartum diem, interdum quoque citius; rariſſime, & vix unquam, niſi admodum anomalae fuerint, ultra ſeptimum erumpere cunctantur; dum ſecundariae, & ſymptomaticae multo rarius, paucioribuſque in aegris apparent, imo ſerius admodum, & morbo ut plurimum provectiore, jamque ad finem vergente, aut ad interitum properante; niſi calidius regimen, & medicamentà calefacientia praepoſtere adbibita eas ante procrearint.

Primis diebus erumpunt.

(a) *De febr. malig. punćticul. ſect.* 1. *aphor.* 1.

§. CCCXIII.

Poſtremo fidiſſimis ex obſervationibus compertiſſimum eſt, peticularum eruptionem facilem, regularem, perfectam, per totum corpus diffuſam, juſtoque tempore perſtantem, plerumque, benigno videlicet morbo exiſtente, bonum eventum ſortiri, imo ea ſola ſine alia ſenſibili excretione malum omne finiri, & ſolvi: contra difficilem, imperfectam, anomalam, aut ſeram nimis earum apparitionem, aut praepropere evaneſcentem, aut earum defectum, regreſſum, introitumque ante debitam morbidi fomitis exſpirationem funeſtiſſimis ſymptomatibus cauſſam praebere, quorum ſaepe finis mors ipſa eſt: quod ſane de peticulis ſymptomaticis nec affirmatur, nec affirmari unquam poteſt. Adde etiam certa eſſe peticulis iſtis ſtadia percurrenda, quemadmodum ſunt reliquis morbis exanthematicis; quae ultra, ubi ſimplex, purus, & regularis morbus eſt, non ſolet, niſi rariſſime, produci. Atque omnia haec, ni fallor vehementer, notas primarii morbi proprias ſic exhibent, ut nemo unus aequus rerum aeſtimator eſſe poſſit, qui hujuſce veritatis vim non perſentiat. Si tamen cuiquam vel auctoritate magiſtri, vel paucis, vagiſque obſervationibus confiſo aliter adhuc videatur; ut is ſententiam mutet, mittendus erit ad epidemicam aliquam peticularum conſtitutionem, ubi commode multorum aegrorum curationibus intereſſe, cuncta ſedulo adnotare, & expendere, cutimque in ſingulis quam accuratiſſime inſpicere poſſit, nec contentus eſſe velit tumultuarie, & ſaltuatim modo hunc, modo illum inviſere, ſed toto morbi curriculo ſuos aegros perluſtret, cuncta, quae eis accidunt, quae natura, quae ars molitur, quae caſus tulerit, magna animi attentione ſcrutetur. Hoc ſatis quidem fuit veri ſtudioſiſ-

Eruptio regularis ſalubris, & contra.

Interdum abeſt quaecunque alia excretio.

Retroceſſio noxia.

Certa habent ſtadia.

Si quis adhuc dubitet, quid ei faciendum ſit, ut veritatem inveniat.

ſimo, & optime de re medica merito viro cl. LE ROI, ut praeconceptae opinioni valediceret. Poſtquam enim ipſe non perfunctorie epidemicas febres petechiales anni 1764. contemplatus eſt, beneque omnia, quae in iis contingebant, animadvertit, facile etiam cognovit, peticulas primarias a ſymptomaticis vere diverſas non eſſe imaginationis (*a*) figmentum.

(*a*) *Prem. Mémoir. ſur les fievr. aiguës ſect. 2. p. 213.*

§. CCCXIV.

Febris petechialis vera cur dicta morbus?

Quamquam vero primarias ejuſmodi peticulas plerique medicorum animadvertiſſent, nomen tamen a febre, quacum utplurimum copulantur, quoniam modo benignae, modo malignae, & periculoſae, plus minus mortiferae (*a*) ſpecie homines terreri videbant, eis tribuerunt. Quo factum eſt, ut *febris petechialis verae*, vel *purpuratae* (*) titulo communiter, ac pene univerſim inſignirentur, denominatione videlicet ſatis idonea, qua a ſecundariis, ſymptomaticiſque ſecernerentur. At primariae, ſive cum febre conjungantur, ſive ſine febre ſint, ſubdividuntur in *benignas*, & *malignas*; in *regulares*, & *anomalas*; in *ſporadicas*, & *epidemicas*; in *ſpontaneas*, & contagione *communicatas*; in *endemicas* quarumdam regionum, & locorum, & *adventitias*; in *contagioſas*, & *non contagioſas*, & ſic porro; nam omnibus hiſce modis, aſpectibuſque ſe ſe offerre viſae ſunt clinico obſervatori, quem neque longum artis exercitium, neque aſſidua morborum ſcrutatio taedio affecerit. Quoniam vero peticulae modo ſolae, & purae; modo mixtae, & cum aliis morbis, & praecipue cum intercurrentibus, qui non ſemper abſunt, ut abeſſe ſolent in ipſa peſtilentia, & proinde, ubi caput efferunt, vix a peticulis ſtationariis, aut epidemice regnantibus immunes evadunt, confuſae reperiuntur; hinc alia exſurgit earum differentia, *ſimplicium* nempe, & *complicatarum*. Cum aliis enim morbis interdum ſic complicantur, ac vel ipſo initio concurrunt, ut minime pro eorum ſymptomatis haberi queant. Id ſaepe manifeſtum eſt in variolis, morbillis, & exanthematibus miliaribus, cum quibus ſaepe peticulae commiſcentur, ut non praeteream Peſtem ipſam cum qua complicari interdum conſueverunt; quamquam frequentius in Peſte vibices, & maculae ad ecchymoſes, & gangraenulas ſpectant, & a peticulis, de quibus nunc agimus, valde differunt, utpote effecta, & ſymptomata differunt a morbo primario, & eſſentiali. Imo non nunquam, quod magis mirum eſt, tria haec, peticulae, variolae, miliaria in eodem corpore una conſociata reperiuntur, & ſua ſingulis propria ſymptomata praeſto ſunt, ut omnes iſtos morbos ſimul conſpiraſſe dubitari non poſſit.

Aliae differentiae.

(*) *Item vel ſunt ſimplices, vel complicatae.*

(*a*) LE ROI *l. c. p.* 212.

* *Synonyma*.

Febris pulicaris PETRI A CASTRO, *l. c. Febris peticularis* OCTAV. ROBORETI, *De petic. febr. ann.* 1591. *public. vagant. cap.* 1. *Febris purpurata* RIVERII, *cent.* 1. *obferv.* 21. & JO. COYTTARI l. c. *Febris petechialis vera* FRID. HOFFMANNI, *Med. fyft. T. IV. P. I. fect.* 1. *De febr. epid. cap. XI.* PLATNERI, *Art. med.* & ALIORUM. *Febris putrida maligna petechialis* HUXHAMII, *de febr. cap. VIII. Febris petechialis, vel peticularis, vel puncticularis, vel lenticularis* QUORUMDAM, *Le Roi Melang. &c. Prem. mémoir. p.* 212. *Febris maligna putrida, aut purpurata, aut petechialis* BUCHANII, *Med. domeft. T.* 2. *chap.* 9. *p.* 179. *ed. gallic. Febris peftilentialis Europae*, EJUSDEM. *Febris exanthematica maligna, exanthematica venenofa, & perniciofa* JO. FORTUNAT. BIANCHINII, *Lett. medic. pratic., lett.* 4. *p.* 129.

§. CCCXV.

Arduum fane, & perdifficile eft morbum peticularem fecundum omnes ejufmodi differentias (§. CCCXIV.) ita perfequi, ut abfolutiffima ejufdem defcriptio habeatur. Nihilo tamen minus in eo defcribendo fic me geram, ut praecipua, ac frequentiora fymptomata, quae in eo aut ipfe viderim, aut alii, & praefertim noftrates variis in locis, temporibufque, dum epidemice vagantem ftudiofe intuiti funt, adnotarint, fummatim collecta, atque ordine difpofita non defiderentur. Quaedam ut plurimum antecedunt morbi imminentis veluti figna, quae aegrotaturos tribus, quatuor, aut pluribus quandoque diebus exercent; cujufmodi funt capitis gravitas, aut dolor obtufus, modo fixus, modo vagus; interdum etiam ad collum productus, rheumatico fimilis; interdum plus minus lumbos, atque articulos, fed erratice difcrucians; ciborum faftidium, five appetitus imminutio; laffitudo univerfi corporis; torpor infolitus; moeror; agrypnia; noctes irrequietae; fomni interrupti, ac perturbati; & quandoque fenfus quidam moleftus, qualis membris contufis, aut labore feffis effe confuevit. Non nullis fubinde circa lumbos horror, fed levis, & citiffime definens accedit, quin tamen in pulfu ulla febrilis concitatio percipiatur. Quibus vero primae viae faburra aliqua fcatent, os etiam amarefcit, & non modo appetitus dejicitur, verum plane aboletur. Interdum tanta eft fubita virium fine evidenti cauffa dejectio, ut nec pedibus ftare, nec incedere, nec erecti confiftere commode queant, ac facile animo linquantur. Verum id in graviori, maligniorique cafu tantum evenit, & praefertim, ubi contagione morbus fufcipitur. Fereque omnes aliquod in fex rebus non naturalibus erratum accufare folent, in primis cutaneam exfpirationem fuppreffam, aut immodicum corporis exercitium, ex quo male habere inceperint.

Defcriptio morbi.

Signa morbi praenuncia.

§. CCCXVI.

Ambiguum hunc valetudinis ftatum excipit deinde febris, quae a frigore, horrore, aut rigore plerumque exorditur. Rarum enim eft, eam clanculum, & repente corripere. Quando vero ab horrore, qui

Stadium primum five febris eruptivum.

ſaepe levis eſt, incipit; is pluries in die, primis ſpeciatim diebus reverti ſolet, ac quoties ſe aeger de loco in locum dimovet, aut brachium exſerit, aut exſerere tentat, toties de horripilationibus redeuntibus, aut invaleſcentibus conqueritur. Nec ſolum primis diebus id accidit, verum interdum reliquo etiam morbi tempore fere toto, donec morbus inclinet, identidem plus minus horrere pergit. Tam varia vero, multiplexque eſt febris ratio, ut vix ſatis delineari cum omnibus ſuis variationibus eam liceat. Mitis ſaepe, & levis morbi ſpeciem exhibet, ut ſpem faciat cito deſituram eſſe. In ea conſtitutione epidemica, quae ann. 1505. & 1528. Italiam infeſtavit, ita placide invadebat malum, ut vix aegri, referente HIERONYMO FRACASTORIO (*a*), medicum admittere vellent; imo complures ex medicis ipſis benignitatis opinione plurimum deciperentur, exſpectantes, ſperanteſque paullo poſt proſperum finem, ſive criticam ſolutionem. Nec aliam faciem primus ejus ingreſſus quandoque praeſetulit in Conſtitutione Taurinenſi ann. 1720., a CAROLO RICHA (*b*) deſcripta. In utraque enim harum conſtitutionum febris graviſſimis mox ſibi adſcitis ſymptomatibus ſimulatam exuebat benignitatem. Ceterum ubi levis, & mitis videtur febris, quamquam nec calor tactui magnus appareat, nec multum a naturali pulſus diſcedat; inſolita tamen quaedam perturbatio, laſſitudo, & fractio totius corporis, capitis gravitas, ſenſuum hebetudo, cubatio ſupina, atque alia hujuſmodi nos admonent de ejus pravitate, quam brevi accedens peticularum eruptio, mentiſque aberratio (*c*) manifeſtiorem faciunt. Contra non nunquam jam ab initio ſtatim vehemens, atque acuta (*d*) eſt; quin imo interdum *ſine conſpicua*, *& peculiari acceſſione* pleroſque occupat, atrociterque torquet; quod in primis in Taurinenſi modo memorata conſtitutione uſque ad peticularum eruptionem (*e*) fiebat: his demum ad cutim prodeuntibus, quae morbi natura eſſet, cuiquam facile tum patuit.

(*a*) *De morb. contag. l. 2. cap. 6.* (*b*) *Conſtit. epid. Taurin. ann. 1720.* (*c*) FRACASTOR. *l. c.* (*d*) COYTTAR *l. c. cap. 18. lib. I. p. 161.* (*e*) RICHA *l. c.*

§. CCCXVII.

Febris varietates. *Modo remittens.* *Modo horrifica.* Ceterum febris in ejuſmodi morbo ut plurimum continuae remittentis rationem tenet. At, ubi crebris horripilationibus aegri afficiuntur, phricódem ipſa aemulatur, & primis duobus, aut tribus diebus adeo obſcura, & varia eſt, ut quando vere acceſſionem habeat, quando remiſſionem, certo diſtingui vix poſſit. Poſt eos vero, niſi jam prius diſtinctiorem typum aſſumpſerit, manifeſtius remittens fit, *Modo quotidiana.* modo quotidianae ſimplicis, *Modo tertiana duplex.* modo tertianae duplicis inſtar, modo alternis tantum diebus, praecipue paribus ingraveſcens, *Modo Tritaeophya.* ut in Tritaeophyis; & plerumque in acceſſionibus aliquam horripilationem ciet, in remiſſionibus vero ſudores. *Modo ſubintrans.* Neque tunc deſunt interdum (*a*) urinae turbidae, craſſae, ſub-

jugales, sic ut facile pro febre de genere intermittentium, vel subintrantium TORTII accipi possit. Interdum quotidianae duplicis typum servat, duas in nychthemero accessiones subiens, antelucanam unam, alteram vespertinam: qualem in Faventina epidemica constitutione ann. 1759. 60. 61. speciatim observare mihi (*b*) contigit. Quando postremo modo se exhibet, fere semper complicatus morbus esse consuevit cum vera quotidiana intermittenti, sic ut e continua remittenti, & quotidiana intermittenti vera, vel spuria coalescat, quemadmodum fit in Proportionatis(*c*).

Modo quotidiana duplex.

(*a*) *Saggi di Medicina Pratic. di P. Paolo Dall' Armi P. I. nelle giunte p. 63.* (*b*) *Ib. p. 60.* (*c*) *Vid. Volum. I. §. DV.*

§. CCCXVIII.

Atque hae sunt praecipuae ejus vices, quando continuae remittentis naturam obtinet. Non raro vero sub verae intermittentis specie ludit, tum in primis cum a frigore, aut horrore suas accessiones repetit; quod PETRUS A CASTRO in Veronensi quadam epidemica constitutione aperte (*a*), aliique non pauci post eum animadverterunt. Larvam autem intermittentis post aliquot accessiones deponere consuevit, & in continuam transit die videlicet quinta, septima, aut nona, quod fere longissimum est. Intermittentis in modum ad undecimam usque diem eam decurrere vidit CAROLUS RICHA (*b*). Simul ac vero continua facta est, suam feritatem mox patefacit, tanto lethaliorem, quanto longior fuit fallacis, & simulatae periodi continuatio *. Dum autem intermittentis, aut subintrantis speciem refert, maxime cum accessiones a frigore, aut horrore incipiunt, sudoribus vero solvuntur, non modo juvenes medici, verum etiam seniores in vanam spem eriguntur, se posse cortice peruviano eam cito depellere; quod tamen si tentent, nunquam assequuntur; non enim ista, etsi intermiserit, corticis subjecta est facultati. Quamquam vero errandi saepe occasionem praebeat; tamen non ita latet ejus vera indoles, ut detegi attentiori indagine non possit. De ea enim sic scripsit idem Cl. RICHA: *Nec tamen se se ita prorsus abscondere noverat illa unquam, quin aliquam subesse fraudem suspicio, aut metus foret, quidque mali moris, ac re ipsa divinum vel intermissionis, vel remissionis die appareret. Alii namque de immani capitis dolore, alii de ingenti æstu, ac totius corporis lassitudine conquerebantur. Quidam siticulosi aderant, & diu vigiles. Haud paucos gravis sopor, ut vix excitari potuerint, occupaverat, atque horum neminem servatum* (*c*) *memini*. Ad quae si animus advertatur, & praeterea peticulae epidemice oberrent, & lassitudines spontaneae antecesserint, & ea non defuerint, quae magnos morbos praenunciare solent, & febris in primis quotidianae duplicis typum teneat, quae alioquin rarissima est, nec perfecta, atque indubia integritate potiatur; & accessionum reditus vagus, atque erra-

Modo intermittens.

Quando larvam intermittentis exuit.

Cortici peruviano non obedit.

Qua ratione dignosci latens ejus natura possit.

ticus sit, aut certe non admodum ordinate, & regulariter fiat, sudoresque non remissionem tantum subsequantur, sed totam accessionem comitentur, nec ea absoluta prorsus desinant, nec satis lateritiae urinae respondere videantur; jam ab ipso initio cognosci poterit, subdolam febri inesse naturam, neque antidoto americano quidquam fidendum esse.

(*a*) *L. c. aph.* 2. (*b*) *L. c.*

(*) Historiam febris petechialis verae, quae primis diebus quotidianam duplicem chinae chinae reluctantem mentiebatur, & obliteratis frigore, quo accessiones suas inchoabat, & sudore, quo, ut verae intermittentes, eas finiebat, continuae demum factae vide sis in Opusculo P. Jo. VASTAPANI, Medici Taurinensis clarissimi, quod inscribitur *De china china in synochis animadversiones*, *pag.* 86. *hist.* 2. Apud eundem (*pag.* 89. *hist.* 3.) invenies quoque exemplum febris petechialis anomalae, quae ab initio tertiana intermittens fuit, quaeque cedere visa est chinae chinae; sed paullopost sine ullo frigoris, aut horroris antecessu repullulavit continua, sive potius recruduit, & demum peticulas ad cutim protrusit. Notandum tamen est, ambos ejusmodi aegros in Nosocomio, dum peticularis morbus epidemicus erat, decubuisse. Num ex contagioso Nosocomii miasmate anomala ista facies? Non ausim definire. Reliquae quidem, quae ibidem extant, historiae aegrotantium suspicionem non levem injicere videntur, nosocomicam febrim, quae ut plurimum peticularis est, intermittentibus febribus, si vere tales praeexstiterint, ex mora in Nosocomio, & ex contagione supervenire potuisse; quod in primis probabile fuerit, quando febres, quae intermissionem habebant, cortici peruviano obtemperaverant; nam quae intermissionem fallacem ostentant, nec vere a fomite intermittentium pendent, vim corticis aspernantur, ut reapse aspernatur febris peticularis, intermittentem, quemadmodum supra exposui, inter initia simulans. Videtur enim tunc Natura iteratis nisibus sed finem non assequentibus, qui tot accessionibus febrilibus respondent, moliri separationem, expulsionemque peticularis miasmatis, quo ad febriles motus concitatur; & prout crebrius, aut rarius irritabilitas ab eo afficitur, crebriores etiam, aut rariores motus istos excitari, verisimile arbitror; donec veneno integre evoluto cessent inaequales imperfectique conatus, & assidua febris orta exanthematicum morbum manifestum faciat. Vid. etiam *epistola altera* CAROLI PINAROLII &c.

(*c*) *L. c.* §. 21.

§. CCCXIX.

Plerumque quotidiana continua est. Sed omnium frequentissimus est quotidianae contiuae remittentis typus. Plerumque promeridianis horis cum horrore, interdum sine eo febris exacerbatur. Horrori calor succedit, aegris saepe molestus, tactui ut plurimum mitis; qui ad matutinum usque tempus persevérat; tunc vero remittitur febrilis aestus undique sudore manante cum symptomatum levamine. *In remissionibus sudor.* Id in primis in nuperrima peticularum constitutione, quam proximo superiore anno 1783 Casali Pistorum observavit auditor olim noster, nunc amicus singularis, & medicus longe felicissimus CAROLUS PINAROLIUS (*a*), frequentissimum fuit. *Interdum sudores perpetui.* Quibusdam vero sudores fere perpetui sunt tam initio accessionum, quam augmento, & remissione, profusi, calidi, universales, sed inutiles, & debilitantes, ut in febre Elode, & colliquante esse solent. Id praesertim evenit, ubi cum peticulari morbo miliare etiam venenum complicatur. Sed tum sudores isti transactis aliquot diebus paullatim minuuntur, & saepe ex toto decedunt. In oppido *Belgiojoso* grassantibus epidemice peticulis nuper sudores hujusmodi visi sunt modo ab initio ad finem morbi usque continuare, modo

modo in principio tantum, raro sub finem; & quamquam alias tunc utiliter erumpere soleant, ibi tamen pene inutiles fuisse (*b*) narrantur. Scire praeterea convenit, pro temporum anni, atque aëris variationum ratione, & pro temperamentorum diversitate modo unam, modo aliam formam, & speciem induere. Hiberno tempore, exempli caussa, aut subitis calidi aëris in frigidum mutationibus, aut tempestate frigida, & humida rheumatismi, pleuritidis, catarrhi, rheumatisve similitudinem affectat, ut incautis inflammatoria, catarrhalis, aut rheumatica videri possit. Aestivo vero tempore, & in temperamentis cholericis saepe sub specie febris biliosae, aut ardentis, aut colliquantis, sive putridae decurrit. Prout demum cum cacochylia primarum viarum, aut lumbricis intestina occupantibus conjungitur, *gastricam*, & *verminosam* facile repraesentat; proque tali a plerisque accipitur.

In fine plerumque utiles.

Pro temporum ratione varias formas induit.

Qualis hieme, qualis aestate?

Qualis ex complicatione saburrae gastricae.

(*a*) TARGIONI *Raccolt. d' Opuscoli medico-Pratic. Vol. VIII. Lettere intorno l' epidemia del 1783. p. 260.* (*b*) TROLLIUS *Ibid. p. 224.*

§. CCCXX.

Protinus vero ac febris accessit, cuncta symptomata, quae morbum praenunciaverant (§. CCCXV), graviora fiunt, & quaedam alia se se eis adjungunt peculiaria, & plane propria. Appetitus igitur si prius tantum diminutus fuit, jam penitus aboletur; pondus ingens praecordia gravat, suspiria imo de pectore trahuntur. Lassitudo, & virium languor magis corpus opprimit; membra torpore gravius afficiuntur; dolor dorsi, artuumque acerbius torquet, tantusque is interdum est, ut aegri uno loco diu conquiescere nequeant, sed huc illuc jactentur. Assidua communiter vigilia eos exercet, ac, si unquam somnus obrepat, brevissimus is est, turbulentus, spectrisque interruptus, nec quidquam reficit. Nonnullis vero etiam inter initia coma accedit, idque toto fere morbi curriculo perseverat. In aliis vigiliae, & sopores per vices alternatim se se excipiunt. In primis autem caput circa frontem, & sinciput acutius, atrociusque dolet, & fervet; aut saltem grave admodum est. Quibus acutius dolet, & fervet, saepe cum pulsationis sensu, & carotidum, temporaliumque arteriarum manifestiori, quam in carpis, micatu conjungitur. In aliis vero, licet caput acriter doleat, temporales, carotidesque eodem, quo in carpis pulsu subsiliunt, id est parvo, debili, non magnopere crebro, cujusmodi fuit in oppido *Belgiojoso* TROLLIO viro docto, & exercitatissimo (*a*) testante. In aliis vero punctionibus vagis, atque erraticis tantummodo pertunditur; sed quocunque modo ipsum se habeat, fere cum dolorifica musculornm cervicis tensione connectitur. In omnibus, quos anno proxime elapso curavit Jo. BAPTISTA CAMBIERIUS, solers, & perspicax homo, dolor capitis fuit acutissimus, & assiduus (*b*). Dolori capitis adjungitur aurium susurrus, ac tinnitus,

Post febrem quaenam symptomata?

& quidam mentis ſtupor. Facies pleriſque tumet, pleniorque eſt, imo intenſe rubet; qui rubor, niſi a principio adfuit, progreſſu ſaltem, & ſpeciatim poſt peticularum eruptionem certe ſupervenit, perſtatque ad morbi uſque inclinationem, videturque eryſipelatoſus. At is facile in plumbeum, & tetrum colorem mutatur, ubi malum in deterius vergit. Oculi item ſanguine ſuffunduntur, ardent, dolentque ad radices, lucis prope impatientes. In multis ſitis intenditur, etſi lingua humida, & rubra apparet; in aliis nulla bibendi cupiditas eſt, tum etiam, cum lingua arida, ſcabra, & aphthoſa cernitur; quod univerſim in nupera epidemica peticulari febre (*c*) obſervatum eſt. Calor plerumque interior moleſtus, exterior mitis eſſe ſolet; in quibuſdam etiam tactui acer, & pungens (*d*), taliſque praeſertim in acceſſionum augmento, aut in gravioribus acceſſionibus deprehenditur. Quandoque tamen exterior cutis adeo temperata videtur, ut ad tactum fere ſubfrigida perſentiatur. Nec deſunt leves mentis aberrationes, potiſſimum nocturno tempore, ubi febrilis vis corpus vehementius exagitat. Saepe potus ab aegris reſpuitur, quia ab eo ponderis moleſtia circa epigaſtrium increſcit. Reſpiratio plerumque inaequalis eſt, interdum frequens, laborioſa, & ſuſpiriis interrupta, non tamen calida, ut in peripneumonicis. Interdum dolor lateris eam comitatur, a quo neque tuſſis, neque ſputum cruentum ſemper abeſt; ſed is ſaepe a ſpaſmis proficiſcitur, nec a phlegmone originem ducit. Hinc vel ſponte cito evaneſcit, vel unica ſanguinis miſſione diſcutitur. Hoc non infrequens ſymptoma fuit FRASCAROLI in LAUMELLO, ut ex epiſtola MAURI ANGIOLINII medici probatiſſimi (*e*), & auditoris olim noſtri accepimus. Quoniam vero ſaepenumero cum peticulari morbo cacochylia gaſtrica, & verminoſa conjungitur; quando id incidit, lingua muco albo, aut flavo ſordeſcit, os amarum, nauſea, vomitus bilioſi, dolor epigaſtrii, interdum ſingultus, flatus aſſidui, & crebri borborygmi aegros fatigant. Similia patiebantur anno proxime elapſo *Caſali Piſtorum*, ſimulque ſiti ardentiſſima cum oris, & faucium mucoſo velamento, modo albo, modo flavo, & cephalalgia atroci cruciabantur miſeri illi aegrotantes (*f*).

(*a*) *Lettere intorno l'epidemia del 1783.* Vid. *Raccolta d' Opuſcoli Medico-Pratici Vol. VIII. p. 240.* (*b*) *Ibid. p. 284.* (*c*) TROLLIUS *ib. p. 223.* (*d*) CAROL. PINAROLIUS *ibid. p. 261.* (*e*) *Ibid. p. 290.* (*f*) PINAROL. *ibid.* 260.

§. CCCXXI.

Quales pulſus? Pulſuum magna varietas eſt. Univerſim parvi, debiles, humiles, molles, inaequales, parumque crebri, aut celeres reperiuntur; taleſque toto morbi curriculo perſeverant. In quibuſdam attolluntur, expanduntur que circa augmentum; in aliis augmento, & ſtaturareſcunt ut ſanis (*a*), ſed obſcuri, & humiles. Initio cujuſque acceſſionis depri-

muntur, & accelerantur; in incremento vero elatiores, validioresque non nihil plerumque fiunt, sed sine ea vi, & duritie, quae in morbis inflammatoriis vulgo invenitur. Quandoque validi, magni, frequentes, durique ab initio usque ad finem occurrunt. Id speciatim in quibusdam anni constitutionibus, temperamentis sanguineis, robustisque corporibus evenit; sive hoc a diathesi phlogistica, sive ab acri quodam principio dependeat, quo vires vitae extimulentur. Interdum tales ab initio solum se exhibent; verum post primos dies, aut post sanguinis missionem languidi, parvi, humiles, tremuli, inaequales evadunt, neque validius emicant, ordinatioremque rhythmum adipiscuntur, nisi morbo ad inclinationem tendente. Alvus plerumque adstricta est; non nunquam laxatur, tenuibus, acribus, foetidisque egestionibus, quae modo virent, modo subrubent, modo flavent, modo nigricant, & cum iis saepe magna lumbricorum vis dejicitur; quod maxime usuvenit, ubi gastrica colluvies morbum comitatur, aut fovet. Interdum dejectiones vidi cinereas, interdum biliosas, aut serosas, & foetidas cum frequenti & molesto egerendi desiderio; quo casu non deerant borborygmi, ventrisque dolores. In aliquibus alvus naturalem modum, atque ordinem tenet, nec quidquam a consuetudine recedit. In aliis tanta est ad liquationem propensio, ut medicamento vel lenissimo ingens ventris profluvium excitetur magno aegri detrimento. Sanguis initio e vena missus plerumque naturali colore, & crasi praeditus apparet; interdum rutulus, & seri expers; interdum pellicula flava, mucosaque obtectus, crassamento interim laxo, & vix cohaerente; serosa vero parte subflava, aut virente; saepenumero, praesertim in perniciosiori genere, nigricans, acer, facile diffluens; secundo missus, tenuis, solutus, magna seri lutei copia innatans, vix concrescens, citoque corrumpi, & colliquari solitus est. In Mutinensi annor. 1692. 93. 94. constitutione tam e vena missus, quam cucurbitulis, aut hirudinibus detractus, aut e naribus sponte profusus generatim bonae notae videbatur, sed rutilus valde, & rubicundus. Nec quisquam repertus est, cujuscunque temperamenti, aut habitus esset, in quo detractus sanguis phlogisticum gluten, crustamque pleuriticam (*a*) haberet. Nec dissimilis fuit observatio CL. RICHAE in constitutione ille Taurinensi alias memorata; nam sanguis in omnibus ad liquescendum, putrescendumque (*b*) paratissimus erat. Non tamen desunt exempla sanguinis vere phlogistici in hujusmodi morbo non modo inter initia, verum etiam progressu, imo ad diem usque duodecimam, & ultra, deprehensi (*c*); quamquam eo jam adulto, & longius producto qui prius tenax, & firmiter cohaerens visus erat, facile diffluere, & liquari consuescat. Nec tum rarum est animam foetere, sudores, cutaneamque exspirationem, nec non excrementa quaecumque putridum nidorem exhalare. Contra interdum sanguis qui primo emittitur, rutilus non modo, sed etiam solutus apparet; secundo vero,

Alvus modo clausa, modo fluens.

Sanguis qualis?

aut tertio detractus saepe firmiorem, phlogisticamque diathesim exhibere (d) deprehensus est.

(a) RAMAZZ. Differt. de Constit. ann. 1692. 93. 94. (b) L. c. (c) DALL'ARMI sagg. di Medicin. Prat. P. I. nelle giunte Constit. epid. del 1759., e 60. p. 71. HASENÖHRL Hist. febr. petechial. ann. 1757. 1758. 1759. in Wasserbergii Fasciculo primo oper. minor. mediç. & Differt. pag. 277. HAEN. Rat. med. Part. 4. cap. 6. (d) HASENÖHRL ibid.

§. CCCXXII.

Eruptio, sive secundum stadium.

Fereque id est, ut descripsi, morbi primum stadium, quod cum omnibus suis symptomatibus ad peticularum usque producitur eruptionem, a qua alterum inchoatur. Die autem, aut nocte, quae eam praecedit, cuncta symptomata exacerbari solent, in primis anxietas, inquies, respirationis difficultas, febris, & pulsus interdum fit subdurus, & contractus, & si prius non erant, se manifestant manuum tremores, tendinum subsultus, mentis aberrationes, aliaque ejusmodi. Interdum singultus, aut vomituritio antecedit (a). Erumpunt deinde peticulae, nempe intra quartum, & septimum diem, quod maxime regulare, & commune est *. Interdum tamen visae sunt erumpere multo citius, videlicet vel ante ipsius febris accessum, quod supra notavi, vel primo, aut altero a febris invasione die; interdum contra multo serius, nono nimirum, undecimo, vel decimo quarto; sed id tantum evenit in difficiliori, longiorique morbo, atque anomalo. Plerumque apparent in collo, pectore, dorso, brachiis, cruribus, locis scilicet cordi propioribus, aut qua insigniora vasa decurrunt. Quando vero eruptio recte, & ex naturae instituto procedit, quasvis partes successive occupat ad imos pedes usque, peticulis, quae prius prodierunt, sensim evanescentibus, & succedentibus aliis in iis locis, in quibus nullae antea eruperant (b). Nec omnino, nec semper faciem intactam relinquunt. Bis tantum in suis aegris eas in natibus, & cruribus obortas nuper offendit PINAROLIUS (c). In puerperis femora primum, nates, inguina, abdomenque, dein pectus, & brachia eis occupari, ordine prope inverso, quam in aliis fieri solet, auctor est SAGARIUS (d). Interdum latent sub epidermide vix conspicuae, perque eam tantummodo transversim, & intenta oculorum acie spectatae translucent; quo saepe factum puto, ut eas abfuisse, ubi tamen erant, interdum non nulli minus considerate scripserint. Imo interdum in conspectum non veniunt, nisi cucurbitulis alicubi admotis, ut extrorsum avocentur. Qua enim cutis per cucurbitulas intumuit, & rarefacta est, ibi saepe dumtaxat apparent. Postremo non nunqam modo prodeunt, modo subeunt, atque evanescunt, sicque pluries redeunt, deceduntque, malo plerumque omine.

(a) STÖRCK. ann. med. 1. mens. sept. 1758. p. 29. & Decemb. p. 42.
* Qui peticulas epidemicas descripserunt, ad unum omnes nobiscum consentiunt.

Sed in primis consulantur descriptiones maxime similes, ut e natura ipsa petitae, FRACASTORII (l. c.), PETRI A CASTRO (l. c.), OCTAVIANI ROBORETI (l. c.), BERNARDINI RAMAZZINII (l. c.), CAROLI RICHAE (l. c.), LEOPOLDI TROGHERII (*Dall' Arm. sagg. di Med. Prat. P. I. p. 20, & 28.*) ANONYMI qui peticularum anni 1764. historiam conscripsit (*ib. pag. 15.*) & TARGIONII TOZZETTII (*Relazione delle febbri ec. del 1767. pag. 89.*) &, ut quam plurimos alios omittam, TROLLII, PINAROLII, CAMBIERII, ANGIOLINII, PIZZORNII nuperrimorum observatorum, (*Targion. Raccolt. d' opusc. med. prat. Vol. VIII.*) ex nostratibus; quibus addi velim pro multis eas, quas HASENHÖRLIUS (*Hist. med. febr. petech.*) & STÖRCKIUS (*Ann. med. 1. & 2.*) nobis reliquerunt.

(b) RAMAZZIN. *l. c.* §. 19. & RICHA *l. c.* §. 21. (c) *L. c. p. 261.* (d) *L. c. cl. x. ord. 1. gen. 4. spec. 4.*

§. CCCXXIII.

Ut vero magnitudine variant peticulae, modo punctula minuta, modo pulicum morsus, modo lenticulas, modo majores etiam maculas adaequantes; sic colore plurimum differunt. Rubrae tamen, aut puniceae utplurimum sunt, interdum violaceae, aut lividae, aut flavae, aut fuscae, aut pallidae; interdum etiam, quod rarius omnino est, nigrae. Dixi, peticulas saepe pulicum morsibus esse similes; a quibus tamen facile discernuntur, quod in centro non habeant saturatius ictus, sive punctionis vestigium, quod indelebile sane est, etiamsi comprimatur, aut confricetur, dum tamen reliquum maculae a morsu pulicari relictae pressione evanescere, aut albicare solet. Quo a peticulis satis discriminantur; nam hae nec pressu, nec alia ratione quidquam mutantur. Quod si dubium adhuc videatur, peticularesne maculae, an pulicares sint; fricandas esse farina fabarum aceto subacta jubent complures; pulicares enim illico hujusmodi artificio discuti, & dissipari ajunt. Quando autem peticularum eruptio tanta est, ut universa fere cutis iis obsita appareat; saepe inter eas non nullae multo minores, quae aciculae quodammodo ictum repraesentant, sparsae cernuntur. Fereque distinctae, ac *discretae* esse consueverunt. Interdum tamen *confluunt*, & una coalescentes maculas quasdam majores formant. Si perfectum circulum efficiant, *circumscriptae* vocantur; sin contra diffluant, & quodammodo extra vagentur, *diffusae*.

Variant magnitudine & colore.

Quomodo a pulicum morsibus distinguantur.

Majoribus minores interspersae.

Quae discretae, quae confluentes, quae circumscriptae, quae diffusae sint.

§. CCCXXIV.

Differunt demum peticulae ab aliis exanthematicis papulis, praesertim miliaribus, urticatis, & morbillosis, quod nec cutis superficiem excedunt, nec exasperant, nec pruriunt, nec dolent, nec ulcerantur, nec in squammas abeunt, sed paullatim resolvuntur. Quamobrem minime acquiescimus PETRO A CASTRO, qui vix discrimen ullum ponit inter maculas *peticulares*, sive ut ipse vocat, *pulicares*, & papulas *culicares*, culicum nempe morsibus similes (*a*); nam in his postremis & elatio aliqua, cui apud quosdam Italos vulgo *Tacche* nomen est, & vesiculae quaedam, sive pustulae exiguae, tam rubrae, quam albae,

Differunt a reliquis exanthematis.

Pulicares & culicares maculae distinguendae.

quas hodie *miliares* nominant, non oculis dumtaxat, sed tactu etiam deprehenduntur. Discrimen etiam aliquod inter peticulas *primarias* & *secundarias* intercedere animadvertit Cl. LE ROI (*b*), idque in coloris differentia consistere; illas quippe colore dilute rubro, ac roseo donari, & potissimum in lumbis, & cruribus confertim prodire solitas; has contra purpureas plerumque, & vini saturate rubri colorem habentes, quandoque etiam fuscas, aut nigras, numeroque pauciores, rarioresque. Verum illud etiam de primariis, ut alias scripsimus, probe tenendum est, quod mature erumpunt, & quando epidemice discurrunt, non modo in omnibus eodem morbo aegrotantibus efflorescunt, sed cum aliis etiam morbis, quos intercurrentes vocant, (nam hi non semper tum omnino absunt, aut silent, ut perperam non nulli contendunt) persaepe complicantur: dum contra *secundariae* serius, ac plerumque circa statum, aut versus finem morbi solum prodeunt, nec in omnibus aegrotis, sed in iis tantummodo, quorum sanguis ita depravatus est, ut ferme putrefiat, gangraenulasque sparsim in cute progignat; aut regimine, & medicamentis calidioribus praepostere, & vehementer concitatus, aestuansque in cutanea spatia se se effuderit, non naturae providentia se se a noxio miasmate liberare nitentis, & ut ita dicam, despumantis. Hinc differre primarias a secundariis ex eo etiam dixerim, quod illae a peculiari, & venenato miasmate originem ducant, hae a depravata per morbi vim sanguinis crasi, aut ab ejus concitatiori auctiorique motu, aut a regimine demum calefaciente. De sede autem peticularum nequaquam possumus acquiescere DIEMERBROECKIO (*c*), etsi ad anatomen provocanti, nec aliis magnis viris cum eodem sentientibus, dum opinantur, eam in interioribus partibus, puta adipe, carnibus, & periostio locandam esse, quasi conum efficerent, cujus basis profunde ad ossa usque sita esset, apex vero ad cutem terminaretur. Id quidem de vibicibus, aliisque gangraenosis maculis, quae in peste defunctis conspici solent, affirmari fortasse posse, ultro largimur; non vero de morbo peticulari, in quo peticulae, nisi cum gangraena interiori concurrant, non certe infra cutim unquam descendunt (*). Quidquid enim eas efficit, minimis, ac distinctis loculis sub epidermide continetur.

Quale discrimen inter primarias, & secundarias?

Signa alia primariis propria.

Contraria in secundariis.

Sedes peticularum.

(*a*) L. c. sect. 1. aphor. VII. (*b*) L. c. (*c*) *De Peste l. IV. Hist. XXXII.*

(*) Maculae gangraenosae, & vibices, sugillationesque fuisse videntur, quas scalpello sectas humorem *extravasatum* fudisse, aut ad *totam cutis substantiam*, aut ad pinguedinem, imo *ad musculos usque* penetrasse coni instar Diemerbroeckiani, narrat STOLLIUS; *Rat. medend. P. I. sect. cadav. 8. p. 199. 200.* Non tamen negandum est, interiora etiam viscera maculis peticularibus interdum consperta a prosectoribus reperta esse, ut constat ex fidis observationibus; sed tunc nullam habent cum exterioribus communicationem.

§. CCCXXV.

Eruptionis effecta in benignis.

Post peticularum autem eruptionem, si hae benignae (§. CCCXIV.) sint, febris aliquantum defervescit, ac minuitur; anxietas, respirationis-

que difficultas, aut inaequalitas ceſſat; ſingultus, & vomendi niſus, ſi qui ſunt, non a ſaburra gaſtrica, ſed a ſola irritatione nervorum profluentes, conquieſcunt; pulſus elevantur, & validiores evadunt; aliaque ſymptomata mitigantur. Ad minimum certe artuum, dorſique dolores ita ſedantur, ut aegri minus queruli, & ferme ab iis liberi (*a*) videantur. Salubrem macularum eruptionem, quibus large ea fiebat, notavit anno 1528. FRACASTORIUS, & contra, quibus rarae, & ſparſae erumpebant, aut, ubi erupiſſent, deliteſcebant (*a**). RAMAZZINIUS cum omnium ſymptomatum levamine eruptionem exſtitiſſe, quando ſenſim per univerſum corpus ſe ſe protulit, (*b*) in ſupra allegata diſſertatione teſtatur. In coſtitutione epidemica, quae Faventiae ann. 1759. & 60, a nobis obſervata eſt, quando maculae peticulares erumpebant multae, latae, rubro ſaturatiore colore praeditae, & toto corpore diffuſae, morbum quam maxime (*c*) levabant. STÖRCKIUS etiam quando peticulas vidit quarto die paucas primum erumpere in collo, pectore, ac cordis ſcrobiculo, deinde poſt novam anxietatem die ſeptimo copioſas ad totum corpus extendi; tunc ſymptomata gravia *vix non ſemper* evanuiſſe, vel ſaltem longe minus periculoſa facta eſſe, aſſeverat (*d*). Idemque vir experientiſſimus alio loco refert, quando die tertio pauca ſtigmata, quarto vero copioſiora cum levamine, & denuo ſeptimo alia prodierunt, aegros praeclare relevatos (*e*) fuiſſe; rurſuſque, ubi die ſexto quaedam peticulae, ſeptimo plures exierunt, bonam criſim undecimo (*f*) contigiſſe. Similia prorſus de benignis habet HASENÖHRLIUS (*g*), ut poſtea opportunius recenſebitur. Accidit interdum, ut poſt peticularum eruptionem ad aliquot dies pacatiora omnia quidem videantur, ſed quaſi repente iterum febris ingraveſcat; pectoris anxietas redeat, mens perturbetur, ſomnuſque exulet; quae demum omnia die nona, undecima, aut decima quarta, aut decima ſeptima effloreſcentibus exanthematis miliaribus rurſus ſedantur, & morbus ſaepe iſta excretione ad judicationem perducitur. Id nuperrime *Belgiojoſi*, & *Stratellæ* non paucis obvénit (*h*). Singultum, qui pertinaciter poſt peticularum eruptionem ad decimam quartam uſque protractus fuit, copioſiſſimis miliaribus puſtulis demum prodeuntibus ſublatum memorat STÖRCKIUS (*i*). Interdum quoque etſi aliqua ſymptomata peticularum apparitione miteſcant, pulſus tamen non reſurgunt, ſed humiles, debiles, parvi, uti antea, manent, ſubſultus tendinum invaleſcunt, delirium poſt diem ſeptimam fit manifeſtius, aut audacius, vel ejus loco ſopor accedit; ex quibus medium quoddam inter benignas, & malignas genus emanat ancipitis plane eventus, ut recte advertit (*l*) TROLLIUS.

Confirmantur obſervationibus aliorum.

Peticulis ſupervenientibus quandoque miliaria.

Peticulæ mediæ naturæ.

(*a*) TROLLIUS *l. c.* (*a**) *De morb. contag. l. 2. cap. 7.* (*b*) *L. c.* (*c*) DALL' ARMI *ſagg. di med. pratic. l. c.* (*d*) *Ann. med. I. menſ. Aug. 1758.* (*e*) *Ann. med. I. menſ. Mart. 1759. pag. 63. edit. Amſtelodam.* (*f*) *Ibid.* (*g*) *L. c. cap. 2.* (*h*) TROLLIUS *l. c.* & SELICORN. *ib.* (*i*) *L. c. menſ. Septemb. 1758. p. 29.* (*l*) *L. c.*

§. CCCXXVI.

Eruptio in malignis non levat morbum.

Si vero peticulae ejus generis sint, quas malignas (§. CCCXIV.) diximus, facta earum eruptione tantum abest, ut levamen afferant, ut potius, quemadmodum in variolis malignis contingit, omnia exacerbentur, excepta respirationis functione, quae, nisi morbus lethalis omnino fuerit, plerumque liberior, & aequalior, quam antea, redditur. Ceterum febris intenditur; pulsus magis, magisque deprimuntur, inaequales fiunt, interdum intermittentes, quandoque rariores, tardioresque, quam naturae eorum conveniat; manus tremunt, musculi crebro motu subsultant, & convelluntur, tendines saepe resiliunt; mens aberrare incipit, aut si jam antea aberrabat, manifestius desipit, ac furit; rubent oculi, & lacrymas subinde effundunt; fauces dolent, rubore interdum erysipelatode suffusae, interdum vera angina, quae deglutitionem laedit, aut spiritum elidit, correptae; lingua, quae prius humida, mollis, & rubra erat, illico, aut brevi albicat, aut flavescit, deinde nigricat, & desiccatur, nisi jam a principio aruerit; scabra fit, atque in sulcos finditur, aphthis saepe, quae nec labiis parcunt, obsita; oris halitus putet; dentes in primis, & labia sordibus, interdum nigricantibus, scatent; sopor delirio adjungitur, nunc brevis, & transitorius, quem rursus excipit pervigilium, phrenitis, & convulsio; nunc permanens, & diutinus, cum stupore, insensibilitate, & plena ejus status, in quo versantur aegrotantes, ignoratione. Illud autem fere commune, ac perpetuum est, jamque a FRACASTORIO (a) animadversum, quod aegri supini jacent ob virium summum languorem *, anxii, solliciti, animove dejecti, & mortem, omni spe amissa, expectantes, aut praeter rationem securi, & se bene valere putantes. Multoque magis omnia in pejus ruunt, si peticulae, quod RAMAZZINIUS (b) in constitutione illa mutinensi observavit, simul ac eruperint, continuo diffugiant; tunc enim vires omnino prosternebantur, pulsus, ut in asphyxia, prorsus deficiebant, corpus universum algebat, urinae secretio intercipiebatur, morte paullo post insequente.

Symptomata in malignis post eruptionem.

Fracastorii observatio.

Si cito diffugiant peticulae, quid?

(a) *L. c.*

* COYTTARUS animadvertit, quosdam jam peticulis refertos, tectosque incedere etiamnum rectos; alios nec stare, nec incedere posse, nec tamen in lectulo manere quietos, sed jactari assidue; & si lecto se continere velint, majori incendio exardere. Hinc sibi ipsos videri minus pati, si sellae insideant, aut deambulent.

(b) *Dissert. cit.*

§. CCCXXVII.

Recensentur alia symptomata.

Ad haec accedit pedetentim surditas, & aliquando etiam tussis modo sicca, modo humida, ac deinde non nullis pectus opprimitur cum respiratione rara, magna, inaequali, aut crebra, brevi, & suspiriosa. Quae

Quae periculi plena res eſt. Quandoque tamen cum capitis ſubito levamine pectus praegravari vidi, & viciſſim pectoris oppreſſionem deſinere, ſuccedente abdominis tumore, ac tenſione (*a*) interdum ad preſſionem indolente, interdum doloris experte; ſic ut a ſuperioribus ventribus ad infimum paullatim transferri morbi vis videretur. Similem obſervationem reperio apud SARCONIUM in conſtitutione epidemica anni 1764, quae Neapoli graſſata eſt. Anno ſuperiore haec tympanitica, & reſonans ventris inflatio morbo jam ad ſtatum provecto fere omnibus peticulis laborantibus communis fuit; & quia cum cacochylia gaſtrica plerumque peticulae complicabantur, idcirco a retentis putridis ſordibus proficiſci vulgo credebatur. Verum iis etiam, quibus pluries alvus ducta fuerat, aut ſponte ſatis fluebat, ubertimque urina ipſa excernebatur, ſymptoma ejuſmodi ſuperveniebat (*b*). An tum a ſpaſmis aër in inteſtinis retentus rarefactuſque abdomen attollebat? Plerumque tamen eodem tempore quo venter tendi incipiebat, urinae excretio imminui (*c*) viſa eſt. Omnibus quidem magna aëris vis inteſtina replebat; quam interdum aut alvus adſtricta, aut recrementa faecum congeſta, & putreſcentia procreabant, ut ex Frambaglianis obſervationibus (*d*) colligi licet. In oppido *Belgiojoſo* non ante apparuit iſtud abdominis phaenomenon, quam Majus menſis calorem atmoſphaericum adauxerit, ſolidas partes laxarit, & fluidas ad putreſcendum procliviores reddiderit. Sitim abeſſe quandoque, etſi fauces atque os areſcant, ſupra (§. CCCXX.) jam poſuimus, quod ſane facultatis ſentientis vitio tribuendum videtur. In hoc vero ſtadio, etſi ſitis ingens ſit cum linguae ariditate, atque aſperitudine, ſaepe tamen omnem potum, quia ex eo quam maxime ventriculus turbatur, aegri averſantur, & ſi ad bibendum quodammodo aut vi, aut ſuaſione adigantur, potum illico vomitu rejiciunt. Id generatim anno ſuperiore, ubicunque peticulae graſſabantur (*e*), obſervatum eſt, ſed multo manifeſtius & familiarius olim omnibus, qui peticulis corripiebantur, fuit apud Faventinos anno 1759. & 60, ſic ut hydrophobos eos * dixiſſes. Tanta erat ventriculi ad ſpaſmum proclivitas, ut potulentorum attactu convelleretur, & quidquid potatum eſſet, vomitu refflueret.

Quaedam de tumore ventris tympanitico.

Potus averſatio.

Spuria hydrophobia.

(*a*) DALL' ARMI *ſagg. di med. prat.* l. c. (*b*) TROLL. l. c. (*c*) *Id. ib.* (*d*) TARGION. *Raccol. d' opuſc. med. Pratic. T. VIII.* (*e*) *Ibid.*

* Hydrophobiam non ſemper a venenato, ac rabido morſu induci, exploratiſſimum eſt. Ventriculi inflammationi ſuccedentem, & multis phlebotomiis curatam hydrophobiam referunt acta Academiae Edimburgenſis, *T. I. artic.* 29. Hydrophobiae ſpontaneae duo exempla adducit TRONCHINIUS, *De colic. Picton. cap. XVI. obſ.* 1. & 2. *p.* 49. Alia exempla vid. *in Ephem. N. C. cent. III. obſ.* 50. *Comm. Norimb.* 1740. *hebd.* 36. *n.* 1. *ann.* 1743. *hebd.* 5. *n.* 2. *apud* SANCHEZ *opp. T. I. p.* 375. DOM. BROGIAN. *De venen. anim. p.* 105. *Journal de médec.* 1757. *Fevr. & Juin;* 1767. *Nou.* SWIET. *T. IV.* §. 1130. Digna quoque quae memoretur, eſt hiſtoria hydrophobiae ex convulſione ortae elegantiſſime ſcripta, & typis edita a JO. BAPTISTA FALETO medico plane docto, & apud Urbinates medicinam primo loco feliciſſime exercente. Vid. ejus epiſtola: *De raro*

morbo hysterico, in *Diario medico* PETRI ORTESCHI, *T. V.* Frequens etiam fuit hydrophobiae quaedam species in febri epidemica ann. 1764 a MICHAELE SARCONIO descripta.

§. CCCXXVIII.

Augmentum, & status, qualis fuit anno superiore.

Augmentum & statum morbi post eruptionem, a qua omnia ingravescunt, ut monui, in malignis, anno proxime praeterito in Casali Pistorum haec indicabant: frigus aut horror, quibus vespertinae accessiones recurrebant, prorsus evanescebat; periodus omnis obscurabatur, & licet vespere pulsus prae matutinis horis multo frequentiores fierent, tamen distincta illa accessionum, & remissionum vicissitudo, quae antea insignis erat, plurimum deficiebat. Nec mirum, cum saepe in hisce morbis febrem circa augmentum, & statum viderim amissa omni periodo continentem, & assiduam fieri; imo interdum ita pulsum ex celeri, & frequenti rarum, & tardum evadere, ut omnem febrilem motum, si ad pulsum respicias, desiisse crederes. Vigiliae praeterea, ut ad descriptionem inchoatam revertar, erant longiores, somni brevissimi, turbulenti, laboriosi, non levantes, e quibus aegri expergiscebantur territi, & deliri; venter intumescebat cum urinae fere totius suppressione; respiratione aliquantum laesa; difficili, ac dolorifica deglutitione; levi phlogosi faucium, & quandoque aphthis comitata; oculis pulverulentis, & languidis, interdum rubris, interdum attonitis, & immobilibus; decubitu supino; stupore; veterno; tendinum subsultibus; ore hiante; subflavo faciei colore; susurru aurium, ac surditate (*a*).

(*a*) PINAROLIUS *l. c.*

§. CCCXXIX.

Stadii hujus duratio.

Quo in statu morbum nunc ad septimam, nunc ad decimam quartam, nunc ultra produci, scribit FRACASTORIUS. In Faventina, quam pluries memoravi, constitutione cum hisce symptomatis, aut saltem eorum plurimis continuabat ad nonam usque, ad undecimam, decimam quartam, aut decimam septimam diem. Demum gravius affectis superveniebant totius corporis convulsiones, spasmus cynicus, risus sardonicus, aphonia, & postremo mors, quae plerumque sub finem secundae hebdomadae, aut circa medium tertiae contingebat. HOFFMANNUS (*a*) eorum complures, qui pereunt, ex gangraenosa ventriculi, intestinorum, aliorumque viscerum inflammatione, aut phrenitide, aut anginosis aphthis fauces, oesophagum, laryngemve depascentibus e medio tolli existimat. Saepe meninges fuscae, eorum vasa ampla, & sanguine nigro turgentia, cortex cerebri sublividus; ventriculus, & intestina tumida, dura, nigricantia, pancreas, hepar, mesenterium mole aucta inveniuntur (*b*). Quibus singultus lethum attulit, saepe his ventriculus maculis nigris scatebat (*c*). In aliis varicosae in meningibus venae, pulmo gangraena,

Mortis frequentiores caussae.

Sectiones cadaverum.

& fphacelo corruptus, fanguis in cordis caveis niger, & folutus (*d*). Nec aliquando defunt apoftemata, five abfceffus cerebri, aliorumque interiorum pectoris, aut abdominis vifcerum. Saepiffime tamen nulla vifibilis ufpiam labes offenditur, quae pro mortis cauffa haberi poffit. Tunc certe cerebrum, nervofque dumtaxt, aut cordis arteriarumque irritabilitatem a venenato, fubtili, ignotoque principio affectam fuiffe, verifimillimum videtur. Exterior cadaverum facies plerumque maculis latis, multiformibus, violaceis, lividis, nigris hinc illinc deturpata apparet. Tanta autem eft eorum ad putrefcendum proclivitas, ut intra breviffimum fpatium corrumpantur, & teterrimum foetorem exhalent: Cl. RAMAZZINIUS (*e*) obftupefcebat, quod cadavera ex hoc morbo defunctorum, fuccofa, non emaciata, vultuque pleno apparerent. *Cita cadaverum corruptio.*

(*a*) *L. c. cap. XI. §. V.* (*b*) DALL' ARMI *Sagg. di med. prat. P. I. p. 19.* (*c*) RAMAZZIN. *l. c. §. 22.* (*d*) TROGHER apud DALL' ARMI *l. c. p. 25.* (*e*) RAMAZZIN. *l. c.*

§. CCCXXX.

At morbo minus lethifero, & benigniore exiftente, viribufque naturae, aut artis fuperabili verfus nonam, undecimam, aut decimamquartam fymptomata diminuuntur, caput fublevatur, mens refipifcit, fubfultus tendinum fedantur, refpiratio ad naturalem facilitatem reftituitur; fi qua pulmonibus infidet pituita, concoquitur, & excreatur; febris de die in diem decrefcit; pulfus aequabiliores, pacatiores, elatiorefque evadunt; oculi, & facies priftinum nitorem, hilaritatemque praefeferunt. Urinae, quae prius erant crudae, aut parcae, aut colore faturae, turbidae, & lateritiae, aut naturalibus fimiles, & coctionem fallaciter mentientes, paullatim clarefcunt, uberiufque fluunt, plerumque quidem fine hypoftafi, interdum cum fedimento craffo, albo, gravi, & tales ad aliquot dies, etiam finita febri, emittuntur. Alvus utplurimum laxatur, multis ejectis biliofis, concoctis, foetidis, multifque fimul flatibus defcendentibus. Hinc abdomen, fi prius tendebatur, ac tumidum erat, fubfidit, & complanatur. Si vero jam alvus fluebat, ut faepe incidit, ubi faburra primae viae fcatent, aut acres humores ad inteftina undique confluunt; dejectiones quidem biliofae, flavae, liquidae permanent, fed e tenuibus, atque aquofis, foetentiffimifque fiunt pultaceae, denfiores, magis coactae, minus olentes, & minus crebrae, talefque ad aliquot dies fubeunt, donec colorem naturalem, priftinamque firmitatem acquirant. Interdum cum iis vermes egeruntur; ac fudor accedit univerfalis calidus, aequalis, levans, ficque morbus lente, & profpere fub finem fecundae, aut tertiae, aut quartae, quod tamen rariffimum, longiffimumque eft, hebdomadae abfolvitur, quae durationis varietas faepe pendet a majori, vel minori cacochyliae apparatu, quocum complicatur, fic ut interdum ex hac cauffa, & *In benigniore morbo remiffio.* *Finis morbi.*

complicatione ad triginta, aut quadraginta dies, five ad quinque, aut fex hebdomadas protrahi poffit. Sed frequentiffima, communiffimaque duratio a decimo quarto ad vigefimum primum diem circumfcribi folet.

§. CCCXXXI.

Lifis.

In non paucis infenfibili refolutione tantum terminatur malum, & pedetentim, ac quafi clanculum evanefcit. Sic non nulli apud Chartufiam Ticinenfem, & Belgiojofi, alibique convaluerunt (*a*). TROLLIUS nunquam perfectam, & ne imperfectam quidem crifim ullam (*b*) vidit. RAMAZZINIUS quoque, vir plane fide digniffimus, teftatur fola peticularum per totum corpus ad pedes ufque eruptione, & lenta earum deceffione fine ulla alia excretione agricolas (*c*) mutinenfes fanatos effe. Negat ROBORETUS folas peticulas fuffeciffe ad morbi folutionem, nifi urinae copia, aut fudor, aut alvi fluxus accederet (*d*). Verum in illa conftitutione nimis cito peticulae evanefcebant; nam vix tres, aut quatuor dies, ut ipfe fatetur, exftabant, cum certum, perfpectumque fit, ad minimum feptem octoque dies, ut morbum abfolvant, exftare eas oportere: nec benignae, & purae, fed complicatae, & malignae, quod advertatur velim, erant. Cafali Piftorum fudor univerfalis ad duos dies productus in quibufdam morbum folvit. In plerifque dejectionibus alvi, & urina uberiore fedimentum farinofum habente opus fuit. Ibi enim, uti etiam in Irienfi urbe, peticulae cum biliofa, & gaftrica cacochylia conjungebantur (*e*). Nemo vero fola urinarum copia reftitui ibi vifus (*f*) eft.

Solutio per peticulas.

Quando folae peticulae non judicant.

(*a*) CAMBIERIUS, & TROLLIUS l. c. (*b*) *ibid.* (*c*) *Diff. cit.* §. *XXV.* (*d*) *l. c.*
(*e*) PINAROLIUS, & FRAMBAGLIA *l. c.* (*f*) PINAROLIUS *l. c.*

§. CCCXXXII.

Gangraenae exteriores per diadochem.

Quandoque ut aliis morbis acutis ac febribus mali moris, fic peticulis fuperveniunt exterioribus in partibus necrófes, & gangraenae. Quoniam vero circa os facrum, & nates frequentius apparent; plerique eas repetunt a longa, & fupina corporis in lecto cubatione, qua diu compreffae partes vitali humorum circuitu priventur; aut ab urina infcio aegro reddita, qua illae partes madefcant, & macerentur. Verum non ita faciles ex hifce duabus cauffis eas oriri crediderim, quod in aliis morbis multo etiam diuturnior in dorfum cubatus, atque urina praeter voluntatem emiffa vix unquam ejufmodi effectum pariunt. Verofimilius mihi videtur, eam ipfam cauffam, quae interioribus vifceribus gangraenam inducit, ut cadaverum fectione compertum effe dixi, extrorfum tranflatam partes, in quas defluxit, quodammodo adurere, atque enecare. Saepe iis etiam, qui neque diu fupini jacuerant, neque fe

urina confperferant, circa morbi vigorem ad os facrum, natefque cutim primum rubere, deinde livere, nigricare, altiufque gangraena corripi vidi, cum infigni & fubita totius morbi, omniumque fymptomatum imminutione, quam brevi confequebatur apyrexia, aegrique fanatio. Neque hafce partes folum gangraena invadit, fed alias etiam nequaquam preffione vexatas, nec urina madefactas. Vidi veficantia furis, aut foemoris interiori parti paullo fupra genu applicita profundas gangraenas excitaffe; vidi plantas pedum, digitofque, quibus finapifmi fuerant admoti, phlyctaenis gangraenofis plus minus latis, altifque affectas eodem omnino quem dixi felici morbi exitu; avocata fcilicet per ftimulantia extrorfum cauftica, ac mortifera morbi materie & cauffa (*a*). Cave tamen credas, me omnem, & quamcunque ejufmodi gangraenam criticam, ac falubrem praedicare velle. Novi enim tantam interdum effe vim corruptionis, ut modo hae, modo illae partes emoriantur, computrefcant, & nigricent, peffimo certe eventu. Salubres & criticas intelligo illas tantum, quas *diadoche*, five ab interioribus ad exteriora morbi tranfitus facit. *Quaenam utiles, quaenam noxiae?*

(*a*) DALL' ARMI *Sagg. di Medic. prat. P. I. p. 67.*

§. CCCXXXIII.

Non femper vero materiae morbidae ad exteriora translatio gangraenas parit. Saepe haec ad parotides glandulas, ad axillas, aliafque partes expellitur fub forma tumorum, abfceffuum, eryfipelatis, aut oedematis (*a*); quibus ni judicatur morbus, faepe faltem plurimum imminuitur. Parotidum vero, ni cito, & perfectae fuppurent, incertus plerumque exitus eft; ut alibi (*Vol. 1. §. CCCIII. & feqq.*) diffufe dictum eft, diceturque iterum, ubi prognofim exponam. Non nullis poft moleftum caloris fenfum ad crura, crura ipfa intumuerunt profpero eventu, ut refert TROLLIUS (*b*). Nec abfunt a peticulis haemorrhagiae narium, uteri, ani, interdum etiam oculorum, quibus natura nititur morbum depellere. Quando vero hae falutem afferant, quando exitium, explicabitur, ubi de fignis prognofticis agam. Belgiojofi, & Cafali Piftorum mulieribus menftrua fluebant, quin levamen, aut detrimentum perciperent. Utero gerentes plerumque abortiunt, foetu interdum praemortuo. Abortum paffae tam Belgiojofi, quam Stratellae omnes feliciter fanatae (*c*) funt. *Tumores, & abfceffus externi. Œdemata. Haemorrhagiae. Menftrua. Abortus.*

(*a*) HASENÖHRL. *l. c. cap. 2.* (*b*) *L. c.* (*c*) TROLL. *l. c.* PINAROL. *l. c.* SELICORN. *Opufc. med. prat. Vol. VIII.*

§. CCCXXXIV.

Urinae. Urinarum, prout locus admonuit, fubinde facta quidem mentio eft; fed quales, quotuplicefque generatim hoc in morbo reperiantur, *Quales?* non fatis expofui. Scire igitur licet, urinam multimodis variari. Inter initia modo tenuis, & aquea; modo naturali fimilis eft, enaeoréma in medio exhibens globofum, inaequale, fubpallidum. Interdum etiam jam initio fubalbida, plena tamen, mox vero rubra, confufa, & vino granatorum affinis, aut fubflava, craffa, turbida, & fedimentofa. Evadit quoque non raro nigricans, quafi fuligine imbuta, aut rubefcit fanguine leviter tincta. Interdum in augmento, & ftatu pene fupprimitur (*a*), quod jam fupra animadverfum eft, indiciumque praebet funeftum, nifi cito craffa, & fedimentofa profluat. TROLLIUS in fuis aegris eam femper deprehendit copia laudabilem, raro tenuem, & pellucidam, fed ut plurimum fedimento vacuam, faepe colore citrino faturo, quandoque rubro obfcuro praeditam, nunquam tamen concoctam, aut cum bona hypoftafi (*b*). PINAROLIUS vero urinas primis diebus pallidas, claras, paucas; in augmento aliquantum rubras, ac confufas; morbo inclinante turbidas, craffas, at non in omnibus (*c*). Contra RAMAZINIUS jam ab initio turbidas plus minus fuiffe teftatur, nec unquam naturalibus affimilatas, nifi inclinato morbo (*d*).

(*a*) FRACAST. *l. c.* (*b*) *L. c.* (*c*) *L. c.* (*d*) *Difs. cit.* §. 18.

§. CCCXXXV.

Hactenus de peticulis, praefertim epidemicis. Ab his parum, vel *Idem dici debet de peticulis fporadicis.* nihil cum Sporadicae difcrepent, fpeciatim defcribi eas inutile prorfus eft, quandoquidem quae de illis expofita funt, ad fporadicas commode transferri poffunt, imo debent. Hoc unum cum cl. BIANCHINIO (*a*) ad- *Peticulae cur varient?* dimus, epidemicas ipfas faepenumero variare pro locorum, regionum, temporum, domorum, hominum, medicationifque ratione diverfa; quin imo eafdem, quae benignae erant prius, in malignas interdum mutari, & contra quae malignae, in benignas demum tranfire. Novi quofdam recentiffimos fcriptores, qui negant peticulas contagione in alios propa- *Contagiofae ne fint?* gari. Fateor quidem, interdum obfcurum, ambiguumque omnino videri, contagiofae ne revera fint, an contagionis expertes. Exftant tamen obfervationes tam luculentae, quibus earum in fanos propagatio oftenditur, ut minime negari poffit, eas aliquando contagiofas exftitiffe. Contagiofae fuerunt, quas defcripfit ROBORETUS (*b*); contagiofae pa- *Affirmatur quandoque.* lam, quae nuper FRASCAROLI, CASAMATAE, & STRATELLAE ftragem edidere (*c*). Contagiofae demum, quae anno 1767 totam Aemiliam peragrarunt.

(*a*) *Lett. IV. p.* 135. (*b*) *L. c. cap.* 9. (*c*) ANGIOL. PINORAL. SELICORN. *l. c.*

§. CCCXXXVI.

Peticularis iſte morbus non modo cum epidemicus eſt, verum etiam cum ſporadicus, in quoſcunque cadere conſuevit. Pueri, adoleſcentes, viri, ſenes, divites, pauperes, plebeji, nobiles, deſides, exercitati, robuſti, imbecilli utriuſque ſexus eidem obnoxii ſunt (*a*). Verum pro temporum, conſtitutionumque epidemicarum diverſitate quidam magis, quidam minus in eumdem incidere, & vita periclitari videntur. FRACASTORII tempore mulieres paucae, ſenes pauciſſimi, Judaei fere nulli ex hoc morbo tunc populari perierunt; juvenes vero, & pueri multi, & ex his nobiles gravius aegrotarunt, quorum etiam plures (*b*) occubuére. Divites pariter Tridenti, & nobiles vehementius conflictatos, majorique periculo ſubjectos, vidit ROBORETUS (*c*). Halae anno 1698. juvenes, & viri maxime morbo patuére; mareſque prae foeminis periculoſius laborarunt; dum infantes, pueri, & ſenes immunes erant (*d*). *Montecchii* ann. 1764 robuſtis, & ſanguineo temperamento praeditis, atque aetatem quadraginta annorum adeptis, aut ſexagenario majoribus infenſior, perniciosiorque fuit haec lues; juvenibus contra, & pauperibus multo minus (*e*). *Fraſcaroli* vero juvenes, adultique in hunc morbum incidentes omnes interierunt; itemque foeminae prae viris atrocius divexatae fuerunt, earumque complures, praeſertim valetudinariae, raptae ſunt. Senes contra rarius, & mitius corripiebantur, & facili negotio morbum ferebant, ſuperabantque (*f*). Mutinae quoque de ſenibus eadem fuit obſervatio; ſed ibi valetudinarii, & debiles eamdem cum ſenibus ſortem experti ſunt (*f**). Alibi vero omnes promiſcue, ut in initio dictum eſt, peticulis prehendebantur, ſed multo facilius ii, qui ſuperiore autumno febri tertiana laboraverant (*g*). Nec rarum eſt, in pauperes, plebejoſque primum id mali irruere, & demum in divites quoque ac magnates debacchari. Interdum vero divitum vix ullus eo affici (*h*) viſus eſt. Alias dum ceteris pene cunctis clades inferebatur, ſoli coenobitae, & ſacrae virgines illaeſae manſerunt (*i*); fortaſſe quia in coenobiis vitae regimen magis excolitur, & minus facilis eſt ad ea contagionis ingreſſus.

Nemo effugit hunc morbum.
Mulieres. Senes. Judaei. Juvenes. Nobiles. Divites.
Mares.
Infantes & Pueri.
Ætas media, & ſenilis.
Fœminae gravius quam viri.
Senes minus.
Qui tertiana laboraverant.
Divites interdum intacti.
Sic cœnobitæ.

(*a*) FRACAST. *l. c.* ROBORET. *l. c.* (*b*) RAMAZZIN. *l. c.* §. *XXXVII.* (*c*) *Ibid.* (*d*) HOFFM. *de febr. ſect.* 1. *cap. X. obſ.* 1. (*e*) DALL' ARMI *ſagg. di Med. Prat. P. I. p.* 15. (*f*) ANGIOLIN. *in Vol. VIII. Opuſc. med. pratici del Sig. Targion.* (*f**) RAMAZZ. *l. c.* §. 17. (*g*) TROLLIUS *l. c.* (*h*) FRAMBAGLIA *ibid.* (*i*) RAMMAZZIN. *l. c. &c.*

§. CCCXXXVII.

Regiones quoque, & loca quaedam magis, quaedam minus a peticulis infeſtantur. Notum, vulgatumque eſt, hoc nomine infames eſſe orientales plagas, ſpeciatim Aegyptum, Cyprum, aliaſque finitimas in-

Regiones magis obnoxiæ.

fulas; item Pannoniam, Auftriam, & demum fere univerfam Europam, fed prae ceteris caftra, nofocomia, naves, carceres, & loca paluftria, atque uliginofa.

Quinam omnium primi corripiuntur?

Plerumque omnium primi, ubi peticulae caput efferunt, in eas incidunt, qui in aedibus humilibus, anguftis, humidis, parum aëre perflatis, fordidis, quales pauperes recipiunt, vitam degunt; deinde ab his ad aliorum etiam ampliores domos gradum faciunt, praefertim quando contagione communicari cum fanis poffunt.

Etiam loca editiora inficiuntur.

Non tamen hinc inferendum eft, loca falubriora, atque editiora hanc calamitatem effugere.

Plana, & alpina.

Mutinenfem planitiem, & fumma Apennini juga, quae auftrum fpectant, uno, eodemque tempore a peticulari morbo infecta fuiffe, narrat RAMAZZINIUS (a);

Loca ab auftro tuta.

colles vero ad Apennini radices pofitos, utpote ab Auftri flatibus tutos, & liberos, illius labis vim nequaquam fenfiffe.

Benignior morbus ruri, quam in urbe.

Additque, ruri benigniorem morbum, quam in urbe exftitiffe; cujus difcriminis cauffa fortaffe tribuenda fuerit aëris puritati, & ventilationi majori in agris, minori in oppidis, urbibufque populofis.

Exempla.

In territorio Irienfi, atque in ipfamet urbe depreffiora, humidioraque loca magis obnoxia anno fuperiore peticulis epidemicis FRAMBAGLIA concedit quidem fuiffe, negat tamen montium, & collium incolas flagelli hujus incurfionem evitaffe (b). *Belgiojofum* oppidum neque in humili, neque in fublimi folo fitum eft; prae eo vero *Stratellæ* vicus altiore, eminentioreque in clivo locatur. At utriufque loci incolae, fi qui alii, epidemicam labem, atque atrocitatem experti funt (c).

Interdum falubria loca magis, minus vero infalubria patiuntur.

Imo interdum contrarium omnino evenit. Loca falubria, & puriore aëre fruentia infeftantur; intacta quae humida, ac paluftria funt, relinquuntur. Anno 1767. Etruria, atque Aemilia fere univerfa peticulari morbo epidemico vaftata eft. Memini Aretinos, qui editiore falubrioreque loco vivunt, atrocius vexatos fuiffe, quam alios. Sic Faventini, qui ficco in folo, parumque ab Apennini appendicibus diffito verfantur, graviffime affecti fuerunt; dum Ravennates Maris littori proximi, aquifque prope ftagnantibus cincti optima valetudine praeter confuetudinem utebantur.

(a) *Diff. cit. §. XXVI.* (b) TARGION. *Opufc. med. pratic. Tom. VIII.* (c) TROLSIUS *l. c.*

§. CCCXXXVIII.

Fama quoque eft, eos, qui femel ex peticulis laborarunt, nunquam in eumdem morbum recidere.

Qui femel peticulis laboravit, recidere in eas poteft.

Sed experientia id falfum demonftratur. Saepe mihi occurrerunt, qui pluries eifdem correpti funt. Non nullos quoque vidit ROBORETUS (a), qui bis, terque peticulas paffi fuerunt. Verumtamen haud inficior, eos, qui femel peticulari morbo perfuncti funt, difficilius, & multo minus eodem infici.

Intercurrentes morbi cum peticulis complicantur.

Nec intercurrentes morbi, qui interdum multigeni (b) funt, a peticulis immunes fervantur. Belgiojofi menfe majo anni proxime elapfi febres intermittentes intercurrebant, peticulis & ipfae comitatae, quae cortici peruviano

omnino,

omnino, citoque auſcultabant. Febres item intermittentes, quae Caſali Piſtorum peticulis intercurrebant, aut earum conſtitutionem ſubſecutae ſunt, peticulis comitatas, & cortice peruviano facile domitas fuiſſe, nuperrime me certiorem fecit PINAROLIUS (c). Nos quoque hic Mediolani, ineunte vere hujus anni 1784., peticulas cum intermittentibus complicatas, & chinae chinae obtemperantes in ruricolis offendimus, tamquam imminentis peticularis conſtitutionis, quae deinde inter eos inſurrexit, praenuncias. Nunc enim, menſe nimirum Junio (*), complures ex agro Mediolanenſi in urbanum hoc magnum Noſocomium jam peticulari morbo correpti confluunt.

Intermittentes febres cum peticulis.

Interdum ſubſequuntur, interdum antecedunt peticulas epidemicas.

(a) *L. c. cap. XII.* (b) RAMAZZIN. *l. c.* (c) *Altra Lettera ec. Opuſc. Med. Pratici T. IX.* (*) Ann. 1784.

Diagnoſis.

§. CCCXXXIX.

Ex tradita hactenus peticularum hiſtoria facile eruitur earumdem diagnoſis. Attamen ſigna potiſſima, & magis propria earum ſunt capitis gravitas; cephalalgia acris; inſignis totius corporis, membrorumque laſſitudo, ac torpor; dolor lumborum, dorſi, ſcapularum velut rheumaticus, univerſoſque artus prope contundens, aut lancinans; anorexia; nauſea; anxietas; pulſus parvus plerumque, parum frequens, celer, inaequalis; ſuſpiria; lipotymiae; aurium tinnitus; oculorum in pleriſque rubor; faucium & gutturis angor; quarto, quinto, ſexto, vel ſeptimo die peticularum eruptio; ſubſultus tendinum; manuum tremor; mentis aberratio; vigiliae; ſopores; lingua arida; ſitis; potus averſatio; deglutitio quandoque laeſa; lotii ſuppreſſio; abdominis elevatio, & tenſio; delirium; motus convulſivi, febris anomala, remittens, vaga, proteiformis. * Atque haec quidem prope communia cuicunque peticularum differentiae habentur; in malignis graviora, in benignis vero mitiora. Hae autem ab illis ſpeciatim diſtinguuntur, quod febris, quae eruptionem praecedit, cum omnibus aliis ſymptomatibus mitior eſt; quod eruptio primum in collo, pectore, epigaſtrio, deinde paullatim in univerſo corpore ad extremas manus uſque, & pedes ſe explicat; quod peticulae ut plurimum rubro, & roſeo colore donantur; quod poſt eruptionem febris, & reliqua ſymptomata mitigantur, aut prope ceſſant; oculi nitidi, ſereni, vultus laetus, ſpiratio facilis, aequalis, tranquilla, cutis humida, urinae ferme naturales, mens libera, pulſus elatiores fiunt; ni jam fuerint validi, & pleni, quales plerumque eſſe ſolent toto reliquo morbi decurſu (a); demum quod diu peticulae exſtant, ſeptem, octo, novem, aut undecim dies, nec niſi lente decolorantur, atque die ut plurimum decima quarta, aut decima ſeptima (b) evaneſcunt. Omnes, qui pulſum habuerunt magnum, validum, & parum crebrum, Belgio-

Præcipua ſigna.

Signa benignarum.

Pulſus magnus, & validus.

josi brevi post citam, & facilem peticularum eruptionem convaluerunt (c). Eademque observatio est CAMBIERII, cujus aegri omnes hujusmodi pulsu praediti fuerunt, feliciterque morbum (d) superarunt.

* Peticularum signa veluti propria, antequam erumperent, Mutinae ann. 1692 fuerunt haec: *ingens totius dorsi lassitudo, capitis dolor, aurium surditas, faucium ardor, mentis stupiditas, praecordiorum anxietas, & totius corporis segnities. Dorsi vero, & regionis lumbaris lassitudo adeo certum erat febris peticularis signum, ut raro falleret.* RAMAZZIN. Diss. cit. §. 17.

(a) SIMS. *Observat. sur les malad. epid. chap.* 2. (b) SAGAR. *l. c.* (c) TROLLIUS *l. c.* (d) *L. c.*

§. CCCXL.

Similitudo cum gastricis febribus. Quomodo distinguantur ab affinibus morbis.

Magnam habent peticulae primariae sive essentiales similitudinem cum gastricis febribus acutis, & speciatim cum *febre gastrica petechiali* (*Vol. I.* §. *CCCXXXII.*), quacum facile confundi possunt, praesertim quando cum cacochylia gastrica complicantur. Sed ab ea differunt peticulae 1. quod in omnibus aegrotis apparent; 2. quod jam primis diebus erumpunt, etiamsi purgatio praemissa sit, & primarum viarum sordes expulsae; 3. quod non semper cum cacochyliae signis conjunguntur; & quando cum gastrica saburra complicantur, nec emesis, nec purgatio quidquam earum cursum retardat, aut mutat; dum contra in febre gastrica alterutra, aut utraque evacuatio continuo morbum imminuit, & cito averruncat, aut certe mitiorem reddit; 4. quod saepe sine ulla sensibili alia excretione evanescunt; 5. quod retropulsae, aut cito evanescentes periculum vitae afferunt. Contra in gastrica febre peticulae raro erumpunt, & serius omnino, morbo videlicet adultiore; & saepe ex neglecta purgatione, aut ex regimine calefaciente, atque aliena curationis methodo, & plerumque in graviore dumtaxat casu cernuntur. Imo laxata mature alvo praecaventur. Semper signa cacochyliae adsunt; & nunquam sine alvinis dejectionibus febris haec integre judicatur; neque grave aliquod malum ei supervenit, si cito exanthemata diffugiant, aut repellantur. His fere ipsis notis a *febre catarrhali maligna Germanorum* (*Vol. I. CCCCXIV.*) distingui etiam possunt. Quibus vero signis differant a *febre Hungarica*, cui valde affines videntur, jam alibi (*Vol. I.* §. *CCCCIX.*) comprehensum est.

Prognosis.

§. CCCXLI.

Morbus periculosus. Benignus minus periculi, plus malignus habet.

Periculosum morbum esse, & saepe mortiferum peticulas *primarias*, sive *essentiales*, nedum Medici, verum ipsae mulierculae non ignorant. Attamen benignae (§. CCCXXV) minus periculi habent, quam malignae (§. CCCXXVI), ut per se cuique patet. Quae item sine febre

invadunt, ſuumque curſum ſine ea, aut cum leviore, & gravium ſymptomatum experte abſolvunt, plerumque diſcrimine vacant. Tutiores etiam habentur quae diſcretae, circumſcriptae, lataeque ſunt, ordinatimque in ſuperioribus primum partibus, deinde ſenſim ad plantas uſque pedum efflorefcunt, & laete rubent, & diu exſtant, nempe ſex, ſeptem, octove ſaltem dies, & demum paullatim pallent, flavent, lenteque evaneſcunt. Id praeſertim in mitiori morbo, & minori humorum labe evenit, atque ubi vitae vires magis vigent, & valent. Contra *diffuſæ* (§. CCCXXIII) STRACKIO damnantur, utpote pernicioſae, fugaces, & facile ad interiora refluentes; quod nobis quoque experientia comprobavit. Prae aliis vero periclitantur, quibus ſine ullo febris indicio peticulae erumpunt, ſed poſt earum eruptionem febris (§. CCCX) ſupervenit; nam haec graviora ſymptomata ſolet afferre. Quo copioſiores, confertioreſque prodeunt, vulgo pejorem morbum indicare creduntur; ſicuti etiam illae, quae aegrius apparent, quae minutae, parvae, vixque viſibiles (§. CCCXXII) ſunt, aut profundius quaſi latitant, non meliorem naturam, aut exitum promittere videntur; aut certe difficiliorem, longioremque morbum (*a*) efficiunt. Sola tamen copia, ac frequentia, aut raritas, & exiguitas, aut parcitas nihil certi continet, niſi ad reliqua ſigna reſpiciatur. Quae praematurius, nimirum ante quartum diem, & copioſius ſe ſe exſerunt, generatim exitioſae (*b*) reputantur, non quidem quod ante coctionem prodeunt, ut vulgo credebant olim, ſed quod copiam, ut ego arbitror, peticularis fomitis plerumque declarant, neque omnem exhauriunt. In Taurinenſi conſtitutione a RICHA deſcripta fere omnes perierunt, quibus juſto citius erumpebant. Puella decennis, cui ſecunda die eruptio contigit, ſexta obiit. Sexta quoque fato ceſſit Miles, in cujus cute die tertia ſe oſtenderant. Chirurgo cuidam prodierunt die ſecunda; is decima interiit. Alium dies quarta ſupra decimam rapuit, cum quarta peticulae ei erupiſſent (*c*). Mutinae quoque, ut refert RAMAZZINIUS, omnes occubuére, quibus maturius peticulae exiverant. Contra TROLLIO (*d*) res aliter omnino ceſſit. Omnes enim, quos mature, id eſt ſecunda die peticulis conſperſos vidit, mitiorem, brevioremque morbum habuerunt, & ſervati ſunt. His & eruptio plenior, & maculae latae, & pulſus magnus, validiuſque fuit. SAGARIUS quoque peticulas tertio, quarto, quintoque die exortas (quas nemo dixerit non praecoces) benignas, faciles, levantes obſervavit (*e*). Non ergo ſolum eruptionis tempus, ſed & alia ſimul attendi debent, ut prognoſis fauſta, aut infauſta eliciatur.

Speciatim benignæ, & tutiores quænam?

Diffuſæ cur periculoſiores?

Magis periculoſæ quæ febrim antecedunt.

Copioſæ, aut ægrius erumpentes quid ſignificent.

Sola copia, aut raritas incerti quid habet.

Præmaturæ ſæpe malæ.

Exempla.

Interdum bonæ.

Exempla.

(*a*) TROLLIUS *l. c.* (*b*) ROBORET. *l. c. cap. XII.* (*c*) *L. c. §. XXII.* (*d*) *L. c.* (*e*) *Cl. X. Ord. 1. exanth. contag. gen. IV.*

§. CCCXLII.

Fugaces malæ. *Retroceffionis effecta.* *Exempla.* *Animadverfio.* *Cur interdum pro fymptomaticis habitæ?* *Præfagia ex colore.*

Perniciem quoque ut plurimum minantur, quando peticulae modo apparent, modo evanefcunt, etfi pluries eruptionem moliantur (*a*). Sed multo magis timendae funt, fi jufto citius aufugiant, aut repente intro vertantur, quam plurimis id teftantibus (*b*). Vindobonae retroceffio funeftiffima fymptomata attulit, refpirationem videlicet frequentem, anhelofam, inaequalem; pulfum debilem, celerem, intermittentem; fudorem frigidum circa frontem, & collum, ac demum mortem (*c*). In Faventina peticularum conftitutione a nobis defcripta, etfi eruptio paucos levaret, earum tamen retroceffionem fubfequebantur delirium, pectoris oppreffio, convulfiones, & cita demum mors (*d*). In illa, quae nuper *Belgiojofum* afflixit, ni mors, mortis fane periculum maximum imminebat ex earum fimili ad interiora regreffu (*e*). Scire autem convenit, interdum fine periculo, & noxa peticulas diffugere, aut intro verti; quando nimirum diarrhoea, aut urinae copia, aut fudor earum defectionem fupplent. Variolae ipfae, fi deprimantur, aut retrocedant, hifce evacuationibus fupervenientibus, ab exitio alias inevitabili faepe liberantur. Hac fortaffe de cauffa, quoniam poft peticularum retroceffionem nullum gravius fymptoma interdum infurgere viderunt non nulli, continuo opinati funt peticulas tunc fymptomaticas fuiffe. Color etiam earum obfervationem meretur. Lividae, plumbeae, fufcae, nigrae, aut ex nigro virefcentes corruptionis, aut fphacelifmi faepe fignum praebent. Color quoque valde puniceus fufpectus eft FRACASTORIO (*f*). Si cum iis vibíces nigricantes, aut liventes concurrant, exitium fignificare, nec injuria (*g*), dicuntur.

(*a*) RICHA *l. c.* §. 22. RAMAZZINIUS *l. c.* HASENÖHRLIUS *l. c. cap.* 2. SAGAR. *l. c.* (*b*) FRACAST., FOREST. DIEMERBROECK., PLATNER., LUDWIG. &c. (*c*) HASENÖHRL. *l. c. cap.* 2. (*d*) *Sagg. di Med. l. c.* (*e*) TROLLIUS *l. c.* (*f*) *L. c.* (*g*) DUPLANILIUS *in not. ad* BUCHAN. *med. domeftic. T.* 2. *p.* 17.

§. CCCXLIII.

Signa periculi, aut exitii generatim.

Inter notas periculi, & aliquando etiam futurae mortis univerfim numerantur fumma virium defectio, facilis a leni licet medicamento alvi folutio, profufiorque evacuatio quafi ex liquatis humoribus; fitis vel nulla, vel inextinguibilis; lingua arida, nigra, fciffa; ejus tremor, & difficilis emiffio; refpiratio poft peticularum eruptionem adhuc anhelofa, angufta, inaequalis; nullum levamen ex facta aliqua excretione; delirium poft fudorem, alvi dejectiones, aliafque evacuationes cum reliquis fymptomatibus invalefcens; phrenitis, & perpetua defipientia; angina praefocans, faucium ulcera depafcentia; magna vocis mutatio; dyfphagia, five difficilis deglutitio, in primis fi nullo

in faucibus tumore, aut dolore exiſtente a nervorum ſpaſmo, aut reſolutione proficiſci videatur; viſus obſcuratio, gutta ſerena; ſtrabiſmus; oculi pulverulenti, facies ex atro rubra, aut livida, aut cadaveris ſimilis; frequens pectoris denudatio; ſudor frigidus, ac viſcidus, aut ſanguine tinctus, taliſve ſaliva; urina tenuis, cruda, ſedimentum non dimittens, neque turbida, aut nigricans, aut nigram hypoſtaſim habens, aut ſanguinis mixtione rubeſcens; abdomen tumidum, ac diſtentum cum alvo fluente, & liquidis, foetidiſſimiſque dejectionibus; egeſtiones ichoroſae, aqueae, crebrae, inſcio, nec advertente aegro, cum extremorum frigore; pulſus parvus, obſcurus, languidus, inaequalis, vix febrilis, aut tardus, lentus, intermittens, niſi diarrhoeam criticam antecedat; vera aſphyxia; tendinum & muſculorum ſubſultus crebri, magni, indefinentes, vigiliae pertinaciſſimae, aut ſopores lethargici, aut comatoſi; ac demum nervorum diſtentiones, vicini interitus praenunciae (*a*). Urinae quoque ſuppreſſio permanens, in primis ex ſecretionis defectu FRACASTORIO lethalis habetur; veſicae vitio non item. Quo plura ex his, aut graviora ſuperveniunt, certior vitae periclitatio, aut mors, & contra (*b*).

(*a*) FRACAST. *l. c.*, HOFFMANN. *l. c. cap. XI. §. V.* ROBORET. *l. c. cap. XVII.* BUCHAN. *l. c.* RAMAZZIN. *l. c. &c.* (*b*) FRACAST. *ib.* BUCHAN. *ib.*

§. CCCXLIV.

Nemini mors parcere viſa eſt, ſi peticulae ſub Cauſi, ſive febris ardentis ſpecie hominem adoriantur. Id PETRUS A CASTRO jure aſſevérat (*a*), cujus aſſerti veritatem pluries ego ipſe in quacunque aetate comprobatam dolui. Robuſtiores, ſanguinei, plethorici, juvenes, & viri, ut plurimum gravius aegrotant, magiſque periclitantur. In conſtitutione Montecchiana ann. 1764 vix ullus eorum, qui grave aliquod erratum in potu, aut victu commiſerant, ſervari potuit (*b*). Haemorrhagiae immodicae apud pleroſque male audiunt. Quando enim ex nimia ſanguinis tenuitate, & liquatione oriuntur, plerumque lethiferae ſunt. Contra in plethoricis, & juvenibus etſi largae, in primis narium, ſaepe ſalutiferae. Stillae vero ſanguinis e naribus inutilem naturae conatum, victamque facultatem ſignificant. Singultus, non qui eruptionem antecedit, aut a ſaburra ventriculi, aut a vermibus tantum inducitur, ſed qui eruptionem ſubſequitur, atque a diaphragmatis, ventriculique inflammatione, aut a ſpaſmo per virus peticulare excitato dependet, non modo pertinaciter cuicunque remedio obniti ſolet, verum plerumque vitam adimit. In mutinenſi conſtitutione frequens fuit hoc ſymptoma, omnibuſque lethiferum (*b**). Ibique obſervatum eſt, lumbricos inter initia ore egredientes certum futurae mortis indicium praebuiſſe. De aphthis fauces, oeſophagum, laryngemque alte exeden-

Febris ardens cum periculis funeſta. Robuſti & juvenes magis periclitantur. Errata in potu, aut victu pregreſſa. Hæmorrhagiæ. Singultus. Aphthæ.

tibus quid ſentiendum, partim ſupra, partim alibi jam dictum eſt. Quae vero os, & linguam occupant, non adeo timendae videntur. Imo ſaepe accidit, ut cauſtico, & venenato quodam principio ad linguam, oriſque cavum naturae vi detruſo, &, ut ita dicam, exonerato, non modo febris, verum alia etiam pejora ſymptomata miteſcant, & ſic ad ſalutem viam aperiant. *Abſceſſus externi.* Abſceſſus ad axillas, aut ad parotides ſupervenientes, juvenibus praeſertim, morbum ſaepe minuunt; non tamen ſemper harum partium tumores abſcedunt, praeſertim in ſenibus. *Parotides.* Tunc aut mole fauces intercludunt, & ſuffocant, aut irritum naturae fatiſcentis conamen oſtendunt, aut repente diffugientes metaſtaſim lethalem comminantur. Anno 1759., & 60. pauciſſimis ſupervenerunt parotidum tumores; ſed hi paullo poſt moriebantur. Belgiojoſi quatuor tantum aegros habuit TROLLIUS, binos mares, & binas foeminas, quibus intumuere parotides. Mares, qui ſenes erant, poſt longas moras tandem perierunt; foeminae vero paullatim convaluére. In urbe Irienſi leviter intumuerunt quibuſdam parotides, ſed cito ſine noxa evaneſcebant, alvo nimirum fluente, & earum vicem ſupplente. *Incertæ præſagitiones.* Quemadmodum vero in omnibus acutis morbis, ſic in peticulis incertae ſunt tam ſalutis, quam mortis praeſagitiones. Hinc TROLLIUS nullum ſymptoma tam ſaevum fuiſſe in Belgiojoſanis aegris teſtatur, quod certum interitum (*c*) praemonſtraret. *Nec ſemper malis, nec ſemper bonis ſignis credendum.* Fuerunt enim non pauci, qui ad extrema redacti, & deſperatiſſimis rebus oppreſſi videbantur, & tamen convaluére. Neque ſemper ſignis, quae univerſim ſalutaria habentur, confidere oportet, ut omnino de vita aegrotantis nihil timeamus. Non raro enim rerum facies repente mutatur, & ad exitium, quod abeſſe videbatur, contenditur. *Signa ſalutaria.* Quaedam tamen non praetermittenda ſunt, quibus praeſentibus ſaepenumero ſalus obtenta eſt. In his primas tenent nitor oculorum naturalis, pulſus elatus, ac mollis, ſurditas, praeſertim circa ſtatum, & quies aliqua ſubinde capta (*d*). Reſpiratio item facilis, lenis, & libera, toto morbi proceſſu aequalis bene ſperare jubet. Puſtulae quoque circa labia, & nares morbo ad inclinationem vergente exortae, aut exanthemata peticulis in augmento ſuper addita, aut moderata ventris laxatio circa quartam, vel quintam diem cum miti calore, & blanda diaphoreſi, dummodo al aliquod tempus continuent, bene augurantur (*e*). Sopor a nono, aut decimo die ad decimum quartum, aut ultra protractus in quibuſdam morbum ſolvit; generatim bonus habetur, ſi verſus finem accedat, cum bonis aliis ſignis.

(*a*) *L. c. ſect. 2. aph. 7.* (*b*) DALL' ARMI *ſagg. citat. P. I. p. 15. & 17.* (*b**) RAMAZZ. *l. c.* §. *XXII.* (*c*) *L. c.* (*d*) TROLLIUS *ib.* (*e*) BUCHAN. *l. c.*

Cauſſæ.

§. CCCXLV.

Inter cauſſas morborum epidemicorum, & ſpeciatim peticularum video recenſeri auſtrinas aëris conſtitutiones, calidas nimirum, & humidas; tempeſtates anni praeter morem varias, inſolentes, inaequales, anomalaſque; meridionales ventos; aliorum ſalubrium defectum; annonae caritatem; prava alimenta; alcaleſcentium, aut putreſcentium ciborum uſum; fruges rubigine *, aut aliter vitiatas, aut locis humidis repoſitas; uliginoſas paludes, aquaſque ſtagnantes, & corruptas, aut locuſtis injectis contaminatas; inundationes; ſtagna, foſſas, aliaque aquarum receptacula exſiccata, & fermentantia; cloacas, ſentinas, latrinaſque reſeratas, & temere commotas; cadavera inſepulta, & ſub dio relicta; vapores cannabis, lini, & coriorum, quando in aquis pigrioribus macerantur; repentinam halituum exitialium e ſpecubus, aliiſque terrae latibulis eruptionem; aërem impurum, mephiticum noſocomiorum, navium, carcerum, ergaſtulorum non ſatis recentatum, ac ventilatum; diutinam moram, frequentemque adhaeſionem, aut familiaritatem cum iis, qui ex peticulis aegrotant; & demum habitum corporis laxum, moerorem, ingluviem, intemperantiam, venerem, famem, vigilias, laboreſque immodicos. *Cauſſæ multiplices.*

* Poſt rubiginem RAMAZZINIUS non vidit ortas, niſi febres intermittentes; nequaquam peticulas. Ego ipſe anno 1765 poſt rubiginem funeſtiſſimam non modo ſegetibus, verum arboribus etiam omnibus quamplurimas febres intermittentes Faventiae obortas vidi, quae tamen rubigini tribuendae eſſent, an aquarum inundationibus, quae eodem anno occurrerunt, non ſatis perſpicuum fuit. Saepe tamen febribus iſtis ſuperveniebant, tamquam ſymptomata, peticulae, quae cum ipſa febre cortice peruviano depellebantur. Erant hae profecto ſymptomaticae, & ſecundariae, utpote quae cum febre accedebant, & cum febre per antidotum fugabantur. An hae futuram peticularum epidemicam conſtitutionem, quae anno 1767 ſubſecuta eſt, praenunciarunt?

§. CCCXLVI.

Frequentiſſime vero omnium annonae caritas accuſari ſolet; quia plerumque pauperes, & plebeji ab epidemicis morbis primi corripiuntur. Hinc plerique medicorum ex malo victu, neglectu corporis, immunditie, & domiciliis anguſtis, humidis, inſalubribuſque morbi originem ducunt. Verum non raro peticulae etiam epidemicae exoriuntur, ubi nulla annonae caritas, ubi nulla ſegetum rubigo, nulla frugum depravatio anteceſſit, invaduntque etiam divites, optime altos, bene, & commode habitantes, & nullum cum infectis commercium, aut conſuetudinem habentes. Imo hi gravius interdum laborant, ac periclitantur, quam alii infimae ſortis homines. Id praeſertim in peticulis anni 1528 *Speciatim annonæ caritas accuſari ſolet. Quæ contra dici poſſunt.*

annotavit Fracastorius, deinde ſuo tempore Tridenti Roboretus. Id multo poſt Ramazzinius quoque in peticulis illis mutinenſibus, quas nec annonae caritati, nec ſegetum rubigini ullo auſus eſt modo tribuere (*a*). Memini egomet ipſe in maligna, funeſtiſſimaque peticularum conſtitutione anni 1767., qua magna pars Italiae, & ſpeciatim, ut ſupra jam indicavi, Etruria, atque Aemilia conflictata eſt, memini, inquam, Aretii, quae urbs non modo editiſſimo in loco, atque a paludibus maxime diſſito ſedet, verum etiam illo ipſo anno tanta rerum omnium, & in primis cerealium & quidem optimae notae copia abundavit, ut ſterilitati, inopiaeque totius ferme Etruriae reliquae proſpicere prope ſola potuerit, morbum & latius, & diffuſius proſerpſiſſe, ſtragemque edidiſſe majorem, quod ſupra jam innui. In Aemilia vero Ravennam, quae urbs eſt humiliori, humidiorique ſolo poſita, quaeque eiſdem aëris, temporumque conſtitutionibus, atque aliis anni viciſſitudinibus, & calamitatibus obnoxia fuit, liceat repetere, cum reliquis finitimis oppidis, & pagis omnino intactam, & a communi lue liberam exſtitiſſe, dum ceterae Provinciae ſalubriores, editioreſque civitates ſaeviſſime plectebantur. Id ipſum in aliis bene multis conſtitutionibus eveniſſe, hiſtoria medica docet. Memini etiam, in eadem familia eodem victus genere utentium unum interdum ſolum epidemico morbo correptum, reliquis omnibus illaeſis; ex quo certe infirmari videtur eorum opinio, qui ab inopia, & pravitate alimentorum morbi cauſſam derivandam volunt.

(*a*) *L. c. §. XXXVII.*

§. CCCXLVII.

Temporum, aërisque viciſſitudo quos morbos pariat.

At ubi annonae caritas accuſari nequit, plerique arbitrantur, in temporum praecedentium, aëriſque viciſſitudinibus peticularum fontem quaerendum eſſe. Verum morbi, qui ex temporum variationibus naſcuntur, plerumque brevi tempore durant, nec unam, vel alteram anni tempeſtatem praetergredi conſueverunt; utpote qui adveniente alia aëris conſtitutione fugantur. Hinc vulgo morbi *ſtationarii*, ſive *tempeſtatis* vocantur. Et quanquam peticulae non nunquam ſtationariae eſſe poſſint, quales nos ipſi aliquando ſpectavimus, cum tamen epidemicae vere fiunt, & univerſim vagantur, diutius ut plurimum perſiſtunt, & non tantum ad unam, vel alteram anni aetatem, ſed ad annum ſaepe totum, imo ad biennium, & triennium protrahuntur; quod ex conſcriptis earum, vulgatiſque hiſtoriis facile cuique patet. Praeterea obſervator ille oculatiſſimus, & epidemicorum indagator incomparabilis Sydenhamius ſub eiſdem, aut ſimilibus temporum, aëriſque conſtitutionibus non unum, idemque morbi epidemici genus ſemper exſurgere, ſed ſaepe aliud, atque aliud diverſiſſimum perſpexit; quidquid contra au-

Diſcrimen inter ſtationarios, & epidemicos.

Peticulæ modo ſtationariæ, modo epidemicæ.

Epidemici morbi unde?

tument

tument alii non fortaſſe cum illo obſervationum numero, ac praeſtantia comparandi. Imo mirum RAMAZZINIO noſtro epidemicorum hiſtoria verſatiſſimo viſum eſt, eumdum morbum, peticulas videlicet *tribus annis, in ſuis conſtitutionibus inter ſe tam diſſimilibus cum urbem, tum villas, & vicina oppida* infeſtare continuaſſe (*a*). Nec rara ejuſmodi exempla inveniet quicunque animo aequo, ac libero morborum ortum, proceſſum, & finem, & ſimul tempeſtatum conſtitutiones, aëriſque variationes diu, ac ſedulo conſideraverit.

Peticulæ per tres annos infeſtantes, licet conſtitutio temporum variaverit.

(*a*) *Differt. citat.* §. *XIII.*

§. CCCXLVIII.

Ad reliquas cauſſas, quarum ſupra (§. *CCCXLV*) recenſio facta eſt, quod attinet; hae fere ejuſmodi videntur, ut aliquid aëri impertiant, quo deinde corpora, prout magis diſpoſita, ac parata ſunt, contaminentur. Id plane perſpicuum, atque evidentiſſimum eſt in aëre noſocomiorum, navium, carcerum, ergaſtulorum, militariumque caſtrorum, in quem ſi aliquis ingrediatur, in eoque aliquandiu vel ſaniſſimus verſetur, illico in peticularem morbum incidit. Febris enim, quam dicunt *noſocomialem, nauticam, carcerariam*, aut *caſtrenſem* ut plurimum peticularis eſt, quemadmodum ſaepius experientia comperi, nobiſque adſtipulatur cl. MONROUS iteratis in noſocomiis militaribus diligentiſſimis (*a*) obſervationibus. Quid ni ergo Peticulae epidemicae ab aëre occultum aliquid & noxium praeter primarum, ut vocant, qualitatum alterationem habente (*b*) deriventur? Accedit, quod peticularis morbus epidemicus non modo unum populum potius, quam alium, licet communibus meteoris, alimentiſque utentem occupat, infeſtatque *, ut ſupra oſtenſum eſt; ſed etiam de loco in locum pedetentim, paullatimque migrans integras interdum provincias, & regna peragrat, ac vaſtat. Saepe etiam cum ſanis, & bene valentibus, ſi penes aegros incautius, & diutius conſideant, contagione communicatur. Quas ob res veriſimile admodum videtur, aliquid per aërem volitare, quod de loco in locum, quin diſſipetur, transferri, & congeri poſſit, aut ab aegrorum corporibus manare aliquid, quod in ſanos ſe ſe immittat, parique eos labe inquinet.

Pleræque aliæ cauſſæ aliquid noxium aëri ſuppeditant.

Febris noſocomica, nautica, carceraria, caſtrenſis plerumque petechialis.

Cauſſa peticularum miaſma.

Quædam loca potius quam alia afficiuntur.

Contagium.

(*a*) *Des maladies des Hopitaux militair.* itemque expertiſſimus SEBASTIANUS CERA *De febre Noſocomica p. 2.* (*b*) PETR. A CASTRO *l. c. ſect. 2. aph. 2. 3.* HASENÖHRL. *l. c. &c.*

* TROLLIUS anno ſuperiore id obſervaſſe ſe Belgiojoſi ſcribit; & id ipſum confirmat CAMBIERIUS, qui peticularem morbum epidemicum uſque ad Chartuſiae Papienſis viciniam perveniſſe, non vero ultra gradum feciſſe, quamquam proximus vicus *della Torre* in eadem aperta planitie jaceat, nec ſitu, nec opibus, nec ulla alia re felicior ſit. Vid. TARG. *opuſc. med. prat. Vol. VIII.* Morbo Veronam, aliaſque urbes vexante, Judaeorum contubernia, quae plerumque anguſta, ſordida, & male ventilata ſunt, licet in eodem coelo, eiſdemque temporum, aeriſque mutationibus obnoxia contagem effugerunt, FRACASTORIO teſte.

§. CCCXLIX.

Quidnam est hoc miasma?

Quidnam vero ſit illud, quod aërem inficit, quodque huc illuc vagatur, aut in aegrotis extricatur, dimanatque in vicinos, contagemque procreat, fateor ecquidem me ignorare. Inclinat tamen animus, ut arbitrer, peculiare quoddam miaſma id eſſe, ſubtile admodum, volatile, quod ſemel natum ſe ſe aëri admiſceat, nec facile diſgregetur, & diſpergatur, ſed contra, ſi caſu aliquo rareſcit, diſpergiturque, ventis quibuſdam iterum condenſari, & coacervari alicubi poſſit, ut noceat. In humores vero noſtri corporis immiſſum, aut in eiſdem quocunque modo genitum, aut evolutum ſe ſe multiplicandi & propagandi vim fermenti inſtar habere, & non ſecus ac varioloſum, & morbilloſum miaſma non ſolum aëri, veſtibus, ſtraguliſque, ſed etiam aliis corporibus vicinis, ut odoramenta, adhaereſcere; fervidioribuſque in regionibus potiſſimum gigni, aut evolvi, minus vero in frigidis, licet in his quoque interdum explicetur, ac ſaeviat. Hinc appoſite mihi videtur ſcripſiſſe PETRUS A CATRO, peticularem morbum, ubi epidemicus eſt, frequentius furere latrante ſyrio, rarius hieme, ſed tamen atrocius (*a*); quanquam contrarium quandoque evenire, conſtitutionum hiſtoriae demonſtrent. Et quemadmodum ad evolutionem, aut ſi mavis generationem & coacervationem varioloſi principii quaedam aëris, annique conſtitutiones requiri videntur, & corpora, ut ab eo affici poſſint, quodammodo praeparari, & diſponi oportet; ſic peticulari miaſmati opus eſſe paribus, ſimilibuſque cauſſis, ut evolvatur, aut gignatur, poteſtatemque nocendi ſibi comparet: hoc vero ſatis non eſſe, ut in homines debacchetur, niſi eorum corpora per aliquas cauſſas ad illius vim atque actionem ſentiendam, recipiendamque idonea, atque accommodata prius reddantur. Ex quo patere arbitror, quam ob rem peticulae modo epidemicae ſint, modo tantum ſporadicae, & cur in epidemicis non omnes morbidi miaſmatis vim ſentiant. Fortaſſe etiam fieri aliquando poterit, ut per aliquas ejuſmodi cauſſas in quibuſdam hominibus virus peticulare oriatur, & ſic ſporadicas peticulas gignat, quin ad contagionem referendae ſint.

Comparatio inter peticulare & varioloſum miaſma. Cauſſae remotae.

(*a*) *L. c. ſect. 2. aphor. 7.*

§. CCCL.

Conſtitutio aëris, annonae caritas atque aliae cauſſae procatarcticae, & proëgumenae.

Itaque non longe abſum, ut aëris, temporumque conſtitutiones quaſdam, inſolita meteora, annonae caritatem, cerealia vitiata, alimenta inſalubria, vinum vapidum, aquas corruptas, immodicos labores, vigilias protractas, moerorem diutinum, ingluviem, intemperantiam, venerem immoderatam, aliaque hujuſmodi credam vice cauſſarum procatarcticarum, & proëgumenarum fungi; hiſque effici, ut miaſma illud

(§. CCCXLIX.) & corpora ipſa cum ad agendum, tum ad patiendum apta fiant. Pro varia autem harum cauſſarum ratione illud etiam conſequi, ut modo ſanguis ad diatheſim phlogiſticam, aut rheumaticam vergat, modo ad liqueſcendum, putreſcendumque propendeat, modo naturalem prope craſim ſervet; modo bilioſa colluvies, modo gaſtrica cacochylia, modo verminatio intercedat, ſicque Peticularum variae complicationes oriantur. Atque hinc fieri, ut Peticulae nunc *benignæ*, nunc *malignæ*, nunc *putridæ*, nunc *inflammatoriæ*, nunc *gaſtricæ*, aut *verminoſæ* videantur. Non tamen negaverim, interdum miaſma peticulare adeo malignum, ſepticum, perniciofumque eſſe poſſe, ut non ſolum totum nervoſum & fibroſum ſyſtema afficiat, quae peculiaris ejus proprietas eſt, verum etiam ſanguinem, reliquoſque humores, imo corpus univerſum vel in ſaniſſimis hominibus pervertat, diſſolvat, atque ad corruptionem, putrefactionemque celeriter perducat; quod in primis manifeſtum eſt in Noſocomiis, in carceribus, navibus, aliiſque locis, ubi contagione morbus ſuſcipitur, & peſtilentis in modum quandoque graſſatur.

§. CCCLI.

Quo in caſu plerumque ſanguinem attenuari, ac diſſolvi a ſeptico, acrique quodam principio, probabile admodum eſt. Id videtur oſtendi ex ſanguine extracto, qui ſolutus, & tenuis apparet, citoque corrumpitur, ex urina turbida, rubra, nigricanti, aut ſedimentum nigricans demittente, ex halitu oris foetido, ſudoribuſque male olentibus, ex haemorrhagiis, ex alvi fluxu colliquativo, ex vibicibus, atque ecchymoſibus, ex celeri cadaverum putrefactione, aliiſque ſimilibus phaenomenis. Hinc HUXHAMIUS (*a*) ſibi perſuaſit, in omni peticulari morbo ſanguinem quodam diſſolutionis genere * liquari, & corrumpi, atque adeo febrem petechialem putridis, maligniſque morbis adnumeravit. Et quanquam fatendum ſit, ſaepe ſanguinem in hujuſmodi morbo ad liqueſcendum inclinare; quod etiam RICHA (*b*) in Taurinenſi peticularum epidemica conſtitutione, quam jam pluries memoravi, deprehendit; non ſemper tamen liquationis indicia manifeſta ſunt. RAMAZZINIUS (*c*) vix potuit cognoſcere, utrum ſanguis ad concreſcendum, an ad liqueſcendum pronior eſſet, etſi demum, ſi quid conjicere ei licuiſſet, poſtremum potius vitium probabilius ei videretur (*d*). Sed non modo ambiguum ſaepe eſt, quam in partem ſanguinis conſtitutio vergat, dum naturalem ferme ſtatum retinet; verum etiam interdum ab omni liquationis metu quam longiſſime abeſt. HAENIUS & HASENÖHRLIUS (*e*) cum in principio, tum in incremento, & ſtatu, nimirum circa ſecundae hebdomadae etiam finem, eum compactiſſimum, & vere pleuriticum invenerunt ** Revera, ne quid diſſimulem, in Peticulis interdum ſym-

Signa diſſolutionis.

Non ſemper ſanguis liquatur.

Interdum nec ſolvitur, nec coagulatur.

Interdum cogitur.

ptomata tantum nervosa, interdum colliquativa, & putrida, interdum inflammatoria, & coagulativa, ut vocant, se se clinicis objiciunt; imo in eodem etiam aegro haec omnia interdum concurrunt, & complicantur, ut difficillimum prope sit decernere, utra praevaleant. Quare tunc opus est attentissimo examine, & maxima cautione, ne quid in judicando temere peccetur.

(a) *Ess. sur le fievr. &c. chap. VIII. De la fiévr. putrid., malign. pétéchial.*

* Tria liquationis genera communiter in sanguine e venis detracto statuuntur. Primum genus est, quando crassamentum valde paucum in multo sero natat, & tenui pellicula tegitur, & facile diffluit, ac solvitur. Hanc solutionem serosam, atque acrem vulgo appellant. Alterum est, ubi sanguis nullam seri separationem exhibet; sed totus mucosus, albidus, viscidus, & mollis concrescit cum exigua parte rubra intermixta, laxa & ipsa, & colore nigra, quasi corruptionis indice. Tertium demum, in quo cruor valde rubet, nec serum dimittit, nec tamen facile concrescit. Tres pariter veluti gradus liquationis in sanguine eorum, qui ex peticulis decumbunt, agnoscit JOUBERTUS (*Hist. de la Societ. Royal. de Médicin. an. 1776. Paris 1779. p. 529*). In primo sanguis est tenuis, & natura sua parum cohaerens; in altero acri quodam principio dissolvitur; in tertio putrescit, & corruptione liquatur.

(b) *L. c.* §. 36. (c) *Differt. cit.* §. 43. (d) *Id. ib.* §. 47. (e) HAEN. *Rat. med. P. V. p. 3. Part. IX. p. 74.* HASENÖHRLIUS *Hist. febr. petech. cit. ann. 1757. 58. 59.* VOGELIUS *Acad. Praelect.* §. 148.

** In febre quadam peticulari, & quasi pestilente, quae ann. 1731. Ruricolas Patavinos infestavit, sanguis erat densus, ac tenax: MORGAGNIUS *Epist. anatom. med.* 49. *art.* 22.

§. CCCLII.

Peticulae quid sint? Qui semper in peticulis sanguinem liquari, ac dissolvi opinantur, maculas peticulares pro tot parvis ecchymósibus considerant, & tamquam guttulas sanguinis plus minus corrupti, ac liquati sub epidermide effusas habent; cujusmodi exempli caussa sunt plerumque maculae scorbuticae, atque illae interdum maculae, quae aliis morbis putridis, ac malignis superveniunt, & nobis peticulae *secundariae* dicuntur. Hinc nil mirum, si eas semper symptomaticas judicent, & credant. Aliis contra res omnino secus videtur. His enim peticulae, fortasse quia interdum regimen calefaciens subsequuntur, & quia saepe rubrae primum apparent, deinde livescuut, aut nigricant, nihil aliud sunt, quam exiguae inflammationes, facile ad gangraenam tendentes. At non dolent, neque tument, neque calent, neque unquam suppurant, neque semper gangraenosam nigredinem praeseferunt; sic ut abesse ab iis praecipuas inflammationis notas, si quis dixerit, eum non falli putem. In hac vero opinionum dissensione, ac discrepantia, quantum ex iis, quae hactenus *Quid verisimilius?* exposita sunt, colligere mihi licet, illud prope certum videtur, quod in hujusmodi morbo aliquid heterogeneum peculiaris, venenatae, at incognitae naturae a reliquis humoribus secernitur, propelliturque ad cutim. Quoniam vero fieri non potest, quin aliquo cum humore, qui vehiculi instar sit, mixtum illuc proveniat; necesse omnino est, ut pro ejus humoris

diverſitate ac natura ; differre enim poteſt pro temperamenti , habitus corporis , aetatis , conſtitutioniſque ratione ; in minimis ſummae cutis vaſculis , aut loculis (§. XII.) haerens , aut etiam ſub epidermide effuſum maculas formet magnitudine , figura , & colore varias . Cumque is humor , quocum miaſma illud conjungitur , plerumque ſanguis ſit ; prout ipſe purus eſt , atque integer , aut a naturali ſtatu , ac craſi deficit , aut cum aliis humoribus mixtus eſt , colores quoque macularum differant , neceſſe eſt ; imo qui prius color erat , paullatim prout humor eas efficiens mutationem ſubit , variari quoque per gradus poterit . Cujus rei ſpecimen aliquod nobis exhibent ecchymóſes , in quibus color primum rubet , deinde nigricat , coeruleſcit , flavet , palletque , prout nimirum ſanguis effuſus gradatim varias diſſolutionis vices ſubit . Non tamen hinc exiſtimes velim , Peticulas primarias , de quibus ſpeciatim differimus , a nobis tamquam exiguas ecchymóſes haberi , ac reputari . Neque ex eo quod maculae plerumque rubeant , & quaſi phlogoſim aliquam interdum , in primis quando *diffuſæ* apparent , comitem habeant , aut imitentur , unquam concludere auſim , pro tot inflammatiunculis habendas eſſe . Fateor equidem Peticulas & cum ecchymoſibus , & cum inflammatione ſimilitudinem aliquam praeſeferre ; ſed non ea eſt , quae communem earum naturam oſtendat . Color enim vel ab initio ſaepe varius , pallidus , lividus , fuſcus ; conſtans figura ; nullus tumor ; dolor nullus ; nullus pruritus , atque alia ab utroque morbi genere eas differre , ſatis evincunt ; ſic ut quoddam peculiare exanthema , natura , origine , effectibus plane diverſum , & ſola reſolutione , nunquam ſuppuratione , aut abſceſſu finiendum conſtituant *.

Unde coloris varietas?

Num ecchymoſes , aut inflammationes?

* JOH. HENRIC. SCHLICHTHORSTUS *Diſſert. de Petechiis Gottingæ ann.* 1783. *edita p.* 7. ſcripſit haec verba: Petechiae *modo induunt colorem rubrum , roſeum , purpureum , lividum ; modo flavum , fuſcum , caſtaneum ; modo viridem , plumbeum , cæruleum , nigrum ; modo in uno ægro omnes ſimul colores adſunt , & aliæ aliis pictæ , ut cutis inde quaſi marmora variegata appareat , quod notaverunt* MONRO , HUXHAMUS , *atque olim jam* NEUCRANTZIUS , *qui rubras , pallidas , citrinas , ſubvirides , livides odem tempore advertit , atque has verſicolores maculas lethales eſſe affirmat . Quandoque etiam , poſtquam prodierint , colorem diverſimode mutare ſolent ; nunc enim ſaturatus color diluitur , ac in rubentem tranſit , nunc vice verſa , quæ rubræ prodiere , purpureæ , & lividæ fiunt .* Quae colorum varietates , ſucceſſiones , & viciſſitudines , ni valde fallor , neque ecchymoſibus , neque inflammationibus , ſive phlegmaſiis competere ullo modo videntur .

Curatio .

§. CCCLIII.

Indicationes prorſus ſunt eaedem in morbo peticulari , quas in aliorum exanthematum curatione commendavimus . Naturae motus , quo ſe liberare a noxio , heterogeneoque principio nititur , ſi moderatus , & ſufficiens videatur , nec excitandus , nec cöercendus (§. XIII.) eſt .

Indicationes

Contra si deficiat, adjuvari eum oportet; si excedat, prudenter inhiberi. Tota cura eo intendenda est, ut caussa quocunque loco, sive ventriculus is sit, sive sanguis, sive nervosum systema, insederit, extricetur, expediatur, forasque prodeat, & symptomatibus ejus quam cautissime occurratur. Cum vero Natura, ut vera morborum curatrix, sibi primum locum vendicet, simplicissima certe methodo uti expedit, quae ei quidem auxilietur, non imperet. Experientia enimvero saepissime demonstravit, eos, qui naturae rem omnino commiserunt, felicius, faciliusque de morbo triumphasse. Idque probe tenendum in primis, ubi peticulae benignae, regulares, purae, minusque complicatae sunt; quo casu etiam ROBORETUS (*a*) nullo medicamento utebatur. Mutinae in triennali illa peticularum grassatione, quam diximus, optima omnium medicina fuit paucissimis uti medicamentis, & sinere, ut morbus sua stadia decurreret, absolveretque (*b*). Taurini quoque, ut RICHA assevérat, transactis primis diebus nihil utilius visum est, quam abstinere a remediis, & prudenter cunctari (*c*), & expectare. Nec minus utilitatis perceptum est Viennae Austriae ex simplicissima medendi ratione; nam in peticulis ann. 1758 non modo complures solo sero lactis vinoso feliciter curatos fuisse narrat STÖRCKIUS, sed etiam candide confitetur, quibus serum lactis non suffecit, ne alia quidem quaecunque remedia suffecisse (*d*); quod documento esse debet iis, qui nunquam desinunt suos aegros medicamentis aliis, atque aliis opprimere. Anno 1784 in *Montecchianis* peticulis post sanguinis missionem initio institutam decoctum cichorei solum curationem omnem absolvere (*e*) visum est. PINAROLIUS solo sero lactis, sine ulla sanguinis missione, quam plurimos peticulis affectos feliciter (*f*) ab orci faucibus eripuit. Nec minori felicitate CAMBIERIUS simplicissimam adhibuit curationem, qua omnes suos aegros servavit (*g*). Ego quoque pluries in hujusmodi morbo naturae efficacitatem admiratus sum; vidique plus prudenter cunctando, quam agendo profectum esse. Id praesertim pauperibus usuvenit, qui rarius & visuntur a medicis, & paucissimis uti solent remediis.

Simplicissima methodus praestat.

(*a*) *L. c. cap. XVIII.* (*b*) RAMAZZIN. *Diss. cit.* §. 30. (*c*) *L. c.* §. 23. 29. (*d*) *Ann. med. I. Aug.* 1758, *p.* 20. 23. (*e*) *Sagg. di Med. prat. citat. P.* 1. *p.* 15. (*f*) TARG. *opusc. med. prat. Vol. VIII.* (*g*) *Ibid.*

§. CCCLIV.

Medicus naturae minister.

Ex his (§. CCCLIII) manifesto eruitur, quam caute, & circumspecte curatio peticularum ineunda sit, & quanti referat, naturae obsequentem se ministrum praestare, non dominum. At quia varii morbi gradus, & variae ejus complicationes, aliaeque temperamenti, aetatis, habitus, anni constitutionis circumstantiae facere possunt, ut natura medici opera aliquando indigeat; idcirco nunc de praecipuis magnis artis

auxiliis, quae in usum vocari, prout res postulat, solent, singillatim sic agam, ut quando ea locum habeant, & quibus cautionibus adhibenda sint, quisque facile intelligat. Exordiar autem a sanguinis missione, de qua magna esse solet inter medicos disceptatio. Alii enim prorsus eam vituperant, rejiciuntque in hujusmodi morbis; alii contra proponunt, adhibentque, utrique experimentis innixi. Est ergo, ubi ea noxia deprehensa sit, ubi utilis, & commoda. Itaque praetermissis utrorumque observationibus, rationibusque, ne longior videar; dabo dumtaxat operam, ut certi fines definiantur, quos intra sanguinem mitti expediat, aut vetitum sit. Generatim Peticulae per se sanguinis missionem non exigunt, neque facile eam ferunt, nisi aliquid accedat, quod eam petat. Sed tunc etiam moderata sit oportet, & parca, ne vires, quae imbecillae plerumque sunt, dejiciantur. Largior enim, aut iterata non raro exitium afferre visa est. Non enim solum vires vitae destruit, quemadmodum pulsus languidi, parvi, inaequales, aut intermittentes illico facti ostendunt; verum etiam cerebrum, nervosumque systema sic labefactat, ut delirium, & convulsiones excitentur; sive id a sanguine celerius liquescente, & altius in cerebrum penetrante, sive ab aucta, atque evoluta acritate, sive ab imminuta vi nervea, atque irritabilitate, sive a quacunque alia caussa velis repetere.

De sanguinis missione.

§. CCCLV.

Attamen si plethorae signa non desint, si aeger aetate floreat, si bono corporis habitu gaudeat, si pulsus validi, magni, duri, vehementes vere sint; si dolor capitis acutus, assiduus, & pulsans urgeat, aut respiratio difficulter ducatur, cum pectoris pondere, dolore pleuritico, aut sputo cruento, & tussi sicca, & molesta; tunc protinus inter initia, nempe primo quoque tempore, sanguis e vena prudenti, & cauta manu detrahatur. Animadvertere vero oportet, pulsum quidem magnum, & vehementem interdum videri, nec tamen plenum & durum esse, utpote qui facile pressioni se submittat, & cedat; tunc enim non a plethora, neque ab inflammatoria diathesi, sed ab acri quodam principio vitalia organa exstimulante ortum ducit, neque ideo sanguinis detractionem exposcit, aut facile admittit. Neque quilibet capitis dolor, licet molestus venae sectione eget; plerumque enim spasticus est, ac convulsivus, non a sanguinea congestione, aut phlegmone genitus. Si vero, ut dixi, assiduus sit, & pulsans, & cum ingenti calore frontis, & temporalium arteriarum, carotidumque micatu validiore conjunctus; simulque facies, atque oculi rubeant; nec non mens affici ac turbari aliquomodo videatur; tunc, etsi arteriae in carpis pulsum neque magnum, neque fortem edant, sed tamen duriusculae, & tensae tactui appareant, aliqua sanguinis missione opus erit ad phlegmonem cerebri,

aut phrenitidem antevertendam. Imo non nulli venam jugularem aut frontalem tunc incidendam praecipiunt, dummodo ante peticularum eruptionem id fiat. Plerique enim peticulis jam praefentibus fatius ducunt a fanguinis miffione abftinere. Hoc tamen non ita fumi debet, ac fi nunquam prorfus eam adhiberi liceret. Siquidem fi magnae plethorae indicia fuperfint, aut inflammatio aliquam partem interiorem occupet, aut eruptio ob plethoram lente nimis, atque imperfecte fieri videatur, etfi peticulae jam exftent, fecari adhuc venam licet, quod feliciter factum non femel novi, & PETRUS A CATRO *, & ROBORETUS fuo tempore fecerunt. Quorum alter addit, multos ex nobilibus ob omiffam venae fectionem interiiffe (a). In primis vero ad faucium inflammationem refpicere oportet. Si haec magna, & vere phlegmonodes fit, & deglutitionem laedat, ut interdum evenire fupra vidimus, aut, quod pejus, fpiritum etiam intercipiat, venae fectio fine piaculo omitti non poteft. Edimburgi ann. 1733 graffata eft febris peticularis, quae faucium inflammationem comitem habebat. Saluti fere omnibus fuit fanguinis miffio. Anginae enim etiam fine peticulis vagabantur, & ftationarium veluti morbum conftituebant (b). Anno fuperiore, cum Cafali Piftorum adventante vere morbus peticularis inflammatoria fymptomata affumeret, venam fecare etiam iterato coactus fuit PINAROLIUS femper felici effectu, quod nunquam antea neceffum fuerat.

Poteft etiam fanguis mitti exftantibus peticulis.

* Non meliora de vena fecanda, de cucurbitulis cum ficcis, tum fcarificatis, hirudinibufque admovendis praecepta tradi poffunt iis, quae PETRUS A CASTRO uberrime exponit *l. c. fect. VI. ab aph. I. ad XXIV. ufque.*

(a) *L. c. cap. XV.* (b) *Eff. & obf. de med. de la Soc. d'Edimb. T. 3. p. 27. 28.*

§. CCCLVI.

Cucurbitulae fcarificatae.

Ubi vero non fatis perfpicua videatur phlebotomiae indicatio, & tamen fymptoma aliquod capiti, aut pectori infeftum poftulet, ut ei fuccurratur, tutiffime fanguis per cucurbitulas fcarificatas detrahitur. Haec enim fanguinis evacuatio non modo extrorfum avocat, quo peticularum eruptio promovetur, verum etiam vires minus deterit. Conftat enim ex obfervationibus practicis, evacuationes, quae e vafis minoribus fiunt, longe facilius ferri, quam alias. Hinc intelligitur, cur faepe in hifce morbis narium haemorrhagiae, etfi largae, hirudines temporibus applicitae, falvatellae aut raninarum fectio, & fimiles evacuationes fenfim factae bene cefferint; quod non modo veteres medici animadvertenrunt, fed etiam moderni, inter quos hac de re confulendus omnino eft Cl. XAVERIUS MANETTUS eruditione, & experientia confummatiffimus in commentationibus longe utiliffimis, quas cuidam *Confilio medico* (a) adjecit. Cucurbitulae autem fcarificatae nemini unquam nocuere in Mutinenfi peticularum conftitutione; dum vena fecta plerumque male cef-

fit,

fit, ut RAMAZZINIUS memoriae (*b*) prodidit. RAMAZZINII igitur, aliorumque felicibus experimentis permotus TROLLIUS non ſolum aegris ſuis, nemine excepto, protinus ab initio hoc auxilii genus adhibuit, ſed etiam, ſi quid morbo progrediente incideret, quod alias ad venam incidendam provocaſſet, iterandum illud curavit, optimo ſemper (*c*) effectu. Rariſſime phlebotomia ipſe uſus eſt, non quod ab ea ſemper abſtinendum duceret, ſed quod fere nunquam in ſuis aegris pulſum magnum, validum, ac durum, aut alia indicantia inveniret. Praeferebat vero cucurbitulas ſcarificatas venae ſectioni tum etiam, cum indicata quodammodo videretur, ut vulgi vituperationem effugeret; nam in illa conſtitutione opinio invaluerat, omnes, quibus ſanguis miſſus eſſet, certo morituros. Revera felicius curatio eis ceſſit, qui a venaeſectione prorſus abſtinuerunt, aut cautiſſime, & parciſſime ea uſi ſunt.

(*a*) *Conſulto con annot. e aggiunt. p. 38. Firenz. 1781.* (*b*) *Diſſ. cit.* (*c*) *L. c.*

§. CCCLVII.

Hactenus, quando, qua temperantia, & qua ſede tuto ſanguis mitti in Peticulis poſſit, paucis indicavi. Hinc planum fit, contrariis, oppoſitiſque in rebus phlebotomiae locum non eſſe. Sed potiſſimum ad vires vitales animum advertere oportet. Si hae langueant, nimirum ſi pulſus parvi, debiles, molleſque ſint, aut inaequales, & depreſſi; ſi Lipothymia crebro inſtet; ſi calor tam exterior, quam interior vix modum excedat; profecto nulla eſt cauſſa ſanguinis mittendi. Neque pulſus ſolus, etſi magnus, quidquam ſignificat, quia cito hic plerumque ſubſidit, ac deprimitur; & multo minus, ſi ipſe in incremento duntaxat acceſſionum talis videatur, & poſtea magnitudinem, aut robur amittat. Neque ſolus calor, ubi ingens, atque acer percipitur, ſanguinis miſſionem poſtulat, cum ſaepe is ab acrimonia biliosa, & alkaleſcentia, aut a rarefactione, aut a motu inteſtino humorum intendi poſſit. Praeterea phlebotomiam vetant ſubita virium omnium proſtratio, evacuatio aliqua immodica, habitus corporis mollis, & laxus, aut depravatus, gaſtrica, biliosa, putrida cacochylia; temperamentum pituitoſum, melancholicum, aut bilioſum; alvi fluxus colliquans; ſanguis ſolutus, aut ad liqueſcendum proclivis; antecedens victus ratio inſalubris, prava, noxia; diuturna animi pathemata; ſtudia & labores immoderati; origo morbi ab halitibus venenatis, ab aëre mephitico, a contagione; foetor undique dimanans; vibices; necroſes; peticularum color niger, lividus, aut viridis; & demum peculiare epidemicae conſtitutionis ingenium. Notum enim eſt, in quibuſdam conſtitutionibus noxiam compertam fuiſſe ſanguinis miſſionem, in aliis non modo utilem, ſed neceſſariam. In illa FRACASTORII utplurimum vena ſecta exitio fuit. *Ita certe*, inquit ipſe, *res cecidit annis ſuperioribus, ut major pars phlebotomatorum perierit* (*a*).

Quando venae ſectio locum non habeat.

Nec profperior fuit exitus a venae fectione in Mutinenfi illa Ramazzinii (*b*), quod fupra jam adnotavimus. Perniciofam omnino Richa in Taurinenfi conftitutione eam deprehendit (*c*). Roncegni in peticulis ann. 1752. 53. fanguinis detractio dejiciebat vires, & pulfum; accerfebat delirium, aut jam praefens augebat; & morbum (*d*), quod minimum fuit, diutius protrahebat. Atque ut alias praeteream, in quibus phlebotomia nocumento fuit, una fit pro omnibus, quam anno fuperiore 1783. Trollius, Pinarolius, Cambierius, Frambaglia, & reliqui obfervarunt. Contra utilem plerumque, & faepe neceffariam anno 1591. fuiffe Tridenti teftatur Roboretus (*e*); nec aliter Veronae Petro a Castro vifum eft, cum in praefatione ad *fuos in praxi difcipulos* palam fcripferit, *fanguinis evacuationem cunctis femper profuiffe, fed diverfimode, & apto tempore, decentique copia celebratam, non diminutam errore Erafiftrati* (*f*). *Montecchii* pariter ann. 1764 (*g*), Faventiae anno 1759. 60. (*h*), Vindobonae ann. 1757. 58. (*i*), itemque in Etruria ann. 1767. (*l*) prudenti manu, & tempore opportuno miffus fanguis plurimum attulit emolumenti. Summa rei totius in eo confiftit, quod, ubi bene tolerata eft, ac profuit venae incifio, fanguis firmiori nexu cohaerebat; diffluebat vero folutus, & laxus, ubi ex ea detrimentum acceptum eft. Itaque magni refert praenofcere, quando fanguinis miffio profutura fit, quando nequaquam. Quod ut confequamur, nihil accommodatius, nihilque utilius eft, quam exquirere, quinam morbi epidemicas peticulas antecefferint, aut adhucdum vagentur? Si enim temporum antecedentium conftitutio, cauffaeque aliae proëgumenae morbos induxerint inflammatorios, ejus videlicet generis, quibus fanguinis detractio conveniat; probabile omnino eft, diathefim fanguinis talem cum Peticulis etiamtum complicari, quae phlebotomiam non modo ferat, fed exigat. Sin contra morbi, qui antecefferint, fuerint gaftrici, biliofi, colliquativi, uno verbo, ut vocant, putridi, & tempeftates, aliaeque cauffae proëgumenae non defuerint, quibus fcilicet fanguis depravatur, atque ad diffolutionem, liquationemque provehitur; non fine cauffa credi poteft, fimilem peticulis diathefim ineffe, quae fanguinis miffionem prorfus recufet, rejiciatque.

Quando utilis, & neceffaria.

Qua ratione cognofci poffit, profuturam venae fectionem, vel contra.

(*a*) *De morb. contag. l. 3. cap. 6. p. 64.* (*b*) *Differt. cit. §. 28.* (*c*) *L. c. §. 36.* (*d*) Trogher *in cit. fagg. di Med. Pratic. P. I. p. 20.* (*e*) *L. c.* (*f*) *De febr. malign. punctic. iu præfat.* (*g*) *Sagg. di Medic. pratic. cit. P. I. p. 15.* (*h*) *Ibid. p. 60.* (*i*) Hasenöhrl *l. c.* Störck *l. c.* (*l*) Targ. Tozzett. *Relazion. delle febbri del 1767. p. 220.*

§. CCCLVIII.

De emefi, & catharfi.

Alterum locum in curatione Peticularum tenent emefis, & catharfis. De utriufque ufu quid ftatuendum fit, paucis ego expediam. Si morbus ex contagio ortus fit, quantocius venenatum miafma, quod falivali latici adhaefit, aut altius ad ventriculum penetravit, aut infpira-

tione in pulmones adductum est, emetico medicamento expelli debet; deinde si quid ejus reliquum est, & penitiora pervaserit, diaphoreticis adhibitis enitendum est, ut citissime per cutaneam exspirationem, aut sudorem omnino exhauriatur. Sic plerumque in ipso ortu incendium extinguitur. Emetico quoque opus est, si ventriculum putrida saburra oppleat, aut biliosa colluvies duodenum, atque hepar inferciat, id quod per suas notas cognoscitur (Vol. I. §. CCCXCI.). In his vomitio, aut ad vomitum propensio potissimum numeratur. Sed non omnis vomituritio saburram gastricam significat. Saepe enim in morbis exanthematicis, ut pluries admonui, vomitus ex nervorum irritatione est, & tum eruptione exanthematum facta continuo sedatur. Interdum etiam ab aucto sanguinis motu per vasa ventriculi, aut ab ejusdem congestione, aut ab aliqua epigastrii inflammatione dependet. Utroque in casu emetica, ut manifesto patet, exulent oportet. Exulent etiam, si qua emetici usum prohibent (*ibid.*), nec, ubi indicantur, in plethoricis propinentur, nisi praemissa sanguinis imminutione. Si vero intestina sordibus, foecibusque turgeant, aut vitiata bilis jam ad ea descenderit, tunc leni cathartico, veluti cremore tartari, tamarindis, rhabarbaro, ut praestat, vitatis validioribus, ne fluxus alvi profusior, in quem magna esse solet proclivitas, cieatur. Purgatio autem lenis, dummodo primis statim diebus, nempe altero, aut tertio adhibeatur, vix unquam nocumento esse potest. Non nulli eam reprobant, quod timent, ne peticularum eruptioni impedimento sit. Sed tantum abest, ut blanda & lenis purgatio eruptionem interturbet, ut etiam promoveat, quemadmodum RAMAZZINIUS, & RICHA experti sunt, &, quemadmodum usus saepe docuit, non secus, ac in variolis evenire alibi jam traditum est. Facta vero eruptione, nihil amplius movere alvum oportet, nisi quid summopere instet, ut purgatio iteretur, aut nova saburrae gastricae turgentis indicia superveniant, quae alvi ductionem indicent. Sed tunc satius est vel cremorem Tartari, vel Tamarindos exigua dosi, sive per epicrasim dare; vel, si mavis, post dies criticos blande, & leniter alvum expiare, quam valide ducere. Non enim possum eorum probare morem, qui quotidie, aut alternis diebus alvum ducunt, & naturae alia molimina negligunt, atque irrita reddunt. Neque illis possum assentiri, qui cum Cl. STRACKIO ideo purgantia etiam validiora iteranda proponunt, quod peticulas non aliunde originem habere, quam ex primarum viarum cacochylia, imo ex tenaci muco intestinis haerente opinantur. Nam quantum ejusmodi opinio a vero discedat, satis liquere putaverim ex iis, quae supra fusius de causis exposita a nobis sunt, sed praecipue ex eo, quod interdum vel alvi ductio, vel diarrhoea superveniens in peticulari morbo exitiosa observata fuit. Nec tutum semper est, tum etiam quando peticulae ex saburra gastrica gignuntur, aut foventur, aegros catharticis proprie dictis immoderate delassare, quidquid contra

Monita.

judicet STRACKIUS. Fortaſſe corpora frigidiores regiones incolentium, & victui duro, viſcido, craſſo, & pinguiori deditorum minus laedi a catharticis poſſe, equidem facile largiar; quam eorum, qui in locis calidioribus degunt, & ſenſibiliori temperie, & laxiori humorum compage donantur; cujuſmodi Itali generatim ſunt, qui certe iteratas iſtas purgationes non innoxie ſuſtinent. Sunt tamen caſus, in quibus, etſi ſaburra non turgeat, purgationem lenem iterare meo quidem judicio licet; nimirum evaneſcentibus peticulis, & morbo inclinante, aut metaſtaſi ad interiora, aut ad caput imminente, aut tum, cum urinae e turbidis, & craſſis repente tenues, & crudae fiunt nulla alia excretione earum vicem ſupplente (*a*). Ceterum poſt lenem primis diebus purgationem, ut dixi, inſtitutam, ſoli clyſteres, aut ſerum lactis defaecatum ad alvum apertam ſervandam, aut ad reliquas quiſquilias, ſi quae primis viis inſident, paullatim eliminandas ſufficiunt *.

(*a*) ROBORET. *l. c. cap.* 16.

* Nocumenta, quae attulit purgatio in epidemia anni 1764, GEORGIUS CASTANEA JOANNONES multis adductis exemplis demonſtravit *Epiſt. theoret. practic. De Purgantium agend. ration. &c.*

§. CCCLIX.

De reliqua curatione.

Poſt ſanguinis miſſionem, emeſim, aut catharſim, ſi locum habuerint, reliquum curationis perficitur diluentibus, temperantibus, acidulis, leviterque exſpirationem adjuvantibus. Serum lactis ſimplex, aut, ſi vires languidiores poſtulent, vino paratum utramque paginam adimplet. SWIETENIUS, HAENIUS, atque HASENÖHRLIUS ceteris anteferunt diluentia, quae ſimul acritatem demulcent, involvuntque, ut decocta hordei, radicis ſcorzonerae, althaeae, ſimiliumque. Hunc in finem hydrogalam quandoque adhibitam video, nec ab ea prorſus abhorrerem in aſſuetis, & lactis uſum non modo ferentibus, ſed avide deſiderantibus, quales fuerunt aegri, quos curavit CAMBIERIUS (*a*), a quo omnes lac efflagitabant, nec ejus ſerum ferebant. Calorem acrem, ſitim ardentem, atque ad alkaleſcendum propenſiores humores ſuccus mali medici, aut citrei, aut aurantii potui additus, aut aceti tantillum eidem inſtillatum mirifice compeſcit, & fraenat. Ubi major refrigerans, coërcens, atque antiſeptica vis requiritur, ſpiritum ſulphuris, aut vitrioli admiſcendum magna doſi plerique commendant. At tuſſim exaſperat, irritabilitatem cordis infirmat, ac ſtomachum plerumque irritat, & ſubvertit, nec tuto, ſi inflammatio aliqua ſubſit, dari poſſe creditur. Magna igitur prudentia, & cautione opus eſt, ut ejus acor quodammodo mitigetur, aut involvatur, aut edulcetur, aut ita temperetur, diluaturque, ne ejus uſus noceat. Qua de re jam pluries opportunas animadverſiones in ſuperioribus capitibus protulimus.

(*a*) *In opuſc. med. Pratic.* CL. TARGIONII *Vol. VIII. p.* 286. 287.

§. CCCLX.

Sudorifera calefacientia, atque Alexipharmaca acriora, quae olim in usu maxime erant, hodie a plerisque inter initia ut noxia damnantur; excipi tamen casus debet, in quo morbus ex contagione, ut supra notavi, natus fuerit. In statu vero, & versus finem, viribusque admodum imminutis paullo liberius iis uti licet, praesertim si vinum, si serum lactis vino paratum, si diluta cardui benedicti, scordii, rutae caprariae non satis valuerint viribus erigendis, sudoribusque promovendis, qui in remissione morbi utiles esse solent. At sudores blandi aequales, & moderati sint, oportet; profusi enim, atque excedentes vires magis, magisque prosternunt, atque ideo plurimum nocent. Non igitur nimium incitandi sunt inconsiderate, neque conclavium calore, aut stragulorum aucto pondere immodice urgendi. Interdum salibus volatilibus, contrayerva, spiritu cornu cervini, Mindereri, similibusque sudores prolicui; sed simul ac abunde fluebant, continuo eorum usum missum feci, ne sudor modum excederet. Aegris sudore madentibus & praesentibus adhuc peticulis disceptatur, an liceat indusia permutari? Non dubitant exercitatiores clinici, si sudor foetidus, viscidus, acerque sit, & indusia non modo madeant, sed sordido glutine rigeant, aut timor sit, ne refrigerentur, quin ea mutari debeant, dummodo aeger bene habeat, & caute id fiat, atque eo maxime tempore, quo sudor substiterit, aut minui (a) videatur.

De sudoriferis, & alexipharmacis.

De sudoris regimine.

De mutandis indusiis.

(a) STÖRCK. *ann. med.* 1. *p.* 75.

§. CCCLXI.

Vesicantia ut in reliquis exanthematicis, ac malignis morbis, sic in Peticulis tam initio, quam progressu, & statu universim adhiberi solent. Initio quidem, ut cunctantes peticulae, malusque interior humor extrorsum cito alliciantur; progressu, ut maculae si retrocesserint, revocentur; ut vires, si depressae sint, excitentur; ut delirium, soporque arceantur; ut denique metastases evitentur, atque a capite, aut pectore revulsio fiat; statu demum, ut torpens, inersque natura ad aliquid moliendum, excernendumque impellatur. Loca, quibus applicantur, communiter sunt brachia, & crura: sed pro varia indicatione, & affectarum partium ratione multis etiam aliis locis, nimirum parti capitis capillatae, posteriori cervicis parti, dorso, pectori, carpis, tibiis, pedibusve imponi possunt. *Ubi maxima est malignitas*, inquit RIVERIUS (a), *totum corpus occupans, & saevissima symptomata urgent, unicum vesicatorium, nempe cervici impositum, non sufficit, sed plura admovenda sunt. Soleo ego in magna morbi saevitia quinque locis admovere, cer-*

De vesicantibus.

vici nimirum, utrique brachio parte interiori inter cubitum, & humerum, & utrique femori parte etiam interiori, inter inguina, & genua, felici cum ſucceſſu. RIVERII opinionem, experientiamque confirmat ETTMULLERUS, ſcribens: *ſi ulla eſt febris, in qua veſicatoria conveniunt, eſt in primis petechialis* (*b*). Suppeterent innumeri alii magnae auctoritatis viri, qui veſicantium uſum hoc in morbo proponunt, & celebrant, ſed eos miſſos facio, & praetereo, ne longior ſim ad taedium uſque. Quamquam vero non immerito veſicantia a multis laudantur, non deſunt tamen qui ea vituperant, aut ſaltem eorum laudes intra quoſdam limites coercent. Illud quidem certum eſt, in quibuſdam conſtitutionibus votis nequaquam reſpondiſſe. In peticulis epidemicis a PETRO a CASTRO Veronae curatis (*c*), in illis quoque, quas RAMAZZINIUS deſcripſit (*d*), itemque in Taurinenſibus, quibus medicam opem praeſtitit RICHA (*e*), veſicantia non modo inutilia, verum etiam noxia exſtiterunt. Sunt igitur conſtitutiones quaedam epidemicae, in quibus veſicantia profuerunt; ſuntque aliae, in quibus nequaquam. Cauſſam ejuſmodi diſcriminis intereſt quam maxime noſſe, ut tam praeſtanti artis auxilio appoſite, atque opportune uti poſſimus. Mihi quidem, penſitatis, quoad potui, diligenter conſtitutionum complurium deſcriptionibus, videntur veſicantia egregiam opem attuliſſe in illis epidemicis peticulis, quae cum diatheſi ſanguinis phlogiſtica, aut phlogiſticae proxima copulabantur, nihil vero boni, aut potius nocumenti plurimum, ubi ſanguis ad diſſolutionem, liquationemque vergebat. Hinc auctor tironibus eſſem, ut veſicantia adhibere volentes in ſanguinis naturam detegendam incumbant prius. Hac firma, & ſatis cohaerenti deprehenſa, veſicantia audenter admoveant; ſin contra, prudenter ab eorum uſu abſtineant, ne ſuis aegris noceant. Nolim tamen hanc legem ita firmam, & perpetuam habeant, ut nunquam ab ea diſcedere ſe poſſe credant, ſi aliquod grave indicans occurrerit, aut conſtitutionis genius aliunde cognitus aliter docuerit. Nam tum medici ſapientis, & periti eſt a generalibus praeceptis opportune deſciſcere.

Quandoque profuerunt veſicantia, quandoque non item.

Ut eorum effectus praenoſci poſſit.

(*a*) *Prax. med.* lib. XVII. cap. I. p. 348. (*b*) *Oper. T.* 2. *P. I. colleg. practic. cap. VIII. §. IV. pag.* 398. (*c*) *L. c. ſect. VI. aph. XXX.* (*d*) *Diſſ. cit.* §. 30. (*e*) *L. c.* §. 24.

§. CCCLXII.

Cautiones quaedam de veſicantium uſu.

Non eſt mihi in animo hic omnia complecti, quae ad rectum veſicantium uſum ſpectant, cum iſta ſparſim jam alibi, & pluries tradita fuerint. Non praetermittam tamen non nullas cautiones, quas nobis reliquit experientiſſimus PETRUS a CASTRO. Is primum animadvertit, temperamentum *ſanguineum*, *aut bilioſum* minus veſicantibus accommodatum eſſe; *pituitoſum* vero, *aut melancholicum* opportunius (*a*); illud, quia ad motus promptius a natura confictum eſt, neque irritamento eget; hoc, quia ſegnius, & pigrius eſt, & ſtimulo idcirco opus habet.

Secundo, *in biliosis*, & *siccioribus præter vigilias*, & *ingentes dolores*, *quos vesicanita inferunt*, *vel ulcera* excitari *dysepulotica*, & *quæ facile cacoëthiam induunt*; *vel nullo attracto peccante succo*, spem frustrari (*b*). Tertio subjicit *in melancholicis*, & *pituitosis*, *in quibus præ ceteris conveniunt*, videndum esse, num *in cruribus tumores sint scorbutici*, *aut oedematosi*. Tunc enim ex vesicantibus *necroses immedicabiles* natas memorat (*c*). Quarto a pueris *satis feliciter*, a senibus *primi senii*, & succulentioribus *hoc remedium facilius* ferri, quam ab exsuccis, aut decrepitis (*d*). Quinto, *tempus administrandi* esse *principium morbi*, non statum, nec *quando ægrotantes jam sunt extinctioni proximi* (*e*). Enimvero TROGHERIUS (*f*) vidit aegros plurimum levatos a vesicantibus, quando ante diem octavam apponebantur; nihil, si serius. Quae singula tamen suas exceptiones habent, ut omnia medica praecepta habere solent; neque hae poterunt latere medico, qui cuncta consideret, & ea, qua opus est, mentis perspicacitate deliberet. Illud etiam sciri convenit, quod non omnis necrosis vesicantia subsequens statim exitiosa est. Interdum enim translationem maligni, & necrotici humoris ad exteriora significat. Hanc autem a priore distingues ex omnium pene symptomatum decremento, & manifesta naturae victricis instauratione. Denique ubi dubitatio incidat, utrum vesicantibus locus sit, tutius erit fomenta, atque epispastica, quorum multiplex genus est, cruribus, pedibusque imponere, ut deorsum, extrorsumque avocent, ac revellant. *Epispastica & fomenta.*

(*a*) *L. c.* (*b*) *Ib. aph. XXXII.* (*c*) *Ibid.* (*d*) *Ib. aph. XXXIII.* (*e*) *Ib. aph. XXXIV.* (*f*) *L. c.*

§. CCCLXIII.

Magni, frequentisque usus sunt in peticulari hoc morbo, si unquam, ullibi frictiones universi corporis tum siccae, tum humidae. His cunctantes, lenteque erumpentes maculas sollicitare student, aut retrocedentes, aut retro pulsas revocare tentant. Veteribus mos erat manibus inunctis corpus fricare diligenter. In primis utebantur unctione illa AËTII, quae constat ex aqua, oleo, & nitro una decoctis, aut aliter commixtis, & subactis. Recentiores ad id adhibent aquam Reginae Hungariae, aut aliam ejusmodi, quae spiritalis, & volatilis utcunque sit; nec desunt, qui aceto utuntur. Singulorum unum, idemque consilium est, etsi ratio alia, atque alia. Profecto lenes, calidae, & siccae fricationes meatus cutis aperiunt, exspirationem promovent, & cutim versus humores invitant, atque adeo eruptionem macularum adjuvant. Quae unguinosis linimentis fiunt, aridam siccamque cutim molliunt quidem, & laxant, sed ejus poros, & exspirantium canaliculorum oscula obstruere videntur. Qaae demum spiritibus, aliisque volatilibus rebus administrantur, non obstruunt quidem, sed non satis assequor, an *De frictionibus siccis, atque humidis.*

humores cogant, aut refolvant, num vafa referent, aut inducto ftimulo potius occludant? Quae dubitatio aeque cadit in illas fricationes, quae oxycrato peraguntur; nam, etfi aceto denegari antifeptica virtus non poffit, quae utilitatem aliquam pollicetur; acer tamen ejus, irritandique poteftas tanta eft, ut vafa, & vafculorum orificia, quae irritabilia plane funt, corrugari, conftringique debeant. Accedit, quod actu frigida repellunt, aut humida quaeque, etfi calefacta, facile frigefcunt, & demum, quod frequenti, & faepe improvida corporis detectione, ejufque aëri inevitabili objectione fieri non poteft, quin cutis fpafmum incurrat, & convellatur. Quas ob res fatius eft lenibus, ac calidis frictionibus cutim demulcere, aut cucurbitulis ficcis attrahere, ac rarefacere, defuper impofitis linteis moderate calidis, aut, fi ariditas fimul emendari debeat, veficis aqua moderate calida plenis, & juxta crura fub ftragulis utrinque difpofitis, aut fomentis concinne aliquandiu admotis, fic tamen, ut vapore quodam tepido, & blando cutis humectetur, & foveatur, non vero aegri nimium incalefcant.

Lenes frictiones calidæ, cucurbitulæ ficcæ, fomenta magis tuta.

§. CCCLXIV.

De aquæ frigidæ potu.

De frigidae aquae potu, tamquam in febribus quibufdam praeftantiffimo, ac praefentaneo auxilio faepius alibi, & praefertim in primo volumine differuimus. Is interdum etiam in Peticulis locum habere poteft, fpeciatim ubi febris *biliofa* atque *ardens* (§. CCCXIX) eas comitatur, quae ut plurimum ingens vitae periculum affert. In hac igitur, etfi exanthemata exftent, aqua frigida, imo nivata a non nullis proponitur, tamquam unicum praefidium. ROBORETUS ea feliciter ufus eft in Peticulis, quando in aegrum juvenem, carnofum, firmum, & robuftum cadebant, & tempus erat aeftivum, febrifque ardentiffima; dummodo figna internae phlegmonis, & pectoris anguftia abeffent. Propinabat frigidam copiofe, & ad fatietatem ufque. Non modo autem ut refrigerans remedium, fed etiam ut evacuans eam dabat. Quo nomine ejus libras faltem duodecim brevi fpatio hauriendas praecipiebat, ut nimirum incendium extingueret, & furfum, aut deorfum evacuationem aliquam promoveret. Quibus frigida non arridebat, ejus loco quatuor vel quinque feri lactis libras eumdem in finem ingerendas curabat. Nec folum in fummo ejufmodi febris incendio, atque aeftate praefervida id fieri poffe exiftimat PETRUS a CASTRO, verum etiam, ubi *non multum calor emicat, nec humorum coctio* adeft; nam poteft *latentem illam ac peftiferam humorum vim cum manifefta qualitate conjunctam mirabiliter extinguere*, dummodo frigida *copiofe*, & *affatim*, id eft *quantum uno hauftu æger* ingurgitare poteft, bibatur (*a*). Et quoniam *vomitus*, *qui per eam*, inquit, *folet provocari*, fere *in principio utilis* eft, dummodo copiofus; danda eft *repetitis vicibus*, *ut vomatur*, *additis interim non nullis*,

nullis, *quae ſeminaria*, ſive miaſma putridum, *reſpiciunt*, *guttulis aceti*, aut ſucci mali medici, aut citrei, aut ſpiritus *ſulphuris*, *aut chalcanthi* (*b*). Tempus ad id aptum veteres putabant circa morbi augmentum. Verum noſtri quovis morbi tempore nivatam aquam potui praebent, hacque ſola ſine ullo alio alimento, aut certe tenuiſſimo utuntur a principio ad finem uſque, curationemque omnem abſolvunt, quando & fervor ardens, & virium robur, & putredinis metus eam indicant. Hac methodo proprium filium ex Peticulis laborantem ſine aliis medicamentis ſervavit XAVERIUS BERTINIUS, Medicus Florentinus doctrinae laude, & fama clarus (*c*); ut exempla quam plurima ejuſmodi curationum, quae paſſim in Italia a Medicis patrantur, ſilentio praeteream. Prudentem tamen, & bene peritum, cunctaque apprime circumſpicientem hominem haec medicina requirit, ne pro ſalute exitium comparetur. *Non paucos* vidit PETRUS a CASTRO, *quos repente vita privavit aqua frigida*, improvide nimirum, & inconſulto adhibita, *naturali ſimul cum igneo calore extincto* (*d*).

(*a*) *L. c. ſect. VII. aph. VIII.* (*b*) *Id. ib. aph. IX.* (*c*) MARTIN. GHISI *Letter. med. Lett. I. p. 33.* (*d*) *L. c. ſect. ead. aph. VI.*

§. CCCLXV.

De cortice peruviano.

Cortex peruvianus, qui olim ad febres dumtaxat intermittentes fugandas ceu ſpecificum remedium adhibebatur, paullatim detectis miris ejus proprietatibus ad alios quoque morbos bene multos curandos traductus eſt, ſic ut minime ſit mirum, ſi hodie in peticularum etiam curatione non infimum locum teneat, non quidem antifebrili facultate, quam nullam eſſe adverſus peticularem febrim cum noſtra, tum aliorum tentamina ac pericula (§. CCCXVIII.) evicerunt *, ſed antiſeptica, cardiaca, atque antiſpaſtica virtute. Liberaliore admodum manu, & doſi, quod ſciam, non antea a quoquam tentata primus fortaſſe omnium HAENIUS in febribus continuis malignis, &, ut vocant, putridis eo uti coepit, tanta profecto confidentia, ut extracti ejus unciam quotidie ad finem uſque morbi ſuis aegris praebere non dubitaret. HAENIUM imitati HASENÖHRLIUS, & STÖRCKIUS eodem remedio, eademque liberalitate peticulas oppugnare aggreſſi ſunt. Et quamquam eo nihil detractum morbi gravitati, ac durationi ſit, ut ex eorum, HAENIIque clinicis hiſtoriis apparet; tamen omnes in animum ſibi induxerunt, ejus uſu factum eſſe, ut nullus fere, aut plane rariſſimi occumberent. Eſt apud SIMSIUM deſcriptio (*a*) febris epidemicae cujuſdam adeo mortiferae, ut eam peſtilentis quodammodo naturae judicaverit. Videtur vero fuiſſe peticularis morbus malignus, & putridus peſſimi ſane moris. Nam praeter maculas peticulares, quae cito in eo prodibant, ſymptomata praecipua; & quaſi pathognomonica erant deſperatio ſumma, tremores convulſivi, perpetui, in dies invaleſcentes ad

Ejus largior uſus in peticulis.

Simſii obſervatio.

finem usque. Initio statim, antequam putredo oriretur, sanguine semel detracto, & postea excitato vomitu aegros aëri libero, ut fieri solet in variolis, exponebat ipse, & chinam chinam largiter dabat eis, ita ut singulis diebus illius unciam, imo duplum, triplum, & amplius insumeret. Non dissimulat febriles accessiones ab amplo istiusmodi remedii usu intensiores primum factas, deinde paullatim mitiores, vel saltem, etsi idem febris gradus perstaret, demum feliciter ad finem, solutionemque perductum morbum esse, quin ullus periret, cui ea ratione china china praebita esset. Videtur igitur cortex peruvianus, quod jam alii compererant, ubi vires languent, ubi atonia solidae partes laborant, ubi nervosum genus a maligno miasmate afficitur, ubi humores ad liquescendum propendent, ubi facilis ad necrosim est transitus, in peticulis nempe malignis, & putridis, & quasi pestilentibus, plurimum boni praestare. Largiore ecquidem ejus usu interdum opus esse, non negaverim; sed modum tamen aliquem adhibendum arbitror, ne inutili copia aegros obruamus. Non enim remedii, si bonae notae fuerit, vis in enormi ejus quantitate, quam paucissimi sine molestia, nausea, aut vomitu, aut alvi fluxu diu ferre possunt, sed in prudenti, apta, & continuata praebitione consistere tota videtur. Ubi vero contrariae affectiones, conditionesque occurrant, a quibus tonica, cardiaca, atque antiseptica nequaquam indicantur, prudentis medici plane erit a cortice isto temperare, aut non ita largiter, neque ita universim eum profundere.

Quando magis conveniat.

Admonitio.

Ubi demum ab eo abstinendum sit.

* Chinam chinam parum profuisse, etiam peticulari morbo ad finem properante, notavit RAMAZZINIUS, *Differt. cit.* §. 32. Inutilem quoque eam expertus est anonymus Auctor historiae constitutionis *Montecchianae* supra memoratae, aliique complures.

(a) *Malad. epid. p.* 127.

§. CCCLXVI.

De remediis insignioribus non plura. Superest potius, ut pauca de curatione quorumdam symptomatum, quae peculiarem interdum opem postulant, summatim hic adjiciamus. At quid vigiliis, comatosis affectibus, faucium dolori, ulcerationi, aphthisque; quid siti, linguaeque ariditati; quid haemorrhagiis, sudori immodico, alvi profluvio, urinae suppressioni; quid respirationi difficili, pulmonum infarctui, aut peripneumoniae, tussi, catarrho, vermibusque, si cum peticulis complicentur, fieri conveniat; toties jam supra, ac speciatim ubi purpurae scarlatinae, morbillorum, & variolarum curationem exsecuti sumus, explicatum a nobis videtur, ut prope supervacaneum sit id iterum pertractare, cum eadem prorsus documenta repeti hic quoque oporteret. Dicam tamen de duobus symptomatis, quae non parum terrere solent, singultu videlicet, & meteorismo abdominis. Itaque singultus, qui ante peticularum apparitionem ingruit, itemque inanis vomendi cupiditas, quae cum eo saepe jungitur, plerumque a sola irritatione nervorum

Curatio quorumdam symptomatum.

De singultus, vomituritionis, & convulsionum curatione.

cietur, sedaturque paregoricis, atque ipsa macularum eruptione. Cum vero indicia non desint cacochyliae ventriculum gravantis, leni emetico ea excutienda (*a*) est. Singultum etiam non raro vermes movent. Tunc anthelminthica omitti non possunt. Verum si ventriculi, aut intestinorum inflammatio eum pariat, ut interdum morbo adultiore fit; exitium vix averti potest. Praeter enim sanguinis missionem, quae tamen raro bene fertur, omnia tunc, quae demulcent, quae temperant, quae aliorsum, extorsumque avocant, opportunissima sunt. Interdum peticulae intro versae, aut peticularis fomes retentus ferale hoc symptoma inducunt; ut docent maculae peticulares tam in intima ventriculi, atque intestinorum facie, quam aliis internis sedibus post mortem repertae. Tunc blanda diaphoretica, & moschus generatim commendari solent. Nec alia convulsionibus, ubi eamdem caussam agnoscunt, accommodata sunt, aut efficacius succurrunt. *Convulsiones.*

(*a*) STÖRCK. *ann. med. I. mens. Decembr. p. 42.*

§. CCCLXVII.

Peticulis tumorem ventris tympaniticum, & resonantem, secunda ut plurimum hebdomada, supervenire nequaquam infrequens est, ut jam supra (§. CCCXXVII.) annotavimus. Meteorismum vulgo nominant. Hunc efficit aër ventriculum, aut intestina, aut utraque simul distendens. Is nunquam non in istarum partium cavo reperitur vel extrinsecus cum potu, & cibo ingestus, vel ex his calore, & mora evolutus, atque extricatus. Quamdiu libere per eas vagari potest, & naturali continentium tunicarum robore, ac renisu comprimitur, ut praeter modum expandi nequeat; abdomen nullo modo intumescit, non elevatur, non tenditur. At si spasmo alicubi nato aër in illis intercipiatur, statim loci calore rarescit, expanditur, & majus spatium occupare nititur, quod fieri nequit sine tunicarum concludentium distractione; hinc enormes ventris inflationes, tumoresque resonantes proficiscuntur, quibus abdomen assurgit, ac tenditur. Id ipsum incidit, si ventriculi, atque intestinorum tonus infirmetur, aut deficiat: nam victa eorum resistendi vi, aër liberius dilatatur, extumescit, & cuncta, spatium sibi quaerens, vehementer urget, ac distendit. Primum illud contingit, quando sensibiles, irritabilesque partes ventriculi, intestinorumque variis, dissitisque locis a principio aliquo acri afficiuntur, puta bile, vermibus, excrementis retentis, medicamentis salinis, irritantibus, catharticis assumptis, aut pravis humoribus ad intestina, aut ventriculum ex universo corpore confluentibus. Notum enim est hasce partes, qua irritantur, se se contrahere, & prorsus occludere. Alterum vero fit, quando nervorum vis ad hasce partes spectantium maligno, ac venefico miasmate, vel alia quaque caussa resolvitur, aut fibrarum, tunicarumque firmitas, ac co- *De ventris meteorismo.* *Meteorismi duplex genus.* *Primi generis ratio.* *Alterius generis.*

haerendi potentia a corruptis, fepticifque recrementis, ftagnantibus, coacervatis, non cito excretis debilitatur, ac pene deftruitur. Putredo enim irritabilitatem fummopere minuit, atque evertit.

§. CCCLXVIII.

Signa meteorifmi primi generis. Priore cafu praeter notas cauffarum, quas indicavi, alvus faepe adftringitur, aut pauca, tenuia, acria, urentia, aut mucofa, & cruenta egerit; tormina non raro, dolores, tenefmum aegri queruntur, & tactui abdomen non modo renititur, fonitumque reddit, verum etiam manu compreffum aut totum, aut aliqua in fede multo fenfibilius eft, atque indolefcit. In hoc igitur meteorifmi genere ea omnia indicantur, *Ejus curatio.* quae molliunt, laxant, demulcent, fedant, ac leniter fubducunt. Hinc fomenta emollientia, & difcutientia toti abdomini calide imponantur; intrinfecus oleum lini, aut olivarum parva, fed repetita fubinde dofi praebeatur, & fubter enemata blanda ex decocto malvae, althaeae, chamaemeli, butyro recenti, aut oleo lini addito, parata injiciantur. Quod fi haec non fatis abdominis tenfionem relaxent, nec alvum fubducant, aliquid falis anglici, aut cremoris tartari multa aqua diluti, aut uncia una, aut altera fyrupi cichorei cum rhabarbaro, aut dilutum tamarindorum propinari poteft, aut clyfteribus aliquid mellis fimplicis, dummodo tenefmus abfit, adjici, ut quod in inteftinis haeret, irritatque, facilius deorfum propellatur, defcendat, excernaturque. Hac utique ratione intra paucos dies non modo meteorifmus fubfidére folet, verum etiam urina, fi fubftiterit, ut plerumque evenit, liberius fluere incipit. *Urina fuppreffa revocatur.* Vix ulli eorum, quibus Ifchuria veficalis fupervenit, opus cathetere fuit in Faventina conftitutione ann. 1759. & 1760, etiamfi fere omnes ex morbidi fomitis de loco in locum fucceffione, ac metaftafi (§. CCCXXVII.) in meteorifmum, urinaeque retentionem inciderent. His autem non alia curatio adhibita fuit, quam modo propofita. Fomentis etiam TROLLIUS (*a*) abdominis tumorem feliciter difcuffit.

(*a*) In *Raccolt. d' Opufc. med. pratic. del Sig.* TARGIONI. *Vol. VIII. Lett. I.*

§. CCCLXIX.

Signa meteorifmi fecundi generis. Altero cafu, videlicet ubi meteorifmus ab atonia tubi inteftinalis, aërifque dilatatione efficitur, plerumque figna modo memorata (§. CCCLXVII), in primis doloris fenfus, abfunt; purgatio neglecta fuit; alvufque parum refpondet. Tunc contraria prorfus ratione ventris tumor oppugnandus eft. *Curatio.* Etenim fi inteftina putridis adhuc excrementis, e quibus aëris copia extricatur, fcatere conjicitur, iteratis enematis leniter ftimulantibus primum alvus follicitanda eft, ut a fordibus putridis cito liberetur; deinde tonica, atque antifeptica tam intra, quam extra adhibeantur. Praeter

vini aliquid, quod fubinde potui addi debet, utpote vires erigens, corruptioni refiftens, irritabilitatique amicum, intrinfecus camphora, fcordium, chamaemelum, & corticis peruviani dilutum, aut decoctum ceteris antecellunt. Acida vero hic, etfi putredini adverfa, quia tamen irritabilitatem infirmant, fufpecta quodammodo habenda videntur. Horum loco liquor anodynus mineralis, fpiritus nitri dulcis, in aqua menthae, aut chamaemeli diluti dantur utiliter, & flatus egregie difcutiunt. Clyfteribus quoque ex decocto fcordii, chamaemeli, corticifve peruviani paratis adjici camphora poteft, quae & putredinem inhibet, & fibris tonum reftituit, & irritabilitatem animat. In ejus tamen ufu tam fuperno, quam inferno modus aliquis fervetur: nam nimis liberalis, & largus capiti nocet, nervos laedit, convulfiones huic morbo adeo familiares accelerat, augetque. Non nulli aquam frigidiffimam potandam, imo injiciendam in anum, ventrique extrinfecus applicandam proponunt. Sed non fine matura deliberatione id audendum, aut tentandum eft; cum res difcrimine non vacet. Satius procul dubio videtur ufitatioribus, tutioribufque auxiliis infiftere, quam infueta, aut ambigua fectari. Quod fi alvus pertinaciter claufa perftet, aperiri ea debet cremore tartari, aut fale polychrefto, aut rhabarbaro partitis dofibus, & paullatim dato. Extrinfecus demum fovendum vino calido abdomen eft, aut ei imponendum emplaftrum de baccis lauri, aut de galbano crocatum, aut aliud cataplafma roboranti, atque aromatica leni vi praeditum. Plurimum vero confert totum ventrem pannis laneis ficciffimis, & vapore fuccini fuffitis leniter, & faepe perfricare. Aërem ano detraxit experientiffimus FRAMBAGLIA fyringae communis ope in anum immiffae, atque deducto leniter embolo vacuae redditae. Sic magnam vim aëris intus conclufi explofam vidit, quam excrementorum copia fequebatur (*a*).

Admonitio circa camphorae ufum.

Frigidae potus, injectio, applicatio.

Quae extrinfecus adhibenda.

Aëris extractio.

(*a*) *L. c.*

§. CCCLXX.

Praetereo eum meteorifmum, quem aër ex humoribus circumeuntibus, & putrefcentibus erumpens, & folutus procreare creditur, aut quem interiorum partium gangraena, & corruptio gignit. Nam tum prior ifte, fi unquam in vivo homine nafcitur, tum pofterior alter non modo inteftinorum, fed cavi ipfius abdominis morbus effet, nec fpem ullam falutis relinqueret, jam natus. Praetereo etiam varias morborum cum peticulis complicationes, cum nemo non perfpiciat, eorum quoque rationem habendam effe. Exemplo fit febris intermittens, quae non femel cum peticulari febre confociari vifa eft. Hanc cito fugat cortex peruvianus. Deinde quod reliquum morbi fupereft, facile & feliciter (*a*) fuperatur. Finito demum morbo peticulari faepe convalefcentes manent veternofi, ftupidi, obliviofi, ac furdaftri. Sed haec mala fponte paullatim definunt (*b*). Aliis pedum oedemata fuperveniunt, quae pariter

Alia meteorifmi fpecies.

Morbi complicati fuis remediis curandi.

Quae a morbo relinquuntur, paullatim evanefcunt.

Faciei tumor. sola naturae vi paullatim resolvuntur. Non nullis faciem tumore albo correptam vidit STÖRCKIUS. His vesicans posteriori cervicis parti admotum, & lenia stimulantia (*c*) profuerunt. Nec rarum est, scabie mor- *Scabies.* bum finiri, aut jam finito eam accedere. Haec quia critica est, ideo sini debet, nec ullo topico medicamento repelli. Attamen si nimium protrahatur, sero lactis, purgantibus, & tandem balneis thermalibus eradicatur (*d*).

(*a*) STÖRCK. *Ann. med. I. mens. Octob. & Sept. 1758. p. 28.* (*b*) RAMAZZIN. *Diss. citat.* §. 24. (*c*) STÖRCK. *l. c. februar. 1759. p. 62. 63.* (*d*) *Id. ib. p. 26. & 60.*

§. CCCLXXI.

Curatio eadem Peticulis epidemicis ac sporadicis. Item nosocomicæ, carcerariæ, nauticæ.

Atque haec Peticulis tam epidemicis, quam sporadicis fere communia sunt. Neque aliter curantur peticulae, quae ob pejorem naturam, majoremque contagionem, frequentiam, ac mortalitatem *pestilentes* nuncupari solent. Simili quoque ratione medemur febri *Nosocomiali*, *Carcerariæ*, & *Nauticæ*, aut *Castrensi* * (§. CCCXLVIII.), quando peticulares sunt, ut plerumque esse consueverunt; nisi quod in his aëris renovatio, ac mutatio adeo necessaria est, ut sine ea nec morbi vis, nec contagio infringi, aut cohiberi possit. Curandum tunc quam maxime est, ut aegri a sanis segregentur, & si fieri possit, in ampliora conclavia, atque in aërem purum, liberum, apertum, ac ventilatum transferantur, nec densi, nec frequentes in uno loco sint.

* De febre *nosocomiali*, sive *Nosocomica* speciatim scripsit JO. PRINGLIUS, qui utrumque ejus genus, *petechialem* nempe, & *lentam nervosam malignam*, sive *Typhum* peculiari capite comprehendisse videtur. *Osserv. sopra le mallatt. d' Armat. P. 3. cap. VI.* Anno 1779. De *febre Nosocomica* commentarium edidit CL. SEBASTIANUS CERA Clinicus Mediolanensis exercitatissimus, in quo sic febrem *nosocomicam* describit, ut qui Peticularum historiam a nobis traditam legerit, illico fateri debeat, unum, idemque morbi genus esse. In eodem commentario nuper recuso, & literis CL. TISSOTII Regii Ticinensis tum professoris amplissime laudato exstat *appendix de febre carceraria*, Nosocomicae admodum affine. Sed exemplum *febris carcerariæ contagiosæ*, & *pestiferæ* inter ceteros nobis multo ante reliquit HUXHAMIUS (*observat. de aëre, & morb. epidem. vol. 2. p. 82. edit. Venet.*) itemque aliud *febris Nauticæ ferme pestilentis* (*Ibid. p. 44. & p. 135.*); quae loca consulere, atque inspicere quisque poterit.

§. CCCLXXII.

Diæta. Quod ad victus rationem attinet, haec tenuis esse quidem debet, sed vires instaurans, & putredini adversa. Universim quae e regno vegetabili depromuntur alimenta, uti decoctum hordei, panis, oryzae, horumque cremores ceteris antecellunt. Serum lactis vinosum pro potu, & alimento quibusdam satis est. Quae animalium regnum porrigit alimenta, haec apud plerosque male audiunt, ac passim vituperantur, quia alkalescere, & citius putrefieri creduntur. Aliquid tamen regioni,

consuetudini, & peculiari aegrotantium constitutioni concedendum est. Jus tenue pulli, sorbitiones ex pane trito in jure carnis decocto, vitelli ovorum in aqua mali medici succo medicata, ac saccharo edulcatae soluti non nullos jam viribus destitutos maxime recreant, atque refocillant. Alkalescentiae metum acida vegetabilia addita quodammodo arcebunt; quamquam ventriculi concoctrice facultate, ni omnino extincta sit, sic mutantur, ut non facile alkalescere, aut corrumpi queant. Alios vinum sorbillare plurimum juvat, idque solum commode eos sustinet, ac reficit. Sed maxime aegrorum quies, mundities, & lecti, linteaminumque frequens mutatio cordi sit. Aër quoque conclavium saepe renovari debet, & vapore aceti, aut baccarum Juniperi, similiumque imbui, ac suffiri. Aqua etiam aëris impuritates absorbet. Plantis vegetantibus, ac virentibus mephitica effluvia absumi, & emendari, si tamen solaribus radiis expositae sint, dicuntur. His igitur cubicula instruantur, ornenturque.

§. CCCLXXIII.

Nec aegrotorum tantum rationem, sed sui quoque, & sanorum habeat medicus, oportet. Hinc apposite scripsit PLATNERUS: *qui grassante hoc morbo, ab eo tuti esse volunt, eos oportet vitare cubicula humida, & aërem paludosum, corpus debent operire, crebrius lintea vestesque mutare, & aëri exponere, maxime si inter aegros versandum est, abstinere a venere, ingluvie, aliisque, quibus corpus debilitatur. Inter cetera auxilia sic dicta prophylactica optimum est cyathus vini rhenani modicus, animusque compositus* (a). Praeter ista vero, quae diligenter facienda, obfervandaque sunt, plurimum etiam prodest, quod pluries ecquidem expertus sum, os, faciem, nares, manusque crebro abluere aqua, vino, aut aceto; cubicula a sordibus munda reddere; novo, recentique aëre ventilare; vapore aceti acerrimi, vel suffitibus resinosis medicari; excrementa quaeque cito auferenda curare; nihil cibi, aut potus prope aegros assumere; salivam saepe exspuere, ne noxiis halitibus infecta voretur; obversa facie, aut ad latus inclinata aegros alloqui, & pulsum explorare; se fenestram, aut januam inter & aegrum sistere, ne aëris flatu effluvia ab aegris manantia in nos ferantur, & longam, continuatamque apud aegros moram devitare. Quando vero propius aegrum inspicere oportet, aut cutim, linguam, hypochondria examinare, tunc spiritum comprimere necesse est, ne vaporem, aut halitum ab aegro emanantem proxime hauriamus. Peticulis epidemice vagantibus, plerumque ii in morbum repente incidunt, qui frigori, aut vento, aut aëri nocturno, humidove incaute se se objecerunt, exspirationis nimirum suppressionem perpessi. Probabile igitur est, si aliquid noxii miasmatis in corpus se se immiserit, id facile viribus vitae per cutis spiracula, dum patula sunt, sensim difflari sine noxa: occlusis

Prophylaxis.

vero illis retineri, & cumulari sic, ut contagionis copia tanta fiat, quanta ad corpus inficiendum, labefactandumque satis sit. Quam ob rem exspirationi cutaneae de industria indulgendum maxime est; quod in primis efficiemus vitatis caussis, quae eam cohibent, & sumptis intrinsecus, quae diaphoresim subinde promovent. Frustulum camphorae vespere hora somni deglutitum, aut dilutum chamaemeli, scordii, & florum sambuci mane in lectulo sorbillatum optime cessisse vidi. Non nulli acetum vel simplex, vel plantis alexipharmacis infusis alteratum, quale est illud, quod a quatuor latronibus nominatur, identidem bibunt, eoque sibi suadent septicum principium, quod alkalinae naturae esse putant, immutari, ac neutrum reddi posse. At dubium est, utrum illud alkalinam vere naturam obtineat. Novi enim quosdam, qui, ut ab epidemico morbo se immunes facerent, singulis diebus jejuno stomacho aceti optimi cyathum diu biberant, nihilominus morbo implicitos fuisse, & quidem gravissimo, ut etiam ex eo obierint. Utiliorem expertus sum ad prophylaxim corticis peruviani moderatum ac quotidianum usum. TROGHERIUS (*b*) in constitutione peticulari ann. 1752. & 1753., in qua cum peticulis saburra gastrica, & verminosa complicabatur, pilulas prophylacticas felici eventu adhibuit ex camphora, scordii extracto, mercurio, semine santonici, rhabarbaro, aut sena, aut cremore tartari compositas, quibus vermes saepe dejectos fuisse testatur. Provide etiam cavit, ne lintea sanorum cum iis, quae aegrotis inservierant, promiscue lavarentur, & ne vestimenta, stragula, culcitrae, pulvinaria, aliaque, quibus aegri usi erant, ad sanorum usum traducerentur, nisi prius diu aëri libero exposita, excussa, & bene lota essent: quod potissimum curari ab iis debet, qui Nosocomiis praesunt. Plethoricis sanguinis missio nequaquam nocere visa est, nec blanda purgatio iis, quibus primae viae saburra scatent. Non raro tamen observatum est, post datum prophylaxeos caussa catharticum extemplo febrem supervenisse, fortasse miasmate facilius recepto, aut ad interiora citius protruso. Quare catharsi emesim praestare crediderim.

(*a*) *Ars Med.* (*b*) *L. c.*

Peticulae benignae exemplis illustrantur.

§. CCCLXXIV.

Peticulae benignissimae a Damilanio observatae.

DAMILANIUS narrat, se peticulis epidemice discurrentibus offendisse complures pueros febricitantes, & a capite ad calcem usque peticulis ita benignis conspersos, ut per compita incederent, & sola ferme naturae ope feliciffime evaderent; dum interea alii malignis impliciti, & febre putrida detenti vita quam maxime periclitabantur; quin imo magna eorum pars exitium (*a*) subibant extremum.

(*a*) *L. c. p. 130.*

§. CCCLXXV.

§. CCCLXXV.

Duo peticularum genera in epidemica conftitutione ann. 1757. 58. 59., quae Vindobonae defaeviit, defcripfit HASENÖHRLIUS (*a*), alterum benignarum, alterum malignarum. Benignum genus his fe notis prodebat. In quibufdam a *coryza*, quae fortaffe frigidae tempeftati, nam hiems erat, tribui debuit, exordium capiebat, *cum obtufo capitis dolore, & gravitate*; in aliis cum doloribus rheumaticis totum corpus vagantibus, & fufpecta virium debilitate, atque ad motum impotentia invadebat; in non nullis praecordiorum anxietate, levi naufea, cibi faftidio, & vomituritione prima fui indicia exhibebat. *Frequentiffime vero adoriebatur cum ingenti, & fubita virium omnium proftratione, anxietate præcordiorum, infueto artuum languore fine cauffa manifefta, gravitate capitis, fiti pauca, vel nulla*, oculis languidis, & vultu trifti: *quæ fymptomata viciffitudines levis horroris fimul, & caloris excipiebant; pulfus naturali celerior deprehendebatur*. Haec *plerumque* continuabant *ad quartum morbi diem, tanta interea non nunquam lenitate, ut multi vim morbi fractam crediderint, ejufque cauffam in errorem externum commiffum rejecerint; fed paullo poft ingravefcente ægritudine deterius habere cœperunt;* accedente vigilia, delirio, aurium tinnitu, aliifque; quare *lecto affixi detinebantur*. *Haec huc ufque enarrata fymptomata ex pluribus, quam centenis ægris folicito examine* collecta funt. *Ubi morbus regulariter decurrebat quarto, vel ad fummum feptimo die in fuperficie cutis emergebant ftigmata rubra, læti admodum coloris* CUM LEVAMINE OMNIUM SYMPTOMATUM, *modo punctula fat parva æmulantia, modo late magis patentia, in collo, pectore, & cordis fcrobiculo apprime confpicienda: mox per reliquum corpus & extremitates diffufa apparebant; cutis madefcebat; urina a naturali non multum abludebat, fufpenfam plerumque in medio gerens nubeculam: oculi antehac triftes, jam incipiebant fieri vividiores; mens conftabat; pulfus, antea debilis, infurgebat; reliqua fymptomata, ut vigiliæ, delirium, fitis, aurium tinnitus vel ceffabant integre, vel faltem plurimum imminuebantur; functionum exercendarum major alacritas; maculæ petechiales fenfim minus coloratæ fiebant: tandem decimo quarto, vel & decimo feptimo die ex integro difparebant, aut cum levi defquamatione epidermidis fecedebant; appetitus redibat; vires reftaurabantur. Capitis gravitas, vel & temulentia, vertigo, obfcuratio vifus, auditus obtufus, oedema crurum, fumma ad motum difficultas utpote fymptomata a fractis per morbum viribus exorta pedetentim fugam capeffebant, neque multum negotii medicis faceffebant. Atque hæc erat mitiffimi morbi idea.*

Peticulæ benignæ ab Hafenöhrlio obfervatæ.

Symptomata primi ftadii in quibufdam.

In aliis quæ ratione invadebant.

Eruptio.

Symptomatum imminutio.

Morbi folutio.

Effecta morbi relicta.

(*a*) *Hift. med. Febr. petechial. &c. cap. 2.*

§. CCCLXXVI.

Peticulæ benignæ a Simsio observatæ anno 1765.

Ver anni 1765. *Tyroni* in Hibernia longe fuit saluberrimum. Nulli fere morbi praeter aliquas peticulares febres vagari visi sunt. Hae autem ita *benignæ* erant, ut raro medica ope eguerint, quia ab eis aberant periculosa symptomata. Siquidem toto earum decursu pulsus erat satis plenus, & regularis, respiratio facilis, mens libera, sitis mediocris, cutis, & lingua semper mollis, & humida. Solvebantur somno profundo, qui plures dies perdurabat. *Fateor*, inquit SIMSIUS, cui hasce peticulas observare contigit, *me plurimum solicitum fuisse de valetudine ejusmodi ægrorum, qui primi in meas manus inciderunt, cum eos peticularibus maculis coopertos conspicerem. Sed quia non satis assequebar, quænam eis curatio adhibenda esset, constitui, donec aliquid certi mihi illuceret, totum negotium soli naturæ committere, satius fore arbitratus nihil agere, quam naturæ motus perturbare remediis, quæ nulla manifesta indicatione niterentur. Generatim vero non admodum culpandi sunt medici, si interdum cunctatione, & quiete uti sciant. Nam non nullos vidi, qui medicamentorum mania tacti, & cardiacis, vesicantibusque suos ægros e comate, de quo retuli, excitare parantes, eos in præceps vitæ discrimen adduxerunt. Comparabant, ecquidem fateor, majorem sibi gloriam, quando accidebat, ut aliquis ex hujusmodi pene deplorato statu, in quem eos præcipitaverant, evaderet; sed ratio ista vituperio plena est, atque honesto homine indigna; quamquam nec ipsa caret omni culpæ suspicione, cum sæpe cuique facile pateat, ægrum, cui sola natura adstitit, facilius, quam cui medicus, servari* (a). Hactenus ille. Hinc in hujusmodi morbis, cum populares sunt, medici minus seduli, minusque medicamenta, aliaque artis activiora praesidia adhibere parati, utiliores suis aegris, quam multa agentes esse consueverunt. Revera Pauperes plerumque felicius in ejusmodi casibus convalescunt, eo quod non habent, unde quaerant qui eos multis pharmacis jugulent.

Earum descriptio.

Abstinentia a remediis sæpe utilis.

Pauperes, qui medicis minus utuntur, felicius sanantur.

(a) SIMS. *Observat. sur les malad. epidem. chap.* 2. *pag.* 10. & *seq.*

§. CCCLXXVII.

Constitutio peticularum, quæ Faventiæ anno 1752 populariter vagatæ sunt.

Medii quodammodo generis, ni omnino *benignæ*, inter benignas & malignas fuerunt peticulae, quarum historiam hic subnectere a proposito non alienum existimo. Annus 1751., qui praeivit, ad humidum, pluviosum, & varium propius accessit. Subsecuta est hiems apprime humida, pluviis, & nivibus horrida, saepe variabilis. In ea morbi stationarii erant rheumata, pleuritides, & peripneumoniae, quibus ut plurimum diluentia, & sanguinis missiones praeclare profuerunt. Vere

Præcesserunt morbi inflammatorii.

anni 1752 inflammationes, quas dixi, paullatim desinere coeperunt. Sed in earum locum *febris inflammatoria*, five *fynochus putris veterum* fucceffit. Haec vero triplici differentia notabatur; nempe vel erat mitiffima, vel gravis, vel graviffima. In ea fanguis e vena miffus apparuit femper denfus, concretus, & crufta phlogiftica praeditus. Poftea ferpere coepit aliud febris genus, quod inter initia videbatur mite, fed mox grave & periculofum evadebat adfcitis fymptomatis, quae febris lentae nervofae malignae continentis fpeciem referebant. Haec, quia praecedentium morborum conftitutionem fequebatur, ideo cum diathefi fanguinis phlogiftica complicabatur, & fpeciatim cerebro, & faucibus inflammationem intentabat. Quam ob rem ad eam curandam opus fuit phlebotomiis quidem iteratis, fed modicis, & prudenter adminiftratis. Haec febris Majo menfe penitus deftitit. Sed ei fucceffére peticulae ita frequentes, & multis communes, ut parum abeffent ab epidemicis, quarum haec fuit ratio. Initium morbi faciebat leve frigus, aut levis horror, quem aut antecedebat laffitudo totius corporis dolorifica, aut mox fubfequebatur, cum virium lapfu, refpiratione fufpiriofa, vultu tetro, & valde a naturali diffito. Pulfus ab ipfo exordio erant parvi, humiles, inaequales, parumque frequentes, & quandoque duriufculi; nec mutabantur deinceps in reliquo morbi curriculo. In quibufdam tamen primis duobus vel tribus diebus magni, & validi exftiterunt, fed poftea deprimebantur, fiebantque parvi, debilefque, quales erant in ceteris. In non paucis etiam vix a naturali ftatu quidquam difcedebant, ficque fallaci fpecie illudebant. Fuerunt tamen, fed hi pauciffimi, qui ab initio ufque ad finem pulfum magnum, validum, velocem valde, & crebrum haberent. Verum in his femper aliquod interius vifcus inflammatione fimul laborabat, & fanguis, qui detrahebatur, inops feri, valde compactus, & pleuritico corio tectus apparebat. Febris, quae cum memoratis fymptomatis invaferat, plerumque quotidianae continuae, five amphemerinae, non nunquam tertianae continuae fimplicis aut duplicis, five tritaeophyae typum tenebat. Omnibus pertinaciter dolebat caput; & temporum arteriae multo validius, vehementius, & crebrius pulfabant, quam in carpis. Praeterea communia erant fufpiria, gemitus, lamentationes fine cauffa evidenti, ftupor mentis, fitis ingens, fed cum potionis averfatione conjuncta, genarum rubor, praefertim in acceffionibus manifeftior, timor, defperatio, flatus, ructus. Paullatim mentis ftupori accedebat perturbatio, & vaniloquium cum perpetuis vigiliis, voce tremula, & ftridula, hypochondriorum tenfione, continua manuum & brachiorum jactatione, anxietate, copiofifque urinis hypoftafim albam, levem, paucam habentibus. Vigilias demum procedente morbo excipiebat delirium proprie dictum, aut fopor, taciturnitas, furditas, & vana perfuafio perfectae valetudinis. Aliqui jam ab initio querebantur malum oris faporem, naufeam, & vomiturutionem. Alii vero ab his omnino im-

Poftea infurrexit Febris lenta nervofa.

Maligna erat, fed cum phlogiftica diathefi.

Illi fuccefferunt peticulae.

Initium morbi.

Pulfus varius.

In quibufdam erat magnus validus &c.

In his fanguis qualis?

Febris typus.

Symptomata praecipua.

Signa cacochyliae.

Ubinam delirium infons? munes erant. Non nulli, quorum pulfus parum a naturali recedere vifus erat, fubito, & repentino feroci delirio, primum intermittenti, deinde affiduo corripiebantur; a quo tamen nihil funefti unquam vidi. *Calor.* Fere femper cutis calore acri, atque ardenti torrebatur, fed is multo magis capiti, dorfo, lumbis, & interioribus fedibus moleftus erat. *Lingua.* Lingua magnas vices pro vario morbi tempore, & aegrorum temperie, atque habitu fubibat. Modo enim arebat, modo albicabat, modo rubebat, ut fanis. A quarta die ad feptimam ufque poft quamdam *Eruptio peticularum.* pectoris, praecordiorumque anxietatem, oppreffionemque prodibant in dorfo, thorace, & deinde in univerfo corpore peticulae, parvae, rubrae, aut dilute rofeae, aut pallidae, plus minus frequentes pro majori, *Mitigatio fymptomatum.* vel minori morbi apparatu. Hinc refpiratio liberior, faciliorque; mollior, humidiorque cutis; mitior, ac temperatior ejufdem caloris fenfus, atque adeo moderatior febris. Exftabant maculae tota altera hebdomada, *Sudor in fine morbi, aut urinae copia.* qua ad finem tendente in plerifque fudor largus toto e corpore manabat, & fenfim febris ipfa cum omnibus fymptomatibus definebat. Atque haec erat frequentior morbi folutio. Sudoris loco in aliis uberiores urinae fluebant, quae peticulis adjunctae crifim abfolvebant. Pauciffimis *Pauciffimis alvi fluxus.* alvi fluxus fupervénit, atque iis dumtaxat, qui fimul faburra gaftrica laborabant. Non pauci in augmento, aut ftatu morbi, id eft in fecunda, aut tertia, fi malum longius trahebatur, hebdomada, faucium *Paucis dolor faucium in incremento, aut ftatu.* dolore, difficili deglutitione, raucedine, ac tuffi catarrhali prehendebantur; fed fine ullo difcrimine. Imo haec bene ominabantur, quoniam brevi feliciter morbo finem imponebant. Non diffimulandum tamen eft fuiffe non nullos, fed oppido paucos, & raros, qui profundo fomno *Quinam perierint?* oppreffi, voce rauca, & pene aphoni, in dorfum decumbentes, & quafi immobiles, tendinumque fubfultibus affidue exagitati urinas tenues, crudas, aqueafque emittebant. Hi omnes, fruftrata quacunque arte, *Haemorrhagia narium omnibus utilis.* circa nonam, aut undecimam, aut quartam decimam perierunt. Narium haemorrhagia multi corripiebantur, etiam ex iis, quibus inter initia fatis fanguinis detractum fuerat. Hinc magnum femper levamen permanavit. Tota aegrotatio duabus, aut tribus, quod longiffimum fuit, *Quando vermes complicabantur, morbus fuit longior.* terminabatur hebdomadis. Quod fi hofce fines tranfgrederetur aliquando, id folum evénit, ubi verminofa affectio cum morbo complicabatur; quam demum lumbrici ano, aut ore ejecti prodebant. Contagione ma- *Contagiofae erant.* lum communicabatur cum domefticis, ac familiaribus, fpeciatim iis, qui aegris famulabantur, aut propius accedebant, & diu in eorum cubiculis verfabantur. Sed contages haec potiffimum manifefta fuit inter eos, qui anguftis, humilibus, & paullulum fupra folum evectis aedibus incolebant, uti funt pauperes, atque artifices, qui neceffitate quadam in fuburbiis, aut anguftioribus, imifque domiciliis, ac contuberniis degere compelluntur. Reftat, ut curationis rationem, quae utilior deprehenfa *Curatio quaenam profuerit.* fuit, perfequamur. Primis continuo diebus, cum dolor capitis, calor,

Sang. missio.

& vibratio temporalium arteriarum urgeret, sanguis mittebatur, pro aetatis, temperamenti, habitus, & pulsus ratione, & iterato etiam si opus esset, id fiebat, donec nimirum capitis dolor, calor, pulsatio tollerentur, aut saltem multum mitescerent. Una, vel altera sanguinis missio plerumque satis erat, & quidem parca, ne pulsuum exigua vis nimium infringeretur. Nec pulsuum parvitas, nec sanguinis primum educti laudabilis conditio nos deterrebat a sanguinis missione, dummodo satis parca, ac moderata, nam vires vitae oppressae magis, quam resolutae videbantur, & sanguis ita a tenuitate, ac dissolutione aberat, ut secundo missus, aut post aliquot dierum febrilem motum detractus in tenacem, firmam, densamque massam, saepe crusta pleuritica contectam, coiret. Mittebatur igitur sanguis magna tamen semper cautione, & parcitate, quando non modo caput dolore acuto, & pulsanti, ingentique aestu afficiebatur, verum etiam ubi calor exteriorum partium modum excedebat, (excedebat autem fere in omnibus) aut interiores sensui aegrotantium exardescere videbantur, multoque magis id auxilii locum habebat, si pulsus magnus, validusque, & febris vehementior, itemque signa alicujus visceris inflammati animum adderent, quo casu etiam liberaliori manu sanguinem mittere expediebat. At si quando sanguinis missio aut non satis indicata, aut non satis bene a viribus tolerata videretur; tunc, ut capitis dolori, accensionique prospiceretur, dorso, & scapulis cucurbitulae scarificatae admovebantur, aut una ampla occipiti defigebatur, ut sanguis viciniori e loco prodiens caput levaret. Quod si his parum, aut non satis proficeretur, hirudines temporibus, aut naribus, speciatim ubi aliquae sanguinis stillae conatum naturae illuc vergentis ostenderant, applicare non fuit inutile. Mirum fortasse videbitur in morbo peticulari, cui saepe noxiam sanguinis missionem experientia demonstravit, hanc ipsam nobis feliciter cessisse. Sed animadvertendum est, constitutionem morborum praecedentium, qui omnes inflammatorii fuerunt, & vernum tempus, quod plethorae, indeque pendentibus morbidis effectis favet, in caussa fortasse fuisse, cur non modo cerebrum, verum etiam alia viscera phlogosi quadam tentarentur, atque idcirco sanguinis missio, nequidquam obstante pulsu parvo, & depresso, nedum utilis, sed necessaria reperta fuerit. Hinc ea, quando vere indicabatur, aut non sufficere posse cucurbitulae videbantur, ne omissa quidem fuit tum, cum peticulares maculae cutim tenerent, aut aliquis ventris fluxus adesset. Neque hinc unquam sinistri quidquam obvénit. Uno verbo ea curandi methodus omnino adhibita fuit, quae in reliquis morbis exanthematicis, & speciatim in variolis adhiberi non infeliciter solet. Nemo ignorat, tuto variolis etiam exstantibus sanguinem mitti, si aeger plethoricus sit, si febris magna, delirium non leve, difficilis respiratio, aut imminens peripneumoniae metus id auxilii suadeant, ut suo loco dictum est. In principio itidem post semel, aut

Qualis sanguis?

Quando mittendus erat?

Cucurbitulæ.

Hirudines.

Cur sanguis feliciter mittebatur?

Præsentia peticularum, aut diarrhoeae quando non vetuit sanguinis missionem.

Quibusnam alvus ducebatur?

iterum sanguinem missum, ubi id necessarium visum erat, alvus ducebatur illis, qui pravum oris saporem, & nauseam querebantur, aut ponderis sensum circa epigastrium percipiebant, aut alia signa gastricae cacochyliae praeseferebant. Rhabarbarum cum sale quodam neutro conjunctum intuitu etiam verminosae complicationis ceteris purgantibus praestare credebatur. Plurimum vero capiti levando, & vigiliis diminuendis, aut tollendis contulerunt pedum balnea tepida, aut fomenta cruribus diu, & continenter adhibita, sinapismi, & clysmata emollientia. Stupidis, & consopitis non parum profuerunt quoque eadem clysmata, sed acria, atque excitantia; sic ut nunquam vesicantibus uti oportuerit. Praeterea diluentia subacida, & nitrosa non modo in prima hebdomada, sed etiam in altera affatim haurienda dabantur, quantum per aegros quidem, qui a potu plerumque abhorrebant, licuit. Quia vero in altera hebdomada vitae vires magis, magisque deprimebantur, & quasi deficere videbantur; ideo eas erigere, reficereque curavimus *mixtura* aliqua cardiaca, & minutis dosibus salis volatilis cornu cervi, aut viperae, dummodo delirium magnum, aut ferox abesset. Interdum dabantur pilulae ex pulvere radicis contrayervae, & extractis cardui benedicti, & scordii, similibusque compositae. Quibus sane leniter vires omnes non modo reficiebantur, verum etiam sudores, ad quos natura sponte vergebat, eliciebantur, cum morbi primum levamine, deinde optata solutione. Ut vero sudor facile profusior evadebat, sic caute, & circumspecte cardiacis, & sudoriferis utebamur, & simul ac fine potiti eramus, ab iis cito abstinendum ducebamus, ne prae nimia sudoris copia aegri deficerent. Quod si tamen languor aliquis ex hac caussa oriretur, viribusque consulere opus esset, in moderato vini maturi, & bonae notae omne praesidium inventum est. Denique finita febre, non nullis nausea, & cibi fastidium non aeque cessabat. His remedio fuit rhabarbarum cum salibus mediis epicratice ad aliquot dies datum. Historiam, ni fallor, protuli peticularum *essentialium*, quae, quia multos eodem tempore aggrediebantur, & facile in sanos contagione transibant, epidemicae, & contagiosae dici possunt; &, si minus absolute benignae, mediae saltem naturae benignas inter, & malignas constitui, 1. quod regulariter admodum processerunt, 2. quod earum eruptio aliquod cum febri, tum symptomatibus levamen semper attulit; 3. quod paucissimis lethiferae fuerunt, & ab ea sanguinis liquatione, quae frequenter in malignis, putridis, atque anomalis occurrit, ac perniciosa natura, quam gravissima symptomata comitari solent, plurimum distare visae sunt.

Revellentia. *Diluentia subacida & nitrosa.* *Cardiaca, & volatilia quando?* *Diaphoretica, & antiseptica.* *Cautio.* *Vini usus.* *In fine cunctanti appetitui quid profuerit.* *Conclusio.*

Peticulæ malignæ exemplis quibuſdam itidem illuſtrantur.

§. CCCLXXXVIII.

Peticulæ malignæ ann. 1591.

Anno 1590. Tridenti aeſtas fuit ſicciſſima, & praecalida; autumnus magna ex parte ſimilis; hiems frigida admodum, & nivoſa. Acceſſit annonae caritas. Hinc anno poſtero 1591 morbi populares mali moris non plebem ſolum, ſed magnates etiam inceſſerunt. In primis *febres erant*, ut narrat OCTAVIANUS ROBORETUS (*a*), *ab initio fere inſenſibiliter invadentes cum levi horrore, vel horripilatione, paullatimque calor, primis quidem diebus haud multum moleſtus, capitis tamen dolore ut plurimum comitatus, ſubſequebatur. Cum vero quibuſdam ad quartam, quibuſdam ad ſextam, vel ſeptimam ventum erat, aliis vigiliæ, & deliria valde intenſa, atque phrenitides, aliis lethargici ſopores pene inexcitabiles ſuperveniebant. Omnibus tamen circa ſextam, vel ſeptimam, paucis autem in quarta pulicum morſibus haud multum diſſimiles peticulæ, ut plurimum rubeæ, aliquando tamen etiam lividæ, circa dorſum præcipue, atque pectus oriebantur, efflorefcebantque. His magna ex parte faucium dolores, & inflammationes, tuſſes humidæ, quibuſdam etiam vocis interceptio, ac omnimoda loquelæ amiſſio cum ablata fere deglutiendi actione fiebant; lingua arida, ſitis, aliquibus alvi fluxus bilioſi, non tamen colliquativi, plurimis etiam vermes tum ſurſum, tum deorſum, hæmorrhagiæ ex naribus copioſæ, & ut plurimum ſalubres; non nullis etiam, poſt ſoporem maxime, parotides, quibus pariter a morbo ægri vindicabantur, contingebant. Quibuſdam etiam licet interiora adeo urerentur, ut lingua aridiſſima, ſciſſuriſque non nunquam diſſecta conſpicerentur, exteriora tamen inſignem quamdam, ac pene marmoream frigiditatem, cadaverum inſtar, obtinebant. Aliqui toto morbi tempore lotium ſanis perſimile, alii uſque ad ſextam, vel ſeptimam (in his enim duobus diebus magnæ potiſſimum mutationes eveniebant) clarum, deinde per duos, vel tres dies admodum turbatum, & ſubjugale, cicerum rubrorum juri haud multum diſſimile emittebant; ſicque varia variis pro naturarum diverſitate, nec non partium imbecillitate, humorumque dominantium qualitate fiebant accidentia. Potiſſimumque corpora ſanguinea, ac bene quadrata periclitabantur, inficiebanturque quam facillime, ſerpereque in proximos contagione hujuſmodi mala clariſſime conſpiciebantur. Et quamquam etiam multi in eadem domo ſucceſſive decumberent; maxima tamen eorum pars, potiſſimum qui medicorum præceptis erant obtemperantes, a principioque curationi ſe ſe addicabant, convaleſcebant; ita ut etiam cum morbus maxime vigeret, ex decem, vel duodecim ægris unus interiret, magiſque diſcrimen hoc opulentiores nobiles, atque primates ipſi, quam*

Deſcriptio.

Symptomata ante eruptionem.

Eruptio.

Faucium dolor, & inflammatio.

Symptomata poſt eruptionem.

Quinam magis periclitabantur.

Contagioſæ.

Pauciores e plebe, quam e nobilibus moriebantur.

inops, atque egena plebs experiebatur; cum eorum etiam numerosæ multitudinis respectu major multo numerus decesserit. Cum iisque po- (Symptomata lethalia.) *tissimum agi male videbatur, qui aliqua alia labe, & maxime gallica essent infecti. Omnesque fere quotquot obiere, convulsi, suppressaque urina, vel suffocati interibant. Qui vero a morbo convalescebant, ma-* (Quænam morbi reliquiæ?) *gna ex parte surdastri, ac semistupidi per aliquod temporis spatium remanebant, capillique quamplurimis defluebant.* Hactenus continuata oratione Auctor. Subjicit deinde, maturius peticulas erumpentes pejores (Alia notatu digna.) fuisse, nihilque levaminis attulisse (*b*), neque peticulis solis unquam morbum solutum esse, nisi aliqua copiosa per alvum, vel lotium, vel haemorrhagiam evacuatio accesserit (*c*); quamquam non neget ibidem, interdum peticularum eruptionem, praesertim cum sudore conjunctam, morbi impetum aliquando fregisse (*d*), ex quo eruitur peticulas tunc grassantes plerumque malignas fuisse, rarissime benignas.

(*a*) *De peticular. febr. ann. 1591. cap. I.* (*b*) *Ibid. cap. XII.* (*c*) *L. c. cap. XV.* (*d*) *Cap. eod.*

§. CCCLXXIX.

Sed multo manifestius, accuratiusque malignas peticulas in consti- (Malignæ Hasenöhrlii.) tutione epidemica Vindobonensi ann. 1757. 58. 59., quam memoravimus, distinxit, delineavitque ad naturae exemplum Cl. HASENÖHRLIUS (*a*). (Omnia symptomata graviora, quæ parum mitigantur ab eruptione.) In his *statim* a principio morbi *omnia symptomata erant vehementiora*, quam in benignis supra ex eodem descriptis (§. CCCLXXV.), *neque eruptione exanthematum facta multum mitigabantur. Lassitudo illa spontanea de die in diem augebatur, tinnitus, & susurri aurium, dolores capitis intensi nulli remedio auscultabant; oppressio præcordiorum, respirationis difficultas, tussicula perpetua, modo humida, plerumque sicca, subsultus tendinum, mens turbata fatalem minabantur exitum. His se se comites junxerant vigiliæ diuturnæ, quas exceperat delirium, non nunquam in incremento, non nunquam in statu morbi, aliquando mitius, aliquando ferocius, quod degeneravit non nunquam in furorem,* (Delirium phreniticum.) *quo agitati* (aegri) *surrexerunt, & robustissimorum alioqui hominum actiones exercuerunt: quod in quatuor militibus me observasse memini; ita quidem ut ruptis vinculis, quibus lecto adstringebantur, aufugere meditarentur, hosque etiam in furore fato cessisse vidi. Alios quarta, quinta, & sexta die continuo sopore sepultos, & obscure delirantes no-* (Eruptio cum sudore quando utilis.) *tavi, quibus septimo, vel nono die oborto sudore, petechiis prodeuntibus, melius habere contigit. Lingua plerumque fuit humida, rarius* (Lingua. Sitis.) *sicca, muco albicante obducta, quandoque fusca; sitis non multa, raro* (Oculi.) *intensa; oculi tristes, squallida illorum acies, & minime lucida; hypo-* (Hypochondria.) *chondria inflata, tensa, quandoque dolentia; alvus quamplurimis con-* (Alvus. Urinæ quales?) *stipata, quibusdam fluida, & soluta; urinæ ab initio crudæ, tenues, deco-*

decolores, quandoque cruentæ, vel & fuscæ, in statu criticæ cum laudabili hypostasi; sudores sæpenumero sponte apparebant, aequaliter per totum corpus dispersi, qui, dum critici, semper erant boni; interdum imminente in primis morte, ubi tota compages in madorem, & vaporem valde foetidum resolvi videbatur, exprimebantur, & tunc erant pessimi. Pulsus in initio morbi naturali velocior, attamen mollis; in quibusdam autem durus; in progressu celer, frequens, intermittens, debilis, inæqualis. Porro qui dicta symptomatum complicatione conflictabantur, illis vel omnino non erumpebant exanthemata, vel prodibant purpurea, livida, aut nigra: quæ ultima rarissima; in duobus enim tantum militibus vere nigra vidi. Vel & horum exanthematum vestigia quidem apparebant, sed profunde sub cute hærentia, fatali plerumque omine: victas enim morbi atrocitate naturæ vires, materiæque inimicæ versus peripheriam propellendæ impares significabant. Funestum quoque, ac exitiale erat ægris, quibus subito disparebant exanthemata: perniciosa enim illico exsurgebant symptomata; respiratio fiebat frequens, anhelosa, inæqualis; pulsus debilis, celer, intermittens; sudor frigidus in fronte, & jugulo; tandem mors. Subinde eruptione petechiarum licet facta omnia symptomata plurium dierum spatio pertinaciter perstiterunt, neque medicamenta adhibita singularem mutationem in melius attulerunt; his ut plurimum decimo septimo die, raro serius, parotides emerserunt, cum aliqua febris, & symptomatum diminutione. Parotides sibi relictæ, ut frequenter vidi in Nosocomio hispanico, quandoque fausto naturæ conamine retrocesserunt, & tunc diarrhœa superveniens, vel & copiosa, & crassa profluens urina salutem attulit. Quandoque scirrhosam duritiem induebant, nullo modo resolvendam emollientibus; vel & causticis tractatæ in ulcera mali moris degenerabant. Quandoque eo usque intumuerunt, ut ægrum derepente suffocarent. Felicissimum vidi eventum, dum cito ad suppurationem ducebantur, & facta apertura materiei exitus conciliabatur. Verumtamen non solummodo ad aures materia morbosa metastatice ferebatur, sed & alia corporis loca petebat, femora, crura &c. axillas, faciem, nasum &c.

Sudor quinam criticus?

Sudores fœtidi prope mortem.

Qualis pulsus.

Peticulæ interdum non erumpunt, aut lividæ, & nigræ erumpunt.

Peticulæ vix visibiles, ominosæ.

Funesta retrocessio peticularum.

Symptomatum continuatio post eruptionem.

Quibus parotides cum levamine?

Si retrocedunt, diarrhœa, & urina copiosa & crassa saluti est.

Quando in ulcera mali moris vertuntur.

Suppuratio saluberrima.

Diadoche ad alia loca.

(a) *Histor. med. citat. cap. 2. pag. 267. in Fascic. I. Op. min. med. & dissert.* FRANC. XAV. de WASSERPERG.

CAPUT XI.

DE MORBO, SIVE EXANTHEMATE MILIARI *.

§. CCCLXXX.

Miliaris morbus pro peticulari olim acceptus. Ad morbum miliarem pedetentim pervenimus, peticulari adeo proximum, aut affinem, ut complures olim nullum prope inter utrumque exanthema difcrimen ponerent. Revera inter initia, quando miliares papulae erumpere incipiunt, faepe peticulis fimiles videntur, & pro iis facile accipiuntur, nifi caute expectetur, donec eleventur, & fupra cutim emineant, quo fane a peticulis, quae planae, & fine faftigio effe folent, difcernuntur. Non ita pridem id maxime, & manifeftiffime in aegrotante amico meo confpexi. Quarta, vel quinta a decubitu die fupra pectus, & brachia ei crebrae apparuerunt maculae rubrae, planae, difcretae, exiguae, omnino peticulis fimiles, quae tamen verfus feptimam elevari, atque eminere in puftulas vere miliares coeperunt, & tales per totum morbi decurfum, qui fuit non brevis, nec fine aliquo vitae periculo, perftiterunt, novis, & frequentibus fubinde priores fubfequentibus, & per totum corpus diffufis. Praeterea in eodem homine utrumque exanthema interdum una conjungitur, aut unum poft aliud fibi fuccedit; quod in primis notatur ab epidemicarum conftitutionum fcriptoribus. Hinc Petrus a Castro, etfi probé *pulicares*, five peticulares maculas a papulis *culicaribus*, five miliaribus diftinxerit, non tamen credidit, natura multum utrafque differre, ut fingulae diverfam curandi rationem expeterent (*a*).

Similitudo cum peticulis, & differentia.

Complicatur fæpe uterque morbus.

* *Synonyma.*

Hidroa Graecis, *fudamina* Latinis, *Miarola* Pedemontanis, & *Migliarina*, *aut la migliare* reliquis Italis, *Friefel a crebris horripilationibus*, vel *fecundum alios a panno afpero & nodofo* Germanis, *purpura* Ludwigii, *Inftit. med. clinic. P. I. cap. I. fubfect. VIII.*, & aliorum quorumdam, in primis Germanorum. *Morbus miliaris* Petri Gerikii, *Tract. de Febr. miliari cap. I. ann.* 1711. *Miliarium morbus* Allionii, *Tract. de Miliar. orig., progreff., natur. & curat. cap.* 2. §. 68. *ed. an.* 1758. Miliaria Matth. Collinii, *Differt. de Miliar.*

(*a*) *De febr. puncticul.*

§. CCCLXXXI.

Unde nomen? Nomen habet hic morbus a papulis, five puftulis, quae in fumma cute erumpunt, & formam, fpeciemque granorum milii, varii ut plurimum coloris, plus minus exhibent; quemadmodum diftinctius, latiufque poftea exponemus. Has antiquiffimis medicis, & fpeciatim Hippocrati (*a*), atque Aëtio (*b*), compluribufque aliis, qui eos fubfecuti funt (*c*), non ignotas fuiffe, magno eruditionis apparatu, acrique judi-

Exanthema notum antiquis.

cio demonſtravit inter noſtrates primum CL. JOH. FANTONUS (*d*), deinde Cl. CAROLUS ALLIONIUS (*e*), ambo illuſtres medicinae Profeſſores Taurinenſes, & demum non pauci alii (*f*).

(*a*) *Epid. l.* 2. *ſect.* 3. & *l.* 7. *ſect.* 2., item *Coac. prænot. ſect.* 1. & 2. Praecipue vero in Fullone, Phericide, & Ephranonis filio (*L.* 7. *epid.*) puſtulae notantur velut a culicum morſu natae; ſed locus prae ceteris in *l.* 2. *epid. ſect.* 3. exſtat, qui totus hic excribendus eſt, ut quiſque aequus rerum aeſtimator videat, exanthema miliare ab HIPPOCRATE, ſive quocunque alio illius libri auctore reapſe non praetervifum eſſe. *Circa ſeptimum* (ſic habet), *octavum, & nonum diem* (febris cujuſdam epidemicae) *aſpredines quædam* MILIACEAE, *culicum morſibus fere ſimiles, quæ tamen non admodum pruriebant, in ſumma cute ſubnaſcebantur, & ad judicationem uſque perdurabant. Ac ne eæ quidem maſculorum ulli eruperunt. Mulier vero, cui talia fierent, nulla mortua eſt: hebetiori tamen erant auditu, & ſoporoſæ, quamvis antea non admodum ſoporoſæ eſſent, quibus iſta evenire debebant.* Hunc vero locum a VALLESIO in *Comment.* non ſatis conſideratum eſſe, jure, meritoque animadvertit CL. FANTONUS (*De antiquit. & progreſſ. febr. miliar. p.* 73.). Etenim aſperitates illas miliares, culicum morſibus ſimiles putavit ille maculas eſſe, *Tabardillo* ab Hiſpanis nuncupatas, nimirum peticulas: quae tum jam in Hiſpania frequenter obſervabantur, & ſatis notae erant. Rectius autem interpretatus eſt eum textum MARTIANUS (*Comm. in epid.* 2. *ſect.* 3. *v.* 20.) qui ejuſmodi aſperitates miliaceas nequaquam pro peticulis habuit; ſimileſque ſe pluries offendiſſe in febre ardente laborantibus, aſſeveravit. Nec facile GASTELLERIO, aliiſque largiar, hippocraticas iſtas miliares papulas fuiſſe ſecundarias, ſive, ut vocant alii, ſymptomaticas, nimirum a primariis, atque eſſentialibus, de quibus hic agitur, longe differentes: Nam eae non in ſtatu, aut fine morbi, corruptis videlicet, depravatiſve humoribus, ſed in augmento erumpebant, exſtabantque ad morbi uſque ſolutionem, nec aliis, niſi foeminis ſuperveniebant. Neque demum ex eo, quod mulieres illae omnes evadebant, inferre licet, miliarem morbum, qui ſaepe lethiferus eſt, non fuiſſe; nam exempla non deſunt miliaris morbi primarii, ſive eſſentialis, natura benigni, & bonum exitum habentis, non ſecus ac variolis benignis obtingit, ut deinceps clarius apparebit.

(*b*) *Tetrabibl.* 2. *ſect.* 1. *c.* 129. (*c*) GALEN. *de atra bile cap. IV.* AVICENN. *lib. IV. Fen. I. Tract. IV. c.* 2. MONTAN. *Conſ. Med. cent.* 2. *p.* 598. PETR. SAL. DIVERS. de febr. peſtilent. *cap.* 18. RIVER. *Prax. med. lib. XVII. ſect.* 3. *cap. I. obſerv.* 21. *Cent. I.* DIEMERBROECK. *de Peſt. Hiſt. r.* 22. & 100. ROBORET. *De febr. peticular. p.* 180. PETRUS a CASTRO *de febr. malign. punctic.* §. *VII.*, PAULUS NEUCRANTZIUS *de purpura. Lubecæ* 1648. in qua urbe obſervavit morbum hunc epidemicum, & malignum tribus, vel quatuor annis, antequam WELSCHIUS eum Lipſiae videret &c. (*d*) *L. cit.* (*e*) *Tractat. de Miliar. orig., progreſſ., nat., & curat. cap. XI.* (*f*) MOLINAR., PLANCHONIUS, GASTELLERIUS &c. Sed jam ab anno 1741. Gottingae prodiit *Diſſert.* JO. C. LUD. SEIPII *de purpura, antiquo morbo*.

§. CCCLXXXII.

Etſi veteribus notæ, multo ſerius bene deſcribi cœperunt.

Quanquam vero exanthemata miliaria ab antiquiſſimis uſque temporibus deprehenderint medici in morbis ut plurimum acutis, & malignis; dubium tamen ſupereſt, an pro morbo primario, & ſingulari ab iis habita fuerint, aut potius pro fortuita eruptione, ac ſecundaria, ſive ſymptomatica *, cum certe quae apud eos de hujuſmodi exanthemate memorata inveniuntur, nullo modo comparanda ſunt cum abſolutiſſima ejus hiſtoria, quam hodie habemus. Fatendum enim eſt, tum primum accuratius ejuſmodi morbum obſervari, & deſcribi ſeorſum coeptum eſſe, cum Lipſiae annis tribus 1652. 53. 54. in Puerperas

Statuitur epocha recentior.

faeviffime debacchatus fuerit, quemadmodum ex ejus hiftoria, quam WELSCHIUS anno 1655. evulgavit (*a*), perfpicuum eft. Ab eo quippe tempore de peculiari morbi genere admoniti medici attentius aegros infpicere, fymptomata propria adnotare, regularem progrediendi modum, folutionemque perpendere inftituerunt; quod eo facilius exftitit, quo latius in alias quoque urbes, & regiones fe fe diffudit. Multiplici igitur obfervatione conftitit, non modo primarium, effentialem, & peculiarem morbum effe, ab aliis omnino fecretum, neque folis puerperis infenfum, verum etiam aliis cujufque aetatis, temperamenti, fexufque hominibus. Qua ratione is progreffus fit quaquaverfum, & quibus temporibus in fingulas regiones fe fe intulerit, conquifitis undique monumentis ampliffime declaravit paullo ante laudatus ALLIONIUS (*b*), quem eruditionis cauffa poterit quifque confulere. Hinc tot de eo fcripta fucceffive in lucem prodierunt utiliffimis profecto obfervationibus referta, fed interdum ita varia, & quafi opinionum licentia inter fe pugnantia, ut non leve negotium legentibus faceffant.

Morbus eft peculiaris & effentialis.

Origo & progreffio ab Allionio defcripta.

* Magna olim difceptatio fuit inter Medicos non incelebres, an exanthemata miliaria effentialia, five critica fint, num vero fecundaria, five, ut alii vocant, fymptomatica? De abufu autem harum vocum jam alibi a nobis fatis tractatum eft. Igitur alii priorem, alii pofteriorem fententiam pro virili tuiti funt. Inter primos recenfentur TISSOTIUS, STÖRCKIUS, MATHAEUS COLLINIUS, aliique, qui experientia confifi miliaria femper primaria, nunquam fecundaria, neque factitia unquam effe contendunt. Inter pofteriores agmen ducit HAENIUS, qui tamen non ubique fibi conftat. Non vero tantum mihi affumo ut quaeftionem dirimere velim. Illud dumtaxat mihi videtur probabile, quod interdum, licet rarius, exanthemata fecundaria effe poffint, quando nimirum humores a morbo primario ita depravantur, corrumpunturque, ut aliqua eorum pars ad cutim protrufa puftulas miliares gignat. Hoc autem contingere in multis morbis, praecipue putridis, ut in febre Gaftrica acuta, in Lenta nervofa maligna utraque &c. alibi opinati fumus. Nec ab hac opinione recedendum adhuc putamus. Tum vero cum fecundaria funt, modo critica, modo fymptomatica nobis videntur. Exempla utriufque generis faepenumero Clinicen exercentibus occurrunt, & non pauca exftant defcripta apud Obfervatores. Ego non nulla hic in afferti fidem proferam. Cl. BOUCHERUS Julio menfe anni 1781. (*Journal. de Médecin. Septemb. 1781. p. 272.*) obfervavit *febrem continuam putridam*, aut *potius biliofam*, ut ipfe vocat, quae multos eodem tempore infeftabat. Tertio quoque die exacerbabatur. Videtur igitur fuiffe *Tritæophya fimplex biliofa*, five *gaftrica*. In aliquibus ex hac febre laborantibus levis eruptio miliaris fiebat, fed non in omnibus, quae nihil *effentialis*, ut loquitur auctor, addidit morbo, nec curationis methodum aliis communem, idoneamque quidquam mutabat. Curatio enim in omnibus innitebatur parva fanguinis miffione, emeticis, atque eccoproticis. Secundaria haec exanthemata quis non dixerit? Anno 1780. 1781. Florentiae per hiemem graffabatur peripneumonia epidemica, cui miliaria exanthemata tandem fuperveniebant, crifimque bonam abfolvebant (*Targion. opufc. med. pratici Vol. V. Coftit. epid. di Firenz. nell' Invern. 1780. 81. cap. V. §. 419. pag. 369.*). Qua de re Jo. ALOYS. TARGIONIUS commentans, *Hic fortaffe*, inquit, *eft cafus* (intelligit congeftionem inflammatoriam in pulmonibus ab effufione fanguinis in textum cellulofum natam), *in quo communicata cum fanguine nova quadam peculiaris infectionis additione* (videlicet per abforptionem fanguineae ftafeos putrefactae) *excitatur alius febris curfus, quæ non cedit, nifi apparitioni miliarium exanthematum*? Conjecturam hanc num probabilem reddit practica obfervatio oftendens, omne id fpeciatim valere ad miliares papulas inducendas, quod in morbis acutis promovet humorum corruptionem? Num veri fimilitudinem auget, quod hujufmodi crifeos fpecies frequentius vifa eft in fecundo ftadio Epidemiae, tum videlicet, cum bilis

majorem in morbo vim exerceret? Secundaria quoque, & simul critica miliaris eruptio fuisse videtur, quam memorat sequens observatio. Rusticus adolescens annorum circiter viginti, *cum, postquam ex laboribus excalefactus esset, obdormiverit super virentes herbulas in solo humido, in Opistotonum incidit. Maxillae ejus claudebantur contractae, non ita tamen, ut cibus, & potus in os indi non posset. Iterato ei sanguis missus est, data oleosa, emulsa anodyna, & paregorica, enemata cathartica, & emollientia, & subinde etiam cum opii, castorei, & moschi additione; extrinsecus adhibitae inunctiones ex oleo nervino, & deinde quoque ex linimento mercuriali, balnea tepida, atque alia &c., sed sine ullo emolumento. Pulsus fuit semper parum febrilis. Tandem erupit ad cutim miliare exanthema album, & tunc aeger coepit melius habere, & post duorum mensium aegrotationem perfecte convaluit* (DALL' ARMI *Sagg. di Medic. P. 2. observ. VIII. pag. 95.*). Sed de secundariis sive criticis, sive symptomaticis miliaribus exanthematis hic satis. Non enim hoc loco agendum nobis est, nisi de primariis.

(a) GOTOFRED. WELSCHII *historia medica novum Puerperarum morbum continens. Disput. die 20. April. 1655.* (b) *L. c. cap. I.*

§. CCCLXXXIII.

Quinam sit morbus miliaris quibusdam?

Sed illud in primis animadversione dignum est, quod non pauci, cum gravissimam quamdam constitutionem epidemicam, perniciosissimis comitatam symptomatibus, & saepenumero mortiferam tantummodo vidissent, continuo, sed non satis considerate, sibi persuaserunt, non alium miliarem morbum habendum esse, quam qui malignus, terrificus, & pene lethalis esset, reliquos casus, in quibus exanthemata haec aut sine febre, aut cum exigua, & miti, aut sine symptomatum terrentium comitatu appareant, & placide sua tempora transigant, ab hoc genere ablegantes. Nec satis inter eos convenit, an exanthemata primarium morbum, an febris facerent. At plerique exanthemata miliaria pro effectis, aut epiphaenomenis habentes ad febrem dumtaxat peculiaris indolis, malique moris animum adverterunt. Aliis opinio insedit, hoc genus febris puerperis solis proprium esse, quod in his frequentem eam offenderint, non aliis communem. Non nulli contra miliaria exanthemata, sive febrem miliarem, ut vocant, puerperarum plane diversam ab ea, quae passim, aut epidemice vagatur, esse existimarunt. Neque defuerunt, qui exanthemata ista non morbo, sed regimini, & medicamentis calefacientibus tribuenda esse putarunt, atque ideo, utpote factitia, & ab externis caussis oriunda, & futura evitari, aut praesentia omnino negligi sine detrimento posse. Imo non nulli morbum hunc quibusdam tantum regionibus, & locis insidere praedicarunt, non aliis; ac proinde factum est, ut multi suorum aegrorum cutim aut nunquam, aut negligenter admodum intuerentur, de miliariis pustulis nihil solliciti, utpote in eorum regione insolitis, aut si qua miliaria unquam exanthemata obviam fierent, pro nihilo, aut pro fortuita eruptione reputarent *. Hinc nil mirum si in curandi quoque ratione discrepantes sententiae sic invaluerint, ut quae potior sit, non facile definiveris.

Ab aliis miliaria pro effectis febris mali moris habentur, puerperis propria.

Alii miliarem puerperarum diversam volunt a communi.

A non nullis dicuntur Miliaria factitia, & facile vitanda.

Item certis regionibus propria.

* Hinc fortasse evénit, ut miliaris morbus in quibusdam locis serius cognosci coeperit. Adde interdum miliaria adeo exigua esse, & cutis colorem non alterantia, &

cryſtallina, ut niſi tranſverſim ſpectata, & luci obverſa oculis detegi poſſint. Qui igitur negligenter inſpexerit, eum facile effugiunt. Memini, me in urbem quamdam ingreſſum eſſe, in qua miliaria ignota prorſus, & nunquam ibi viſa dicebantur. Dum ibi aliquandiu manſiſſem, in aegros incidi, in quibus ex conſuetis ſignis miliarem morbum praedixi, & reapſe paullo poſt miliaris eruptio contigit. Ab eo tempore miliaria exanthemata & in foeminis, & in maribus tam ſporadica, quam epidemica non defuerunt diligentioribus medicis. Hanc ipſam cauſſam, quo minus maturius alicubi viſa ſint, accuſare videntur GASTELLERIUS etiam, & PLANCHONUS nuperrimi inter Gallos de miliari morbo ſcriptores.

§. CCCLXXXIV.

Non is ego ſum, qui in re difficultatibus obſita, & controverſiis implicata mihi pollicear aut nodos extricare, aut lucem tenebris afferre. Experientia tamen non brevi confiſus, & rationis lumine, & noviſſimorum auctorum praeſidio adjutus ſic me geram, ut ubique ſtudium veri unice praefulgeat. Itaque dicam primum, utrum exanthemata miliaria (§. CCCLXXX.) more aliorum exanthematum, de quibus hactenus actum eſt, occurrant interdum ſine febre, deinde an cum febre, & quotuplicis generis? Quod ad primum attinet, nemo melius, quam cl. Jo. FANTONUS, rem expedivit: *Miliaria*, inquit, *exanthemata, quæ interdum citra febrem obveniant, cunctis fere nationibus communia eſſe arbitror. Hujuſmodi ſunt ea, quæ* HIPPOCRATES, *ceterique græci ſcriptores Hidroa, Latini ſudamina *, vel ſudorum papulas nuncuparunt* (*a*). Subjicitque idem Vir doctiſſimus, ab ACTUARIO, & SERAPIONE duas ſudaminum ſpecies conſtitui, alteras *rubei coloris*, alteras *longe minus* rubentes, ſive phlegmaticas, quas *albas* hodie dicerent, & generatim a *fervore quodam ſufferſuras* vulgo appellari, referente FRACASTORIO, & a Siculis *bruxoli*, vel *bruſoli*; a Neapolitanis vero, ut narrat INGRASSIAS, *Migliarino, quod granis milii perſimiles ſint. Et recte quidem*, addit, *miliares papulæ nominantur in univerſum, quæ inde in rubras, & albidas dividuntur*. De rubris certe loqui videtur BONTIUS apud Indos frequentibus, *quæ, nulla febri comite, aſperitatem cutis, & pruritum acerrimum inducant. Ejuſmodi autem malo moleſtiſſimo corripi eos* affirmat, *qui recens in Indiam venerint* (*b*). Nec poſſum praetermittere reliqua FANTONI verba, utpote maxime meo ſcopo opportuna: *Fabius Paulinus*, pergit ipſe (*c*), *& alii plures* GALENI *ſectatores hidroa, ſive puſtulas, de quibus hic ſermo eſt, ab exundante ſudore fieri putant bilioſo, & valde mordaci*; FERNELIUS *autem ab ejuſdem portione humoris, qui ſub epidermide coërcitus per cutis ſpiracula evadere non queat. Miliares vero Papulæ & ſæpe inter ſudationem, & interdum in ſicco habitu corporis erumpunt. Quanquam enim aſſiduus mador cutaneus, quaſi ſalſugo, ad eaſdem ciendas idoneus ſtimulus ſit, tamen a ſolo fervore, & appulſu ſanguinis acrioris ad cutem, præſertim cum exterior cauſa quædam acceſſerit, facile id genus exanthemata excitantur: quam ob rem ubi calida regio, vel æſtivum tempus eſt, ſolent illa maxime*

An miliaria ſine febre?

Affirmatur.

in puerorum, & adolescentium brachiis, pectore, dorso, reliquis etiam partibus efflorescere. Quod non modo in pueris, adolescentibusque, sed etiam in adultis obvium esse, nemo ignorat.

* Praevideo, non paucos ex recentioribus male laturos, *hidroa*, & *sudamina* veterum hic adhiberi ad miliares pustulas significandas. Putant enim, Veteres illis vocibus diversum a miliariis exanthematis morbi genus intellexisse; ita ut ii, qui negare volunt in suis aegris miliares pustulas, si forte exoriantur, veniantque in conspectum, protinus dicant: haec *sudamina*, sive *hidroa* sunt. Sed profecto nomina quidem, non rem, neque morbum mutant. Verum an recte judicent, audiamus quid senserit PETRUS FORESTUS. Habet is observationem sexagesimam libri septimi, *de Puerpera papulas rubentes habente* inscriptam. Huic anno 1556 die a partu decimaquarta supervenerunt papulae miliares, quibus frigore retropulsis successit ingens praecordiorum cum pulsu admodum debili oppressio, & angustia. In scholio autem papulas illas *sudamina*, sive *hidroa* fuisse aperte concludit, & regimine diapnoico commendato, ut morbi fomes ad cutim revocaretur, tandem sic inquit: *Non tamen omnia hidroa, & sudamina adeo periculosa sunt; ideo advertendum, num quid malignitatis in se habeant: quae enim sine febribus fiunt, nihil mali afferre solent; interea tamen neque has pustulas contemnere debemus. Quocunque enim modo repercutiantur, motum naturae impedientes, facile laedere possunt, & gravissima quoque symptomata inducere, quod exemplum sequens demonstrat*, observatio nempe sexagesima prima, quae inscribitur: *De Muliere sudamina habente, & a Medicastris male tractata, unde tandem mors subsecuta est*. In scholio autem hujus posterioris historiae animadvertit non solum *hidroa*, & *sudamina rubra* existere, sed aliam quoque speciem, albidam nimirum, aut crystallinam, qualem hoc nomine designavit FERNELIUS his verbis. *Sunt enim* (hidroa) *exiguae, & aquosae pustulae, quae emergunt repente sparsim, toto corpore, sed frequentius in manibus, pedibusque milii magnitudinis, aqua plenae sine rubore, sine ullo dolore*. Ex his, ni fallor, satis liquet, *hidroa* veterum cum exanthematis miliariis recentiorum omnino congruere, & duplex eorum genus multo ante, quam WELSCHIUS de Morbo puerperis Lipsiensibus perniciosо scriberet, cognitum fuisse, benignum unum videlicet, malignum aliud, & utrumque pustularum colore in *rubrum*, & *album*, quemadmodum miliaria exanthemata communiter solent, jam tum distinctum. Quod maxime advertatur velim, ne auctoritate HAENII, aliorumque ejus sectatorum in errorem trahamur, credamusque *hidroa* a pustulis vere miliariis differre.

(*a*) *L. c. p.* 66, 67. (*b*) *Medic. Indor. l. IV. c.* 18. (*c*) FANT. *l. c.*

§. CCCLXXXV.

Praeter memoratos auctores de miliariis exanthematis rubris sine febre a se visis refert FRID. HOFFMANNUS (*a*). Morbum, non febrem, miliarem appellandum duxit PETRUS GERIKIUS, quod exanthemata hujusmodi sine febre interdum observantur (*b*). LUDWIGIUS quoque *Purpuram* vocare maluit, quam febrem, quia aliquando *sine ea est* (*c*). JUNCKERUS etiam testatur, *non nullos* sine febri in hunc morbum incidere, *ita ut aegri negotiis suis vacare possint, & nil, nisi pruritum sub cute persentiant* (*d*). Nec dissentit omnino VOGELIUS (*e*) veritatis vi compulsus, quamquam paullo post quodammodo se corrigere satagat. His robur addit observatio practica JOSEPHI DAMILANII, qui, *vidi*, inquit, *pustulas miliares exortas in cute, frequentes, eminentes, discretas, & crystallinas, sudore foetidissimo comitatas in foemina quadam populari mea* (*quae adhuc vivit*) *quin ullum unquam vel minimum indicium febris habuerit. Sudabat quidem universo corpore, & pulsum habebat*

Exemplis affirmatio roboratur.

apprime mollem, *& amplum*, *ſed tardiſſimum* (*f*). Similemque obſervationem adducit DUPRAEUS DELISLIUS (*g*). In duobus aegris item MATTHAEUS COLLINIUS vidit ſine febre miliares puſtulas tam rubras, quam albas (*h*), & quamquam haec exempla rariora eſſe concedat Vindobonae, interdum tamen eaſdem ibi cum pulſu vix febrili, cum aliqua laſſitudine, ſed ſine ulla notabili functionum laeſione deprehendi affirmat (*i*). Et, ſi meum quoque teſtimonium addere fas eſt, non ſemel mihi quoque contigit obſervare puſtulas miliares vel in puerperis tam rubro-albas, quam cryſtallinas, febre vacuas. Hae a quibuſdam *ſpuriae*, & *fatuae* vocantur (*l*). Vocentur quidem, ſi lubet, dummodo miliaria eſſe non deſinant. Ne quis vero neget, exanthemata ejuſmodi vere miliaria eſſe, is animadvertat velim, quamquam vera febris non ea comitetur, aliquam tamen moleſtam corporis aegritudinem, jactationem, anxietatemque praecedere eruptioni, deinde papulas in cute ſumma oriri, formam, figuramque miliarium habere, plus minus prurire, paullatim augmentum capere, interdum matureſcere, ex rubris, aut diaphanis, pure veluti facto, albicare, demum diſrumpi, areſcere, & in ſquamas, furfures, vel farinam, ut ita dicam, reſolvi, epidermide videlicet ſiccata, & lamellatim ſecedente. Quod ſi temere, aut conſilio, aut caſu introvertantur, anxietates inde, dolores, deliria, convulſiones, aliaque deteriora mala, & febrim ipſam progigni: quae omnia miliarium niſi propria agnoſcas, neſcio quaenam alia eſſe poſſint. Quare prima hujus exanthematis differentia nobis erit *Morbus miliaris apyreticus*. Interdum haec ſpecies pluries revertitur ſpeciatim ad quaedam anni tempora, & quandoque etiam diu trahitur, & ferme habitualis fit, atque hinc in Germania, ubi frequentius id incidit, *Purpura chronica* appellari ſolet, ſaepe in ſcorbuticis, aliave ſanguinis inveterata dyſcraſia, affectis obvia. Purpuram autem ex rubro papularum colore vocare eam Germanis placuit, etſi id nominis etiam albis puſtulis, aut cryſtallinis ab iis datum eſſe deprehendatur, addito epitheto, quod albedinem denotet. Novi generoſiſſimum, ampliſſimumque virum, arthriticis affectibus maximam anni partem obnoxium, cui ſubinde haec miliaris eruptionis ſpecies ſupervenit, ſuaque regulariter tempora abſolvit, finiturque poſt aliquot dierum intervallum ſine ullo gravi, & febrili comitatu.

Argumenta, quibus oſtenditur, miliaria vera eſſe etſi febri vacua.

Prima differentia morbi miliaris.

Purpura chronica.

(*a*) *Med. Rat. ſyſtemat. T.* 2. *ſect.* 1. *cap.* 9. *p.* 86. (*b*) *Tract. de febr. miliar.* (*c*) *L. c.* §. 211. (*d*) *Tabul. LXXV. N. III.* (8). (*e*) *Prælect. Academ.* §. 142. (*f*) *Nuov. Trattat. Pratic. &c. Mondovì* 1774. (*g*) *Diſſert. ſur la fievr. miliair. des femm. en couche p.* 7. & 18. (*h*) *De miliar. rectaq. med. rat. p.* 31. (*i*) *L. c. p.* 67. (*l*) DAMILAN. *l. c. p.* 41.

§. CCCLXXXVI.

Ut plurimum vero, quod altero loco quaerendum (§.CCCLXXXIV.) poſui, cum febri jungitur miliaris morbus. Ex quo factum eſt, ut a pleriſque

plerifque fcriptoribus *Febris miliaris* * nomen acceperit. Nobis autem vocabitur *morbus miliaris pyreticus*, five febrilis, atque haec erit *altera differentia* ab ipfa natura deprompta. Ratio autem febris, quae eum & antecedit, & comitatur, adeo multiplex eft, ac proteiformis, ut ad nullum notum, & ftabile genus redigi queat, non fecus ac de ea dictum eft, quae cum peticulis confociatur, aut aliis exanthematis, de quibus fatis fupra pertractavimus. Modo enim continuae remittentis quotidianae, modo tritaeophyae fimplicis, modo tertianae intermittentis, modo amphemerinae catarrhalis, aut rheumaticae, modo lentae nervofae malignae, modo inflammatoriae, & ardentis fimilitudinem, fpeciemque obtinet, prout melius in ejus defcriptione, quam mox trademus, elucebit.

Febris miliaris unde dicta? Morbus miliaris pyreticus, altera differentia. Febris multiformis, & varia, uti in peticulis.

* *Synonyma.*

Febris culicaris P. A CASTRO, *de Febrib. puncticul. fect. I. aph. VII. Febris miliaris, five vesicularis* DAVID. HAMILTONII, *Tract. de febr. miliar. cap. I. Febris purpurea, feu miliaris* JUNCKERI, *Tabul. LXXV. Purpura cum febri* LUDWIGII, *Inftit. med. clin.* §. 211. *Purpura miliaris* JO. GODOFR. SALZMANNI, *Hiftor. Purpur. miliaris, Argentorat. & viciniam infeftant. Argentor.* 1766. *Miliaris* SAUVAGESII, *Nofol. cl. 3. ord. 1. Gen. V.* SAGARII, *cl. X. ord. 2. G. 7.* FRANC. BERETTAE, *Differt. de Miliar. natura, different. & curatione* 1778.

§. CCCLXXXVII.

Nec minor eft papularum miliarium tam magnitudine, & colore, quam frequentia, & numero varietas. Milii quidem feminibus fere fimiles funt, elevatae, duriufculae, & renitentes ita, ut tactu commode, & diftincte percipiantur (*a*). Interdum magnitudinem hanc, fed raro, excedunt. Vidi ego in Juvene fanguineo, & robufto eas magnitudine, duritie, & rubore variolis difcretis non diffimiles. Saepe fe multo minores oftendunt; imo interdum adeo exiguae funt, ut acuum apices adaequent, & vix oculis, nifi obverfa luce, & tranfverfim fpectatae, cernantur. Semper tamen afperam cutim plus minus reddunt, & tactui exquifitiori tantummodo patent. In quibufdam ftatim rubrae apparent; in aliis colorem cutis non mutant; exiguis veficulis humore limpido plenis non diffimiles. Hae jure *albae*, five rectius *criftallinae* communius dicuntur. Quandoque circa bafim tantummodo rubore cinguntur, in apice vero parvam veficulam pellucidam, vel lactefcente humore turgidam exhibent, & fic vario, & inconftanti colore, praefertim quae albae dicuntur, fere donantur (*b*). Non nunquam & rubrae, & cryftallinae, & ex rubro pellucidae in eodem homine fatis confpicuae, & diftinctae reperiuntur. Has *mixtas* dico cum VOGELIO (*c*), aliifque. Prout vero mole augentur, & crefcunt, faepe colorem variant. Quae rubrae erant, non raro maturefcendo in *albas*, aut *lacteas*, five *purulentas* migrant; & quae cryftallinae erant, pellucidamque lympham continebant, opacantur, aut lactefcunt, & etiam leviter circum rubefcunt; omnes demum

Varietas papularum miliarium.

exficcandae fuo tempore, & in fquamulas abiturae. Copia vero differunt, quod in aliis multae, & confertae, in aliis paucae, & difperfae prodeant. Quandoque etiam confluunt five albae, five rubrae (*d*) fuerint. Confluentes aliquando veficas hic illic formant pifi, aut nucis juglandis magnitudine, in ambitu rubras (*e*). Plerumque hujufmodi coloris, & formae variationes a temperamento, habitu corporis, aetate, aliifque accidentibus pendere videntur (*f*). Sanguinei enim, juvenes, plethorici frequentius rubras puftulas gignunt; phlegmatici, debiles, humidiores, ut pueri, & foeminae, aut magnis, praefertim fanguinis, evacuationibus fracti, cryftallinas, & albas *. Inter eas, quae colorem cutis non mutant, notanda eft illa differentia, quae pellem anferinam aemulatur, a MEZEREYO (*g*), atque a BARAILONO (*h*) vifa, & defcripta. Haec fpeciatim circa collum, atque hypochondria erumpit, & quamquam cutis colorem retineat, habet tamen interjectam alicubi aliquam cutis rubedinem. BARAILONUS, & DUPRAEUS DELISLIUS alias quoque puftularum differentias recenfent, quas, cum vel ad jam memoratas, uti varietates, fpectent, vel ad peticulas, aliafque eruptiones referendae videantur, filentio praetermittimus. Inepta igitur eft diftinctio in *rubras*, & *albas*, qua omne miliarium puftularum genus comprehendi vulgo folet; aut, fin minus inepta, non certe fatis fingulis earum fpeciebus, ac varietatibus accommodata. Multoque minus acquiefcendum eft opinioni eorum, qui cum puftulis albis, & cryftallinis perpetuo malignitatem conjungi, cum rubris benignitatem volunt. Etenim utrumque genus benignum, & malignum effe poffe, clinicorum obfervatione compertum eft, nec defunt, qui rubras albis deteriores plerumque repererint (*i*). Jure igitur LUDWIGIUS monet, morbi indolem five benignam, five malignam *magis ex cauffis, & fymptomatibus, quam ex puftularum differentia* declarandam effe (*k*).

(*a*) LUDWIG. *l. c.* §. 214. (*b*) *Id. ib.* (*c*) *Acad. Prælect.* §. 136. (*d*) *Idem Acad. Prælect.* §. 137. AND..OTTOM. GOELIKE, *Difs. de Purpura alba confluente Francof. ad viadr.* 1740. STÖRCKIUS, qui rubram confluentem vidit, *Ann. medic. I. p.* 66. (*e*) VOGEL. *l. c.* (*f*) LUDWIG. *Ibid.*

* Damilanius animadvertit puftulas, quae cunctantur ufque ad finem prodire, albidas magis effe. Sed hoc videtur fieri ex eo, quod cunctantibus puftulis exire, plerumque fanguinis miffiones repetuntur in toto morbi curfu: quod in cauffa eft, ut albae demum erumpant.

(*g*) *Method. aifée &c. p.* 7. (*h*) *Hift. de la fociet. Roy. de méd. T.* 1. *p.* 193. *Paris* 1779. (*i*) *Conftit. epid.* 1700. *Vratislav. p.* 334. JUNCKERUS *Tab. LXXV. in Prognofi n.* 12. GASTELLIER. *Effay fur la Fievr. miliair. p.* 99. & *p.* 358. ALLIONIUS *l. c. cap.* 3. *p.* 35. MATTH. COLLIN. *Difs. de Febr. miliar. p.* 27. (*k*) *L. c.* §. 214.

§. CCCLXXXVIII.

Morbi miliaris varia facies, & varia divifio.

Morbi miliaris, pyretici, five febrilis adeo variabilis eft facies, & ratio, ut eum in quaedam genera dividere coacti fuerint qui ejus def-

criptionem tradere inſtituerunt. HAMILTONUS duo ſumma genera in eo agnovit, *ſimplex* videlicet, & *complexum*, utrumque malignum; neque ullum aliud pro miliari habuit, niſi illud quod alba exanthemata profert. *Rubra* enim non *miliaria*, ſed *papillaria* vocavit, ſegregavitque a febre miliari, ſive *veſiculari*, quam ipſe nominat, ſi ſolitaria fuerint. Si vero cum albis concurrant, tunc compoſitum, ſive complexum morbum fieri ſtatuit. Qua diviſione videtur communem, & antiquam exanthematum differentiam in *rubra*, & *alba* rejicere; cum tamen utraque in morbo miliari ſaepe diſtincta occurrant, & benigna aeque, aut maligna, & perniciofa eſſe poſſint, quemadmodum experientia multorum demonſtravit. Nec eo perſtringitur omnis morbi hujuſce amplitudo, *Subdiviſio* contra quam ipſi viſum eſt. Adde, alba iterum a quibuſdam ſubdividi *alborum.* in *alba*, & in *pellucida*; ſed animadvertendum eſt, obſervante GMELINO (*a*), pellucida facile matureſcendo *albida* fieri, & opacari; rubra vero *Gmelini monitum.* paullatim in apice pellucidam veſiculam oſtendere, & quandoque etiam fere ex toto pellucere, aut albeſcere. GERIKIUS morbum miliarem di- *Gerikii di-* ſtinxit in *idiopathicum*, ſive eſſentialem, aut primarium; in *ſymptoma- viſio.* ticum, ſive ſecundarium; & in *complexum*, ſive cum alio morbo complicatum. At neque hac diviſione omnes ejus differentiae comprehendi rite poſſunt, ut deinceps conſtabit. *Symptomaticus* praeterea etſi a *Symptoma-* nobis non omnino excludatur, uti ſupra patuit, attamen adeo rarus, *tica rara ad-* aut incertus videtur, ut a multis, & in primis a MATTHAEO COLLINIO (*b*), *modum.* a TISSOTIO (*c*), a FRANCISCO BERETTA (*d*), aliiſque nullo modo admittatur. ALLIONIUS demum, cui aliorum diviſiones non placuerunt, ma- *Allionii di-* luit eum diſtinguere in *ſimpliciſſimum*, *ſimplicem*, & *complicatum*, *viſio.* ſive *complexum*, concedens tamen ultro, ſingulorum limites non facile definiendos eſſe ob facilem unius in alium tranſitionem, frequentemque cum aliis morbis complicationem, & demum ob multiplices alias cauſſas una ſaepe concurrentes (*e*). Alii vero alias, atque alias differentias *Aliae dif-* conſtituerunt a morbi benignitate, aut malignitate, a manifeſta, aut *ferentiae.* occulta & larvata ejus facie, a ſimplicitate, aut complicatione depromptas. Enimvero quamquam unus, idemque morbus ſit, pro varia tamen *Cur diffe-* fomitis copia, aut pravitate, aut corporis, ſanguiniſque diſpoſitione, *rentiae mul-* temperamenti, habitus, aetatis, ſexus, anni temporis, regionis, con- *tae, & qua-* ſtitutionis epidemicae, aut ſtationariae, complicationiſque ratione, & *les?* pro diverſitate cauſſarum, quas proëgumenas, & procatarcticas vocant, ſic alterari, nova, atque inſolita ſymptomata aſſumere, & modo plus, modo minus deſaevire, ut maximum in modum differre videatur, atque adeo nunc benignus, nunc malignus, nunc regularis, nunc anomalus, nunc manifeſtus, nunc larvatus, & tectus, nunc complicatus *, aut purus appareat, & ſic porro.

(*a*) §. 21. (*b*) *L. c.* (*c*) *Lettre a Mr. Hirtzel* (*d*) *Diſſert. de Miliar. natur. different. & curat.* (*e*) *L. c. cap.* 3.

* Complicari morbum miliarem cum aliis morbis, nemo certe inficiabitur; certum enim eſt, morbos ſporadicos (quod alias pluries dixi, atque hic iterum repetendum duco) ſemper aliquid de morbo epidemico, aut ſtationario dominante mutuari, & aſſumere; epidemicos item, & ſtationarios aliquantum variari ab anni tempore, a tempeſtatum, aërifque conſtitutionibus mutatis. Quare miliaria ſaepe, dum graſſantur, ſe immiſcent febribus gaſtricis, catarrhalibus, lentis nervoſis, inflammatoriis, intermittentibus, aliiſque morbis intercurrentibus; & tunc ſane complicata dicuntur. Pro temporum vero viciſſitudinibus, & anni tempeſtatum diverſitate ſymptomata gaſtrica, catarrhalia, bilioſa, inflammatoria &c. facile induunt. Hinc varietates ſummae, hinc anomaliae, quas probe diſtinguere medicum oportet.

§. CCCLXXXIX.

Deſcriptio morbi juxta ejus tempora. Itaque eum deſcribi in univerſum oportet, ut ſingulae ejus varietates melius pateſiant. Ac quoniam in eo, ut in ceteris exanthematicis morbis, tria potiſſimum tempora diſtincta notantur, *apparatus* nempe, ſive *ebullitionis*, *eruptionis*, atque *exſiccationis*, horum perſequi ordinem aequum eſt. Quod ſi quartum tempus adjungere cuiquam lubeat, videlicet *ſuppurationis*, aut *maturationis*, quae inter *eruptionem* & *exſiccationem*, ut in variolis, media eſt, & plerumque contingit, is a natura ipſa nequaquam deflectet, neque quidquam ſubtilius mente conſinget. Morbus autem iſte accedere, & corripere ſolet vel repente, & ſine ullo ferme valetudinis laeſae indicio praecedente; vel cum aliqua *Antecedentia.* appropinquantis aegrotationis ſignificatione. Quando ſecundo modo invadit, praecedunt per aliquot dies laſſitudines corporis, dolores artuum, aut inſuetus quidam fractionis ſenſus, calor praeter conſuetudinem auctus, vigiliae, aut ſomnus implacidus, turbulentus, interruptus, aut contra inſolita ad dormiendum propenſio, capitis gravitas, aut dolor, aliqua pectoris oppreſſio, interdum imminutus ciborum appetitus, ſaepe vero magna in ſudores (*a*) proclivitas.

(*a*) DAMILANIUS *l. c. p.* 14.

§. CCCXC.

Initium febris. Exacto duorum, vel trium, vel quatuor dierum intervallo in iſto valetudinis ancipiti ſtatu jam febris adoritur, a frigore, & horrore plerumque, aut pedum ſaltem, & manuum refrigeratione, aut oſcitatio- *Calor.* nibus exordiens. Frigus, aut horrorem ſubſequitur calor vario gradu, plerumque ardens, & acer, interdum mitis, pro temperamenti ſcilicet, habitus corporis, aetatis, regionis, anni temporis, plethorae, cacochy- *Febris varia.* miae, diatheſeos ſanguinis, aliarumque circumſtantiarum ratione. Febris autem ipſa plurimum variat, ut nos ſupra (§. CCCLXXXVI.) adnotavimus, & omnes prope ſcriptores perhibent. Ut plurimum vero non admodum magna, ſi pulſus ſpectetur, eſt, nec multum premit aegrotantem. Saepe poſt viginti, aut triginta horas ſubſequente ſudore re-

mittit, ephemeramque fimulat, fed facile incautos fpe vana fallit; nam paullo poft, & praefertim pomeridianis, aut vefpertinis horis iterum invalefcit, redeunte levi, aut magno horrore, vel calore intenfius aucto, fudorque fere perpetuus fit, copiofior tamen in remiffionibus, primis diebus inodorus, deinde foetidus, pinguis, vel vifcidus, acidum olens peculiare, & veluti corruptum. Rarum enim eft ejufmodi fudorem abeffe. Acceffiones vero, & remiffiones fic repetit, ut quotidianae, aut tertianae continuae modo fimplicis, modo duplicis typum referant; imo remiffiones interdum ad integritatem, five apyrexiam perveniunt, aut pervenire videntur, urinis croceis, craffis, fubjugalibus, aut lateritiis comitantibus, quae de intermittente, aut periodica febre extenfa, aut fubintrante augeant conjecturam, fufpicionemque: verum hae brevi in tenues, & citrinas, aut quafi decolores, & copiofas mutantur. Quo cafu fi quis corticem peruvianum adhibeat, fruftra eum adhibet, nec febrem fiftit. In plerifque horrores, aut frigoris, & caloris itus, & reditus faepe fe mutuo excipiunt, in primis quoties fe aeger dimovet, aut aliquam corporis partem detegit. Sed inordinate, & ita frequenter, etiam fine ulla cauffa incidit in non nullis, ut horrores quandoque duodecies in die reverfos animadverterit BARALDIUS (*a*). Adeo autem acuto fenfu cutis praedita eft, ut ad quemvis ambientis aëris attactum frigore percellatur. Hinc aegri folertiffime fe ftragulis undique contegunt, ne horrore, aut frigore corripiantur. In aliis non horrores, nec frigus, fed calores quidam, five vapores ab imis, infernifque partibus ad fuperiora quodammodo afcendentes fubinde exaltantur, & tum rubore fugaci facies fuffunditur, fic ut aurae liberioris ufum defiderent. Medici minus exercitati has, fimilefque vices pro hyftericis, aut hypochondriacis affectionibus temere accipiunt. Sed facile errorem detegunt febris continuatio, fudores foetidi, acidumque fpirantes, & reliqua figna (*b*).

Sudor qualis.

Acceffionum ordo.

Urinae.

Cortex peruvianus inutilis.

Calor & frigus revertens.

Calores crebro redeuntes.

Hyfterifmi fimulatio.

(*a*) *Storia d' una coftit. endemico-epidemic. di febbri migliari. Modena 1781. pag. 18.*
(*b*) DAMILAN. *l. c. p. 23.*

§. CCCXCI.

Quandoque febris, quae mitiffima videtur, parumque pulfum movet, fubdola eft, & fallax; nam talis ad exanthematum ufque eruptionem perfiftit; fed tunc benignitatis fpeciem deponit, & fymptomatibus perniciofis explicatis, & magno impetu furens fe primum gravem, periculofam, ac malignam prodit. Hujufmodi vero perniciofam febris naturam, futuramque mutationem animus faepe aegrotantis praefentit; nam, dum alii fecuri, & tranquilli ex ea benignitatis fimilitudine manent, ipfe folus anxius, & follicitus fibi timet, & omnia triftia ominatur, fenforio fortaffe communi, nervorumque origine a fomite miliari jam affectis, & clanculum perturbatis. Quibus in primis viis putrida,

Febris faepe fubdola, & fpecie benignitatis fallax.

Cacochyliae figna.

aut biliosa cacochylia insidet, manifestiora ejus indicia hi praebent; nam nauseant, vomituriunt, linguam habent vel ab initio albam, muco obductam, aut flavam, & luridam, interdumque vomunt materiam amaram, biliosam, aut viscidam, corruptam, acidamve, multiplici ratione vitiatam; & non raro alvi fluxu ejusdem naturae, imo interdum torminoso, & dysenterico corripiuntur. Tunc illud evenire opinor, quod BARALDIUS in suis aegris fere perpetuum, & constans notavit (*a*), aegros nimirum omnem potum aversari, donec maxima cacochyliae pars fuerit expulsa. Scire vero convenit, interdum sine ullo cacochyliae indicio vomituritionem aut singultum, aut utrumque symptoma a quibuslibet assumptis excitari, aut etiam ventrem moveri, tendi, atque meteorismo intumescere. Id autem a nervorum irritatione maxime, aut a miliari fomite ad ventriculum, atque intestina confluente pendere tunc, probabile admodum est.

Potus aversatio.

Vomitus, & singultus, & diarrhoea sine cacochylia.

(*a*) *L. c. p.* 6.

§. CCCXCII.

Alia symptomata.

Vires.

Varium esse calorem jam diximus; nam alii non admodum calent, alii contra interius, exteriusque exardescunt. Quibusdam dolet caput, aut saltem grave, & obtusum est, aliis prope liberum. Non nullis vires languent, & pene deficiunt, & crebro, facileque levi animi deliquio tentantur; aliis constant, & vigent, aut quasi sanorum similes videntur. Fere omnes pectoris oppressione, cum sensu veluti constrictionis, aut ponderis circa sternum, & praesertim in latere sinistro (*a*) thoracis molestiore anguntur; quo fit, ut suspiria ex imo trahere subinde cogantur, & spiritum inaequaliter ducant: haec autem gravius, & manifestius patiuntur ut plurimum, quam in peticulis, reliquisque exanthematibus. Sub ipsis porro accessionibus & oppressiones, & anxietates, & artuum dolores, & spasmi ingravescunt, vehementiusque divexant. Quando ad somnum se aegri componunt, somno obrepente, & oculis vix conniventibus mox excitantur veluti territi, aut subsultu corporis, aut spectris, aut respirandi difficultate, aut tussi repente correpti. Tussis vero plerumque exigua, & mitis est: quandoque tamen adeo ferina, sicca, inanis, & crebra est etiam extra somnum, ut *convulsivam*, sive *pertussim* adaequet, ab acri miliari fomite laryngem, pulmonemque irritante genita. Alios sopor comatosus fere perpetuus tenet, & stupidos quasi reddit, & si senes fuerint, apoplecticis persimiles. Noctu tam qui vigilant, quam qui veterno sopiuntur, vana plerumque loquuntur, garriunt, & somniis agitantur. Plerisque manus, & lingua, dum exseruntur, quodammodo trepidant; & crampo, aut stupore quodam pungitivo digiti, crura, pedesque afficiuntur. Inter haec pulsus maximis mutationibus obnoxius est; modo frequentior, modo rarior; modo tardior, modo celerior; modo major, elatiorque; modo

Oppressio pectoris, & suspiria.

Spiritus inaequalis.

Anxietates in accessionibus majores.

Somni interrupti.

Tussis.

Sopor.

Vaniloquia.

Tremor manuum, & linguae.

Crampus.

Pulsus.

minor, & depreffior: fed in omnibus peculiariter irritatus, & inaequaliter inaequalis, & quandoque intermittens. Intermittere autem regulariter, & ordinate, nimirum poft novem, undecim, aut fedecim pulfationes folet, ut obfervat GASTELLERIUS (*b*), & talis jam ab initio effe dicitur. Compluribus eft parvus, debilis, aut contractus, fed renitens, & quandoque fubdurus; contra in aliis magnus, validus, idemque nunc mollis, & laxus, nunc durus, & tenfus. In omnibus vero aliquid fubinde convulfivi, fi attente expendatur, praefefert. Multi fiti ardenti torrentur, lingua licet pulchra, & humida; idque in primis experiri dicuntur qui puftulis rubris laborant. Alii, etfi fitiant, ex potu male habent, atque ideo bibere renuunt; quod frequentiffimum eft, ubi ventriculum cacochylia biliaris, aut putrida gravat, & convellit, ut fupra jam monui. Interdum fitis omnis abeft, praefertim in iis, qui aquofis, lymphaticis, cryftallinifve veficulis laborant, ut BARAILONUS notavit (*c*). Raro appetitus deficit; fed fi ei indulgeant, mox graviores acceffiones patiuntur, & peccati poenas luunt.

Sitis.

Potus averfatio.

Appetitus

(*a*) GASTELLERIUS *l. c.* (*b*) *L. c. p. 83. 84.* (*c*) *Mémoir. de la Societ. Royal de médecin. T. I. p. 193. à Paris 1779.*

§. CCCXCIII.

Eruptione vero imminente, febris vehementius excandefcit, atque omnia fymptomata intenfiora fiunt, fic ut plerumque quae eruptionem praecedit nox, gravior, & moleftior fit. Anxietas enim, calor, pectoris oppreffio, mentis aberratio, inquies, jactatio, fpafmi, aut fopor ingravefcunt, & animi dejectio, timorque mortis, fi prius non erant, faepe fe fe tunc manifeftant. Interdum etiam convulfiones, ut in variolis, accedunt, eruptionis praenunciae. Inter fudores perfaepe pruritus moleftus, & puncturae in univerfa cute frequentes percipiuntur. Non nullis, cum eruptio appropinquat, plus minus venter attollitur, tumet, & tenditur (*a*). Quandoque fauces dolent, rubentque, & exiguis puftulis, five aphthis linguae apex, aut ejus latera fcatent. Facies non nunquam fubtumida evadit, & rubicundior, nec oculi a rubore immunes fervantur. Illuc enim aliquid miafmatis miliaris irruit, imo ad interiora etiam confluere a non nullis creditur.

Antecedentia proxime eruptionem.

(*a*) BARAILON. *l. c.*

§. CCCXCIV.

Eruptionis autem tempus incertum maxime eft, & varium; modo enim exanthemata citius, modo ferius erumpunt. Non nunquam fecunda die, vel tertia, imo prima efflorefcere vifa funt; interdum folum decima quarta, aut decima fexta (*a*). In Corregienfi conftitutione anni 1782. non apparebant, nifi poft undecimam, aut decimam quartam,

Eruptionis tempus varium.

& in difficiliori, aut neglecto morbo, poſt primam & vigeſimam (*b*) dumtaxat, & quandoque ſerius etiam. Ego ipſe vidi aliquos, quibus tardiſſime prodierunt, videlicet circa vigeſimam ſeptimam, & trigeſimam quartam. Nec deſunt obſervationes eruptionis ad quintam, ſextamque hebdomadam protractae *. HAMILTONIUS eruptionis tempus circa undecimam diem, non ex quo febris orta eſt, ſed ex quo homo minus bene valere coepit, conſtituendum putat; quod fere in ſeptimam a febris initio (*c*) cadit. Aliis frequentius eruptio intra octavam, & duodecimam diem contingere (*d*) videtur. Communiſſimum, & magis conſuetum eſt tertio, aut quarto die, rarius ſeptimo miliaria exanthemata prodire, cum morbus regulariter procedit, in collo primum, pectore, interdum in brachiis, carpis, digitorum interſtitiis, deinde in dorſo, abdomine, ac reliquo corpore, rariſſime in facie; interdum in foemoribus, & cruribus, aut in toto corpore tantum (*e*). Ut plurimum in ſuperioribus partibus incipiunt, ſucceſſive vero in inferioribus: quamquam ordine interdum inverſo efflorefcere deprehenſa ſint. Si perfecta, & abſoluta morbidae materiae una vice ſeparatio contingat, haec plerumque abſolvitur intra viginti quatuor horas, aut intra paullo amplius ſpatium. Sin vero imperfecte, & non univerſus fomes unica eruptione ſecernatur, & prodeat, puſtulis prioribus exſiccatis febris, & reliqua ſymptomata repente recrudeſcunt, & nova fit eruptio modo in hac, modo in illa parte, idque bis, ter, quater, & quandoque pluries adhuc, eadem prope ratione; ſed minori ſemper ſymptomatum apparatu iteratur. Accidit etiam, ut puſtulae aliquae ſparſim appareant, & difficulter prodeant, & illico diffugiant, ſe ſe oculis ſubducentes, atque hinc increſcant interiorum viſcerum laeſiones, & nervoſi ſyſtematis noxae, converſa ad interiora morbida materia **.

(*a*) BARAILON. *l. c.* (*b*) BARALD. *l. c. p.* 6. (*c*) *L. c. cap.* 2. *p.* 50.

* DAMILANIUS putat, cutem a principio ſemper denſiorem eſſe, & ejus vaſa, meatuſque anguſtiora, quam circa finem. Hinc videtur cauſſam deducere, cur tardius interdum exanthemata erumpant, & felicius. Neſcio tamen, quantum hoc verum eſſe poſſit in iis, qui inter initia jam, & ante eruptionem aliquot dies perpetuis ſudoribus madent, & quaſi balneo innatant. Num in his cutis, atque ejus pori adſtricti, an laxi?

(*d*) BARAIL. *l. c.* (*e*) JUNCKER. *Tab.* 75. §. 3. VOGEL. *l. c.* §. 136. ALLION. *l. c. cap.* 4. §. 74.

** Plerumque ſponte eruptio miliarium cunctatur, aut imperfecta eſt. Interdum vero retardatur refrigeratione, & ſiccitate cutis, nimio refrigerantium uſu, catharſi frequenter iterata, nimiis phlebotomiis &c.

§. CCCXCV.

Puſtularum duratio varia.

Ut eruptionis, ſic durationis exanthematum tempus varium, incertumque eſt pro materiae copia, ac natura, & pro temperamenti, tempeſtatis, aliarumque circumſtantiarum ratione. Paullatim ut plurimum augentur, mole increſcunt, & maturantur eo, quem ſupra (§.CCCLXXXVII.) diximus,

diximus, modo, deinde rumpuntur, ficcantur, & demum in fquamas, aut tenuem pulverem farinae inftar refolvuntur magno faepe cum pruritu. Interdum epidermis in magna frufta abfcedit, & decidit. Exficcatio autem ifta plerumque accidit feptima, nona, decima, undecima (a), aut etiam octava fupra decimam die, uberiore videlicet materiae miliaris fomite exiftente, aut vigefima, & vigefima demum prima, aut paullo etiam ferius (b), imo multo poft, prout eruptio ipfa tardius contigerit. Poft eruptionem vero, fi natura omne virus ad cutim protruferit feliciter, & intaminati manferint reliqui humores, non folum cito febris mitefcit, pulfus dilatatur, & mollefcit, & fingula ejus fymptomata decedunt, verum etiam continuato blando fudore, aut copiofis, coctifque urinis, aut faltem copiofis, & frequentibus, nec omnino aqueis, redditis, aut utroque evacuationis genere paullatim, & brevi morbus cum ipfa febri finitur, redeuntque ad priftinam integritatem omnes corporis functiones. Si vero eruptio imperfecte fiat, nec omne virus fecefferit, fanguinifque partem fibi affimilaverit, five id naturae, five aegri, five medici culpa, five cutis denfitate, & renifu obveniat, febris excandefcit vehementius, fudores, qui prius manabant, fupprimuntur; univerfa cutis arefcit; delirium, tendinum fubfultus, difficilis refpiratio, anxietas, convulfiones fuperveniunt, aut fi aderant, cum reliquis fymptomatibus exacerbantur, ficque intenduntur, ut plerumque cita mors fubfequatur. Similia eveniunt, fi exanthemata jam propulfa ad cutim nimio calore externo, aut frigore admiffo, aut erecto corporis fitu, aut animi aliquo pathemate, in primis ira, aut terrore, aut nuntio funefto, aut alia cauffa fubfideant, & introrfum vertantur; nifi aliqua evacuatio infignis, uti fudor copiofus, aut alvi fluxus, aut citus ad cutim reditus fuppetias ferat, periculumque imminens avertat. Humor autem morbidus, quando aut non ad cutim rite propellitur, aut cauffis modo memoratis intro vertitur, varia infert fymptomata pro varietate vifcerum, ad quae transfertur. Ad caput delatus inducit delirium, comatofos affectus, apoplexiam, convulfiones. Ad pulmones, oppreffionem, fuffocationemqne lethalem. Ad vifcera chylopojetica, cardialgias, vomitus vehementes, fingultum, diarrhoeas colliquantes, nifi cito ad exteriora revocetur. Ad cellulofam telam, ftagnat in reticulofis ejus vafis, in cellulifque, cum aliis humoribus quafi fermentefcit, & demum computrefcit. In omnibus hujufmodi cafibus mammae puerperarum detumefcunt, fecretio lactis definit, lochia fiftuntur, & meteorifmo venter inflatur (c). Interdum haec omnia accidunt, copiofiffimis licet, & pene confluentibus puftulis ad cutim exclufis, & alte exftantibus, prominentibufque, ut de regreffu earum ne fufpicari quidem fas fit. Tunc febris in primis non modo fine ulla remiffione continuat, verum etiam vehementius concitatur cum pulfu magno, valido, & frequentiffimo, facie tumida, oculis micantibus, & mentis perturbatione, cujus faepe prodromus

Poft eruptionem perfectam omnia fedantur.

Poft eruptionem imperfectam quae eveniant?

Depreffio puftularum.

Subitus mortis timor quid fignificet?

eft repentinus animi moeror, & fubitus fine cauffa exteriore mortis timor, quo aeger correptus etiam, atque etiam petit facro viatico muniri: cui illico mos gerendus eft, nam intra paucas horas delirus, & convulfus ut plurimum perit, ut pluries a me, aliifque obfervatum eft. Tanta enim eft miliaris materiae copia, ut totam recipere eam cutis apta non fit, vel ejus natura adeo prava, & maligna, ut pene univerfos humores fibi affimilet, corrumpatque; & prout cerebrum hinc, aut pulmones, & cor, aut reliqua interiora vifcera impetuntur, animales, vitalefque functiones, aut naturales, aut una omnes laedat, aboleat, & deftruat. Non nunquam etiam evenit, ut nec febris, nec fymptomata omnino decrefcant, aut augeantur, fed pene in eodem ftatu poft eruptionem permaneant, vel partim minuantur, partim intenfius urgeant, ficque ambiguus exitus fit, donec natura morbum fuperet, vel fuperetur. Atque hic ftatus medius fere eft inter utrumque, quem fupra expofui.

Status medius inter utrumque cafum.

(a) VOGEL. l. c. HAMILTON. l. c. (b) Id. ibid. (c) CHAMBON DE MONTAUX Malad. des Femm. T. I. chap. VIII.

§. CCCXCVI.

Variationes quaedam.

Atque haec communior, & obvior in miliari morbo rerum facies, & proceffio eft. Non parvam tamen variationem inducunt cauffae multiplices tam internae, quam externae, & fortuitae complicationes. Nam quibufdam alvus compreffa eft, aliis foluta. Quibus folvitur, hi faepe dejectiones habent aquofas, flavas, fanguineas, dyfentericas, & interdum verminofas. Praeter fudores acidum olentes non nullis etiam ructus acidi erumpunt (a). Interdum, fed raro id quidem incidit, otalgiae atroces, cephalalgiae acutiffimae, phrenitides, afthmata convulfiva, apoplexiae, infultus epileptici, & copiofus ptyalifmus aegros premunt (b). At plerumque ptyalifmus iis fupervenit, quibus lingua, & fauces aphthis vehementer vellicantur, ut non femel videre mihi datum eft. Non nunquam haemorrhagiae, in primis narium, huic morbo fuperveniunt. GASTELLERIUS, & BARAILONUS narium haemorrhagiam vix unquam, alii vero frequenter (c) obfervarunt. Nec parvam variationem inducit endemica, & epidemica conftitutio *; in fporadico vero morbo peculiaris aegrotantis natura, anni tempus, & morbi ftationarii, aut epidemici dominantes. Notum enim eft, fporadicos, five intercurrentes morbos femper aliquid a ftationariis, atque epidemicis mutuari, quod varietatem aliquam faciat. Hinc nil mirum, fi ob fibi adfcitos catarrhales, aut gaftricos, aut inflammatorios affectus, a non nullis catarrhalem, rheumaticam, biliofam, aut inflammatoriam febrim effe miliarem morbum, judicatum (d) fit. Anni etiam tempus aliquid difcriminis affert, fic ut pro tempeftatis ratione fymptomata varia, ac diverfa fibi affumat, curationifque rationem faepe variam defideret.

Quaedam fymptomata rariora.

Haemorrhagiae.

Endemica epidemica, & ftationaria conftitutio.

Anni tempus.

(a) BARAILON l. c. (b) Id. ib.

* Taurini, & fere in toto Pedemontio, Mantuae, Ticini, Corregii endemicus esse perhibetur, itemque in Monte Arguo, & in Picardia, generatimque in regionibus humidis, & paluſtribus. Cl. FELIX ASTIUS, multis opuſculis medicis jam univerſim notus, & praxi medica verſatiſſimus in ſuo *Anno medico tertio Mantuano p. 83.* animadvertit, miliarem morbum, qui olim Mantuae fere epidemicus, & contagioſus erat, nunc rariorem admodum ibi eſſe, & prope ſporadicum. Epidemice vero ſaepe eum vagari ita notum eſt, ut qui negare id poſſit, nemo ſanae mentis inveniatur; longum enim catalogum, ſi vellem, proferre poſſem conſtitutionum epidemicarum, in quibus exanthemata miliaria, omni fere tempore, & in primis noſtro, deſcripta, & obſervata fuerunt.

(c) BARALDIUS l.c. DAMILANIUS l. c. (d) HOFFM. *Med. Rat. Syſt. T. IV. Sect. I. Cap. 9.* BARALD. l.c. AGOSTINI, *oſſervaz. medic. pratiche intorno alle febbri migliari popularmente &c. Novara 1755.*

§. CCCXCVII.

Praeterea miliaris morbus contagione interdum contrahitur, & propagatur. Non ignoro equidem id a quibuſdam in dubium vocari, imo ab aliis recentiſſimis ſcriptoribus prorſus negari, ita ut SAGARIUS (a) cum non nullis Noſologis eum ad morbos exanthematicos non contagioſos retulerit. Verum ſi recte perpendatur, qua ratione Lipſiae, & Taurini ortus ſit, & deinde ad alios populos per aliquem advenam infectum traductus, diffuſuſque, quemadmodum ex WELSCHIO, FANTONO, atque ALLIONIO accepimus, contagioſum eſſe, reapſe apparebit, non minus, quam ipſas variolas, praeſertim cum morbus adolevit, halituſque venenatos, & putridos quaquaverſum expandit, offenditque in hominem ad ſuſcipiendum, retinendumque virus paratum, atque idoneum. Quae Corregii anno 1776. miliaria alba obſervata fuerunt facile ab aegris in ſanos migrabant, teſtante BARALDIO (b); qui praeterea binas refert obſervationes miliaris morbi per contagium communicati, & cum phthiſi pulmonari complicati, quae prope ſingulares ſunt (c). Per conſortium aëris ope morbum hunc ſaepe communicatum fuiſſe non dubitat ALLIONIUS. Hic *contagioſa*, inquit *ejus miaſmata non ab aëre ſimpliciter, ſed ab iis, qui in morboſa regione venenum contraxerant, ad alia loca* perlata, accuratior obſervatio docuit (d). Sed miſſis aliorum innumeris teſtimoniis, quibus contagioſa morbi hujus natura oſtendi poſſet, tres ego caſus adducam ſingulares, qui, ni fallor, ad contagionem comprobandam ſufficere mihi videntur. Epidemice vagabantur in urbe Faneſtri miliaria exanthemata. PETRUS PAULLUS DALLARMIUS, quo a puero familiariſſime uſus ſum ad ejus uſque obitum, medicus praeſtantiſſimus, idemque omnis eruditionis laude, ut memoria mirabili valebat, excultiſſimus, quem adhuc lugent Fanenſes, quadam die, cum apud aegrum ſibi amiciſſimum eſſet, videretque ejus domeſticos non rite ſudorem, quo madebat, abſtergere, ipſe adjutrices manus admovit, parum ſollicitus, an noxium vaporem undique erumpentem hauriret. Sed paullo poſt ita ſe ſenſit ab eo affectum, contaminatumque, ut palam adſtan-

Miliaris morbus contagione interdum propagatur.

Probatur tribus hiſtoriis.

Obſervatio I.

tibus profiteretur, certiſſime ſe tunc morbum ex contagione arripuiſſe. Hinc domum mox reverſus minus bene primum habere, deinde vere aegrotare coepit, & maligniſſimo miliaris exanthematis genere correptus intra paucos dies vitam amiſit. Simili ferme modo FRANCISCUS RAFFIUS Faventinus in Divi Benedicti Coenobio apud Mantuam contagem ex aegro, cui ipſe incaute nimis, & nimis aſſidue aſſidebat, ſuſcepit, & qui eum ab orci faucibus eripuerat, non potuit ipſe ſervari, ut ab ejus patre, fratribuſque fide digniſſimis mihi narratum fuit. Nuper alium Medicum vidi miliari morbo ſed benigno correptum, qui cum ad foeminam eodem ſporadico laborantem vocatus eſſet, & incaute nimis, atque inconſiderate, ut exanthemata in pectore exorta inſpiceret, diutius, quam oportebat, ſe ejus halitui, atque exſpirationi objeciſſet, dum optime alioquin valebat, ſine alia cauſſa in eundem morbum incidit. Ad rem maxime facit obſervatio modo laudati BARALDII (e). Is vidit in quodam adoleſcente, qui patri ex miliari morbo decumbenti ſedulo inſervierat, paucis poſt diebus ab obitu patris exiguam febrim exortam, quae intra paucos dies ſoluta eſt. Caſu vero obviam ei factus in via adoleſcens, quem jam ſanatum reliquerat, multas puſtulas in cute exſtantes exhibuit quam ſimillimas illis, quae in cute defuncti patris eruperant.

Obſervatio II. *Obſervatio III.* *Obſervatio Baraldii.*

(a) *Syſt. morb. ſympt.* (b) *L. c. p.* 2. 3. (c) *Ib. p.* 54. (d) *L. c. p.* 78. §. 16t. *in not.* 5. & *p.* 29. §. 58. (e) *L. c. p.* 73.

§. CCCXCVIII.

Aliae obſervationes contagionem confirmantes.

Miliaria quoque exanthemata interdum contactu in alios propagata, in conſtitutione epidemica Novarienſi anni 1755., quam conſcripſit, & typis edidit ANTONIUS DE AUGUSTINIS, memorantur (a). Nec rarum eſt, quemadmodum animadvertit BARALDIUS (b), ut variolas matribus, aut aliis, qui pueros variolis laborantes contrectant, & brachiis quandoque geſtant, variolas alicubi, & ſi jam ſemel eas paſſi ſint, ſubnaſci, ſic quoque miliares puſtulas adhaerere, imprimique ſine alio ſymptomatum apparatu. Quam rem confirmat ALLIONIUS ſingulari ſua obſervatione, quae ſic habet: *Nobilis matrona filiae ſuae hoc morbo detentae diligentiſſime aſſiſtens, & frictiones ipſa exercens retulit puſtulas miliares in manibus & brachio ſine incommodo effloreſcentes: talis efflore-ſcentia quum aliquandiu perduraſſet, & ex improviſo evanuiſſet, ſimili morbo paullo poſt laboravit* (c). Nec minus probabile exiſtimamus, ut varioloſam febrim ſine variolis, ſic miliarem morbum ſine miliariis puſtulis quandoque obſervari. Febris enim non ſemel a nobis obſervata eſt, in primis cum epidemice miliaria vagarentur, quae omnia, aut pleraque ſymptomata miliarium propria exhibebat, una excepta exanthematum eruptione. Videtur tunc virus miliare cutanea vaſcula facile

Miliaris morbus ſine exanthematis. *Quando recidivus ſit.*

permeare, difflarique ſub ſudoris, vaporiſve ſpecie. Ceterum, niſi perfecte morbus miliaris judicetur, aut juſto citius convaleſcentes aëri ſe ſe objiciunt, aut exſpirationem, ſudorem, aliaſque excretiones negligunt, aut ſupprimunt, aut liberiori, pleniorique cibo intempeſtive indulgent, in eumdem morbum ſaepe recidunt, quandoque lethalem. Alii ex retentis morbi reliquiis in chronicos affectus delabuntur. Quibuſdam remanet tuſſis pertinax in ſputum cruentum, & in phthiſim interdum deſinens. Alios excipit hydrops thoracis, aut anaſarca, leucophlegmatia, oedema. Non nullis ſuperveniunt febriculae lentae, diuturnae, tabes, tumores, maraſmus, furunculi, abſceſſus, arthritici dolores, in puerperis tumores mammarum, nimius fluxus urinae, & lochiorum; memoriae defectio, hypocondriaca, & hyſterica pathemata, lenta corporis conſumptio cum anorexia conjuncta (*c*), aliique chronici, rebelleſque morbi. Adoleſcentem novi ex morbo miliari evadentem, mente imbecillum, & pene fatuum factum, deinde delirio melancholico diuturno, & pertinaci prehenſum fuiſſe.

Quae relinquantur a morbo miliari.

Obſervatio.

(*a*) *L. c.* (*b*) *L. c.* (*c*) *L. c. p. 78. in nota.* (*d*) VOGEL. *l. c.* §. *140.*

Diagnoſis.

§. CCCXCIX.

Quamquam ex hactenus expoſita morbi hiſtoria cuilibet pateat, miliarem morbum cognoſci facile poſſe, in primis cum exanthemata ad cutim prodierint: tamen ante eorum eruptionem, in primo ſcilicet ſtadio, ſive tempore morbi diagnoſim vix poſſibilem, aut certe maxime incertam, ac fallacem praedicant non pauci, praeſertim ubi morbus anomalus eſt, aut larvatus, aut complexus. At ſi Medicus cuncta attente, quae praeceſſerunt, & comitantur ſymptomata, conſideret, poterit quorumdam ſignorum tam communium, quam propriorum ſyndrome, atque ope de miliari futura eruptione judicium ferre ſine temeritatis nota. Signa autem haec fere ſunt: dolores praegreſſi, de quibus ſupra meminimus (*a*), crebrae primis diebus horripilationes, ſudor copioſus jam ab initio obortus, non criticus, non judicans, ſaepe viſcidus, pinguis, acidum peculiare, & veluti corruptum olens *, quem pro principe, & certiſſimo indicio prae omnibus aliis ſignis habet DAMILANIUS (*b*), oppreſſio pectoris cum conſtrictionis ſenſu ad ſternum, & maxime ad ſiniſtrum thoracis latus (*c*) plus minus moleſto, & plerumque intenſiore, quam in reliquis morbis exanthematicis, ex quo aegri ſuſpiria ſubinde, & gemitus edere coguntur (*d*); inquies ſumma cum continua vigilia, anxietate, reſpiratione difficili, atque inaequali, animique dejectione; ambiguitas aegri dubitantis, quo morbus, licet levis plerumque videatur, evaſurus ſit (*e*); febris inter initia aut parva, aut varia, & proteiformis,

Qui dignoſci poſſit ante eruptionem.

interdum cum delirio, manuum tremore, tendinum ſubſultibus (*f*); virium dejectio ſine manifeſta cauſſa (*g*); pulſus varius, convulſivus, ſed plerumque frequens, & debilis (*h*); ſtupor pungitivus in manibus, digitis, cruribus, & pedibus plus minus ſenſibilis, ſi quando adeſt, nam non in omnibus invenitur (*i*), vel ejus loco ſpaſmi, quos crampos vocant; puncturae in cute moleſtae; tuſſis ſicca, quando adeſt, modo exigua, modo vehemens; dolor, aut ardor faucium; deglutitio difficilis, aut ſaltem incommoda; facilis, & ſubita, quando aegri ad ſomnum ſe componunt, excitatio cum tremitu, pavore, aut corporis univerſi reſilitione, uti HAMILTONUS (*l*) omnium fortaſſe primus obſervavit, noſque ipſi pluries vidimus. Quod ſi his accedat epidemica conſtitutio, aut ſuſcepti contagii ſuſpicio, eo probabilior erit de morbo miliari conjectura. Pulſum ordinate intermittere jam ab initio qualibet nona, undecima, aut decima ſexta pulſatione, ſupra ex GASTELLERIO adnotavimus. Intermiſſionem autem hanc tanti facit GASTELLERIUS (*m*), ut ex ea praedici certo miliarem morbum poſſe non dubitet. Neceſſe vero minime eſt, ut haec omnia ſimul concurrant, ſed ſatis eſt pleraque, & magis propria una conjungi. His igitur miliarium exanthematum eruptio praeſagiri poterit, aut ſaltem miliaris morbi genus illud cognoſci, quod ſine miliariis puſtulis incidere paullo ante monuimus. Eruptione vero facta exanthematum, morbus pateſcit lippis & tonſoribus, ut vulgo ajunt.

(*a*) HAMILTON *de febr. miliar. cap.* 2. *p.* 49. 50.

* BARALDIUS (*L. c. p.* 73.) peculiarem ſudoris hujus odorem, quaſi ſudoris corrupti, *Dyſodiam* vocat, affirmatque non reperiri talem, neque ita conſtantem, & perpetuum in febribus malignis, aut putridis, qualis in miliari morbo eſt.

(*b*) *L. c, p.* 14. *& pag.* 56. *in not.* (*c*), ubi inquit, ſi hoc ſignum deficeret, licet reliqua omnia adeſſent, non metuendum de exanthemate miliari; ſin vero alia omnia deficerent, & hoc ſolum adeſſet, ſatis eſſe, ut exanthemata miliaria expectentur. (*c*) GASTELLIER *l. c.* (*d*) DAMILAN. *l. c. p.* 14. & 15. (*e*) *Idem ibid.* (*f*) VOGEL *l. c.* §. 137. (*g*) HAMILTON. *l. c.* (*h*) *Id. ib.* (*i*) ALLIONIUS *l. c.* DAMILAN. *l. c. p.* 14. (*l*) *L. c.* (*m*) *L. c. p.* 83. 84.

§. CCCC.

Diagnoſis morbi benigni. *Benignus* eſſe miliaris morbus cognoſcitur ex abſentia gravium ſymptomatum, & notarum malignitatis generalium (*a*); febre moderata; facili, & completa puſtularum eruptione; & poſt eam febris, atque omnium ſymptomatum ceſſatione, aut ſaltem diminutione tanta, ut intra *Et maligni.* paucos dies aeger feliciter convaleſcat: *malignus* contra ex ſubdola febris natura, ex virium defectu, quamquam interdum in maligno, & lethali vires ſatis firmas, & valentes notaverim; ex eruptione imperfecta, & difficili, aut incerta, & fugaci, & potiſſimum ex febris, & omnium ſymptomatum inexpectato augmento poſt ipſam puſtularum apparitionem, & cutis, quae copioſo prius ſudore madebat (*b*), ariditate *. Hinc ſequitur, ut omnium *benigniſſimus* cenſeri debeat, qui ſine febri eſt, aut quam minima comitatus, integris pleriſque totius corporis reliquis

functionibus. *Regularem* denotant ipsa consueto, communiorique tempore eruptio, ejus duratio solitum tempus non excedens, pustularum incrementum, maturatio, exsiccatio, nec propera nimis, nec nimis sera, & longa; verbo tota morbi facies nihil insoliti, & praeter consuetudinem sistens. In *anomalo* vero, sive *irregulari* haec accidunt. A consueto cursu morbus aliquantum recedit, aut insueta, & aliena symptomata assumit. Exanthemata imperfecte, & partitim, dissitisque spatiis, atque temporis intervallis erumpunt; singulasque eruptiones praecedit semper una vel altera vehementior febris accessio cum tremoribus, siti, ardore, oppressione pectoris, quasi suffocante, subdelirio, donec universum miliare miasma iteratis conatibus foras protrusum sit; id quod interdum absolvitur intra quatuor, quinque, aut sex dumtaxat hebdomadas **. In hoc casu fomes morbificus non totus uno tempore evolvitur, sed partitis vicibus. Prout nempe aliqua ejus pars aut gignitur, aut extricatur a reliquis humoribus, natura irritata & febris invalescit, & cuncta symptomata iterum in scenam veniunt, novae eruptionis veluti prodromi; ea vero facta, iterum sedantur, & quiescunt; sicque tumultus novi, novaeque eruptiones redeunt, & decedunt, donec omne heterogeneum expulsum sit. Cl. BARALDIUS multa exempla tardioris, & iteratae eruptionis refert, sed insignis est illa observatio cujusdam aegroti, cui post centesimum & vigesimum diem nova eruptio cum magno pruritu contigit, pluriesque rediit, & tandem cum cuticulae desquamatione finita (c) est. Non ita pridem in nobili viro, cui ter ejusmodi vices cum magnis perturbationibus, huic malo propriis obtigerunt, morbus ad quadragesimam diem protractus est. Nec tamen perfecte natura se expedivit ab omni noxio humore, nisi translatis morbi reliquiis ad os ilium, & deinde ad intestina crassa, illic dolorem atrocem ischiadici similem, heic alvi fluxum cum tenesmo excitantibus: quo demum fluxu & dolor ille, & reliquus morbus omnino solutus est.

Signa morbi regularis, & anomali.

Observatio.

(a) Vid. *cap.* 2. hujus voluminis. (b) Ibid. item JUNCKER *l. c.* *Frid.* HOFFMAN. *Med. rat. syst. l. c.* COLLIN. *l. c.* STÖRCK *l. c.* GASTELLIER *l. c.* BERETTA *l. c.* BARAILON *l. c.*

* Cl. BARALDIUS in miliaris morbi endemico-epidemica constitutione Corregiensi tria malignitatis signa, modo sejuncta, modo copulata deprehendit. Primum erat *dolor quidam gravativus* in crurum suris, qui aliquot ante diebus inchoabat, & deinde febrem etiam comitabatur ad quartam usque, aut sextam diem, quin aut sedendo, aut decumbendo cessaret. Secundum signum praebebat *tussis molesta*, *aut sicca*, cui cito se addebat tertium, videlicet simplex phlogosis tonsillarum cum punctis quibusdam albis, & cum stria quadam rubra secundum marginem veli palatini ad uvulam protensa, & terminante. Haec phlogosis modo resolvebatur intra sex, aut septem dies, modo in aphthas gangraenosas, quae protendebantur ad fauces, ad oesophagum, ad palatum, ad gingivas, ad labia, desinebat (p. 16.). Tussis vero in plerisque perdurabat ad eruptionem usque, quae tardissime contingebat. Ex sicca vero, prout progrediebatur morbus, fiebat humida cum sputis viscidis catarrhalibus primum crudis, deinde concoctis, quae debebantur congestioni pulmonum, certo suffocaturae, nisi apta curatio adhiberetur (p. 17.). Praeter

haec saepe obfervavit *lumbaginem*, quae interdum ante morbi acceffionem incipiebat vexare, & eum comitabatur ufque ad finem (*ib.*). Animadvertit demum omnes conftanter lucis impatientes fuiffe (*ib.*).

** Videbitur fortaffe aliquibus miliaris morbus *anomalus* non differre ab eo, quem appellavimus *fecundarium*. In utroque enim eruptio puftularum tardior eft, quam in regulari, & proprium ferme characterem conftituit. Idcirco alterutrum fupervacuo a nobis poni, judicabunt; videlicet vel exanthemata, quae fecundaria appellavimus, ad anomala vere fpectare, vel anomala ad fecundaria. Verum illud inter utrumque difcrimen eft, quod exanthemata, ut effecta alius morbi, in ftatu, aut fine ejus fupervenientia careant maxime fignis miliaris morbi propriis, in primis iis, quae eruptionem antecedere (§. CCCXCIX.) confueverunt; anomala contra nullo modo illis careant. Hinc facile nobis largituros effe fperamus, non fupervacuo & pofita, & fejuncta fuiffe.

(c) *L. c. p. 54. & feq.*

§. CCCCI.

Implicatior, obfcuriorque res eft, quando miliaris morbus fub aliorum morborum afpectu, five larva, & fimilitudine ludit, unde *larvatus*, five *perfonatus* tum audit. Non enim infrequens eft, eum complurium aliorum malorum formam, fpeciemque induere, ut magis medicum fallat. Supra non praetermiffum eft (§. CCCXC.) animadvertere, interdum *hyfteriam*, & *hypocondriafim*, aut febrem intermittentem, aut catarrhalem, rheumaticamque, aut inflammatoriam (§.CCCXCVI.) aut biliofam, & gaftricam ab eo fimulari. Nunc non praetermittam indicare alios morbos, quorum fpeciem, naturamque fic imitatur, ut difficillime nifi poft miliarium puftularum eruptionem, internofci foleat. Sunt autem pleuritis, peripneumonia, angina, rheumatifmus, arthritis, apoplexia, epilepticus infultus, colica nephritica, faciei eryfipelas, aliique; fed modo memorati frequentius. In his enim cafibus materia, five fomes miliaris hanc, vel illam partem prius, quam ad cutim feratur, invadit, ibique defixus eorum locorum morbos imitatur. Hinc jure, & recte miliaris morbus tunc *larvatus*, aut *perfonatus* dicendus eft, quia ab eadem ipfiffima cauffa affectus, fub quibus fe abdit, omnino dependent; contra quam *complicatus*, qui vere cum alio morbo aliam cauffam habente conjungitur, ut deinceps dicemus. DUPRAEUS DELISLIUS (*a*) exempla adducit miliaris morbi, qui apparuit fub larva comatis profundi cum delirio, auriumque tinnitu. In Coenobio S. Lazari Mediolani Monialem, cui BELLINIA cognomen erat, inceffit malum cum delirio continuo, & fpafmo cynico, & rifu fardonio fere perpetuis, viriumque dejectione. Eruptio circa decimam quartam diem tantum contigit, quae omnia quidem fymptomata levavit, ut fpem faceret, convalituram; fed poft decimam feptimam metaftafi facta aegra convulfa obiit. Hiftoriam quoque habet HAMILTONUS (*b*) morbi miliaris fub larva delirii furiofi jam a primis diebus infolefcentis. Apud eumdem exftat alia obfervatio cujufdam miliaris morbi, qui primum fub affectionis hyftericae, deinde convulfionum, & demum diutinae, & maxime mirabilis fyncopes, five afphyxiae larva latitavit (*c*); itemque alia, quae paralyfim inferiorum artuum fere ad finem morbi perfiftentem exhibet (*d*). Nec deeft apud hunc ipfum fcriptorem

Larvatus obfcurior.

Obfervatio.

Obfervationes Hamiltonii.

torem exemplum miliaris morbi, qui ab apoplexia initium duxit (e). Anginam fimulantis exempla facile invenies apud obfervatores. Peculiare, & notatu dignum videre eft in nitida, elegantique FRANCISCI BERETTAE Differtatione fupra allegata (f). Multo adhuc facilius, crebriufque clinicen exercentibus obviam fiunt pleuritides, ac peripneumoniae, quae exanthema miliare in fe recondunt, occultantque; & plerumque puftularum eruptione feliciter judicantur. Pleuroperipneumoniae, qua fe morbus abfcondidit, & feptima die exanthematum eruptione detexit, alias hiftoriam (g) attuli.

(a) *L. c.* (b) *L. c. p. 147.* (c) *Ib. p. 113.* (d) *Id. ib. p. 90.* (e) *p. 83.* (f) *Differt. cit. p. 51. in nota.* (g) *Sagg. di Med. Pratic.* DI PIETRO PAOLO DALL' ARMI *P. 2. p. 137.*

§. CCCCII.

Larvati diagnofis.

Magni autem intereft, larvatum miliarem morbum, qualem expofui (§. CCCCI.), mature, & antequam eruptione exanthematum fe prodat, cognofcere. Solet enim plures dies, utplurimum, aegrum conflictare, & medicum anxium & follicitum reddere, antequam exanthemata prodeant, & velum, quo uterque obtegebatur, amoveant. Sed hoc opus, hic labor. En quae mihi difcere contigit longo ufu, & affidua omnium phaenomenorum indagatione. Illud in primis animadverto, quod morbus, quo fe tegit miliaris, alieni femper aliquid habet, quod ad ejus veram, & legitimam naturam, quando folitarius, & genuinus eft, non bene refpondet, & contra plerumque aliquid ei deficit, quod alioquin veluti proprium, aut faltem frequentiffimum in eo deprehendi confuevit; denique quod remedia, quae alioquin aliquid boni praeftare folita funt, fuos effectus non edunt, & praeter confuetudinem parum, vel nihil proficiunt. Interea miliaris morbi, qui larva alius affectionis decipit, propriae non defiderantur notae, quae larvam ei detrahant; fudores videlicet profufi, continui, inutiles, acidum fpirantes, aut foetidi, pectoris oppreffio, qua fufpiria, aut gemitus exprimuntur, refpiratio laboriofa, inaequalis, ftupores artuum pungitivi, & crampi, nervofi affectus, hyftericos, aut hypochondriacos faepe aemulantes, languores, deliquia, pulfus varius, plerumque contractus, atque inaequalis, fomni interrupti, & reliqua, quae fupra (§. CCCLXXXIX) indicavimus. Addo demum, in plerifque morbis, nedum in miliari non larvato, ut plurimum primis diebus leviora & mitiora fymptomata videri, paullatim increfcere, & ad fuum maximum gradum fenfim pervenire; in larvato vero ftatim ab initio vehementia, gravia, periculofa apparere, & quafi repentina aggreffione invadere hominem, nec prius mitefcere, quam miliares puftulae in cute efflorefcant. Tunc enim folummodo omnia fymptomata, fimulque morbus, fub cujus fpecie miliaris

Difcrimen inter larvatum & non larvatum in modo invafionis.

latebat, minuuntur, & cessant, prosequentibus tamen suum consuetum curriculum exanthematis; eo casu dumtaxat excepto, in quo eruptio imperfecta, aut sera nimis fuerit, & morbus, quem simulat miliare malum, altas radices jam egerit, & in *essentialem* transiverit; nam tum & ipse prosequitur, &, facta licet eruptione, non definit.

§. CCCCIII.

Exemplum sub larva pleuritidis.

Exemplo aliquo res illustranda est. Pleuritidis simulatione adoriatur miliaris morbus. Pungens lateris dolor, tussis, sputum sanguine tinctum, difficilis respiratio, & febris acuta pleuritidem quidem denotabunt; sed deerit pulsus magnitudo, & durities stabilis, vel tanta non erit, ut in pleuritide pura; sanguis primis vicibus detractus vel crusta pleuritica carebit, vel non admodum cohaerebit ipsa, vel crassamentum laxum habebit, vel sero abundabit, vel rutilans, & coccineus videbitur; nec solamen, quod phlebotomiae saltem ad aliquot horas afferre alias solent, obtinebitur. Dolor ipse pleuriticus saepe locum mutabit, & fugax erit (*a*), sputumque cito ex rubro flavum, aut pallidum, aut luridum apparebit. Vel si dolor fixus, & stabilis permaneat, acutusque sit, ut interdum accidit, ei tamen nec febris, nec pulsus respondebit. Quod si simul & vomitus, aut nausea, aut insueta, assiduaque inquies sine evidenti caussa, nec ab acerbitate doloris derivanda aegrum agitet; aut calor excedat motum in pulsibus notatum; si sitis minus premat, quam caloris excessus postularet; si lingua muco albo, aut flavo foedetur; si vigiliae contumacissimae, quae a dolore minime repeti queant, urgeant; si spasticae ventris affectiones hysteriam, aut hypocondriasim aemulantes, borborygmi, languores, deliquia, anxietates, sudores praematuri, inutiles simul concurrant; jam patet, latere sub larva pleuritidis aliud morbi genus, cujus symptomata ista propria sunt. Ad rem facit DALLARMII observatio vigesima nona cum alia a me adjecta in additamentis, quae si perlegantur (*b*), lucem aliquam effere poterunt tironibus, & nondum propriis observationibus satis instructis.

(*a*) ALLION. *l. c. cap. 6. §. 99.* (*b*) *Sagg. di Med. Pratic. P. 2. p. 129.*

§. CCCCIV.

Observatio.

Virum senatorium sexagenario majorem, sanguineum, & bono habitu praeditum ex suscepto frigore, atque exercitatione corporis in aëre aperto, & humido corripuit febris acuta cum difficili mox respiratione, sputis catarrhalibus sanguine diluto tinctis, raris, & exigua tussi exeuntibus, viribus prostratis, magna ad somnum propensione, mentis stupore, & aliqua aberratione, sudore profuso, pulsu magno, forti, sed

non admodum duro, linguae tarditate; atque haec omnia quafi repente atque in ipfo morbi initio. Sanguine iterato miffo vix quidquam levaminis confequitur; refpiratio anhelofa, alta, fublimis, inaequalis, rara tuffis, dormiendi cupiditas, & ftuporis, infenfibilitatifque quaedam fpecies permanent fere eaedem. Febris continua remittens fuas acceffiones vefperi repetit, pulfu primum depreffo, deinde alto, pleniore, veloci, fufpiriis crebro emiffis, fudore quafi perpetuo, urinifque craffis. At brevi acceflerunt dejectiones liquidae, biliofae, tenues, & ventris meteorifmus tympaniticus, & refonans. Admota brachiis, & cruribus veficantia cum aliquo capitis levamine fuerunt; data quoque eccoprotica, & enemata injecta, ut inteftinalis faburra, biliofaque colluvies fubduceretur, & fpafmi inde orti ceffarent. Dum haec aguntur, & alia ad liberandum infarctum, ut putabant, pulmonem refolvendi, incidendique facultate praedita proponebantur; feptima die ad finem inclinata puftulae miliares univerfim prodiére ad cutim, quae non modo veram morbi naturam detexerunt, fed etiam omnia fymptomata tam pectoris, quam capitis, abdominifque fuftulerunt, & febrim fic mitigarunt, ut deinde paullatim aeger perfecte judicaretur; quod quarta decima die feliciter evénit.

§. CCCCV.

De miliari morbo *larvato* haud plura. Ad *complicatum* progredimur. Magna eft utriufque inter fe fimilitudo, atque affinitas; in utroque enim miliaria exanthemata cum aliquo alio morbi genere confociantur. Hinc a quibufdam & *larvatus*, & *complicatus* perfaepe confunduntur, & permifcentur, dum tamen eos diftingui, & feorfum confiderari oportet. Difcrimen vero omne in eo ponitur, quod priorem idem miliaris fomes efficit; pofteriorem alia diverfa cauffa procreat; & quod ille erumpentibus miliaribus puftulis fere ex toto illico evanefcit, hic vero non item, nifi forte ejus cauffa fimul tollatur, & fuum ipfe curfum fortunato abfolverit. Morbi autem, quibufcum miliaris complicari frequentius (*a*) folet, funt peticulae, variolae, morbilli, purpura fcarlatina, pleuritis, & peripneumonia vera, & primaria, podagra, arthritis, febres intermittentes legitimae, non fimulatae *, febris gaftrica acuta, tritaeophya biliofa, fortaffe etiam febris lenta nervofa remittens, puerperium, lac aberrans, lochia imminuta, aut fuppreffa, uteri quandoque inflammatio; nec repugnat eumdem cum quovis alio morbi genere complicari poffe. Cum phthifi pulmonari complicatum bis memorat BARALDIUS (*b*); fed tum regnabat epidemicus. Ego vero fporadicum vidi fracturae offis femoris fuperveniffe. Aeftas erat, & ut diurnum calorem nocturna frigidiori aura contemperaret FRANCISCUS GYPSIUS, nobilis juvenis Faventinus, alioquin bene valens, & fanus, per urbem huc illuc fpatiari folebat. Nocte quadam in lapidem quadratum ingentem offen-

Quo difcrimine difcernatur a larvato complicatus?

Morbi, cum quibus frequentius complicatur.

Obfervatio complicati cum femoris fractura.

dit, & magno impetu prolapfus fibi femoris dexteri os confregit. Poftero die febri cum crebris horroribus corripitur. Mox fudoribus copiofiffimis, & urinis aqueis, dilutis, uberrimis accedentibus, miliares puftulae ad cutim frequentes, & turgidae rubri coloris efflorefcunt fine ullo fymptomatum, & febris levamine. Imo fupprimitur fudor; urina parcior, & coloratior fit; delirium, convulfiones, & prope fubita mors fuperveniunt. Exftabant adhuc puftulae humore plenae, quarum aliquae maxime circa collum, & fupra pectus albido, & purulento humore fcatebant. Maturationis igitur tempore raptus eft poft paucos dies a febris initio **.

(a) ALLION. *l. c. cap. VI. p. 52.*

* Febres hic intelligo intemittentes non fimulatas, nec fpurias, quales febris eruptiva, antequam exanthemata prodeant, faepenumero imitatur, ut fupra (§. CCCLXXXVI.) notatum eft. Neque eas intelligo, quae intermittentes quidem verae funt, fed comitatae a miliariis. In his enim quavis acceffione miliaria fe in cute oftendunt, & plerumque integritatis, five apyrexiae tempore evanefcunt, & propterea vere ipfius febris effecta five fymptomata (*Vol. I.* §. *CLXXVIII.*) habentur. Ni talia effent, cortice peruviano cum ipfa febre non fugarentur. Quo maxime argumento, fi alia non fuppeterent, inducor, ut miliaria fecundaria, five ut alii vocant, fymptomatica non omnino rejicienda putem. Itaque hic intelligo tertianam, vel aliam cujufcunque typi febrem intermittentem legitimam, quae minime a fomite milfari pendeat, nec per fe miliaria exanthemata gignat, fed cafu cum morbo miliari concurrentem, & conjunctam, cortice peruviano facile tollendam, quin tamen miliaris morbus, ea depulfa, ceffet, & finiatur.

(b) *L. c. ib.*

** DAMILANIO quoque *complicatus* miliaris morbus dicitur ille, qui cum aliis morbis genere, & natura differentibus conjungitur. Is vero cognofci, & diftingui nequit, nifi ex fuis fignis pathognomonicis, quae tamen, ipfo judice, non a principio apparent, fed tantummodo in *ftatu*, aut *inclinatione* illius morbi, quocum miliaris morbus complicetur. Hinc ni fallor, colligitur, Cl. virum exiftimare, morbum quemdam quemcumque, & veluti primarium antecedere; huic vero fuccedere miliarem. Imo ipfe adjicit, nifi prior ille occidat, timendum effe exitium a pofteriore, nempe miliari, qui difficillime fuperari folet. Verum, bona ejus venia, anceps haereo, imo dubito, utrum miliaris iftiufmodi morbus vere *complicatus* dici poffit. Abfunt enim tam initio, quam progreffu, quae eum praecedere, & futurum praefagire folent & latentem ejus fomitem praenunciant. Quamobrem, quoniam miliaris miafmatis, five morbi phaenomena fe tantum oftendunt in *ftatu*, & *inclinatione* alterius morbi, qui anteceffit; ideo vero fimilius mihi videtur, exanthema miliare, quod fubfequitur, tamquam effectum depravationis humorum, quam genuit prior gravis, & periculofus morbus, habendum effe. Quod fi ita fit, uti ego fufpicor, jam confequitur, ut miliaria exanthemata ifthaec rectius *fecundaria*, & *epigenomena* dici debeant, quam complicata; quemadmodum *fecundaria* funt illa, quae fub finem morborum putrium, aut inflammatoriorum erumpunt, aut in cadaveribus emicant, quaeque idcirco ab eodem ipfo ornatiffimo fcriptore *mortua* appellantur. Revera morbus, cujus hiftoriam attulit *pag. 21.*, uti *miliaris complicati*, fuit miliaris, fi quid judico, *fecundarius*. Puella quaedam robufta temperamenti fanguinei incidit in peripneumoniam, qua perfiftente novies ei detractus e vena fanguis eft. Cum peripneumonia jam vergeret ad finem, puftulae miliares effloruerunt. Ab his, atque a peripneumonia fub finem trium hebdomadarum libera omnino exftitit. Manifeftum plane videtur, cum miliares puftulae prodierint priore morbo inclinante, neque fui indicia, quantum ex hiftoria apparet, dederint, *fecundarias* eas fuiffe, & quidem ex eo, quod feliciter morbo finem impofuerunt, *criticas*. Memorat aliud quoque exemplum *complicati miliaris morbi* ex juvene robuftiffimo annorum viginti feptem, cui in pleuritide ad vigorem, five ftatum provecta, circa videlicet octavam diem a morbi initio, exanthemata miliaria copiofiffima fupervenerunt. Non inde melius aeger habuit;

nam undecima convulſus (*p.* 22.) periit. *Secundaria* & quidem *ſymptomatica* haec quoque fuiſſe videntur. Tertia vero, quam p. 23. adducit, obſervatio fortaſſe quidem fuit *pleuritis bilioſa complicata cum miliari morbo*, quia antequam miliaria efflorefcerent, pectori primum; deinde capiti, poſtremo iterum pectori minitata multimodis ſunt; quod miliari miaſmati, aut latenti, aut complicato non raro obvenit, & veluti proprium eſt. Dum haec ſub praelo erant, hiſtoriam miliaris morbi *ſecundarii*, & per epigeneſim orti, niſi mavis *complicati*, & ; quod magis animadvertendum eſt, *critici* mecum communicavit amicus, & collega meus ſingularis, quem ingenium, doctrina, medendique exercitatio de meliori nota commendant, LEOPOLDUS, inquam, THONHAUSERUS. Is menſe Januario hujuſce anni 1785. vocatus eſt ad puellam, annos tredecim natam, quae jamdiu febri, tuſſi, & ſputis purulentis laborabat; cumque in ea febrem vehementem, tuſſim moleſtiſſimam, difficilem reſpirationem cum pulſu duro, & valido deprehendiſſet, ſanguinis miſſionem propoſuit, quam deinde ad tertiam uſque vicem iterare debuit. Sanguis enim pleuriticus omnino ſemper apparuit. Iterata autem venae ſectione, remediiſque antiphlogiſticis, & bechicis effecit, ut ſymptomata inflammatoria quidem tollerentur, non vero tuſſis, febris, & ſputa purulenta deſinerent. Cum igitur amphemerina, ſputa purulenta, tuſſis pertinax, ac inſequens macies aegram tenere pergerent, de phthiſi pulmonari confirmata, ſive ulceroſa judicium tulit. Sub initium tandem menſis Martii, poſt aliquam tuſſis, & febris exacerbationem, majoremque ſpirandi difficultatem repente exanthemata miliaria partim alba, partim rubra, primum in inferioribus corporis partibus, deinde in ſuperioribus, ſed ſenſim, & agminatim ſe ſe exſeruerunt, donec tota cutis contegeretur. Quo haec erumpere coeperunt, & quo magis augebantur, & maturefcebant; tuſſis etiam mitigata valde eſt, febris imminuta, appetitus, & ſomnus, & vires rediere. Eruptio quatuor circiter hebdomadas perſtitit, novis ſubinde puſtulis miliariis accedentibus, antequam ad exſiccationem pervenirent. Exſiccationem tandem excepit vera epidermidis deſquamatio, fruſtulatim decidentis; lenta quidem & ipſa, prout lenta fuit eruptionis ratio, ſic ut non ex toto abſoluta ſit, niſi menſe Majo ineunte. Hinc puella multo melius habet, viribus, appetituque acquiſitis, & corpore nutriri coepto. Tuſſis tamen, licet multo minor, febricula lenta, & puris ſputum, ſed valde parcius, adhuc perſtant; quibus tamen aegra non impeditur, quo minus e lecto ſurgat, deambulet, hilari, & laeto vultu ſit, ſuis oblectamentis, & occupationibus operam det, & ſpem faciat aliquam priſtinae valetudinis recuperandae.

§. CCCCVI.

Quod ad complicationem miliarium exanthematum cum peticulis attinet, jam alibi (§. CCCXXV.) ea memorata eſt. Solet autem frequentiſſime in epidemicis, rarius in ſporadicis deprehendi. Hanc ipſam OCTAVIANUS ROBORETUS Tridenti (*a*), PETRUS A CASTRO Veronae (*b*), & P. SALIUS DIVERSUS Faventiae (*c*) jamdudum viderunt, ut poſteriores quoſdam praeteream (*). Ante annos undetriginta circiter Lauſannae, deinde Vevey complicatio ejuſmodi obſervata etiam (*d*) fuit. Biennio poſt, nempe anno 1758, vagabantur peticulae, & miliaria Vindobonae, modo ſeorſum, modo conjunctim (*e*). Multo ante utrumque exanthema complicatum Mantuae ſaepe conſpexit FELIX ASTIUS (*f*), & nuperrime TROLLIUS in conſtitutione epidemica anni 1783 (*g*). Miliare autem cum peticulari modo una conjungitur, atque interſperſum peticulis cernitur, modo eis praeſentibus, aut effugientibus, aut jam inclinatis ſupervenit. Adſunt communiter utriuſque morbi ſigna, plus minus manifeſta, prout unus, vel alter praevaleat. Si vero uni ſuccedit alterum exanthema, plerumque apparent peticulae, deinde his receden-

Complicati cum peticulis exempla.

Signa peculiaria.

tibus prodeunt miliares papulae. Tunc *urinæ*, inquit ALLIONIUS (*h*), *quæ primum turbatæ, & craſſæ fuerunt, diluuntur*, ſtupor pungitivus, ſive *granf* dictus *aliqualis perſentitur; ſurditas recedit; bombus in tinnitum mutatur*; *ſopor in vigilias, aut coma vigil; proſtratio corporis tollitur, pulſus elevatur, & frequentior fit*. Addit praeterea, delirium quam maxime augeri, ſtatim ac *miliare miaſma* cutem ferit; imo ſi maturius *peticulis* miliares *puſtulæ* acceſſerint, convulſiones lethales ſupervenire: contra, ſi ſerius, & longo intervallo peticulas miliaria exanthemata ſubſequantur, *ſalutis ſpem* ſupereſſe (*i*). In Vindobonae epidemica conſtitutione anni 1758, quando peticulis ſuperveniebant miliaria, praecedebat levis horripilatio; accedebat deinde pectoris oppreſſio, atque anxietas; poſtea prodibant puſtulae miliares albae copioſiſſimae cum levamine. Quibus, praegreſſa anxietate, haec eruptio non fiebat, his urina craſſiſſima profluxit, aut, hac deficiente, lenis, & levans alvi fluxus ejus vices ſupplevit (*l*). In oppido *Belgiojoſo* cum peticularis morbus jam inclinare ad ſalutem propius videretur, repente febris intenſius reſurgebat, ſymptomata quaedam invaleſcebant, & per duos, vel tres dies haec continuabant. Deinde, miliariis exanthematis feliciter ad cutim expulſis, omnia mitigabantur, & aegrotans paullatim convaleſcebat (*m*). *Prognoſtica.* Generatim duplex morbus majus diſcrimen continet, aut ſaltem malum protrahit; ſed plerumque bonus, aut malus exitus benignitati, aut malignitati exanthematis ſupervenientis reſpondet. Nec tempus, quo accedit, aliquid perpetui habet; nam modo benignum vidi, quando mature prodiit, modo malignum, quando ſerius, & contra.

(*a*) *L. c.* (*b*) *L. c.* (*c*) *L. c.*

(*) Cum peticulis Miliaria complicabantur in conſtitutione epidemica Wemdingenſi ann. 1689 & in Donawerdenſi; (*Roſin. Lentil. Miſcell. med. practic. N. C. Dec. 3. ann. 5. & 6. append. p. 132.*) in Wratislavienſi ann. 1715. (*Godofr. Klaunning obſerv. circa febr. malign. petechiales Eph. N. C. cent. v. obſ. LXIII.*) itemque in Conſtitutione ann. 1737. Wratislaviae, & Sileſiae (*Fabr. Ferd. Pauli Hiſtor. febr. catarrhal. malign. in Act. N. C. vol. VI. obſ. 66.*) &c.

(*d*) TISSOT *Lettr. a M.* HIRZEL *p. 5.* (*e*) STÖRCK *ann. medic. 1. menſe Jul. & Auguſt.* (*f*) *Terzo Anno Medic. Mantuan., o ſia Storia delle malattie del 1783. cc. p. 83.* Vid. *opuſc. med. Pratic.* TARGION. *T. 8.* pag. ead. (*g*) *Lettr. 3.*, TARGION. *opuſc. med. pratic. T. 8. p. 248.* (*h*) *L. c.* §. *108.* (*i*) *Ib.* §. *109.* (*l*) STÖRCK *l. c. menſ. aug. p. 15. & 16.* (*m*) TROILIUS *l. c.*

§. CCCCVII.

Complicati cum variolis, morbillis, & ſcarlatina difficilis praenotio.

Quando cum variolis, morbillis, aut ſcarlatina miliares puſtulae junguntur, non facile, antequam erumpant, eas praenoſci licet. Attamen, quia cum variolis, aut morbillis, aut ſcarlatina malignis conjungi ut plurimum ſolent, eorum morborum malignitas de miliarium etiam complicatione poterit nos admonere, & multo probabilius, ſi epedemica conſtitutio praeſens, nota, & perſpecta in auxilium veniat. In paucis,

quos habuit curandos variolis cum miliariis complicatis laborantes ALLIONIUS (a), vidit *lumborum dolorem acerbissimum* praecessisse, *variolas primum erupisse, deinde miliares pustulas*, febrem a variolarum apparitione *non remisisse cum pulsu molli, & validiusculo, sed contractionem, & celeritatem pulsus increvisse; variolarum incrementum miliares pustulas impediisse; tendinum motus frequentes fuisse; cum pulsu admodum tenso deliros factos aegros sexta, aut septima die interiisse*; neque in his stuporem pungitivum *granf* ab eo dictum, qui maximum miliaris morbi signum esse consuevit, admodum sensibilem fuisse, imo tantummodo *fugacem*. Narrat praeterea ex ELIA CAMERARIO (b) *variolis ad suppurationis summum perductis* supervenientes *cum felici exitu* miliares pustulas albas; ex HALLERO (c) vero memorat *variolas malignas, quas* subsequebatur *miliaris morbus*. In duobus demum, in quibus cum morbillis miliaria complicabantur, animadvertit *faucium inflammationem, & tussim, quae morbillos praecedunt, vehementer afflixisse*, morbillorum *primum cum magno calore* eruptionem contigisse, *deinde iis successisse agminatim prodeuntes miliares pustulas; stupores* autem illos *pungitivos* digitorum, manuum, & pedum in his frequentes cum reliquis miliaris morbi signis extitisse; nec aliter morbum processisse, quam benignus, sive *simplicissimus*, ut ipse vocat, soleat (d). Credibile quoque est, vix quidquam diferre purpurae scarlatinae cum miliariis exanthematis complicationem.

Signa complicati cum variolis.

Signa complicati cum morbillis.

(a) *L. c. cap. VI.* §. 110. (b) *Ib.* §. 111. *Act. N. C. vol. 2. p. 338.* (c) *Ib. ex opusc. pathol. p. 120.* (d) *L. c.* §. 112.

§. CCCCVIII.

Miliaris morbus, quando cum pleuritide, aut peripneumonia complicatur, saepe *larvato* similis est ita, ut facile alter pro altero sumi possit. Larvatus vero quomodo se se commonstret, quantum fieri potuit, exposui supra (§. CCCCII.). Nunc qua ratione *complicatus* discernatur, dicere non omittam. In hoc pleuritis, & peripneumonia omnia phaenomena exhibet, quae horum morborum, quando solitarii sunt, praesentiam indicant, nec a proprio signorum apparatu recedunt quidquam. Caussae item, quae eos inferre solent, praecesserunt, & simul anni tempus, atque aëris conditio talis est, quae eorum genesi favent; multoque id clarius fiet, si interea aut stationarii, aut epidemici infestent; aut epidemicis miliariis intercurrere identidem videantur. Neque simul ac miliaria exanthemata prodierint, ipsi cessant, ut in larvato genere evenire dictum est, sed suum cursum de more peragunt, non secus ac solitarii essent, finemque sive bonum, sive malum pro sua cujusque indole, & gravitate assequuntur. Quod postremum etiam accidit in miliari morbo cum podagra, aut arthritide *complicato*; nam

Quomodo a larvato complicatus dignoscatur.

Signa complicati cum pleuritide, & peripneumonia.

Signa complicati cum podagra &c.

tum arthritis, aut podagra ab exanthematum eruptione non levantur, uti in *larvato*, sed suum regularem plerumque cursum, qui fere semper diutinus est, persolvunt. In complicatione vero febris intermittentis illud solemne est, quod praeter continuam febrem remittentem, quacum conjungitur miliaris morbus pyreticus, accessiones cum frigore, aut horrore quotidie, aut alternis diebus superveniunt, quae deinde augmentum, statum, & inclinationem, ut verae intermittentes, praetergressae, solitis sudoribus solvuntur, permanente continua remittente, uti in febribus proportionatis, & hemitritaeis fieri solet. Sed hoc habent funesti, quod in ipsa frigoris accessione exanthemata miliaria subsident, & introvertuntur, exitiumque aegrotanti celerrimum afferunt ex metastasi. Cl. ALLIONIUS tertianam febrim simplicem, in cujus secundo, aut tertio paroxysmo miliares pustulae eruperant, vidit; sed *frigoris tempore, cum rediret accessio retrocedentibus repente exanthematis æger periit* (a). Recenset quoque ex *actis Berolinensibus* (b) purpuram albam cum quartana febre complicatam, demum lethalem repercussis horroris tempore pustulis miliariis.

Signa complicati cum febre intermittente.

(a) L. c. cap. 6. §. 107. (b) Decad. II. vol. 7. pag. 102.

§. CCCCIX.

Quando cum febri gastrica acuta (*Volum. I.* §. *CCCLXXIII.*), aut cum Tritaeophya biliosa (*ib.* §.CCCCXIX.) aut ardenti (*ib.* §.CCCCXXII.) aut remittente lenta maligna, nervosa dicta (*Ibid.* §. CCCCXXXVII.) exanthemata miliaria complicantur, evidens omnino est, notis singularum harum febrium, & miliaris ipsius morbi (§. CCCXCIX.) complicationem istam dignosci. Ad propria igitur horum morborum signa attente respicere oportet. Ubi alvus soluta est, ut saepe in gastrica, & trithaeophya biliosa esse solet, paullo serius exanthemata prodire animadvertit ALLIONIUS (a), scilicet fluxu alvi *imminuto*, & *explicatis* eruptionis imminentis *symptomatibus*, nimirum *octava*, *undecima*, aut *decima quarta die*. Fortasse ex hac etiam caussa miliares pustulae cunctabantur praeter morem ad cutem apparere in constitutione endemica-epidemica, quam descripsit BARALDIUS. In ea enim miliaris morbus videtur complicatus fuisse cum Tritaeophya biliosa, quam ipse appellavit febrem ex classe biliosarum nunc putrium, nunc inflammatoriarum; & in omnibus quidem aegris exanthemata, sed multo serius (*) erumpebant (b). Cum Lochiis suppressis, uterique inflammatione, aut lacte aberrante, ut supra (§. CCCCV.) monui, non rarum est miliaria complicari. Tunc *febris statim post partum prehendit, aut occasione febris lacteæ, quæ solito vehementior corripit*, & symptomatis miliaris morbi propriis (§. CCCXCIX.) comitatur. *Pulsus celer admodum est, & lochia varie fluunt, aut subsistunt. Dolet sæpe uteri regio*; & tenditur. *Dum vero sudores*,

Signa complicati cum aliis febribus.

Signa complicati cum suppressione lochiorum &c

sudores, *aliaque* symptomata eruptionis futurae indicia invalescunt, urgentque, *evanescit* uteri *dolor miliariis pustulis efflorescentibus*, *quarum plerumque exitus*, ALLIONIO (*c*) referente, funestior est. Saepe etiam lac *parum fluit*, aut aberrat, aut *liquida alvus est*; eodem observante, aut alia peculiaria mala puerperis familiaria adsunt, ut aliquanto fusius dicemus, ubi de febre miliari puerperarum non nulla subjiciemus. *

(*a*) *L. c. cap. VI.* §. 113.

* Febris enimvero ista, si bene consideretur ejus historia, fuit certe ejus generis, ut plerumque gastrico, vel biliofo-inflammatoria, interdum gastrico, aut bilioso-putris videretur. Erumpebant miliaria die undecima, vel decima quarta, vel vigesima prima, & quandoque cunctabantur usque ad quadragesimam.

(*b*) *L. c. p.* 77. (*c*) *L. c.*

Prognosis.

§. CCCCX.

Quod attinet ad prognosim, incertissimas hujus morbi praedictiones jure pronunciavit ALLIONIUS (*a*), cum vel mitiori ejus aspectui credi vix possit. Ego equidem non novi fortasse morbum isto fallaciorem, ac magis infidum, ita ut, quando is mihi curandus est, nunquam minus securum, nunquam magis sollicitum me sentiam; quod facile sibi persuadebit qui pluries eo laborantibus operam suam adhibuerit, aut ejus historiam attente perlegerit, consideraveritque. Excipio tamen *apyreticum* (§. CCCLXXXV), & eum quoque, qui *purpurae chronicae* (*ibid.*) nomine donatur. Utraque enim differentia periculo vacare solet, si recte curetur, & pustularum ratio debita habeatur, ut non intro vertantur, antequam noxius humor penitus evaporaverit. Itaque generatim morbum *pyreticum* (§. CCCLXXXVI.), uti vocatur, & gravem, & periculosum esse dicemus, sic tamen, ut *benignus*, & *regularis* (§. CCCC.) multo minus discriminis habeat; *malignus* vero, atque *anomalus* (§. *eod.*) multo plus, praesertim contagione (§. CCCXCVII.) susceptus. Verique simillimum est, *larvatum*, sive *personatum* (§. CCCCI.) itemque *complicatum*, sive *complexum* (§. CCCCV.) utplurimum simplici, ac manifesto graviorem, & periculosiorem esse, utpote pluribus, quam assolet, symptomatibus aggredientem, aut ex duobus aeque gravibus, aut alterutro pejore compositum, quorum uni tolerando vix natura valeret. Fereque inter exitiosiores complicationes censetur illa, quae cum (*b*) variolis malignis, aut peticulis mali moris, aut morbis epidemicis gravioribus fiat.

Morbus fallacissimus, & semper plus minus periculosus.

Excipitur apyreticus, & purpura chronica.

Periculosior malignus, larvatus, & complicatus.

(*a*) *L. c. cap. VII.* §. 115. (*b*) ALLION. *l. c.* §. 135.

§. CCCCXI.

Periculi magnitudo unde aestimetur. Periculi autem magnitudo aestimanda est ex gravitate, intensione, numero, & duratione symptomatum, partiumque affectarum praestantia. Quo igitur intensiora, & plura symptomata, quo pertinaciora, & magis diutina, quo plures partes affectae, quo nobiliores, eo periculosior morbus est. Hinc quae caput, & nervos tenent, uti delirium, convulsio, vigiliae, cephalalgiae, tendinum subsultus graviora censentur, quam nauseae, vomitusque primas vias affici significantes; periculosissima vero, & prope semper lethalia quae pectori obveniunt, ni cita, & larga pustularum eruptione leventur (*a*). Nec absonum est, quod Allionius opinatur, majus, aut minus periculum generatim pendere a veneni miliaris copia; humorum, & lymphae in primis viscíditate, & lentore, quo illud irretitur; & cutis densitate, irritabilitateque majori, aut minori (*b*), quidquid sit de ejus opinione, qua plurima, & graviora symptomata a sola cutis irritatione, & spasmis inde proficiscentibus repetit. Effecta utique majora ab uberiore miasmatis copia expectanda sunt, quam a parciore; nec fortasse semper a copia tantum, sed etiam saepius ab ejus pravitate, maligniorique ingenio illa pendebunt. Uberior autem quantitas veneni non modo corpus magis perturbat, verum difficilius etiam a reliquis humoribus tota, atque universa secerni, separarique potest; eoque magis, si lentore, & densitate illi sic peccent, ut arctius & firmius eam sibi adhaerentem retineant. Cutis vero densitate, irritabilique natura aut exanthematicam materiam non admitti, aut appulsam corrugatione repelli, nemo est qui non facile perspiciat.

(*a*) Ludwig. *l. c. P. I. c. I. §.* 218. Gastellier *l. c. c. V. p.* 91. 95. (*b*) *L. c. §.* 116.

§. CCCCXII.

Praesagia a tempore quo eruptio fit. Eruptionis etiam tempus quibusdam dat bonum, aut triste augurium. Plerique citam, & praematuram pustularum eruptionem reformidant, laudant vero tardiorem; primam, quod sine coctione accidat; alteram, quod coctione peracta crisim bonam praestet. Inter hos versatur Allionius, qui non dubitat affirmare, miliaria exanthemata quo citius apparent, eo diutius morbum protrahi (*a*); pluribusque eruptionibus indigere, ut tota miliaris materia efferatur. Damilanio quoque adeo firmiter insidet haec ipsa opinio, ut certissimum habeat, spem sanationis in universum tanto majorem esse, quanto serius pustulae efflorescant, distentque a morbi exordio. Ex ejus itaque sententia spes major affulget illi, cui post tres hebdomadas efflorescunt, quam, ceteris paribus, cui post duas tantum, & huic adhuc major, quam ei, cui prodierint ante, & contra (*b*). Quod asserti genus etsi a multis probetur, *Limitatio.* & pro axiomate certo universim accipi videam; limitanda tamen est ejus

amplitudo, fidesque. Pluries enim pustularum eruptionem valde seram, ac tardam in miliari morbo maligno, & lethifero notavimus, & contra in benigno, & felicem exitum habente cito, & mature, videlicet primis jam diebus, factam. In anomala item exanthemata fero admodum prodire notum est, nec ideo minus periculi tunc imminet, nec minus dubius ejus eventus redditur; ut silentio praeteream, miliaria mortis plerumque praenuncia, rarissimeque salutaria, quae in fine quorumdam morborum, in primis putrium, ac malignorum, cum quibus complicantur, aut a quibus gignuntur, efflorescere interdum. Jure igitur BARAILONUS (c) subitam, citamque pustularum miliarium apparitionem nihil certi, & fixi habere, aut significare decrevit. Falso porro, ut arbitror, maturam eruptionem cruditatis insimulant; & contra tardam probant, utpote coctione elaboratam, & perfectam; nam exanthemata primaria, sive essentialia non egent coctione, nec coctionis verae capacia sunt, ut reliqui ut plurimum morbi; sed heterogenei, venenatique miasmatis a sanis humoribus segregatione, & cita expulsione curantur. Quod potissime in variolis, morbillis, purpura scarlatina, erysipelate evidentissimum est. Si quando tamen aliquid funesti portendit praecox, nimisque cita miliarium eruptio, non id tempori, quo contingit, sed copiae morbidi fomitis tribuendum existimo, cui recipiendae sola cutis impar sit. Lenta vero, ac tarda, ubi eam infaustus eventus subsecuturus est, aut diuturnior morbi duratio, naturae imbecillitatem verius significat, ob quam separando, expellendoque humori noxio non valeat; aut lentum nimis, viscidumque sanguinem, quo retineatur; aut cutis densitatem, rigiditatem, adstrictionemque, quae eum prodire vetet. Illud demum experientia comprobavit, quod, si exanthemata multa, & copiosa, verbo quanta ad omne virus efferendum sufficiant, in cutem prodierint, & diu in ea maneant, morbus brevior futurus est, promptiorque ad salutem transitus. Id in suis aegris maxime expertus est BARALDIUS (d). Ceterorum imperfecta, partialis, interrupta eruptio, nisi iteratis conatibus natura eam perficiat, suspecta esse debet, & saepe periculosa est, aut morbum diuturniorem reddit. Non tamen quis credat, plenissimam, & copiosam certo meliora, & tutiora praedicere; nam nisi reliqua symptomata mitiget, nec sublevet aegrotantem, mortifera esse potest (e). Si facta eruptione pulsus fiat mollis, & amplus, desintque convulsivi affectus, & pustulae grandescant multo sero plenae, cito, & fauste morbum finiturum indicium est (f).

Subita, & cita apparitio pustularum nihil certi significat.

Miliaria non egent coctione humorum.

(a) *L. c. cap. 7. §. 127.* (b) *L. c. p. 51.* (c) *L. c. §. 157.* (d) *L. c. p. 26.*
(e) GASTELLIER *l. c. chap. V. pag. 96.* (f) ALLION. *l. c. §. 119.*

§. CCCCXIII.

Quid ex colore pustularum conjiciendum. Quid praesagiendum sit ex pustularum colore, vix decerni potest; nisi, ut animadvertit Ludwigius (*a*), nosque supra (§. CCCLXXXVII.) jam admonuimus, ad reliqua symptomata respiciatur. Hinc aliis rubra, aliis alba (§. *eod.*) videntur benigna. Ut plurimum tamen rubra albis praeferuntur. Inter alba melioris notae illa habentur, quorum inferior margo, aut basis rubet; pellucida, crystallina, aquosa, & lactea deteriora dicuntur. Colori quoque videtur aliquid tribuere Ludwigius (*b*) ad prognosim in puerperis, etsi ad symptomata etiam respicere non omittat. Subjicit enim, *miliaria* exanthemata *alba* in iis, si tertio, aut quarto post partum die erumpant cum delirio, aestu summo, aliisque symptomatibus gravioribus, *semper funesta esse*, praesertim si sudor copiosus ea praecessit, si urina pallida, stranguriosa cum retentione lochiorum simul fit; si inflammatio uteri, & refrigerii sensus in abdomine percipiatur; si cum miliariis peticulae prodeant. Concedit tamen, aliquam interdum spem salutis superesse, quando symptomata aliquomodo mitiora fiunt, & febris cum fluxu largo materiae foetidae ex genitalibus remittit. Contra vero in eisdem puerperis *exanthemata rubra* mitiora esse; si quinto, septimo, vel nono die efflorescunt, si symptomata leviora sunt, & excretiones consuetae ex voto procedunt. Sed sive alba, sive rubra sint, valde ancipitem exitum habent, occiduntque saepe aegrotantes, quod opportune monet Vogelius (*c*). Minutae vesiculae, translucidae, vix spectabiles, quas supra (§. CCCLXXXIII.) memoravimus, in primis si multae, ambiguum, difficilemque exitum, aut morbi longitudinem, ac pervicaciam plerumque designant (*d*). Copia demum suas praedictiones suppeditat. Copiosae, & confluentes miliares pustulae omnium pessimae censeri solent, utpote quae promptius subsident, & occidunt (*e*). Non minus tamen suspectae, & terrificae videntur, quae paucae, & sparsim, difficulterque erumpunt. Sed in his omnibus Ludwigio judice, adstipulanteque experientia nihil perpetuum, aut universale est. Habitus enim corporis, temperamentum, aetas, regio, tempestas, praepostera medendi methodus, regimen neglectum, epidemica constitutio, aliaeque circumstantiae non nunquam plurimum varietatis inducunt. Mali vero ominis semper reputantur quae fuscum, nigricantem, lividumque colorem induunt.

(*a*) L. c. P. I. cap. I. §. 218. (*b*) Ibid. (*c*) L. c. §. 140. (*d*) Allion. §. 128. deind. Barailon l. c. (*e*) Allion. l. c. cap. 7. §. 129.

§. CCCCXIV.

Facta eruptione quid notandum. Si post exanthematum eruptionem graviora symptomata cessant, aut saltem mitescunt, bene sperare convenit: contra multum timere, si illa

persevérent, aut ingravescant. Illud in benigno genere, hoc in maligno usuvenit (a). Ni cutis, postquam pustulae exiverint, aliquantum tumeat, & quodammodo tendatur, malum. Malum quoque si applicitis cucurbitulis non elevetur, nec vesicantia vesicam excitent. Malae demum pustulae, quae exeundo non punctionem in cute efficiunt, sed pruritum tantummodo movent (b). Materiam aut ad interiora ferri, aut esse acerrimam indicant. Nullum vero exanthema ita facile subsidet, aut intro vertitur, evanescitque, quam miliare (c). Pustulae, quae modo subsidunt, & evanescunt, modo iterum efferuntur, metuendae semper sunt; nam vel in discrimen vitae aegrum adducunt, vel longam aegrotationem pariunt. Pessimum signum, si evanescant, praesertim si simul aeger in vomitum incidat, & visionis obscuritatem queratur, singultiat, blateret, balbutiat, & dum potulenta demittit, strepitum edat (c*). Retro pulsae saepe revertuntur graviores. Interdum vero subito subsidunt, atque delitescunt, idque praesertim accidit cum maturitati propiores sunt. Tunc ut plurimum brevi lethum afferunt ob metastasim (d). Ad caput facta metastasi, delirium oritur obscurum, oculi obtenebrantur, & nebulosi fiunt, atque haec mortem proximam, inevitabilemque indicant (e). Interdum oculi, & facies rubent, & micant, deliriumque phreniticum supervenit, quod deinde convulsio, & mors excipiunt. Verum quaecunque alia aut tumoris critici, aut erysipelatis subita retrocessio, nisi materies ad alias exteriores partes feratur, aut per urinas copiosas, turbidasque excernatur, metastasim periculosam facit (f). Ingens quoque periculum instat, si aeger summopere paveat, & spem omnem abjiciat, aut graviter territus, & subsiliens, & tremens e somno excitetur; quod in primis ab ALLIONIO (g) adnotatum video, deinde ab aliis etiam, sed praeterito ejus nomine, ne unde profecerint, fateantur. Pavor autem, timorque iste inter deterrima signa numerandus est. Plures equidem vidi aegros repentino timore mortis corripi, quandoque sine aliis pravis signis, quod in primis nocte evenire solet, & quinque vel sex horis post eos mente motos, deliros, convulsos, & vehementer cum pulsu magno, valido, & frequentissimo febricitantes, citissime demum vita exui, quin interdum miliares pustulae subsederint, aut evanuerint. Itaque cum hoc timore affectos mane noctem inquietam, & vigilem subsequente reperio, nec bonis verbis quidquam me proficere sentio, mentisque aliquam motionem aut praegressam noctu, aut praesentem deprehendo, eoque magis si urinae tenuissimae, & copiosissimae crebro mingantur, aut ex tenuibus, & copiosis parcissimae, & turbidae, & crassae evaserint, nihil moror monere aegrum, aut ejus familiares, ut citissime sacris ecclesiae auxiliis se muniat, rebusque ceteris, dum tempus suppetit, consulat. Quandoque etiam accidit, ut facta eruptione, & omnibus rite procedentibus, repente, & sine caussa evidenti morbus cum omnibus symptomatibus ingravescat, & intra tres,

Timor repentinus funestus.

Repentina in pejus mutatio.

vel quatuor horas vitam intercidat. Id quando evenit, GASTELLERIUS (h) testatur, febrem excandescere; caput, & pectus opprimi; delirium, & convulsiones accedere; pustulas aut partim, aut ex toto evanescere; lipothymias, syncopes, suffocationes, pulsuum intermissiones, atque inaequalitates summas, & demum mortem supervenire.

(a) ALLION *l. c. cap. 7. §. 130.* (b) *Id. ibid. §. 128. & §. 131. Dein.* BARAIL. *l. c. §. 153.* (c) VOGEL. *l. c. §. 140.* (c*) ALLION. *l. c. cap. 7. §. 128. 129.* (d) LUDWIG. *l. c. cap. 1. §. 218.* BARAILON *l. c. §. 156.* (e) GASTELLIER *l. c.* (f) BARAILON *l. c. §. 157.* (g) *L. c. cap. 7. §. 130.* (h) *L. c. p. 25.*

§. CCCCXV.

Alia signa prognostica. Sed multa alia sunt, quae recte perpendi debent, ut periculum, aut securitas, ut exitium, aut salus certo, aut probabili conjectura provideatur. Quorum singula breviter primum recensebo, deinde cumulata, & conjunctim sumpta referre non praetermittam, qualia in universum bonum, aut malum exitum praedicere experientia demonstravit. *Praesagia ex sudoribus.* Itaque de sudoribus primo dicam, quoniam in hoc morbo frequentissimi occurrunt. Hi quo diffusiores, copiosiores, & magis praecoces sunt, praesertim si cum pulsu valde contracto junguntur, eo pejores existimantur (a). Si vero instante, aut incepta eruptione omnino cessant, & cutim aridam, siccam, ardentemque relinquunt, multo magis metum, ac periculum augent. At moderati ante eruptionem, & post eam continuati, & blandi, ut universum corpus humido vapore, & quasi balneo madere videatur, copiosae exspirationi, aequali, & universim diffusae similiores, cute, & pulsu molli, & expanso existente, aut reddito, bene sperare jubent. Largos vero, sive copiosos tum pro criticis habendos, & revera esse, CHRISTOPHORUS MOLINARIUS (b) affirmat, cum circa statum, aut inclinationem, sive, ut ipse ait, post coctionem prorumpant. *Ex capitis dolore.* Male suspicatur, imo pronunciat ALLIONIUS de capitis dolore, si is ante quartam diem speciatim in sanguineis repente evanescat (c). *Ex stupore pungitivo granf dicto.* Idem vir praeclarissimus *stuporem pungitivum*, *granf* vulgo dictum (§. CCCXCII. CCCXCIX.) commemorans, quo digiti, & extremi artus saepe afficiuntur ante eruptionem; hunc, si frequens est, & plures partes corripit, copiam morbidi fomitis significare scribit; si vero rarus, & levis cum pulsu contracto, sudore, urina aquea, aliisque copiam fomitis miliaris significantibus jungitur, perniciem minari, quod humorum tenacitate eum irretiri, nec se expedire posse, indicium (d) est. *Ex digitorum dolore.* Copiosam autem eruptionem pustularum expectandam esse, si digiti doluerint, auctor, testisque est BARAILONUS (e). *Ex sanguine misso.* Sanguis e vena missus, quando coccineus, floridus, & sero carens invenitur, timendi occasionem porrigere creditur, praesertim, si praecox pustularum eruptio (f) fiat. Nec ille, qui lardaceam, tenacemque naturam exhibet, minus malus aliquibus (g) videtur.

(*a*) ALLION. *l. c.* §. 122. (*b*) *De miliar. exanthem. indol. & tractat. Vienn.* 1764. p. 147. (*c*) *L. c.* §. 120. (*d*) *L. c.* §. 153. (*e*) *L. c.* (*f*) ALLION. *l. c. cap.* 7. §. 134. (*g*) MOLINAR. *l. c.*

§. CCCCXVI.

Quid ex pulsu praedici possit.

Observatio pulsuum ut in aliis morbis, sic in hoc maxime necessaria est. Nam inde multa prognostica signa eruuntur. Pulsus maxime contractus morbi gravitatem portendit; eoque majorem, quo debilior, inconstantior, inaequaliorque est. Si etiam intermittat, nec intermissio a primarum viarum irritatione proficiscatur, tunc multo periculosior morbus esse perhibetur. Plane perniciosum ab ALLIONIO (*a*) decernitur, si pulsus post eruptionem adhuc contrahi pergat, atque acceleretur, tendaturque; nam ex hac ejus tensione convulsionem imminentem conjectat. BARAILONUS vero ex pulsu convulsivo post eruptionem perseverante, aut etiam magis convulsivo reddito non convulsionem, sed novam pustularum eruptionem fore suspicatur (*b*). Paullopost tamen admonet, pulsum convulsivum, serratilemque pessimae notae esse, formicantem vero lethiferum; proximam mortem demum indicari, si pulsus ita inanis videatur, ut ad quamlibet pressionem cedat, obscureturque. Generatim pulsus debilis, parvus, contractus, celer, aut tardus male; contra fortis, plenus, expansus, etsi frequens, bene significat (*c*). At si in tertio morbi stadio ad naturalem rhythmum non redeat, & febrilis esse perseveret, conjicere licebit, non integre morbum judicatum iri, sed aliquid relicturum, quo aeger adhuc conflictetur (*d*). *Nulla desquamatio quid?* BARAILONI observatio est, si pulsus ad morbi inclinationem plus in uno latere, quam in alio tendatur, & frequentius subsiliat, exspectandam esse in illo latere corporis aliquam morbidae materiae alicubi collectionem, tumorem nempe, oedema, aut abscessum (*e*). *Quid pulsus in uno latere plus, quam in altero tensus, & frequens?* Ex Sinensium demum & BORDEVII de pulsibus doctrina idem Auctor non dubitat statuere, pulsum ut vocant, *capitalem* partibus superioribus, *parvum* vero, & *serratum* inferioribus minitari. *Pulsus capitalis, aut abdominalis.* Post pulsuum observationes non praetereunda sunt signa, qua ex urinis peti solent. Quamquam communiter incerta, & fallax urinarum inspectio habeatur, ac proinde a multis parvi fiat, nobis tamen in primis cum aliis signis copulata magnam lucem afferre quandoque posse videtur. *Ex urinarum inspectione.* Urinae color ex citrino, aut rutilo in aqueum, ac pallidum subito mutatus metastaseos futurae metum (*f*) incutit. Aquea etiam urina constans, & diu talis persistens, praesertim post eruptionem, aut metastasim periculosam ad cerebrum, aut novam miliarium papularum eruptionem praenuntiat (*g*). Albescens vero lacti similis plerumque morbi longitudinem, interdum etiam mortem (*h*) comminatur. Copiosa denique, colore cinnabarino tincta, & matulam incrustans, per plures dies continuata, CHRISTOPHORO MOLINARIO observante (*i*), boni exitus spem facit, itemque illa, quae copiosam hypostasim habet (*l*).

(a) *L. c.* §. 121. (b) *L. c.* §. 159. (c) GASTELLIER *l. c. chap. V.* (d) BARAILON. *l. c.* §. 159. (e) BARAIL. *l. c.* §. *eod.* (f) HAMILTON *p.* 61. ALLION. *l. c.* §. 123. (g) ALLION. *ib.* BARAIL. *l. c.* §. 157. VOGEL. *l. c.* §. 140. (h) ALLION. §. 123. VOGEL. §. 140. (i) *L. c. p.* 128. 132. (l) *Id. p.* 147.

§. CCCCXVII.

Prognostica ex alvi fluxu.

Alvi fluxus moderatus, & excrementa non admodum prava, sed concocta efferens plerumque salutaris est (*a*), praesertim in morbo cum saburra gastrica, & biliosa complicato. Hinc si sponte subsistat praematurius, aut adstringentibus, aut opio inconsulto sistatur, multa mala imminent. Plethoricis, & capite, colloque sic conformatis, ut ad morbos capitis propendeant, apoplexiam ex ejus suppressione supervenire vidit HAMILTONIUS (*b*). Quamquam vero saepe alvi fluxus utilis repertus sit, non semper tamen ei fidendum esse monet ex BIAINGANI observatione (*c*) VOGELIUS (*d*). Diarrhoea enimvero serosa, & colliquans exitialis esse consuevit. Dejectiones vermibus intermixtae, ac sanguine tenui, & soluto consperfae omnem spem tollunt (*e*). Puerperis quae supervenit diarrhoea, officit pustularum eruptioni, & lochiorum fluxui. Hinc symptoma periculosum dicitur ab HAMILTONO (*f*); imo lethale ab aliis (*g*). Quid sanguinis e naribus fluxus indicet, mox dicam. Hunc plerique utilem experientia edocti praedicant, in primis ANTONIUS DE AUGUSTINIS (*h*), BARALDIUS (*i*), BOYERUS (*l*), VOGELIUS (*m*), DEBRESTUS (*n*), PLAIGNINUS (*o*), aliique. Caput enim levari, febrem minui, denique gravissima symptomata eo compesci viderunt. Non ita vero evenit, quando a sanguinis dissolutione haemorrhagia nascitur (*p*), ut facile cuique patet. Largior tamen debet esse sanguinis fluxus, ut prosit. Non prodest tamen, etsi largior, quando pustulae minutissimae aegre prodeunt, aut quando cutis solummodo rubet cum pessimis nervorum affectibus, & signis. Metuendum quoque est, quando haemorrhagia post pustularum eruptionem sistitur (*q*). Nec mirum, si stillae sanguinis e naribus, quocunque tempore appareant, funestae (*r*) dicuntur, cum id omnibus aliis acutis morbis commune sit.

Ex narium haemorrhagia.

(a) GASTELLIER *l. c.* VOGEL. *l. c.* §. 140. (b) *L. c. p.* 61. (c) *Act. Helvet. T.* 2. (d) VOGEL. *l. c.* (e) GASTELL. *l. c.* (f) *L. c. p.* 61. (g) BARAIL. *l. c.* §. 152. (h) *L. c.* (i) *L. c.* (l) GASTELL. *l. c. p.* 342. (m) §. 140. (n) *Journal de Médec. T.* 19. *p.* 118. (o) *Journal de Médecin. T.* 23. *p.* 338. (p) *Journal de Médec. T.* 32. *p.* 419. (q) ALLION *l. c.* §. 133. (r) *Id. ib.*

§. CCCCXVIII.

Somnolentia tutior est, quam vigilatio; imo quo aegri magis somnolenti sunt, eo felicius convalescere non nulli asseverant (*a*); sed id aliqua cum limitatione intelligendum est, nimirum dummodo profundus, & lethargicus somnus non sit, & cetera symptomata non dissentiant.

Oculi

Oculi torvi, & ardentes, genaeque rubrae phrenitidem imminere significant (*b*). Lingua arida, & nigra, & sitis ingens signa mala habentur, nisi ex prava medendi ratione (*c*) profluant. Vesicantium ulcera si nimis cito arescant, morbi gravitatem denotant, difficilemque exitum. Foetor vero, quem ulcera ista, eorumque emanans humor exhalat, nihil mali portendere consuevit, BARAILONO teste (*d*). Respiratio difficilis, vox faucibus haerens, linguae tremor, prae ceteris dyspnoea convulsiva, symptomata sunt valde periculosa (*e*). Si pustulae miliares in febre scarlatina colori rubro extincto superveniant, eas saluti esse notavit HAMILTONUS (*f*). Tumor leucophlegmaticus accedens, praesertim in puerperis, plerumque infausta praedicit (*g*). Desperatam rem esse dicit GASTELLERIUS, si gingivae, & dentes incrustentur humore cretaceo, flavo, nigro; aut aphthae ejusdem coloris ori innascantur (*h*). Duo itidem lethalia signa idem auctor enumerat, nempe levem gutturis dolorem, quem adstantes, aegrique ipsi pro affectu catarrhali accipiunt, & velum quoddam, quo corneae perspicuitas aliquandiu tollatur. Quibus enim, inquit, levis gutturis dolor cum vocis aliqua raucitate supervenit, his proxime instat mors, quae utplurimum intra viginti quatuor, aut quadraginta octo horas ad summum accedit. Exitiosum vero illud velum, pelluciditatem corneae tollens ipse habet, etsi primis jam diebus appareat, & intra horas viginti quatuor evanescat. Hoc symptoma in quodam aegro secunda morbi die vidit; aegerque undecim post diebus obiit. Plerumque tamen ejusmodi symptoma quinque, sex, aut octo diebus ante mortem exoriri observavit (*i*). Convulsiones, quae eruptionem praecedunt, plerumque feliciter solvuntur, aut non valde periculosae sunt; contra quae eruptioni succedunt, aut pustularum depressionem subsequuntur, exitiales (*l*). Certum quoque exitii futuri indicium praebet rigor, & immobilitas totius corporis cum languoribus, & lipothymiis (*m*).

Phrenitidis proximae signa. *Lingua.* *Sitis.* *Ulcera vesicantia.* *Eorum foetor.* *Respiratio difficilis, vox faucibus haerens, linguae tremor quid significent.* *Miliaria scarlatinae supervenientia quando salutifera.* *Tumor leucophlegmaticus.* *Signa lethalia a Gastellerio notata.* *Levis gutturis dolor cum raucedine.* *Velum quod corneae pelluciditatem tollit.* *Convulsiones.*

(*a*) HAMILTON. *l. c. p. 61.* VOGEL *l. c.* §. *140.* (*b*) BARAIL. *l. c.* §. *153.* (*c*) *Id. ib.* (*d*) *Ibid.* (*e*) HAMILTON. *l. c.* (*f*) *Ib. p. 62.* (*g*) VOGEL. *l. c.* (*h*) L. *c. chap. V.* (*i*) *Ibid.* (*l*) ALLION. *l. c.* §. *232.* DAMILAN. *l. c. p. 93.* (*m*) DAMILAN. *p. 19. 20.*

§. CCCCXIX.

Febris in primo stadio vehemens, quando non a miasmate miliari, sed ab aliis caussis originem ducit, graviorem morbum non efficit. Saepe enim tum aliis ex caussis intenditur. In has igitur inquirere oportet, ut recte praedictio fiat (*a*). Delirium, convulsio, imo ipsa apoplexia inter initia, quia plerumque symptomata comitantia sunt, facilius medici opera tolluntur: at in augmento, & in declinatione, quando nempe aeger imbecillior est, & miliares pustulae aut a suscepto frigore, aut a malo medicamentorum usu deprimuntur, & delitescunt, mortem afferunt, quia ex metastasi ad cerebrum, nervosque oriuntur. Si morbus

Quando febris ab initio vehementior non indicat gravius malum.

Mitis morbus ab initio quando in deterius ruat. mitioribus symptomatibus ab initio conjunctus negligatur, nec aeger debitum regimen observet, aut medicus pharmacis calefacientibus, quae minime diaphoresi faveant, eum tractet, saepe in deterius ruit, & mortem, aut certe longam durationem minitatur (*b*). Homines mitioris indolis facilius, quam iracundi, & implacidi evadunt (*c*). Robusti, sanguinei, strigosi, difficulter perspirantes, inquit ALLIONIUS (*d*), herpete, aliisque similibus cutis vitiis antea affecti, podagrici, vini potatores, & longo animi moerore fracti magis periclitantur: mollioris contra texturae homines, & imbecilli facilius servantur. Hinc foeminae prae maribus, & multo felicius pueri morbum sustinent, & superant. Addit BARAILONUS, eos etiam, qui convulsionibus, nervosisque affectibus obnoxii sunt, gravius aegrotare, majusque periculum subire (*e*). GASTELLERIUS vero admonet, robustos, & praesertim flavo capillo praeditos interdum intra tres, vel quatuor dies deliros, convulsos, & singultientes perire; animadvertitque in iis, qui pathematibus, moerore, aut venere attriti in hunc morbum incidunt, & pereunt, signa putridae dissolutionis universi sanguinis plerumque apparere (*f*). Tales utique magis miliari morbo obnoxios, & periculosius habere jam HAMILTONUS cognovit. Morbo vero soluto, si nulla, aut exigua desquamatio cuticulae sequatur, & contra aliqua convulsiva symptomata supersint, persistantque, aegrum relapsurum in eumdem esse, ex ALLIONIO discimus (*g*).

Quinam gravius, quinam minus periclitentur.

Fœminæ, & pueri frequentius evadunt.

Gastellerii monitum.

Dissolutionis signa quibus accedant.

(*a*) ALLION. *l. c.* §. 125. (*b*) HAMILT. *l. c. cap. V. p.* 60. (*c*) *Id. ib. p.* 61. (*d*) ALLION. §. 117. (*e*) *L. c.* §. 151. (*f*) *L. c.* (*g*) *L. c.* §. 136.

§. CCCCXX.

Notæ generales boni exitus. In universum, & generatim optimum est aegros viribus constare, facile spiritum ducere, moderata & miti febri ab initio ad finem usque comitari, quiete, aut somno aliquo nocte, aut interdiu frui, omnes secretiones, & excretiones liberas habere, non excedentes modum, non debilitantes, sed blandas, & levantes; pustulas cum assidua, levi, universali diaphoresi erumpere; pulsum non admodum durum, nec nimis celerem, aut inaequalem, aut oppressum, aut contractum esse; urinas potui respondere cum aliqua coctione, tam ratione coloris, quam contentorum; symptomata omnia, uti dolorem capitis, anxietatem, pectoris oppressionem, calorem, suspiria, sitim, & reliqua non valde intensa, nec pertinacia esse; nervorum affectiones aut abesse, aut non multum urgere; mentem non aberrare, nec perpetua agrypnia, nec contra profundo, & invincibili veterno opprimi. Tanti autem facit HAMILTONUS facilem respirationem, ut, licet cum debilitate, & pectoris oppressione, suspiriisque conjuncta sit, eam tamen pro boni exitus indicio habeat, dummodo deinde exanthemata erumpant leni, & assidua diaphoresi comitata (*a*). Bonum quoque exitum a larga haemorrhagia in constitutione

epidemica Novarienſi vidit ANTONIUS DE AUGUSTINIS, etiam tum, cum in augmento, & ſtatu ſudor, qui alias utilis, & neceſſarius eſſe conſuevit, evaneſceret, nec amplius rediret (*b*).

(*a*) *Cap. V. p.* 60. VOGEL. *l. c.* §. 140. (*b*) *L. c. p.* 45. 46.

§. CCCCXXI.

Signa collectiva periculi, & mortis.

Contraria vero malum omen habent; ſed ſpeciatim ſumma virium dejectio; languores; reſpiratio anheloſa; pectoris oppreſſiones ſine ſubſequente puſtularum eruptione; febris ardentiſſima; crebra ſuſpiria, & animi deliquia; ſtillae ſanguinis e naribus; lacrymae involuntariae; exanthemata interrupta, intermiſſa; eorum lividus color; vigiliae aſſiduae, aut ſomnus profundus, & lethargicus; urinae tenues, pallidae, copioſiſſimae, aut paucae, & rufae, aut turbidae jam ab initio; delirium; phrenitis; ſubſultus tendinum; convulſiones; aphoniae; linguae tremor, aut ejus veluti decurtatio; paralyſes artuum; apoplexia; dolor faucium anginodeus; ſudores nimium profuſi, & praematuri, aut frigidi; peripneumonia; ſuffocationes; tuſſis moleſtiſſima; praecordiorum pondus, ſingultus; vomitus vehemens, creber, difficilis materiae crudae, ſeroſae, aut bilioſae; hypochondria diſtenta; abdomen tumidum, reſonans, tactu indolens; pulſus varius, inaequalis, parvus, ſerratus, myurus, aut ex duro mollis factus ſine morbi imminutione; calor acer; cutis arida; oculi languidi, & pene extincti, aut ſemiaperti inter dormiendum; aut contra mobiliſſimi, irrequieti, & quaſi ſcintillantes; obtutus defixus; viſus obſcuratio; coecitas; inſenſibilitas; ſtupor; dentium, & labiorum nigrities; foetens halitus; animi dejectio, & deſperatio; extrema frigida; dejectiones ſeroſae, pingues, veluti adipi fuſo ſimiles; aut inopinata alvi ſolutio cum intermixtis vermibus, & virium exſolutione, quam omnino lethalem obſervavit MOLINARIUS (*a*). His addit ANTONIUS DE AUGUSTINIS, ut ſignum periculi plenum, moleſtum pruritum in tota parte capillata capitis, & in extremis naribus (*b*). Quo plura ejuſmodi ſigna concurrunt, eo majus periculum, & certior futurae mortis ſignificatio; quo pauciora, minus. Non enim neceſſe eſt, ut omnia ſimul compareant, ſed ſatis eſt aliqua adeſſe. Nec eorum oblaviſci oportet, quae ſingillatim ſupra recenſuimus, ut prognoſis recte fiat. In epidemica Corregienſi conſtitutione ſingultum, ſordes nigras, aut flavas circa dentes, & labia, delirium, convulſiones, carphologiam, quae ut plurimum lethalia ſigna eſſe ſolent, talia tamen non exſtitiſſe in omnibus teſtatur BARALDIUS (*c*).

(*a*) *L. c. p.* 116. (*b*) *L. c. p.* 44. 45. (*c*) *L. c. p.* 78.

Cauffæ.

§. CCCCXXII.

Multiplex de cauffa proxima opinio. De cauffa proxima hujufce morbi, five potius materiali, ut vocant, non convenit inter fcriptores, imo non fatis inter eos liquere videtur. Alii enim unam, alli aliam, atque aliam ponunt, prout in diverfas fententias de morbi ipfius ortu, ac natura iverunt. Aliqui etiam non fatis fibi conftant, dubiique quafi haerent, utrum unam, aut plures agnofcant, qualifque frequentior, & probabilior reliquis habenda demum fit. *Hamiltoni fententia.* HAMILTONUS, cui principem locum tribuimus, ferofi humoris copiam, atque acorem incufat, eo innixus fundamento, quod viderit, pallidos, ac debiles huic morbo obnoxios in primis effe, fanguinemque ferofiorem habentes, & fudorem, qui ex eorum corporibus manat, acidum olere, ac fpirare. Comprobat autem hanc fuam de acido fero opinionem felicibus morbi curationibus bene multis, quas antacidis, abforbentibus, & leniter diaphoreticis peregit. FORDYCIUS, referente PLANCHONO (*a*), fexdecim annorum experientia edoctus profitetur, vera omnia fe reperiffe, quae ab HAMILTONO anteceffore fuo de miliari exanthemate fcripta fuére; ex quo videtur cauffam etiam ab eo conftitutam, & probatam confirmare. CHAMBONUS quoque de MONTAUX (*b*) Regiae Societatis Medicae Parifienfis fodalis, & fcriptor noviffimus, non ignarus certe eorum omnium, quae contra ab aliis aut fcripta, aut excogitata funt, non dubitat tamen HAMILTONO adhaerere, cauffam ab eo propofitam exiftimans ad evidentiae claritatem fic evectam effe, ut de ea nefas fit difceptare; additque vir doctiffimns, non nullos HAMILTONI argumentis non contentos applicuiffe chartam coeruleam cuti aegrotantium, ejufque colorem in rubrum mutatum reperiffe, manifefto indicio, fudores in miliari morbo ferofi humoris acorem oftendere.

(*a*) *Differt. fur la fievr. miliair. de femm. en couche* §. 3. (*b*) *Malad. des femm. T. I. chap. VIII. p.* 470.

§. CCCCXXIII.

Ad eam accedit Fr. Hoffmannus. Neque ab HAMILTONO longe abeft FRID. HOFFMANNUS; nam materiam, quae miliarem morbum *proxime facit*, in *lympha corrupta fpecificæ indolis* infidere tradit, eamque ab *interioribus maxime nervofis partibus* fub forma exanthematum miliarium tam alborum, quam rubentium *ad fummam cutem* naturae ope protrudi (*a*). Quoniam vero miliares ejufmodi puftulas duplicis omnino generis effe putat, rubras nempe, & albas; duplicem quoque humoris corrupti naturam, aut degenerationem, quae utrique generi earum gignendo idonea fit, admittere cogitur; unam

videlicet *acido-vappidam paullo fixioris indolis*, alteram *fulphureo-fœtidam indolis magis alcalinæ, atque volatilis*. In illam pronum effe credit pellucidum, infipidum, gelatinofum fuccum, quem lympham dicimus; in hanc fanguinem, ejufque ferum, quibus ineft magna fulphuris, & falis copia. Lympham igitur corruptam exanthemati miliari albo, fanguinem vero, ejufque ferum rubro caufam effe cenfet. Nec temere, nec fine probabilibus rationibus ita opinatur; nam multa, inquit, lympham in albo acidam effe evincunt, nimirum magna *per fudores effufos, urinas copiofas tenues*, quandoque ptyalifmum, aut *dejectiones* aqueas aquofae partis a fanguine feceffio, ut acoris fanguinem cogentis, & aqueam partem exprimentis effectus; nocumentum ab acidis cujufque generis, & a refrigerantibus largius in curatione fumptis; juvamen ingens ab antacidis, & blande volatilibus; praecedens acidorum, & acefcentium abufus; vita defes, & otiofa ante acta, & demum grumi in vafis majoribus, & cordis thalamis eorum, qui exanthemate albo defuncti funt, inventi acidum cogens fignificantes (*b*). In rubro vero *ferum acre falino-fulphureum* peccare conjicit ex pruritu, & ardore cutis, longe moleftiore, quam in *albo*; ex eo item, quod maxime in *rubrum* incidant qui fanguinis impuri copiam habent, uti fcorbutici, fenes, confuetis fanguineis evacuationibus carentes, diaetae falfae, & vinofis liquoribus dediti, & laxiori corporis habitu donati, & parum exercitati, ex cauffis fordes ferofas acres, quae per cutis poros exire debuiffent, retinentibus, uti aura frigidiori, potu gelido fudanti ingefto, repentino terrore, fimilibufque; ex utilitate involventium, & temperantium medicamentorum; ex augmento ardoris, & pruritus, quod efficiunt calefacientia, volatilia, & calidum regimen (*c*).

Duplex humoris miliaris natura Hoffmanno.

(*a*) HOFFM. *med. ration. fyftem. T. 4. P. I. cap. IX.* §. *I.* & §. *VII.* (*b*) §. *VIII.* (*c*) §. *IX.*

§. CCCCXXIV.

Reliqui demum fcriptores, ni omnes, certe major pars, aut ad HAMILTONUM, aut ad HOFFMANNUM accefferunt. In eo certe conveniunt, quod lymphaticum, ferofumque humorem corruptum, aut impurum, & acrem infimulent. VOGELIUS quodcumque miliaris morbi genus, five primarium, five fymptomaticum, aut, fi mavis, fecundarium, tam rubrum, quam album, fine ulla diftinctione, *peculiari, & fpontaneo lymphæ vitio, fed vix determinando* acceptum refert, non tamen negare aufus, *interdum immoderato conclavis æftu, & ftragulis multis, & cardiacis copiofe datis in acuta febre extorqueri eum poffe, cui alias non acceffiffet* (*a*). Serum quoque fanguinis caufatur JOUBERTUS, cavens tamen a definiendo peculiari ejus vitio. Ex collatis quippe compluribus obfervationibus colligi poffe, fibi perfuadet, miliaria exanthemata femper effici a fero fanguinis multipliciter alterato, vitiatoque; feque in hac

Plerique vitium in lympha, & fero fanguinis agnofcunt; fed quale fit, non audent definire.

ſententia confirmari ait ; 1. quod huic morbo magis ſubjiciuntur juvenes ſanguinei, qui nullum vitae regimen obſervant, & omnibus vitiis aetati propriis ſe dedunt, otio indulgent, intemperanter bibunt, parum dormiunt, & crebris, multiſque pathematibus anguntur ; 2. quod puerperae in primis eodem prehenduntur ex lochiis ſuppreſſis, aut lacte repercuſſo ; 3. quod poſt hiemem frigidam, & humidam, qua exſpiratio ſupprimitur, aut rectius minuitur, frequentius exanthemata iſta ſe ſe oſtendunt ; quando nimirum vere ineunte ſerum depravatum ſecedit, & ad excretionem tendit. Quamobrem evenire, ut tam crebro cum febribus catarrhalibus, & rheumaticis jungantur. Hoc igitur ſero per ejuſmodi cauſſas impuro reddito, ac depravato, ad vaſa cutis exhalantia perlato, ea irritari, perſtringi, corrugari, & ſtagnatione ejus puſtulas miliares (*b*) procreari, ipſe colligit.

(*a*) *L. c.* §. 140. (*b*) *Hiſtoir. de la Societ. Roy. de Médéc. ann.* 1776. *p.* 529. *Mémoir. ſur les fievr. exanthematiq.*

§. CCCCXXV.

Planchoni opinio. Corrumpi *ſeroſa*, & *lymphatica* ſanguinis pars, & *cauſtica* quaſi reddi in hocce morbo creditur quoque a PLANCHONO (*a*), qui eam ſic perverti, depravarique putat ab impedita cutis exſpiratione, communiſſima, & frequentiſſima cauſſa. *Exſpiratio cutanea retenta.* Materia igitur miliaris non eſt, ut ipſi videtur, inflammatoriae indolis, ſed putridae, & corruptivae. At in puerperis loco exſpirationis retentae humorem lacteum accuſat, *Humor lacteus.* atque eum perſaepe a lochiis cohibitis, & refluentibus plus minus vitiari, & *Lochia cohibita.* quandoque ad talem ſepticitatis gradum perduci judicat, ut totam oeconomiam peſſumdet, humoreſque perturbet. Nec aliter viſum eſt GASTELLERIO (*b*). *Exſpiratio retenta etiam Gaſtellerio probatur.* Is enim exſpirationem retentam, & acriorem factam potiſſimum pro cauſſa habet, quae lympham, ſanguinem, bilemque corrumpat. Negat autem, acidam eſſe materiam morbum facientem, etſi *Miaſmata.* ſudores acidum ſpirent. Verum praeter exſpirationem cutis retentam fateri cogitur, noxia miaſmata ab aëre impuro, paluſtri, aut aliter infecto in ſanguinem extrinſecus quandoque immitti, quae priorem cauſſam deteriorem, morbumque graviorem faciant, quaſi haec poſteriora per ſe ad eum excitandum non ſatis eſſent.

(*a*) *Diſſert. ſur la fievr. des femm. en couch.* §. 9. (*b*) *L. c. p.* 70. 71. 73. 74.

§. CCCCXXVI.

Ab expoſitis hactenus ſententiis omnino diſſentiunt alii, ingenio, experientia, & operibus editis non minus conſpicui, inter quos honoris cauſſa nominandi ſunt ALLIONIUS medicinae, & Botanices Profeſſor Taurinenſis, TISSOTIUS fama, & celebritate nemini ſecundus, STÖRCKIUS

archiatrorum caesareorum comes, MATHEUS COLLINIUS, & MOLINARIUS (a) Clinici Vindobonenses non infimae notae; quibus si adjeceris JOSEPHUM QUARINIUM Archiatrum aulicum, novique magni Nosocomii, quod Vindobonae providentia Josephi II. e fundamentis excitatum est, rectorem, moderatoremque supremum, puto, te recte facturum; cum ipse & ab *epidemica quandoque constitutione*, & a *stimulo in aëre latente*, quem possibilem cum magno SWIETENIO concedere videtur, exanthemata haec prodire non negat (b). Hi enim miliarem morbum ex peculiari quodam miasmate, sive veneno, non secus quam in variolis poni solet, oriri, & foveri contendunt, eoque febrim sui generis gigni, quam nulla ars potest imitari, aut procreare. Atque hoc quidem nostris quoque, in primis BARALDIO (c), & ANTONIO DE AUGUSTNIS (d), & FELICI ASTIO (e), mihique, si quid judico, verisimillimum videtur. Nam serosior sanguinis diathesis, serique acescens, aut acida degeneratio, cui originem miliarium exanthematum tribuit HAIMLTONUS, per se vix credi potest, proximam eorum materiem continere; quamquam non inficior, pallidos, debilesque huic exanthematum generi facilius quidem patere, eorumque sudores, ubi hoc morbo implicantur, acidum nidorem exhalare, veroque acore esse praeditos: sed illud etiam scire convenit, quod facilius etiam evadunt; contra quam, si duplex ejusmodi lymphae, aut seri vitium morbum faceret, sequi deberet, cum in iis prae ceteris utrumque abundet. Hanc vero utramque caussam saepissime in cachecticis, virginibus chloroticis, in pueris, rachiticisque, in quibus serosus humor abundat, nec plerumque acidum spontaneum abest, concurrere multa suadent, nec tamen frequens in iis exanthema istud videmus, quemadmodum alias, si ab hujusmodi caussis solis gigneretur, videremus. Obnoxii ei quoque sunt sanguinei, & bono habitu pollentes, in quibus nec serosam sanguinis partem excedere, nec acorem spontaneum praesentem esse, dici potest. Neque assentiri fas est HOFFMANNO, qui *alba* exanthemata lymphae acidae, *rubra* sanguini, ejusque sero salsis, sulphureis, alcalescentibusque principiis referto deberi docet. Nam non modo in eodem homine & *rubra*, & *alba* quandoque cernuntur, verum saepenumero etiam quae alba prius erant, in rubra mutantur, & rubra vicissim in alba, quod supra a nobis jam comprehensum est (§.CCCLXXXVIII.), ita ut color caussae diversitatem significare nequeat, sed tantummodo ab aegri temperie, habitu, aetate, curationis ratione, aliisque circumstantiis verosimilius derivandus sit. Si vero exspirationis retentae materia vera, & proxima caussa esset miliarium exanthematum, ut PLANCHONUS, & GASTELLERIUS praecipue existimant; cur, quaeso, cum hujusmodi caussa communissima, & frequentissima sit, miliaria aut rarissime occurrunt, aut quibusdam tantum in regionibus, aut locis, aut temporum constitutionibus caput extollunt, & universim in quosque debacchantur? Cur hi ipsi scriptores quasi incerti, ac diffidentes, perspirabili materia seposita,

Animadversio in Hamiltoni sententiam.

Opinio Hoffmanni expenditur.

Planchoni & Gastellerii opinio de expiratione retenta examinatur.

modo ad lochia suppressa, modo ad humorem lacteum retentum, modo ad noxia paludum effluvia, aliaque miasmata extrinsecus in corpus ex aëre transmissa se convertunt?

(a) *De miliar. exanth. indol. & tractation. p.* 33. (b) *Method. medend. febr. cap. VI. p.* 78. 79. (c) *L. c. p.* 56. (d) *L. c. a p.* 27. *ad* 29. (e) *Terz. Ann. Med. Mantovan. p.* 107.

§. CCCCXXVII.

Argumenta quibus peculiare miasma confirmatur.

Praeterea miliaris morbus quandoque epidemicus, aut endemicus est, nemini parcens, quaecunque fuerit hominum constitutio, temperies, aetas, & vitae ratio. Saepe contagione communicatur, & robustos, exercitatos, sanissimos inficit, in omnibus pari modo decurrens, & simillima phaenomena, & potissimum nervosa symptomata, & demum miliares pustulas certa quadam lege, & constanti pariens. Exanthemata ipsa adeo essentialia, propria, inseparabilia sunt, ut minime pro epiphaenomenis, aut accidentalibus, aut factitiis haberi queant, nec ulla plerumque arte evitari, arcerique. Non enim a regimine calido, aut a remediis bezoarticis, aut sudoriferis, aut spirituosis progigni unquam visa sunt, COLLINIO (a), TISSOTIO (b), HALLERO, CRANTZIO (c), aliisque clinicis fide dignissimis *. MOLINARIUS asseverat, se pluries vidisse miliaria suis aegris supervenisse, etsi refrigerantibus, atque antiphlogisticis curati essent, & aëri frigido continenter objecti (d). Hoc ipsissimum confirmat QUARINIUS inquiens: *Anno 1758. omnes fere acuta decumbentes hæc exanthemata habuerunt licet primis viis purgatis, nec stragulis onerati, aut medicamentis calidis vexati ægri fuissent* (e). Quod multoties a me quoque, atque ab aliis studio partium liberis observatum est; Experientia quotidie fere medicinam facientibus ostendit, nullo quandoque modo ea praecaveri posse; nam & regimen refrigerantissimum, & potum gelidum, & sanguinis missiones vel septies, noviesque interdum iteratas; & emesim, & catharsim repetitam, & frequentes clysteres non nunquam eludunt, aspernanturque. His enim inter initia, ante videlicet eruptionis tempus adhibitis, vix unquam fit, ut exanthemata ad cutem, prout natura feruntur, non demum appellant. Quae cum ita sint, cur non peculiare quoddam virus, sive miasma, quale in variolis, & morbillis omnes agnoscunt, in miliari quoque morbo exsistat? Hoc siquidem explicabitur illud *peculiare lymphæ vitium vix determinandum*, de quo suspicatus est VOGELIUS (§. CCCCXXIV.), aut illud aliud indefinitum seri sanguinis inquinamentum, multiplexque depravationis genus, quod in hoc morbo ex collatis observationibus statuendum censuit JOUBERTUS (§. *eod.*), ut supra retuli. Hujusmodi autem caussa proxima recepta, consequens est, ut reliquae a scriptoribus adductae (§. CCCCXXIV. CCCCXXV.) pro remotis tantum, tam proëgumenis, quam procatarcticis habendae sint;

(a) L. c.

(a) *L. c. p. 49.* (b) *Lett. a M. Hirtzel. p. 51. 52. 61. 64.* (c) COLLIN. *p. 53.*
* Teſtimonium a QUARINIO adducitur celeb. BALDINGERI, qui *notat rara fuiſſe in exercitu Regis Boruſſiæ miliaria, licet calor cubiculi, & remedia calida vexaſſent ægros L. c. p. 78.*
(d) *L. c. p. 33.* (e) *L. c. p. 79.*

§. CCCCXXVIII.

Miaſma autem hoc (§. CCCCXXVII.) tenue, acre, nerviſque potiſſimum inimicum perhibent, & reapſe phaenomena ipſa tale declarant: *tenue*, quia facile in halitus reſolvitur, & ab aegrotantibus in ſanos tranſmittitur vaporis forma, recipiturque inſpiratione, inhalatione, afflatu. Nec obſtat, quod ad cutem delatum ſub epidermide ſiſtatur, ibique haereat; quemadmodum ALLIONIO objicit COLLINIUS. Non enim id ſemper evenit; in primis cum liberum, & quaſi ſolitarium illud ad eam appellit: quo caſu ſine mora, & inſenſibili exſpiratione quandoque illud effugere, jam ſupra patuit. Quando vero ibi ſubſiſtit, puſtulaſque format; non id ejùs lentori, ac denſitati, ſed humorum, quibuſcum commixtum, atque implicatum eſt, tenacitati debetur. Neque credendum eſt, ſemper per vaſa minima exhalantia illud efferri. Probabile enim eſt, quandoque per poros inorganicos exſudare, & ſub epidermide colligi, ibique coërceri. Nec rationi repugnat, non nunquam cum lympha, quae nervos alluit, eorumque vaginis continetur, ad ſummam cutim pervenire, atque ex nerveis papillis, quae vaginale involucrum ibi deponunt, exſtillare ſub epidermidis tegumento, eamque in puſtulas elevare. *Acre* vero illud eſſe ex eo liquet, quod non modo febrim, & ſaepe acutam, valdeque calorificam, ſed etiam inflammationes, punctiones, pruritumque non levem excitat, & demum cuticulam ipſam exſolvit, ut in ſquamulas ſecedat, & decidat. Nervis porro maxime *infenſum*, quia caput in primis invadit, vigilias, aut coma vigil inducit; *crampos*, ſive ſpaſmos phyſodes, tremores, tendinum ſubſultus, dyſpnoeam convulſivam, ſingultum, convulſiones, epilepticos inſultus, ſimileſque nervorum affectiones parit. *Septicum* non nulli, propius ad ejus naturam aggredientes, eſſe illud addunt, quod naturalem ſanguinis craſim ſubvertit, partes ejus conſtituentes ſejungit, ſeroſum laticem e cruore ſic ejicit, ut abunde per renum, cutiſque laxata vaſcula urinarum, & ſudorum copia undique effluat, humoreſque ad putreſcendum reddat proclives: quod non modo ex halitu corrupto ab aegris manante, verum ex cita cadaverum putrefactione ſatis patefieri contendunt. Tantumque abeſt, ut ex ſudoribus acidum olentibus, acoremque adeptis naturam acidam ei tribuant, ut potius lymphae, ſerique corruptionem ex iis demonſtrari putent. Notum enim eſſe ajunt, lymphaticum humorem, alioſque ſuccos alibiles, antequam penitus putreſcant, aceſcere, acidumque exſpirare. Non tamen ex his, ut quidem mihi vi-

Miaſmatis proprietates.

ALLIONIUS defenditur.

An ſepticum.

detur, necessario, & recte colligitur, miasma istud, quamquam putre- facientem, sive septicam vim haberet, putridae ipsum esse naturae. Non enim omne id, quod humores corporis viventis ad corruptionem perducere potest, putridum sit, oportet: quod apprime norunt physiologiae, & pathologiae non ignari. Utinam putrida ei esset natura; nam acidis, & antisepticis illico, antequam corpori humano noxam inferret, emendari, innocuum reddi, & pene destrui posset; quod minime illa praestant, ut experientia iterata compertum est. Neque effecta ejus talia sunt, ut certam, & claram septicam ejus facultatem ostendant. Saepissime enim sanguis eductus inflammatoriam diathesim exhibet, eamque confirmant & febris ardens, & pulsus vehemens, & durus, & peculiares viscerum inflammationes, quae in primo, & quandoque etiam in secundo stadio iteratas phlebotomias desiderant, quas profecto putrida humorum dissolutio nequaquam ferret, neque admitteret. Atque hinc factum est, ut Allionius crediderit, miasmati huic cogendi sanguinem, aliosque humores facultatem inesse. Cadaverum vero cita putrefactio morbi potius vim, potestatem, & effecta, quam caussae eum efficientis indolem, peculiaremque naturam commonstrat. Si quis igitur venenum miliare adhuc non satis perspectum esse, dixerit, & ab omnibus aliis omnino differre, & peculiare quoddam genus constituere, solis faenomenis cognoscendum, is nullo modo reprehendi posse videtur.

An putridum?

Incognita adhuc miasmatis hujus natura.

§. CCCCXXIX.

Undenam miasma miliare?

Miasma hujusmodi (§. CCCCXXVIII.) quamquam unanimi ferme consensione recognoscant, & probent laudati scriptores; undenam tamen adveniat, aut silentio praetereunt, aut non satis explanant. Disquirendum ergo restat, sponte ne in nobis ipsis gignatur, an vero alibi natum in nos extrinsecus irrepat? Ardua sane, & difficilis indagatio! cui me omnino imparem fateor. Attamen, si aliquis conjecturae locus datur, utrumque non absurdum crediderim. Cum enim loca, in quibus endemice regnat miliaris morbus, aquis stagnantibus, coenosoque solo circum cingantur, ideoque in aëre multiplici effluviorum, exhalationumque genere scatente perpetuo quasi innatent, cur non ex his noxiis emanatio- nibus miasma illud derivetur? Certe triginta abhinc annis accidit Mantuae, ubi ab aliquo jam tempore miliaria exanthemata sparsim discurrere coeperant, ut tempestate aestiva epidemica fierent, & integras familias unam post aliam corriperent, & omnes fere aegrotantes neci darent. Tanta erat morbi vis, & pernicies prope lethifera. Nulla alia manifestior caussa insolitae, & terribilis illius stragis exstitit, quam fossarum, quibus urbs munitur, recens expurgatio, & coenosi putridi sedimenti pone moenia ad aggeres complendos transportatio; hinc enim calore solis elevata venefica effluvia aërem cum tota civitate infecerant. Hanc aucti,

diffusique praeter consuetudinem miliaris veneni originem vere fuisse, ex eo deinde constitit, quod elapsis duobus vel tribus annis, & paullatim vitatis ejusmodi caussis ita morbi vis, & frequentia imminuta est, ut hodie miliaria sporadice tantum, & plerumque benignae indolis in illa eadem urbe conspiciantur (a). Praeterea, si omnia quae epidemicum miliarem morbum alicubi grassatum antecesserunt, accurata indagine perquirantur, ac considerentur, semper aliquid invenietur, quod aquae stagnantes, & corruptae, aut inundationes, aut alvei fluviorum, aut paludum ima detecta, & fermentantia, aut terraemotus, aut antra, cavernae, cloacae adapertae, aut lini, canabisque vicinae macerationes, aut venti austrini, & a plagis insalubribus spirantes, aut insolita meteora cum aëre atmosphaerico communicarunt, aut vitiatae fruges, aut olera, aut vina, aut panis corruptionem passa suppeditarunt. Quae omnia, ni fallor, ostendere videntur, virus miliare saepissime extrinsecus nasci, nobisque adventitium esse. Nihil tamen obstat, quo minus in nobis ipsis tales caussae oriri possint, quae primarum viarum sordes, succos, & praesertim bilem, reliquosque etiam humores sic pervertant, depraventque, ut miasmatis miliaris naturam omnino acquirant, morbumque miliarem in primis sporadicum procreent, plus minus per emissa seminaria, venenatosque halitus cum sanis facile communicandum. Atque hoc quidem virus miliare in pyretico morbo locum maxime habere arbitror. Utrum vero in apyretico, & speciatim in eo, quo pueri, & adolescentes aestivo tempore (§. CCCLXXXIV.) prehenduntur, istud ipsum admitti liceat, aut potius sanguinis fervor, acritasque tantum accusanda sit, non ausim decernere, nisi velis sic mite, & benignum esse, ut quam longissime a veri veneni natura discedat, quemadmodum exemplo est variolosum virus, quod in variolis spuriis ita blandum est, ut vix cum eo, quod veras variolas procreat, comparari queat.

(a) ASTI *Terz. Ann. Medic. Mantovan. p. 83.*

§. CCCCXXX.

Hinc sequitur, ut reliquae caussae, quas auctores enumerant, remote tantummodo huic morbo gignendo valeant, & quidem aut uti procatarcticae, sive *occasionales*, miasma ad agendum excitantes, aut uti proëgumenae, sive *prædisponentes* corpora ad ejus genesim, aut receptionem. Tales, ne quidquam omittam, praeter jam adductas sunt alimenta ex farinosis, dulcibus, fermentescentibus, & fructibus horaeis; potus parcus, crassus, aquosus, impurus; aër humidus, vappidus, heterogeneis principiis refertus, aut aliter depravatus; diutina alvi adstrictio; neglecta cutanea exspiratio; cacochymia; criticarum, aut consuetarum evacuationum suppressio, aut omissio; magnae sanguinis jacturae cum subsequente virium lapsu; animi pathemata, in primis ira vehe- *Caussae remotae.*

mens, & moeror, diuturnaeque sollicitudines; vigiliae; studia protracta; vita otiosa, & motus expers; immodici labores; inopia; debilis, & laxa habitus constitutio; temperamentum sanguineum, aut phlegmaticum; aetas secundum HOFFMANNUM (*a*) puerilis, aut senilis prae adulta, & florida; secundum vero ALLIONIUM (*b*) juvenilis prae puerili, & senili, & praecipue *sanguinea constitutio*, etsi quodvis temperamentum ad id idoneum habeatur; sexus sequior prae virili; partus; violenta placentae extractio; lochia retenta; inquinamenta primarum viarum; aër cubiculi nimium calidus, aut non renovatus, atque alia, quae plethoram, acritates, atoniam, debilitatem, obstructionesque aliquo modo inferunt. Austrinae quoque, diuturnae, & inaequales temporum, atque aëris constitutiones, praesertim hieme dominatae, miliaria quandoque exanthemata epidemica antecedere visae sunt. *Cum aestas*, inquit ALLIONIUS (*c*), *anni 1733. fuisset praecalida, & sicca; idemque autumnus, & hiems etiam praeter morem tepida exstitisset, anno 1734. Augustam Taurinorum, & pene totum Pedemontium affecit vehementissima epidemia miliarium, & peticularum. Eamdem temporis constitutionem eo anno gentibus in celsissimo alpium Bavariae jugo viventibus invisam adhuc miliarem febrem attulisse narrat* JOSEPH GRUNWALD. Nec ipse longe abest, ut credat, calefacientium in febribus usum nimium huc spectare. De anni vero tempestatibus sic sentit, ut ver magis, minus autumnum, minime omnium aestatem *, & summam hiemem hujusmodi morbo favere putet. Concedit alioquin, aërem humidum, & inaequalem, aut solummodo valde inaequalem (*d*) ei gignendo aptiorem, quam purum, & aequalem esse; humidum vero, sed aequalem, nisi alia accedat caussa, mitiorem morbum efficere: calidius contra coelum ejus generationi adversari (*e*). His autem similibusque caussis opinatur, *venenum ad agendum excitari*, aut *eam mutationem* induci corporibus, *propter quam agere aptum sit*.

Aetas magis obnoxia.

Aeris constitutiones quae morbum antecedant.

Quae anni tempora magis huic morbo idonea.

(*a*) *L. c. sect. I. cap. IX. §. X.* (*b*) *L. c. §. 61.* (*c*) *L. c. §. 64.*

* Aestatem minime omnium gignendo miliari morbo favere, sic intelligi debet, ut excipiamus miliaria exanthemata benigna, & apyretica, quae aestivo maxime tempore in pueris, adolescentibusque frequentia occurrunt.

(*d*) *L. c. §. 60.* (*e*) *Ibid.*

Curatio.

§. CCCCXXXI.

Ignoratur antidotum.

Cum nullum hactenus antidotum inventum sit, quod specifice miliare virus corrigat, aut innocuum reddat, aut prorsus destruat, neque singularis ejus natura satis nota sit, ut contrariis oppugnari certo possit; necessario consequitur, ut nulla curatio huic morbo opportunior videatur, quam illa, quae in universum adversus reliqua exanthemata, & speciatim adversus variolas, cum quibus magnam affinitatem habet, proposita est. Itaque acritas miasmatis, quoad fieri potest, generalibus

Indicationes.

medicamentis obtundenda, ac temperanda eſt; ejus ſeparatio a ſanis humoribus adjuvanda; excretio promovenda, atque idcirco omnia corporis excretoria, & praeſertim cutanea, per quae emandari ſolet, aperta reddantur, ut facile quacunque via libuerit, egredi poſſit; & demum ſymptomatibus opportune ſuccurrendùm. Semper vero naturae vires, motuſque ita regendi ſunt, ut neque deficiant, neque excedant. In apyretico, itemque in benigno, puro, ac ſimplici genere ſola natura ſufficit, nec alio plerumque auxilio indiget, quam diaetetico regimine, quod poſtea, quia cuique generi commune, ſub finem opportunius perſcribam. In maligno autem, aut larvato, complicatove, naturae ſoli morbo ſubigendo impari ars in auxilium veniat, oportet. In univerſum febris ſi moderata eſt, quemadmodum pluries inculcavimus, nec incitetur, nec minuatur. Si juſto minor, & quodammodo torpeat, & cetera conſentiant, nimirum ſi omnes vitae functiones, actioneſque langueant, ſtimulo aliquo, atque incitamento prudenter intendi, ſollicitarique debet. Si contra nimium excandeſcat, eam refrenari, compeſcique convenit, donec ad mediocritatem redigatur. Exanthemata non ſtudioſius propellenda, ſed potius ſuſtinenda ſunt. Calidum regimen, cardiaca, alexipharmaca, concitantia generatim nocent. Blanda tamen diaphoretica, quibus exſpiratio, & puſtularum eruptio leniter adjuvatur, non omnino reprobanda ſunt, in primis diluentibus adjuncta, & nitro, ſi fervor etiam adſit, contemperata (a).

Quando natura ſola ſufficiat.

Quando ars naturae opem ferre debeat.

Mediocritas ubique ſervanda.

Calefacientia nocent. Mitia diaphoretica proſunt.

(a) LUDWIG *l. c.* §. 221.

§. CCCCXXXII.

Non leve tamen negotium medentibus faceſſit medicamentorum, quibus indicationum diverſitati ſatisfaciendum eſt, apta adhibitio. Experientia enim demonſtravit, non omnibus aegris eadem medicamenta prodeſſe, ſed alia, atque alia requiri; quia eorum effecta plurimum variari, clinici compererunt, quam ob rem vehementer de iis inter ſe diſſentiunt (a). Id in primis de ſanguinis miſſione verum eſt, cum a quibuſdam hoc in morbo plerumque ſupervacua, aut noxia praedicetur, ab aliis non modo utilis, ſed prope neceſſaria extollatur. Per ſe utique miliare exanthema eam non deſiderat, ut recte monent HAMILTONUS (b), COLLINIUS (c), aliique, praeſertim album, & aquoſum, aut cryſtallinum, & niſi aliquod grave ſymptoma urgeat. Jure igitur HOFFMANNUS (d), & GASTELLERIUS (e), raro, & cautiſſime eam adhibendam eſſe praecipiunt. Poſterior etiam addit, ſe tum ſolum ea uſum eſſe, cum ſymptomata inflammatoria adeſſent, nec unquam magnum emolumentum in ſuis aegris ex ea percepiſſe, fortaſſe, ut ipſe ſuſpicatur, quod ſcorbutica labe plerique erant affecti. MEADIUS, etſi in principio, modo vires ſinant, mittendum eſſe ſanguinem putet; ſi tamen corpus ſudoribus diffluat, a

Diſſenſio auctorum circa remediorum effecta.

Per ſe miliare exanthema ſanguinis miſſionem non deſiderat.

Raro igitur ea opus eſt. Interdum etiam indicata parum proficit. Quando omittenda eſt.

Quando omittenda est. sanguinis detractione abstinet, aut eam unum, vel alterum diem differt, vel in tempus opportunius servat; & non praetermittit animadvertere, *quo minori copia missus fuerit sanguis, eo tutius ut plurimum finiri morbum; deficientibus enim extremis diebus viribus, pustulae,* *Ejus nocumentum sub finem manifestius.* *inquit, retrocedunt, & aeger moritur* (*f*). Illud quidem certum est, quod ubi vires languent, facies pallet; pulsus debiles, parvi, depressi, *Contra indicantia.* mollesque sunt; crebrae animi defectiones instant; corpus imbecillum est, & sanguinis inops, ut in ea specie, quae alba, crystallina, aquosa, & pellucida exanthemata profert, potissimum evenit; omnia haec symptomata quamcunque sanguinis evacuationem contra indicant, ac prohibent. Idcirco rarissime sanguinis missione in hujusmodi casu opus est, nisi plethora, aut suppressa aliqua consueta excretio, aut aliquod aliud indicans, uti asthma, pleuritis, vel simile forte concurrat, cogatque, primis illico diebus eam tentare.

(*a*) VOGEL. *l. c.* §. 141. (*b*) *De febr. miliar. cap. VI. p.* 65. (*c*) *L. c. p.* 71. (*d*) *L. c. in cautel.* §. *VI.* (*e*) *L. c. p.* 361. (*f*) *Monit. & praecep. medic. sect. IV. p.* 13. 14.

§. CCCCXXXIII.

Exceptio. Nihilo tamen minus miliare virus interdum, in sanguineis praesertim, plethoricis, robustis, bonoque habitu praeditis, certisque anni, aërisque constitutionibus tale est, ut sive copia, sive acrimonia majore, sive utraque simul cor, vasa, nervosque peculiariter irritando febrem vehementiorem, acutioremque excitet. Quapropter ALLIONIUS opinatus *Allionii opinio.* est, facultatem in eo esse sanguinem cogendi, & extrema vasorum minimorum inflammandi, atque adeo frequentius occasionem mittendi sanguinis praebere, quam in peticulari morbo usuveniat. Ut ut res se *Morbi ad inflammationes proclivitas.* habeat; hanc quidem morbi ad inflammationes proclivitatem nemo prorsus negaverit, qui diu lateque medicinam fecerit. In epidemica enimvero constitutione Novariensi anni 1755. tanta erat inflammatoria dia- *Exemplum morbi inflammatoriae indolis in Novariensi, & Corregiensi epidemia.* thesis, ut nullus fere miliari morbo implicitus evaderet, nisi cui liberali, largaque manu pluries sanguis fuisset detractus (*a*). *Corregii* etiam, quamquam sanguis non esset adeo phlogisticus, uti fuit Novariae; nam densus quidem, & concretus, sed rutilans, coccineus, & seri multum dimittens plerumque apparebat; praesentibus *indicantibus* quibusdam, aut febre vehementiore, ingenti aestu, atque ardore urgentibus a sanguinis missione non abhorruit BARALDIUS. Itaque si febris ingens, atque ardens, *Quae sanguinis missionem petant ante pustularum eruptionem.* pulsus magnus, validus, durus; calor, & sitis urens; facies rubra; respiratio anxia; capitis dolor; temperamentum, habitus corporis, aetas florida, atque alia hujusmodi, si non omnia, complura saltem sanguinis detractionem *indicent*, tuto; antequam exanthemata erumpant, sanguis mittitur, imo mitti debet; interdumque non semel tantum, sed iterum iterumque, nimirum quamdiu symptomata persistunt, in primis pulsuum

magnitudo, durities, vibratio: meliusque est, ALLIONIO judice, paullo liberalius sanguinem detrahendo peccare, quam omnino eidem parcendo. Sic enim & frenum aliquod malo injicitur, & pejora, exitiosioraque symptomata, quae deinceps certo supervenirent, provide averti solent. Idque multo magis fieri expedit in miliari morbo *larvato* (§. CCCCI.), & in *complicato* (§. CCCCV.); quandoquidem in his mala, sub quorum larva ludit, aut cum quibus complicatur, plerumque ejusmodi sunt, ut repetitas venaesectiones expetant, & ferant, eoque facilius, si manifesta inflammatio aliqua, uti pulmonum, faucium, uteri, aliusve visceris, aut suppressio mensium, lochiorum, haemorrhoidumque adsit, aut propinqua timeatur. Iteratis certe experimentis didicit MOLINARIUS (*b*) in puerperis hoc morbo correptis, si eis lochia substiterint, sanguinem tam ex pede, quam ex brachio felici semper eventu mitti. Quo in casu, si pulsuum, & virium languor a venae incisione deterreat; metus contra hysteritidis ex lochiis retentis promptam opem exposcat, hirudines vulvae labiis applicitae levamen prope certum sine virium detrimento afferre consueverunt. At ubi nulla sanguinis detrahendi indicatio suppetit, sed tamen anxietates cum pulsu celeri, & dolore capitis aegrum angunt, tunc generatim antiphlogistica laudantur, & inter haec excellere dicitur decoctum radicis althaeae eum oxymele, & stibio diaphoretico non abluto. His enim non modo cunctans eruptio acceleratur, quae utplurimum omnia symptomata fugat, verum etiam ad finem usque morbi bene (*c*) sustinetur.

Quid praestet sanguinis missio. Cur in larvato, & complicato sanguis multo magis mitti debeat. Tuto mittitur etiam in puerperis, si lochia substiterint.

Hirudines vulvae labiis applicitae sine detrimento hysteritidem discutiunt. Loco venaesectionis quae eruptionem promoveant, & sustineant.

(*a*) DE AUGUST. *L. c.* (*b*) *L. c.* §. 28. 29. *p.* 61. (*c*) COLLIN. *p.* 72. 73.

§. CCCCXXXIV.

Major vero de mittendo sanguine dubitatio, ut in omnibus aliis exanthematibus assolet, medicos subit, cum jam pustulae cutem occupant. Timent enim ne sanguine misso illae subsideant, & intro vertantur. Factis tamen periculis compertum est, si gravis inflammatio viscus aliquod teneat, aut vehementissima febris sit, largam sanguinis missionem tentari posse, quin exanthemata concidant, aut intro redeant (*a*). Tanta enim vis circulationis a venae sectione adhuc tum superest, ut ad peripheriam propelli humores non desinant. Praesentibus pustulis mitti etiam sanguis potest, quando praeter acutissimam febrem venter tenditur; urinae tenues, aqueae, aut pallidae redduntur; uterus acriter dolet, ac calet; lochia restitant; caput gravatur; pulsus supprimitur, aut vehementius micat; pectus oppletur, spiritusque intercipitur &c. (*b*). Quamquam recte animadvertit ALLIONIUS, febris impetum, delirium, & reliqua symptomata in hoc secundo stadio, nimirum exstantibus pustulis, per sanguinis missionem vix sedari, imo saepe convulsiones accersiri, & mortem accelerari (*c*); id quod egomet ipse non semel vidi, in iis praesertim,

Num exstantibus pustulis mitti sanguis possit? Affirmatur & indicantur casus opportuni.

Allionii observatio, & monitum.

quibus ante exanthematum eruptionem jam ſanguis iterato detractus fuerat. Quod ſi inflammatio alicujus viſceris, etſi vires admodum depreſſae timorem faciant, ne penitus per phlebotomiam exſolvantur, promptam tamen, & citam opem invocet, parcius quidem, & ſuſpenſa quodammodo manu, ſed mittendus etiam tunc ſanguis eſt (*d*).

Inflammatio alicujus viſceris etſi vires languerant, V.S. ſed parcam petit.

(*a*) COLLIN. *l. c. p.* 62. MOLINAR. *l. c.* (*b*) COLLIN. *p.* 71. (*c*) *L. c.* §. 141. (*d*) COLLIN. *ib.*

§. CCCCXXXV.

Cucurbitulae a pleriſque probantur.

Minus de cucurbitularum applicatione diſceptatur. Plerique eas tam ante eruptionem, quam poſt ipſam dorſo, artubuſque admotas approbant, earum ope credentes, extrorſum miliare venenum avocari, revulſionem a capite fieri, ſicque dolori capitis, delirio, comatique commodiſſime ſuccurri. Noxium vero cucurbitularum uſum, tam ante, quam poſt exanthematum miliarium eruptionem expertus eſt DAMILANIUS (*a*). Ad hunc accedit BARALDIUS ſerio admonens, earum applicatione puſtulas retardari, aut etiam reprimi (*b*). Fateor equidem, me pluries ſubdubitaſſe, utrum tanti eas facerem, quanti vulgo ab aliis in hoc morbo fieri ſolent. Non enim fieri poſſe mihi videbatur, ut cucurbitulae, quantacunque velis cautione adhibita, nudo corpori imponerentur, quin cutis, quae in miliari morbo multo ſenſibilior eſt, aëris acceſſu, & frigore exteriore quaſi percuſſa ſe ſe corrugaret, contraheretque. Nihil dico de irritatione, quam cucurbitulae cuti inferunt; nihil de cutaneorum vaſorum oppletione, atque infarctu, qui imminutum aëris pondus, elateriumque ſubſequitur. Quae omnia hercle faciebant, ut ſubvererer, ne obicem erupturo miliari fermento ponerent, aut jam egreſſum repellerent. Non tamen auſim omnem earum uſum rejicere, cum aliorum experientia alioquin comprobatum videam. Hac ipſa innixus ALLIONIUS (*c*) iis omnino non adverſatur, maxime ſi cum ſcarificatione applicentur. Per eas enim *inquietudines, & advenientes convulſiones aliquando* ſedari, aut praecaveri aſſerit; utilius vero adhibitas fuiſſe ſcribit, ubi puſtularum loco aliquis tantummodo rubor cum minutiſſimis punctulis cutem ſuffundit, videturque virus in ipſa profundius haerere. Delirium certe a cucurbitula magna cum ſcarificatione occipiti impoſita interdum ſedatum narrat. Sed hoc genus auxilii efficacius ſibi viſum eſſe, ait; quando delirium in primo ſtadio, aut initio ſecundi acceſſerat, nec admodum invaluerat. Facta quippe metaſtaſi, aut completa congeſtione vix ulla ſpes eſt, eam reſolutum iri. Hirudines quoque temporibus applicitae caput quandoque egregie deplent, & delirium arcent.

Palam damnatur a DAMILANIO, & BARALDIO.

Cauſſae dubitandi de earum bono effectu.

Non tamen omnino rejiciendae.

Quando utilius adhibentur.

Hirudines idem praeſtant.

(*a*) *L. c. p.* 122. (*b*) *L. c. p.* 35. 36. (*c*) *L. c.* §. 149.

§. CCCCXXXVI.

§. CCCCXXXVI.

Dissensus circa evacuantia.

Nec in minori de evacuantibus ſtricte dictis diſſenſione verſamur. Quidam omne evacuantium genus, ut viribus, atque eruptioni exanthematum inimicum, ſuſpectum habent; alii emetica catharticis praeferunt, &, ſi unquam cathartica adhiberi concedunt, ſub finem morbi dumtaxat (*a*) concedunt. Non nulli a blandis alvum laxantibus, & praeſertim antiphlogiſticis alieni non ſunt (*b*). Nec deſunt alii, qui cathartica ſatis valida cum SYDENHAMIO (*c*) inter initia in morbo ſimplici, & puro, & quidem ad minimum ter iterata proponunt, hiſque confidunt exanthemata praecavere, & quaſi radicitus eorum fomitem extirpare (*d*).

Quid de his ſentiendum.

Quæ emeſim velint, quæ catharſim.

Quid vero de hiſce omnibus aut ſentiendum, aut tenendum ſit, paucis dabo. Primum igitur ſi cacochyliam circa ventriculum collectam ſigna pluries memorata oſtendant, aut morbus contagione communicatus fuerit, illico inter initia, antequam exanthemata appareant, blando emetico uti expedit. Generatim tutius, utiliuſque eſt partitis doſibus, quam unica illud praebere. Uomitu autem non modo ventriculi ſordes, biliosa colluvies, & miaſmatis aliqua pars breviſſima via, antequam interiora pervadant, educuntur, verum etiam exanthematum ad cutim expulſio blande, feliciterque promoveri dicitur.

Emeſis promovet eruptionem; interdum etiam præcavere poteſt.

Imo ſi ventriculo omnis fomes inſideat, etiam exanthemata omnino praecaventur.

Purgatio quando eruptioni favet.

At ſi inferius ſaburra locata ſit, magiſque inteſtina occupet, & alvus aut adſtricta ſit, aut minus officio ſuo fungatur, aut non ſatis per ſe quiſquilias egerere poſſit, medicamento purgante per inferiora eam ducere oportet; natura enim ipſa ſaepe monſtravit, poſt ſpontaneam alvi ſolutionem, ubi primas vias ſordes obruebant, eruptionemque irritatione tubi inteſtinalis remorabantur, exanthemata ad cutim feliciter propulſa fuiſſe.

Blanda laxantia etiam puerperis conveniunt.

Nec timendum eſt blando laxante uti, etiam in puerperis, quando ſaburrae inteſtinalis indicia non abſint (*e*).

Cur LUDWIGIO magis arrideat oleum, & enematum uſus.

Ex ſalibus, & manna parata lenientia, niſi largiore doſi dentur, quod minime probamus, non ſufficere, nec ſemper innocua videntur LUDWIGIO (*f*). Idcirco ceteris anteſert oleum amygdalarum dulcium recentiſſimum, vel leniſſima clyſmata ſine ſtimulantibus, praeſertim morbo provectiore, cum dici vix poſſit, quam ſenſibilia fiant corpora in morbi proceſſu. Atque hoc monitum in puerperis potiſſimum, quae mitius, & cautius tractandae ſunt, obſervandum arbitror.

Quænam eccoprotica tutiora.

Inter eccoprotica vero ea quae blandiora ſunt, non aliena exiſtimantur ſerum lactis defoecatum, vel ſimplex, vel cum tamarindis decoctum, flos caſſiae, cremor tartari, tartarus ſolubilis, ſal mirabilis GLAUBERI, atque alia ejuſmodi.

Enemata univerſali conſenſu probantur.

Tutiſſima autem omnium in toto morbi curriculo ad alvum laxandam, apertamque ſervandam, nemine diſcrepante, reputantur enemata emollientia. Haec laxando, molliendoque inteſtina, & ſpaſmos, irritationeſque ſedando, aut arcendo id etiam efficiunt, ut puſtularum eruptio

Sub eruptione toleranda alvi adstrictio. facilius consequatur, & facta perstet, & maturescat. Sub ipsa tamen eruptione tolerandam alvi adstrictionem volunt non nulli (*g*) ex cautissimis medicis, nisi gravia symptomata omnino jubeant, eam vel oleo, vel clystere aperiri. Egressis vero, & exstantibus pustulis miliariis a me- *Eruptio facta vetat purgantia.* dicamentis catharticis proprie dictis abstinere oportet, quia tum nocere alvi ductionem, experientia (*h*) edoctus Allionius testatum facit. Exci- *Exceptio.* piendus tamen casus est, in quo vesiculae valde exiguae, pellucidae, vix conspicuae in cuticula se ostenderint, neque idoneis remediis patentiores evaserint, neque ad justam molem, & maturationem pervenerint. Tunc non diu nimis internis medicamentis ejus generis insistere oportet; sed, antequam vires longa valetudine exhauriantur, cum hujusmodi cutaneae asperitudines morbo tollendo impares omnino sunt, per intestina potissimum morbi fomes blandis remediis uti rhabarbaro, manna, sale glauberiano expurgandus est, non intermisso interim vesicantium usu, *In morbi fine purgandum est.* aliisque excretionibus (*i*). Exsiccatis demum exanthematis, absolutoque morbo commode etiam alvus ducitur, ut quae relinquuntur inquinamenta in corpore recidivum morbum non faciant, aut alias successiones *De praecavendis per purgantia pustulis quid experientia doceat.* malorum generent. Ad illud vero, quod de impediendis exanthematis per cathartica traditur, nostra experimenta non satis respondent, ut confirmari id possit, nec aliorum tentaminibus confirmatum esse novimus, nec, ut libere dicamus, optandum fortasse esset in morbo, cujus propria, ac naturalis crisis in exanthematum ad cutim eruptione tota consistit.

(*a*) Gastellier. *p.* 362. (*b*) Molinar. *p.* 34. Vogel. §. 141. (*c*) *De nov. febris ingress.* (*d*) Allion. *l. c.* §. 190. (*e*) Molin. *l. c.* (*f*) §. 223. (*g*) Ludwig. §. 223. (*h*) *L. c.* (*i*) Mead. *monit. & praec. med. sect.* 4. *p.* 14.

§. CCCCXXXVII.

Vesicantium varia sors. Vesicantia pariter variam sortem habuerunt; hinc laudantur ab aliis, ab aliis deprimuntur (*a*). Allionius nec ea commendat, nec vituperat, sed modo inutilia esse, modo noxia, modo aliquid boni effi- *Damilanio noxia.* cere vidit (*b*). Generatim nocuisse ea, narrat Damilanius, sicuti etiam sinapismos, atque epispastica, praesertim in morbi principio, ubi febris vehementius exarsit cum pulsu contracto, & ubi aegri graciliores, sensibiliores, siccioresque habitu corporis fuerunt; quod funesto quodam *Baraldio item.* exemplo (*c*) etiam comprobare nititur. Baraldius quoque vesicantibus non favet, ea si non noxia, inutilia, atque inefficacia certe decla- *Eruptioni officere, & eam etiam repellere visa sunt. Ratio affertur.* rans (*d*). Nec dubitat deinceps asserere, maturius adhibita pustularum eruptionem retardare (quod tamen negat Allionius (*e*)); imo etiam pustulas jam egressas, exstantesque repellere, idque iterato repetit (*f*). Nec mirum est, Baraldio sic accidisse, quod miliaria in ejus aegris cum tritaeophya biliosa, & quasi ardente complicabantur, ac proinde non egebant calcari ullo, nec ullo incitamento, sed potius freno, & moderamine;

cujuſmodi fere exſtiterunt illi quoque, in quibus male ceſſiſſe veſicantia, refert DAMILANIUS. Quam ob ipſiſſimam cauſſam a veſicantibus, a frictionibus, atque aliis quibuſcunque commoventibus in Novarienſium miliari morbo inflammatoriae indolis abſtinere ut plurimum debuit AUGUSTINIUS (*g*). At contra ubi pulſus ſunt languidi, & debiles; ubi calor mitis; ubi humores lenti, & pituitoſi; ubi habitus mollis, & laxus, aut ubi ſanguinis non parum detractum fuerit, uno verbo, ubi incitantibus, & ſtimulantibus opus eſt, veſicantia tam ad eruptionem tardam, imperfectamque ſollicitandam, quam ad exanthemata, ſi retro pulſa fuerint, revocanda, & ad coma, lethargum, catarrhum, pulmonumque infarctum, imo ipſum alvi fluxum, ex morbidae materiae metaſtaſi natum tollendum, avertendumque opportuniſſima praedicamus. HAMILTONUS ſane ea frequentiſſime adhibere ſolitus fuit, tantique ſalubrem eorum effectum aeſtimavit, ut unis exſiccatis nova alio tamen in loco imponenda curaret; & jure quidem id praeſtitit, cum plerumque exanthemata miliaria, quibus mederi debuit, alba fuerint, lymphatica, aut cryſtallina cum exigua febre, & in habitu pituitoſo, & laxo praeditis, aut viribus deſtitutis. HAMILTONUM plerique fere ſequuntur. LUDWIGIO veſicantia ampliora placent, quam parva diverſis licet locis applicita, ſed diu aperta, & fluentia deſiderat (*h*). Mature non nulli iis utuntur. MOLINARIUS quarto, vel quinto die poſt ſanguinis miſſionem, quando humores denſi, inerteſque videntur, extrorſumque avocandum eſt, applicanda (*i*) ſuadet, cautelis, quas de uſu veſicantium ſancivit BAGLIVIUS, ad amuſſim obſervatis. Non ſemper tamen Baglivianis praeceptis adhaerendum eſſe exiſtimat FREINDIUS (*l*) longa experientia fretus, & PETRUS de ROTUNDIS (*m*) medicus Romanus non ignobilis, primuſque hydrargyroſeos parcioris inventor *, quod interdum etiam in ſicciore, gracilioreque temperie, dummodo revellendi, avocandi, excitandique indicatio illa efflagitet, innocue, utiliſſimeque adhibuerint, adhibitaque alii clinici feliciores teſtentur. Matrona enimvero habitu gracillimo, tenuiſſimoque, & praeterea ex rhachitide in adoleſcentia gibboſa facta incidit in miliarem morbum ſporadicum cum febre parva, pulſu humili, inaequali, debili, tenui, depreſſo. Exanthemata aquea, lymphatica, alba apparere debito tempore inceperant, ſed eorum eruptio, quia imperfecta erat, morbum non minuerat. Reſpiratio in primis laborioſa, inaequalis, anxia, & ſuſpiriis interrupta perſeverabat. In ſomnum maxime propendebat aegrotans, & vana ſubinde obloquebatur: ſed quotieſcunque oculi claudebantur, evigilabat ſubſultu membrorum, & pectoris oppreſſione excitata. Duo ſuris veſicantia impoſita. Non effluxere horae viginti poſt eorum applicationem, quin omnia ſymptomata evaneſcerent. Pulſus aequales, elati, expanſi, validiores facti; reſpiratio libera, ſomnus placidus, nulli ſubſultus; tota quodammodo morbi vi ad ſuras converſa. Sub veſica a can-

Confirmatur obſervatione AUGUSTINII.

Quando utilia.

HAMILTONI auctoritas.

Ampla laudantur.

Mature applicanda.

Bagliviana praecepta interdum ſuperyacua.

Obſervatio.

tharidibus inducta efchara quaedam albida, craffa, & in marginibus nigra, gangraenofa, foetidiffima cernebatur, quae lenta, fed laudabili fuppuratione paullatim feparata eft, relicto cavo, profundo, magnam vim puris boni, albique diu fundente ulcere, quod fenfim carne impletum, & cicatrice feliciter obductum eft. Hoc prope folo artis, naturaeque auxilio LUCRETIA COSTA nobilis mulier Faventina e morbo omnino evafit, convaluitque.

(a) VOGEL. *l. c.* §. 141. (b) *L. c.* §. 147. (c) *L. c. p.* 115. 116. (d) *L. c. p.* 31. (e) *L. c.* §. *eod.* (f) p. 35. 36 53. 54. (g) *L. c.* (h) *L. c.* §. 222. (i) *L. c. p.* 149. (l) *De Febr. comment. IX.* (m) *De victu acutor. pag.* 122.

* Vid. *ejus præfation. p.* 24., ubi legitur fcriptum ab eo fuiffe confilium, in quo adumbrabat *Luis veneree per illitionem argenti vivi curationem*, *quam nullum falivationis tædium confequeretur*. Anno 1718. hoc confilium tranfmifit Lutetiam Parifiorum, ut inde ad Monfpellienfes medicos remitteretur. Biennio poft a Monfpellienfi medico edita fuit *nova Luis venereæ curandæ ratio illitu vivi argenti, ude falivatio non moveatur*. Sic vos non vobis &c.

§. CCCCXXXVIII.

Acidorum ufus controverfus. Inter medicamenta, quorum ufus in miliari exanthemate non omnibus aeque refpondit, referenda funt quoque acida quaecunque (a). Fieri enim non potuit, quin ifta ab iis, quibus fanguinis ferum, aut lympha acida, aut acefcens materialem, & praecipuam cauffam morbi conftituere videtur, uti ejus fomitem augentia reprobentur; e contrario vero magno in pretio habeantur ab aliis, qui miliare virus putridae, fepticaeque naturae effe fibi perfuaferunt. Quae utrique opinioni faveant, aut adverfentur, fupra (§. CCCCXXVI.) jam aliquo modo aperuimus. Nunc quid ipfa experientia, qua fola verum detegi poteft, in hac controverfia definiverit, videamus. *Abforbentia, & alcalica experimentis comprobata.* Certiffimum quidem eft, prioris fententiae patronis, HAMILTONO videlicet, HOFFMANNO, aliifque non deeffe feliciffimas miliaris morbi curationes, quas folis abforbentibus, alcalicifque remediis perfecerunt; nec unquam eos fuae methodi poenituit. Nec diffimili medicamentorum genere utebatur MEADIUS (b). Ad alcalina etiam, & quidem volatilia, quae abforbentibus, alcalicifque fixis anteponit, confugere non dubitat CHAMBONUS de MONTAUX, nempe ad fpiritum cornu cervi rectificatum, quo etiam interdum utebatur HAMILTONUS, ad oleum animale DIPPELLII fali volatili admixtum, ad fpiritum MINDERERI, quem fali volatili interdum fubftituendum cenfet. His enim & acori lymphae, & ejufdem lentori occurrere (c) ftudet. *Laudantur etiam a BOERHAAVIO.* Magnus item BOERHAAVIUS in morbis puerperarum, inter quos miliaris non infrequens eft, alcalica, & antiacida commendavit, adhibuitque, quod in illis acorem, five a lacte, five ab alia cauffa repetendum, peccare crederet (d). Itaque fi ftandum eft experientiae, profecto non video, quam ob rem acidorum ufum hic magnopere inculcemus. Inter pofterioris fententiae fautores nemo denegabit locum ALLIONIO. Is tamen veri dili-

Allionius acida retardasse eruptionem, & etiam aliter nocuisse testatur.

Non corrigunt miasma miliare. Saltem in graviore malo inutilia.

Imo nocua

Effectibus morbi magis idonea, quam caussae tollendae. Indicantur aliquando.

gentior, quam propriae opinionis, candide, & sincere referens quae experimento compererit, nequaquam dissimulat, acidis in prima periodo pustularum eruptionem retardatam fuisse; in secunda, si assidue, & largiter praeberentur, etiam non leve nocumentum (*e*) illatum. Ne autem sui ipsius oblitus videretur, addit denique, acidis, praesertim vegetabilibus, *miasma aliquo modo corrigi*, & temperari: quibus verbis plane indicat, quam exigua, atque incerta fuerit eorum efficacitas (*f*). Exiguam profecto, incertam, aut potius nullam reapse eorum esse facultatem quotidie experimur in hocce morbo, expertusque est MOLINARIUS, qui in eo genere, quod malignum vocatur, nihil unquam boni ab acidis effectum vidit (*g*). Id ipsum antea HOFFMANNUS post HAMILTONUM adnotaverat; quin imo aperte ea nocuisse, scripsit. Quae cuncta ut acidorum hic dubiam virtutem, saltem quod ad miasmatis vim refrenandam, obtundendamque spectat, ostendere videntur; sic dubitationes nostras de septica, putridave ejus natura magis, magisque confirmant. Acida igitur, & quidem vegetabilia, scilicet mitiora, & caute adhibita potius ad morbi effecta minuenda, coercendaque opportuna dixerim, quam ad ejus caussam directe oppugnandam; nimirum tum indicari, cum calor, & motus febrilis modum excedit; cum vitae vires intensius vigent; cum bilis aestuat, atque ad alcalescendum propendet; summatim cum continenda, frenandaque est solidarum partium immodica irritabilitas, & fluidarum ad alcalescendum, putrescendum, aut liquescendum propensio.

(*a*) VOGEL. §. 141. (*b*) *Monit. & praec. med. l. c.* (*c*) *Des malad. des femm. T. I. chap. VIII.* (*d*) *Aphor. de cogn. & curand. morb.* §. 1331. (*e*) *L. c.* §. 145. (*f*) *L. c.* (*g*) *L. c. p.* 113.

§. CCCCXXXIX.

China-china, & opium.

Quando china-china utilis, quando non.

Miliare miasma a china-china non corrigitur.

Duo insignia artis praesidia, opium & china-china non sine animadversione praeteriri possunt, cum alii alia de eorum effectibus sentiant. Quod attinet ad chinam-chinam, quamquam passim tam uti febrifuga, quam uti antiseptica in hocce morbo adhiberi soleat, & magnis etiam laudibus efferatur, non tamen promiscue, & sine distinctione uti ea licet. In primo stadio, quando febris intermittentem mentitur (§. CCCXC.), aut ejus larva se tegit (§. CCCCI.), frustra, inutiliterque china-china tentata saepius est (*a*). Tunc enim febris, etsi intermittat, aut periodice ita remittat, ut subintrantes, aut subcontinuae remittunt; quoniam non ex fomite verarum intermittentium, sed e veneno exanthematico oritur, quemadmodum suo loco explicatum est, nullo modo antipyreticae illius antidoti potestati subjicitur. *Miliare enim miasma, ut ait* ALLIONIUS (*b*), *a cortice peruviano non corrigitur.* Sin vero malum cum febre intermittente vera complicatur,

tunc intermittens febris, quae cum eo conjungitur, china-china supprimi certo potest, utpote vera ejus domitrice. Consulunt tamen aliqui, ne ad eam praemature nimis confugiamus, videlicet in ipso primo stadio, nisi prius per sanguinis missionem, & diluentia *status inflammationis, tensionisque*, in quo fibrae & vasa omnia reperiuntur, emendatus (*c*) sit; huic enim tonica, & roborans medicamenti vis alioquin noceret. Facta vero exanthematum eruptione, si febris intermittens adhuc persistat, ut persistere solet, quando vere talis a principio fuit, & vere complicatur cum miliari morbo, ni prius cortici fuit locus, continuo properandum ad corticem peruvianum est, ut ea confestim tollatur: alias enim sub frigore febrili exanthemata deprimuntur, delitescunt, introque redeunt summo cum vitae periculo (§. CCCCVIII.), quod in duobus robustis hominibus ex hac caussa abreptis accidisse conqueritur auctor modo (*d*) laudatus. Interdum in progressu tantum febris ad subintrantis naturam, modumque accedit, remissiones habens manifestiores, ita ut, nisi intermittens fiat, proxima ad intermittendum videatur. Tunc etiam china-china optimo cum effectu dari consuevit. Juveni ex miliari morbo decumbenti supervenerant in lingua, labiisque aphthae dolorem, cruciatumque molestissimum inferentes, comitabanturque perpetuo, & copioso ptyalismo. Febris nec ab aphthis, nec a ptyalismo, nec a miliariis pustulis exstantibus quidquam minuebatur. Quotidie vespere invalescebat, exacerbabaturque sine frigore, & quasi clanculo; tota nocte aegrum calore ingenti, inquietudine, ac siti cruciabat; mane vero sudore erumpente sic remittebat, ut prope ad integritatem accederet. Corticem peruvianum ei dedi, & cito febris cum omnibus symptomatibus depulsa est. Quid simile cum de aphthis, tum de febre per corticem fugandis pollicetur MEADIUS (*e*), SYDENHAMII auctoritatem, experientiamque commemorans. DAMILANIUS quoque, cui alias suspectus chinae-chinae usus, eum non rejicit, quoties aut febris *vera intermittens*, aut *remittens putrida* sit, speciatim in puerperis, & cum ea complicetur miliaris morbus (*f*). Sed insolens, & prope novum fortasse videbitur, non modo non fugari cortice febrem primo stadio, quemadmodum dictum est, quando intermittentem simulat, verum etiam eruptionem pustularum sic retardatam esse in *Corregiensi* constitutione, ut quandoque ad quadragesimam, & quinquagesimam usque diem dumtaxat exanthemata prodierint (*g*): quae cunctatio si vere corticis usui, & non anomalae, & peculiari morbi naturae tribuenda fuit; id fortasse non remedii culpa, sed morbi ipsius potius qualitate, tonicam, roborantemque illius virtutem recusante crediderim. In febre enim tritaeophya biliosa, quacum complicabatur miliare virus, tales erant pulsus magnitudo, sanguinis fervor, lentorque phlogisticus, & solidarum partium tensio, ut incitamento opus non esset. In tanto igitur virium omnium, actionumque incremento, per corticem

Cautio in ejus usu.

Vera febris intermittens quando cito supprimenda.

Interdum remittens cortice fugatur.

Observatio.

MEADIUS *consentit.*

Nec omnino adversatur DAMILANIUS.

An china-china retardet eruptionem.

etiam adaucto, fecretio, & excretio miliaris miafmatis quî fieri poterat? Ceterum febris impetu aliquantum infracto, pulfibufque ad mediocritatem reftitutis, & multo magis, fi vires vitae concidant, aut deficiant, china-china tam longe abeft, ut eruptioni obfiftat, ut potius favere foleat: quod pluries a nobis obfervatum eft; aut faltem illud hoc remedio confecimus, ut febris, & morbus felicem profecto exitum confequerentur. Hoc idem BARALDIUS ipfe, etfi chinae-chinae effectibus non plane contentus, concedere tamen cogitur, obfervationem proferens, qua oftenditur, dato cortice omnia fymptomata fedata fuiffe, vires erectas, & cito, feliciterque puftulas miliares expulfas; biduo nimirum poft inchoatum ejus ufum, decima vero quinta die a morbi initio (*h*). Eodem remedio, quando vires languent, febrim mitigari, eruptionemque promoveri GASTELLERIUS etiam (*i*) profitetur.

Quando eam promoveat.

Confirmatur obfervatione ipfius BARALDII.

(*a*) DAMILAN. p. 124. BARALD. p. 31. (*b*) §. 188. 210. (*c*) ALLION. §. 210. (*d*) Id. §. 211. (*e*) *Monit. & praec. med. fect. IV. febr. miliar.* p. 15. (*f*) p. 124. (*g*) L. c. p. 31. (*h*) p. 37. 38. (*i*) p. 363. 364.

§. CCCCXL.

Opium, quia magnum artis auxilium eft, ut cetera heroica remedia, maxima prudentia, & cautione adminiftrari debet. Generatim in hoc morbo ab ALLIONIO (*a*) fufpectum creditur; faepiufque nocere, quam prodeffe dicitur. Inflammatoria fanguinis diathefis, plerumque praefens, aut magna ad inflammationes morbi proclivitas multimodis manifefta ejus ufum vetare ei videtur. In fecundo fpeciatim ftadio, five altera periodo, in qua cutis tenditur, & inflammationis fpecie quadam afficitur, vehemenfque febris eft, & ad caput fanguis confluit uberius, in eoque congeritur, quafi a renifu, fpafmoque cutis illuc compulfus, nullum opio locum dari judicat (*b*); adjicitque neque convulfiones, quae eruptioni exanthematum interdum fuccedunt, ab ejufmodi remedio compefci, ne tum quidem, cum ab irritatis cutaneis nervis, quae eft ejus opinio, permanarent; perniciofiffimumque certe ejus ufum effe in complicato genere, plerumque inflammatorio, & demum in eo etiam cafu, in quo miliaria profundius in cute haerent, & latitant, nec facile extrorfum efferuntur (*c*). Haec cum obfervatione, atque experientia viri clariffimi innitantur, contemnenda, aut negligenda nequaquam videntur; ex eo etiam, quod confirmata funt ab ANTONIO DE AUGUSTINIS, qui in epidemica miliarium conftitutione anni 1755. pluries memorata opium ad vigilias adhibitum nocumento fuis aegris fuiffe (*d*) refert, dum contra emulfa ex feminibus papaveris, quibus vigilias, convulfiones, delirium, inquietudines fedare annifus eft, utilia maxime deprehenfa fuere. Quo ufque vero ifta obfervata circa opii ufum tenenda, probandaque fint, quifque intelliget, fi ea, quae hac de re alibi, &

Opii ufus quibufdam fufpectus.

Praefertim in altera periodo.

Neque convulfiones fedare dicitur.

In complicato vere noxius habetur, itemque in difficili eruptione.

Ex papavere parata innocua.

Confuli de opii ufu debent quae alibi dicta funt.

fpeciatim in capite de variolis (§. CCXLI.) pertractata funt, attente confiderentur. Ceterum memini, adolefcenti cuidam morbo miliari cum acutiffima pleuritide complicato laboranti, exftantibus jam ab aliquot diebus exanthematis, & vigiliis, delirioque urgentibus, & nihil copiofo fudore, alvique fluxu proficiente, cum vafa per fanguinis miffiones fatis depleta jam effent, mixturam, quae laudani liquidi SYDENHAMII non exiguam dofim habebat, cochleatim ad intervalla a Medico Bononienfi doctiffimo aeque, ac prudentiffimo datam optimo effectu fuiffe. MOLINARIUM etiam invenio fuis periclitationibus confifum ab opio nequaquam abhorruiffe; imo comperiffe, inflammationes ab eo nec inductas, neque, fi quae erant, adauctas effe (e). Puto autem, eum loqui de inflammationibus iterata phlebotomia, & diluenti potu quodammodo fubactis, & domitis, aut ab acri ftimulo proxime nervos vellicante magis, quam a diathefi inflammatoria genitis; nam has certe opium non auget, fed fenfibilitatem aliquantum fopiendo, & fpafmum tollendo mirifice mitigat. In puerperis, ne lochia fupprimantur, ab opio jure abftinent prudentiores. Vis enim ei ineft quafcunque evacuationes, fudore excepto, fiftendi. At fi abdominis vifcera, uterufque fpafmis, ut quandoque accidit, afficiantur, atque ex hac cauffa lochia aut parcius fluant, aut ex toto fubfiftant, recte idem MOLINARIUS (f) admonet, opio dato fpafmos tolli poffe, atque laxatis inde vaforum ofculis fanguinis fluxum interdum promoveri, aut reftitui.

Obfervatio.

Negat MOLINARIUS opio inflammationes induci, aut augeri.

Sana interpretatio.

Quando in puerperis lochia promovere poffit.

(a) §. 231. (b) *Ibid.* (c) *Ibid.* (d) *L. c. p.* 72. (e) *pag.* 62, 63. (f) *Ibid.*

§. CCCCXLI.

De fingularibus quorumdam fymptomatum curationibus.

De peculiarium remediorum adminiftratione non plura. Aliquid potius dicam de curatione quorumdam fymptomatum; quamquam in fuperioribus capitibus, & fpeciatim, ubi variolarum curatio expofita (§.CCLXXV. & feq.) eft, fatis fufe de ea egimus, ita ut fupervacaneum prope videatur eamdem crambem, ut ajunt, hic recoquere. Ne igitur repetitionibus lectores defatigentur, eos ad illa loca remittimus, contenti pauca tantum hic adjicere, quae peculiariter exanthemata miliaria refpiciunt, & propria eorum veluti funt. Itaque regreffum puftularum, ut graviffimorum, & lethalium fymptomatum cauffam (§. CCCCXIV.), confiderabimus. Inquirere in hoc cafu oportet, undenam ifte contigerit (§. CCCXLV.). Si a motu nimio febris, aut plethora, aut a calefacientium ufu, aut ab immodico externo calore repreffa exanthemata fuerint, aut retenta intus, revocanda erunt, aut allicienda extrorfum compefcentibus, refrigerantibus, nitrofis, aëris renovatione, integumentorum imminutione, miffione fanguinis, cucurbitulis fcarificatis, potuque aqueo copiofo, & diluente. Si vero frigus admiffum, terror, aut animi, viriumque defectiones occafionem dederit huic regreffui, in auxilium

Curatio in puftularum regreffu varia pro cauffarum diverfitate.

veniant

veniant diluta florum fambuci, fcordii, cardui benedicti calide haufta, fricationes, in primis thoracis, ope panni lanei probe ficcati, aut vapore fuccini (*a*) imbuti, dummodo odor ejus bene ferri poffit, nec fufpectus fit ratione partus, aut peculiaris idiofyncrasiae, lotiones ex aqua calida, fomenta humida, & calentia, &, ubi pulfus debilis, & parvus invenitur, medicamenta, quae excitant. Neque hic folis *bezoarticis fixis*, videlicet pulveri *bezoartico* pharmacopoeae londinenfis, aut pulveri *e chelis cancrorum compofito*, qui maxime hic commendari folent, acquiefcendum eft, fed tentandum aliquid efficacius, valentiufque. LUDWIGIUS idcirco proponit *effentiam alexipharmacam* STAHLII, *liquorem cornu cervi fuccinatum*, & camphoram ipfam (*b*), non neglecta veficantium amplorum, & acrium applicatione furis, cervici, & brachiis, praefertim fi fopor fimul opprimat. MEADIUS laudat *pulverem contrayervæ compofitum*, & *confectionem cardiacam* pharmacopoeae modo nominatae (*c*). Nec parum proderit, ubi terror, aut animi pathema aliquod regreffum iftum effecerit, liquorem anodynum mineralem HOFFMANNI ex aqua aegro propinare, aut aliquid opii, aut laudani liquidi SYDENHAMII reliquis medicamentis adjicere, cui & fpafmos fedandi, & cutim verfus ducendi mira ineft facultas.

(*a*) VOGEL. *l. c.* §. 241. (*b*) *L. c.* §. 222. (*c*) *L. c. p.* 24.

CCCCXLII.

Delirium quæ mitigent.

Delirium quoque mitigant, aut placant hirudines temporibus applicitae, itemque magna cucurbitula occipiti cum fcarificatione affixa; balnea pedum tepida, aut his fubftituta fomenta, aut epifpaftica plantis pedum admota; & non raro veficans derafo capiti impofitum, ut extrorfum avocet. Nec anodyna, ut diacodium, & emulfa papaverina, praefertim vigiliis, & anxietatibus aegrum agitantibus fua laude fraudanda funt. Quod fi convulfiones immineant, aut jam invaferint, aut fingultus torqueat, praeter liquorem cornu cervi fuccinatum, & anodynum mineralem, atque alia hujufmodi fedantia, & antifpaftica, mofchus prae ceteris celebratur, quia fpafmos relaxat, fomnum placidiffimum conciliat, & blandiffime diaphorefim promovet. Sed optimae notae fit, oportet, & dofi paullo liberaliore dandus eft, fi aliquid efficere eo velimus. Mofchi potiffimum cauffa hîc *pulvis Tunquinenfis* * excellere quam maxime dicitur (*a*). Inquietos, & convulfionibus jam proximos mulcent, levantque plurimum frictiones lenes corpori, membrifque adhibitae; quod expertus commendat, & fuadet ALLIONIUS (*b*). Fricandum item pannis laneis fubcalidis totum corpus, fed praecipue pectus (*c*), aut dorfum, quando fudor elici debet, aut fi fubftiterit, revocari. Tunc etiam plurimum conducit fomentis humidis, & calidis cutem laxare, & rarefacere, aut vapore aqueo humectare, & mollire. Certius vero optato fine

Convulfioni, & fingultui fpeciatim mofchus proponitur.

Pulvis Tunquinenfis.

Frictionum efficacitas.

Quid fudori eliciendo, aut revocando valeat?

potieris, si pulveri bezoartico, aut e chelis cancrorum composito, aut cuicunque alii absorbenti addideris granum unum opii (*d*). Quam plurimis magno in pretio est camphora, non modo ut antiseptica, verum etiam ut antispastica, & diaphoretica facultate mirifice pollens. Sed non semper expectationi respondet; quod fortasse in hoc morbo vires vitae plerumque modum excedunt. Hinc ab ea, ut noxia, ut plurimum abstinuit AUGUSTINIUS (*e*), & vix aliquid emolumenti ex ea perceptum vidit GASTELLERIUS (*f*). Imo pluries eam nocuisse, & convulsiones induxisse, aut accelerasse, mihi compertum est. Non sine igitur matura deliberatione, & tunc solum, cum vires languent, & calor exiguus est, ut excitari, atque intendi debeant, ea uti convenit, nec illico largiores doses, ut vulgo fieri solet, ingerendae sunt. Quando autem vires dejectae sunt, & deficiunt, eas decocto florum chamaemeli excitare tentabat COLLINIUS (*g*). STÖRCKIUS adhibebat *claretum ex conserva* florum cordialium. Apud nos vini aliquid largiri in usu est, & vere nihil vires praestantius erigit. Serum quoque lactis vinosum excellit. Si cum viribus dejectis pulsus simul minimus percipiatur, validiora etiam excitantia, uti camphora, quam modo dixi, vesicantia, aliaque ejusmodi non reprobantur (*h*). Praeter haec ab aliis chinae chinae cortex aut solus, aut radici serpentariae, valerianae, contrayervae adjectus utiliter adhibetur (*i*). Diarrhoeam vero, nisi prope vires prosternat, adstringentibus cohibere non licet. Ex ejus suppressione saepe exitium consequitur. HAMILTONUS pluries id conqueritur. Ipse contentus est pulvere margaritarum, aut theriaca, aut diascordio eam compescere, & vesicantium ope, diaphoreticisque miliarem fomitem extrorsum prolicere, ne totus intestina versus confluat. Inter ea, quae interdum morbus non perfecte judicatus relinquit, frequens est tumor leucophlegmaticus (§. CCCXCVIII.). Hunc cathartica, & diuretica discutiunt (*l*). Reliqua sive symptomata, sive morbum subsequentia mala qua ratione curanda sint, ex iis, quae alibi tradita sunt, quisque non ignorabit.

Camphorae laudes limitantur.

Vires deficientes quibus excitentur.

Alvi fluxus si sistatur, exitium.

Tumor leucophlegmaticus a morbo relictus discutitur cathartícis & diureticis.

* *Pulvis Tunquinensis*
℞. *Moschi optimi gran. XVI.*
Cinabar. nativ. pp.
Coccinell. ana gr. XXIV.
M. f. pulv. dandus pro una dosi, aut in duas dividendus.

(*a*) VOGEL. §. 141. (*b*) §. 148. (*c*) VOGEL. *l. c. ib.* (*d*) *Id. ib.* (*e*) *L. c.* p. 69. 70. (*f*) p. 362. (*g*) *L. c.* p. 73. (*h*) COLLIN. p. 74. (*i*) GASTELL. p. 363. 364. (*l*) VOGEL. *l. c.*

§. CCCCXLIII.

Praecipuas de singularibus quibusdam remediis animadversiones attulimus, & quaedam breviter complexi sumus ad peculiaria symptomata etiam spectantia. Nihil vero de curationibus, quas morbi complicationes

Larvati, & complicati morbi curatio.

poscunt, dictum est, quia variari illae debent pro vario morbi genere, quocum miliare exanthema complexum est, aut cujus speciem induerit. Evidentissime enim liquet, ad morbi simulati, aut complicati naturam respiciendum esse, accommodandamque curandi rationem, qualem nempe morbus iste requireret, si a miliari sejunctus esset, non tamen omnino neglecta conjuncti exanthematis consideratione, sic ut mixta curatio exsurgat, utrique malo opportuna. At non possum in universum satis inculcare, simplicissimam medendi methodum compositae, & generosiori esse plerumque praeferendam, feliciusque illos aegros e morbo evadere, qui naturae opus non turbaverint, & diluentibus, temperantibus, idoneoque diaetetico regimine plus confisi sint, quam medicamentorum farragine, aut multiplici operationum adhibitione: quae animadversio si in quolibet morbo acuto utilis est, in exanthematicis vero, & speciatim in variolis, & miliariis pernecessaria est, nam natura ipsa fere omne opus absolvit. Itaque institutis in primo stadio, prout indicantia postulaverint, sanguinis missionibus, emesi, aut alvi ductione, reliquum curationis naturae, tempori, & diaetetico regimini maximam partem concredatur. Nos in Italia copiosissimum potum a principio ad finem usque praecipimus, & talem commendatum (*a*) video a plerisque ex nostratibus. Parari is solet ex decocto hordei, graminis, acetosae, cichorei, scorzonerae, aut panis albi, aut ex aqua purissima, uti est Nucerina, aut alia simili. Ei aliquid nitri adjicitur, aut succi mali aurantii lusitanici, aut medici, aut citrei, aut oxymelis, prout diathesis inflammatoria, aut alcalescens humorum natura exigere videatur. Acida vero non promiscue, atque indiscriminatim praescribantur, sed eorum usus ad experientiae normam supra memoratam (§. CCCCXXXVIII.) expendendus est. Sic sanguis diluitur, temperatur, ejus acrimonia obtunditur, atque emendatur. Diluentem, refrigerantem, atque antisepticum potum impendit etiam GASTELLERIUS (*b*), praestantioremque eum praedicat, qui lenem simul diaphoresim adjuvet. Id vero usui tantum erit, ubi sudores absint, aut non profuse effluant; alias enim diaphoretica aliena omnino essent, & nocua. Diaphoresim promovendi consilio LUDWIGIUS non timet decoctum radicum chinae, bardanae, & sarsaeparillae proponere in potum ordinarium, & fortasse in regionibus frigidis, in quibus ipse degebat, opus est paullo activiore medicina (*c*). Apud nos tale decoctum, praesente febri, vix locum inveniret. Absente igitur febre, ut in miliari morbo apyretico, aut in chronico, cui *purpura scorbutica* nomen est, si unquam dandum est, accommodatius videtur. Generatim potiones neque omnino calidae, neque omnino frigidae esse debent, sed temperatissimae, DAMILANIO (*d*), AUGUSTINIO (*e*), LUDWIGIO (*f*), aliisque suasoribus. Hieme ad calidum potius quodammodo inclinent; aestate ad frigidum, aut ad eam temperiem, quae in atmosphaerico aëre, atque in cubiculo est. In altera certe periodo nunquam

Simplicissima methodus compositae praefertur.

Post generalia initio adhibita quid magis prosit.

Potus qualis.

Diluens, refrigerans, & diaphoresim promovens.

Potus nec caleat, nec frigeat.

Frigidum aliqui laudarunt. frigide bibere permittit ALLIONIUS (g). At, inquies, inventi sunt, qui non modo frigidam, sed nivatam etiam aquam potui affatim dandam consulunt. Verum hoc quidem; sed vel in eo solum casu id exsequuntur, in quo exanthemata deficiunt, vel in climate calidissimo, & in hominibus potui perfrigido assuetis tentare audent; vel tanta apud nos curationum sic praestitarum exempla nondum suppetunt, ut sine temeritatis nota eorum consilia sequi universim liceat. Praeter decocta modo laudata conceduntur etiam emulsa ex seminibus melonum, & serum lactis defoecatissimum, prout aegris magis arriserit, aut medicus opportunius existimarit.

(a) ALLION. l. c. DAMILAN. l. c. BARALD. l. c. (b) L. c. p. 363. (c) L. c. §. 229. (d) L. c. (e) L. c. (f) L. c. (g) §. 233.

§. CCCCXLIV.

Calor, frigus, aërisque afflatus vitandus. Vitandus magna cura est nimius conclavium calor, & nimia stragulorum copia; arcendusque itidem subitus aëris incurrentis afflatus, aut repentinum frigus; nam tam calor nimius, etiam exterior, ut alibi (§.CCCXCV) ostensum est, quam subitum frigus, aut aëris novi irruptio impedit, quo minus exanthemata egrediantur, aut jam egressa repellit (a). *Temperatissimus sit calor, aërque cubiculi.* Temperatissimus igitur aër, & calor cubiculi sit, oportet. Quoniam vero aër cum hominum, aut adstantium frequentia, tum aegri ipsius halitibus facile depravatur, ineptusque exspirationi excipiendae fit, *Cubiculum amplum. Aëris renovatio.* is subinde opportunis horis, consuetisque cautelis renovari debet. Si aeger in cubiculo amplo degat, tutissimum erit; difficilius enim effluviis contaminabitur magna aëris moles, & facilius novus admitti poterit aër, quin aeger irruentis aëris flatum, aut frigus persentiat. HAENIUS, qui alioquin aëris frigidi & fautor, & laudator acerrimus fuit, in hoc tamen morbo, cum adhuc liberum a quaestionibus animum haberet, quamcunque auram frigoriferam damnavit, & timuit (b). Non me latet, multos hodie esse, qui neque aërem frigidum, neque linteaminum, indusiorumque mutationem unquam suspectam habent, aut reformidant. GASTELLERIUS certe utrumque sine nocumenti metu suis aegris permittit (c). *Aëris frigidi damna. Lintea, & indusia quando mutari liceat.* At alii, non nisi cautissime id faciunt. HAMILTONUS aëris frigidi damna conqueritur (d). Linteorum vero, & indusiorum mutationem in altera in primis periodo omnino prohibet ALLIONIUS (e), nec facile in morbi fine, nisi sero admodum concedit. At interdum ita sudore madent, & foetidissimis effluviis scatent, ut noxii halitus, ni auferantur, iterum corpus subeant, aut inspiratione iterum recipiantur. Eo in casu illa mutari licet (f). Mutanda pariter sunt, quando lintea madida refrigerari incipiant, sensumque frigoris inferunt. Hinc enim algor aegrum corripere potest, & exanthemata repellere. Tunc renovari ea fas est, sed magna cautione adhibita, ne nudo corpori frigus accedat. Caven-

dum praeterea eſt, ne lintea, aut induſia frigida, aut excalefacta nimis ſint; nam prima frigore offendunt, altera aeque nocent cutim ſiccando, & corrugando. Neque calefactorium inter lintea, & ſtragula, quando humida ſunt, immittendum eſt, ut vulgo fieri ſolet, quo exſiccentur. Calor enim ejuſmodi aegro, & cuti moleſtus, & noxius evadit (*g*). Satius eſt, ſi nondum mutanda videantur linteamina, pannis lineis, ſiccis, leviſſime tepefactis ſic ut nec frigore, nec calore officiant, ſudorem de corpore abſtergere, & ſimiles etiam inter corpus, & induſia madida interponere, ut diutius, & facilius ſudor ſine interruptione ferri poſſit. E lecto etiam ſurgere periculoſiſſimum eſt, praeſertim puerperis. In ſyncopem enim facillime incidunt, atque hinc puſtularum regreſſus, & convulſiones lethales ſubſequuntur. HAMILTONUS ſaepe funeſtiſſima immaturae, aut incautae ejuſmodi e lecto ſurrectionis effecta vidit (*h*). Quod ad victum attinet, is quidem tenuis eſſe debet, praeſertim febre vehementi, & inflammatoria urgente. Talis tamen ſit, oportet, ut vires lauguidas inſtauret, reficiatque. Non nulli jus carnis vitulinae, aut pulli gallinacei ad librae circiter pondus tertia, aut quarta quaque hora ſuis aegris concedunt. Puerperis aliquid plus largiuntur, ſi morbus trahitur, aut ad inclinationem vergit. His enim juſcula ex pane trito ter, vel quater in die parva copia dari permittunt praeter jus tenuiſſimum, quod potui ordinario datur. Sed conſuetudinis, regionis, temporiſque ratio habenda eſt, ex qua variari non parum victus poteſt (*i*).

Calefactorium nocet.

Qua ratione differri poſſit linteorum mutatio.

Non licet e lecto ſurgere.

Victus.

(*a*) DAMILAN. *l. c.* (*b*) COLLIN. *p.* 75. & 89. (*c*) *L. c.* (*d*) *L. c. cap. VIII. p.* 77. item *hiſt. V. p.* 109., & *hiſt. XI. p.* 142. (*e*) *L. c.* §. 225. (*f*) AUGUSTIN. *l. c.* (*g*) ALLION. *l. c.* (*h*) *cap. VI. p.* 65. 66. 67. (*i*) ALLION. §. 234.

Non nulla ſpeciatim de febre miliari puerperarum.

§. CCCCXLV.

Narratum a nobis ſupra (§. CCCLXXXIII.) eſt, ex quo miliaria exanthemata in mulieribus recens enixis attente obſervari coepta ſunt, morbum iſtum ſolis puerperis infeſtum, & veluti proprium univerſim fere habitum eſſe, & peculiare hinc nomen, *febris* videlicet *miliaris puerperarum*, obtinuiſſe. Poſtquam vero a puerperis in alios cujuſque ſexus, ac conditionis homines aeque gradum facere viſus eſt, uti poſt Lipſienſem illam cladem praecipue contigit, communem omnino creditum eſſe, neque eſſentia, cauſſis, effectiſve ab illo puerperarum diſcrepare, niſi quod in puerperis ob puerperii complicationem ſaepius periculi magnitudine, ac gravitate perniciosior videretur. Noſtra demum aetate non defuiſſe, qui miliarem morbum non eſſentialem, neque primarium reputaverint, ſad factitium, aut ſymptomaticum venditare anniſi ſint. Neque id tantum de iis exanthematis miliaribus, quae puer-

Quid febris miliaris puerperarum?

Non differt a morbo miliari primario, niſi periculo majore.

peris obveniunt, verum de omnibus etiam aliis, quae indiscriminatim in aegrotis apparent, generatim cogitatum esse, ita ut exanthemata ista vel omnia symptomatica, vel nulla esse possent. Quam graviter autem in judicando illi erraverint, STÖRCHIUM, COLLINIUM, TISSOTIUM, aliosque expertissimos viros invictis argumentis sic demonstrasse, ut pene nullum dubium hac super re reliquum esset.

Errant qui factitia, aut symptomatica esse semper volunt.

§. CCCCXLVI.

Novissime tamen admissae communioris, veriorisque sententiae quasi pertaesi plerique medicorum Parisiensium, ut est genus hominum novitatis studiosissimum, paullatim in eam opinionem, quae miliaria exanthemata puerperarum differre a communibus, & epidemicis, atque adeo symptomatica esse contendit, prolapsi sunt, quemadmodum nuperrime accepimus a Cl. CHAMBONO DE MONTAUX (a) Parisiensi item Medico, eodemque Regiae Societatis medicae sodali, qui eos aperte carpit, & damnat, & se cum aliis ferme omnibus medicis provincialibus contra sentire pronunciat. Quapropter probabile admodum est, PLANCHONUM (b), & GASTELLERIUM (c), ut gratiam apud societatem medicam Parisiensem inirent, quae enodandam de febre miliari puerperarum quaestionem proposuerat, peculiari commentario respondisse, miliaria exanthemata, quae puerperis superveniunt, morbum *essentialem* sive primarium non esse, sed symptomaticum, & omnino diversum a communibus, vulgaribusque illis, quae epidemice interdum discurrunt, & vere essentialem morbum efficiunt, quod alibi (§. CCCLXXXIII.) jam subindicavimus.

Parisienses medici novissime in aliam sententiam ivere runt.

PLANCHONUS, & GASTELLERIUS negant miliaria essentialia in puerperis.

(a) *Malad. des femm.* T. I. *chap.* VIII. p. 470. in 8. *Paris* 1784. (b) *Differt. sur la fievr. miliair. des femm. en couch. & sur leurs traitement &c.* §. 4. (c) *Traité de la fievre miliair. des femm. en couch.* p. 31. & *seqq.*

§. CCCCXLVII.

Argumenta vero, quibus miliaria exanthemata puerperarum a vero morbo miliari secernenda esse putant, in medium proferri oportet, ut quantum roboris, firmitatisque habeant, quisque comperire possit. Sunt autem hujusmodi: Differt 1., inquiunt, febris miliaris puerperarum a vulgari, communi, atque epidemica; quod haec *essentialis*, sive primaria est, & nulli sexui, aetati, & conditioni hominum parcit; illa vero puerperas tantummodo corripit, ditioresque potius, quam pauperes, ob peculiarem vitae rationem, conclavia calida, & regimen calefaciens. 2. Miliaris morbus essentialis invadit, quin exanthematum eruptionem sudores praecedant, & sine his singula sua stadia percurrit: contra in puerperis sudores & antecedunt exanthematum eruptionem,

Eorum argumenta.

& comitantur affidui, adeo ut nulla exanthemata appareant, ubi nullus fudor manaverit. Hinc fudoris effecta miliaria dicenda omnino funt. 3. Cauffa etiam differens eft. In effentiali malo lympha, & nervorum liquor peculiari, nec fatis noto principio contaminatur; in puerperali humor lacteus aberrans, lochia retenta, gaftrica faburra, aliaeque impuritates exanthematis, omnibufque fymptomatibus cauffam, materiamque fuppeditant. 4. In illo exanthematum eruptio minuit, & levat malum; in hoc nihil demit de fymptomatum gravitate. Ubi vero nulla, aut minima febris puerperarum exanthemata comitatur, tunc (ut difficultatem, quae eos manet, praevertant) confideranda effe ajunt, ut additamentum ad reliquas excretiones, quibus natura in puerperis fe ab accumulatis, congeftifque pravis humoribus liberare nititur. 5. In illo exanthematum ad interiora regreffus fere lethalis eft; in puerperarum morbo non item. Hinc in illo curatio fumma cum prudentia, & cautione ineunda eft, ne exanthemata intro vertantur; in hoc fine detrimento negligi ea omnino poffunt. 6. Effentialibus fanguinis miffio nocet, fymptomaticis, five puerperalibus neceffaria, utilifque eft vel poft eruptionem, excepto cafu, in quo diffolutione putrida humores liquefcant. 7. Catharfis generatim prioribus noxia eft, quia ea intro vocat, neque unquam, nifi fub finem, locum admittit: pofterioribus quovis in ftadio opportuna, imo neceffaria. 8. Sectiones cadaverum nullum confpicuum vitium detegunt in morbo illo effentiali; in ifto vero puerperarum inflammationes oftendunt, corruptiones, gangraenas uteri, inteftinorum, pulmonis, cerebri, & praecipue vifcera abdominis multimodis male affecta (*a*).

(*a*) GASTELL. *l. c. p.* 31. & *feqq.*

§. CCCCXLVIII.

Atque haec quidem magna perfuafione, & veri etiam fpecie dicuntur, ut illis, qui auctoritati potius, & celebritati fcriptorum, quam rationum momentis acquiefcunt, prima facie fatisfacere poffint, iis vero, qui penitius res intueri, & ad lancem revocare foliti funt, & qui verum, vel faltem probabile pro ingenii modo inveftigare volunt, fortaffe non poffint. Quaedam enim falfa omnino affumuntur, quaedam dubia; quaedam exaggerantur; quaedam gratuito afferuntur, aut certe non accurate intra juftos fines conclufa, ut fingula eodem ordine, quo prolata fuere, perfequentes oftendere non difficulter fperamus. Itaque quod *primo* ftatim *loco* ponunt, id nihil aliud innuere videtur, quam difcrimen, quo morbum fporadicum ab epidemico differre, omnes norunt. Quid hoc ad quaeftionem, an miliaria puerperarum effentia, & natura difcrepent a reliquis, pertinet? Numquid pleuritis, exempli cauffa, quae fporadica eft, definit effe pleuritis, fi epidemica evadat, & contra? Deinde protinus a principio tamquam certum, ac demon-

Alata argumenta examinantur.

Sive fporadicus, five epidemicus idem morbus fit, nihil mutat ejus effentiam.

ſtratum habent, cauſſam in utriſque eſſe diverſam, dum id eſt, quod in controverſia quaeritur, & in diſputatione verſatur; aliundeque conſtat, ut indubiae obſervationes, quarum ſupra (§. CCCCXXVII.) mentio facta eſt, demonſtrarunt, neque calorem cubiculi, neque vitae genus, neque calefacientia per ſe ſatis eſſe ad miliaria gignenda, niſi aliae cauſſae intercedant; &, ſi quando iſta aliquid ad eorum geneſim conferant, cauſſarum remotarum locum obtinere; quod non magis proprium & familiare eſt puerperis, quam aliis quibuſcunque, divitibus aeque, ac pauperibus, quemadmodum ex hiſtoria hujus morbi facile patet. Enimvero, quando puerperae, ut in aliquibus conſtitutionibus, & locis aliquando contigiſſe ſcimus, fere omnes miliari exanthemate corripiuntur, quis, quaeſo, unquam certo oſtendat, ſingulas eodem vitae genere, & conclavium calore, & regimine uſas eſſe, & ditiores ideo frequentius, & gravius conflictatas; pauperculas vero ob contrariam vitae rationem quaſi immunes exſtitiſſe? Sed demus, aliquando puerperas ex ejuſmodi cauſſis in miliaria incurrere, aut ſymptomatica in iis interdum eſſe poſſe; num idcirco ſequitur, ut a miliari morbo eſſentiali ſemper immunes eſſe debeant? Num partus eas, quaſi privilegio quodam, communibus reliquis morbis ſubtrahit, ſubducitque? Nemo ſanae rationis hoc dixerit.

Cauſſa non eſt diverſa in utroque.

Per ſe calor, & calefaciens regimen miliaris non gignit.

Non ſemper puerperae immunes ſunt a morbo miliari eſſentiali.

§. CCCCXLIX.

Falſum porro omnino eſt, & experientiae contrarium, quod *ſecundo loco* adducunt, in eſſentiali, ſive primario morbo tam ante, quam poſt exanthematum eruptionem ſudores abeſſe; in ſymptomatico vero illo puerperarum copioſos, profuſos, & fere perpetuos emanare; atque adeo alterum ab altero hoc diſcrimine diſtingui. Nam ſupra (§. CCCXC.) oſtenſum eſt, commune utrique eſſe ejuſmodi phaenomenon; nec negare id potuit GASTELLERIUS ipſe in eo tractatu febris miliaris (*a*), quem ante aliquot annos edidit. Imo DAMILANIO (*b*) ſudor iſte adeo certum ſignum futurae miliaris eruptionis viſum eſt, ut palam ſcripſerit, ſtatueritque, ſi ſudor deficiat, quamquam reliqua ſigna adeſſent, non expectanda tamen exanthemata eſſe; & contra, ſi reliqua abſint, hoc ſolo ſigno ea praevideri, & praedici poſſe. Nec puto, quemquam reperiri, cui vel ex propria obſervatione, vel ex auctorum fide non conſtiterit, magnam in ſudores propenſionem inter certiora, & frequentiora ſigna, quae exanthematum eruptionem praenunciant, habendam eſſe: ita ut argumentum retorqueri jure poſſit, puerperarum miliaria nullo modo diſtare ab aliis miliariis exanthematis, hoc ipſo quod in utriſque tam ante, quam poſt eruptionem ſudoribus aegri fere diffluant. Neganti, ut convincatur, & ſententiam mutet, ſatis erit *Picardorum miliaris ſudatoria*, ideo la *ſuette* dicta, quod eam perpetui ſudores comitentur (*c*).

Sudores tam in puerperis quam in aliis communes ſunt.

Sudores ſignum certius futurae miliaris eruptionis.

(*a*) *Eſſai*

(a) *Essai sur la fievr. miliair. A Paris 1773. p. 86. p. 265., & passim in historiis sub finem additis.* (b) *L. c. p. 56. in not. c.* (c) *Vid. Mém. de la societ. Royal. de Méd. T. 2. p. 46.*

§. CCCCL.

Tertio frustra caussam materialem in utrisque diversam sibi confingunt. Quod de lacte, lochiis, aliisque inquinamentis dicunt, aut mere hypotheticum est, aut complicationis quoddam potius genus, quam unica, & vera caussa miliaris exanthematis in puerperis. Potest siquidem in his lympha, succusque nerveus peculiari, noxioque principio, sive, ut vocant, venenato miasmate infici, ut in aliis hominibus essentiali morbo correptis, & praeterea vitium istud cum lacte, aut lochiis, aut aliis pravis humoribus retentis, corruptisque complicari, quin ab his proxime malum pendeat. Potest etiam in puerperis ita depravari serum, vel lympha, vel alius quicunque humor, ut veneni, sive miasmatis naturam induat, miliaremque morbum efficiat. Non ergo ita plana est, ut suadere sibi volunt, caussae materialis differentia. Sed ut ut res se habeat, illud certum, ratumque videtur, febrem miliarem in puerperis saepe observari, quin lac, aut lochia aliquid vitii ceperint, aut subierint, aut aliae impuritates manifestae sint: & contra pluries lac, & lochia retineri, atque aberrare, aut alia inquinamenta occurrere, quin miliaria exanthemata erumpant, ut clinicorum frequens in morbis puerperarum observatio testatur. Neque denique, ubi exanthemata ad cutem efflorescunt, & colorem lacteum acquirunt, albedine hac illico indicium praebent certum, ex lacteo humore aberrante ipsa nasci; cum lacteus, albidusque color non raro in pustulis miliariis maturitatem adeptis etiam extra partum, imo in masculis, adolescentibusque cernatur. Adde demum, quaecunque sit miliaris morbi caussa, nervosum systema non minus in puerperis, quam in quibuscunque aliis affici, convellique, si malignus, & febrilis ille fuerit, quemadmodum quotidiana experientia commonstrat. Ex quibus sane colligitur, frustra, & sine caussa miliaria puerperarum ab aliis sive sporadicis, sive epidemicis segregari, nec satis caussae diversitatem in utrisque liquere.

Cur Caussa non sit diversa.

Lac, & lochia saepe retinentur, quin miliaria gignantur.

Neque color albus a lacte originem ducit.

Nervi in utroque morbo maxime afficiuntur.

§. CCCCLI.

Falsum quoque est generatim quod *quarto* assevérant, videlicet eruptione exanthematum essentialem morbum minui, & mitiorem reddi, non item illum, quo puerperae laborant, quia symptomaticus perhibetur. Nam non omnis essentialis morbus minuitur eruptione exanthematum; sed ille tantummodo, qui benignus est; non autem malignus, qui contra eruptione in ipsa, & post eam excandescit, & ferocit; quod jam alibi non semel a nobis, aliisque animadversum est. Neque aliter

Eruptio minuit morbum tam in puerperis, quam in aliis, si benignus est, & contra.

In puerperis frequentius malignus est. evenit in miliari morbo puerperarum, prout benignus, aut malignus est; quamquam fateri oportet, saepius in his malignum esse, & pro complicatione periculosiorem. Tantaque est vis veritatis, ut vel ipsi inficiari nequeant, interdum miliaria etiam in puerperis, cum febre careant, aut exigua dumtaxat stipentur, ad repurgandum ab excrementitiis humoribus corpus non parum conferre, id est, morbum, ut ego *Non differt ergo puerperalis ab alio.* interpretor, minuere. Quae cum paria in utroque morbo spectentur, & modo eruptio levet febrim, ejusque symptomata modo intendat, atque exasperet pro benignitatis, aut malignitatis ratione, non est, cur alter ab altero natura, & essentia discrepare dicatur. Itaque si in puerperis non minus essentialia, sive primaria exanthemata sunt, quam in aliis, ut revera experientia multorum constat, profecto consequens est, ut in illis aeque lethifera, aut saltem discriminis plena pustularum re- *Repulsio pustularum aeque periculosa in puerperis; non ergo earum cura negligenda.* pulsio habenda sit, neque earum in curatione ratio negligenda; contra quam *quinto* loco perperam tradiderunt. Testes appello post HAMILTONUM in primis HOFFMANNUM, JUNCKERUM, ALLIONIUM, aliosque quam plurimos clinicos, qui puerperas a retropulsis miliariis in summum vitae periculum conjectas non raro viderunt, nisi bono fato uberior urina, aut lochiorum, aut alvi fluxus, aut sudor, aut plures ejusmodi evacuationes simul junctae exitium averterint, miliaremque humorem per hasce vias provide derivarint.

§. CCCCLII.

Sanguinis missio vel nocet, vel prodest, prout indicatur, vel non. Quod vero de sanguinis missione, & catharsi *sexto*, & *septimo* magna confidentia praedicant, & credi volunt, ut discrimen praedictum confirment, nullam fidem meretur. Nocet enim in utroque casu sanguinem mittere, aut alvum ducere, nisi indicantia alterutrum necessarium ostendant, quod pluribus in locis, & speciatim (§. CCCCXXXII. CCCCXXXIII. CCCCXXXIV.) etiam atque etiam declaravimus. Imo in epidemico miliari morbo saepe inveniuntur indicantia tam sanguinis *Exempla.* mittendi, quam alvi ducendae, ut ALLIONIUS, AUGUSTINIUS, & BARALDIUS prae ceteris observarunt. Contra in puerperis raro HAMILTONO occurrebant, & tum solum, cum pleuritis, suffocatio, aut aliud symptoma gravius se se exferebat. Pro varia igitur circumstantiarum ratione tam in miliari morbo vulgari, quam in puerperali modo sanguinis missio, *In puerperis non a morbo, sed a complicatione sanguinis missio, & catharsis postulantur.* modo purgatio, modo neutra instituenda est. Si quando autem in puerperarum morbo miliari sanguinem, etiam iterato, imo praesentibus exanthematis, mittere, aut alvum quovis tempore solvere expedit, id non ipsius tantummodo caussa fieri necesse est, sed eo potissimum quod cum lochiis retentis, lacte aberrante, plethora, inflammatione uteri, intestinorum, pulmonum, cerebri, aliorumque viscerum, aut cum saburra gastrica, aut biliosa colluvie plerumque complicatus sit. Cumque saepe

Quo ſenſu miliaria negligi poſſint.

mala, quibuſcum miliaris morbus in puerperis conſociatur, ita urgeant, ut iis ſpeciatim ſuccurri cito, & valide debeat; hoc ſolum ſenſu intelligendum eſt, miliaria interim negligi poſſe, videlicet eorum cauſſa non omittenda eſſe auxilia, uti ſanguinis miſſionem, aut catharſim, quae ſymptomati urgentiori opportuniora, imo neceſſaria videantur. Neque id peculiare, & proprium eſt miliaris morbi puerperarum. Hoc ipſum in quovis alio miliari morbo complicato fieri debet, quemadmodum ſupra (§. CCCCXXXII.) oſtenſum eſt.

§. CCCCLIII.

Differentia ex ſectionibus cadaverum aut nulla eſt, aut aliud ſignificat, quam volunt.

Quae *poſtremo* differentia adducitur ex cadaverum ſectionibus, eſſecta potius demonſtrat morborum, cum quibus in puerperis complicata miliaria fuerunt, quam horum a communibus, atque eſſentialibus diſſentientem naturam. Nam ſimilia etiam extra puerperium in eſſentiali morbo complicato pro complicationis ratione, ac varietate inveniuntur. Ut aliorum obſervata praetermittam, duas tantum cadaverum ſectiones, quas apud Gastellerium ipſum reperio, in rei confirmationem proferam. Obiit ex miliari morbo eſſentiali Laurentius Duchene anno aetatis quinto & quinquageſimo. In ejus cadavere lobus ſiniſter pulmonum apparuit ſanguine nigro, & denſo infarctus, qui etiam totam celluloſam ſubſtantiam oppleverat (*a*). Eodem anno, nempe 1771, intra quatuor, aut quinque dies ex miliari morbo maligniſſimo periit D. Tas de Grain, *Vicarius Paræciæ d' Amilly* octo ſupra viginti annos natus. Cadaveris ſectio detexit intra calvariam *leves* quaſdam ſanguineas *ſtaſes*, & in inteſtinis hic illic *non nullas phlogóſes*; pulmones vero gravius affectos. In primis lobus ſiniſter ſanguine nigro, polypode, & in celluloſum textum ubique effuſo replebatur. Auriculam & ſinum cordis ſiniſtrum occupabat polypoſa concretio, quae fortaſſe a morte demum gigni potuit (*b*). Nec tanta eſt diverſitas effectuum in cadaveribus puerperarum repertorum, quantam adverſarii oſtentant. Nam Hamiltonus ſecuit cadaver cujuſdam puerperae ex hoc morbo defunctae, & nihil in eo morboſi deprehendit praeter polypodem in cordis caveis concretionem (*c*). Cl. quoque Jo. Baptista Bianchius anatomes profeſſor Taurinenſis ſignificavit Cl. Allionio, ſe aliquando quidem uterum alicubi inflammatum in puerperarum cadaveribus offendiſſe, veram vero mortis cauſſam plerumque oculorum ſibi aciem effugiſſe (*d*). Ceterum ut ad modo memoratam ejuſmodi complicationem revertar, hanc ipſam admittere etiam cogitur Planchonus (*e*), alioquin miliaria puerperarum a vulgari morbo miliari diſcernens, ubi ait: *verum tamen eſto, complicationem cauſſarum utriuſque morbi efficere poſſe, ut admodum ſimiles morbi fiant, imo ipſiſſimi; quod ſpeciatim ſcire magni intereſt, ut neceſſariæ cautiones ad rectam, prudentemque curandi rationem adhibeantur.* Et

Gastellerius ipſe fatetur reperiſſe inflammata viſcera in vulgari miliarium morbo.

Hamiltonus in puerperæ cadavere non invenit ea vitia, quæ adverſarii jactant.

Obſervatio Hamiltoni confirmatur a J.B. Bianchio.

Planchoni ingenua confeſſio.

rursum paullopost confitetur, hinc inductos fuisse scriptores ad credendum, *utrumque* morbum unum, eumdemque esse (*f*); conceditque demum, *revera, quaecunque sint caussae generales morbi miliaris; signa tamen, & symptomata fere semper in puerperis esse cum aliis eadem*. Hoc unum PLANCHONO (*g*) dubium remanet, quod miliaria saepe in puerperis observentur, quin interea epidemice ea vagari videantur. Hinc colligit, in puerperis ex peculiari, & proprio humore eadem nasci. At, si vir eximius advertisset animum ad communissimam divisionem, qua miliaris morbus dispescitur in sporadicum, & epidemicum, ut alii fere morbi, etiam exanthematici, omnem profecto hac super re scrupulum a se amovisset.

(*a*) *Ess. sur la fievr. miliair. Observat. troisiem. p. 232.* (*b*) *L. c. observ. quatriem. p. 239.* (*c*) *De febr. miliar. cap. VI. p. 67.* (*d*) ALLION. *l. c. Cap. VIII. §. 138.* (*e*) *L. c. §. 7.* (*f*) *Id. ib. §. 8.* (*g*) *Ibid.*

§. CCCCLIV.

Miliaris morbus idem est in puerperis, ac in aliis. Curatio eadem.

Itaque cum miliaris morbus puerperarum nullo modo ab eo, qui in alios cadit, diversus sit, atque uterque eamdem naturam, originemque agnoscat, reliquum est, ut eadem utrique curandi ratio conveniat. Jure igitur, cum curationem hujusce exanthematis exsequeremur, sic eam complexi sumus, ut quae etiam puerperis communis, atque opportuna esset, non desideraretur. Supervacaneum idcirco existimo, peculiarem hic curationem proponere, & quasi actum, ut ajunt, agere. Si quid tamen discriminis in ea interdum statuendum sit, id omne a complicatione puerperii, & a praecedente graviditate profluet. Consulo igitur, ut ad lochiorum praesertim fluxum respiciatur; nam si is subsistat, aut minuatur, sanguinis missione, interdum etiam iterata opus est, & fomentis emollientibus uteri regio laxari debet, & lenibus aperientibus viae referandae, ut lochia revocentur, aut pro re nata promoveantur. Fereque eadem locum habent, quae in febri lactea puerperarum, aut in febri puerperali recentiorum alibi a nobis praecepta sunt. Item si primae viae putrida colluvie turgeant, haec blande enematibus, aut eccoproticis excutienda est. Ad lochia vero tam sustinenda, quam restituenda, si deficiant, alvumque leniendam, quae duo maximi momenti capita sunt, medici germani pilulas balsamicas BECHERI, aut STAHLII, aut HOFFMANNI quam accommodatissimas reputant, & earum grana duodecim, aut quindecim quovis vespere ad aliquot dies dari praecipiunt (*a*). His enim vel lochia promoveri, vel diarrhoeam excitari existimant, quae non modo sordes intestinorum egerat, verum illorum etiam vicem quodammodo suppleat. At ubi febris paullo acutior, aut inflammatoria diathesis, aut uteri, aliorumque viscerum inflammatio praesens, aut immi-

Complicatio discrimen facit.

Quid igitur in primis curandum.

BECHERI pilulae.

nens hujufmodi pilularum ufum vetent, enemata certe repetita, oleum amygdalarum dulcium, fales neutri mitiffimi, & flores caffiae refracta dofi utramque paginam adimplent. Victus ratio tenuis effe debet, qualem alibi puerperis praefcripfimus; in progreffu tamen paullulum liberalior concedi poterit: evacuationes enim, quas perpeffae funt, aliquid plus alimenti efflagitant. *Ubi pilulae non conveniunt, quae fubftituenda. Victus ratio.*

(a) VOGEL *l. c.* §. 141.

ADMONITIO DE PESTE.

§. CCCCLV.

Nemo non perfpicit, ad exanthematicos morbos febriles pertinere faeviffimum illum urbium, & provinciarum vaftatorem, & humani generis deftructorem, quem vulgo *Peftem* nominant. Nam in hac & bubones, & carbunculi, & alia exanthematum genera ad corporis peripheriam prodeunt, nunc cum febre, nunc fine ea, & peculiarem prope ejus effentiam conftituunt. Contages vero tanta in ea eft, ut perniciffime in quofque alios malum propagetur, fe diffundat, univerfimque proferpat, ac pene omnes internecione deleat. Debuiffem igitur hoc quafi agmen morborum claudere fingulari de Pefte commentatione. Verum cum fummo Dei O. M. beneficio factum fit, ut horrido ejufmodi fpectaculo nunquam intereffem, nec proinde Luem unquam viderim, nec curaverim, non potuiffem de ea referens, nifi Auctores, qui me antecefferunt, ferviliter exfcribere, quin aliquid de meo adjicerem. Ne igitur actum, quod ajunt, agatur, fatius duco tirones omnino remittere ad fcriptores ipfos, qui de hujufmodi pernicie ex profeffo pertractarunt. Cumque horum aliqui ea, quae ipfi viderunt, fcripto tradiderint; aliqui ex aliorum fcriptis opus undique abfolutiffimum compilarint, fupereft, ut utrorumque lectionem etiam, atque etiam commendem. Inter priores, quorum non exiguus eft numerus, prae ceteris memorandi funt HIERON. MERCURIALIS (*a*), HIERON. CAPIVACCIUS (*b*), TH. SYDENHAMIUS (*c*), LUDOVIC. SEPTALIUS (*d*), ISBRAND. DIEMERBROECKIUS (*e*), HODGESIUS (*f*), CHICOINEOUS (*g*), & e recentiffimis MERTENSIUS (*h*). Inter pofteriores vero pro multis aliis erunt LUD. ANT. MURATORIUS (*i*), & ANT. HAËNIUS (*l*), qui non modo quaecunque de Pefte aut obfervata, aut fcripta funt, accuratiffime collegerunt, verum propriis etiam animadverfionibus, & confiliis doctiffime illuftrarunt. Hos itaque legant, & perlegant Tirones, velim, & alienis tum periculis, tum laboribus fic in publicam utilitatem proficiant, ut, fi quando in Peftilentiae calamitatem incidant, quod avertant fuperi, opera, & confilio paratiffimos, & inftructiffimos ad omnia fe monftrent *.

(*a*) *De Pefte ann.* 1577. *Venet.* (*b*) *Med. Pract. lib. VI.* (*c*) *Oper. fect.* 2.

(*d*) *De Pest. & pestifer. affect. lib. V. Mediol. 1622.* (*e*) *De Peste Neomagi Oper. T. 2.* (*f*) *De Pest. Lond. ann. 1665.* (*g*) *Relation de la Peste de Marseille, Paris 1720.* (*h*) *Observ. Medic. de Febr. putrid., de Peste, non nullisque aliis morb. P. 2. Cap. 1. Histor. pestis Moscuens. anni 1771.* (*i*) *Del Govern. della Peste e delle maniere di guardarsene, Trattato diviso in politico, medic. ed ecclesiastic. Moden. 1714. Itemque: Relazione della Peste di Marsiglia pubblicat. dai Medic. che hanno operato in essa con alcun. osservaz. di Lodov. Ant. Muratori ed altre giunte ec. Moden. 1721.* (*l*) *Rat. medend. P. XIV. sect. alter. de Peste.*

* Fortasse ad hanc morborum classem referendi fuissent tumores parotidum, & maxillarium glandularum, vulgo *Orecchioni* dicti, quod multa habent cum exanthematicis morbis communia. Verum, quia nondum observationibus id satis comprobatum est, satius duximus de iis in capite XV. Voluminis III. verba facere.

FINIS VOLUMINIS SECUNDI.

ERRATA		CORRIGE.
Pag. 5.	lin. 27. not. marg. *inter-*	*inter*
8.	- - 25. & 26. cuuſque	cujuſque
9.	- - 26. (§. I.)	(§. XIV.)
25.	- - 38. (§. XXXI. XXXII. XXXIII.)	(§. XLV. XLVI. XLVII.)
27.	- - 20. (§. XXXIII.)	(§. XLVII.
	- - 37. (§. XXX.)	(§. XLIV.)
35.	- - 40. quia	quin
48.	- - 28. ſi	ſi
105.	- - 28. *exercebantem*	*exacerbantem*
132.	- - 15. qu in	qui in
149.	- - 36. *atmoſphere*	*atmoſphæra*
155.	- - 3. fetida	fœtida
156.	- - 24. *primodiis*	*primordiis*
168.	- - 3. profſligari	profligari
182.	- - 25. **	***
200.	- - 4. inſiciari	inficiari
206.	- - 20. exiguis,	exiguis
	- - 37. Strachii,	Strackii,
207.	- - 4. *ſur le*	*ſur les*
	- - 46. not. marg. *tanſum*	*tantum*
209.	- - 45. exantehmatis	exanthematis
216.	- - 35. promeridianis	pomeridianis
	- - 37. mitis;	mitis,
219.	- - 23. rutulus	rutilus
245.	- - 32. *odem*	*eodem*
259.	- - 9. extorſumque	extrorſumque
261.	- - 41. convaleſeentes	convaleſcentes
276.	- - 22. Mathaeus	Matthaeus
277.	- - 5. *Opiſlotonum*	*Opiſthotonum*
280.	- - 28. dyſcraſia,	dyſcraſia
312.	- - 15. Vocelius	Vogelius
316.	- - 6. alli	alii
319.	- - 2. Mathaeus	Matthaeus
329.	- - 17. Uomitu	Vomitu
332.	- - 16. *ude*	*unde*
336.	- - ult. dederit	dederint
341.	- - 17. lauguidas	languidas
	- - penult. ſad	ſed
342.	- - 5. Störchium	Störckium
343.	- - 28. marg. *alata*	*allata*
344.	- - ult. la	*la*

EXCERPTA

EX NOVISSIMA EDITIONE PRIMI VOLUMINIS

INSTITUTIONUM MEDICINAE PRACTICAE

J. B. B.

Veteri accomodanda in ejus emendationem, & auctarium.

DE INFLAMMATIONE COMMENTARIOLUM.

Pag. ij lin. penult. *lege* a verbo φλεγμαίνειν.
iv l. 16. eriyfipelas, *lege* eryfipelas,
v l. 8. agumentum *lege* augmentum
vj l. 7. fubdit: *lege* fubjicit:
vij l. 10. haeret *lege* haeret,
xv l. ult. *poft* loculis. *adde* Quando autem fanguinem dico in cellulofa fpatia effundi, non ejus rubram tantum partem intelligo, fed reliquas etiam ejus partes, ex quibus ipfe coalefcit, ferum nempe, & lympham. Imo probabile omnino eft, interdum tenuem ejus partem, quam fibrofam, aut concrefcibilem vocant, ni folam, potiffimam certe emitti, atque exfudare. Id comprobare videntur concretiones illae albidae, aut ex albo flavefcentes, quae membranarum inftar inveniri folent circa vifcera inflammationem paffa. Ad rem faciunt, quae habet cel. Palluccius in *Arte nuova ec. pagg. 94. 95.*
xvj l. 2. allis *lege* aliis
l. 36. motui acuto *lege* motui aucto
xvij l. 30. aliciat, *lege* alliciat,
xviij l. 25. lacceffito *lege* laceffito
l. 26. *poft* accumulatus *adde* nervos tendat, fenfibilitatem augeat, &
l. ult. *poft* Inflammatione *adde* Winterlianam hypothefim nervofe confutavit Rickerus in peculiari differtatione pro *Boerhaaviana doctrina*; quanquam non pari robore fuam cauffam tueatur. Differtatio exftat in *Fafciculo IV. opufcul.*, *& differtat. &c.* Francisci Xaver. de Wasserberg p. 212.

pag. xix. l. *6. post* arteriae *adde* saltem majores

l. *7. post* irritabilibus. *dele* Certis, *&* *adde* Nihilque vetat, quo minus per analogiam etiam in minimis eae ponantur. Siquidem

l. 31. *post* 1766. *adde* In arteria aorta abdominali, in cruralibus, in venae cavae caudice summam irritabilitatem deprehendit VICQ D'AZYR, *Mém. de la Soc. Roy. de Méd. Vol. I. p.* 343. Similia jam multo prius expertus est Medicus Romanus non inceleber, MAXIMUS. Id vero confirmatum est a Cll. Viris PETRO MOSCATI (*Osservazion. ed Esperienz. sul sangue fluido, e rappreso, sopra l' azione delle Arter. ec. Mil.* 1783.), & BASSIANO CARMINATI (*Risultati d' esperienze, ed Osservaz. su i vasi sanguigni, e sul sangue ec. Pavia* 1783.) experimentis nuperrime editis, quibus evidentissime demonstratur, arterias propria insitaque vi subsilire; ideoque irritabilitate praeditas esse.

l. 40. *post* pergit. *adde* Alia hujusce rei exempla videri possunt apud Cl. DE LA ROCHE, *Analys. des fonctions du Systeme nerveux Tom.* 1. *p.* 261. 262. 263.

l. ult. *post* medulla &c. *adde* His addi debet TISSOTIUS, *Trattato dei Nervi Tom.* I. *Par.* 2. *Artic.* 6. §. 266. *e segg.* Neque dissentire ab iis videtur COMPARETUS, qui (*Occurs. medic. &c.* §. *III. num.* 48. *& seqq.*) nervos quamplurimos non modo arteriis circum dari, verum etiam cum earum fibris complicari, & commisceri intime vidit.

xxj. l. 26. *post* enascantur. *adde* Hoc ipsum multa alia ostendunt. In primis vero illud compertissimum est, a Tartaro emetico in venas infuso ventriculum dumtaxat affici, vomitumque (*a*) cieri; ab extracto Pulsatillae nigrae ore sumpto oculos potissimum lacessi, inflammarique (*b*), & demum tantam cum eisdem oculis affinitatem habere Solanum furiosum, sive *Belladonnam*, ut ejus dilutum, & pulvis intrinsecus datus iridem ita corruget, ut penitus eam obliterare videatur (*c*).

l. ult. *Sub hac linea adde* (*a*) LORRY *Mémoir. de la Soc. Roy. de Médecin. Vol.* 2. *p.* 162. (*b*) STÖRCK, *De usu med. pulsatill. nigricant. Vindob.* 1771., & SPALOWSKI, *Dissert. De Cicut. &c. p.* 20. (*c*) TISSOT., *De' nervi, e loro malatt.* Tom. I. p. 2. artic. 6. p. 31. ed. Venet.

xxij. l. 38. *post* pag. mihi 87. *adde* In sanis hominibus inflam-

matoriam sanguinis diathesim invenit etiam BALLONIUS, *Epid. lib. 2. p. 235.*

pag xxiij. l. 41. eamdem, aut *lege* eamdem aut

xxix. l. 41. *post* inficiabitur. *adde* Cl. etiam TISSOTIUS (*dei nerv. T. I. Part. 2. artic. 6.* §. 266.) minimas arterias irritabiles esse, fibrisque muscularibus donari ostendit.

l. 43. *post* cap. 2. p. 25. *adde* Inter eos, qui venas quoque irritabiles esse credunt, VERSCHURIUM citat LA ROCHE, *Analys. des fonct. du Syst. nerv., préfac. p.* 13. *du T. I.*

xxxiij l. 6. ἐξοκὴν *lege* ἐξοχὴν

l. 21. ἐρνσιπελας *lege* ἐρυσίπελας

xxxvj l. ult. *post* phlebotomia. *adde* De hac prima quorumdam consuetudine querebatur saepe BALLONIUS (*Epid. lib. I. p.* 88. & *lib. 2. p.* 225.), sic inquiens: Cum hodie demitur sanguis, & ultimum vas corruptissimo sanguine (*idest crusta inflammatoria*, & *albida tecto*) plenum est, tum incitantur Medici ad iteratam, imo tertiam, & quartam venae sectionem; & quo magis corruptionis particeps sanguis est, eo de secanda vena audacius cogitant, & sic misere in humani generis sanguinem contenditur, & statuitur!

xxxviij l. 15. provectionibus *lege* provectioribus

l. 17. egro- *lege* aegro-

xxxix l. 20. remotis modo *lege* remotis, modo

l. 26. *post* praesertim *adde* si & *post* cantharides *adde* habeant,

xl l. 31. in tubo *lege* intubo

xlj. l. 28. ut *lege* ut-

DE FEBRIBUS.

pag. 7. l. 32. NICOLLAUM *lege* NICOLAUM.

9. l. 34. incostantes *lege* inconstantes

16. premissis *lege* praemissis

l. 33. contractio quo *lege* contractio, qua

14 l. 13. *post* habetur. *adde* Hanc ipsam CULLENII theoriam amplexus est HENRICUS FOUQUETUS (*in nota* 11. *ad* LINDII *Mémoir. sur les fievres p.* 226.), qui aliquanto eam clarius exposuit. *Si symptomata*, inquit ipse cum quibusdam medicis Anglis, *considerentur, quae communiter cernuntur in variis febris periodis, facile patebit, actionem ejus-*

modi venenatæ, aut mephiticæ materiæ, qu æ cum corpus ingressa est, caussam præbet febribus gravibus, consistere in depressione virium nervearum, & naturalis cerebri toni, quemadmodum id ostenditur ab infirmata actione cordis, & majorum arteriarum, quæ similibus in casibus animadvertitur. Hinc quoniam sanguis non amplius ea, qua par est, vi projicitur in vasa minora habitus externi corporis, hæc ipsa spasmodice contrahuntur, concurrente ad id speciatim frigoris sensu, quem corpus in superficie experitur, sive quod motus, calor, atque humores ad centrum compellantur, sive etiam quod tonus systematis nervei languerit. Hinc pallor, lassitudo, constrictio spastica ambitus totius corporis, atque insignis contractio, quæ exoritur initio frigoris febrilis, debent haberi tanquam effecta spasmi, cui caussam præbet debilitatio systematis nervei proprie dicti, & diminuta actio cordis & arteriarum-....- Solidæ enim partes in animalibus sunt elasticæ, & vasa sanguinea præ ceteris naturaliter constituuntur in quodam statu distentionis ex impetu sanguinis, qui continenter in eorum cava impellitur, pervenitque ad extremos usque canales capillares. Hoc posito manifestum est, sanguine motu quodam retrogrado versus cor refluente, tempore frigoris febrilis, distentionem extremorum horum canaliculorum imminui debere ob eorumdem nativam, insitamque elasticitatem; sed simul, quia hæc minima vascula prædita sunt vi quadam musculari sese contrahendi, sequitur, ut non modo generalem spasmodicam constrictionem, quæ in frigore accessionum contingit, persentire debeant, verum etiam in eodem contractionis statu diutius manere, secus ac si elasticitate sola donarentur. Revera etsi durante paroxysmo tempus aliquod existat, quo calor omnino se declaret, & actio cordis, arteriarumque rediviva appareat; tamen contractio in extremis vasculis persistere adhuc videtur notabili plus minus tempore, ut elucet in siccitate linguæ, & cutis, urinarum inopia, ulcerum ariditate, aliisque signis, quæ cuncta indicant, constrictionem spasticam totius ambitus nondum cessasse. Itaque liquet, debilitatem totius systematis nervei proprie dicti, & actionis cordis, atque ampliorum arteriarum excitare protinus in febrili accessione constrictionem spasticam peripheriæ, & extremorum canaliculorum, unde pendent pleraque symptomata, videlicet tremor, horripilatio, frigus, inertia ad motum cum sensu anxietatis, & molestiæ conjuncta. Tremorem vero v. g. non supervenire nisi debilitati, ostenditur ex difficultate, quam ægri patiuntur, quando movere, aut dimovere membra conantur. Nec aliunde dentium collisio permanat, quam ex alterna debilitatis virium muscularium, & conatus voluntarii vicissitudine.

Verum cum refluxus iste humorum, caloris, & virium a circumferentia ad centrum sub frigore febrili pariat demum irritationem in partibus interioribus, sequitur, ut post aliquod tempus, plus minus longum, oriatur reactio quædam a centro ad peripheriam, ex qua actio cordis, arteriarumque majorum reviviscat, illa vero systematis nervei increscat, & tandem spasmus vasorum capillarium desinat; sicque calor magis magisque in universum corpus diffundatur, & brevi tota cutis sudore madescat, accessioque finiatur. Atque haec est Cl. Fouqueti commentatio, quae etsi paullo artificiosius, & verosimilius, quam illa Cullenii, elaborata sit, eisdem tamen argumentis, quibus Cullenius refellitur in sequenti paragrapho n. XX., impugnari strenue potest, praeterquamquod multa symptomata, quae ipse tribuit spasmo, aeque tribui possunt concitatiori humorum motui, & demum eorumdem attenuationi.

pag. 14. l. 34. peruvianio *lege* peruviano
16. l. 14. febres incipiunt, *lege* febres a frigore incipiunt,
l. 34. Subdit *lege* Addit
25. l. *penult.* Crysipelatis *lege* Erysipelatis
27. l. 9. pletórae *lege* plethórae
28. l. 16. *post* declarabunt, *adde* Quam tempori quaestionem de minuto, atque epicratico Tartari emetici usu in prima hujus voluminis editione dijudicandam reliqueram, tempus revera post breve intervallum rem pene confecit. In duobus enim Regiae Societat. Medicae conventibus, altero sub die XV. Januarii, altero sub die IV. Februarii anni 1782. habitis Cl. Majaultus, Marisotus Deslandes, Desessartzius, & Tenneurius multa exempla malorum effectuum, quos Tartarus emeticus sic datus praestitit, protulerunt. Et, ut summatim dicam, omnes propria, & longa experientia didicerunt, corruptionem humorum ab hoc remedio promoveri, ut patuit ex foetidissimo odore faecum, qui in dejectionibus percipitur diebus, quibus illud remedium sumitur, & coctionem, crisimque veram impediri. Desessartzius praeterea addidit, postquam ab annis jam quatuordecim hoc remedio uti destitit, se laeto animo vidisse morbos vulgo putridos, itemque malignos citius, & ordinatius finiri; id quod etiam a Tenneurio asseveratum est. Cum nuper hac de re sermonem cum Jo. Baptista Cambierio, Auditore olim meo, nunc Amico, & medico magnae expectationis, haberem, is narravit, se non modo in excrementis alvinis foetorem illum putridissimum, quem Academici Parisienses memorant, verum etiam in urinis, & sudoribus praeter

confuetudinem deprehendiffe fub ejufmodi medicamenti ufu; imminutum vero, imo penitus depulfum diebus, in quibus illud omitteretur. Vide *Journ. de Médec. T. LVII. p. 274.*

pag. 29. l. 23. Contravervamque *lege* contrayervamque

36. l. 12. *poft* indicaverat. *adde* Sunt tamen quaedam loca apud HIPPOCRATEM, quae docere videntur, ab eo defcriptum fub hoc nomine fuiffe quandoque peculiare quoddam febris acutae genus, ut oftendam in not. ad §. CCCCXIX.

l. antepenult. *poft* poffunt, *adde* quia alias *criticum*, *fymptomaticum*, & *morbus*, unum idemque effet, quod contradictionem involvit;

38. l. 7. fubdit: *lege* addit:

48. l. 9. MORTONE *lege* MORTONO

l. 19. MORTON *lege* MORTONUS

l. 21. reperiuntur etiam apud vetuftiores Scriptores *lege* reperiuntur apud alios tam vetuftiores, quam pofteriores Scriptores,

l. 36. manifectas *lege* manifeftas

50. l. 28. fubruffa, *lege* fubrufa,

l. ult. aiiqua *lege* aliqua

51. l. 12. cujus vis *lege* cujufvis

52. l. 22. chachectici; *lege* cachectici,

53. l. 28. *poft* dicunt. *adde* Talis autem faepe eft ab ipfo principio, fecus quam fubcontinua.

54. l. 6. clyferi *lege* chyliferi

57. l. 11. aedem *lege* eaedem

65. l. 35. Haec *lege* Hae

70. l. 17. ut pote *lege* utpote

76. l. 7. MORTONE *lege* MORTONO

l. 14. *poft* vindicatur. *adde* Anno vero fuperiore 1782. prodiit Commentarius JO. FRANCISCI ZULATTI Cephaleni, ANGELI doctiffimi Viri filii, quo ornatiffimus adolefcens duodecim medicas periclitationes remedii hujus vires explorandi cauffa in Nofocomio Patavino diligentiffime inftitutas profert, quarum eventus Cl. TURRAE obfervatis omnino adverfatur. Nec rarum eft in hujufmodi experimentis ex leviffimis quandoque cauffis Medicos quamplurimum inter fe diffidere. Verum fi *Hippocaftano* locum inter febrifuga denegat fuis experimentis ZULATTUS, auctoritate tamen Cl. JO. MARSILII Botanices Profefs. Patavini, & periculis compluribus cum Patavii, tum Parmae factis permotus, alio febrifugo ditandam medicinam contendit, *Datifca* videlicet *cannabina*, cujus egregiam adverfus febres intermittentes facultatem concelebrare non dubitat. Vid. ejus

Osservaz. sopra la facoltà febbrifuga dell' Ippocastano. Firenze 1782. p. 17. Antifebrilium quoque medicamentorum classem adaugere studuit Cl. RUDULPHUS BUCHHAVE. Is enim Hafniae ann. 1781. suas *observationes circa radicis Gei Urbani, sive Caryophyllatae vires in febribus praecipue intermittentibus, aliisque morbis institutas* evulgavit. Centum & viginti tribus medicis historiis praestantissimas novi hujus remedii vires demonstrare annisus est. Si experimentorum numerus, si Auctoris fides, si confidentia, quam ubique ostentat, considerentur; nullus profecto de antifebrili Caryophyllatae virtute dubitaverit. Sed nescio quo adverso fato fiat, ut saepe quae alibi remedia laudibus extolluntur, brevi apud nos in Italiá celebritatem omnem amittant. Idipsum vehementer doleo contigisse *Geo Urbano*, quod a nostris avide receptum, & multiplici ratione tentatum votis nequaquam satisfecit. Excipio tamen Cl. FELIC. ASTIUM R. Protophysicum Mantuanum, qui miram hujus remedii facultatem antifebrilem expertus est in febribus intermittentibus diuturnis, & admodum recidivis, chinae-chinae non amplius auscultantibus. Vid. ejus *Memor. Epist. intorno le malattie corse in Mantova nel* 1782 insert. *Volum. VII. Opusc. med. Pratic. p.* 98.

l. 26. *post* Ticini 1776. *adde* Sed exiguas omnino Quassiae vires antifebriles esse, suis experimentis ostendit Auctor.

78. l. 13. Caesar *lege* Caesareor.

l. 27. *post* symptomata. *adde* MORISOTUS etiam DESLANDES multorum experientia annorum edoctus memoratam BERRYATI methodum nuper vituperavit, & rejecit. Vid. *Journal de Méd. Janv.* 1781. *p.* 23.

79. l. 13. intolerabiiis *lege* intolerabilis

80. l. 12. *post* trahantur; *adde* aut in utero gerentes, aut in puerperas cadant;

85. l. 5. pillularum, *lege* pilularum,

l. 36. *post* omnino est *adde* vetus

l. 37. *post* obsoleverit. *adde* De variis ejus speciebus, & adulterationibus, itemque viribus, usibusque consulatur Cl. MURRAYUS, *Apparat. Medicam. Vol. I.* sub nomine *Cinchonae officinalis* LINN., sive *Chinchinae* n. 201. p. 546., nam ibi locupletissima auctorum series opportune invenietur commemorata. Legi quoque debent ea, quae de variis chinae-chinae speciebus, earum analysi, & viribus traduntur in *Volum.* 3. *pro ann.* 1779. *Reg. Soc. med. part. historic. p.* 252. & seqq., ubi praestantior corticis species quaedam rubri coloris celebra-

tur, quae olim adhiberi solita fuit, sed rarior facta apud nos deinde desuevit. Nunc iterum in Anglia in usum revocatur, postquam SAUNDERSIUS ejus laudes typis vulgavit.

pag. 86. l. ult. *post* necessariis. (*b*) *adde* Aquis quoque medicatis tam salsis, & catharticis, quam acidulis, & ferratis febres hujusmodi extinctas novi. Semestrem tertianam aqua S. Christophori in Aemilia, quae salsis adnumeratur, potui largiter data radicitus sustuli. Neque rarum est, ruricolas a febribus aestivis ad Autumnum protensis solo continuato, & largo esu uvarum, mane rore adhuc madentium, e vitibus decerptarum quibusdam in regionibus convalescere solitos esse.

87. l. 4. *post* comperi. *Adde* Confirmatur id observatione & experientia Cl. GUSMANI GALEATII, qui (*Comment. Instit. Scient. Bonon. T. V. P. 2. p.* 224.) in quibusdam febribus perdifficilibus ad quinque, sex, & ultra unciarum quantitatem ascendere debuit, ut eas infringeret, & cohiberet. Hac eadem quantitate opus fuit in epidemica constitutione ann. 1765., quam alibi (*Saggi di Medic. Pratic. di P. P.* DALL' ARMI P. I. p. 37.) descripsi.

l. 16. *post* Lucae 1754. *adde* Aliquot ante annis DUMONIUS coepit chinae-chinae adjicere magnam Tartari emetici dosim, nempe singulis chinae-chinae unciis grana quindecim, aut viginti, aut etiam viginti quinque Tartari emetici, ut quartanas contumaciores expugnaret. Ejus exemplum sequuti sunt alii non pauci deinceps. Mirabantur autem omnes, tam magnam Tartari emetici dosim nec vomitum, nec catharsim movere. Sed scire convenit, corticem ipsum, ut reliqua styptica, resolvere, sive, ut ajunt, decomponere tartarum emeticum, & praecipitare ejus partem regulinam ab amplexu acidi tartarei dejectam. Experimenta, quae id ostendunt, a Cl. CORNETTO referuntur in *volum.* 3. *Reg. Soc. med. Paris. in Part. historic.* p. 249. Hinc Tartari emetici vis emetica omnino destruitur, ut destruitur, si cum magnesia alba, aliisve assorbentibus probe misceatur.

l. 17. *post* exigat. *adde* Symptomata autem saepe aliter exigunt, quorum si ratio habeatur, saepe cortex ipse effectu caret. His igitur medendum quandoque est idoneis medicamentis, aut haec cortici adjudicanda sunt, ut votis respondeat. Hoc etiam animadvertitur a Cl. GALEATIO loco supra citato; quod in tertiana dysenterica & sanguinis missionem, & cascarillam, & paregorica adhibere debuerit, praeter chinam-chinam, ut morbum depelleret; quanquam dysenteria fortasse tum complicata potius cum tertiana, quam ejus symptoma dicenda fuit.

pag. 89. l. 19. *post* 204. & seq. *adde* Ante hunc vero Galeatius descripsit miram quotidianam febrem cum sopore, & convulsiva quadam, & spasmodica affectione conjunctam, comitatis perniciosis adnumerandam, & propera corticis uberioris exhibitione curavit. Vid. ejus descriptio in *Vol. V. P.* 2. *Comment. Acad. Bonon. p.* 220. Novum genus *quotidianae perniciosae* albo cutis tumore *comitatae* a Cl. Störckio (*ann. med.* 2. *p.* 163.) descriptum hic addam. Quotidie eadem hora aegri per omnia membra primo formicationis sensum percipiunt, deinde dolorem tensivum, dilacerantem. Huic succedit totius cutis tumor albus, sed mollis, & flaccidus cum magna pectoris anxietate, siti ingenti, pulsu parvo, inaequali, intermittenti. Increscente accessione anxium delirium, & continua membrorum jactatio superveniunt. Haec plerumque quinque, vel sex horas perdurant; postea somnus, & quies sponte obrepit, sudor copiosus emanat, & tumor universae cutis cum ipsa febre evanescit. Post somnum aegri valde debiles remanent cum pulsu lento, & parvo, & appetitu languido. Saturata infusa amaricantia absinthii, centaurei minoris, chamaedryos, fumariae, cardui benedicti, radicum helenii, pyrethri, gentianae plerisque remedio esse testatur Auctor. Quibus vero post paucos paroxysmos vires dejici vidit, cortice peruviano opus fuisse fatetur, qui *tantos illico praestitit effectus*, *ut non tantum febris cessaverit*, sed & omnis tumor disparuerit, & brevi redierint vires, & sanitas. Notandum est, frictiones in paroxysmo auxisse febrem, & anxietatem; extra paroxysmum vero ad reliquias tumoris resolvendas multum contulisse.

93. l. 9. limphae *lege* lymphae
l. 12. Quare *lege* Quae
l. 21. fluviatialium *lege* fluviatilium
l. 25. hystaericae *lege* hystericae

94. l. 3. occurendum *lege* occurrendum
l. 15. accomo- *lege* accommo-

96. l. *ult. post* irrequietam. *adde* Quod etiam cognoverat Auctor libri sexti Epidemiorum, ubi scriptum est: *quae febres propius ad tertianae naturam accedunt, his nox ante accessionem implacida est*. Hinc qui duplici tertiana laborant noctes plerumque insomnes transigunt, si horis antemeridianis accessiones habeant; sin vero pomeridianis, cum potior noctis pars a febris ingressu longius absit, in eamque cadat remissio, aut integritas, majorem noctu quietem obtinent, & placido somno reficiuntur.

pag. 103. l. 6. *post* requirit. *adde* Cl. GALEATIUS (*b*) duas observationes habet, in quibus utiliter cortici peruviano admiscuit cascarillam. Sine hac additione cortex mitiorem quidem febrim reddere visus est, non vero dysenteriam sistere. Hinc Cl. Vir in eam sententiam vergit, interdum non satis ipsam chinam chinam valere ad perniciosas febres penitus subigendas. Sed animadvertere oportet, febrem istam, de qua ille scribit, fuisse continuam remittentem, & fortasse proportionatam, sic ut non mirum videatur, si morbus cortici ex toto non obtemperaverit, nisi multo serius, quam in vere intermittentibus, & simplicibus evenire soleat.

l. 7. *post* TORTIUS *l. c. adde* (*b*) *Comment. Acad. Bonon. T. V. P. 2. p.* 221. & 222.

108. l. 7. MORTON. *lege* MORTONUS

l. penult. *post* efficit. *adde* Asthmaticae pariter ab asthmate comitante perniciosae binas historias refert GALEATIUS (*l. c. p.* 217.), in quibus corticem peruvianum utiliter adhibuit. Sed in his febris non intermittebat, sed remittebat tantum. TORTIUS quoque de ejusmodi perniciosae specie mentionem facit, sed ex MERCATI tantum, & CORGHII Medici Mantuani experientia, a quorum altero miram asthmaticae febris historiam mutuatus est.

114. l. 10 *post* tertianis? *adde* Ego equidem quibusdam in constitutionibus pluries vidi sine regimine calefaciente, imo cum refrigerante, tertianis intermittentibus supervenire pustulas miliares, papulas urticatas, peticulas, aliasque exanthematum species.

117. l. 18. *post* vol. 1. p. 805. *adde*, & SAUVAGESIUS *Nosol. Method. Cl. VI. Ord. V. gen. XXIV. Catalepsis, spec.* 7.

119. l. 14. Scabie, *lege* Scabie (*)

l. 15. *post* labiorum *adde*, urinis nigris (*a**)

l. 21. *post* TRNKA l. c. *adde* (*) Sed non solum quartanae scabie solvi visae sunt; verum etiam aliae febres intermittentes, maxime recidivae. Hac excretione intermittentes recidivas autumnales anni 1765. verno tempore vidi judicatas. (*a**) HAENIUS *Rat. med. continuat. T. III. p.* 174.

120. l. 21. *post* Sesquiuncia *adde*, aut binae etiam unciae cum dimidia

l. 22. *post* qua data *adde* in quartanis generosiorem fere dosim postulantibus,

l. 40. *post* extolluntur. *adde* His addenda quoque est vis electrica, qua sola quartanam jam ab aliquot mensibus affligentem media in hieme in Clerico fugavi. Post quamlibet electricita-

tis applicationem ſudor largus manabat. Sic paucos intra dies febris omnino diſcuſſa eſt.

pag. 121. l. 15. *poſt* §. XCII. h. *adde* ſequens etiam compoſitio a quibuſdam habetur pro vero RIVERII Antiquartio. ℞. *Merc. dulc. gr. XII; Mart. diaphor. gr. XV., ſulph. aurat. antim. gr. IV. M. f. pulv. Detur quatuor horis ante acceſſionem, & repetatur deinceps ad tertiam vicem.* Sed RIVERIUS negat, ſe unquam antimoniatis remediis uſum eſſe.

l. 16. *poſt* (*b*) Vid. *adde* TRNKA

123. l. 23. interius, *lege* intercus,

125. l. 13. *lege* MORTONUM

128. l. 23. *poſt* alvi fluxu *adde*, itemque puſtulis circa labia enatis

138. l. 35. *lege* Ephemera

139. l. 33. *poſt* ſubcalefactus, *adde* Huc fortaſſe pertinet hiſtoria, quam PETRUS A CASTRO refert (*b*) de muliere quadam febre maligna correpta, quae *ſtatim ſecunda die* coepit *conqueri de acutiſſimo pollicis dextri pedis dolore, qui intra horas viginti quatuor ægrotantem de medio ſuſtulit.* Nulla quidem ibi mentio facta eſt de tumore, aut rubore loci affecti, ſed probabile videtur ad dolorem gangraenam acceſſiſſe, & ſubitae mortis cauſſam fuiſſe; niſi illud hic accidiſſe quis velit; quod ſecundo Epidemiorum, ſectione prima narratur de *Temeni nepte, cui ex morbo forti ad digitum decubuit, qui cum non ſufficeret ad ſuſcipiendum, recurrit, & mortua eſt.* Sed Hippocraticae Critonis hiſtoriae multo ſimilior eſt illa, quam memoriae prodidit CAROLUS RICHA (*c*) hiſce verbis: *Juriſconſultum juxta Theatinorum domum, qua ad forum itur olitorium, febris a cœna prehendit; noctem laborioſam tranſegit. Poſtridie per totum pedem ad talum uſque tumor ſubruber, ac tenſus valde apparuit, cujus in centro atrum quid aderat, ac ſubnigrum. Inſania correptus eſt. Ex alvo mere bilioſa plurima proceſſere. Paullopoſt convulſionibus a capite ſubortis celeri fato interiit. Ingenii erat tetrici admodum, atroque vultu, abſque hominum conſortio omnino alienus, ceu myſanthropos alter.*

l. 34. *poſt* Comment. III. n. 26. *adde* (*b*) *De febr. malign. punct. Sect. 3. aph. XLI. p. 61.* (*c*) *Conſtit. epid. Taurin. alter. hiſt. 6. p. 43.*

l. 36. 37. 38. *Dele tres integras lineas primas* §. CCXXII. *ſic ſupplendas.* Si quis forte HIPPOCRATIS hiſtoriam, eique ſimilem CAROLI RICHAE ad Eryſipelatis quoddam genus ſpectare judicet, contra ac HIPPOCRATI ipſi, GALENO, MER-

CURIALI, aliisque commentatoribus visum est; omnem, ut spero, de erysipelate suspicionem auferet non absimilis observatio aegrotationis, quae nobilem quemdam virum immatura, & celerrima morte non pridem interemit. Morbi cum eo, de quo egimus, similitudo, & rara, malignaque ejus natura, paucis cognita, nec a Medicis satis notata

pag. 140. l. 10. differte *lege* diserte

143. l. 34. *post* nob. viro *adde* coloris, aut habitus atrabilaris significatio, nulla

147. l. 21. *post* REINLEINIUS. *adde* Ad hanc ephemeram malignam a contagio, sed pestilenti, & lethifero oriundam referri potest primum pestis genus, quod Massiliae an. 1720 immanem stragem edidit. Eo correpti inordinate horrebant, cum pulsu parvo, molli, raro, aut frequenti, inaequali, contracto, & depresso. Tanta vero erat capitis gravitas, ut aegre illud attollere possent, stupore, & turbatione affecti, veluti temulenti. Obtutus fixus, & obscurata visus acies terrorem, & desperationem testabantur. His accedebant vox tarda, subinde intercisa, querula; lingua fere semper alba, demum sicca, subrubra; facies pallida, plumbea, macilenta, cadaveris similis; lipothymiae frequentissimae; anxietates summae; vires omnes dejectae; deliquia, sopores, nauseae, & vomitus. Qui sic aegrotabant, spatio ut plurimum aliquot horarum, uniusve noctis, vel diei, aut ad summum bidui, aut tridui deficiebant viribus vitae omnino destituti, vel tremoribus, motibusque convulsivis suffocati, quin extrorsum tumor ullus, aut exanthema ullum erumperet (a).

(a) MURATORI. *Relazione della Peste di Marsiglia* p. 4. Item vid. descriptionem, quam dederunt Medici Monspell. CHICOYNEAU, VERNY, & SOULLIER.

l. ult. *post* expertus est *adde*. In illa Massiliensi ephemera pestilenti (§. CCXXXII.), ut facile ex ejus descriptione patet, nullus erat sanguinis missioni locus. Et si cuiquam detractus fuit, paullo post is moriebatur. Emetica quoque, & cathartica frustra tentabantur, quin imo saepius exitium accelerabant. Neque cardiaca, & sudorifera, ad quae tantummodo confugere solebant Medici prudentiores, aliquid boni praestabant; ni fortasse interdum vitam aliquantulum producerent. Indomita adeo erat, invincibilisque contages.

148. l. 31. *post* aut *adde* ad summum

150. l. 10. *lege* LINDENII

151. l. 6. *post* exitioque erat. *adde* Nuper vir alioquin doctissimus

ad continentium febrium claſſem retulit febrem catarrhalem HOFFMANNI, cum de ea ſermo incidiſſet. Sed puto, non eum mentem intendiſſe ad haec HOFFMANNI verba: Fluxiones catarrhales *ad veſperam exacerbatæ caloris fecerunt incrementum, noctemque inquietam, donec decimo quarto ut plurimum die diſceſſerunt penitus*. Jure igitur, eo quod febris iſta veſperi ingraveſceret, noctemque moleſtiorem faceret, ad remittentes a nobis revocata eſt.

l. 8. *lege* ARETAEUM

l. 31. manu, phlebotomiam *lege* manu phlebotomiam,

152. l. 20. flluxu *lege* fluxu

l. 27. ruffae; *lege* rufae,

153. l. 18. *lege* medulla

157. l. 12. *poſt* adacto: *adde*, vel hirudinibus applicitis:

158. l. 4. *dele* limonii, *lege* mali medici

l. 9. *lege* cholerica,

159. l. 37. *poſt* SYDENHAMIO *lege* (*a*) *dele poſt* QUESNEUS

l. 39. *dele* (*b*) *poſt* SYDENHAMIO, & *adde l. ult. poſt* malignae.

160. l. 9. *adde notam* (*b*) *Des fievr. contin. T.* 2. *Sect.* 2. *chap. V.* §. *III. p.* 360.

161. l. 11. *dele Kopp. p.* 161. *T.* 1. & *lege* Operum *T.* 1. *p.* 161.

163. l. 34. *poſt* infeſtiſſima eſt. *Adde* Appoſite huc faciunt, quae habet Hallerus (*Phyſiol. T.* 2. *lib.* 6. *Sect.* 3. §. *IX.* & §. *XIV.*), putredinem in ſanguine, quamdiu movetur in vaſis, nullam eſſe poſſe oſtendens. Sed praecipue legenda ſunt, quae peculiari opuſculo (*conſiderazioni intorno alle malattie, dette volgarmente putride ec. Lucca* 1781.) complexus eſt Cl. FRANCISCUS VACCA' BERLINGHERIUS *P.* Med. Profeſſor in Lyceo Piſano, ut oſtendat, quam longe a vero diſtet hodierna de morbis putridis in dies invaleſcens ſententia. Hanc enim tot modis convellit, ut ſi non deſtruat penitus, ad anguſtiſſimos certe fines redigere, & coërcere videatur.

164. l. 6. *poſt* algentius? *adde* (*)

l. 20. quum *lege* quia & *poſt* ſequuntur. *adde not.* (*) *Corpus humanum*, inquit HALLERUS (*Phyſiol. l. VI. Sect.* 3. §. *IX.*) *integrum, artuſque gangrænoſus, quando putreſcit, tunc quidem celere deſiit, friguſque attigit circumjecti aëris: quamdiu vero calet idem, nunquam una computreſcit*. Non negat tamen idem vir doctiſſimus in additamentis *ad lib. VI. p.* 304. *l.* 14. interdum in cadaveribus poſt morbos malignos *calorem vitali ſimilem, aut*, quod verius eſt, *paullo minorem diutiuſ-*

cule superfuisse. Sed quis hunc a putredine repetat, cum etiam in apoplecticis post mortem (PORTAL apud ROZIER 1774. *mois d' Octobre*) observatus sit? In ipsis fermentationibus, quae tamen in corpore animali locum non habent, quando maximae sunt, calor non ultra gradum 75. *Therm. Far.* ascendit; qui tamen minor est naturali calore, cujus mensura *grad. 88.* circiter perhibetur. Si igitur in corpore animali fermentationes contingerent, calorem efficerent multo minorem eo, qui in febre esse consuevit. Quomodo ergo calor febrilis putridae humorum fermentationis indicium esse queat?

pag. 165. l. 10 *post* majoribus §. DCCXXX. *adde* Monitum lectorem volo, quotiescumque inveniat adhibitam a nobis putredinis vocem in posterum, non veram & perfectam sanguinis putredinem, aut corruptionem a nobis sumi, sed imperfectam, & quamdam potius eorum ad colliquescendum proclivitatem. Sic quando febrem aliquam putridam nos vocabimus, eam, rogo, intelligat, in qua sanguis nimium diffluat, vixque cohaereat, & proinde ad putrescendum paratissimus sit.

166. l. 14. tot in ebribus *lege* tot in febribus

169. l. 32. *post* missione, *adde* in

171. l. 18. milliaris *lege* miliaris

176. l. 16. *post* dies *adde*, imo etiam ultra

177. l. 9. *post* morbi, *adde*, aut circa ejus finem

l. 16. *post* ostendant *adde*, & manifestiora cacochyliae in primis viis indicia exhibeant.

178. l. 20. *post* ut pestis. *adde* In hisce autem speciebus, nempe in *epidemica*, in *contagiosa*, in *nosocomiali*, *nautica*, & *carceraria*, uti caussa activior, & perniciosior est, sic celerior earum incessus, & quandoque minime lentus conspicitur. Nec infrequens est, intra paucos dies tunc aegros interimi, contra ac in hoc morbo fieri soleat, cum alias finem suum sive bonum, sive malum tardissime assequatur.

179. l. 32. *post* vidi *adde* fere neminem, aut certe paucissimos.

180. l. 21. deleteriam *lege* deletricem *

l. 26. *post* jubent. *adde* Interdum etiam ad urinae vias, & vesicam defertur morbifica materies, unde urinae stranguriosae, crassae, aut purulentae redduntur; imo quandoque Ischuria vesicalis enascitur, bono plerumque omine, licet cathetere extrahi urina debeat per aliquot dies, donec sponte emitti possit. Quibus similia accidunt, plerique, ut jam HIPPOCRATES animadvertit, (*a*) sanantur.

* In morbis malignis, & contagiofis faepe natura ad exteriora propellit heterogeneum, & venenatum illud principium, quod morbum facit. Hinc circa coccygem, os facrum, & nates, aut alias partes gangraena etiam gignitur, quae fi morbum non folvit, perfaepe faltem minuit. Hoc in primis notavit QUESNEUS, & cum eo non pauci ex Clinicis. Ego ipfe id pluries obfervavi. Nuper vero in *Conftitutione* quadam endemico-epidemica febrium malignarum, quam egregie anno 1781. defcripfit, & typis mutinenfibus evulgavit Cl. BARALDIUS Medicus Corregienfis, id contigit ita crebro, ut ipfe ex ejufmodi gangraenae apparitione profperum femper eventum conjicere potuerit. Quae res, etfi aliter ceffit in febre epidemica, quae graffata ann. 1774. & 1775. Cunei eft, in ejus tamen doctiffima, atque omnibus numeris abfoluta hiftoria PETRUS LANTERIUS vir fane exercitatiffimus, & Medicinae fanioris peritiffimus afleverat, gangraenam, quae veficantium applicationi faepe fuperveniebat, femper falutarem exftitiffe, quafi necrotica morbi vis illuc confluxiffet, liberis interioribus partibus relictis.

(*a*) *Epid. l.* 1. & GALEN. *in Comm. T. IV. edit. in* 12. *p.* 124.

pag. 182. l. 15. *poft* etiam licet. *adde* Non quaelibet tamen vomendi cupiditas, naufea, aut vomitus emeticum poftulant; nam faepe a fola nervorum ataxia, & fpaftica ventriculi affectione, aut ab ejus flegmone, aut vehementiore fanguinis motu, aut a dolore capitis intenfiore, fimilibufque cauffis originem ducunt hujufmodi fymptomata, & tunc reliqua cacochyliam gaftricam fignificantia phaenomena omnino abfunt. Diligenter igitur difquirere oportet, antequam vomitus cieatur, utrum primae viae fordibus revera fcateant, aut epidemicum miafma, aut contagium intro fufceptum falivam, gaftricofque humores infecerit.

l. 19. *poft* plenitudo *adde*, fi ea infignior fuerit,

184. l. 17. temendi *lege* timendi

185. l. 2. *poft* in quibus *adde* interdum

186. l. 10. *lege* chinae chinae,

189. l. 2. & 3. confecto *lege* contecto

l. 10. *poft* ftimulo *adde* in cor,

193. l. penult. *poft* promovebatur? *adde* In aërem peftilentem, qui tum forte aderat, cauffam rejicit Cl. VACCA' BERLINGHERIUS (*Dell' Idropif. Sacat. p.* 121.)

196. l. 25. *lege* alexipharmacis,

197. l. 18. *post* elucescent. *adde* Epidemica febris anni 1779. a TESSIERIO descripta (*b*) vere ad hoc lentae malignae genus spectat.

l. 19. *post* Gen. *V. adde* (*b*) *Mémoir. de la Soc. Roy. de Méd. Vol. 3. p. 23.*

198. l. 24. eam *lege* ea.

204. l. 11. reputantur. *lege* reputantur.*

l. 22. *post* cap. LXXXIII. *adde* * Saturnina medicamenta veneni lenti instar agunt, & tabe ut plurimum glandulari, sive strumosa conficiunt. Colicas atrocissimas a Saturni Saccaro, & a tinctura antiphthisica Garamanni natas exemplis, & observationibus suis confirmat TISSOTIUS. (*De Colic. Saturnin.*)

205. l. 18. *lege* MORTONO

l. 26. simiplices *lege* simplices

206. l. 7. *lege* calore.*

l. 26. *post* recurrunt. *lege* * Scire autem convenit, accessiones remittentium febrium, quanquam ut plurimum majore corporis aestu, & calore, ut dixi, se prodant, tamen primo die, atque interdum secundo a frigore, aut horrore, sicuti plerisque aliis febribus continuis gravioribus contingit, incipere & ipsas solere; imo quandoque horrores non modo initio accessionum, sed etiam in earum augmento fieri, & quasi erratice redire per aliquot dies, & demum iterum evanescere. In continua remittenti quotidiana autumnali, atque hiemali ann. 1782. & 1783. quae diuturna fuit, & saepe ad quadragesimam diem protrahebatur, circa decimam septimam, aut vigesimam morbi diem, modo citius, modo serius hujusmodi horrores accedebant non modo in axacerbationum initio, verum etiam in earum augmento, saepe cum spastica faucium, & pectoris constrictione conjuncti, atque ibant, & redibant per aliquot dies, quin tamen exitium afferrent.

209. l. 27. *post* contingit. *adde* Quod si hanc febrem dolores capitis, colli, aut crurum, aut alicujus partis, puta brachii, humeri, manus, comitentur, atque in accessionibus exacerbentur, quia tum rheumatismi non nihil particeps videtur, nomen rheumaticae, sive rheumatismicae a multis, nec inepte ei tribuitur.

l. 37. *Post* judicium fiat. *adde* Quando autem ex hujusmodi signis malignam naturam in ipsa cognoscimus, tunc vix ea differt a *febre remittente maligna, nervosa* dicta, de qua infra (§. CCCCXXXVI.) plura dicemus, ac proinde pro una, eademque sumi posset.

pag. 211. l. 9. *post* & pura. *adde* Imo tunc intra brevius, quam communiter solet, spatium occidere etiam potest.

l. 10. *lege* cachexiam,

218. l. 3. *post* observavimus. *adde* Neque credas velim, me istud observasse solum in iis catarrhis, in quibus subspicari licuisset de contagione per aegrotantes cum sanis communicata; quod sane, si unquam accidit, rarissimum omnino est, nisi etiam valde dubium, atque incertum dixerim: sed in illis catarrhalibus affectibus testor id deprehendisse, quos in alios contagione propagari nulla certe ratio, nullaque argumenta suppetebant, ut vel levissime subspicaremur. *Acre* autem *epidemicum inspiratum, aut aliter corpore receptum* cum dicimus, illud intelligimus, quod halitus, & vapores e terra sive humida, sive palustri, sive aliter insalubri elevati aëri impertiunt, aut aliunde venti quidam ad nos transferunt: nam ita interdum celeriter diffunditur malum, ut e simplici contactu, & communicatione tanta propagationis velocitas pendere non possit, nisi ventorum ope miasmata dispergantur quaquaversum. Ex hac enim caussa catarrhos epidemicos magna ex parte oriri, probabile admodum puto; reliquos vero eorum mitiores, & minus, ut ita dicam, universales tempestatum, & atmosphaerae vicissitudinibus, quae humores corporis nostri varia ratione depravant, deberi.

222. l. 26. *lege* Chaerefolii;

l. 32. sperma caeti *lege* sperma ceti

225. l. 22. *post* auctores *adde*, aliosque (*g*)

l. 26. *post* Ibid. Obs. 3. *adde* Haec ipsa catarrhalis constitutio epidemica eodem anno 1580. descripta fuit ab Henischio, ut supra (§. CCXXVI. in not.) indicavi, & ab Anonymo apud Riverium (*Observat. addit. observ. X.*), & ab aliis non paucis, quia totam Europam, aliasque dissitas regiones peragravit; sed prae ceteris a Petro Salio Diverso in libro de *Febre Pestilenti* cap. XI.

l. 27. *post* (*f*) ibid. *adde* (*g*) Praeterea consulantur e nostratibus Joannes Targionius Tozzettius (*Prim. Raccolt. d' Osservaz. Med. p. 174.*), qui catarrhos epidemicos Florentiae ab annis 1323. ad ann. 1752. observatos recenset; & Cl. Jac. Barthol. Beccarius in commentario *de quadam peculiari Constitutione epidemica*, & speciatim *de Catarrho epidemico* ann. 1730., qui universum fere terrarum orbem celerrime occupasse narratur. Exstat hujusmodi Commentarius in *Act. Acad. N. Curios. Germ. T. 3. p.* 142., & nuper in lucem

prodiit recusus in T. 3. *Consiliorum Medicorum*, Bononiae editorum post Auctoris mortem. In eo non solum absolutissima morbi historia traditur, sed etiam aliorum temporum similes constitutiones recensentur, & una comparantur. Multum affinitatis cum catarrho epidemico a BECCARIO descripto videtur habuisse, qui proxime elapso anno 1782. totam pene Europam *catarrhi Russici* nomine pervagatus est; de quo Cl. J. ALOYSIUS TARGIONIUS quaedam scitu digna edidit in volum. *VII. Degli Avvisi sopra la salute umana*. Inter exteros porro habemus Cl. LORRYUM, qui catarrhum ann. 1775. & 76. Parisiis epidemicum descripsit (*Mém. de la Societ. Royal de Médec. Vol. I. p.* 2. usque *ad p.* 13.), & non valde diversum, ut ipse putat ab eo, quem Londini vidit ann. 1675. SYDENHAMIUS, & quem *Acta Acad. Edimburg. ann.* 1733. grassatum referunt, aliumque similem, sed mitiorem, anno 1745. pariter Parisiis visum memoravit. Observationes quoque maxime utiles de Tussi epidemica ann. 1779., & 1780. cum R. Societate Medica (*mémoir. de la Societ. Roy. de Médec. vol. III. p.* 16.) communicavit Cl. COQUEREAU. Haec autem tussis fere cum *catarrho Russico* ann. 1782. convenire videtur; sic ut dubitari possit, an a septentrionalibus plagis morbus inceperit, aut aliunde processerit. Catarrhales item epidemici affectus, qui Dublini ann. 1729. 1732. 1733. 1737. 1743. 1762. vagati sunt, a MACBRIDIO (*Introduc. method. ad Theor. & Prax. med. T.* 2. *cap. VI. p.* 35.) exponuntur; & a Cl. PERKINSIO, Bostoni Medico, historia catarrhorum epidemicorum annor. 1731. -- 45. -- 50 -- 51 -- 53 -- 67 -- & -- 68. tradita legitur *in Vol. I. Histor. Reg. Societ. Med. p.* 206. Quae omnia legi, & perpendi fortasse deberent ab iis, qui disputationem nuper invectam de *contagiosa Catarrhi Russici natura* dirimere velint.

pag. 228. l. 12. contracto *lege* contracto *

l. 15. *post* servantur. *subde** Canem venaticam vidi, quae, cum tentigine venerea percita esset, a maris miscela, & coitione diligentissime fuit seclusa, donec in ea veneris desiderium esset restinctum. Huic tamen eo tempore, quo, si marem admisisset, parere debuisset, ubera sic lacte intumuerunt, ut terram quasi attingerent. Cum autem rem ipse valde admirarer, Chirurgus, ad quem canis illa spectabat, mihi asseveravit, se alias hujusmodi lactis sine conceptu proventum in aliis canibus, & animalibus conspexisse. Quae si vera sint, erit certe Physiologis nova via ineunda, ut lactis in puerperis

apparitionem explicent, quin ad uteri contractionem respiciant. Et sane gravidis jam in mammis lac apparet; ne de virginibus, & viris ipsis dicam, quibus interdum magnam lactis copiam ad mammas confluxisse perhibent. Cl. ROBINETUS, quem puto omnem a se erroris caussam diligenter removisse, narrat (*Interpr. de la Nat. T. 2. P. V. c. 70. & seqq.*), Virgini cuidam tanta lactis vi mammas repletas fuisse, ut arte illud educi debuerit.

pag. 231. l. 33. *dele* licet *& lege* debet

232. l. 25. chaerefyllo, *lege* chaerephyllo,

l. 26. spermatis caeti *lege* spérmatis ceti

240. l. 22. *dele* aut culicum

l. ultim *post* affectus *adde*; ad ambitum corporis, abscessus, gangraenas, oedemata

242. l. 34. *post* Pringlii (*d*) *adde*, *Febris epidemica Senensis ann. 1766.* & *1767.* NERUCCII (*e*), *Febris putrida verminosa, & maligna anni 1770.* LEPEQUII DE LA CLOTURE (*f*); item *febris epidemica anni* 1779. GALERONII (*g*),

l. 35. *lege* descriptae *.

243. l. 2. *post* ciphr. 1763. &c. *adde* regnavit

l. 3. *post* §. 1. 2. 3. *adde* (*e*) *Hist. febr. epid. Senens. ann. 1766. & 67. Sen. 1767*; (*f*) *Observations sur les Epidem. p. 91.*

* Animadvertendum vero est, raro epidemicas febres, praesertim malignas, simplicium, & sporadicarum naturam sequi, nec regulares, & uniformes esse, ut sparsae, sive sporadicae esse solent. Semper aliquid habent, quo a congeneribus discrepent, dissentiantque. Namque non modo ratione temperamentorum, sexus, aetatis, verum etiam anni temporis, tempestatum, regionis, loci, aliarumque circumstantiarum plurimum variantur. Imo probabile est, epidemicum ipsum miasma natura, virulentiae gradu, quantitate sic saepe variari, ut magnae subinde in morbis mutationes fiant, atque hinc fortasse evenit, ut in eadem epidemica constitutione morbus initio alius, alius in progressu, alius in fine videatur; nec ubique in finitimis locis eamdem exhibeat faciem, sed aliam, atque aliam pro caussarum proëgumenarum fortasse varietate. Peculiare ejusmodi varietatum specimen occurrit in *febre maligna epidemica ann. 1772. & 1773.* a Cl. BONTAEO (*mém. de la Soc. Roy. de méd. Vol. I. p. 23.*) descripta. Erat haec quidem in omnibus continua remittens, & quotidianae typum servabat, sed in aliis gastricam putridam, in

aliis catarrhalem, in nonnullis lentam nervofam, malignam perpetuo, atque anomalam praefeferebat; fic, ut Cl. Auctor eam in plures fpecies, nempe *in febrem malignam*, ut ipfe vocat, *putridam*, in *biliofam*, in *mefentericam*, in *catarrhalem*, & in *nervofam* dividere coactus fuerit, ut quilibet videre poteft l. c.

pag. 243. l. 10. *poft* Ex *dele fequentia ufque ad*, non raro, & *lege* fpafticis enim potiffimum affectionibus, quas in hac febre excitat heterogenei fomitis acerrima, & virulenta natura,

l. 12. *lege* anginae *

l. 19. *ad calcem paragraphi adde* * Anginae tamen in his febribus plerumque ab acri, & feptico fomite, vel miafmate ad fauces delato oriuntur, & facile in aphthas gangraenofas, & depafcentes degenerant. Hinc malignae, & putridae tunc vocari folent. De quibus plura in *capite de Angina* alibi. Similem faepe cauffam habent quoque pleuritides, & peripneumoniae, & celeriter in gangraenam terminantur lethalem.

244. l. 9. *poft* foetentia. *adde* Interdum etiam urina craffa, ftranguriofa, aut purulenta non levem boni exitus, & judicii fpem facit.

247. l. 31. *lege* bona praeftat. *

fub ult. lin. adde * Olei laudes in hujufmodi morbis confirmantur experientia Bianchii (*Hift. Hepat. P.* 3. *p.* 250.) Valcarenghii (*Med. rational.*), Guidetii (*Pleurit. Bilos.* Anni 1709.), Haënii (*Rat. Meden. T.* 3. *cap.* 2.), & nuperrimis obfervationibus Joann. Bap. Martii (*Iftoria delle Pleuritidi biliofe di Samminiato 1775. p. 160.*), qui teftatur, nihil fuiffe praeftantius oleo amygdalarum dulcium recenti ad depravatam bilem in pleuritide biliofa epidemica anni 1775. deturbandam.

249. l. 25. *lege* unciis

250. l. 24. *dele* fermentatum & *lege* defaecatum,

l. *ult. lege* Diafcordium

251. l. 14. *lege* Sinapi

l. 24. *lege* finapifmis

l. 29. *not. margin. lege* Vermes

255. l. 6. *poft* ord. I. *adde* Phrenitis Pannonica, quae etiam morbus hungaricus dicitur, Jo. Frid. Cartheuseri, *De morbo endemic. p.* 29.; itemque Jo. Christoph. Peckii, *de Phrenitid Pannon. Idiopath. Halae 1739.*

257. l. 10. oleus *lege* olens

l. 27. *lege* accommo-

pag. 258. l. 30. *poſt* veriſimillimum eſt. *adde* Arteriotomïae ſummam in hujuſmodi morbis utilitatem expertus eſt pridem Cl. Xaverius Manettus, vir ſane ingenio, eruditione, atque experientia probatiſſimus in epidemica putrium peripneumoniarum conſtitutione (*a*), quae Florentiae anno 1781. plebem in primis afflixit.

l. 36. *ſubde poſt* debent. *

(*a*) *Conſulto* con annotaz., e aggiunte p. 40. annotaz. 8.

260. l. 14. *lege* ſtomachicae

263. l. 30. *poſt* loquebantur &c. *adde* Et in I. epid. Stat. 3. adhuc clarius videtur loqui Hippocrates in hunc modum: *Cum itaque febres ardentes inciperent, ſignificabatur, quibus lethalia imminerent. Nempe ſtatim ab initio febris prehendebat acuta, & parum ſuperrigebant, vigiles erant, difficulter ferebant, erant ſitibundi, parum in fronte, & claviculis ſudantes, nulluſque per totum corpus erat ſudor, valde delirabant, timores, triſtitiæ, extrema ſubfrigida, ut ſummi pedes, & manus magis, acceſſiones diebus paribus, plurimis quarto die labores maximi, & ſudores diutiſſime frigidi, neque amplius extrema recaleſiebant, ſed livida, & ſubfrigida manebant, non ſitiebant, praeterea erant urinae nigrae, tenues, paucae, alvique ſiſtebantur, nec erupit e naribus ſanguis, neque his, quibus hæc contigerunt, ſed parum ſtillarunt, neque reverſio ulli horum facta eſt, at ſexto die cum ſudore moriebantur.*

264. l. 26. inclinante *lege* inclinata

265. l. 30. *dele* c. *notæ* (*a*) & *adde* 3. epid. ſtat. 3.

267. l. 11. *poſt* lethale. *adde* Rigores etiam huic interdum febri ſuperveniunt. Hinc Hippocrates ſcripſit: Febre ardente detento, rigore ſuperveniente ſolutio fit (*c**). At rigor iſte in vigore morbi, & poſt ſigna coctionis cum pulſu pleno, molli, & valido accedere, & recaleſcente protinus corpore brevi deſinere debet, ut ſalutaris dici queat. Hunc enim ſudor criticus ſubſequi ſolet. Contra, ſi crudo adhuc morbo, & languido pulſu rigor acceſſerit, nec cito recaleſcat corpus, nec pulſuum vigor reviviſcat, aeger eidem certo ſuccumbit. Malam quoque indicant parvi tremores, & vomitus aeruginoſi, qui lethales in *Coacis* (*c***) decernuntur.

l. 27. *poſt* n. 8. *adde* (*c**) *Aph. 58. ſect. IV.* (*c***) N. 62.

270. l. 18. *poſt* elapſo *adde* (anno 1780)

271. l. 33. ſpecie *lege* ſpecies

272. ll. 16. 17. *dele* Urbis veteris *lege* Centum Cellarum

273. l. 37. papulae *lege* maculae

pag. 274. l. 3. *deme* poſt duos & *lege* nempe interdum poſt dies quadraginta, imo etiam poſt duos,

286. l. 10. ipſe *lege* ipſae

289 l. 13. *poſt* docent. *dele ſequentia uſque ad*, ut de iis, & *lege* Verum largiamur, chylum, aut lacteum humorem revera eſſe, qui ad uterum defertur pro nutriendo foetu. Licebit, ni fallor, mox petere, num chylus iſte, humorve lacteus per communes ſanguinis vias ad uterum feratur, vel per vaſa peculiaria, intacto prorſus ſanguine, ex chyli receptaculis illuc deſcendat? Si primum, quod anatomiae magis conſonum eſt; quanquam ſanguini permiſceatur, quis dixerit, ab ejuſmodi commixtione ullam noxam induci? Ergo neque ab utero in ſanguinem refluens, aut in eodem retentus quidquam mali afferat, neceſſe eſt. Humor enim nutriendo foetui accommodatus, natura videlicet blandiſſimus, temperatiſſimuſque cur matri noxius evadat? Chylus vero nonne ſanguini quotidie permiſcetur, atque in eodem retinetur, ut, quae vita ipſa conſumuntur, reparet, & reſarciat? Si porro alterum dixeris; oſtende quaeſo vias iſtas, & rem gratiſſimam nedum mihi, ſed omnibus etiam phyſiologis feceris. Sed hiſce tamen poſitis, & demonſtratis, peterem adhuc, cur chylus ſive humor lacteus, qui quotidie in homine e ductu thoracico, aliiſque etiam viis in ſanguinem influit, & in eodem retinetur innoxie, ſolis demum puerperis retentus in ſanguine, ut contendunt, tam inſolenter, & ferociter noceat? Neque difficultatem declinabis, ſi regeras, lacteum humorem in utero ipſo confici, & ſecerni; nam vaſa *lactifera*, aut *lymphatico-lactea*, quae in muliebri utero ſe vidiſſe nonnulli jactantur, aut confinxerunt (*b*), in humano genere non ita oſtenſa ſunt,

290 l. 6. germaniae *lege* germanice

291. l. 20. *deme* ſuppurato delapſum, & *adde* ſecundum quorumdam ſententiam, vel ex aliis viſceribus, partibuſque ſuppuratis, ut peritonei, quod nuper Angli viderunt, dilapſum (*a*);

l. 23. *poſt* corrupta. *adde*: vel chylus ex venis fortaſſe lacteis ruptis, laceratis, exeſis, aut ſphacelo deſtructis, apertiſque cum lymphatico latice ſtillatim emiſſus.

l. 36. *adde poſt lin. loc. notæ* (*a*) Celeb. Carolus Richa (*Conſtit. epid. Taurinen. alter. p.* 40. *æger* 4.) hiſtoriam adducit puerperae, cui febris cum horrore tertia a partu die ſupervenit; ex qua die demum duodecima quaſi repente interiit. In ejus cadavere inventa eſt magna puris foetidi quantitas, quae in cavum abdominis effluxerat ex abſceſſu tubae

Faloppianae dexterae. Pusne esset istud, Cl. auctor ne dubitavit quidem. Offendit praeterea uteri caveam grumoso sanguine plenam, vasa uterina distenta, & varicosa, intestina intrinsecus nigricantia, & gangraenosa.

pag. 292. l. 30. *post* scriptores. *adde* Ex quibus omnibus, ni fallor, elucescit, inesse sanguini, humoribusque nostris materiam, quae a reliquis ejus partibus sejuncta, aut alicubi deposita, humorem albicantem, & lacteum referre possit, aut lacti similis videri. Non a vero a longe abesse putaverim, chylum ipsum hic maxima consideratione dignum esse. Saepe in sanguine paucis a pastu horis extracto chylus conspicuus est, serumque ejus albidum reddit. Quid si aut copia excesserit, aut non intime sanguini admisceatur, aut aliqua ex caussa a sanguine secedat, & alicubi consistat? Num a lacte id repetas? Chyli pars pinguior, & adiposa cum lympha animali mixta, & in cellulis membranae adiposae deposita, Hallero docente, (*Phys. lib. XXV. sect. 2. §. VIII.*) pinguedinem, sive adipem format. Numquid hinc lacteos tumores, sive decubitus, ut vocant, quibus puerperae obnoxiae interdum sunt, rectius quam a lacte deduxeris? Chylus quandoque contra valvularum ductum, & resistentiam a thoracico canali refluere, & in glandulas iliacas, lumbalesque, atque in earum vascula sponte se diffudisse, eodem Hallero observante (*Physiol. l. XXV. sect. I. §. XII.*), visus est. Multo facilius istud fieri posse conjicies, si aliquod accesserit obstaculum, quo ille refluere, & novas vias sibi parare cogatur. Habes igitur probabiliorem caussam, cur tumores, congestiones, abscessusque istos puerperarum, qui cellularem telam, qui glandulas conglobatas tam internas, quam externas saepe occupant, quando humorem lacti similem continent, *adiposos*, aut *chylosos* vocandos malim, quam *lacteos*.

293. l. 44. (*senac* lege (Senac

298. l. 17. *post* 450. *adde* Cl. Geoffroyus ann. 1778. vidit epidemicam febrem puerperalem in Nosocomio (*l' Hôtel-Dieu*) Parisiis, brevemque ejus historiam conscripsit, quae legitur in *Vol. 2. Reg. Soc. Med. Opuscul. p. 25.*

301. l. 19. couveniat *lege* conveniat,

l. 21. simillitudinem *lege* similitudinem

303. l. 30. procedente *lege* praecedente

304. l. 8. potrahuntur. *lege* protrahuntur.

l. 15. acuta *lege* aucta

l. 37. lomborum *lege* lumborum
pag. 311. l. 21. judicarint *lege* judicasse
313. l. 19. tergebant *lege* turgebant
319. l. 4. continuant *lege* pergit
321. l. 1. dele *duas*, *mann. Calabrin. Drachmas*
323. l. *ult. post* actum est. *adde* Rem ita se habere, nuperrime Cl. DOULCETI * observationes, de quarum veritate nemo dubitaverit, invictum nobis documentum exhibent.

sub hac linea adde not. * Anno 1782. proxime elapso cum febres puerperales in Nosocomio (*l' Hôtel-Dieu*) complures foeminas a partu corriperent, & cito necarent, quod ibi saepe accidit ob aërem fortasse noxiis aegrotantium halitibus contaminatum, ut in nosocomiis crebro fieri solet, nec ratio ulla inveniretur, quae tantam morbi perniciem averteret, Cl. DOULCETUS utilissimam demum iis medendi methodum excogitavit, qua omnes, ut fertur, servatae sunt deinceps. Nempe mox in ipsa morbi invasione dabat grana XV. radicis Ipecacuanhae in duas doses divisa, intervallo unius horae cum dimidia sumendas. Repetebat remedium eadem dosi, & ratione mane postero, sive imminuta essent symptomata, sive non. Redibat ad idem medicamenti genus tertio, & etiam quarto, prout e re videbatur. Intervallis intermediis mixturam cochleatim porrigebat ex duabus unciis olei amygdalarum dulcium, una syrupi althaeae, & granis duobus Kermes mineralis. Potui vero dabat liberaliter decoctum seminis lini, aut radicis scorzonerae syrupo althaeae edulcatum. Circa septimam, vel octavam diem propinabat eccoproticum, idque iterabat deinceps, prout opus erat, ter, vel quater. (*Vid. Journal de Médecine de Paris T. LVIII. p.* 448.) Quae medendi ratio, si vere adeo feliciter cessit, ut perhibent Galli, nullibi magis accommodata videtur quam in febre *gastrica acuta*, sive hanc a sordibus primarum viarum, sive ab receptis, & deglutitis miasmatibus venenatis natam volueris. Tota enim curatio eo spectat, ut quidquid noxii in ventriculo, atque intestinis insidet, cito, & valide ejiciatur, acre omne obvolvatur, & spasmi laxentur, quod facile cuiquam patet eam consideranti. Nec quidquam obstant ea, quae auctor de humore lacteo retento, & in cavum abdominis effuso sub calei, & seri forma, ut ipse sibi suadet, & de peculiari Ipecacuanhae vasa lymphatica roborandi facultate commentatur, ut hypothesi praeconceptae subserviat. Effusiones enim hisce persimiles in abdomine etiam eorum, qui alvi fluxu, aut

aut febre flava, aut alia maligna, & contagiosa perierunt, invenit Cl. LINDIUS (*mémoir. sur les fievres, & sur la contagion. p. 44. & pp. 157. 158. 159. 160. &c.*). Observationes autem istae non in foeminis, sed in maribus habitae fuerunt. Videatur epistola nostra ad Cl. Medic. CURTIUM R. Poloniae Archiatrum, quae exstat in Volum. VIII. (*Degli Avvisi sopra la salute umana p. 488.*) Florent. edit.

328. l. 11. *post* prosequerentur. *adde* Cl. MARTINUS GHISIUS, Medicus Cremonensis, in proprio filiolo, qui ex angina ulcerosa epidemica laborabat, febrem acutam symptomaticam, sive febrem continuam anginosam cum tertiana subintrante, quam cortice peruviano sustulit, complicatam observavit. (*Lettere Medic. Lett. 2. p. 8. Cremon. 1759.*

330. l. 18. *lege* Amphemerinis.

APPENDIX

Ad febres remittentes, quae modo quotidianae, modo tertianae typum servant (*).

FEBRIS COLLIQUATIVA PRIMARIA, SIVE ESSENTIALIS.

§. DXVIII.

Quid colliquatio, & febris colliquativa?

SI quando corpus nimiis alvi, urinae, sudorisve evacuationibus extenuatur, atque emacescit, *colliquari* tunc illud dicitur, *febris* vero, si qua est, unaque concurrit, *colliquativa*, sive *colliquans*. Corpus autem sic colliquescit, quod sanguis, & reliqui humores nimium soluti, & propemodum corrupti sub varia evacuationum specie undique effluunt. Id communiter a principio quodam heterogeneo, acri, fundente, alcalino, septico, sive putrefaciente fieri creditur. Sed non semper ab ejusmodi caussa liquationis genus istud originem ducit. Interdum enim satis est, humores spontanea degeneratione sic immutari, ut naturalem crasim, cohaerendique vim amittant, rarescant, & disjecta elementorum mixtione fere corrumpantur; & solidas simul partes, in primis organa secretionibus, excretionibusque dicata laxari, diduci, & praeter naturae morem hiare, ut quidquid appellit, qua data porta, ruat.

Quot modis liquari corpus possit.

(*) §. *CCCCXXXVI.*

§. DXIX.

Qiunam morbi huic colliquationi obnoxii? Plerumque ad liquescendum, effluendumque omnia parata esse solent in morbis lentis, & diuturnis, potissimumque in iis, qui phthisim, tabemque subsequuntur. Interdum etiam in liquationem quam maxime inclinant morbi acuti, praesertim maligni, ardentes, aut putridi, ut passim, pluriesque adnotavimus. Speciatim vero traditum, animadversumque a nobis est, liquationem istam non raro in *Febre gastrica acuta* (a) deprehendi, quandoque *Tritæophyis biliosis*, sive *Tertianis continuis* (b), multoque frequentius *Caufis* tam continentibus (c), quam periodicis (d) ipsam accedere; idque tum cognosci *ex* *Signa liquationis.* *supervenientibus die quarta crudis, liquidis, sinceris, spumosis, fætidis, pinguibus, biliosisque dejectionibus nihil conferentibus, nec judicantibus; circa vero septimam urinis copiosioribus, in quibus liquata pinguedo supernatat, & demum ex subita totius corporis macie.* *Liquationes secundariæ.* Verum, quoniam haec liquationum genera aliis morbis, aut febribus superveniunt, aut, ut rectius dicam, ab eisdem quodammodo profluunt, secundaria omnino a nobis habentur, ac proinde uti morbi symptoma, aut symptoma symptomatis consideranda videntur, nec peculiarem tractationem requirunt.

(a) §. CCCCXXXVI. (b) §. CCCCXXI. (c) §. CCLXII. (d) CCCCXXII.

§. DXX.

Febres colliquativæ primariæ. At praeter hasce colliquationes, febresque colliquativas secundarias, quas modo (§. DXIX.) innui, dantur etiam primariae, sive essentiales, quae nimirum nec ab aliis morbis, nec a febre ulla degenerata proficiscuntur. Tales quippe vel ab initio se se offerunt Clinicis inter medendum, quamvis non ita facile primis saltem diebus internoscantur, & saepe a multis cum secundariis, aut congeneribus, affinibusque febribus confundi soleant. Has igitur non modo Neoterici, verum Antiquiores etiam observarunt, & *colliquativis febribus* nomen *Sæpe cum gastricis confunduntur.* indiderunt, ut apud QUESNAEUM (a), JO. RAYMUND. FORTIS (b), MICHAELEM ETTMULLERUM (c), aliosque videre est. Speciem quamdam ego quidem *febris colliquativæ* pluries offendi, quae vere ad hoc genus (*) spectat, alvi fluxu speciatim comitatam, cujus caussa pro gastrica, quae pariter cum alvi plerumque fluxu conjungitur, facile sumi solet, eoque magis, quod ipsa quoque, uti *gastrica*, continua remittens sit, quotidianae modo, modo tertianae periodum tenens. *Qua ratione differant.* Attamen differt a gastrica, quod manifesta cacochyliae signa non ha-

beat; lingua non foedetur; neque os amarefcat; neque vomituritio, aut vomitus aegrum ita exerceat, ut in gaftrica, in qua fomes febrilis primas vias occupat, nec fanguinem fubit, nifi fecundario: dum contra in colliquativa fanguini, reliquifque humoribus primario infidet, nec ad primas vias, five inteftina fertur, nifi fecundario. Utramque enim cauffa colliquans, & corrumpens gignit, ut videtur, fed diverfo in loco fita, diverfoque modo agens.

(a) *Febris colliquativa putrefaciens* QUESNAEI, *Des Fievr. T.* 2. *p.* 391. (b) *Febris colliquativa* JO. RAYM. FORTIS, *de febrib.* & ETTMULLERI, *oper. T.* 2. *P. I. p.* 337. *Febris Tropica* VETERUM, *Quefnaeus l. c.*

(*) In prima hujus Libri editione fciens, volenfque omifi de Febre colliquativa hac verba facere, quamquam in academicis praelectionibus eam explicare confueviffem. Timui enim, ne quis rem fupervacuam putaret, poftquam de colliquatione humorum, & de febribus colliquativis pluribus in locis quodammodo jam actum effet, nec praetermiffum, ubi de gaftrica febre fermonem habui, non omnem alvi fluxum, qui eam perfaepe comitatur, a gaftrica colluvie, fed interdum ab humorum pravorum e toto habitu ad inteftina confluxu (§. CCCLXXIV.) pendere. Sed, re melius perpenfa, fatius confultiufque duxi in hac altera editione peculiare de ea caput adjicere; ut quidquid attentior morborum obfervatio in medici commodum, eruditionemque protulit, a nemine defideretur.

§. DXXI.

Infuper non folum difcrepant gaftrica, & colliquativa inter fe morbidi fomitis fede, verum etiam effectibus, & curationis modo. Nam etfi in ambabus liquidae dejectiones non abfint, nec fupprimi fine nocumento queant; hoc tamen intereft difcrimen, quod gaftrica alvi ductionem & poftulat, & bene fuftinet, atque inde mitefcit, minuitur, & brevi judicatur; in colliquativa vero alvum ducentia, nifi quam leniffima fuerint, & cautiffime adhibita, plurimum nocent, morbum nec minuunt, nec breviorem reddunt, imo vires, & corpus inducto immodico, profufoque fluxu exhauriunt. In illa quippe fordes, quae in inteftinis ftagnantes, ac putrefcentes morbum faciunt, utiliter, & tuto purgatione egeruntur, ficque febris, fubtracto fomite, minuatur neceffe eft: in hac contra quidquid fanguinis, reliquorumque humorum corrumpitur, & colliquatur, paullatim quidem magna ex parte in alvum defcendit, debetque utique, ut noxium, & vitiatum expelli; fed non ideo cauffa colliquans & corrumpens, quae in venis eft, febremque efficit, quidquam decrefcit, aut emendatur; nec quidquam de ejus gravitate, & duratione demitur; nifi poftquam colliquatio finem attigerit; id quod fenfim, & longo tantum fpatio natura affequitur. Quod fi in hac fumma ad colliquefcendum, putrefcendumque humorum proclivitate purgantia improvide, inconfultoque dentur, ita diffolutionem augent, humorefque ex alvo immodice exprimunt, ut evacuationes inde natae vix comprimi, continerique poffint.

Non folum fede, fed effectibus etiam differunt.

§. DXXII.

Describitur febris colliquativa, prout Clinicis se exhibet. Praemonstrata utriusque febris differentia, reliquum est, ut colliquativam, qualem ut plurimum se Clinicis ostendit, per suas notas describam. Dixi supra, eam esse continuam remittentem, quotidianae, aut tertianae continuae ordinem servantem. Nunc addo, interdum, sed raro, ardentis symptomata sibi assumere, & sua natura in longum trahi, hincque *tropicam* a Veteribus appellatam fuisse: quo maxime a gastrica iterum distinguitur, quae breviori tempore solet finiri. Initio febris colliquativa haec utplurimum non valde acuta est, nec vehemens, & paullatim, morbo progrediente, quando simplex, pura, & benigna est, mitior, & tolerabilior adhuc evadit. *Pulsus.* Pulsus in ea molles, crebri, & debiles plerumque inveniuntur. Fereque alvi fluxus *Alvi fluxus.* cum ea jungitur, tenuis, foetidus, crudus, non admodum variegatus, pinguis, smegmatis soluti saepe similis, concrementa quaedam, minuta, albicantia, saevi indurati instar, aut sabuli crassioris specie ad fundum vasis deponens, sed sine signis, ut paullo ante admonui, *Sudores.* manifestae cacochyliae primarum viarum. Praeter alvi fluxum, quae solemnior, frequentiorque evacuatio mihi semper visa est, non desunt plerumque sudores assidui, viscidi, pinguiusculi, foetidi, aliaeque dis- *Vapor olidus.* solutionis notae. Minimum vapor olidus, foetensque e corpore emanat. *Vires.* Vires pro evacuationum frequentia, ac ratione magis, magisque infirmantur. *Urinae.* Ad urinas vero quod attinet, hae primis statim diebus nec valde saturae sunt, nec confusae, nec turbidae; sed nubeculam quamdam plerumque prae se ferunt, aut enaeorema exhibent rarum, divulsum, suspensumque, aut pellicula pingui in summitate operiuntur. Sensim deinde saturatiores fiunt, ex rubro obscurae, & confusae, sedimentumque dimittunt ejusdem coloris, vix cohaerens, & inaequale, quod demum furfuri, aut farinae simile evadit, aut in mucosum, & viscidum, variumque colore permutatur. Id saepe non totum matulae fundum petit, sed partim ejus lateribus adhaerescit, partim urinae ipsi intermiscetur, ejusque pelluciditatem obscurat, & tollit. Cum primum tamen urinae redduntur, utplurimum clarae, & perspicuae sunt; paullo post vero, simul ac refrixerint, intime perturbantur, quia succos cohaerere aptos frigus cogit, & condensat. Subinde iterum clarescunt, tenues, crudaeque factae, deinde iterum turbidae, & confusae redeunt; sicque varias vices toto morbi cursu subeunt. Interdum nihil horum accidit. Tanta quandoque est humorum attenuatio, ac solutio, ut cum urinis nihil communicetur, quod frigore accedente lentescere, & compingi iterum possit.

§. DXXIII.

Tanti vero urinarum inſpectio facienda hic eſt, ut nihil certius, evidentiuſque colliquationem praeſentem, aut abſolutam, & ad ſuum terminum perductam ſignificet. Nunquam enim ſanis revera ſimiles ſe oſtendunt, niſi colliquatione omnino finita; ita ut earum variatio, & frequens viciſſitudo certiſſimum indicium porrigat, morbum nondum ex toto deſiiſſe, etiamſi alvi fluxus, ſudoreſque penitus ſubſtiterint, & febris prorſus conquieviſſe videatur. Non nunquam enim, praeſertim quando morbus diu jam excucurrerit, febris ceſſat, quanquam colliquatio, & corruptio humorum ex toto nondum finem attigerit. Tunc, quoniam febris abeſt, & virium languor ſui rationem expoſcit, ſaepe maturius, quam decet, largior cibus conceditur; ſed male aegri rebus conſulitur, nam praepropera ejuſmodi cura febris illico revivifcit. Igitur urinarum, & foecum alvinarum naturalis & conſtans conſtitutio, atque integritas expectanda eſt, ex qua ſola certo noſcitur, omnem liquationem extinctam, finitamque eſſe. Si contra in his aliquid praeter naturam adhuc ſupereſt, ſi excrementa liquida, aut mollia prodeunt, ſi urinae quodammodo turbantur, ſi malus odor inde exhalat; liquationem adhucdum proſerpere, non dubitaveris.

Urina certiſſimum colliquationis ſignum.

Interdum ceſſante febre non ceſſat colliquatio.

Qua ratione id cognoſcatur.

§. DXXIV.

Longum eſſe morbum, praemonui. Enimvero ad triginta, aut quadraginta, imo ad ſexaginta dies, & ultra ſaepenumero protrahitur, ſic ut frequentius ad *acutos ex decidentia*, quod ajunt, pertineat, quam ad acutos ſimpliciter. Quibuſdam viſa eſt febris iſta ad plures menſes extendi. Sed tunc e chronicarum, lentarumque genere fuiſſe dicenda eſt. Quesnaeus narrat, ſe eam vidiſſe adeo diutinam, ac contumacem, ut aegrum non reliquerit, niſi poſt ſex menſes exactos: quem demum macie prope confectum lacte aſinino reſtituit. Nec ſolum continuae remittentes, verum etiam intermittentes febres ipſae colliquativarum effecta edere, imo colliquativae interdum eſſe poſſunt. In quibuſdam febrium intermittentium conſtitutionibus, praeſertim pernicioſarum non raro evenit, ut iis correpti intra breve temporis intervallum ad ſummam maciem pervenerint. Id quidem fieri nequit, niſi ſoluta per vim fermenti febrilis univerſa pinguedine. Idem Quesnaeus modo memoratus tertianae meminit intermittentis colliquativae, quae tres menſes perduravit. In hac certe colliquationis ratio mitior, & lentior fuiſſe videtur, quam in pernicioſis a me obſervata, in quibus

Morbi duratio.

Praeter continuas febres colliquativas, dantur etiam intermittentes tales.

aegri post aliquot accessiones sic extenuabantur, ut e febre per corticem domita convalescentes sceleti potius, quam hominis formam, effigiemque referrent.

§. DXXV.

Descripta benigna hactenus. Nunc de maligna.

Hactenus colliquativam febrem benignam exposui, nimirum nervorum affectionibus, ac spasmis carentem; quo a maligna distinguendam QUESNAEUS autumat. Is enim etiam malignam ponit, dicitque eam esse, quae caput, nervosque afficit; functiones animales potissimum laedit; spasmos inducit, indeque lethales gangraenas, aut sphacelos parit; aut pravo humore alicubi deposito partes, in quas ipse procubuit, sensu, ac vita repente exuit. Nec desunt in hac specie subsultus tendinum, motus convulsivi membrorum, inaequales pulsuum micatus, atque inordinati capitis, & pectoris dolores spastici, quos demum excipit mors. Pro varia vero acrimoniae colliquantis vi, & pro vario colliquationis gradu effecta etiam plus minus variari dicuntur, ita ut non modo humores, verum etiam solidae ipsae partes liquentur. In utraque vero, videlicet tam benigna, quam maligna colliquativa hujusmodi febre videtur una, eademque caussa, gradu solum, & pravitate differens. Cl. Vir paullo ante laudatus, qui peculiari capite eam commentatus est, eo adducitur, ut putet, unum aliquem ex humoribus putrefieri, & dissolvi, qui fermenti in modum se se paullatim diffundit, & successive de uno in alios proserpens, prout eos ad putrescendum procliviores reperit, contaminat, corrumpit, liquatque, donec finem colliquationis faciat recentium succorum accessio, acescensque natura: quamquam non adeo planum est intellectu, quo modo humor aliquis seorsum corrumpi, colliquarique possit, reliquis intactis. Fortasse vero similius est, sanguinem ipsum late sumptum non omnem, neque universum, sed in aliqua tantum ejus parte vitiari, corrumpi, dissolvique, idque lente, & successive fieri, donec omnis humor eamdem vicem subierit; excretus paullatim, & paullatim novo succo, sive chylo refectus sit. Quod si peculiaris aliquis humor accusandus unquam videatur, non alius aequiore jure accusari posse videtur, quam oleosus ille, atque inflammabilis, cui adeps, sive pinguedo nomen est. Is enim stagnatione, & mora, aut spontanea degeneratione, aut quacunque alia ex caussa accedente depravari, rancescere, paullatim corrumpi, & liquari potest, & reliquos humores sic pervertere, ut non modo febrim cieat, verum evacuationes quasque, & prae ceteris copiam bilis hepaticae, & cysticae adaugeat, & corpus universum emungat, nec prius oeconomiam animalem pessumdare desistat, quam totus excretus fuerit: quemadmodum macies sum-

In utraque una caussa, gradu tantum differens.

Opinio Quesnaei.

Fortasse adeps primum vitiatur.

ma, & cita insequens, dejectiones foetidae, & pingues, urinae oleosae, sudoresque olidi, & crassi, quibus febris comitatur, satis ostendere videntur.

CURATIO.

§. DXXVI.

In benignae colliquantis febris (§. DXXV.) curatione duo maxime observanda sunt, nempe ut quidquid quotidie corrumpitur, naturaeque alienum fit, e corpore excernatur, ne retentum caussam morbi, liquationemque intendat, & fomitis corrumpentis, liquantisque acrimonia corrigatur. Primae indicationi in primis satisfaciunt ea, quae pravos humores ad intestina delatos cito, & blandissime educunt; uti sunt serum lactis leviter tamarindis incoctum, aut aliud levissimum eccoproticum opportune, & quotidie propinatum, sed prae ceteris crebri, & mites clysteres; alteri vero diluentia, acescentia, acida, subaustera, farinosa, & involventia. Prudenti manu modo hoc, modo illud auxilii genus adhiberi debet, quousque tota sanguinis labes elota sit. Nam ad rem maxime scripsit Gorterius *(a)*: *Corrupti humores emendari nequeunt, neque omnes simul ejici; retenti in deteriorem corruptelam abeunt. Quare moderata evacuatio est facienda per conveniens organum, dum antisepticis ulterior progressus prohibetur.* Quae vero hac facultate praedita sint, quaeque huc opportuna esse queant, non est, ut pluribus verbis explicetur, cum de his alibi jam satis, superque actum sit.

Indicationes in benigna.

Quibus ut satisfiat?

§. DXXVII.

In maligna vero specie, cum liquatio non solum liquidis, verum etiam solidis partibus vim inferat, majus periculum, imo certum fere exitium impendet. Pro varia autem partium solidarum passione varii quoque gradus morbi, & periculi consequuntur, ita ut non defuerint, qui eam talia sibi assumere posse epiphaenomena crediderint, quibus non modo malignae febris, verum etiam pestilentis, & quidem ferocissimae formam, & speciem indueret. Quod ad ejus curationem attinet, haec fere perficitur iis, quibus benignam curandam tradidimus; hoc solo discrimine, quod antisepticis acidis magis opus sit, cautiusque leniri alvus debeat. Periculum enim majus est, ne evacuationes levi negotio enormes excitentur, vitalemque vim omnem extinguant. Nervorum distentionibus, spasmisque iis occurrendum est, quae anodyna simul, & subacida facultate pollent, cujusmodi sunt sal volatile succini, ejusque spiritus, sal sedativum Hombergii, sal volatile cornu

In maligna cur majus periculum.

Curatio fere eadem.

Spasmis quo modo occurrendum.

cervi aceto ſaturatum, liquor anodynus mineralis HOFFMANNI; liquor cornu cervi ſuccinatus, ſed cum praedominio acidi; & ſimilia. *Quando cardiaca anodynis addenda.* Quod ſi ſpaſmi vitales actiones inhibeant, aegrumque proſternant, anodinis, antiſpaſmodiciſque recenſitis adjicere oportet cardiaca, quae opium recipiunt, uti laudanum liquidum, theriaca, diaſcordium, mitridatium, & alia hujus generis. Neque tunc camphora aliena erit, maxime aceto ſoluta. *Enematum uſus continuandus.* Interea non omittenda ſunt blanda enemata, quae excrementa ex alvo leniter auferant. *Dubitatio de veſicantibus.* Dubitari poteſt, an veſicantia locum hic habeant ob timorem, ne diſſolutioni humorum augendae faveant. Quia vero extrorſum vim morbi deletricem avocare poſſunt, non omitti prorſus debent, in primis ubi & vitalis facultas languet, & ſtupor, & ſopor tenet, & vires omnes deficiunt. *Epiſpaſtica tutiora.* In caſu magis dubio epiſpaſtica ſine cantharidibus tutiora erunt. *Alia antiſeptica.* Antiſepticis ſupra laudatis adnumeranda quoque ſunt corticis peruviani decoctum vitrioli ſpiritu acidulatum, & dilutum ſaturatius radicis Arnicae, quod a COLLINIO, STOLLIO, aliiſque medicis Vindobonenſibus ſummopere excellere aſſeritur. *Sanguinis miſſio ubi conveniat.* Sanguinis miſſio, ut patet, locum non habet generatim; &, ſi quando admittenda ſit, id protinus ab initio tantum erit, & cum vehementiſſima febris motu, & calore acrimoniam intendere, atque exaltare magis poſſit. *Alimenta.* Alimenta ſint juſcula oryzae, avenae, hordei, horumque cremores, gelatinae vituli acido citri conditae, emulſa ſeminum melonum, amygdalarumque dulcium, poma aurantia, fructus acidiuſculi, pruna, fraga, ceraſa, pyra cocta, & ſimilia. *Potus.* Potui vero aqua frigida, & in majore humorum liquatione, & ſolidorum laxitate, & atonia etiam nivata dari poterit. *Aër qualis.* Aër cubiculi ſaepe renovetur, & ad frigidum inclinet; *Cautio.* cautione tamem adhibita, ne evacuationes intempeſtivius cohibitae metaſtaſes ad interiora lethales pariant.